Colecțiile Cotidianul.
CIVILIZAȚII
PATRIMONIUL CULTURAL UNIVERSAL UNESCO
MARCO CATTANEO
JASMINA TRIFONI
VOL. I
EUROPA
SUEDIA - ITALIA
EDITURA UNIVERS

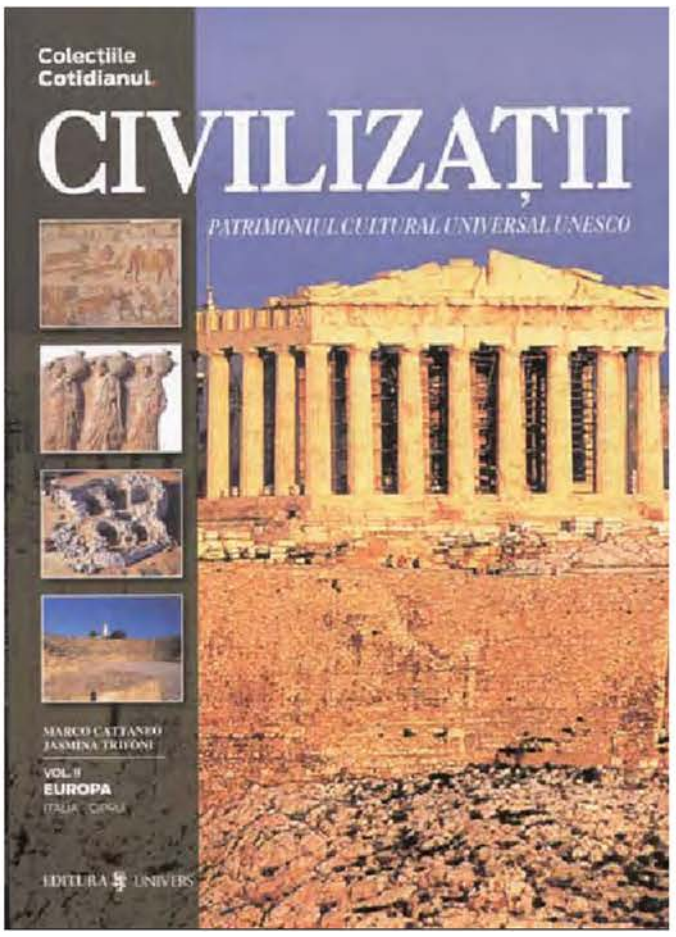
Colecțiile Cotidianul.
CIVILIZAȚII
PATRIMONIUL CULTURAL UNIVERSAL UNESCO
MARCO CATTANEO
JASMINA TRIFONI
VOL. II
EUROPA
ITALIA - GRECIA
EDITURA UNIVERS

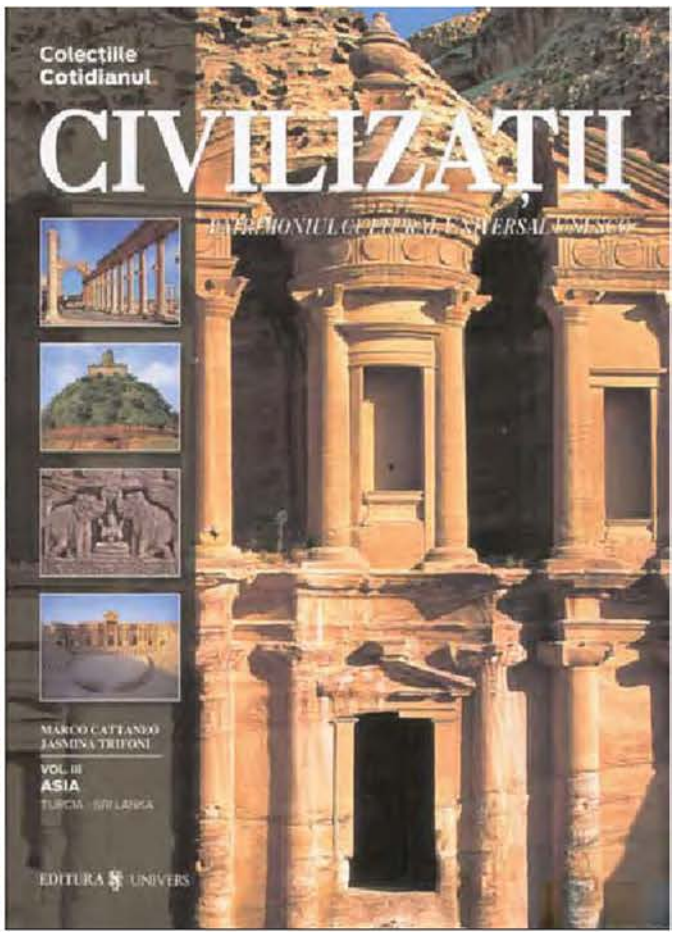
Colecțiile Cotidianul.
CIVILIZAȚII
PATRIMONIUL CULTURAL UNIVERSAL UNESCO
MARCO CATTANEO
JASMINA TRIFONI
VOL. III
ASIA
TURCIA - SRI LANKA
EDITURA UNIVERS

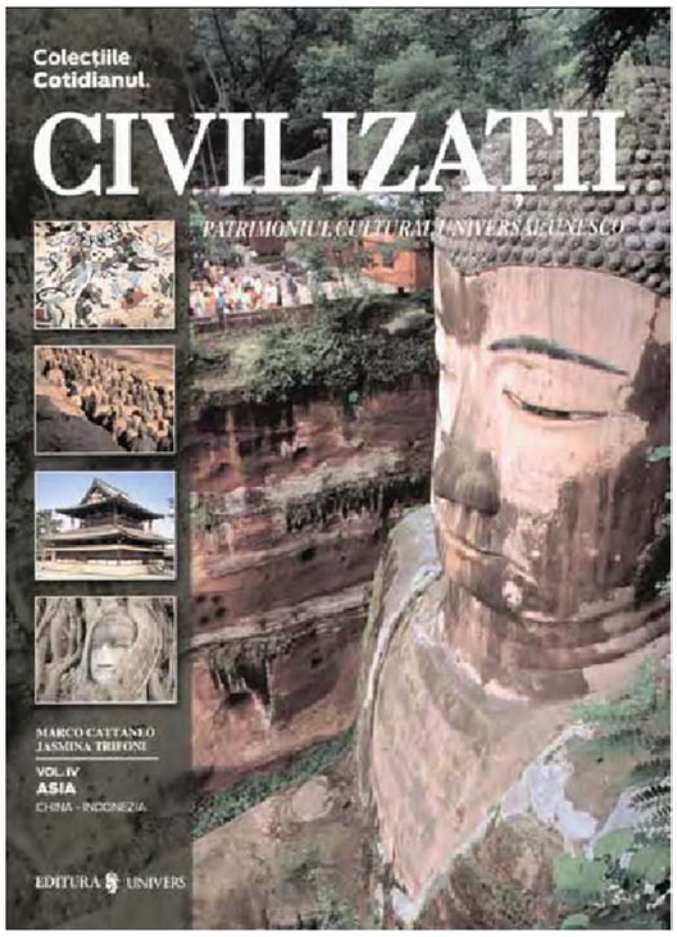
Colecțiile Cotidianul.
CIVILIZAȚII
PATRIMONIUL CULTURAL UNIVERSAL UNESCO
MARCO CATTANEO
JASMINA TRIFONI
VOL. IV
ASIA
CHINA - INDONEZIA
EDITURA UNIVERS

Colecțiile Cotidianul.
CIVILIZAȚII
PATRIMONIUL CULTURAL UNIVERSAL UNESCO
MARCO CATTANEO
JASMINA TRIFONI
VOL. V
ASIA
INDIA
AFRICA
LIBIA
EDITURA UNIVERS

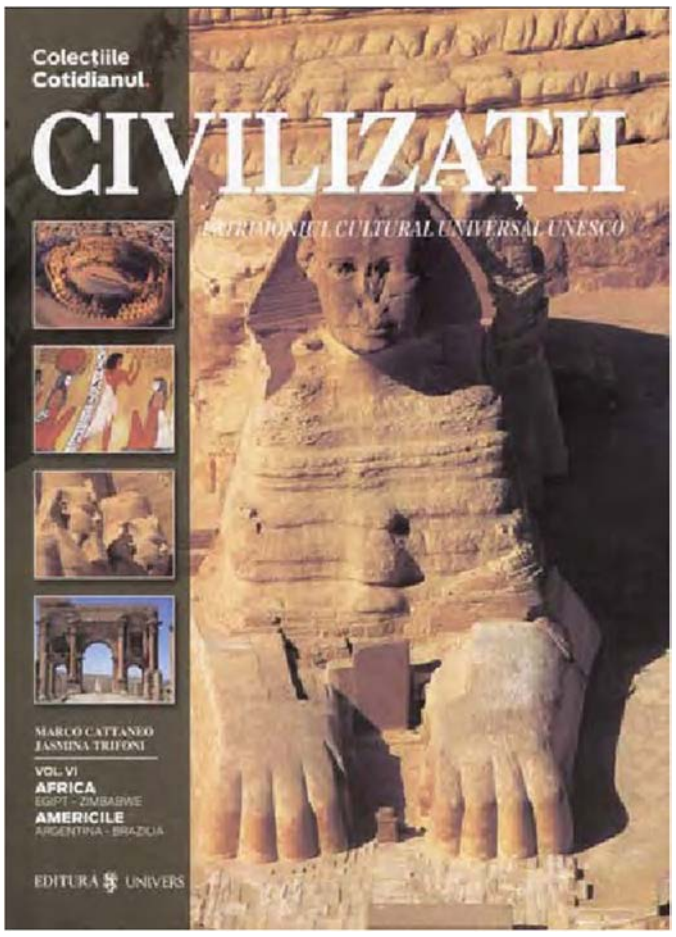
Colecțiile Cotidianul.
CIVILIZAȚII
PATRIMONIUL CULTURAL UNIVERSAL UNESCO
MARCO CATTANEO
JASMINA TRIFONI
VOL. VI
AFRICA
EGIPT - ZIMBABWE
AMERICILE
ARGENTINA - BRAZILIA
EDITURA UNIVERS

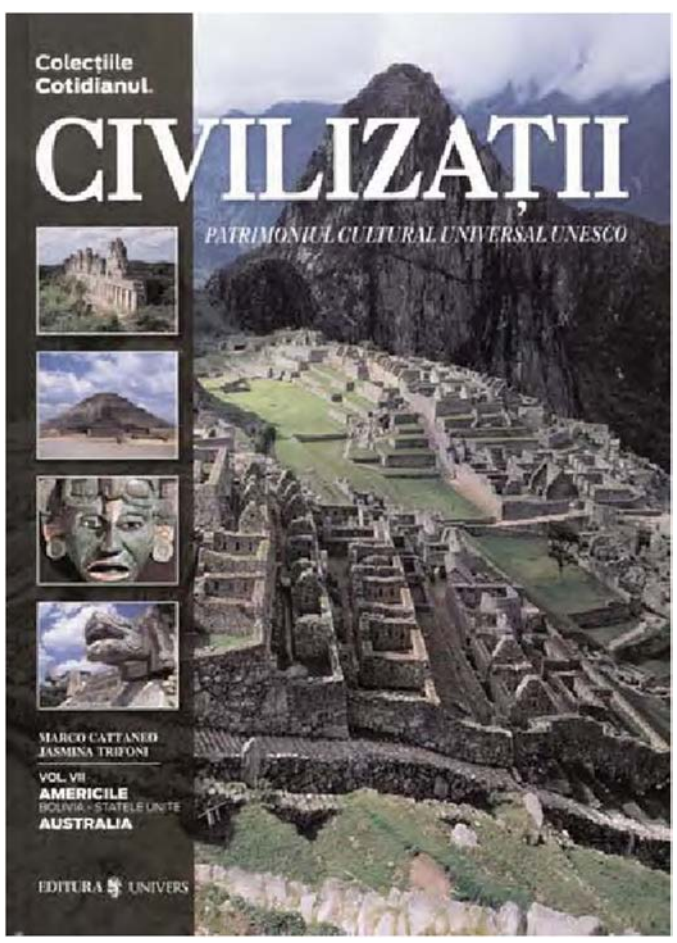
Colecțiile Cotidianul.
CIVILIZAȚII
PATRIMONIUL CULTURAL UNIVERSAL UNESCO
MARCO CATTANEO
JASMINA TRIFONI
VOL. VII
AMERICILE
BOLIVIA - STATELE UNITE
AUSTRALIA
EDITURA UNIVERS

CIVILIZAȚII

Lista siturilor

Volumul I

Europa

1 Suedia – Inciziile în piatră de la Tanum
2 Irlanda – Monumentele megalitice de pe valea râului Boyne
3 Regatul Unit al Marii Britanii – Zidul lui Hadrian
4 Regatul Unit al Marii Britanii – Stonehenge și Avebury
5 Germania – Monumentele romane de la Trier
6 Franța – Grotele pictate din Vallée de la Vézère
7 Franța – Teatrul roman și Arcul de triumf de la Orange
8 Franța – Pont du Gard
9 Franța – Monumentele romane de la Arles
10 Spania – Peștera de la Altamira
11 Spania – Apeductul de la Segovia
12 Spania – Monumentele romane de la Merida
13 Italia – Villa Adriana
14 Italia – Roma antică
15 Italia – Pompei, Herculanum și Oplontis

Volumul II

16 Italia – Cilento și Vallo di Diano cu siturile de la Paestum și Velia
17 Italia – Villa de la Casale
18 Italia – Valea templelor de la Agrigento
19 Croația – Centrul istoric de la Split și palatul lui Dioclețian
20 Bulgaria – Mormântul tracic de la Kazanlak
21 Grecia – Vergina
22 Grecia – Delphi
23 Grecia – Acropolele de la Atena
24 Grecia – Olympia
25 Grecia – Micene
26 Grecia – Epidaur
27 Grecia – Delos
28 Grecia – Samos
29 Malta – Templele megalitice din Malta
30 Cipru – Paphos

Volumul III

Asia

31 Turcia – Nemrut Dagi
32 Turcia – Hierapolis– Pamukkale
33 Siria – Alep
34 Siria – Palmira
35 Siria – Bosra
36 Liban – Baalbek
37 Liban – Tir
38 Israel – Masada
39 Iordania – Qusayr 'Amra
40 Iordania – Petra
41 Irak – Hatra
42 Iran – Persepolis
43 Afghanistan – Minaretul de la Jam
44 Sri Lanka – Cetatea sfântă Anuradhapura
45 Sri Lanka – Sigiriya
46 Sri Lanka – Polonnaruwa

Volumul IV

47 China – Peșterile de la Mogao
48 China – Mormântul primului împărăt din dinastia Qin
49 China – Muntele Emei și giganticul Budda de la Leshan
50 China – Grotele de la Longmen
51 China – Grotele de la Yungang
52 Coreea de Sud – Grota Seokguram și templul Bulguksa
53 Japonia – Monumentele de la Nara antică
54 Japonia – Monumentele Buddiste din regiunea Hôryu-Ji
55 Pakistan – Mănăstirea buddistă de la Takht-i-Bahi și ruinele cetății Sahr-i-Bahlol
56 Nepal – Lumbini, locul de naștere al lui Budda
57 Tailanda – Ayutthaya
58 Cambodgia – Angkor
59 Vietnam – Sanctuarul din My Son
60 Indonesia – Complexul de temple de la Prambanan
61 Indonesia – Templul de la Borobudur

Volumul V

62 India – Khajuraho
63 India – Monumentele buddiste de la Sanchi
64 India – Peșterile de la Ajanta
65 India – Peșterile de la Ellora
66 India – Monumentele de la Hampi
67 India – Monumentele de la Mahabalipuram

Africa

68 Libia – Sabratha
69 Libia – Leptis Magna
70 Libia – Tadrart Akakus
71 Libia – Cirene

Volumul VI

72 Egipt – Memphis și Itsnecropolis. Piramidele de la Giza până la Dahshur
73 Egipt – Teba antică și necropola sa
74 Egipt – Monumentele nubiene de la Abu Simbel până la Philae
75 Maroc – Volubilis
76 Algeria – Timgad
77 Tunisia – Cartagina
78 Tunisia – Dougga
79 Tunisia – Amfiteatrul de la El Djem
80 Etiopia – Aksum
81 Zimbabwe – Marea Zimbabwe

Americile

82 Argentina – Cueva De Las Manos din valea Río Pinturas
83 Chile – Parcul național Rapa Nui
84 Brazilia – Serra da Capivara

Volumul VII

85 Bolivia – Centrul politic și spiritual al culturii Tiwanaku
86 Peru – Chavín de Huántar
87 Peru – Chan Chan
88 Peru – Machu Picchu
89 Peru – Cuzco
90 Peru – Liniile și geoglifele din Nazca si pampasul din Jumana
91 Honduras – Situl maya de la Copán
92 Guatemala – Tikal
93 Guatemala – Parcul arheologic de la Quiriguá
94 Mexic – Teotihuacan
95 Mexic – Monte Alban
96 Mexico – Palenque
97 Mexico – Uxmal
98 Mexico – Chichén Itzá
99 Statele Unite – Mesa Verde

Australia

100 Parcul național Kakadu

Oceanul Pacific
America de Nord
Oceanul Atlantic
America de Sud
Europa

Europa
Asia
Africa
Oceanul
Indian
Oceania
Australia
85
52
53
54
48
51
47
42
43
55
56
49
50
41
62
63
64
65
74
66
57
58
59
67
80
44
45
46
60
61
100
81

Un superb exemplu de virtuozitate antică, fresca din Villa Misterelor din Pompei ilustrează totodată şi un moment din viaţa socială dintr-o epocă de glorie a umanităţii

TEXTE
MARCO CATTANEO
JASMINA TRIFONI

CONCEPT GRAFIC
PATRIZIA BALOCCO LOVISETTI

TEHNOREDACTOR
MARIA CUCCHI

EDITIA ÎN LIMBA ROMÂNĂ
TRADUCERE:
GIGI MIHĂIŢĂ (P.1-31), **CRISTIANA VIŞAN** (P.32-64)
TEHNOREDACTOR: **CONSTANTIN NITĂ**
ADAPTARE ART COPERTĂ: **OCTAVIAN COCIŞ**
COPERTA: **MARIUS MATIEŞ**
REDACTOR: **MIHAELA PANDELE**

© 2004 White Star S.r.l.
Via Candido Sassone, 22/24
13100 Vercelli, Italia
www.whitestar.it

Toate drepturile rezervate. Nici o parte a acestei publicatii nu poate fi reprodusă, stocată într-un sistem cu acces public sau transmisă sub orice formă electronică, fotocopiată, înregistrată sau oricare alta, fără permisiunea anterioară a detinătorului dreptului de copyright. Toate drepturile asupra versiunii în limba română apartin Univers Publishing House, Inc.

ISBN 978-1-60-257-105-1

Tipărit în Cehia la Graspo CZ

Colecţie apărută cu sprijinul:

ROMTELECOM

Colecțiile **Cotidianul.** CIVILIZAȚII

VOL. I EUROPA: *SUEDIA - ITALIA*

VOL. II EUROPA: *ITALIA - CIPRU*

VOL. III ASIA: *TURCIA - SRI LANKA*

VOL. IV ASIA: *CHINA - INDONEZIA*

VOL. V ASIA: *INDIA*
AFRICA: *LIBIA*

VOL. VI AFRICA: *EGIPT - ZIMBABWE*
AMERICILE: *ARGENTINA - BRAZILIA*

VOL. VII AMERICILE: *BOLIVIA - SUA*
AUSTRALIA

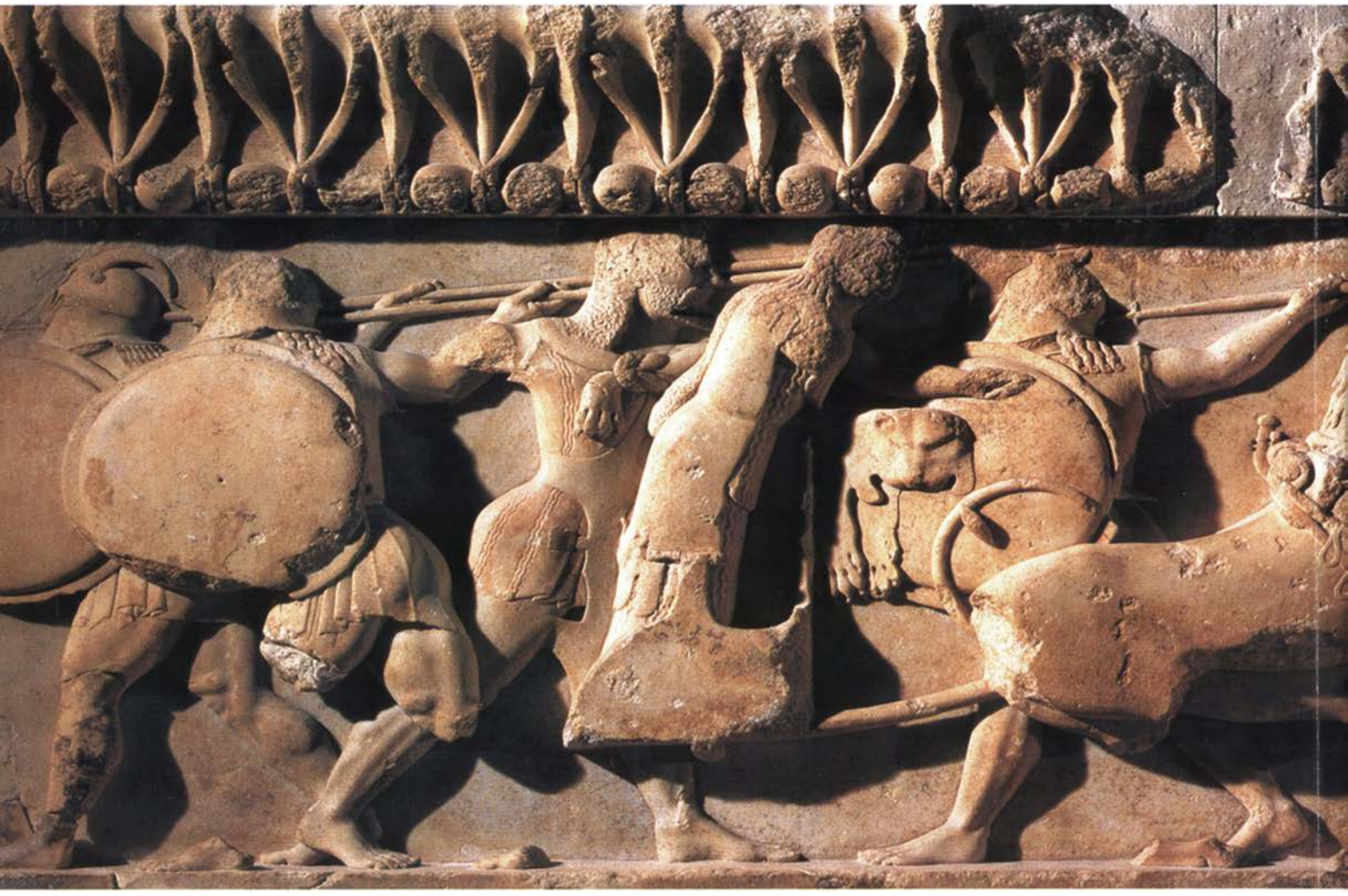

Basorelief grecesc antic, ilustrând gigantomahia (războiul zeilor din Olimp împotriva giganților)

Texte
Marco Cattaneo
Jasmina Trifoni

Concept grafic
Patrizia Balocco
Lovisetti

Tehnoredactor
Maria Cucchi

Editia în limba română

Traducere: **Gigi Mihăită**
Tehnoredactor: **Constantin Nită**
Adaptare Art copertă: **Octavian Cocis**
Coperta: **Marius Maties**
Redactor: **Mihaela Pandele**

© 2004 White Star S.r.l.
Via Candido Sassone, 22/24
13100 Vercelli, Italia
www.whitestar.it

Toate drepturile rezervate. Nici o parte a acestei publicatii nu poate fi reprodusă, stocată într-un sistem cu acces public sau transmisă sub orice formă electronică, fotocopiată, înregistrată sau oricare alta, fără permisiunea anterioară a deținătorului dreptului de copyright. Toate drepturile asupra versiunii în limba română aparțin Editurii Univers Publishing House, Inc.

ISBN 978-1-60257-106-8

Tipărit în Cehia la Graspo CZ

Colecție apărută cu sprijinul:

ROMTELECOM

Colecțiile **Cotidianul.** CIVILIZAȚII

VOL. I EUROPA: *SUEDIA - ITALIA*

VOL. II EUROPA: *ITALIA - CIPRU*

VOL. III ASIA: *TURCIA - SRI LANKA*

VOL. IV ASIA: *CHINA - INDONEZIA*

VOL. V ASIA: *INDIA*
AFRICA: *LIBIA*

VOL. VI AFRICA: *EGIPT - ZIMBABWE*
AMERICILE: *ARGENTINA - BRAZILIA*

VOL. VII AMERICILE: *BOLIVIA - SUA*
AUSTRALIA

Basorelief din Persepolis înfățișând supuși ai regelui Darius plătind tributul.

Texte
Marco Cattaneo
Jasmina Trifoni

Concept grafic
Patrizia Balocco
Lovisetti

Tehnoredactor
Maria Cucchi

Editia în limba română

Traducere: **Gigi Mihăită**
Tehnoredactor: **Constantin Nită**
Adaptare Art copertă: **Octavian Cocis**
Coperta: **Marius Maties**
Redactor: **Mihaela Pandele**

© 2004 White Star S.r.l.
Via Candido Sassone, 22/24
13100 Vercelli, Italia
www.whitestar.it

Toate drepturile rezervate. Nici o parte a acestei publicații nu poate fi reprodusă, stocată într-un sistem cu acces public sau transmisă sub orice formă electronică, fotocopiată, înregistrată sau oricare altă formă, fără permisiunea anterioară a deținătorului dreptului de copyright.
Toate drepturile asupra versiunii în limba română aparțin Editurii Univers Publishing House, Inc.

ISBN 978-1-60257-107-5

Tipărit în Cehia la Graspo CZ

Colecție apărută cu sprijinul:

ROMTELECOM

Colecțiile **Cotidianul.** CIVILIZAȚII

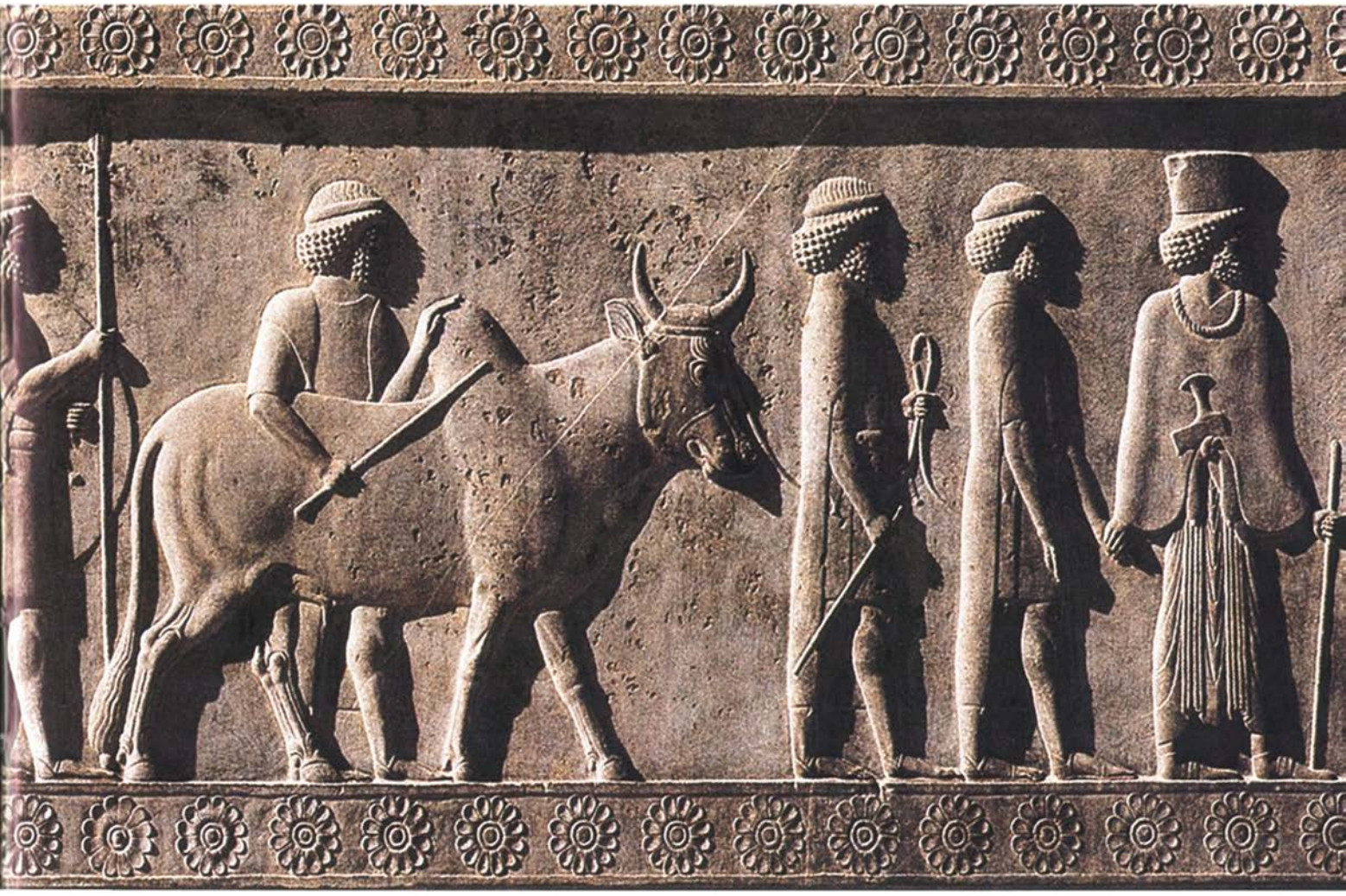

VOL. I EUROPA: *SUEDIA - ITALIA*

VOL. II EUROPA: *ITALIA - CIPRU*

VOL. III ASIA: *TURCIA - SRI LANKA*

VOL. IV ASIA: *CHINA - INDONEZIA*

VOL. V ASIA: *INDIA*
AFRICA: *LIBIA*

VOL. VI AFRICA: *EGIPT - ZIMBABWE*
AMERICILE: *ARGENTINA - BRAZILIA*

VOL. VII AMERICILE: *BOLIVIA - SUA*
AUSTRALIA

De mai bine de două mii de ani, armata de teracotă formată din opt sute de mii de soldați îl apără pentru eternitate pe împăratul Chinei.

Texte
Marco Cattaneo
Jasmina Trifoni

Concept grafic
Patrizia Balocco
Lovisetti

Tehnoredactor
Maria Cucchi

Editia în limba română

Traducere: **Gigi Mihăită**
Tehnoredactor: **Constantin Nită**
Adaptare art copertă: **Octavian Cocis**
Coperta: **Marius Maties**
Redactor: **Mihaela Pandele**
Director editorial: **Diana Crupenschi**

© 2004 White Star S.r.l.
Via Candido Sassone, 22/24
13100 Vercelli, Italia
www.whitestar.it

Toate drepturile rezervate. Nici o parte a acestei publicații nu poate fi reprodusă, stocată într-un sistem cu acces public sau transmisă sub orice formă electronică, fotocopiată, înregistrată sau oricare altă formă, fără permisiunea anterioară a deținătorului dreptului de copyright. Toate drepturile asupra versiunii în limba română aparțin Editurii Univers Publishing House, Inc.

ISBN 978-1-60257-108-2

Tipărit în Cehia la Graspo CZ

Colecție apărută cu sprijinul:

ROMTELECOM

Colecțiile **Cotidianul.** CIVILIZAȚII

VOL. I EUROPA: *SUEDIA - ITALIA*

VOL. II EUROPA: *ITALIA - CIPRU*

VOL. III ASIA: *TURCIA - SRI LANKA*

VOL. IV ASIA: *CHINA - INDONEZIA*

VOL. V ASIA: *INDIA*
AFRICA: *LIBIA*

VOL. VI AFRICA: *EGIPT - ZIMBABWE*
AMERICILE: *ARGENTINA - BRAZILIA*

VOL. VII AMERICILE: *BOLIVIA - SUA*
AUSTRALIA

Caracterizate de o uimitoare finețe a detaliilor și de o senzualitate aparte, statuile de pe zidurile

Texte
Marco Cattaneo
Jasmina Trifoni

Concept grafic
Patrizia Balocco
Lovisetti

Tehnoredactor
Maria Cucchi

Editia în limba română

Traducere: **Gigi Mihăită**
Tehnoredactor: **Constantin Niță**
Adaptare Art copertă: **Octavian Cocis**
Coperta: **Marius Maties**
Redactor: **Mihaela Pandele**
Director editorial: **Diana Crupenschi**

© 2004 White Star S.r.l.
Via Candido Sassone, 22/24
13100 Vercelli, Italia
www.whitestar.it

Toate drepturile rezervate. Nici o parte a acestei publicatii nu poate fi reprodusă, stocată într-un sistem cu acces public sau transmisă sub orice formă electronică, fotocopiată, înregistrată sau oricare alta, fără permisiunea anterioară a deținătorului dreptului de copyright. Toate drepturile asupra versiunii în limba română aparțin Editurii Univers Publishing House, Inc.

ISBN 978-1-60257-109-9

Tipărit în Cehia la Graspo CZ

Colecție apărută cu sprijinul:

ROMTELECOM

Colecțiile **Cotidianul.** CIVILIZAȚII

templelor din Khajuraho reprezintă divinități și oameni obișnuiți într-un alai de nuntă.

VOL. I EUROPA: *SUEDIA - ITALIA*

VOL. II EUROPA: *ITALIA - CIPRU*

VOL. III ASIA: *TURCIA - SRI LANKA*

VOL. IV ASIA: *CHINA - INDONEZIA*

VOL. V ASIA: *INDIA*
AFRICA: *LIBIA*

VOL. VI AFRICA: *EGIPT - ZIMBABWE*
AMERICILE: *ARGENTINA - BRAZILIA*

VOL. VII AMERICILE: *BOLIVIA - SUA*
AUSTRALIA

Minunat pictate, mormintele din Valea Regilor ilustrează fragmente veloroase de viață socială din Egiptul antic.

TEXTE
MARCO CATTANEO
JASMINA TRIFONI

CONCEPT GRAFIC
PATRIZIA BALOCCO
LOVISETTI

TEHNOREDACTOR
MARIA CUCCHI

EDITIA ÎN LIMBA ROMÂNĂ

TRADUCERE: **GIGI MIHĂITĂ**
TEHNOREDACTOR: **CONSTANTIN NITĂ**
ADAPTARE ILUSTRATIE COPERTĂ: **OCTAVIAN COCIS**
COPERTA: **MARIUS MATIES**
REDACTOR: **MIHAELA PANDELE**
DIRECTOR EDITORIAL: **DIANA CRUPENSCHI**

© 2004 White Star S.r.l.
Via Candido Sassone, 22/24
13100 Vercelli, Italia
www.whitestar.it

Toate drepturile rezervate. Nici o parte a acestei publicatii nu poate fi reprodusă, stocată într-un sistem cu acces public sau transmisă sub orice formă electronică, fotocopiată, înregistrată sau oricare alta, fără permisiunea anterioară a detinătorului dreptului de autor. Toate drepturile asupra versiunii în limba română apartin Editurii Univers Publishing House, Inc.

ISBN 978-1-60257-110-5

Tipărit în Cehia la Graspo CZ

Colectie apărută cu sprijinul:

ROMTELECOM

Colecțiile **Cotidianul.** CIVILIZAȚII

VOL. I EUROPA: *SUEDIA - ITALIA*

VOL. II EUROPA: *ITALIA - CIPRU*

VOL. III ASIA: *TURCIA - SRI LANKA*

VOL. IV ASIA: *CHINA - INDONEZIA*

VOL. V ASIA: *INDIA*
AFRICA: *LIBIA*

VOL. VI AFRICA: *EGIPT - ZIMBABWE*
AMERICILE: *ARGENTINA - BRAZILIA*

VOL. VII AMERICILE: *BOLIVIA - SUA*
AUSTRALIA

Înfricoșătoarele figuri ale divinităților maya veghează încă situl de la Copán (Honduras).

Texte
Marco Cattaneo
Jasmina Trifoni

Concept grafic
Patrizia Balocco
Lovisetti

Tehnoredactor
Maria Cucchi

Editia în limba română

Traducere: **Gigi Mihăită**
Tehnoredactor: **Constantin Nită**
Adaptare Ilustrație copertă: **Octavian Cocis**
Coperta: **Marius Maties**
Redactor: **Mihaela Pandele**
Director editorial: **Diana Crupenschi**

© 2004 White Star S.r.l.
Via Candido Sassone, 22/24
13100 Vercelli, Italia
www.whitestar.it

Toate drepturile rezervate. Nici o parte a acestei publicații nu poate fi reprodusă, stocată într-un sistem cu acces public sau transmisă sub orice formă electronică, fotocopiată, înregistrată sau oricare alta, fără permisiunea anterioară a deținătorului dreptului de autor. Toate drepturile asupra versiunii în limba română apartin Editurii Univers Publishing House, Inc.

ISBN 978-1-60257-111-2

Tipărit în Cehia la Graspo CZ

Colecție apărută cu sprijinul:

ROMTELECOM

Colecțiile **Cotidianul**. CIVILIZAȚII

VOL. I EUROPA: *SUEDIA - ITALIA*

VOL. II EUROPA: *ITALIA - CIPRU*

VOL. III ASIA: *TURCIA - SRI LANKA*

VOL. IV ASIA: *CHINA - INDONEZIA*

VOL. V ASIA: *INDIA*
AFRICA: *LIBIA*

VOL. VI AFRICA: *EGIPT - ZIMBABWE*
AMERICILE: *ARGENTINA - BRAZILIA*

VOL. VII AMERICILE: *BOLIVIA - SUA*
AUSTRALIA

Un model remarcabil de ansamblu arhitectural. Stonehenge suscită încă nenumărate discutii privind originea sa si scopul pentru care a fost creat. Dincolo de toate controversele, rămâne un simbol al lumii antice care atrage si astăzi milioane de vizitatori.

10-11 Această frescă a fost descoperită în triclinium-ul Casei brățării de aur din Pompei. Cu un naturalism exuberant, ilustrează o grădină cu bazine cu apă pentru păsări, picturi și oscilla (măști, uneori chiar și sculpturi) care „plutesc" în cadrul compoziției și reproduc ornamente domestice.

Introducere

În data de 23 noiembrie 1972, la Paris, Conferința Generală UNESCO a elaborat convenția de instituire a Listei Patrimoniului Universal, care a intrat în vigoare la 1 decembrie 1975. Scopul ambițios al UNESCO (Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură) a fost identificarea, studierea și protejarea monumentelor, a complexelor și a siturilor – fie naturale, fie construite de om – care au o „remarcabilă valoare universală" din punct de vedere istoric, artistic, științific, natural, arheologic sau antropologic.

Treizeci de ani mai târziu, Lista Patrimoniului Universal a devenit un inventar extraordinar al locurilor și operelor care înglobează istoria îngemănată a omului și a Pământului, oferind un instrument pentru înțelegerea naturii, culturii și, mai presus de toate, a legăturii profunde care le unește. Pe scurt, lista este un sumar al evoluției istorice a planetei. Scopul acestei cărți este de a prezenta, sub egida UNESCO, o secțiune transversală a acestei moșteniri neprețuite.

Pentru a putea aborda o atât de vastă colecție de situri, materialul a fost împărțit în șapte volume, dedicate comorilor care ni s-au păstrat de la civilizațiile antice. Dacă diferența dintre moștenirile culturale și cele naturale a fost explicit definită în cadrul convenției, linia de demarcație dintre siturile arhitecturale și siturile de interes arheologic a fost mai dificil de stabilit. Un criteriu pur temporal ar fi dus, probabil, la o interpretare istorică greșită. De aceea, s-a considerat oportun să se includă în aceste volume toate siturile caracterizate de o dezvoltare culturală semnificativă – deși condiția unei regiuni locuite fără întrerupere poate nu este îndeplinită, fie din cauza declinului civilizațiilor care le-au construit, fie din pricina abandonării lor – precum și locurile în care s-au găsit mărturii ce contribuie la înțelegerea evoluției speciei umane.

Pentru a se justifica înscrierea pe Lista Patrimoniului Universal ca o moștenire culturală, monumentul, complexul ori situl trebuie să îndeplinească cel puțin unul dintre următoarele criterii:

I) să reprezinte o capodoperă a geniului creator uman;

II) să demonstreze un important schimb de valori umane, într-o perioadă de timp sau în cadrul unei arii culturale universale, care implică o evoluție a arhitecturii sau a tehnologiei, a artelor monumentale sau în plan urbanistic ori peisagistic;

III) să transmită o moștenire unică sau cel puțin excepțională privind o tradiție culturală sau o civilizație care este încă activă ori a dispărut;

IV) să fie un exemplu remarcabil de tip de clădire sau de ansamblu arhitectural sau tehnologic, ori de peisaj;

V) să ilustreze o etapă sau etape semnificative din istoria umanității;

VI) să fie un exemplu remarcabil de așezare umană tradițională sau de utilizare a mediului reprezentativ pentru o cultură (sau culturi), în special în cazul în care această cultură a devenit vulnerabilă sau se află sub efectul unei transformări ireversibile;

VIII) să fie asociat direct sau într-un mod evident cu evenimente sau tradiții încă vii, cu idei sau credințe ori cu opere artistice sau literare cu o remarcabilă semnificație universală.

Având aceste criterii drept punct de pornire, vestigiile patrimoniului universal catalogate de UNESCO numără 188 de situri de interes arheologic, din 66 de țări. O sută dintre acestea au fost selecționate pentru a fi prezentate în cele șapte volume ale colecției Cotidianul CIVILIZAȚII, într-o încercare de a oferi o imagine cât mai completă posibil a vechilor civilizațiilor umane antice, fără a neglija însă acele locuri care au prezentat importanță din punct de vedere al evoluției, nici pe acelea în care s-au dezvoltat primele semne de artă figurativă.

Mai trebuie totuși precizat că o evaluare obiectivă a moștenirii lăsate peste secole de către anumite culturi cu o influență deosebită a dus în mod inevitabil la accentul pus pe urmele civilizației Egiptului antic, a imperiilor Romei și Greciei antice și – de cealaltă parte a Atlanticului – a lumii marilor culturi precolumbiene.

EUROPA – Lista siturilor

1 **SUEDIA** – INCIZIILE ÎN PIATRĂ DE LA TANUM

2 IRLANDA – MONUMENTELE MEGALITICE DE PE VALEA RÂULUI BOYNE

3 REGATUL UNIT AL MARII BRITANII – ZIDUL LUI HADRIAN

3 **REGATUL UNIT AL MARII BRITANII** – STONEHENGE ŞI AVEBURY

4 **GERMANIA** – MONUMENTELE ROMANE DE LA TRIER

5 **FRANŢA** – GROTELE PICTATE DIN VALLÉE DE LA VÉZÈRE

5 **FRANŢA** – TEATRUL ROMAN ŞI ARCUL DE TRIUMF DE LA ORANGE

5 **FRANŢA** – PONT DU GARD

5 **FRANŢA** – MONUMENTELE ROMANE DE LA ARLES

6 **SPANIA** – PEŞTERA DE LA ALTAMIRA

6 **SPANIA** – APEDUCTUL DE LA SEGOVIA

6 **SPANIA** – MONUMENTELE ROMANE DE LA MÉRIDA

7 **ITALIA** – VILLA ADRIANA

7 **ITALIA** – ROMA ANTICĂ

7 **ITALIA** – POMPEI, HERCULANUM ŞI OPLONTIS

7 **ITALIA** – CILENTO ŞI VALLO DI DIANO CU SITURILE DE LA PAESTUM ŞI VELIA

7 **ITALIA** – VILLA DE LA CASALE

7 **ITALIA** – VALEA TEMPLELOR DE LA AGRIGENTO

8 **CROAŢIA** – CENTRUL ISTORIC DE LA SPLIT ŞI PALATUL LUI DIOCLETIAN

9 **BULGARIA** – MORMÂNTUL TRACIC DE LA KAZANLAK

10 **GRECIA** – VERGINA

10 **GRECIA** – DELPHI

10 **GRECIA** – ACROPOLELE DE LA ATENA

10 **GRECIA** – OLYMPIA

10 **GRECIA** – MICENE

10 **GRECIA** – EPIDAUR

10 **GRECIA** – DELOS

10 **GRECIA** – SAMOS

11 **MALTA** – TEMPLELE MEGALITICE DIN MALTA

12 **CIPRU** – PAPHOS

Europa

Dacă ar fi să trasăm limite rigide peste graniţele geografice ale continentului, am constata că Europa adăposteşte 56 dintre cele 188 de situri arheologice din Lista Patrimoniului Universal, aproape o treime din totalul acestora. Din motive de consecvenţă istorică, multe centre din zona mediteraneeană – din Maroc până în Tunisia şi din Orientul Mijlociu până în Turcia – ar trebui incluse, fiind, în cea mai mare parte, rezultatul expansiunii Imperiului Roman către sud şi est.

Arta vechilor greci şi romani o domină pe cea europeană ca întreg, prin prezenţa unor monumente remarcabile şi fără vârstă, cum sunt Acropolele în Atena şi centrul istoric al Romei; alte exemple includ Delphi, Olympia şi Delos, Agrigento şi Pompei, Segovia, Merida, Arles, Orange, Split, unde Diocleţian şi-a construit palatul imperial, precum şi imensele fortificaţii pe care le-a ridicat Hadrian în Anglia, pentru a apăra romanii de barbari. Cu bogăţia decoraţiunilor, risipa de coloane, sculpturi şi basoreliefuri şi numeroasele temple, vile somptuoase şi mozaicuri rafinate, arta antică greco-romană a influenţat vechiul continent mai mult decât oricare altă civilizaţie, dominându-i istoria timp de cel puţin un mileniu, atât înainte, cât şi în timpul erei creştine.

Totuşi, dacă aruncăm o privire rapidă peste lista siturilor protejate de UNESCO, constatăm că prezintă şi locuri construite de popoare care au îndrăznit să conteste hegemonia, mai întâi a Atenei, iar apoi a Romei: necropolele tracice de la Kazanlak şi Sveshtari, fortăreţele dacice din România, civilizaţiile antice care s-au dezvoltat într-o izolare aproape totală pe insulele mediteraneene, Malta şi Cipru, şi structurile de apărare unice cunoscute drept *nuraghi*, construite de popoarele din Sardinia, chiar din epoca Bronzului.

Făcând câţiva paşi înapoi în timp, remarcăm că imaginea moştenirii arheologice europene devine mult mai variată decât ne-am fi putut aştepta. Picturile pe piatră de la Tanum din Suedia şi de la Alta din Norvegia aruncă o lumină clară asupra popoarelor scandinave din epoca Bronzului, în vreme ce pietrele acoperite cu inscripţii runice de la Jelling, din Danemarca, ilustrează obiceiurile culturilor păgâne nordice. Minele de la Spiennes, din Belgia, reprezintă primele extracţii cunoscute de minerale din perioada neolitică, iar Boyne Valley şi Stonehenge marchează triumful erei construcţiilor megalitice.

Coborând mai mult în timp, la originile primordiale ale omului, observăm că, încă de pe atunci, Europei nu-i lipseau minunăţiile. Săpăturile de la Atapuerca au scos la iveală rămăşiţe umane cu o vechime de un milion de ani, care, deşi recent şi-au pierdut titlul de cea mai veche aşezare umană de pe continent, rămâne una dintre pietrele de temelie de pe Lista Patrimoniului Universal, în privinţa reconstituirii istoriei migraţiei umane. Mai mult, bogăţia petroglifelor din arta europeană care descriu viaţa primului *Homo sapiens* modern nu are egal pe Pământ. Acestea includ pietrele cioplite de la Valcamonica, din Italia, şi din valea Côa, din Portugalia, dar, mai presus de toate, capodoperele picturii preistorice din peşterile de la Altamira, din Spania, şi Lascaux, din Franţa, care concurează împreună pentru titlul „Capela Sixtină a preistoriei".

Inciziile în piatră de la Tanum

SUEDIA

BOHUSLÄN
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1994
CRITERII: C (I) (III) (IV)

Cu o populație de 12 000 de locuitori, majoritatea locuind în mici sate de pescari aflate de-a lungul coastelor Mării Nordului, Tanum este cea mai mare comunitate din provincia Bohuslän, din sudul Suediei. Este așezată într-un peisaj natural nealterat, îmbogățit de un mediu marin excepțional de fertil, care oferă un mijloc de existență pentru aproape toți locuitorii zonei. Stânci netede și pășuni deschise care coboară până spre mare domină țărmul. Zonele centrale sunt regiuni agricole liniștite, brăzdate de o serie de văi înguste. Acolo unde se unesc aceste văi, s-au format pășunile care, acum 4 000 de ani, au fost printre primele locuite de oameni.

În această zonă s-au găsit cel puțin 350 de grupuri de picturi murale care prezintă peste 1 500 de subiecte. Datate între 1800 și 500 î.Hr., acestea sunt răspândite pe o arie de aproximativ 50 de kilometri pătrați. În Tanum, în mod deosebit, arheologii au găsit o vastă colecție de astfel de picturi preistorice, care pot fi grupate în 13 categorii de motive care includ figuri zoomorfe, figuri antropomorfe, copaci, urme de mâini și de picioare, luntri străvechi și chiar imagini ce par a reprezenta sănii. Toate au fost pictate utilizând aceeași tehnică: s-au folosit unelte ascuțite pentru a scrijeli un contur, iar inciziile au fost apoi umplute cu pigment roșu.

Printre cele mai importante compoziții de la Tanum sunt un plug tras de o pereche de boi conduși de o figură antropomorfă, o figură umană care se luptă cu un șarpe, două figuri înarmate prinse într-o luptă și o luntre cu nouă personaje stilizate care par să gesticuleze. O stâncă întreagă este acoperită cu diferite motive: scene de viață pe mare și la arat, alături de urme de mâini și figuri antropomorfe. O altă stâncă poartă imaginile văzute de aproape a două luntri ocupate de figuri umane stilizate, în timp ce în fundal se desfășoară o scenă agricolă. Acestea indică o societate complexă care a atins un nivel destul de ridicat al reprezentării figurative. În general, imaginile oferă o felie de viață din epoca Bronzului din nordul Europei.

Fiind pictate aproape de țărm, stâncile de la Tanum se află astăzi la doar 25-30 de metri deasupra nivelului mării, ceea ce face ca marea însăși, baza economiei locale timp de mii de ani, să reprezinte unul dintre cele mai mari pericole care amenință arta din epoca Bronzului. Apa sărată, asociată condițiilor climatice aspre și, mai presus de toate, gazelor de eșapament ale autovehiculelor, sunt factorii care, acționând cu rapiditate, pun în pericol picturile care riscă să dispară complet într-o scurtă perioadă de timp. Specialiștii suedezi și norvegieni au testat diverse tehnici, încercând să stopeze deteriorarea continuă a inciziilor și, în mod deosebit, să prevină efectele depunerilor de sulf și ale ploilor acide, care dizolvă cele mai fragile minerale, precum și să împiedice formarea algelor, mușchilor și lichenilor.

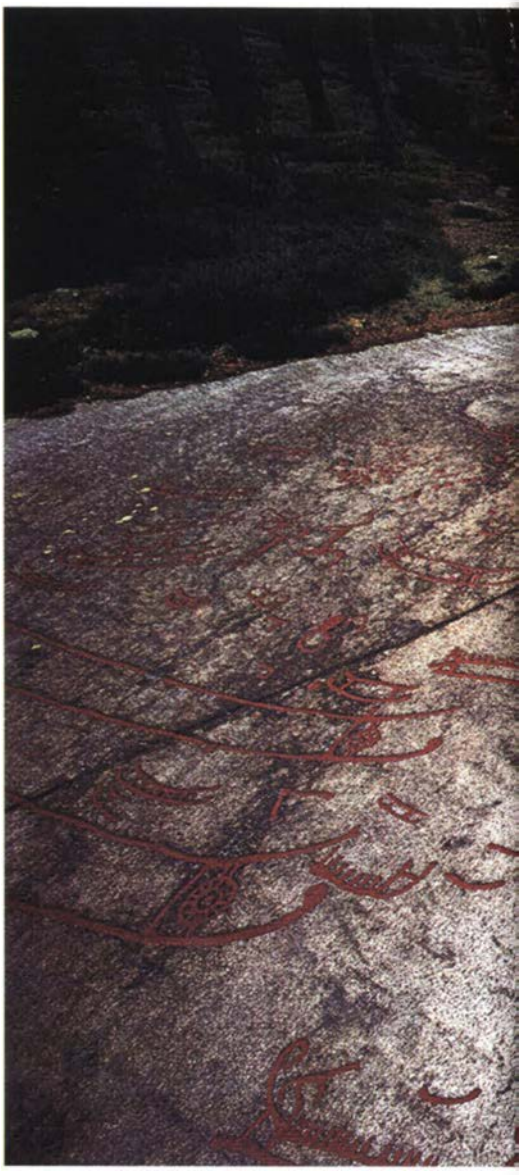

În același timp, cercetările arheologice din zonă continuă. Recent, mai multe echipe de arheologi scandinavi au descoperit sate întregi la Bohuslän cu vetre și zone pavate, precum și ruinele unor case și fragmente ceramice. Pentru a facilita înțelegerea istoriei locului, în 1998, la Vitlycke, s-a deschis un muzeu foarte modern, în inima sitului Patrimoniului Universal UNESCO, activ implicat în studii de cercetare desfășurate în cadrul siturilor și unde a fost reconstruit un sat din epoca Bronzului, pentru a ilustra mai bine viața de fiecare zi a strămoșilor noștri.

14 Zidul de piatră din Fossum, aici într-o vedere generală, prezintă o varietate extraordinară de subiecte: figuri antropomorfe, animale, copaci și chiar luntri cu echipaj.

14-15 Imaginea unui războinic, înaltă de 8 metri, se remarcă pe marea suprafață plată a stâncii de la Vitlycke. Este înconjurată de alte 120 de picturi; unele dintre acestea par să reprezinte sănii.

15 sus Figură interpretată drept un simbol al soarelui, fiind una dintre cele 350 de grupuri de picturi pe piatră din regiunea Tanum. Principalele grupuri au fost descoperite la Vitlycke (unde se află un muzeu), Fossum, Litsleby și Aspeberget.

15 dreapta Un războinic pe cale să lanseze o săgeată – imagine de pe zidul de la Fossum. Realizate între 1800 și 500 i.Hr., picturile pe piatră de la Tanum reprezintă o secțiune de viață din epoca Bronzului în nordul Europei.

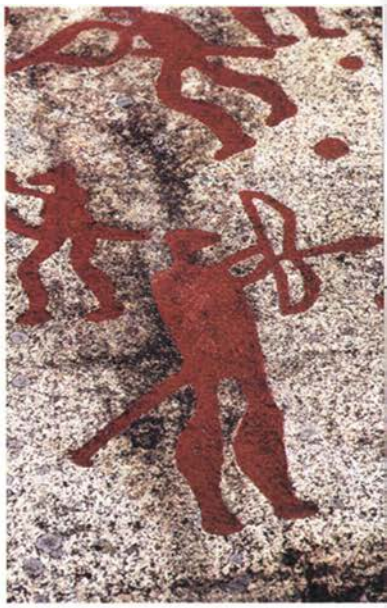

15 jos Cunoscut drept „Omul calendar" (în stânga imaginii), această figură antropomorfă este una dintre cele mai fascinante și misterioase de la Ianuma.

Monumentele megalitice din Boyne Valley

IRLANDA

DISTRICTUL MEATH
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1993
CRITERII: C (I) (III) (IV)

Situat la aproximativ 50 de kilometri la nord de Dublin, dealul verde din Newgrange – în traducere literală „ferma nouă" – își datorează numele actual faptului că, în 1142, a devenit o parte din proprietățile agricole ale mănăstirii din Mellifont. Cu toate acestea, locul, care a fost identificat ca mormânt al regilor legendari din Tara, iar înainte de asta, ca *Tuatha de Danann*, sălașul ființelor supranaturale conduse de zeița Danu, a fost subiectul unor povestiri fabuloase din vremuri de demult.

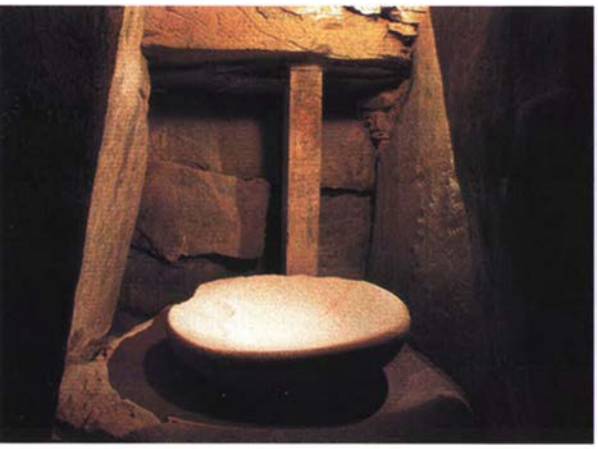

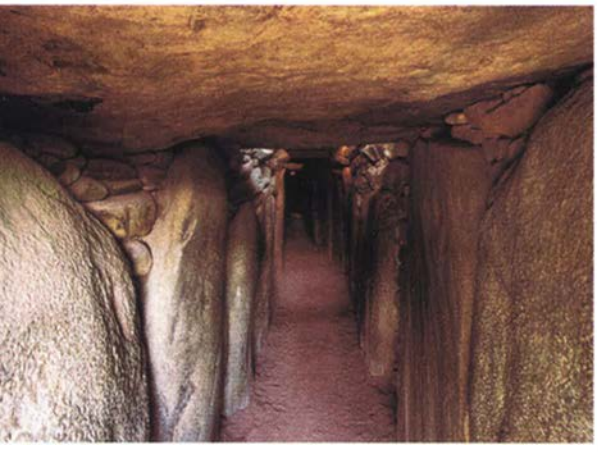

În 1699, în timp ce se construia un drum, s-a descoperit o misterioasă cavitate. La acea vreme, de teama de a nu atrage furia unor fioroase zeități antice, s-a preferat să nu se mai cerceteze originea cavității. După aceea, ca urmare a unei superstiții, s-a intrat acolo doar foarte rar, până în 1962, când un grup de arheologi s-a hotărât să o examineze în mod corespunzător. Ceea ce au găsit era un mormânt cu pasaj, care data aproximativ din anul 3200 î.Hr.

Astăzi, Newgrange este cel mai important și cel mai bine conservat sit din ceea ce în galică se numește *Bru na Boinne*, o zonă de 13 kilometri pătrați aflată pe râul Boyne, site care conține 30 de structuri megalitice monumentale din perioada neolitică. Aceasta reprezintă cea mai mare concentrație de construcții preistorice din Europa. Similar ca mărime și apariție monumentelor megalitice din Knowth și Dowth (celelalte două complexe arheologice din regiunea aflată sub protecția UNESCO), Newgrange este o movilă de aproape 80 de metri diametru care acoperă camera mortuară cruciformă. Se ajunge la ea printr-un coridor lung de 20 de metri, susținut de 22 de stâlpi pe peretele de la apus și de 21 de stâlpi pe peretele de la răsărit. Coridorul a fost construit pentru a profita de un fenomen astronomic ciudat prin mărimea sa, forma și panta pe care o descrie. De la 19 până la 23 decembrie, timp de 17 minute, primele raze ale soarelui la răsărit se strecoară rapid prin pasajul îngust, pentru a lumina camera.

Pe dinafară, perimetrul movilei – construită din pământ, șist și piatră și

16 sus O tavă de piatră pentru ofrande în centrul camerei mortuare de la Newgrange. Se crede că aceasta a fost zona „sfânta sfintelor" (sancta sanctorum) a acestui complex, locul unde se practicau ritualuri șamanice în perioada solstițiului de iarnă.

16 jos Lung de 20 de metri, coridorul care duce la camera mortuară de la Newgrange este placat cu pietre înalte de 7,5 metri – 22 pe o parte și 21 pe alta – care susțin plafonul de piatră.

acoperită cu iarbă – este marcat de 97 de pietre de o formă foarte regulată, numite de arheologi „pietre de bordură". Unele dintre acestea, cum este cea de la intrare, sunt decorate cu frumoase incizii spiralate, forme pătrate, zigzaguri, și cercuri concentrice. Grație unui proiect de reconstrucție care a utilizat materiale găsite la fața locului, peretele dinspre sud-vest al movilei strălucește datorită lespezilor albe de cuarțit.

Deși săpăturile din interiorul camerei mortuare de la Newgrange au dus la descoperirea a două morminte care conțineau rămășițele a cel puțin

vizitate de 200 000 de turiști în fiecare an. Timp de cinci zile în perioada solstițiului, există o coadă de așteptare care se întinde pe mai mult de un kilometru pentru a intra în mormântul Newgrange și a admira soarele care luminează pietrele din cameră. Din acest motiv, din anul 2000 custozii sitului au organizat un fel de loterie, astfel încât dintre cei peste 20 000 de „preoți novici ai Soarelui" sunt aleși 50. Aceștia sunt împărțiți în cinci grupe de câte zece, un grup pentru fiecare dintre cele cinci zile. Toți cei care participă se roagă să nu fie o dimineață înnorată.

trei schelete, șapte plăci de marmură, patru pandantive, mărgele de os și o lamă din silex, arheologii sunt de acord că acesta și celelalte monumente megalitice din *Bru na Boinne* nu au fost doar de natură funerară, ci, de asemenea, ceremonială și socială. Movilele conținând morminte cu pasaje de la Knowth și Dowth, de asemenea, prezintă referințe clare la mișcarea soarelui, iar la primul sit se află o stelă considerată a fi cel mai vechi ceas solar din lume. Acestea conțin, de asemenea, pietre decorate cu misterioase incizii care probabil aveau legătură cu vechi ritualuri șamanice.

Locuri cu o atracție enigmatică, monumentele din Boyne Valley sunt

16-17 Tumulul de la Newgrange, în mijlocul naturii înverzite din districtul Meath. Situl datează aproximativ din anul 3200 î.Hr. și se crede că a fost nevoie de 300 de oameni și de 20 de ani pentru a fi construit.

17 sus O piatră gravată cu motive în spirală de pe tumulul din Knowth. Pietre de mari dimensiuni incizate cu cercuri, triunghiuri și zigzaguri au fost descoperite în toate siturile megalitice din această vale. Aceste semne au fost interpretate ca reprezentări ale Soarelui, ale Lunii și omului.

Zidul lui Hadrian

REGATUL UNIT AL MARII BRITANII

DISTRICTELE CUMBRIA, NORTHUMBRIA, TYNE ŞI WEAR
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1987
CRITERII: C (II) (III) (IV)

Nu se întâmplă de multe ori ca o capodoperă literară să devină şi bestseller; cu toate acestea, aşa s-a întâmplat cu *Memoriile lui Hadrian* de Marguerite Yourcenar. Autoarea franceză, o expertă îndrăgostită de perioada clasică, a scris cartea sub forma unei lungi scrisori a împăratului roman, aflat pe patul de moarte, către Marc Aureliu. În aceasta, îşi povesteşte viaţa, insistă asupra importanţei de a-şi servi patria până în ultimul moment şi îl avertizează pe Marc Aureliu asupra faptului că inevitabil, imperiul, se va afla în declin. Mai mult decât oricare altă biografie din acea epocă a lui Hadrian, cartea Margueritei Yourcenar a reuşit să transmită complexa stare de spirit a împăratului şi să-i exprime filozofia „pacifistă". După ce a moştenit de la Traian, în 117 d.Hr., un imens teritoriu căruia romanii îi spuneau cu mândrie „lumea cunoscută", Hadrian, spre deosebire de predecesorii săi, s-a dovedit a nu fi un împătimit al cuceririlor. Chiar şi cea mai importantă lucrare militară a sa – zidul pe care l-a construit la limita de nord a imperiului – este un monument lipsit de orice semnificaţie războinică.

Hadrian a conceput această construcţie în 122 d.Hr., în timpul călătoriei sale în Britannia. Intenţia sa era ca zidul să separe fizic romanii de barbari, să ofere un punct de observaţie şi să fie folosit pentru a controla orice schimb comercial ce avea loc între cele două părţi. A fost nevoie de şase ani pentru a construi colosala fortificaţie de la un ţărm la altul. Măsoară 6 metri înălţime, 3 metri lăţime şi se întinde pe o lungime de 80 de mile romane (115 kilometri), de la localitatea care astăzi se numeşte Bowness, de la Marea Irlandei, şi până la gurile râului Tyne, în apropiere de Wallsend, la Marea Nordului. La fiecare mai bine de un kilometru se afla câte o poartă de trecere în zid, deasupra căreia se găseau mici forturi care puteau fi folosite pentru o garnizoană de 32 de soldaţi. La o distanţă de 500 de metri de fiecare poartă se aflau două turnuri de supraveghere păzite de o gardă în schimburi, formată din patru santinele. Rolul lor era, în principal, să creeze o reţea de mesageri care să permită un rapid schimb de informaţii de la un ţărm la altul. Ulterior, pentru a asigura zidului o mai mare protecţie, s-a săpat un şanţ cu o secţiune în V, adânc de trei metri şi larg de 10 metri şi s-au mai construit 16 forturi care puteau încartirui 10 000 de soldaţi.

În jurul acestor forturi, dintre care cel mai bine conservat este Chester, se observă urme ale unei importante aşezări civile, care atestă intensa activitate comercială de o parte şi de alta a zidului. Recent, săpăturile au scos la iveală multe obiecte de manufactură de proveniență diferită, precum şi aproximativ 400 de tăbliţe din lemn pe care sunt gravate descrieri detaliate privind viaţa de zi cu zi a soldaţilor. Acestea reprezintă cele mai vechi documente scrise descoperite în Marea Britanie.

Ante litteram, zidul a fost un experiment multicultural. Pentru a-l construi, Hadrian a trimis trei legiuni de soldaţi din tot imperiul, cu scopul de a-şi ţine oamenii ocupaţi şi motivaţi chiar în vreme de pace. A încurajat libertatea religioasă şi a întărit, cu succes, sentimentul soldaţilor de a fi romani, în ciuda oricăror diferenţe de naţionalitate (naţionalitate în sensul modern al termenului). Ironia sorţii este că, de îndată ce imperiul roman a început să se dezintegreze, zidul a primit o cu totul altă semnificaţie; chiar şi astăzi, unii britanici consideră construcţia antică o graniţă între doi rivali istorici – Anglia şi Scoţia.

18 stânga sus Ruinele băilor din fortul Chester. Urmele unei importante aşezări civile în jurul fortificaţiei sunt dovezi ale unei activităţi comerciale intense, de o parte şi de alta a zidului.

18 stânga jos Zidul în apropiere de Berwick-on-Tweed din Northumbria. Cu o lungime de 80 de mile romane (115 km), în mai multe locuri, zidul marchează actuala graniţă dintre Anglia şi Scoţia.

18 dreapta sus Un grânar din fortul Carrawburgh, care a încartiruit odată 500 de soldaţi. De-a lungul zidului s-au construit 16 forturi pentru a găzdui 10 000 de soldaţi.

19 O vedere panoramică a fortului Housesteads, unul dintre cele mai bine păstrate forturi aflate de-a lungul zidului lui Hadrian. Un spital şi spaţiul de locuit al comandantului au fost descoperite în interiorul lui.

NEWCASTLE
LONDRA

Stonehenge şi Avebury

REGATUL UNIT AL MARII BRITANII

DISTRICTUL WILTSHIRE, WESSEX, ANGLIA
ANUL INREGISTRĂRII: 1986
CRITERII: C (I) (II) (III)

20 O imagine panoramică a sitului, cel mai faimos şi misterios sit megalitic din lume, datând din perioada 3100-1600 î.Hr. Lăsând deoparte miturile şi folclorul, astăzi, nici chiar comunitatea oamenilor de ştiinţă nu poate da explicaţii lipsite de echivoc în privinţa scopului şi a utilizării construcţiei.

Cine a construit Stonehenge? De-a lungul secolelor au înflorit zeci de legende și au fost avansate o mulțime de ipoteze mai mult sau mai puțin serioase. Să fi fost celții, saxonii, locuitorii Egiptului antic, romanii sau atlanții? Pe de altă parte, poate extratereștrii? Sau – după cum se mai susține – pietrele au fost plasate „strategic" de către un grup de fanatici britanici în căutare de noi forme de spiritualitate, prin 1968, în momentul de vârf al Beatlemaniei?

Răspunsul este nu. Cel puțin pentru ultima variantă. Prima referință scrisă la Stonehenge datează din 1135. În a sa *Istorie a regilor britanici*, Geoffrey de Monmouth susține că pietrele au fost aduse din Africa în Irlanda de un trib de giganți, iar apoi au fost făcute să zboare de către Merlin magicianul, de acolo, peste mare, până la locul unde au fost ridicate, în câmpia Salisbury, ca un omagiu adus Regelui Artur. Cu toate acestea, druizii, preoți celți, au susținut întotdeauna că strămoșii lor sunt cei care au ridicat construcția. Până în 1985, vechiul ordin al druizilor obișnuia să vină în pelerinaj la acest monument, îmbrăcați în tunici albe și în sunete de harpă și trompete, pentru a sărbători riturile de inițiere ale solstițiului de vară.

Nici chiar comunitatea oamenilor de știință nu poate da răspunsuri clare cu privire la cel mai faimos sit megalitic din lume. În cel mai recent studiu, publicat în 2003 de către doctorul ginecolog Anthony Perks, în *Journal of the Royal Society of Medicine*, se sugerează că inelul format de blocurile de piatră reprezintă organul sexual feminin prin care Mama Pământ – principala divinitate din epoca neolitică – a dat naștere plantelor și animalelor. Cu toate acestea, a fost întâmpinat cu un cor de proteste și a fost combătut în scris de către David Miles, arheologul care a fost, mulți ani, directorul sitului.

Oricine ar fi construit Stonehenge (numele provine dintr-un vechi cuvânt anglo-saxon cu înțelesul de „pietre suspendate"), monumentul a fost construit în trei etape, între 3100 și 1600 î.Hr. Într-o primă etapă, s-a ridicat o construcție circulară din pământ, care măsoară aproximativ 90 de metri în diametru; era înconjurată de un șanț, la o mică distanță de acesta, de un inel cu 56 de orificii în care erau instalați tot atâți stâlpi de lemn. Orificiile sunt cunoscute drept Orificiile Aubrey, după numele persoanei care le-a descris pentru prima dată în 1666. Într-o a doua etapă, în jurul anului 2550 î.Hr., au apărut primele pietre. Denumite „pietrele albastre", acestea sunt cele mai mici pietre care se află aici, în ciuda faptului că fiecare cântărește cinci tone. Au fost transportate – mai întâi, probabil, pe mare, apoi în sus, pe râul Avon, iar, în final, pe pământ – o distanță de 380 de kilometri până în câmpia Salisbury, de la carierele din Pembroke, din sud-vestul Țării Galilor. În timpul celei de a treia etape, care a început în jurul anului 2100 î.Hr., Stonehenge a primit forma pe care o vedem astăzi, compusă din megaliți, fiecare cântărind aproximativ 30 de tone. Au fost aduși de pe dealurile Marlborough, de la 30 de kilometri distanță. Aceste blocuri din epoca eocenă se numesc *sarsen*, un cuvânt cu înțelesul de „străin", în vechea limbă din Wessex.

Cel mai îndepărtat element al sitului Stonehenge este o zonă de aproximativ 600 de metri lungime având câte un șanț de fiecare parte; șanțurile merg în paralel la o distanță de peste 20 de metri unul față de celălalt. Calea de acces duce la Piatra Călcâiului, un alt *sarsen* care, în perioada solstițiului de vară, își proiectează umbra exact în centrul sitului. Mai departe, calea de acces duce la construcția circulară de pământ. La intrare se află Piatra de Sacrificiu, al cărei nume vine de la urmele roșii de pe piatră, de la fierul care „a fost topit" de ploi, peste milenii. De aici, se poate vedea partea centrală a sitului formată de structuri megalitice concentrice. Cercul exterior este compus din 30 de pietre *sarsen* din care 17 se mai află încă la locul original; au o înălțime de 4 metri și sunt legate între ele printr-o serie de arhitrave fixate prin îmbinări cu cep și crestătură. Trei metri mai departe de acest cerc, se află un alt inel, de data aceasta format din 60 de pietre albastre (multe dintre ele au căzut și s-au spart), cu o înălțime de aproximativ doi metri. În centrul celor două cercuri se află o structură masivă de forma unei potcoave (astăzi incompletă) ce constă din cinci trilitoni, dintre care cel mai înalt are șapte metri, fiecare triliton fiind format din două pietre dispuse vertical care susțin o a treia piatră ce se sprijină orizontal peste ele. În sfârșit, o potcoavă mai modestă de pietre albastre înconjoară așa-numita Piatră de Altar în centru, deși nu are un sistem de drenare, tipic altarelor construite în alte părți, în aceeași perioadă.

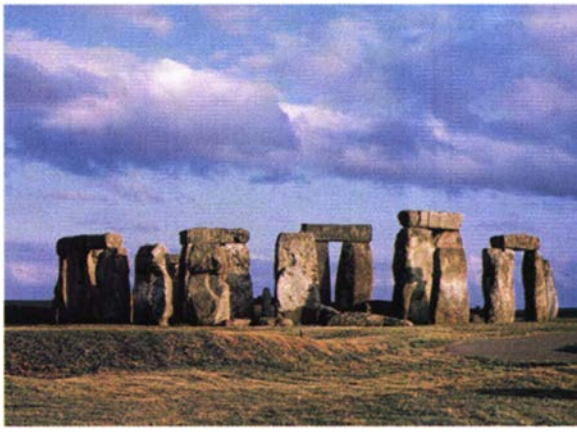

21 sus Vedere a cercului de pietre sarsen, *blocuri enorme care au fost transportate la Stonehenge acum 3 200 de ani de pe dealurile Marlborough, de la 30 de kilometri distanță.*

21 jos Un detaliu al celor cinci trilitoni masivi (două pietre verticale și o arhitravă) care formează o potcoavă în interiorul cercului Stonehenge. Cel mai înalt măsoară opt metri.

22 *Districtul Wiltshire are multe cercuri de piatră, menhiri şi, mai presus de toate, movile mortuare. Cele din imagine se află într-un lan, aproape de Avebury.*

22-23 *Acoperind aproape 11 hectare, cercul de piatră de la Avebury este cel mai mare din lume. Odată, construcţia de pământ se ridica la 17 metri, din fundul şanţului până la cel mai înalt punct al zidului.*

Faima şi natura dramatică a sitului Stonehenge au făcut mai puţin cunoscut faptul că Wiltshire se laudă cu multe situri neolitice, cum sunt dealul Silbury (cea mai mare movilă mortuară din Europa), West Kennet Long Barrow (cel mai mare mormânt cu încăpere din Anglia) şi Avebury. Acest ultim sit este cel mai mare cerc de piatră din lume, acoperind o suprafaţă de aproximativ 11 hectare. Odată, era format dintr-o construcţie de pământ cu diametrul exact de o milă (1,6 kilometri), care închidea un cerc format din 98 de pietre (dintre care 27 se mai află încă la locul original). La fel ca pietrele de mari dimensiuni de la Stonehenge, şi acestea provin din Marlborough Downs. Avebury are mai mulţi megaliţi de dimensiuni uriaşe, inclusiv Piatra Swindon care cântăreşte 66 de tone şi Scaunul Diavolului, denumire ce provine dintr-o credinţă populară care spune că este posibil să faci să apară diavolul acolo dacă alergi în jurul ei de 100 de ori în sensul invers al acelor de ceasornic.

Deşi oamenii de ştiinţă sunt de acord că Stonehenge şi Avebury au fost locaşuri de cult, există nenumărate speculaţii care au apărut în această privinţă, de exemplu, datorită remarcabilelor coincidenţe astronomice ale acestor construcţii. Nu se ştie dacă situl a putut fi, *ante litteram*, un observator pentru studierea fenomenelor cereşti, după cum se susţine de către mulţi, nici dacă era, pur şi simplu, un calendar pentru a marca evenimente legate de anotimpuri, cum sunt semănatul şi culesul grânelor. Unii merg mai departe, susţinând că a fost utilizat pentru a prevesti eclipsele, deşi este foarte puţin probabil ca locuitorii de la Stonehenge să fi avut cunoştinţe atât de evoluate.

Dacă nu cumva – şi aici apare o altă teorie – Stonehenge nu a fost conceput de cineva dintr-o cultură mai avansată care a sosit pe câmpia Salisbury pentru a-i învăţa pe localnici cum să ridice megaliţii. Mai mult, această „persoană" s-ar fi întors, în mod regulat, într-o perioadă de 1 500 de ani, timp în care s-a construit acest monument. În mod cert este o teorie bună doar pentru cei care cred în extratereştri şi farfurii zburătoare.

23 *stânga jos Unele pietre de la Avebury. Cele mai interesante sunt Piatra Swindon (cea mai mare, cu o greutate de 60 de tone) şi Scaunul Diavolului.*

23 *dreapta jos Astăzi au mai rămas doar 27 dintre cele 98 de pietre originale. De-a lungul secolelor, celelalte au fost distruse aprinzând focuri în jurul lor, pentru a le încinge, şi apoi aruncând apă rece peste ele. Fragmentele sparte erau apoi folosite pentru construcţiile din Avebury.*

Monumentele romane din Trier

GERMANIA

RHEINLAND-PFALZ
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1986
CRITERII: C (I) (III) (IV) (VI)

24 sus Partea cel mai bine păstrată din băile imperiale din vechiul Treveris, cel mai mare complex de băi din afara Romei. Această parte cuprinde o sală cu trei abside cu turnuri.

Fațada clădirii Rotes Haus, din secolul al XVII-lea, din piața din Trier, poartă inscripția „*Ante Romam Treveris stetit annis mille trecentis -Perstet, et aeterna pace fruatur, amen*" (Trier a existat cu o mie trei sute de ani înaintea Romei – Fie să dăinuiască și să se bucure de pace veșnică, amin). Deși puțin exagerată, inscripția conține totuși un sâmbure de adevăr, dovadă fiind faptul că s-au găsit urme ale unor

24 jos Ruinele arenei eliptice a amfiteatrului sunt acum înconjurate de un peisaj rural. Construit la sfârșitul primului secol d.Hr., în Evul Mediu amfiteatrul era utilizat pentru a obține materiale de construcție.

24-25 Poarta Nigra este cea mai importantă dintre vestigiile romane din Trier. Fațada sa, lungă de 36 de metri este mai interesantă datorită celor 144 de ferestre cu arcadă.

așezări în această zonă care datează din al treilea mileniu î.Hr. Deci Trier este cel mai vechi oraș din Germania.

Legionarii lui Iulius Caesar au sosit în zonă în anul 50 î.Hr. și în 16 î.Hr., în timpul domniei lui Octavian Augustus. Aceștia au fondat colonia romană *Augusta Treverorum*. Locul a fost aproape lipsit de importanță până la sfârșitul celui de-al treilea secol, când Maximilian (care a domnit peste Imperiul de Apus, în vreme ce Dioclețian guverna peste cel de Răsărit) l-a transformat în reședință pentru curtea sa, așa cum vor face și succesorii săi, Constantus Clorus și Constantin. Tot în acea vreme, Treveris (după cum se numea atunci) a devenit un centru al creștinismului; religia creștină își făcuse apariția aici la sfârșitul primului secol, după ce a fost adusă de negustorii sirieni. În 314, cetatea a devenit prima episcopie la nord de Alpi.

Trier încă mai deține multe relicve importante din epoca romană (parțial încorporate în construcții din epoci mai târzii), care, alături de Biserica Sf. Maria din Trier și Catedrala Sf. Petru, au fost numite situri UNESCO ale patrimoniului universal. Cel mai impunător monument roman este Poarta Nigra, care datează de la sfârșitul celui de-al doilea secol. A fost construit atunci când în jurul așezării Treveris, care până atunci a fost un oraș deschis, s-a ridicat un zid de apărare înalt de șapte metri, care astăzi nu mai există. În ciuda faptului că a fost construită din gresie deschisă la culoare, poarta (una din cele mai mari șapte porți din lumea romană) își datorează numele patinei închise la culoare care, peste secole, i-a acoperit blocurile aspre de piatră prinse cu scoabe de fier. Are o înălțime de 30 de metri, o grosime de 22 de metri, iar fațada are o lărgime de 36 de metri cu două intrări de șapte metri înălțime. Masivitatea structurii este atenuată de 144 de ferestre cu arcadă, care se deschid la cele două nivele ale porții. Călugărul sirian Simeon a locuit cândva deasupra porții; în onoarea lui, în 1041, s-a construit o biserică, dar aceasta a fost aproape complet distrusă de soldații lui Napoleon.

În partea de răsărit a cetății, râul Mosela este traversat de un pod roman. A fost construit în 45 î.Hr., în timpul domniei lui Claudius, pentru a susține o structură din lemn pentru căruțe, dar nu au mai rămas decât câteva din blocurile de granit originale. Puțin mai în jos de

25 stânga jos Austeră și ciclopică, Aula Palatina a fost construită folosindu-se de spațiile și de o parte din zidurile a ceea ce odată a fost camera tronului din palatul imperial, construită în 312 de către Constantin.

25 dreapta jos O vedere panoramică a orașului Trier și a râului Mosela. Multe dintre monumentele din oraș sunt medievale sau datează din secolul al XVII-lea, toate fiind însă dominate de turla gotică a bisericii Liebfrauenkirche.

pod, s-a construit un amfiteatru, dar astăzi se mai vede doar puțin din structura originală, deoarece materialele au fost folosite în Evul Mediu pentru alte construcții. Cu toate acestea, încă se mai poate vedea elipsa care măsura 75 de metri pe 50 de metri, care a marcat *cavea* în jurul căreia puteau sta 22 000 de spectatori. Cele două intrări monumentale ale amfiteatrului erau înconjurate de bolți frumos decorate. Alte monumente romane din Trier sunt fundațiile băilor Sf. Barbara (secolul I d.Hr.) și băile imperiale. Puțin mai mici decât băile din Roma, au fost începute în secolul al III-lea și terminate în timpul domniei lui Constantin.

Ceea ce odată a fost gigantica Aula Palatina – camera tronului din palatul imperial, construită în 312 de către Constantin – a fost utilizată ca un „container" pentru așa-numita *Basilika*, astăzi, biserică protestantă, și doar un zid din construcția originală a mai supraviețuit. Construcția catedralei a început în secolul al XI-lea, peste fundațiile unei bazilici creștine ale cărei superbe ruine au fost scoase la lumină de săpături recente. Tot centrul istoric din Trier este rezultatul generațiilor diferite de stiluri arhitecturale, care pornesc din antichitate și continuă până în epoca barocă, trecând prin cea gotică, fiecare nou stil adoptând ceva de la cele anterioare. Mai mult, aceste acumulări sunt probe interesante ale dezvoltării continue a orașului, cunoscut, de asemenea, prin faptul că este orașul natal al lui Karl Marx.

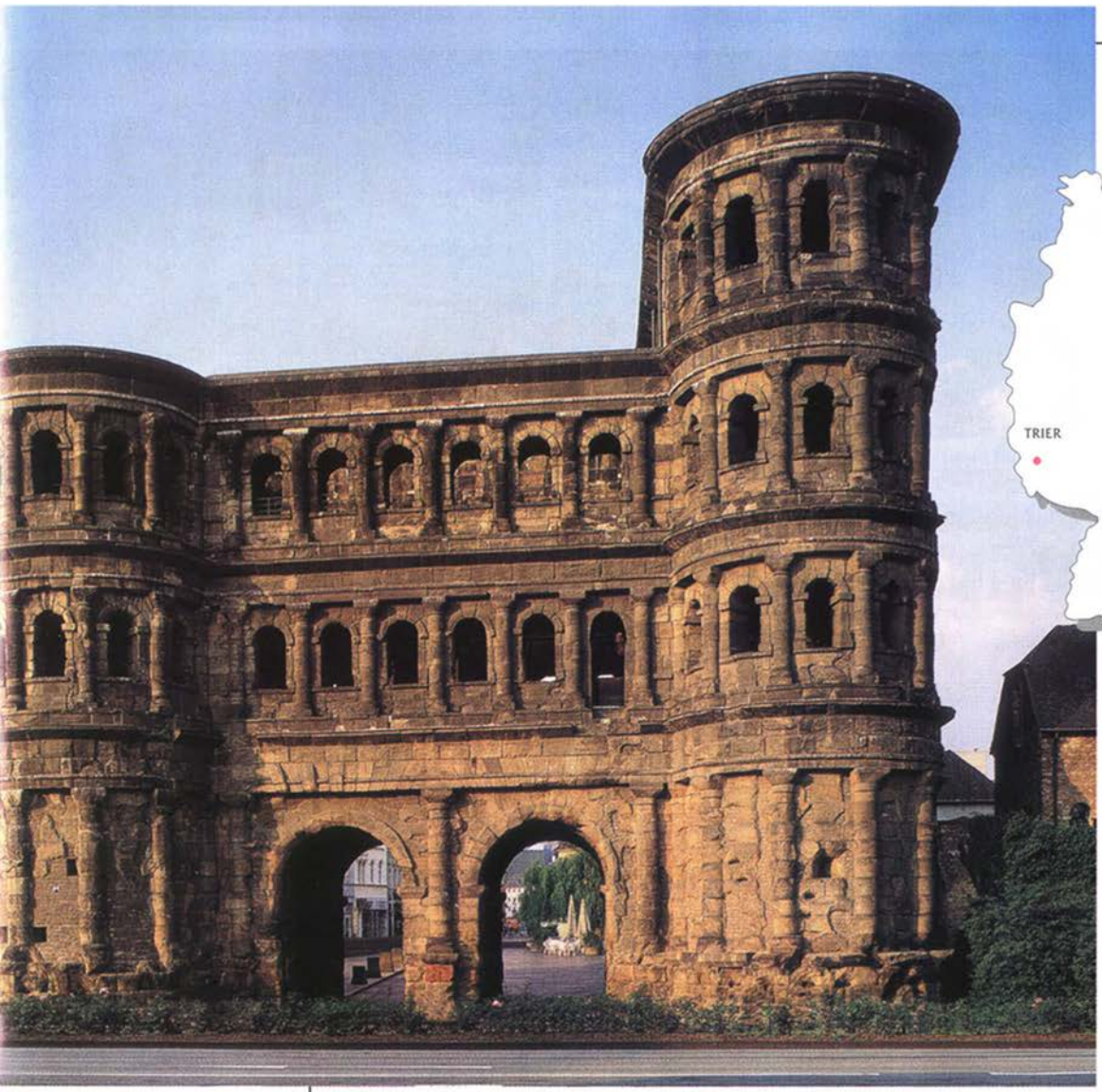

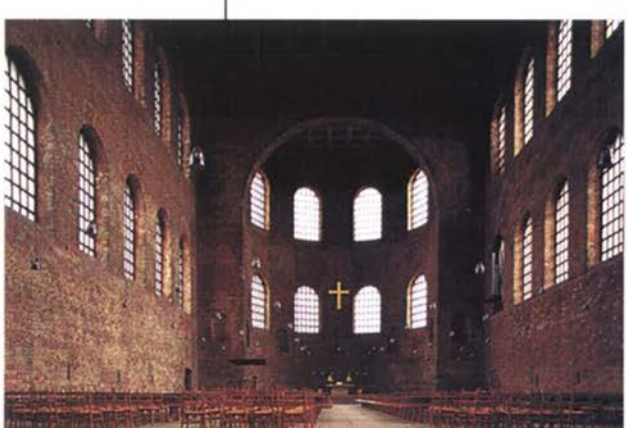

Picturile rupestre din Vallée de la Vézère

FRANȚA

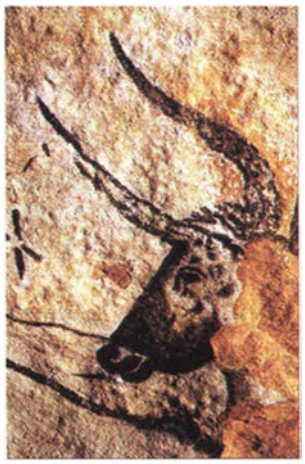

AQUITAINE, DORDOGNE
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1979
CRITERII: C (i) (iii)

Urcușul pe dealul de pe care se vede satul Montignac, pe malul stâng al râului Vézère, ar fi putut fi doar decât o simplă excursie pentru Jacques Marsal, Georges Agnel și Simon Coencas. În schimb, s-a dovedit a fi una dintre cele mai faimoase descoperiri arheologice din secolul al XX-lea.

Era în 12 septembrie 1940, iar cei patru băieți, înarmați numai cu o lanternă slabă și curajul lor natura, au hotărât să coboare într-o groapă făcută de un copac smuls din rădăcini de furtună în mijlocul pădurii. Alunecând pe o pantă de pietre care acoperise intrarea unei peșteri, s-au găsit brusc într-un mare spațiu deschis, cunoscut astăzi drept Marea Sală a Taurilor. Picturile rupestre din Marea Sală a Taurilor sunt, probabil, cele mai remarcabile exemple de artă paleolitică din lume. Acestea acoperă aproximativ 19 metri pătrați, pe ambii pereți care se

curbează formând o boltă într-o ravină aproape circulară, și constau din trei grupuri de animale: cai, tauri și cerbi.

Uimiți de incredibilele lucrări de artă pe care le-au descoperit, băieții i-au povestit profesorului lor, iar vestea descoperirii lor a ajuns în publicația școlii. Din acel moment, arheologii au început să sosească în Lascaux. Primul a fost abatele Andre Glory, care a petrecut mai mult de un sfert de secol copiind cu meticulozitate toate inciziile. I-a luat atât de mult timp deoarece peștera din Lascaux mai coboară o sută de metri sub munte și include încă șapte zone cu picturi importante. Pe stânga, galeria pictată este continuarea naturală a Marii Săli a Taurilor, cu reprezentări zoomorfe care acoperă o bună parte din pereți și din bolta peșterii, numită, în consecință, „Capela Sixtină a preistoriei" franceză. La dreapta, se află Trecerea Laterală, urmată de Galeria Principală, iar apoi de Camera Felinelor, care este cea mai ascunsă dintre zonele împodobite cu picturi. O trecere laterală duce la Camera Gravurilor, iar apoi la Puțul Mortului, care, pe lângă picturi rupestre, conține foarte multe obiecte confecționate manual. Acestea

include 21 de opaițe frumos lucrate din piatră dură, 14 vârfuri de lance din os, o „paletă" de pictor, datorită căreia a fost posibil să se studieze pigmenții utilizați de artiștii din paleolitic, precum și opt conglomerate minerale din care s-au extras pigmenții.

În total, au fost catalogate aproape 1 500 de incizii pe pereții și bolta grotei, care au fost pictate în urmă cu aproximativ 17 000 de ani, după unii specialiști sau 15 000 de ani, potrivit altora. Oricare ar fi data exactă, acestea reprezintă punctul culminant al picturilor rupestre din paleolitic, larg răspândite în regiunea Dordogne în perioada culturii magdaleniene, acum 18 000–11 000 de ani. Numai în Vallée de la Vézère s-au descoperit 147 de situri preistorice și 25 de peșteri, care au făcut posibilă reconstituirea caracteristicilor de viață ale lui *Homo sapiens*, în timpul etapei imediat premergătoare introducerii agriculturii.

Cu toate acestea, minunile din Lascaux, au devenit inaccesibile publicului de acum 40 de ani. Încă din 1955, din pricina excesului de bioxid de carbon, s-au observat primele semne de deteriorare a picturilor, iar în anii ce au urmat, au început să apară primele pete verzi îngrijorătoare, produse de alge și mușchi. În consecință, André Malraux, ministrul francez al culturii pe atunci, a hotărât închiderea grotei la 20 aprilie 1963.

De îndată ce s-au eliminat cauzele contaminării mediului, picturile din Lascaux au revenit la starea lor originală, totuși au rămas închise marelui public pentru totdeauna. În 1980, autoritățile au hotărât să creeze o replică exactă a grotei, pe care au realizat-o cu mare acuratețe, folosind materiale care permiteau reproducerea perfectă a culorilor, inciziilor și chiar a granulației pietrei originale. Lascaux II s-a deschis pentru public în 1983.

În 2001, a fost identificată o nouă amenințare la adresa picturilor din grota originală: s-au descoperit colonii de bacterii și fungi pe unele dintre pietre și pe podeaua peșterii, făcând necesar un tratament cu fungicide și antibiotice. Problema s-a rezolvat, dar rămâne grija privind fragilitatea mediului biologic al acestei extraordinare moșteniri din zorii civilizației.

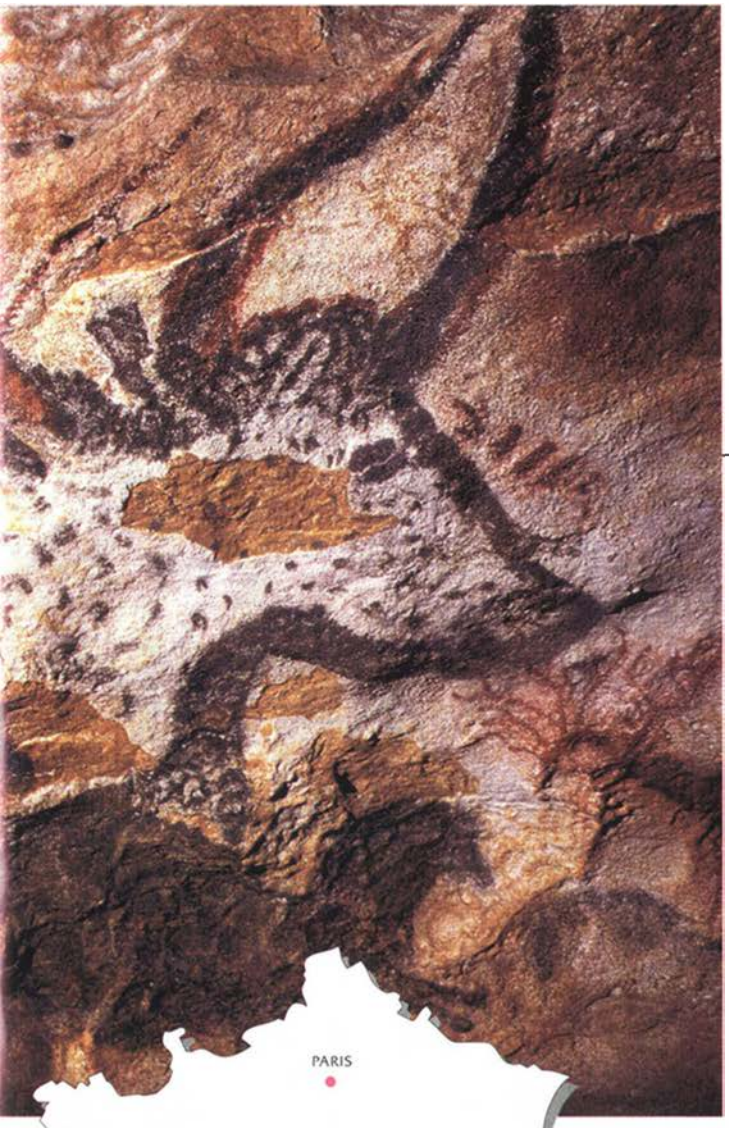

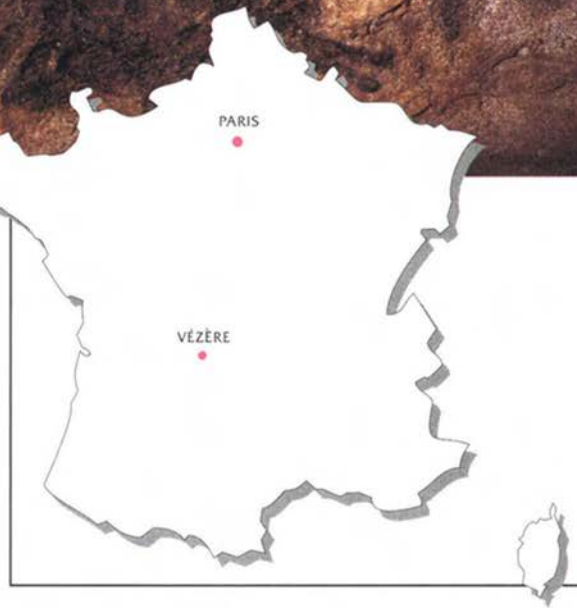

26 sus Un taur cu coarne mari pe un perete din Lascaux.

26 stânga jos Picturile rupestre din Marea sală a taurilor sunt considerate cele mai bune exemple de artă paleolitică din lume.

26-27 Vite și cai în galop animează interiorul Marii Săli a Taurilor.

27 sus și jos Pentru a picta aproape 1 500 de figuri în peșterile din Lascaux (jos, așa-numitul „Cal chinezesc"), oamenii din paleolitic foloseau 12 pigmenți, de la galben-pal la negru.

Teatrul roman și arcul de triumf din Orange

FRANȚA

VAUCLUSE, PROVENCE
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1981
CRITERII: C (III) (VI)

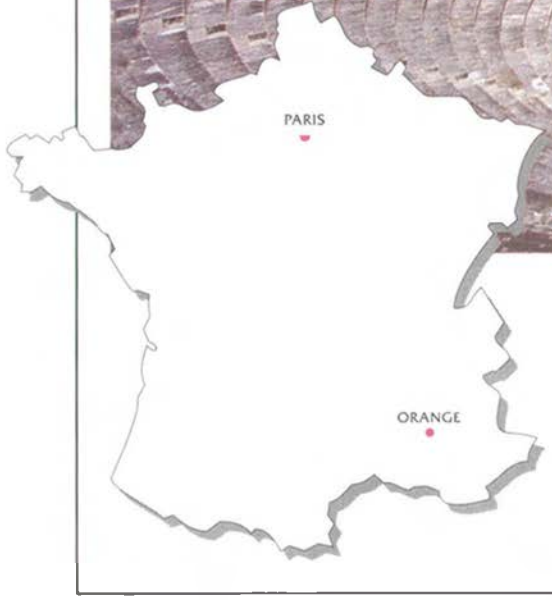

Situat pe dealul Saint-Eutrope, aproape de râul Aigues și dominând vasta câmpie ce se întinde până la Rhone, ceea ce azi se numește orașul Orange a fost fondat de o populație de origine celtică. Fiind așezat în inima înfloritoarei provincii romane, *Gallia Narbonensis*, a fost denumit Arausio după o divinitate indigenă a apei. Datorită poziției protejate, a devenit un punct strategic, iar acest rol a devenit mai important în anul 36 î.Hr. când veteranii celei de-a doua legiuni galice, condusă de Octavian, l-au cucerit de la barbarii gali și au fondat *Colonia Iulia Firma Secundanorum Arausio*, în care termenul *firma* însemna fortificație.

După ce a devenit împărat și a preluat numele de August, Octavian s-a întors în provincie în mai multe rânduri și a încurajat construcțiile în această zonă. În anul 10 d.Hr. a ordonat construcția în Arausio a unui arc de triumf care să celebreze fondarea noii cetăți romane și impunerea *pax romana*. Terminat în anul 27 d.Hr., monumentul se află în capătul nordic al orașului. Are un plan rectangular, măsoară 59 de metri lungime și 25 de metri lățime, cu un arc larg în centru și câte unul mai mic de fiecare parte. Cele două fațade sunt decorate cu semicoloane cu capiteluri corintice, statui și panouri sculptate, cu scene terestre și marine. Inscripțiile celebrându-l pe împăratul Tiberiu au fost adăugate mai târziu.

În aceeași perioadă și pentru a întâmpina nevoile locuitorilor provinciei (în cea mai mare parte soldați și familiile lor) care se plângeau de lipsa distracțiilor, împăratul a ordonat construirea mai multor teatre în Antipolis, Apta Julia, Aveno, Forum Julii, și cel mai maiestuos în Arausio. Ultimul a fost construit nu numai pentru spectacole, dar și pentru scopuri politice, fiind destul de încăpător pentru a ține adunări electorale și cu scop administrativ sau procese la care, în acea perioadă, participa întreaga populație. Împodobit cu statui, teatrul putea primi 9 000 de spectatori pe trei nivele. Avea o scenă închisă în spate printr-un zid înalt de 38 de metri și lung de 35 de metri, care forma și zidul exterior. Deoarece publicul din provincii nu avea același nivel intelectual ca rafinata Romă, timp de mulți ani spectacolele au fost de natură populară, prezentând farse *fabulae atellanae*, acrobați, mimi și comedii de Plaut.

În secolul al IV-lea d.Hr., la începutul declinului Imperiului Roman și odată cu răspândirea creștinismului, interesul locuitorilor pentru spectacole a scăzut. În 391, episcopul de Arausio a denunțat teatrul ca fiind o impietate păgână și a ordonat închiderea lui. La sosirea barbarilor, teatrul a devenit un depozit de arme, iar de-a lungul secolelor, locuințe de lemn au început să apară sprijinite de fațada masivă. Teatrul distrus a supraviețuit războiului dintre trupele lui Ludovic al XIV-lea și Wilhelm al III-lea de Nasau (Wilhelm de Orania), iar victoriosul Rege Soare, care ordonase ca fortul prințului rebel să fie ras de pe pământ, a hotărât să salveze ceea ce a considerat a fi „cel mai frumos zid din regat".

În 1860, a început restaurarea teatrului la îndemnul scriitorului Prosper Merimée, pe atunci director al *Monuments Historiques* în Franța. Astăzi, teatrul din Orange este spațiul unei sărbători estivale, iar pe scena sa urcă actori de renume internațional, ca în vremurile de aur ale Romei antice. Numai o singură dată, în acea perioadă de abandon, ce a durat 1 000 de ani, și-a mai făcut apariția aici un „actor" important. Într-o seară, în timp ce călătorea la Paris, după ce a evadat din exilul de pe insula Elba, Napoleon i-a cerut vizitiului să oprească în Orange. A intrat în teatru singur și, pe scena aceea magnifică și cu un aer fantomatic, s-a bucurat de gustul a ceea ce urma să fie ultimul său triumf efemer.

28-29 Într-o stare foarte bună de conservare, teatrul poate primi 9 000 spectatori. Scena este închisă în spate printr-un zid înalt de 38 de metri și lung de 35 de metri, care funcționează ca o fațadă exterioară.

28 jos Un detaliu al frizei de pe partea superioară a arcului de triumf. Este reprezentată o bătălie călare între gali și romani și, în același timp, triumful civilizației asupra barbariei.

29 sus Teatrul din Orange este singurul din lumea romană în care s-a păstrat intactă statuia imperială. Octavian Augustus (la peste trei metri înălțime) se află într-o nișă în centrul prosceniumului.

29 jos Construit între 10 și 27 d.Hr. pentru împăratul Augustus, fațadele arcului de triumf sunt decorate cu modele corintice și semicoloane cu caneluri.

Pont du Gard

FRANȚA

PROVENCE
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1985
CRITERII: C (i) (iii) (iv)

În 1958, inundațiile extreme ale râului Gardon au provocat pagube enorme în zona orașului Nîmes din Provence. Modernul pod de cale ferată care traversa râul lângă Remoulins a fost practic măturat, dar Pont du Gard, puțin mai sus în aval, care a rezistat 2 000 de ani, ținea piept apelor turbulente, impasibil. De îndată ce starea de urgență s-a încheiat, toată lumea s-a bucurat de condiția bună în care se afla podul construit de romani (această construcție monumentală primește mai mult de două milioane de vizitatori pe an și este, pentru Franța, a doua cea mai importantă

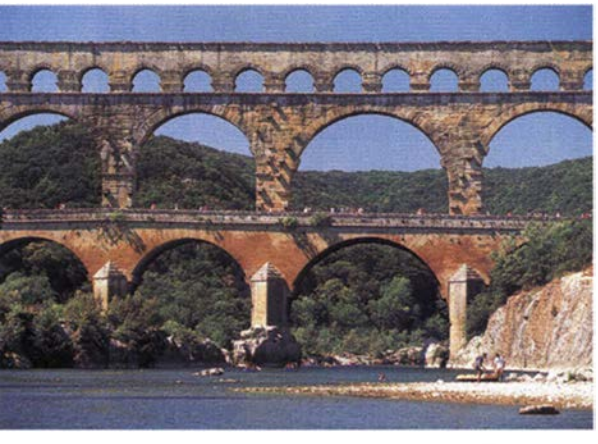

atracție turistică din provincie după Mont-Saint-Michel), deși inginerii secolului al XX-lea nu puteau decât să se simtă „umiliți" de colegii lor din Antichitate.

Documente istorice atribuie proiectul pentru Pont du Gard, precum și pentru întregul apeduct, care aduce apă de la izvorul *Ucetia* (azi Uzes) până la Nemausus (Nîmes), nu mai puțin decât lui Marcus Agrippa, ginerele lui Augustus. Cunoscut pentru ingeniozitatea sa inginerească, Agrippa a vizitat Galia în anul 19 î.Hr., și, la scurt timp după aceea, a început lucrul la colosalul proiect hidraulic.

Probabil terminat în timpul domniei lui Traian (98-117 î.Hr.), apeductul are forma unui „U" lung de 50 de kilometri, din care 35 de kilometri sub pământ, cu o diferență totală de înălțime de 17 metri. Ceea ce este cel mai uimitor nu este lungimea apeductului, ci extraordinara sa precizie: de la izvor până la imensul bazin de colectare (denumit *castellum* de către romani) situat în ceea ce a fost atunci periferia așezării Nîmes, apa coboară constant pe o pantă cu o cădere de doar 55 de centimetri la 1,6 kilometri. De la *castellum* porneau zece canale care duceau apa la băi, clădiri publice și gospodăriile a aproximativ 50 000 de locuitori. Astfel, fiecăruia i se aloca aproximativ 400 de litri de apă pe zi, o cantitate considerată suficientă chiar după standarde moderne. De asemenea, s-a calculat că apeductul a costat 30 de milioane de sesterți, echivalentul soldei a 500 de ofițeri din legiunile romane pe o perioadă de cincizeci de ani.

Simbolul măreției întregii construcții este Pont du Gard. Maiestuos, totuși elegant și aproape delicat, este puțin mai lung de 300 de metri și se ridică la 145 de metri prin trei arcade suprapuse. La bază are șase arcade a căror lățime variază de la 15 la 21 de metri și susține un drum care a fost lărgit pentru vehicule pe la mijlocul secolului al XIX-lea. Al doilea nivel are 11 arcade, iar ultimul rând,

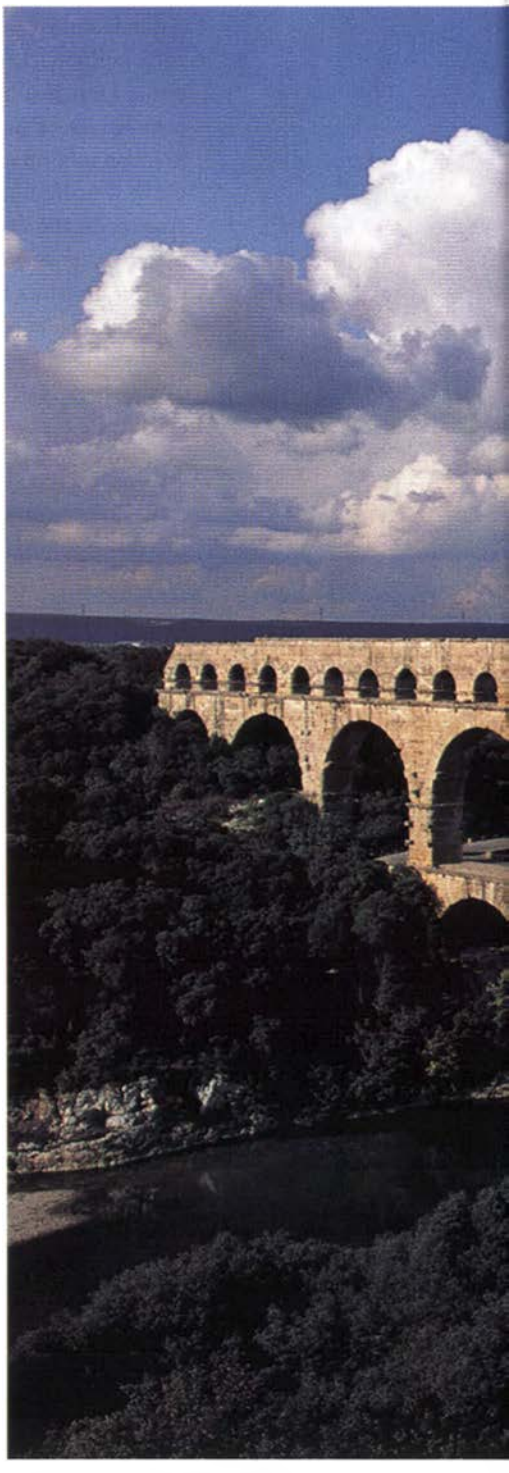

un canal care transportă apa, însumează 35 de arcade. Podul a fost construit din piatră compactă cu concrețiuni fosile din carierele din zonă. Nuanța ei de galben-deschis se potrivește perfect cu peisajul înconjurător de dealuri verzi. Fiecare bloc cântărește 6,6 tone, iar asamblarea de o surprinzătoare precizie s-a făcut fără mortar.

Locuirea continuă și dezvoltarea constantă a acestui colț din Provence

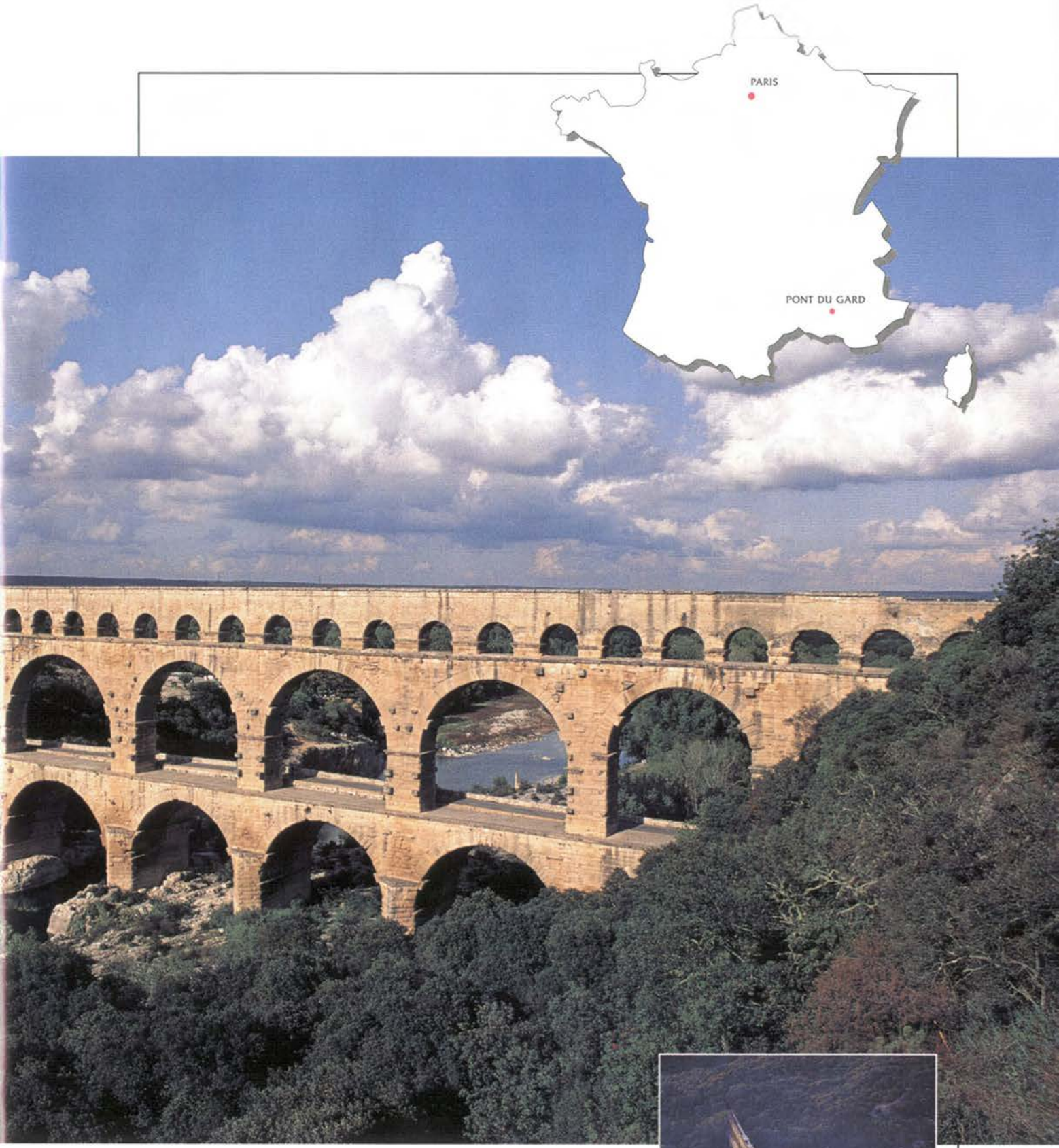

au fost providențiale pentru conservarea podului. Prima restaurare a proiectului a avut loc în timpul domniei lui Napoleon al III-lea, iar nu demult s-a terminat o restaurare care a costat 30 de milioane de euro; cea mai mare parte din finanțare s-a folosit pentru ridicarea unui centru pentru vizitatori. Pentru ranforsarea monumentului roman s-au deplasat 300 de metri cubi de piatră, aproximativ 5% din întreaga structură.

39 Vederea frontală a Pont du Gard arată armonia celor trei nivele de arcade. Podul este a doua importantă atracție turistică din provinciile franceze, după Mont-Saint-Michel.

30-31 Maiestuos, totuși elegant și aproape delicat, Pont du Gard este puțin mai lung de 300 de metri și se ridică la 145 de metri deasupra luciului apei. Nuanța lui de galben-deschis se armonizează perfect cu peisajul.

31 O vedere panoramică a podului roman construit ca o componentă a apeductului care transporta apă pe o distanță de aproximativ 50 de kilometri până la Nemausus (Nîmes). A fost conceput de către Marcus Agrippa, ginerele lui Augustus, în jurul anului 19 î.Hr. și terminat, probabil, în timpul domniei lui Traian.

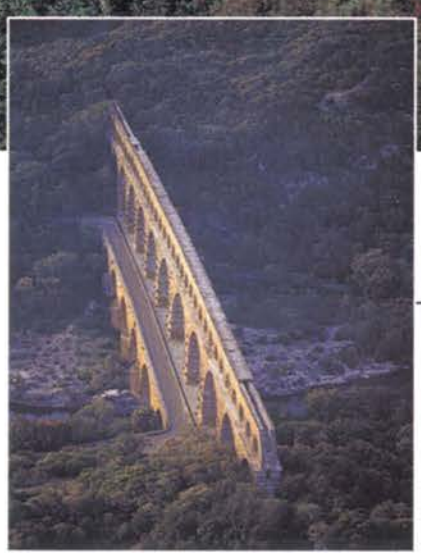

Monumentele romane din Arles

FRANȚA

BOUCHES-DU-RHÔNE, PROVENCE
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1981
CRITERII: C (II) (IV)

Spectatori în arena din Arles de Vincent van Gogh – astăzi, la Muzeul Ermitaj din Sankt Petersburg – este o pictură magnifică. Culorile calde și tușele impetuoase dau o senzație de așteptare nerăbdătoare și de pasiune copleșitoare, aceleași emoții, de fapt, simțite de spectatorii de la *corrida*. În 1888, când a fost pictată pânza, amfiteatrul din Arles abia fusese restaurat de vreo cincisprezece ani. După secole de furturi, a fost transformat într-un fort, iar apoi în zonă de locuit pentru săraci, înainte de a fi readus la vocația inițială, un cadru pentru spectacole crude. Construit între anii 90 și 100 d.Hr., are o formă eliptică (cu axa lungă de 138 de metri și 107 metri axa scurtă); este format din două rânduri de 60 de arcade și poate primi 24 000 de spectatori. Arena însăși este separată de *cavea* printr-un zid înalt care a fost construit pentru a proteja spectatorii de animalele sălbatice folosite pentru divertisment. Această superbă construcție nu este singura care a supraviețuit din perioada romană a orașului. Colonizat de veteranii Legiunii a șasea a lui Iulius Caesar, Arles – sau, mai degrabă, *Iulia Arelate Sextanorum* – a fost un orășel în anul 49 î.Hr., situat pe malul stâng al Rhônului, locuit de populații de origine celto-ligurică și greacă. Mult mai aproape de mare atunci decât este acum, într-o perioadă scurtă de timp orașul a dezvoltat o economie înfloritoare și a adoptat un ambițios plan de dezvoltare urbană. Acoperind 40 de hectare, era înconjurat de un zid de apărare. Secțiunea de drum care ducea la Marsillia era utilizată drept *decumans*, în timp ce *cardus* și alte străzi trasau o grilă. Construcția unui teatru pentru 10 000 de spectatori (astăzi restaurat și reutilizat) și a unui forum datează din 40-15 î.Hr., din timpul domniei lui Octavian Augustus. Forumul se afla în jurul sanctuarului Genius Augusti, care era înconjurat de *portico* ce se sprijinea pe alte false *portico*.

Începând cu secolul al II-lea până la mijlocul secolului al III-lea d.Hr., urmând o perioadă de stagnare economică, Arles a cunoscut experiența unei renașteri datorită dezvoltării industriei textile și a priceperii cioplitorilor săi în piatră, care erau faimoși în tot imperiul pentru producția lor de sarcofage. În secolul al IV-lea, când a fost ales împărat, Constantin a hotărât să se așeze aici și a acordat orașului apelativul *Gallula Roma*. Un monumental program de construcții și dezvoltare a fost pus în aplicare pentru a transforma Arles într-un oraș demn de o rezidență imperială; din ceea ce a mai rămas din palatul imperial, astăzi este posibil să vedem băi și false *portico* mai jos de sanctuarul augustan. Restaurat de Constantin, falsele *portico* constau din două galerii de arcade lungi de 90 de metri. În una dintre acestea, la baza a două coloane de granit, s-a găsit o inscripție care menționează monumentele construite de către împărat pentru a înfrumuseța orașul și numele celor care au supravegheat lucrările.

32 sus Zidurile groase și rotunjite ale amfiteatrului din Arles se caracterizează prin două arcade rotunde care alternează cu comise și turnuri rectangulare. Acestea înconjurau castrumul construit de Iulius Caesar pentru a-și încartirui legiunile în timpul consolidării cuceririi Galiei.

32 jos Spre deosebire de Colosseumul din Roma, spațiile subterane ale amfiteatrului au supraviețuit aproape intacte, cu acoperământul inițial. Asemenea altor structuri similare, spațiile au fost folosite pentru a depozita mașinării pentru scenă.

32-33 Spectaculosul amfiteatru din Arles este cel mai important monument roman din Provence. Construit între 90 și 100 d.Hr., de-a lungul secolelor a fost jefuit, transformat într-un fort și a devenit chiar zonă de locuit.

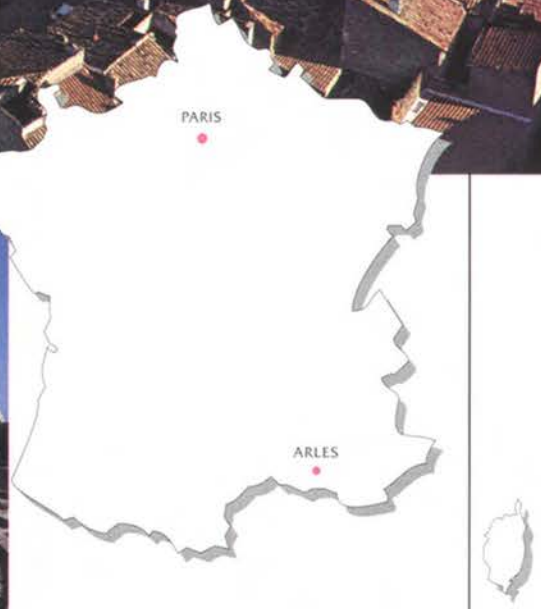

33 jos Elegantul teatru a fost construit în timpul principatului lui Octavian. Fondat de către celți, Arles a fost colonizat de romani, care l-au îmbogățit cu monumente și l-au denumit Iulia Arelate Sextanorum.

Peştera de la Altamira

SPANIA

PROVINCIA SANTANDER, REGIUNEA CANTABRIA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1985
CRITERII: C (I) (III)

A fost oare omul paleolitic în stare să producă artă? Sigur că nu, au spus paleoantropologii la sfârșitul secolului al XIX-lea. La acea vreme, cei care acceptaseră teoria evoluționistă adoptaseră poziții chiar și mai dure decât Darwin însuși și nu puteau să-și închipuie că omul preistoric – pe care îl considerau doar cu puțin peste nivelul maimuței – ar fi avut un simț estetic sau chiar aptitudini tehnice.

Așa că în 1880, când Marcelino Sanza de Sautuola, un paleoantropolog amator, a publicat *Breves apuntes sobre algunos objetos prehistoricos de la provincia de Santander*, comunitatea științifică a considerat că această carte era o glumă proastă. Sautuola își petrecuse cinci ani izolat în peștera de la Altamira, pentru a cataloga și descrie uneltele din piatră și picturile rupestre pe care le găsise acolo. Mai ales picturile au stârnit indignarea și râsul tuturora, fiind considerate prea frumoase ca să nu fie niște falsuri.

De fapt, atunci când și-a început cercetările, Sautuola vizitase peșterile de câteva ori fără să observe măcar picturile de pe tavan, din moment ce nici nu-și ridicase privirea. Maria, fiica sa de doisprezece ani, a fost cea care i-a atras atenția asupra lor. Deși îi era limpede că oamenii preistorici care își lăsaseră în grotă uneltele din os și cremene erau aceiași care pictaseră tavanul, Sautuola n-a trăit destul de mult încât să obțină recunoașterea pe care o merita pentru intuiția sa.

Abia la începutul secolului al XX-lea, după descoperirea altor grote cu picturi rupestre, în Spania și în Franța, comunitatea științifică a căzut de acord asupra faptului că picturile de la Altamira datau din paleoliticul superior. Ulterior, analizând pigmenții prin teste cu izotopi de carbon-14, s-a ajuns la concluzia că picturile au fost realizate în urmă cu 18 500 până la 10 000 de ani, cu anumite figuri simple datând din Aurignacian și din Solutrean, iar altele (cea mai mare parte) din perioada magdaleniană. Extraordinarul talent – sau poate că ar trebui definit drept „artă" – cu care au fost executate picturile a făcut ca peștera să primească supranumele de „Capela Sixtină a preistoriei" din Spania. Situată la poalele Muntelui Vispieres, la aproximativ 150 de metri peste nivelul mării, grota din Altamira conține o serie de încăperi și de galerii care se întind de-a lungul a 295 de metri, în formă de „S". Pe tavanul și pereții celei mai mari încăperi, care măsoară 10 metri pe 20, se află o serie de figuri zoomorfe excepționale: un cal, un porc mistreț, mai multe căprioare și 15 bizoni uriași, pictați într-o manieră foarte realistă. Folosind nuanțe de galben, maro și roșiatic din mineral de fier, oxid de zinc și păcură, oamenii din perioada magdaleniană au pictat blana bizonilor în degradeu. Mai mult chiar, corpurile unor bizoni au fost desenate astfel încât să corespundă reliefului de pe stâncă, creând un efect tridimensional uluitor. De mare interes mai sunt și picturile de pe „coridorul policrom", unde, pe lângă bizoni și alte animale, mai apar clar conturate niște figuri antropomorfice și amprente de palme.

Deși au rezistat mii de ani în întuneric, picturile sunt extrem de delicate. Până și respirația vizitatorilor care au fost la Altamira începând din a doua jumătate a secolului trecut s-a dovedit a fi dăunătoare pigmenților, astfel încât, în prezent, doar specialiștii au acces în grotă și numai într-un număr restrâns la maximum 150 pe săptămână. Pentru public a fost deschisă o nouă peșteră în apropiere, la 17 iulie 2001, care beneficiază de un muzeu paleoantropologic. În acest loc s-au reprodus picturile originale, folosindu-se tehnici și pigmenți „preistorici", într-o grotă artificială care recreează forma faimosului său model, cu o marjă de eroare estimată la mai puțin de un milimetru! Acest proiect foarte ambițios a costat 25,5 milioane de euro. S-ar putea ridica obiecția că e lipsit de farmecul autenticității – sau poate că nu, din moment ce peste un milion de oameni vizitează deja structura în fiecare an.

34-35 Analizarea pigmenților cu izotopi de carbon a condus la datarea picturilor de la Altamira dintr-o perioadă estimată ca având o vechime între 18 500 și 10 000 de ani. Desenele mai simple au fost realizate în perioadele paleolitice Aurignacian și Solutrean, iar altele, mai „artistice", în Magdalenian.

34 stânga jos O căprioară pictată cu mineral de fier și oxid de zinc în nuanțe de galben, roșu și cafeniu. Ceea ce uimește este precizia cu care omul primitiv a redat proporțiile fizice ale animalului.

34 dreapta jos Remarcabilul tavan din „coridorul policrom", pe care sunt pictați 15 bizoni și multe alte animale. Această serie i-a adus Altamirei supranumele de „Capelă Sixtină a preistoriei".

35 sus Bizonii sunt pictați cu mare îndemânare. Blana le este redată printr-o extraordinară varietate de amestecuri de umbre și culori care dau impresia de tridimensionalitate.

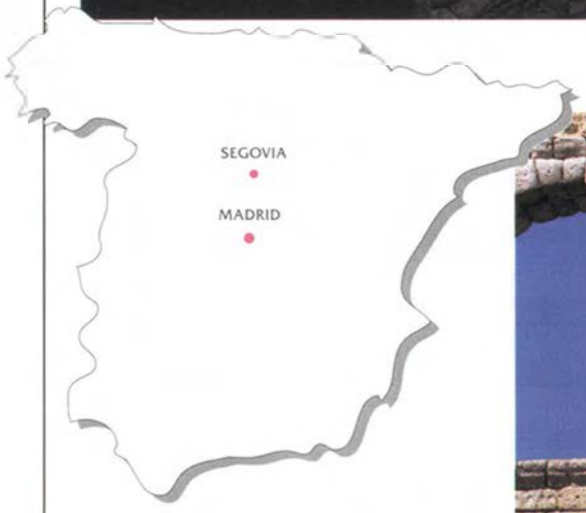

Situat pe o mică și stâncoasă creastă, cu o formă asemănătoare cu prora unei nave, și încercuit de două râuri – Rio Eresma și Rio Clamores –, vechiul oraș Segovia se poate lăuda că are cea mai spectaculoasă așezare dintre toate orașele din Spania. Apeductul, singurul vestigiu rămas din importanta bază militară romană de la Segobriga, reprezintă cârma acestei nave naturale. Urmele anticei tabere a legionarilor romani, care a fost construită în cea de-a doua jumătate a secolului I î.Hr. peste o fostă așezare celtică, au dispărut în zbuciumată istorie a acestui colț din Castilia. După

Apeductul din Segovia

SPANIA

CASTILIA-LEON
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1987
CRITERII: C (I) (III) (IV)

36-37 Cu o lungime de 278 de metri, El Puente, cea mai măiestroasă porțiune din apeduct, e format din două șiruri de arcade susținute de 128 de stâlpi. Construit probabil între 38 și 50 d.Hr., acesta e cel mai bine conservat apeduct din lumea romană.

36 jos În jurul anului 1500, monarhii catolici au înlocuit statuia unei zeități păgâne, plasată în centrul structurii, cu o efigie a Fecioarei cu Pruncul.

37 O perspectivă a vechiului oraș Segovia. Pe lângă apeductul roman, Segovia mai are două monumente înregistrate de UNESCO pe Lista Patrimoniului Mondial: castelul Alcázar (secolul al XI-lea) și catedrala gotică (secolul al XVI-lea).

romani, zona a fost cucerită de vizigoți și apoi de mauri, înainte să devină cadrul uniunii politice și amoroase dintre Ferdinand de Aragon și Isabela de Castilia. Dincolo de războaie și de schimbarea conducătorilor, *El Puente* – după cum este denumit apeductul de către localnici – a continuat să domine Segovia și să îndeplinească, până la sfârșitul secolului al XIX-lea, importanta funcție pentru care fusese construit, devenind, firește, simbolul orașului.

Această capodoperă de inginerie hidraulică, cel mai bine conservată din toată lumea romană, a fost construită din 20 400 de blocuri de granit, aduse din apropiere, din Sierra de Guadarrama. Are o lungime de 17 kilometri și duce apa din Rio Frio, pornind dintr-un loc numit La Acebeda, până în inima orașului, trecând printr-o serie de rezervoare. Secțiunea înălțată are 728 de metri lungime, dintre care o porțiune de 278 metri e monumentală, oferind o vedere către Plaza do Azoguejo. *El Puente* are două serii de arcade rotunde, înalte de 29 de metri și susținute de 128 de stâlpi, care, la rândul lor, sunt acoperiți de un pod prin care trec conductele de apă. Nu există nici un fel de documentație scrisă referitoare la construcția apeductului, însă specialiștii au observat anumite asemănări stilistice și tehnice cu *Aqua Claudia*, unul dintre apeductele care aprovizionau Roma cu apă. Astfel au putut stabili că apeductul din Segovia datează din anii 38-50 d.Hr., sau de la sfârșitul secolului I, din timpul domniei lui Traian. Dată fiind dimensiunea construcției și cantitatea de apă transportată, s-a estimat că Segobriga romană avea o populație de aproximativ 50 000 de oameni, la fel ca orașul modern.

În secolul al IX-lea, o parte dintre arcade au fost avariate de mauri, însă datorită caracterului util al construcției, în secolul al XVI-lea monarhii catolicii au reconsolidat structurile, inclusiv prin înlocuirea statuilor romane, amplasate în centrul secțiunii monumentale și care înfățișau zeități păgâne, cu o efigie a Fecioarei din San Sebastián. De atunci, structura masivă a rezistat în mod miraculos atât intervenției

omului, cât și forțelor naturii. Între 1992 și 1996, apeductul fost consolidat după ce, în timpul unui studiu, s-au descoperit infiltrații de apă care amenințau stabilitatea pilaștrilor. Pentru a evita înlocuirea completă a anumitor blocuri de piatră, care ar fi făcut ca apeductul să-și piardă în mare măsură farmecul, specialiștii au decis să înlocuiască doar partea din interior a stâlpilor, prin substituirea nucleului.

Pe lângă apeduct, UNESCO a mai inclus încă două monumente din Segovia pe Lista Patrimoniului Mondial: castelul Alcázar, construit de mauri, și superba catedrală gotică din secolul al XVI-lea. Acest ansamblu de construcții, fără nici o legătură aparentă între ele, reprezintă cele mai importante capitole din istoria orașului. De fapt, există legături superficiale, și totuși vizibile, între aceste structuri: de pildă, documentele antice din Biblioteca Vaticanului arată că fundațiile romane pe care a fost construit castelul Alcázar sunt realizate din același granit folosit la *El Puente*.

Monumentele romane din Mérida

SPANIA

PROVINCIA BADAJOZ,
REGIUNEA ESTREMADURA
ANUL INREGISTRĂRII: 1993
CRITERII: C (III) (IV)

38 Una dintre comorile cele mai de preț ale Méridei este austerul pod peste Guadiana – cel mai lung pod roman care a rezistat până în zilele noastre. Construit către sfârșitul secolului I d.Hr., are 81 de arcade și măsoară cu totul 830 de metri lungime.

38-39 Amfiteatrul din Merida a fost inaugurat în anul 8 î.Hr., cu prilejul jocurilor de arenă. Putea găzdui 14 000 de spectatori și era împărțit în trei sectoare.

Podul Lusitania a fost inaugurat în Mérida, în 1991. Această structură suplă, așezată peste râul Guadiana, este asta motivul de mândrie al locuitorilor și nu doar pentru că a fost proiectată de Santiago Calatrava, unul dintre cei mai faimoși arhitecți contemporani. Este doar cea mai recentă manifestare a relației speciale dintre Mérida și podurile sale, legătură formată o dată cu așezarea primei pietre de pod, care a marcat și fondarea orașului.

În anul 25 î.Hr., Publius Carisius, un trimis al împăratului Octavian, a ajuns pe malul râului Guadiana. Împrejurimile erau roditoare, dealurile din apropiere fiind presărate cu numeroase izvoare de apă dulce, iar granit era din belșug. Aceste resurse naturale erau suficiente pentru a hotărî fondarea așezării *Colonia Augusta Emerita*, ce avea să-i găzduiască pe veteranii din legiunile a V-a, Alaudae, și a X-a, Gemina. Aceștia se întorseseră victorioși din confruntările cu populațiile din regiunile Cantabria și Asturia, care reprezentau ultimele bariere de rezistență în calea expansiunii Imperiului Roman până la extremitatea apuseană a lumii cunoscute pe atunci.

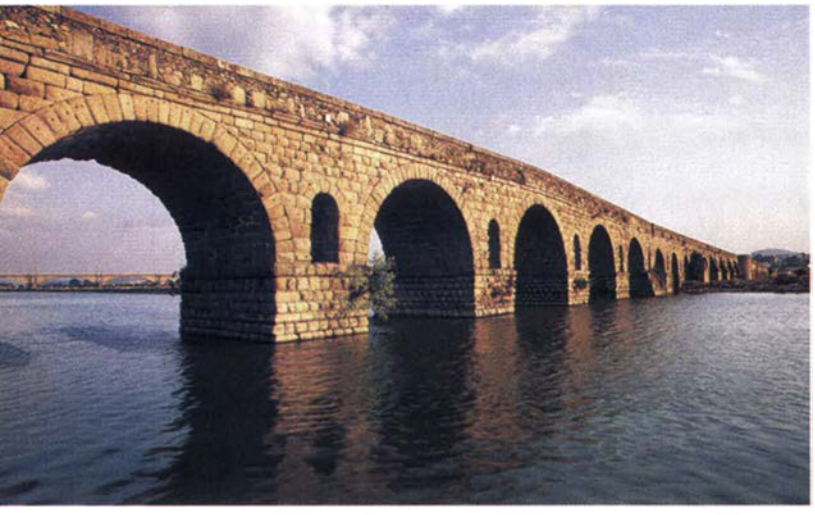

39 stânga jos Cu o lungime de 1600 de metri, apeductul San Lazaro (sau Rabo de Buey, „coada boului") traversa Râul Albarregas pentru a transporta apa din izvoarele subterane în oraș.

Noua colonie și-a construit un apeduct pentru a aduce apă de la lacul Proserpina, aflat în nordul cetății. Avea o lungime de 830 de metri, o înălțime de 25 de metri și traversa râul Albarregas. Deși până în prezent mai bine de jumătate dintre arcadele sale au fost distruse, grandoarea structurii e la fel de evidentă ca și eleganța culorilor blocurilor și acărămizilor de granit cu care a fost construit. Podul peste Guadiana a fost ridicat în aceeași perioadă ca și apeductul. Are o anvergură de 792 de metri, susținută de 81 de arcade cu o înălțime medie de 12 metri peste nivelul râului. Pe lângă faptul că era principala cale de acces în Mérida romană, din secolul al XVI-lea, podul a unit malurile râului peste Via de la Plata, drumul pe care spaniolii transportau argintul adus din coloniile lor din Lumea Nouă până în vistieria de la Madrid.

Orașul a înflorit repede, iar în anul 15 î.Hr., Marcus Agrippa (ginerele lui Octavianus) a sosit la Mérida pentru a conduce festivitățile care marcau întemeierea provinciei romane Lusitania, a cărei capitală era Mérida. Cu acel prilej, Agrippa a inaugurat teatrul care putea găzdui 6 000 de spectatori și care avea o *cavea* (corespondentul tribunelor de azi) împărțită în trei șiruri de locuri, pentru diferitele clase sociale. Amfiteatrul, în care încăpeau 14 000 de spectatori și care fusese terminat cu câțiva ani înainte, a fost folosit pentru luptele dintre gladiatori, iar toate aceste edificii au marcat începutul unei serii de construcții monumentale care aveau să facă din Mérida *„speculum et propugnaculum Imperii Romani"*.

39 dreapta jos Apeductul Los Milagros are o lungime de 830 de metri și o înălțime de 25 de metri. A fost construit în două etape, între sfârșitul secolului I i.Hr. și secolul al III-lea d.Hr. Transporta apă în oraș din rezervorul cunoscut sub numele de lacul Proserpina.

MADRID
MERIDA

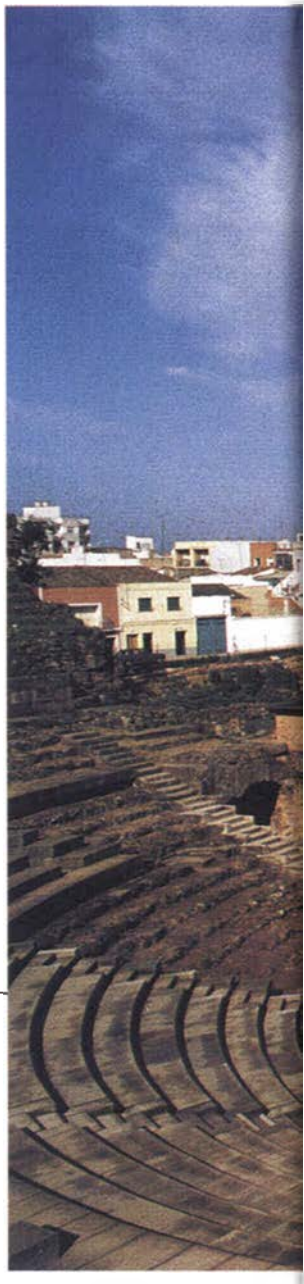

Datorită interesului împăraților din dinastia claudiană, în secolul I î.Hr. orașul a ajuns să adăpostească o garnizoană de 90 000 de soldați și a participat la dezvoltarea rapidă a economiei din toată Spania romană. Forumul a fost pavat cu dale de marmură și au fost construite Templul Dianei și o uriașă arenă eliptică, în care puteau încăpea 30 000 de spectatori. Templul era principalul edificiu religios al urbei și era amplasat la intersecția principalelor alei, *cardus* și *decumanus*. În ciuda numelui său, era dedicat cultului imperial, concluzie la care s-a ajuns după descoperirea unei statui a zeității Genius Augustii și a unui grup sculptural cu Enea, Anchise și Ascanius.

Mérida și-a atins apogeul prosperității în secolul al II-lea d.Hr., când Roma era condusă de Traian și de Hadrian, ambii originari din Spania. În această perioadă au fost construite și decorate cu mozaicuri numeroase ville ale patricienilor – multe mostre fiind păstrate astăzi în muzeul de arheologie –, iar clădirile existente au fost mărite. De asemenea, populația orașului a sporit, datorită sosirii de trupe din provinciile din nordul Africii. Acești soldați au adus cu ei o nouă religie legată de cultul lui Mithra. Astfel, începând din anul 155 d.Hr., Mérida a devenit unul dintre centrele mithraismului, după cum o demonstrează nenumăratele basoreliefuri găsite în oraș, care îl înfățișează pe zeu luptându-se cu un taur. De fapt, pasiunea spaniolilor pentru coride a apărut mai târziu, tot în Mérida.

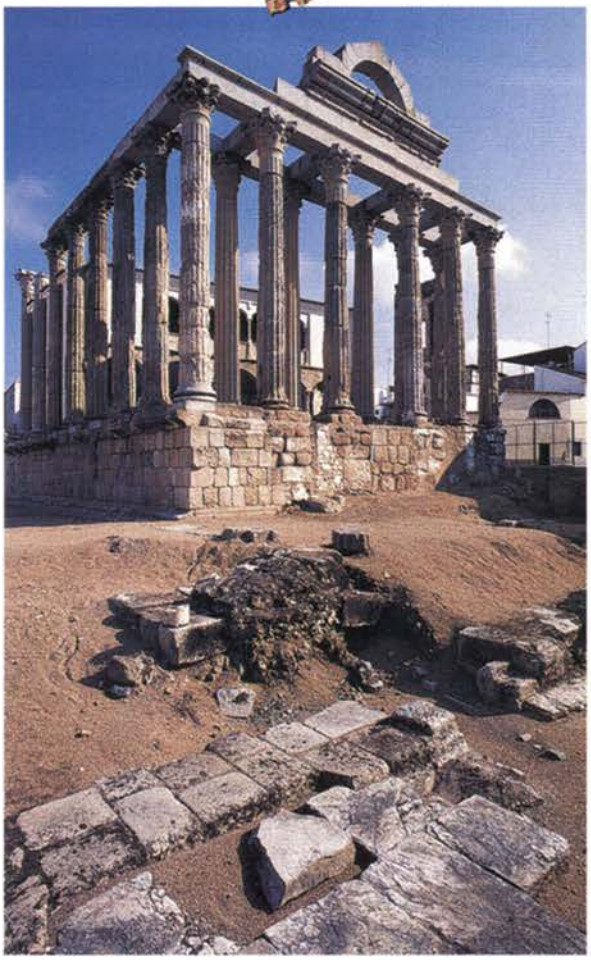

40 stânga sus Podeaua imensă de mozaic ce înfățișează scene de la strânsul recoltei (detaliu – dreapta) e cel mai interesant element din Casa romană a amfiteatrului. Acesta e un exemplu remarcabil de reședință patriciană de la sfârșitul epocii imperiale, fiind dispus în jurul unui patio central împodobit cu un peristil.

40 jos Situat în centrul Meridei moderne, Templul Dianei (construit între sfârșitul secolului I și începutul secolului al III-lea d.Hr.) e un edificiu înconjurat de o galerie cu câte șase coloane pe fiecare fațadă, ridicat din granit, a cărui bază măsoară 41 de metri pe 22.

40-41 *Construit în anul 15 î.Hr. de către Marcus Agrippa, ca omagiu adus urbei desemnate capitală a Lusitaniei, teatrul roman din Mérida putea găzdui în jur de 6 000 de spectatori.*

41 jos Mozaic din secolul al IV-lea d.Hr. ce înfățișează o vânătoare de pantere – Muzeul Național al Artei Romane. Muzeul are o impresionantă colecție de mozaicuri, sculpturi și fresce din așezările romane ale Méridei, la care se adaugă numeroase obiecte din necropola descoperită chiar în timpul construcției muzeului.

Villa Adriana

ITALIA

Tivoli, Provincia Roma, Regiunea Lazio
Anul înregistrării: 1999
Criterii: C (i) (ii) (iii)

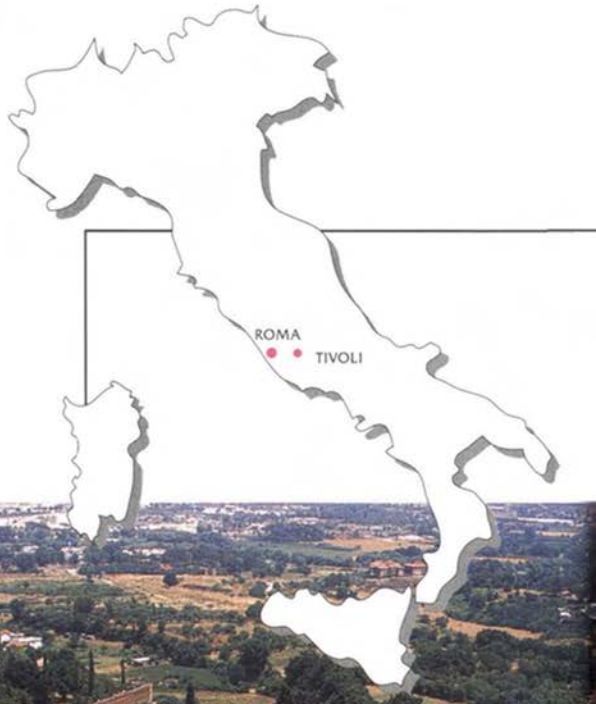

42 stânga jos Clădirea cu trei saloane, decorată somptuos cu marmură. Aceasta a fost folosită probabil ca spațiu pentru servirea cinei (cenatio) la banchetele oficiale organizate în timpul verii.

42 dreapta jos Cea mai importantă piscină a villei este cea a Băilor cu Heliocaminus. Numele provine de la o încăpere rotundă acoperită de o cupolă împodobită cu casete decorative și care avea un bazin circular și ferestre mari, ce dădeau spre miazăzi, indicând astfel că apa era încălzită de soare.

43 O priveliște a villei, cu Munții Tiburtini în zare. Magnificul domeniu s-a extins din nucleul unei ville create în epoca republicană care s-ar putea să-i fi aparținut Vibiei Sabina, soția împăratului Hadrian.

42-43 Villa Adriana văzută într-o fotografie panoramică. Perfecta integrare a clădirilor în peisaj și aparenta amplasare aleatorie a diferitelor secțiuni ale așezării în zonele cu grădini fac din această reședință o mostră excepțională de arhitectură antică.

După ce s-a instalat pe tronul imperial în 117 d.Hr., Hadrian – născut în Spania ca și predecesorul său, Traian – a așteptat un an înainte să intre în Roma. Aristocrații romani îl priveau cu neîncredere și n-au învățat niciodată să-l aprecieze. La rândul său, Hadrian n-a iubit niciodată *Caput Mundi*, preferând – atunci când datoria îl rechema la Roma din călătoriile sale prin toate colțurile imensului imperiu – să se retragă la Tivoli, într-o splendidă *villa* pe care o proiectase el însuși.

Și-a ales locul cu mare grijă. Încă din secolul I î.Hr. existase o *villa* în acea zonă dominată de păduri de pini mediteraneeni. Pământurile sale erau delimitate de două râuri care se vărsau, puțin mai încolo, în Aniene, care pe atunci era navigabil până la Tibru, iar de acolo la Roma. Totuși, *villa* era ușor accesibilă pe uscat, prin Via Tiburtina. Construită în două etape, între 118 și 134 d.Hr., Villa Adriana era așezată pe un teren de aproape 120 de hectare. În zilele noastre, reprezintă un excepțional compendiu de arhitectură, sculptură și mozaicuri, datorate pasiunii împăratului pentru civilizațiile greacă și egipteană și entuziasmului său față de artă, istorie și filozofie. Sub imboldul acestor interese, Hadrian a reprodus, în miniatură, principalele monumente din imperiu, pentru a crea „un oraș ideal" doar al său.

De fapt, acestea nu erau doar simple copii, căci Hadrian le-a dorit reconstruite într-o formă „conceptuală". Canopul, de pildă, seamănă cu un canal construit de egipteni pentru a face legătura între Alexandria și orașul Canop din delta Nilului. Versiunea lui Hadrian avea 119 metri lungime și era traversată de o colonadă care se termina în Serapeum, un edificiu inspirat de Templul lui Serapis unde își organiza el bachetele în timpul verii. Pe de altă parte, Stoa Poikile – porticul cu picturi – era o copie identică a originalului din Atena, deși cuprindea și o grădină și o piscină în centru, pe unde obișnuia să se plimbe împăratul. Vestibulul principal al reședinței a fost numit Terasa Tempe, după faimoasa vale din Tesalia. Deși nu s-au realizat săpături sistematice, se pare că în galeriile subterane a fost construită o miniatură a tărâmului lui Hades. Clădirea cel mai bine conservată din villa este Teatro Marittimo (Teatrul Maritim) – o construcție rotundă cu un portic ionic și, înăuntru, cu un canal care dă ocol unei insule artificiale. Aici, Hadrian a ridicat o mică *villa* unde avea obiceiul să se retragă și să lucreze.

43 jos Porțiunea din porticul ionic conservată în Teatrul Maritim. Această clădire rotundă și elegantă avea pe dinăuntru o verigă de apă cu o insulită în mijloc. Pe insulă se află vestigiile unei mici villa cu un tablinium (coridor), și câteva bazine mici.

Piazza d'Oro (Piața de Aur) reprezintă nucleul complexului și e delimitată printr-un șir de clădiri de primire și printr-un superb bazin. Per ansamblu, Villa Adriana se remarcă prin îndrăznețele sale inovații arhitecturale și prin interminabilele succesiuni de linii drepte și de curbe concave și convexe

44 Statuia lui Hermes din Canop. Planul decorativ, supravegheat de Hadrian însuşi, a fost creat pentru a face ca villa să pară un „muzeu" al antichităţii, cu reproduceri ale operelor de artă elene.

45 stânga sus Canopul este un ansamblu de clădiri inspirat de canalul egiptean care unea Alexandria cu oraşul Canop, unde se afla faimosul templu al lui Serapis. Acesta e capătul nordic al canalului, încadrat de curbele unei colonade cu o arhitravă cu linii de diferite tipuri.

care aveau să fie preluate în arhitectura barocă. La fel de surprinzătoare sunt şi podelele (deşi multe nu s-au păstrat până azi), realizate prin tehnica numită *opus sectile*, care consta în combinaţii de triunghiuri, pătrate şi romburi făcute din marmură, sticlă colorată şi fildeş de excelentă calitate şi aşezate în modele geometrice. Mai există şi mozaicuri create prin *opus vermiculatum*, între care minunatul Mozaic cu Porumbel, aflat acum în Muzeele Capitoline din Roma.

La moartea lui Hadrian, *villa* a devenit domiciliul succesorului său, Antoninus Pius, care a fost urmat de alţi împăraţi, până la Diocleţian. Totuşi, Constantin a înlăturat o bună parte dintre statui, pe care le-a dus în noua sa capitală, Constantinopol, devenind primul care a deposedat *villa* de comorile sale, într-o operaţiune care avea să continue până în secolul al XIX-lea. Conform estimărilor, cel puţin 500 dintre statuile din reşedinţa lui Hadrian se află acum în muzee de pe tot mapamondul, iar coloanele sale au fost duse să împodobească palatele papale. Villa Adriana a fost considerată dintotdeauna un „obiect ademenitor" de către personaje ilustre, multe dintre acestea dorind să se aleagă cu câte o bucăţică. Alţii s-au mărginit să-şi lase amprenta asupra ruinelor reşedinţei. Cine se uită cu atenţie nu va trece cu vederea un autograf lăsat de o celebritate care a îndrăgit şi a înfăţişat villa în lucrările sale: marele gravor Giovanni Battista Piranesi.

45 dreapta sus Înşiruite de-a lungul laturii apusene a Canopului, aceste coloane sunt înlocuite de şase cariatide, dintre care patru sunt copii ale celor din Erehteum, de pe Acropole, din Atena. Figurile exterioare sunt reprezentări ale zeului Silen, din mitologia greacă.

45 jos Realizat prin rafinata tehnică opus vermiculatum, acest mozaic de pe două măşti teatrale a fost luat din Villa Adriana, în secolul al XVIII-lea, şi este expus, în prezent, la Muzeele Capitoline din Roma.

Roma antică

ITALIA

PROVINCIA LAZIO
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1980, 1990
CRITERII: (I) (II) (III) (IV) (VI)

Panem et circenses, „pâine și circ": aceasta era rețeta clasică despre care a scris Juvenal în a sa *Satiră* din anul 81 și care le-a permis conducătorilor Romei să-și țină populația sub control. Pe de o parte, distribuția de mâncare și băile publice funcționale, iar pe cealaltă – gladiatorii, animalele exotice, competițiile sportive și spectacolele de teatru: acestea erau instrumentele folosite de împărați pentru a preveni răscoala maselor. Roma a fost prima metropolă adevărată din lume. Cu un milion de locuitori, poate chiar un milion și jumătate, cu un plan urbanistic complex și cu un decor natural care a impus restricții serioase planificării raționale, urbea se confruntase deja cu problemele cauzate de traficul și supraaglomerarea întâlnite în metropolele din ziua de astăzi, însă la această situație se adăugau, pe atunci, și riscurile igienei necorespunzătoare, pericolul omniprezent al izbucnirii unor incendii și lipsa ordinii publice.

Prin urmare, nu e mai deloc surprinzător că împărații încercau să distragă atenția populației de la corvezile cotidiene. Pe vremea când Juvenal își scria maximele caustice, tocmai fuseseră inaugurate cele mai faimoase monumente romane dedicate jocurilor. Construit la cererea lui Vespasian și dat în funcțiune de Titus, în anul 80, Colosseumul (sau Amfiteatrul Flavian) era înalt de 48 de metri, avea un diametru de 187 de metri, fiind ridicat pe patru niveluri și putând găzdui până la 50 000 de spectatori. La construcția sa au fost folosiți 100 000 de metri cubi de travertin și 330 de tone de fier. Primul nivel avea o înălțime de 10 metri și era împodobit cu coloane dorice. Cel de-al doilea avea 12 metri și era susținut de coloane ionice, iar cel de-al treilea avea 11 metri și era ornat cu coloane corintice. Nivelul superior a fost făcut din cărămizi și era prevăzut cu un sistem de stâlpi care fixau *velariumul*, o streașină uriașă care îi ferea de soare pe spectatori.

Întemeiată în 753 î.Hr. în zona Colinei Palatine și înconjurată de câteva sate, până la sfârșitul secolului al VIII-lea î.Hr., Roma devenise una dintre cele mai importante așezări din zona mediteraneeană. În timpul lui Tarquinius Priscus și al lui Servius Tullius au fost realizate primele lucrări publice, construindu-se străzi, piețe, sisteme de canalizare și aprovizionare cu apă, ba chiar și prima stradă pavată (625 î.Hr.), care mai pot fi văzute încă pe suprafața Forumurilor Imperiale. Începând din 509 î.Hr., cetatea a fost condusă de o guvernare republicană și, într-o perioadă de câteva secole, a devenit capitala imperiului. Victorioasă în războaiele punice din secolele al III-lea și al II-lea î.Hr., Roma a devenit suverana incontestabilă a regiunii mediteraneene.

Totuși, monumentele urbane care au dăinuit până în zilele noastre au fost

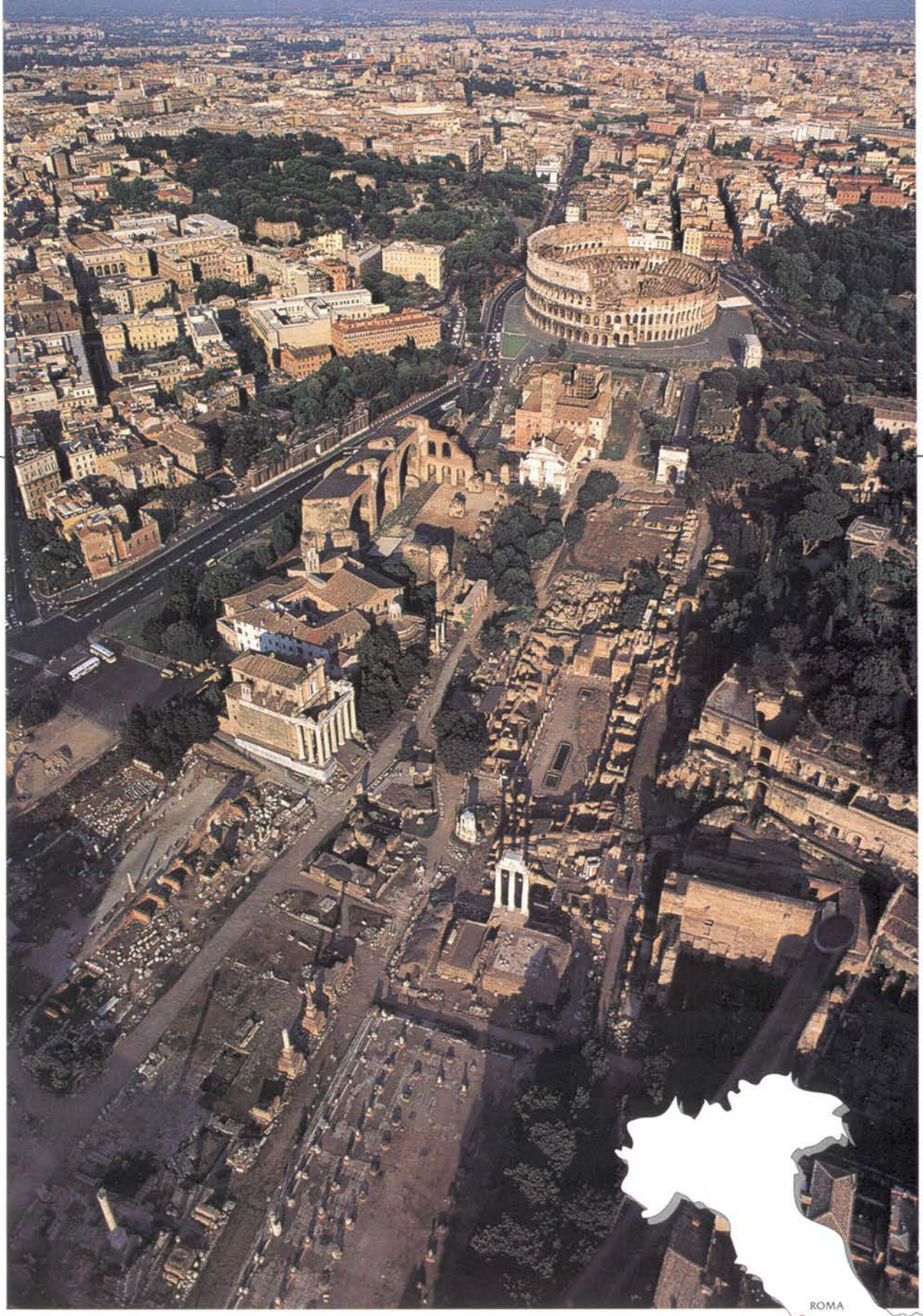

46 sus De origine ritualică, munera gladiatoria a ajuns să ia forma crudelor jocuri publice în 105 i.Hr. Acest mozaic din secolul al IV-lea d.Hr. prezintă diferite tipuri de combatanți, cu numele lor reale sau „profesionale".

46 stânga și dreapta jos Colosseumul sau, mai corect spus, Amfiteatrul Flavian, a fost construit în cinci ani, între 75 și 80 d.Hr., dar cel de-al patrulea ordin arhitectonic i-a fost adăugat de abia câțiva ani mai târziu, în timpul stăpânirii lui Domițian. Rostrul împăratului și cel al preoților se aflau pe părțile opuse ale axei scurte a structurii. Perspectiva aeriană arată complexitatea adăposturilor de animale și a magaziilor aflate la nivelul subteran.

47 Forumul Roman se extindea către Colosseum: cele mai evidente elemente sunt templul bine conservat al lui Antoninus și al Faustinei, bazilica lui Maxențiu (stânga) și cele trei coloane care s-au păstrat din templul lui Castor și Pollux.

construite pentru a înfrumuseța Roma în timpul epocii imperiale. Forumurile erau inima Romei imperiale. Construite pentru a celebra măreția orașului și utilizate pentru funcțiuni administrative, acestea au fost ridicate într-o zonă care fusese folosită pentru luptele între gladiatori. În total, existau cinci forumuri: Forumul lui Caesar, Forumul lui Octavian, Forumul Păcii, Forumul lui Nerva și Forumul lui Traian. Construirea lor marca evoluția Romei din republică în imperiu. Călcând pe urmele lui Iulius Caesar, cea mai mare parte a împăraților importanți au dorit să-și lase propria amprentă, rezultatul fiind un sit colectiv care a devenit una dintre zonele arheologice cele mai bogate și mai fascinante din lume.

Cu o suprafață de 160 de metri pe 78, Forumul lui Caesar era o piață dreptunghiulară, traversată de un portic cu două rânduri de coloane. În capătul celălalt se afla templul lui Venus *Genetrix* (Mama Venus), construit de Caesar ca să-și comemoreze victoria din bătălia de la Pharsalus. Ridicat pentru a da mai multă importanță Forumului, templul reprezenta unul dintre cele mai frapante mostre de autoaclamare politică.

Ca să facă loc pentru propriul Forum, amplasat puțin mai la nord, Octavian a trebuit să cumpere un număr mare de case particulare din cartierul apropiat, Suburra. Inaugurat în anul 2 î.Hr.,

48 stânga sus *Creat, în parte, prin reciclarea basoreliefurilor de pe alte monumente, Arcul lui Constantin sărbătorea victoria de la Podul Milvian, în urma căreia împăratul a legitimat cultul creștin.*

48 dreapta sus *Coloanele cenușii ale Bazilicii Ulpia, parțial compuse din cărămizi, încadrează Columna lui Traian. Forumul, numit după acest împărat, era cel mai maiestuos din Roma.*

48-49 *Calea sacră (axa Forumului Roman) era dominată de arcadele bazilicii lui Maxențiu. De cealaltă parte, vestigiile Porticului Margaritaria, în care se presupune că s-ar fi aflat magazine de bijuterii.*

49 sus *Inspirată de Columna lui Traian, columna lui Marc Aureliu ilustrează campaniile militare întreprinse împotriva sarmaților și a germanilor. Basoreliefurile sunt o prețioasă sursă de informații despre veșmintele, viața și manevrele legiunilor imperiale.*

noul forum era împodobit cu statui gigantice, între care una a împăratului, care avea 17 metri înălțime și care era așezată lângă un zid construit pentru a proteja forumul de incendii. În spatele pieței se afla un templu uriaș dedicat lui *Mars Ultor* (Marte Răzbunătorul), zeul războiului, realizat tot după modelul din Forumul lui Caesar. Șiruri de coloane mari și striate susțineau un *tympanum* triunghiular ornat pe laturi cu reprezentări ale lui Marte, Venus, Enea și Romulus.

Forumul lui Vespasian – sau Forumul Păcii – cât și Forumul lui Nerva erau mai puțin spectaculoase. Primul era o piață monumentală care se învecina cu *Templum Pacis* (Templul Păcii), clădită între 71 și 75 d.Hr. pentru a sărbători pacea de după Războaiele Civile. Forumul lui Nerva – cunoscut și sub numele de *Transitorium*, din moment ce se afla în spațiul îngust dintre forumurile lui Octavian, Caesar, Vespasian și Forumul Republican – fusese început de Domițian, dar a fost inaugurat de abia în anul 98 d.Hr., de către Nerva, următorul împărat, care i-a și dat numele său.

Cel mai maiestuos forum a fost construit de Traian pentru a celebra victoria Romei împotriva Daciei, în anul 105 d.Hr. Ca să-l ridice, împăratul n-a ezitat să elimine o porțiune din Quirinal, unde fuseseră construite Piețele lui Traian, de-a lungul pantei abrupte a colinei. Columna lui Traian, așezată în interiorul forumului, a fost inaugurată pe 18 mai 113. E realizată din blocuri masive de marmură scobite pentru a face loc mormântului împăratului, la bază, și pentru o scară în spirală care duce până în vârf. Friza lungă și spiralată de pe exterior e gravată cu 2 500 de figuri care ilustrează cele două campanii dacice.

49 centru Planul general al Forumului lui Traian, realizat de Apolodor din Damasc, mai este încă parțial vizibil. Columna albă din zona semicirculară era situată în dreptul pieței, unde se aflau magazine în clădiri cu șase etaje.

49 jos Columna lui Marc Aureliu e formată din 28 de blocuri de piatră gravate cu 20 de volute în relief. La restaurarea realizată în 1588, la îndemnul Papei Sixtus al V-lea, statuia împăratului de pe vârful columnei a fost înlocuită cu cea a Sfântului Pavel.

Pe tot cuprinsul Romei antice au fost ridicate columne pentru a sărbători victorii militare. În 176, Marc Aureliu a început construcția unui monument menit să comemoreze victoriile sale în războaiele cu germanii. Structura a fost terminată în 192 și avea o înălțime de 100 de picioare romane (aproximativ 29 de metri), ajungând la 42 de metri dacă se ține seama și de statuia Sfântului Pavel pe care Papa Sixtus al V-lea a pus să fie așezată în vârful construcției. Columna lui Marc Aureliu e compusă din 28 de bucăți cilindrice de marmură așezate una peste alta și e ornată cu un basorelief în spirală care face de 21 de ori înconjurul columnei. Înăuntrul structurii există o scară în spirală, cu 203 trepte, care urcă până la statuie. Printre alte monumente aflate sub egida UNESCO, Pantheonul este unul dintre cele mai maiestuoase și mai bine conservate. Ridicat de Marcus Vipsanius Agrippa, în 27 î.Hr., și reconstruit de Hadrian, între 118 și 125 î.Hr., acest edificiu e rezultatul îmbinării arhitectonice dintre o clădire circulară, o cupolă emisferică și un pronaos rectangular cu coloane. Un perete circular de peste 30 de metri susține cupola, iar în centrul domului se află un *oculus* ce măsoară 9 metri în diametru și prin care lumina pătrunde în templu. În anul 609, Papa Bonifacius al IV-lea a transformat clădirea într-o biserică unde se află astăzi mormintele lui Rafael, Vittorio Emanuele al II-lea, Umberto I și al Margaretei de Savoia. Nici monumentele funerare n-ar trebui uitate: Mausoleul lui Octavian este cu adevărat impresionant. Începută în anul 28 î.Hr., după înfrângerea lui Antoniu și a Cleopatrei, cu un diametru de cca. 87 de metri și cu o înălțime de 44 de metri, structura are un corp cilindric, căptușit cu blocuri de travertin în centrul cărora există un portal spre care conduc câteva trepte. Portalul este încadrat de două obeliscuri cu tăblițe de bronz pe care e gravată *Res Gestae*, autobiografia împăratului. Din *dromosul* de la intrare se ajungea în două coridoare rotunde, care făceau înconjurul camerei funerare. În centrul acesteia se află un nucleu cilindric încadrat cu blocuri de travertin, devenind astfel centrul întregii construcții. Remarcabil este și Mormântul lui Hadrian, a cărui construcție a început în 121 d.Hr. și care a devenit, între timp, Castel Sant'Angelo, situat în apropierea Vaticanului. Inițial, monumentul consta într-o bază pătrată pe care se înălța corpul cilindric al structurii vizibile în prezent. Acest cilindru are o înălțime de 21 de metri și un diametru de 64 de metri. Un al doilea cilindru, mai mic, se ridica din centru, unde fusese depusă cenușa lui Hadrian. Mai sus, acolo unde se află în prezent îngerul cu spada, exista în Antichitate un car triumfal cu patru cai de bronz ce duceau efigia împăratului către ceruri. Aceasta a fost doar o expunere sumară a monumentelor înregistrate de UNESCO pentru a îndreptăți

50 sus și 50-51 În Mausoleul lui Octavian, construit în 28 d.Hr., se află cenușa primului împărat al Romei, precum și cea a unora dintre apropiații și urmașii săi. În ciuda diferitelor întrebuințări care i-au fost date după epoca imperială (fortăreață, grădină, teatru până în 1936), mausoleul încă mai are o parte din două dintre cele trei niveluri inițiale.

50 jos În epoca imperială, Mormântul lui Hadrian – în prezent Castel Sant'Angelo – deja îndeplinea rolul defensiv care avea să-i caracterizeze viitorul. A devenit chiar și refugiu pentru papi în vremurile de război.

51 stânga jos Casete ornamentale realizate pe emisfera perfectă a cupolei Pantheonului. Edificiul beneficiază de lumină naturală, care pătrunde printr-un oculus de 9 metri ce simbolizează soarele.

51 dreapta jos Pantheonul este una dintre cele mai îndrăznețe și mai bine proporționate clădiri din lume. A dăinuit în ciuda intervențiilor umane și a cataclismelor naturale care au copleșit Roma de-a lungul timpului. Betonul din care e realizată cupola a fost amestecat cu materiale din ce în ce mai ușoare, pe măsură ce se avansează către oculus.

52 stânga sus Parte dintr-un mozaic de două tone, această reprezentare a lui Eros călare pe un delfin împodobea podeaua unei încăperi din Termele lui Caracalla, care au fost cândva cele mai somptuoase terme din Roma.

52 dreapta sus În încăperile conservate din Domus Aurea, reședința lui Nero, au supraviețuit diferite picturi murale. Construcția edificiului a început în anul 64 d.Hr., însă împăratul n-a apucat să se bucure de desfătările sale, sinucigându-se în 68 d.Hr.

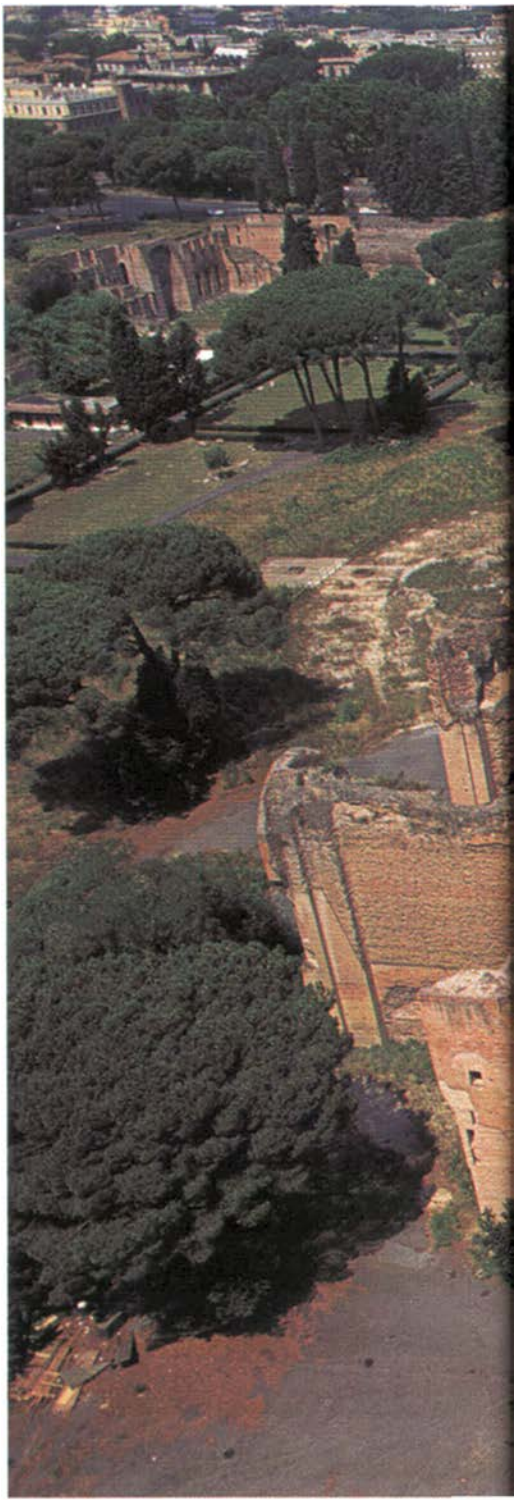

includerea anticei urbe pe lista siturilor din Patrimoniul Mondial al Umanității.

Totuși, incredibila moștenire lăsată de epoca imperială în Orașul Etern ar necesita mult mai multe pagini. Printre clădirile care merită să fie pomenite se numără Termele lui Caracalla și giganticul Circus Maximus, în care încăpeau 350 000 de spectatori, după ce Traian a dispus reconstruirea lui în secolul al II-lea d.Hr. Nu trebuie trecute cu vederea nici siturile antice recent descoperite, precum Domus Aurea (magnifica reședință a lui Nero) și mormintele de pe Via Appia. Însă excavările n-au încetat: Roma continuă să dezvăluie și mai multe minuni ale măreției sale antice.

52 centru Acest contur de nesters lăsat de Circus Maximus datează din primele secole ale Romei, mai bine zis din timpul domniei regelui etrusc Tarquinius. Aici s-au desfășurat cursele de cai din secolul IV i.Hr. până în secolul VI d.Hr., la care puteau asista 250 000 de spectatori.

52 jos Camera Octogonală din Domus Aurea era centrul enormei reședințe a lui Nero (care poate fi vizitată astăzi doar pe bază de rezervare). După moartea împăratului, s-a făcut orice pentru a o demonta și a refolosi materialele în alte clădiri, urmărindu-se în acest chip ștergerea amintirii lui Nero.

52-53 Silueta umană dispare printre magnificele încăperi din cele mai minunate terme imperiale. Construit de Caracalla, complexul termal avea bazine cu apă caldă și cu apă rece, magazine, biblioteci, grădini, camere de masaj și încăperi pentru tratamente de înfrumusețare.

53 jos Din cei 30 000 de metri pătrați de picturi murale din Domus Aurea, au fost restaurați doar 1 200. În parte, picturile s-au păstrat pentru că se aflau în încăperi care, în epoca romană, erau îngropate sub alte structuri monumentale și au fost umplute, așadar, cu moloz.

Pompei, Herculanum și Oplontis

ITALIA

PROVINCIA NAPOLI, REGIUNEA CAMPANIA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1997
CRITERII: C (III) (IV) (V)

„Un nor negru și cumplit țâșnind din când în când în jeturi de aburi fierbinți și șerpuiți se căsca larg, dezvăluind flăcări lungi și uluitoare, care semănau cu fulgerele, însă mult mai mari... Imediat după aceea norul... a început să se pogoare pe pământ și să acopere marea..." Acest scurt fragment dintr-una dintre scrisorile trimise de Plinius cel Tânăr lui Tacitus descrie erupția catastrofală a Vezuviului. La producerea acestei grozăvii, pe 24 august 79 d.Hr., Plinius era încă un băiețandru și stătea la unchiul său, Plinius cel Bătrân, în villa din golful din Misenum, pe țărmurile Campaniei. Încă de la primele ceasuri ale dimineții, huruitul cutremurelor mai mici și sinistrele miasme sulfurice l-au determinat pe faimosul naturalist înaintat în vârstă să se îndrepte către mare, în încercarea de a ajunge la Pompei și la Herculanum, de unde ar fi putut să observe și să consemneze de mai îndeaproape „înspăimântătoarea grozăvie".

Erupția vulcanului l-a ucis pe Plinius cel Bătrân, împreună cu mii de oameni, însă nepotul său i-a transcris însemnările, care reprezintă astăzi cea mai intensă relatare a hecatombei care a distrus cele mai falnice orașe de pe țărmul Campaniei. Vezuviul începuse să erupă cu câteva zile înainte, iar locuitorii din Pompei se grăbiseră să celebreze *Vulcanalia* – ritualurile de sacrificiu menite să le aducă bunăvoința zeului focului, care sălășluia în adâncurile pământului.

Unii s-au hotărât să părăsească orașul însă majoritatea populației a fost luată prin surprindere de asurzitoarea ploaie de piatră vulcanică țâșnită din munte. Iar în dimineața zilei de 25 august, când vulcanul a azvârlit în văzduh un nor fierbinte de cenușă și de pietricele, cu o viteză de aproape 100 de kilometri pe oră, nu mai exista nici o scăpare. Cele două orașe care fuseseră mândria romanilor din antichitate, locuri de relaxare și de distracție pentru familiile de patricieni, au fost îngropate sub un strat de cenușă de 6 metri.

Întemeiat de samniți în secolul al VI-lea î.Hr. pe urmele unei așezări anterioare mixte, cu origini grecești, etrusce și indigene, Pompeiul a încăput pe mâinile romanilor în anul 80 î.Hr., când generalul Publius Cornelius Sulla a fondat acolo *Colonia Cornelia Veneria Pompeianorum*. Urbea, situată pe o câmpie aflată pe țărmul mării, la gura Râului Sarnus, și înconjurată de câmpuri roditoare, a fost în curând împodobită cu clădiri publice și particulare, între care o importanță aparte o avea templul închinat lui Venus. În timpul domniilor împăraților Octavianus (27 î.Hr. – 14 d.Hr.) și Tiberius (14-37 d.Hr.), a trecut printr-o etapă de „construire frenetică". Apoi, în 62 d.Hr., un cutremur violent a zguduit întreaga zonă din jurul Vezuviului. Dezastrul a fost atât de mare, încât la erupția vulcanului, produsă 17 ani mai târziu, Pompei, Herculanum și villele ridicate de-al lungul țărmului se aflau încă în faza de reconstrucție.

În timpul stăpânirii casei monarhice de Bourbon, a început îndepărtarea stratului gros de cenușă, dezvăluind astfel orașele exact așa cum arătau ele în anul 79 d.Hr. și oferind lumii moderne o imagine fascinantă a vieții din epoca romană. Templele, termele, casele, complexele de locuințe urbane și rurale, teatrele, străzile, apeductele,

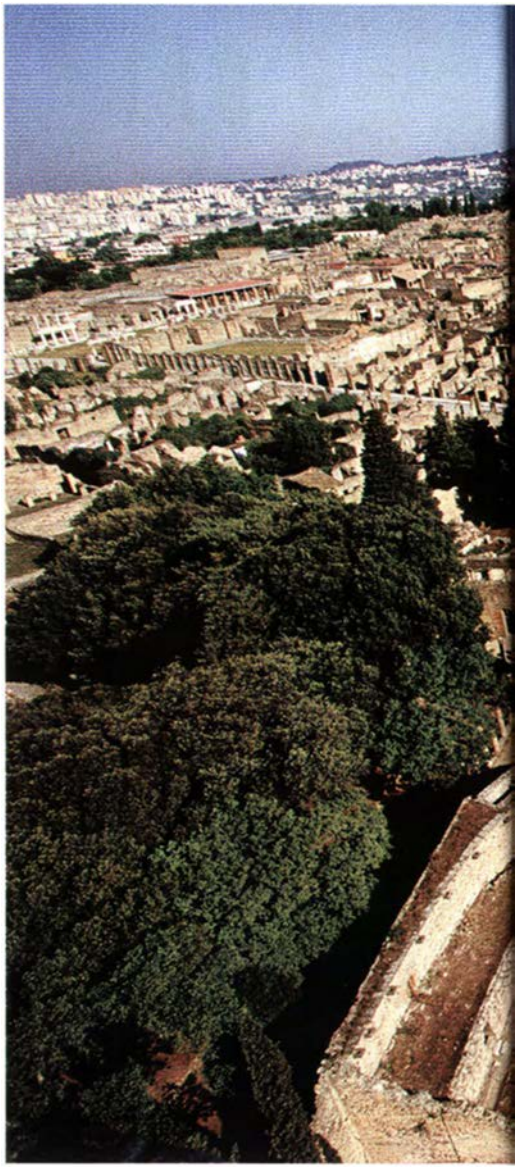

54 jos O mască tragică atârnată deasupra unei scene naturaliste din Casa lui Venus Marina. În mod ironic, în anul 79 d.Hr., acest superb domus, unul dintre cele mai puțin cunoscute în Pompei, era restaurat la vremea când s-a produs erupția.

54-55 În această perspectivă aeriană, se observă că bine conservata cavea a Teatrului Mare este ușor orientată către nord-vest, fiind așezată în linie perfectă cu strada principală cardus maximus și cu Vezuviul.

55 stânga sus Pictat în timpul domniei lui Nero (în ultimii ani ai Pompeiului), acest portret al brutarului Terentius Neus și al soției sale, aflat acum la Muzeul de Arheologie din Napoli, era agățat în tablinumul casei numite după stăpânul său.

55 dreapta sus „Sappho" este numele convențional dat acestei picturi, deși probabil ea reprezintă o persoană imaginară. Scrisul nu era o ocupație obișnuită la femeile romane.

55 centru *Apollo arcașul, în colțul de la sud-est al ruinelor înnegrite ale templului dedicat zeului Soarelui: se poate să se fi realizat o încercare de a salva originalul statuii sale (aflat astăzi în Muzeul Național din Napoli), care a fost găsită în afara clădirii.*

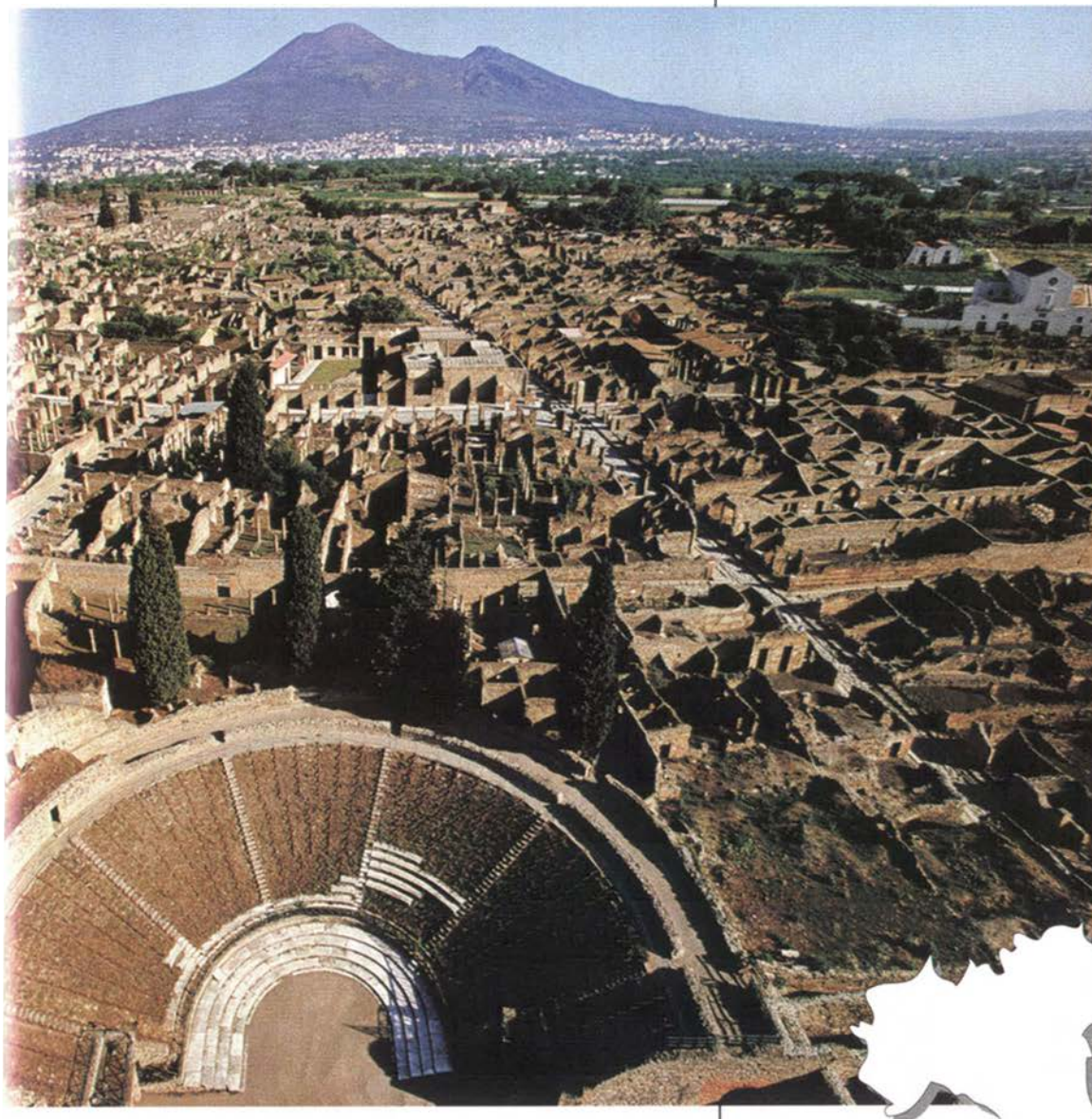

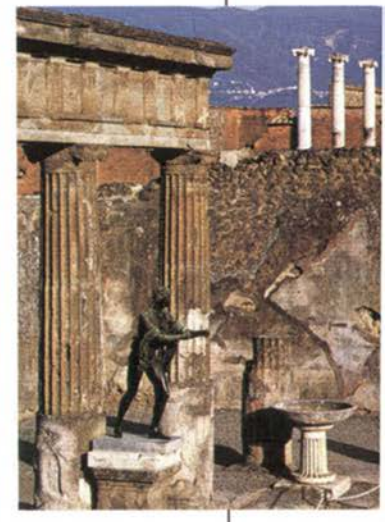

55 jos *Fântânile erau adesea ornate cu busturi din care țâșneau jeturi de apă. Una dintre acestea, cu o femeie ținând în mână un corn al abundenței, a dat numele căii Via dell'Abbondanza (surprinsă în fotografie), una dintre principalele străzi ale orașului.*

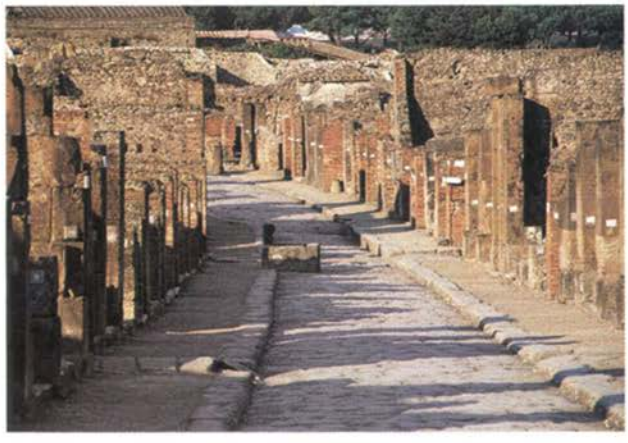

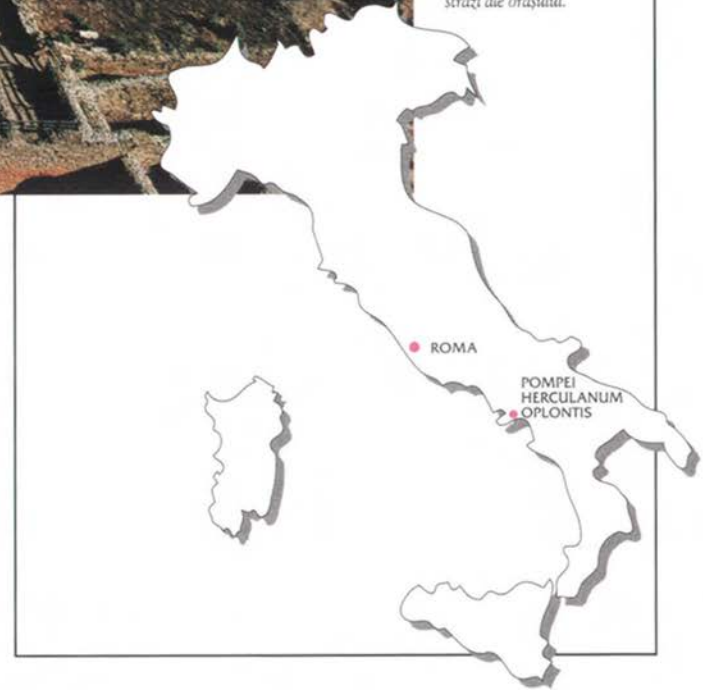

56 sus Bazine de marmură și un Cupidon într-un peristil din Casa lui Vetti, în care s-au păstrat aproape toate obiectele de mobilier originale.

56 jos Oecus („camera" citată de Pliniu și de Vitruviu) din casa fraților Vetti este ornată cu imagini scenice și reprezentări mitologice, toate fiind create cu un simț extraordinar al dimensiunilor și al perspectivei.

56-57 Alexandru cel Mare (stânga, cu capul gol) se pregătește să-și azvârle sulița sub privirile derutate ale lui Darius. Acest mozaic faimos se află în Casa Faunului.

magazinele de tot soiul și chiar bordelurile sunt acum vizibile în toată splendoarea lor. La Herculanum, orașul cel mai apropiat de vulcan, s-au păstrat până și alimentele și mobilierul de lemn.

Lucrările de excavare de la Pompei s-au întins pe o suprafață de 44 din cele 64 de hectare ale cetății și au scos la lumină o serie de clădiri de mare valoare istorică și artistică. Printre acestea se numără templele (cel mai important fiind Templul lui Isis, construit de Popidius Ampiatus, un sclav eliberat care a devenit cel mai bogat om din oraș), forumul, termele și numeroase case particulare. Casa Faunului, numită astfel după statueta de bronz aflat în mijlocul *impluviumului* (bazin de colectare a apei de ploaie) din curtea principală, se întinde pe o suprafață de 3 000 de metri pătrați. Construită după cutremurul din 62 d.Hr. pe urmele unei clădiri anterioare, aceasta e una dintre cele mai impresionante case din Pompei. Diferitele sale încăperi împodobite cu fresce sunt dispuse în jurul a două *atriumuri* și a două grădini cu un peristil. Superbele decorațiuni sculpturale și din mozaic, între care remarcabila podea de mozaic ce înfățișează scena bătăliei dintre Darius, regele perșilor, și Alexandru cel Mare, pot fi văzute acum în Muzeul de Arheologie din Napoli. Un element specific pentru casele nobililor e faptul că picturile murale sunt realizate în stilul „iluziei realității": e vorba despre picturi ce reprezintă clădiri și, uneori, personaje

57 jos *Familia Vetti era un neam bogat de sclavi eliberați care se mutaseră în Pompei în primii ani ai secolului I d.Hr. Casa ce le poartă numele a fost restaurată după devastatorul cutremur din anul 62 d.Hr., care a reprezentat și prima avertizare serioasă a catastrofei imminente. Noile fresce au fost executate în al Patrulea Stil, care era caracterizat de motive fantastice, aproape eterice, după cum se observă în cazul celor doi amorași care amestecă parfumuri și, în centru, ul celor două personaje care macină ingredientele.*

58 sus Frescele din tabliniumul descoperit în casa lui Marcus Lucretius Fronto au subiecte tradiționale, legate de mitutile lui Marte și al lui Venus (stânga în compoziția ilustrată). Numele lui Fronto apare de câteva ori pe pereți, în inscripții recomandând să fie ales în magistratură.

58-59 Villa Misterelor își datorează numele secvenței grafice care ilustrează diferitele faze ale unui ritual de inițiere în „tainele" dionisiace. Inițiații acestui cult, care avea la bază preferințe diferite de cele ale religiei publice, erau obligați să păstreze tăcerea. Sileni, satiri, bacante și demoni cu bice populează o lume imaginară faimoasă încă din Antichitate.

mitologice menite să dea impresia că încăperile erau mai spațioase.

În grădinile caselor de acest tip se găsesc adesea fântâni somptuoase, frecvent ornate cu sculpturi.

Aceste trăsături se regăsesc și în ville. Cea mai impresionantă din Pompei este Villa Misterelor, o reședință luxoasă care era totodată și o *villa rustica* dedicată producției agricole.

59 sus O masă simplă de marmură mobilează atriumul din Casa lui Fronto, cu un impluvium vizibil în prim-plan și cu un tablinium în planul secund. Casa a fost curățată de cenușă în 1900 și apoi i s-a construit imediat un acoperiș care să protejeze picturile, pe măsură ce acestea erau scoase la lumină.

60 stânga sus *Un nymphaeum vizibil în fundalul tricliniumului din Casa lui Neptun și a Amfitritei, unde mai poate fi văzut și un splendid mozaic policrom (dreapta) de la care își trage numele edificiul.*

60 dreapta sus *Collegio degli Augustali e împodobit cu picturi realizate în al Treilea Stil. Dedicată cultului imperial, construcția era administrată de șase bărbați desemnați pe o perioadă de un an. Divinizarea lui Octavian Augustus a fost oficializată de Tiberiu cu câțiva ani înaintea erupției.*

60-61 *Această perspectivă aeriană cuprinde întreaga zonă de excavații de la Herculane. În partea din dreapta sus se observă băile suburbane, în colțul opus – Collegio degli Augustali, iar în centrul prim-planului, termele municipale. Spre deosebire de Pompei, Herculane a fost îngropat sub noroi și pietriș vulcanic.*

61 *sus În penumbra termelor suburbane pot fi văzute un bust și un bazin de marmură. Vestibulul este luminat prin deschizăturile de deasupra arcadelor.*

61 *jos Casa Căprioarei, construită între 55 și 70 d.Hr., este una dintre cele mai mari edificii din Herculane. Structurile cetății s-au păstrat foarte bine, mai ales cele de la suprafață. Împreună, ele formau un orășel care avea cam o treime din suprafața Pompeiului și o populație de aproximativ 5 000 de locuitori.*

Pe de altă parte, superba Villa Papirusurilor poate fi văzută la Herculane, unde mai există și o bazilică, un complex de terme cu o palestră și un teatru cu o capacitate de 3 000 de spectatori. Construită pe o serie de terase ce coboară lin către mare, Villa Papirusurilor se mândrea cu un bazin de înot de 66 de metri lungime, cu un peristil de 91 de metri în lungime și 37 în lățime, cu 50 de statui de bronz și 20 de marmură. Atribuită lui Appius Claudius Pulcrus, om de cultură și prieten de-ai lui Cicero, această villa și-a primit numele în urma unei importante descoperiri: găsirea, în biblioteca sa, a unui număr de 1 758 de papirusuri, conținând texte ale filosofului epicurean Philodemos din Gadara.

Alte două reședințe extraordinare se găsesc la Oplontis, la o distanță de aproape 5 kilometri de Pompei, într-un loc unde se află în prezent orașul Torre Annunziata. Prima reprezintă un exemplu perfect de *villa de otium* (tihnă) și i-a fost atribuită Poppaeei Sabina, cea de-a doua soție a împăratului Nero. Enormă și splendidă, cu o porțiune foarte elegantă dedicată termei, această reședință a fost construită în secolul I d.Hr., fiind extinsă în timpul cârmuirii lui Claudiu. Cea de-a doua villa, cunoscută sub numele de Lucius Crassius, era un complex rezidențial care cuprindea și o fermă destinată producerii de bunuri agricole și de vin. În momentul erupției Vezuviului, 54 de oameni s-au adăpostit în magaziile fermei, iar arheologii au putut crea mulaje, turnând ipsos lichid în golurile lăsate de trupurile lor dezintegrate în cenușa pietrificată, procedeu la care s-a recurs frecvent în cazul multor victime ce și-au pierdut viața la Pompei și Herculane. Readuși „la viață" prin tehnicile prezentului, care le-au redat până și expresiile de pe chipuri și pliurile hainelor, aceștia reprezintă, probabil, cele mai înfiorătoare și mai fascinante rămășițe din acea zi fatidică.

62 sus *Tufe de trandafiri și de lauri, dar și sicomori, castani și arbuști de mirt împodobeau grădinile din villa Poppaeei, soția lui Nero. Când uriașul complex a fost îngropat sub cenușa vulcanică și a împărtășit soarta nefastă a Pompeiului, celebra sa posesoare murise deja de ani buni.*

62 centru stânga *În splendidele picturi care ornau interiorul villei s-a recurs adesea la tehnicile de trompe l'oeil în imitarea ușilor, a coloanelor, a tapiseriilor și a perspectivelor arhitecturale care se poate să fi fost inspirate din decorurile teatrale.*

62 centru dreapta *Un proiect de restaurare întrerupt vreme de 2 000 de ani: aceasta a fost soarta villei Poppaeei, îngropată în timpul lucrărilor de renovare și descoperită în timpul excavărilor sub forma unui „șantier deschis" prins sub lavă. Restaurarea modernă a fost făcută cu mare atenție: pe lângă recrearea grădinilor, folosindu-se aceleași plante care existau acolo în Antichitate, picturile realizate în cel de-al Doilea Stil au fost completate cu alte contururi pe tencuiala nouă, după cum se poate vedea în* triclinium.

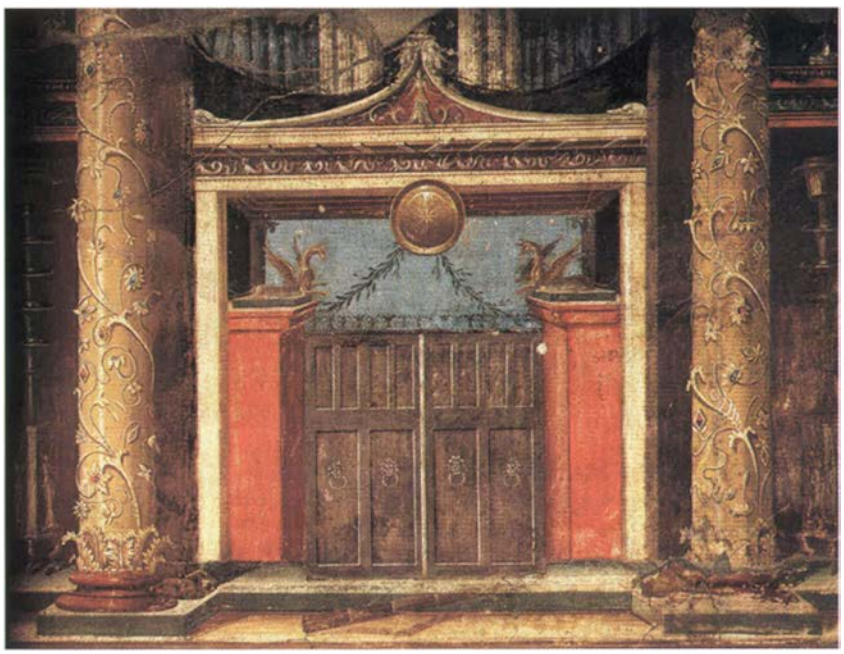

62 jos *Imaginile în oglindă ale pereților din* triclinium *creează un efect de trompe d'oeil înfățișând poarta de la intrarea într-o villa luxoasă. Pictorii pricepuți au interpretat ornamentele elene în stil roman, reflectând astfel evoluția și rafinarea gusturilor așa cum s-au produs aceste schimbări în perioada de trecere de la austeritatea epocii republicane la somptuozitatea erei imperiale.*

63 *Pesemne inspirate de obiectele de mobilier din grădinile villei, aceste compoziții încărcate din* triclinium *au fost plasate ca niște picturi într-o perspectivă decorativă generală, asemănătoare cu ideea ferestrelor care dau înspre o lume neschimbătoare și veșnic feerică.*

Cilento și Vallo di Diano cu siturile de la Paestum și Velia

ITALIA

PROVINCIA SALERNO, CAMPANIA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1998
CRITERII: C (III) (IV)

Cântați de Virgiliu și de alți poeți romani, trandafirii de la Paestum, multă vreme, au fost mai faimoși decât templele ce află aici. În desenele lui Piranesi, pot fi admirați luxurianți și în plină floare pe un fundal de ruine, iar Goethe îi descrie în cartea sa *Călătorie în Italia*. În 1802, călătorul Johann Gottfried Seume chiar a pornit pe jos din îndepărtatul Leipzig inspirat de dorința de a le mirosi parfumul îmbătător.

Câmpia fertilă unde se află Paestum este mărginită, într-o parte, de apa caldă a Mării Tireniene, iar, pe de alta, de dealurile verzi din Cilento și se bucură de o climă și o floră de un farmec deosebit.

Încă din vremuri îndepărtate peisajul, apa din abundență și apropierea de mare au făcut ca regiunea Cilento și fâșia de câmpie, numită Vallo di Diano, să joace un rol fundamental în dezvoltarea civilizației mediteraneene. Locuită încă din perioada neolitică, regiunea fusese deja colonizată de populații anatoliene și egeene în momentul în care, în secolul al VII-lea î.Hr., o populație din Tesalia a fondat Poseidonia. Orașul a fost redenumit Paestum în anul 237 î.Hr. ca urmare a ocupării sale de către romani.

Legat de miturile care povestesc despre Odiseu și sirenele sale, Iason și argonauții și lupta dintre semizeul Heracle și centauri, orașul Poseidonia a devenit bogat și impresionant, după cum atestă templele din calcar de culoare roșie, care au supraviețuit până astăzi într-o condiție excepțională. Printre primele construcții descoperite a fost și *bazilica*, un nume care i-a fost atribuit în secolul al XVIII-lea de către arheologii care lucrau pentru dinastia de Burbon, în timpul primelor săpături, deși, de fapt, era un templu închinat zeiței Hera. Construită în stil doric pe la mijlocul secolului al VI-lea î.Hr.,

72 stânga Templul lui Neptun (460 î.Hr.), cel mai mare și mai bine păstrat edificiu din Paestum, inițial a fost închinat zeiței Hera. Prezintă șase coloane de-a lungul fațadei și paisprezece pe laturile lungi. Construcția demonstrează o vastă experiență, vizibilă în diverse aspecte, dar și în armonia generală a edificiului.

72-73 Bazilica, în partea dreaptă a imaginii (templul lui Neptun se află în stânga), este cel mai vechi monument din Paestum (aproximativ 550 î.Hr.). Numele își are originea în secolul al XVIII-lea, când arheologii au interpretat greșit templul, care era, de fapt, închinat zeiței Hera, drept o clădire civică din epoca romană.

73 sus Templul lui Ceres sau Athenaion a fost construit în cel mai înalt punct al orașului. Construit în jurul anului 500 î.Hr., este de un mare interes arhitectural deoarece combină două stiluri, doric arhaic și ionic.

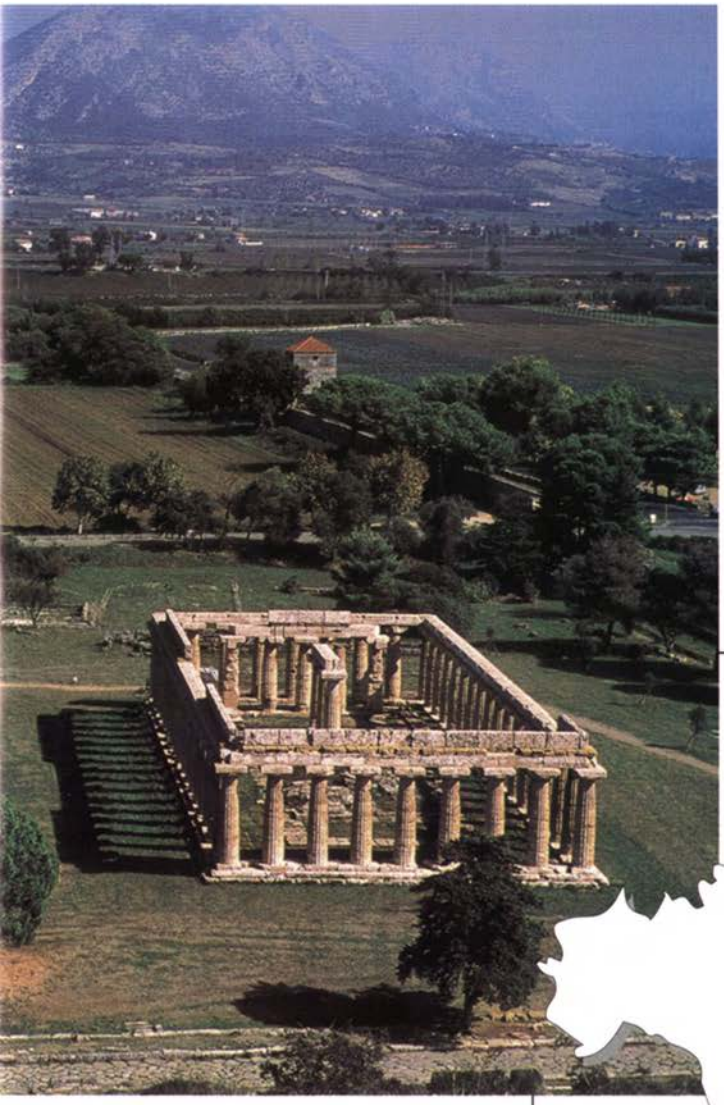

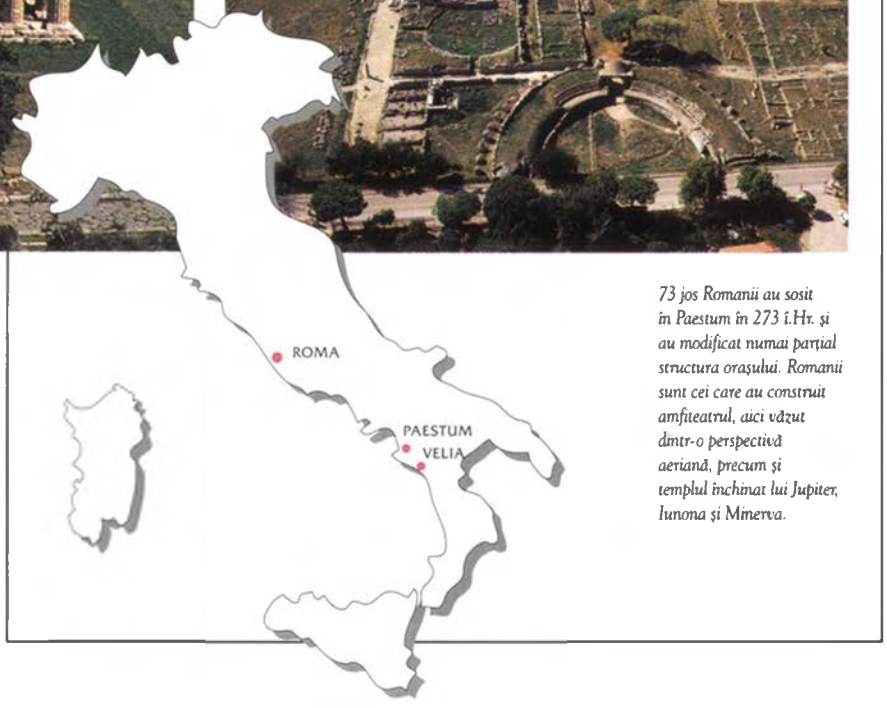

73 jos Romanii au sosit în Paestum în 273 î.Hr. și au modificat numai parțial structura orașului. Romanii sunt cei care au construit amfiteatrul, aici văzut dintr-o perspectivă aeriană, precum și templul închinat lui Jupiter, Iunona și Minerva.

bazilica are coloane care se îngustează spre vârf, pline pe interior și ale căror capiteluri sunt decorate cu coroane de frunze; ceea ce este miraculos este condiția excelentă în care se găsesc încă. Aliniat cu bazilica, templul lui Neptun sau *Poseidonion* este cel mai mare și cel mai bine conservat dintre edificiile din Paestum. Construit între 460-450 î.Hr. în stil doric, măreția și

74 sus Lespedea care acoperă Mormântul Scufundătorului este expusă acum la Muzeul arheologic național din Paestum. Arheologii sunt de acord că fragila pictură a tânărului nud, în plină scufundare, trebuie interpretată ca o reprezentare simbolică a trecerii bruște dintre viață și moarte.

74-75 și 75 jos Lespezile laterale ale Mormântului Scufundătorului reprezintă un banchet. O comparație a acestei scene conviviale cu unele foarte asemănătoare, găsite pe ceramica din Atica, a făcut posibilă datarea mormântului în perioada 475-470 i.Hr.

stilul său amintesc de templul lui Zeus din Olympia. În partea îndepărtată a ruinelor amfiteatrului și a clădirilor civile se află *Athenaion*, (templul lui Ceres), care datează din 510 î.Hr. și își datorează proporțiile mai subtile și mai elegante decât ale celorlalalte două temple amestecului de stiluri doric și ionic.

În secolul al IV-lea î.Hr., grecii din Poseidonia au venit să locuiască alături de lucanieni și etrusci, rezultatul fiind, după un timp, un amestec al unor culturi diferite. Lucanienii sunt cei care au construit un masiv zid de apărare ca un patrulater cu colțuri rotunjite. Etruscii au construit morminte în necropola vastă situată în afara limitelor orașului, care a fost descoperit în 1968. Dintre acestea, cel mai interesant este Mormântul Scufundătorului, numit astfel după faimoasa pictură de pe lespedea care acoperă mormântul, cu un tânăr sărind de pe o platformă.

Contactele orașului cu Roma din 273 î.Hr. au dus la construcția Templului Italic, care a fost închinat triadei Jupiter, Iunona și Minerva.

În ciuda schimbării numelui, multă vreme, orașul a rămas, în esență, autonom, la fel ca orașul din apropiere, Elea sau Velia. Săpăturile de la Velia sunt încă în desfășurare, dar o mare parte din oraș a fost distrus în timpul Evului Mediu, când normanzii au folosit pietrele templelor sale pentru a construi un castel. Cu toate acestea, Velia păstrează amintirea acelor vremuri glorioase când a fost locul de naștere al filozofilor Parmenides și Zenon, în timpul acelei perioade antice când cultura din Magna Grecia era cultura universală a Mediteranei.

Villa de la Casale

ITALIA

Piazza Armerina, Provincia Enna, Sicilia
Anul înregistrării: 1997
Criterii: (i) (ii) (iii)

Cei mai faimoşi bikini din istorie sunt cei purtaţi de zece fete care, nepăsătoare în privinţa propriei nudităţi, aleargă, se joacă cu mingea şi aruncă discul. De fapt nu sunt chiar bikini, ci *fascia pectoralis* şi *subligatur* care erau folosite atunci când tinerele fete romane făceau gimnastică. Cu toate acestea, mozaicul din una dintre încăperile de la *villa* de la Casale care a imortalizat aceste fete trebuie să fi avut o valoare erotică într-o epocă în care portretele nud erau, în exclusivitate, rezervate divinităţilor. Această scenă neobişnuită este numai unul dintre elementele care au făcut această luxoasă *villa* un exemplu remarcabil al modului de viaţă şi al schimburilor culturale care erau tipice pentru imperiul roman în momentul de vârf al puterii sale şi la începutul declinului său.

Villa de la Casale a fost construită în secolul al III-lea sau al IV-lea d.Hr. (o perioadă marcată de luptele pentru putere) în Sicilia, provincia romană căreia Iustinian i-a mai adăugat şi titlul *Res suburbicaria*. Acest privilegiu arată că insula era direct dependentă de Roma şi, în consecinţă, însemna că proprietăţile mari – *latifunda*, pe care urma să se bazeze economia insulei timp de multe secole – au fost acordate cu generozitate. *Villa* a fost construită lângă Piazza Armerina, în centrul unei asemenea *latifundum*. A supravieţuit într-o asemenea stare bună până în prezent datorită faptului că a fost acoperită de o alunecare de pământ în perioada normandă, care a protejat-o de intemperii până în anul 1881 când au început primele săpături.

Nu se cunoaşte proprietarul *villei*. Mărimea sa – 4 200 de metri pătraţi – bogăţia decoraţiunilor sugerează că ar fi aparţinut unui demnitar din clasa senatorială sau, poate, vreunui membru al familiei imperiale. Cea mai credibilă ipoteză este că proprietarul ar fi fost Maximian, cunoscut drept Herculius, unul dintre tetrarhii care au cârmuit imperiul între anii 286-305 d.Hr.

Oricine ar fi fost, edificiul este un ansamblu maiestuos cu aproape 50 de încăperi construite pe terase la diferite nivele. După ce se intră pe poarta principală, se trece printr-o curte

76 stânga sus Villa (în fotografie se vede peristilul) acoperă o suprafață de 4 200 de metri pătrați. Suprafața ocupată și decorațiunile somptuoase arată că proprietarul trebuie să fi fost un demnitar senatorial ori imperial.

76 dreapta sus Frigidariumul octogonal, înconjurat de sase abside și două bazine, duce la camera unde se practicau masaje cu uleiuri aromate.

76-77 și 77 sus Se trimit la Roma niște animale, ce vor fi folosite pentru spectacole crude de circ. Aceasta este partea „finală" a Marii Vânători reprezentată pe mozaicul podelei din coridorul Marii Vânători.

77 stânga jos În acest detaliu al părții centrale a mozaicului Marii Vânători, soldați călare se apără cu scuturi mari. Aceștia fac parte din gărzile lui Maximian, unul dintre tetrarhii care au cârmuit imperiul între anii 286-305 d.Hr. Probabil, el era proprietarul villei, iar portretul său se află puțin mai jos în această secțiune.

77 dreapta jos Într-un alt detaliu al mozaicului Marii Vânători este reprezentat un vânător cu un rinocer. Sunt reprezentate sute de animale exotice, inclusiv pantere, lei, tigri, hipopotami, elefanți, struți, antilope și dromadere.

poligonală către un *peristilium* în jurul căruia erau aranjate apartamentele proprietarilor, ale oaspeților și marea bazilică în care se țineau recepțiile oficiale. În stânga intrării, se află o zonă rezervată banchetelor, iar un somptuos complex de băi se afla în partea dreaptă.

Mai mult decât impresionantele clădiri în sine, mozaicurile ce acoperă podeaua dau unicitate acestei *villa*. Făcute de artiști africani pricepuți, acestea sunt remarcabile pentru realismul și detaliile ce se observă în compoziții. În afară de reprezentarea gimnastelor, cele mai remarcabile imagini sunt cea din camera circulară (*palaestra* din complexul băilor) cu imaginea unei curse de care în *Circus Maximus* de la Roma, o alta, a muncilor lui Hercule și Marea Vânătoare din *ambulacrum*. Podeaua acestui coridor lung de peste 60 de metri prezintă o uimitoare scenă a unei expediții de vânătoare de animale mari: pantere, lei, antilope, struți, rinoceri și hipopotami, acestea sunt capturate și încărcate pe o corabie ce le va duce la Roma, unde vor fi destinate arenei Circului. Astăzi, aceste animale destinate măcelului sunt cele care îi fascinează și în aceeași măsură îi consternează pe vizitatorii *villei*. Pentru privitorul modern, fetele în bikini au un impact „doar" datorită grației și frumuseții lor.

78-79 Ceea ce face compoziția mozaicului Marii Vânători atât de uimitoare este varietatea scenelor, reprezentarea realistă a luptelor dintre animale, dintre om și animal, puternica senzație de acțiune și dinamică și atenția acordată detaliilor minuțioase.

78 jos În registrul de jos al faimosului mozaic cunoscut drept „mozaicul celor zece fete în bikini", tânăra care poartă o manta este pe cale să încoroneze o atletă, dându-i cununa victoriei. Tânăra tocmai terminase un exercițiu cu o roată cu spițe, pe care a învârtit-o în jurul axei. O altă fată se află alături de cele două după ce a fost premiată pentru succesul atletic.

79 stânga sus Vestibulul a fost denumit după uimitorul mozaic al lui Ulise și Polifem. Scena reprezintă șiretlicul de care s-a folosit eroul din Itaca pentru a păcăli ciclopul, prezentat aici cu trei ochi: Ulise îi oferă o cupă de vin, care l-a făcut să doarmă.

79 dreapta sus Un detaliu de scenă marină al mozaicului de pe podeaua din frigidarium: reprezentați într-un bazin mare (sau poate un lac) înconjurat de clădiri multicolore, se află cupidoni, pescari, tritoni, nereide și delfini.

Valea templelor din Agrigento

ITALIA

AGRIGENTO, SICILIA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1997
CRITERII: C (I) (II) (III) (IV)

Pindar a descris Agrigento drept „cel mai frumos oraș al muritorilor", unde locuitorii „trăiau de parcă urmau să moară a doua zi și au construit case de parcă ar fi nemuritori". Privind ruinele magnifice, Guy de Maupassant scria: „ai impresia că te afli în fața întregului Olimp... cu zei la fel de fascinanți, de materiali și de plini de pasiuni ca și noi,

care întruchipau sentimentele inimilor noastre, visele minții noastre, instinctele simțurilor noastre".

Istoria spune că Agrigento a fost fondat drept Akragas în anul 581 î.Hr. de către locuitorii din Rodos și Creta. Cu toate acestea, nu este chiar adevărat că orașul a fost construit de greci. Acel colț multicolor și parfumat al Siciliei, scăldat de soare și mângâiat de o briză blândă, trebuie să fi părut un paradis, iar aceștia s-au comportat în consecință, frumusețea locului i-a făcut să construiască temple a căror măreție pare să provoace zeii și a căror aroganță privește de sus lumea oamenilor obișnuiți.

Templul închinat lui Zeus Olimpianul a fost construit pentru a comemora victoria împotriva Cartaginei în bătălia de la Himera (480.479 î.Hr.) și reprezintă cel mai bine mândria orașului Agrigento, chiar dacă azi este doar o ruină splendidă. Avea imense semi-coloane presărate cu statui înalte de patru metri, numite atlanți, care dădeau impresia că susțineau întreaga greutate a clădirii, la fel cum Atlas a fost condamnat de Zeus să susțină lumea pentru că i-a ajutat pe titani. Platforma templului măsoară 113 metri lungime pe 56 de metri lățime (în esență, două pătrate alăturate) și putea primi 42 000 de oameni. Într-adevăr, în timpul asediului cartaginezilor din 406 î.Hr., întreaga populație a orașului s-a baricadat în interiorul templului.

Șapte temple dorice se află în jurul sanctuarului, toate construite din tuf vulcanic cu nuanțe aurii, inițial împodobite cu stucaturi viu colorate. Erau orientate către est astfel încât intrarea și efigiile zeilor din fața lor să fie iluminate de soarele care răsărea ca un simbol al vieții. Cel mai bine conservat dintre diversele temple este templul Concordiei. A fost construit în secolul al V-lea î.Hr. și nu a avut parte de soarta suferită de celelalte edificii religioase din acest sit – care au fost dărâmate, în secolul al IV-lea d.Hr. de către creștini, îndeplinind edictul împăratului roman Teodosius – și a fost transformat într-o bazilică închinată Sfinților Petru și Pavel. Mult mai târziu, pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, a fost restaurat la formele sale clasice. Coloanele cu caneluri sunt înalte de șapte metri și ușor înclinate către interior astfel încât, de la distanță, clădirea nu pare distorsionată din cauza perspectivei.

De asemenea, splendid este templul Hera Lacinia în care se găsește o statuie

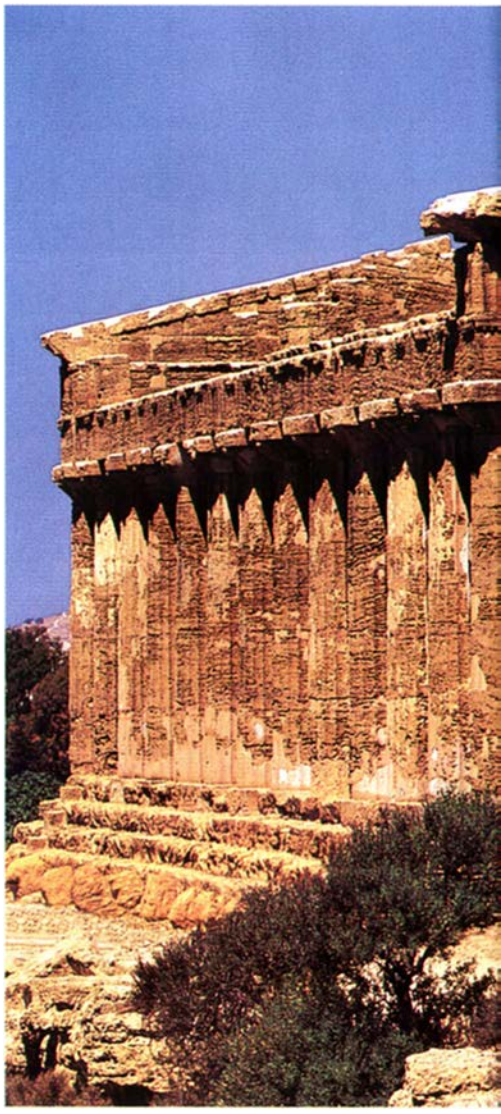

80 stânga Tot ce a rămas din templul Dioscurilor, închinat lui Castor și Pollux, fiii gemeni ai lui Zeus, este colțul de nord-vest. Pare că sfidează legile echilibrului și a devenit popular deoarece a fost ales ca simbol al orașului.

80-81 Construit pe la anul 425 î.Hr., templul Concordiei este unul dintre monumentele cel mai bine păstrate din lumea elenistică. Spre deosebire de alte clădiri din Agrigento, a evitat distrugerea deoarece a fost transformat într-o biserică închinată Sfinților Petru și Pavel.

a zeiței la care se rugau tinerele mirese și soțiile înșelate. Templul se afla pe vârful unui deal cu vedere spre Acragas, iar cele șase coloane de pe laturile scurte și cele 13 de pe laturile lungi, căzute la pământ, au fost ridicate la începutul secolului al XX-lea. Celelalte monumente sunt chiar mai lipsite de decorațiuni, ca elegantul templu al lui Heracles, cel mai vechi din oraș, templul Dioscurilor (închinat lui Castor și Pollux, fiii gemeni ai lui Zeus), din care s-au păstrat numai patru coloane și o parte din bârnele de susținere, precum și templele sacre ale cultelor lui Vulcan, zeul focului, și Esculap, zeul medicinii.

În perioada creștină până în secolul al XVIII-lea, Valea Templelor a fost cunoscută drept Cariera de piatră a giganților. Pietrele de aici au fost folosite în mod constant și chiar dinastia de Bourbon le-a folosit pentru a construi digul de la Porto Empedocle, care este, în mod ironic, dedicat unuia dintre cei mai faimoși cetățeni din Akragas, filozoful și taumaturgul Empedocle. Cu toate acestea, porțiunile lipsă din temple nu impietează asupra farmecului locului și, de aceea, par să susțină afirmația vechilor locuitori din Agrigento în privința nemuririi.

81 dreapta sus Templul Iunonei sau Hera Lacinia (460-440 i.Hr.) domină întreaga parte de sud a Văii Templelor. S-au păstrat 25 din cele 34 de coloane. Celelalte nouă au fost distruse probabil în timpul cutremurului care a lovit regiunea în Evul Mediu.

81 dreapta jos Datând de la sfârșitul secolului al V-lea i.Hr., templul lui Hercule, sau Herakleion, este cel mai vechi din regiune. Cu toate acestea, atribuirea este arbitrară și își are originea într-un pasaj din Cicero. Este mult mai posibil să fi fost închinat lui Apollo, în perioada greacă, și lui Esculap, zeul medicinii, în perioada romană.

81 stânga jos Se crede că telamonii din templul lui Zeus Olympius, construit în 480 i.Hr., pentru a comemora victoria împotriva Cartaginei, reprezentau inamicii învinși. Aici este prezentată o copie: originalul este păstrat la Muzeul Arheologic Național din Agrigento.

Centrul istoric de la Split și palatul lui Diocleţian

CROAŢIA

DALMAŢIA CENTRALĂ
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1979
CRITERII: C (II) (III) (IV)

O serie întreagă de circumstanţe arbitrare au dus la nominalizarea ca împărat roman, în 20 noiembrie 284, a unui simplu soldat de origini foarte umile. Îl chema Diokles şi se născuse cu 41 de ani înainte în Salona, capitala provinciei romane Dalmaţia. În Roma, nimeni nu ar fi pariat un *sestert* că domnia lui avea să dureze mult timp şi nici pe viaţa lui, deoarece, în jumătatea de secol dinainte de apariţia lui Diokles pe scenă, Senatul alesese nu mai puţin de 20 de împăraţi, care fuseseră răsturnaţi de cel puţin la fel de mulţi uzurpatori. În schimb, Gaius Aurelius Valerius Diocletianus – versiunea latină a numelui său – a contrazis toate

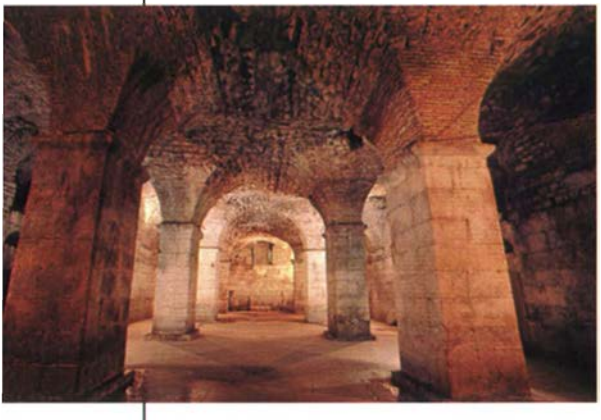

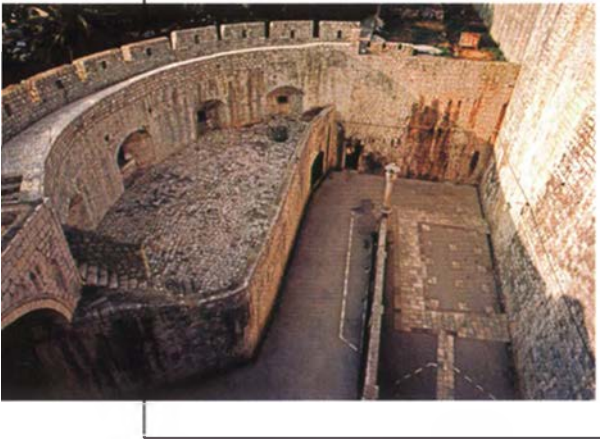

predicţiile. Printr-o mişcare iscusită, şi-a numit prietenul Maximian co-regent şi i-a oferit spre cârmuire jumătatea de apus a imperiului. Cât despre el, Diocleţian guverna jumătatea de răsărit, s-a mutat în Nicomedia şi a instalat o monarhie absolută de model persan.

Domnia sa a fost marcată de o serie de succese şi reforme privind administraţia şi impozitele şi s-a încheiat la 1 mai 305, când, bătrân fiind, a abdicat şi s-a retras în noul palat grandios construit pe locul aşezării antice greceşti de la Aspalatos, în apropiere de Salona.

Construit din calcar de înaltă calitate, scos din carierele din apropierea insulei Brazza şi înfrumuseţat cu coloane şi sfincşi de granit aduşi din Egipt, palatul lui Diocleţian este unul dintre cele mai importante monumente din perioada imperială târzie. Cu o structură

rectangulară, acoperă aproape 2 800 de metri pătraţi şi are ziduri cu 16 turnuri la nord, est şi vest. Partea sudică, cu vedere la mare, nu a fost fortificată şi prezintă o serie de arcade graţioase.

În forma sa originală, planul arhitectural reflecta natura dual a edificiului: în parte o *villa* şi în parte *castrum* militar. *Decumanus* mergea de la est la vest şi împărţea palatul într-o zonă rezidenţială pentru soldaţi şi servitori şi într-o zonă luxoasă pentru împărat, unde un peristil monumental ducea la apartamentele lui Diocleţian, mausoleul lui, trei temple şi două seturi de băi.

La moartea lui Diocleţian în 316, palatul a rămas o posesiune imperială până în 480, cel puţin. *Notitia Dignitarium*, scrisă în acea epocă, menţionează că acolo activa un atelier de textile. În această perioadă, o cruce a fost săpată deasupra unui basorelief al Victoriei, prima probă a creştinismului din acest ansamblu. Palatul a suportat o transformare în secolul al VII-lea datorită locuitorilor din Salona care s-au refugiat aici din cauza invaziei slavilor şi avarilor.

82 stânga sus Acest enorm spaţiu cu bolţi cilindrice drepte era primul nivel al palatului împăratului şi era probabil utilizat ca zonă de depozitare.

82 stânga jos O parte dintre zidurile dir. partea de nord a sitului. Fortificaţiile au fost construite din partea de est şi de vest, dar nu erau necesare la sud, deoarece palatul se deschidea către mare

82-83 Vatra oraşului Split este încă peristilul (din care se văd arcadele şi columnele corintice). Când oraşul era sub dominaţia venețiană, casele elegante concepute de Juraj Dalmatinac au fost adăugate palatului.

83 sus Peristilul având în spate Protironul. Se observă stiluri arhitecturale diferite: sub arhitravă s-au construit două biserici în secolele al XVI-lea şi al XVII-lea.

83 jos Sfinxul din granit negru se află în faţa catedralei. Împăratul l-a adus pe corabie din Egipt cu mai multe coloane de marmură şi de granit şi plăci de alabastru pentru a decora palatul.

Aşezarea din imensul edificiu, treptat, s-a transformat într-un oraş, care s-a numit Spalato (Split).

Noii rezidenţi au dat palatului-oraş o organizare ecleziastică, iar episcopul oraşului, Giovanni da Ravenna, a transformat mormântul lui Diocleţian într-o biserică creştină (astăzi este catedrala oraşului), iar templul lui Jupiter într-un baptisteriu. În timpul Evului Mediu, clădirile gotice s-au construit peste ruine romane – şi chiar sub acestea – şi mai târziu s-au adăugat palatele Renaşterii şi epocii baroce. În acea vreme, Spalato se întinsese dincolo de zidurile palatului original.

Imaginea peristilului şi a catedralei cu un sfinx egiptean în faţă este astăzi una dintre cele mai frumoase imagini pe care le poţi găsi într-un centru istoric. Este „un poem arhitectural" care l-a fascinat pe arhitectul italian Andrea Palladio, iar, mai târziu, pe colegul său englez Robert Adam, care, în 1764, a publicat la Londra, o monografie a palatului lui Diocleţian.

Frumuseţea anticului Spalato l-a determinat pe Canaletto să picteze o *vedutta* cu peristilul şi catedrala; totuşi, el a omis sfinxul. Cu toate acestea, nu este o mare surpriză, deoarece el niciodată nu a vizitat oraşul.

Mormântul tracic din Kazanlak

BULGARIA

Regiunea Alep
Anul înregistrării: 1979
Criterii: C (i) (iii) (iv)

84 Una dintre cele mai frumoase lucrări picturale din epoca elenistică, friza circulară de pe bolta camerei funerare reprezintă, în culori vii și cu detalii minuțioase, ultima întrevedere dintre un prinț – probabil Seute al III-lea, dominator trac despre care se crede că a fost înhumat aici – și soția lui. O procesiune funerară pornește în ambele direcții către perechea centrală.

85 sus Pe pereții și plafonul dromos-ului (coridorul în care se puneau acele obiecte de care era nevoie în viața de apoi) se află decorațiuni organizate în trei registre de fresce.

85 jos Detaliu al frescelor din dromos: Registrul inferior, pictat în negru, este pur ornamental, în timp ce registrul superior reprezintă scene dramatice de bătălie călare.

Demnitarul este așezat pe o pernă cu dungi în alb și roșu pusă pe un scaun jos de metal, poate chiar făcut din argint, în fața unei mese de lemn pe care se află două pâini, fructe și farfurii. Soția sa îi stă în stânga pe un scaun înalt de lemn cu decorațiuni de argint și îl privește cu tristețe. Cei doi se țin de mână pe măsură ce procesiunea ceremonială se apropie din direcții opuse. Din stânga, o femeie în *peplos* de culoare neagră pune o farfurie cu fructe în fața stăpânului său. În altă parte, două doamne de onoare cu păr negru cârlionțat, purtând bijuterii, aduc daruri doamnei. În spatele lor, se află alți servitori și cavaleri.

Aceasta este scena pictată pe o mare friză circulară pe bolta camerei funerare din mormântul de la Kazanlak, una dintre cele mai fabuloase capodopere picturale din perioada elenistică. Kazanlak se află în mijlocul Bulgariei, între Stara Planina și munții Sredna Gora, în ceea ce este cunoscut de secole drept „Valea Trandafirilor". Aici, în 1944 – nu departe de Seutopolis, capitala regatului Odris fondat de regele trac, Seute III – s-a descoperit un mic mormânt, ale cărui fresce prezintă o imagine plină de viață a unei civilizații care a atins apogeul între secolele al V-lea și al III-lea î.Hr.

Spre deosebire de cele peste 500 de movile din zona Kazanlak, mormântul (care poate fi al lui Seute al III-lea sau al unui demnitar de la curtea sa) diferă prin aceea că este unul dintre puținele de tip „stup". Construit din cărămidă – cum sunt puține în Tracia – este împărțit în trei: o anticameră pentru carul de luptă, caii și sclavii care au fost sacrificați pentru a-l însoți pe stăpân în lumea de dincolo de mormânt; un *dromos* sau coridor, pentru obiectele necesare în viața de apoi; și camera funerară unde se afla corpul celui decedat. Camera funerară este cea mai mare dintre cele trei părți, cu un plan circular, un diametru de aproape trei metri și o înălțime de peste trei metri. Structura complexă de stup a fost construită utilizând cărămizi speciale de formă curbă care sunt diferite pentru fiecare rând. Coridorul este, de asemenea, din cărămidă, cu pereți care se curbează gradual până când se întâlnesc în centrul plafonului pentru a forma o boltă.

În afara arhitecturii interesante și neobișnuite, frescele sunt adevăratele capodopere ale mormântului de la Kazanlak, în parte deoarece acestea sunt singurele din perioada elenistică care au fost perfect păstrate. Deasupra frizei menționate localizate în mijlocul domului camerele funerare, trei care de luptă sunt reprezentate într-o cursă, între ele aflându-se coloane ionice. Acestea, probabil, reprezintă curse de cai care aveau loc la încheierea ceremoniilor funerare.

În coridor se află și alte fresce. Pereții sunt împărțiți în panouri orizontale de aproape aceeași înălțime. Cele două interioare de mai jos sunt pur ornamentale, dar al treilea, care începe acolo unde înclinarea pereților este cea mai accentuată, este divizat în două frize, una deasupra alteia. Prima arată frunze stilizate de acant înconjurate de ramuri elegante de palmier. A doua arată scene de bătălie cu două armate dispuse în formații la ambele capete ale coridorului, în vreme ce pe peretele de est, în centrul coridorului, doi războinici se înfruntă, înarmați cu pumnale și scuturi. Pe peretele opus, pe peretele de vest, unul dintre cei doi războinici îngenunchează pentru a se apăra de loviturile celuilalt. Deși elementele luptei sunt, fără îndoială, legate de arta greacă clasică, scena este naturală, fără stereotipurile care se găsesc în basoreliefurile elenistice.

Recent, alte două morminte au fost găsite în regiune, la Muglizh și în satul Krun. Cu toate acestea, în nici unul dintre acestea, nici în acelea de la Seutopolis (care astăzi se află sub un rezervor de apă), nu s-a atins arta frescei la care s-a ajuns în mormântul de la Kazanlak.

Vergina

GRECIA

PREFECTURA EMATHIA, MACEDONIA CENTRALĂ
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1996
CRITERII: C (i) (iii)

86 sus și centru stânga Strălucitorul larnax care conține cenușa lui Filip al II-lea, tatăl lui Alexandru cel Mare, și armura sa din fier și aur sunt printre cele mai valoroase descoperiri de la Vergina.

86-87 Construit către mijlocul secolului al IV-lea î.Hr., palatul lui Filip II a fost așezat în jurul unui peristil și includea un sanctuar circular (tholos), săli pentru banchete și un teatru.

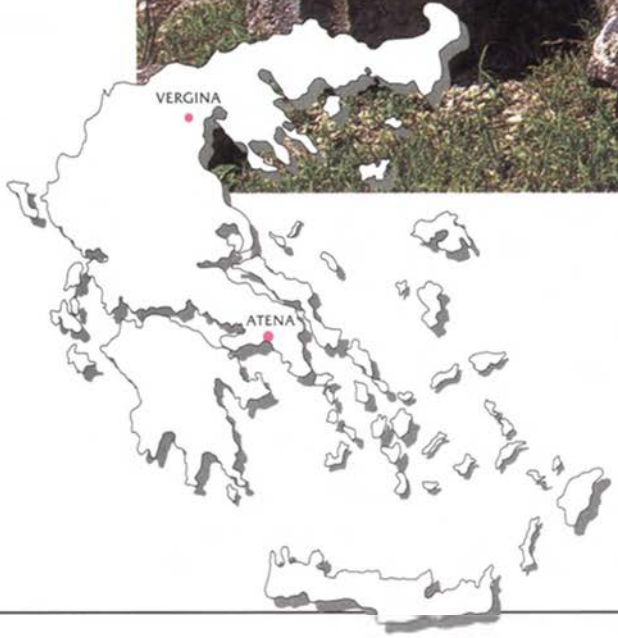

„Este un loc minunat, situat chiar în locul în care cea mai îndepărtată pantă a munților din Pieria întâlnește câmpia din Imanthia, cu păduri de ulmi uriași în alternanță cu câmpuri de grâne și susan…“ Entuziasmul istoricului și arheologului francez Leon Heuzey se manifestă atunci când descrie cadrul în care se află descoperirea sa. În 1861, la o mică distanță de satul Vergina, identificase ruinele cetății Aigai, prima capitală a

regatului Macedonia, construită între secolele al IV-lea și al III-lea î.Hr.

Palatul, alături de teatrul care face parte din ansamblu, au aparținut probabil lui Filip al II-lea (382–336 î.Hr.). Este construit în jurul unui spațios peristil care cuprinde un templu circular (*tholos*), o luxoasă sală de banchet și diferite alte încăperi, dintre care una are o podea pavată cu mozaic. De asemenea, numeroase referințe la familia regală se regăsesc în templul zeiței Eukleia, din care încă se mai zăresc piedestalurile statuilor votive dăruite de Euridice, bunica lui Alexandru cel Mare. Mai mult, ruinele cetății Aigai cuprind fragmente al zidului de apărare, o acropolă, iar, dincolo de fortificații, o necropolă cu aproximativ 300 de tumulusuri.

Săpăturile au continuat timp de mai mult de un secol și au scos la lumină dovezi ale unei locuiri constante începând cu Epoca timpurie a Bronzului (mileniul al III-lea î.Hr.). S-a dovedit că Aigai deja devenise o comunitate destul de mare încă din Epoca timpurie a Fierului (secolele al XI-lea și al VIII-lea î.Hr.) și trecuse prin două etape de dezvoltare remarcabilă în epocile arhaică (secolele al VII-lea și al VI-lea î.Hr.) și clasică (secolele al V-lea și al IV-lea î.Hr.). Cu toate acestea, senzaționala descoperire a mormintelor regale macedonene nu a avut loc decât în noiembrie 1977, datorită lucrărilor arheologului grec Manolis Andronikos. Sub un tumulus înalt de 13 metri și având o lungime de 110 metri, probabil ridicată de regele Antigonus Gonates pentru a proteja ceea ce mai rămăsese din morminte după jaful comis sub Pyrrhus în 274 î.Hr., Andronikos a identificat o urnă care conținea rămășițele pământești ale lui Alexandru al IV-lea, fiul lui Alexandru cel Mare și al Roxanei. Mai remarcabil, s-au descoperit și rămășițele pământești ale lui Filip al II-lea, asasinat în timpul banchetului dat în cinstea căsătoriei fiicei sale, Cleopatra, cu regele Epirului – și a celei de-a șasea, poate a șaptea sa soție, purtând același nume, Cleopatra, care s-a aruncat pe rugul funerar al regelui.

Andronikos nu a avut îndoieli. Bogăția obiectelor din mormânt nu putea sugera decât că rămășițele parțial carbonizate ale scheletelor aparțineau acestor personaje. Mormântul lui Filip al II-lea, cu pereți pictați și o ușă de marmură, flancată de două coloane dorice, conținea două paturi funerare decorate cu reliefuri din fildeș, sticlă și aur, reprezentându-l pe Dionisos cu muzele sale, precum și o scenă de bătălie. În apropiere se afla un cufăr de aur cântărind aproape zece kilograme, care conținea rămășițele pământești ale regelui învelite într-o țesătură brodată cu fir de aur și o coroană din aur, compusă din 313 frunze și 68 de forme de ghindă cântărind aproape un kilogram. Racla din aur (*larnax*) este încrustată cu o stea cu 16 colțuri, cu două rozete în centru; rozeta din centru mai poartă încă urme de email albastru. Un studiu publicat în anul 2000 în prestigioasa revistă *Science* contrazice teoria că rămășițele pământești ar aparține lui Filip al II-lea, susținând, în schimb, că sunt ale lui Filip al III-lea Arrhidaeus, fratele vitreg al lui Alexandru cel Mare, care a fost otrăvit de propria mamă deoarece era handicapat mintal și fizic. Proba oferită este zdrobitoare și se bazează pe analiza atât a oaselor, cât și a obiectelor din mormânt. Cu toate acestea, recent a izbucnit o altă dispută privind steaua macedoneană de pe racla funerară. În 1992, noul stat independent al Macedoniei a adoptat-o drept emblemă care să apară pe drapelul național, în consecință stârnind protestele guvernului elen, care consideră steaua, ca să nu mai menționăm denumirea de „Macedonia“, o parte din patrimoniul său cultural inalienabil. În 1995, Macedonia a reușit să negocieze dreptul de a reține numele, dar cu prețul emblemei de pe steag. Acum steaua are opt colțuri, iar nu 16, și seamănă cu un soare strălucitor.

86 dreapta jos Asemănător unui templu ionic, cavoul A este unul dintre cele trei edificii funerare din tumulul de la Bella. Mormintele din necropola de la Vergina relevă atât sentimentul de înfiorare în fața morții, cât și splendoarea gloriei regale.

87 Răpirea Persefonei de către Pluto este subiectul frescei care împodobește singura cameră funerară din marele tumulus de la Vergina. În 1993, peste tumul, s-a construit o clădire din beton pentru a proteja de lumină și umezeală valoroasele picturi din cavouri.

88-89 *Prezența unui loc de cult la Delphi, care aici se vede aproape în întregime, a fost confirmată încă din perioada miceniană. Cu toate acestea, primul sanctuar al oracolului a fost construit la începutul secolului al VIII-lea î.Hr.*

88 *jos Omphalos sau „buricul" de piatră, care marca centrul pământului, a fost inima sacră pentru Delphi. Deși este destul de veche, piatra de la muzeul local nu este cea originală; adevărata piatră s-a pierdut în urmă cu multe secole.*

89 *stânga Lucrare a sculptorului Polymedes din Argos, care a fost activ între 610 și 580 î.Hr., acest kouros (înalt de doi metri) în stilul arhaic doric este una dintre cele două statui care îi reprezintă pe Kleobis și Biton, cei doi cucernici fii ai preotesei zeiței Hera. Cu toate acestea, conform unei alte interpretări, acestea îi reprezintă pe Dioscuri. Descoperiți în sanctuarul lui Apollo în 1893, cei doi kouros se află acum la muzeul din Delphi.*

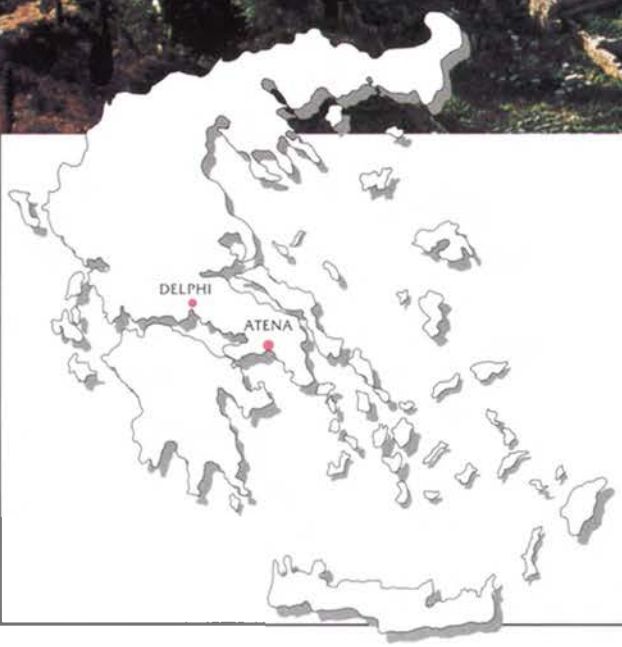

89 *dreapta sus Utilizat pentru Jocurile pythice, care urmau Jocurilor olimpice ca importanță, stadionul de la Delphi a fost construit în secolul al V-lea î.Hr. și a fost restructurat în secolul al II-lea d.Hr. pe cheltuiala lui Herod Atticus. Terasele de piatră și intrarea monumentală au fost adăugate în acea vreme.*

Delphi

GRECIA

PREFECTURA PHOKIS, STEREA ELLADA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1987
CRITERII: (I) (II) (III) (IV) (VI)

89 dreapta jos
Din incinta teatrului din Delphi, care avea 35 de rânduri de locuri, spectatorii puteau urmări imnuri adresate lui Apollo, puneri în scenă ale luptei lui Apollo cu Python, precum și dansuri ritualice în onoarea zeului.

Legenda originii celui mai important sit religios din Grecia antică începe cu doi vulturi cărora Zeus le-a dat drumul de la antipozi; în locul unde s-au întâlnit – ulterior denumit Delphi – stăpânul suprem al zeilor a pus Piatra Sfântă *(omphalos)* care marca centrul lumii. Aici au locuit și zeița Geea și fiul ei, șarpele Python, până când Apollo, încântat de frumusețea locului, a părăsit muntele Olimp pentru a pune stăpânire pe el, după ce l-a învins pe șarpe în luptă. Din acel moment, Apollo a început să locuiască în Delphi nouă luni pe an, impunându-și celelalte trei luni drept perioadă de exil pentru că și-a ucis rivalul. În timpul șederii la Delphi, le vorbea oamenilor prin preoteasa templului său, *pythia*.

Trecând de la legendă la istorie, cele mai vechi mărturii ale unui loc de cult de aici datează din perioada miceniană, deși construcția sanctuarului care adăpostea oracolul nu a fost terminată decât în secolul al VIII-lea î.Hr. Scriitori greci și latini, ca Plinius, Platon, Eschil, Cicero și Strabon au lăsat descrieri bogate ale sitului și ale profețiilor care se făceau aici. Generali, coloniști și chiar simpli cetățeni care aveau probleme legate de sănătate și bani, consultau *pythia*. Răspunsurile oracolului erau, de asemenea, prinse în povestiri mitologice, cea mai faimoasă fiind aceea despre Oedip căruia i s-a spus că-și va ucide tatăl pentru a se căsători cu propria mamă și care, în zadar, a încercat, prin toate mijloacele posibile, să scape de destin.

Ruinele vizibile ale templului lui Apollo aparțin unei construcții dorice din secolul al IV-lea care a fost suprapusă unei alte construcții, mult mai veche. În centrul amândurora se afla *adyton* (zona interzisă) unde *pythia* stătea așezată cu o ramură de măslin în mână. Conform tradiției, prezicătoarea – o femeie care putea fi tânără sau bătrână, o aristocrată sau o femeie obișnuită, singura cerință era să se fi născut în Delphi – cădea într-un fel de transă și inspirația îi venea de la emanațiile dulcege care urcau printr-o crăpătură din pământ. După secole de dezbateri, o descoperire recentă a unor urme de gaz amețitor care provenea din stratul geologic de sub situl arheologic a dovedit adevărul surselor antice, grecești și latine.

Cu toate că situl este încă foarte frumos, Delphi nu este decât o umbră a ceea ce fusese în perioada sa de extraordinară splendoare, mai exact până în anul 191 d.Hr. când a fost cucerit de romani. Până atunci,

avusese parte de vizitatori din tot bazinul mediteranean care aduceau ofrande de mulțumire zeului Apollo și oracolului său. Calitatea superioară a obiectelor găsite în timpul săpăturilor poate fi admirată în muzeul ce se află în apropierea sitului, dar din multele clădiri, temple votive și cele 3 000 de statui care se aflau de o parte și de alta a Căii Sacre ce ducea la templul lui Apollo, au mai rămas doar câteva ruine. Singura clădire pe care arheologii au putut-o reconstrui este Tezaurul atenienilor, care datează de la sfârșitul secolului al V-lea î.Hr. și a fost ridicată după victoria împotriva perșilor în bătălia de la Marathon (490 î.Hr.). Ruinele altarului lui Chios din marmură albă și neagră (secolul al V-lea î.Hr.) se disting ușor în *stoa* ionică a atenienilor (478 î.Hr.), precum și cele două arteziene monumentale din perioada romană timpurie care împodobeau fântâna Castaliei, unde pelerinii se purificau înainte de a merge la oracol.

90 stânga Sfinxul din Naxos (la muzeul din Delphi) este în onoarea oracolului și a fost donat de către locuitorii din insulă pe la mijlocul secolului al VI-lea î.Hr. Are cap de femeie și corp de câine înaripat.

90-91 Această imagine din Marmaria, „cariera de marmură", arată tholos, sanctuarul zeiței Atena Pronaia (secolul al IV-lea î.Hr.) și ruinele unui templu anterior al zeiței Atena, probabil construit către sfârșitul secolului al VI-lea î.Hr.

91 stânga sus Construit în jurul anului 380 î.Hr., tholos a fost parțial reconstruit în 1938. Nu se știe nimic despre primele întrebuințări, dar datorită rafinatei sale eleganțe, credem, a fost o clădire importantă, posibil, un sanctuar dedicat zeiței Geea.

91 dreapta sus Stoa atenienilor a fost construită în 479 î.Hr. pentru a adăposti captura din urma bătăliei navale de la Salamis, care a însemnat dramatica înfrângere a perșilor.

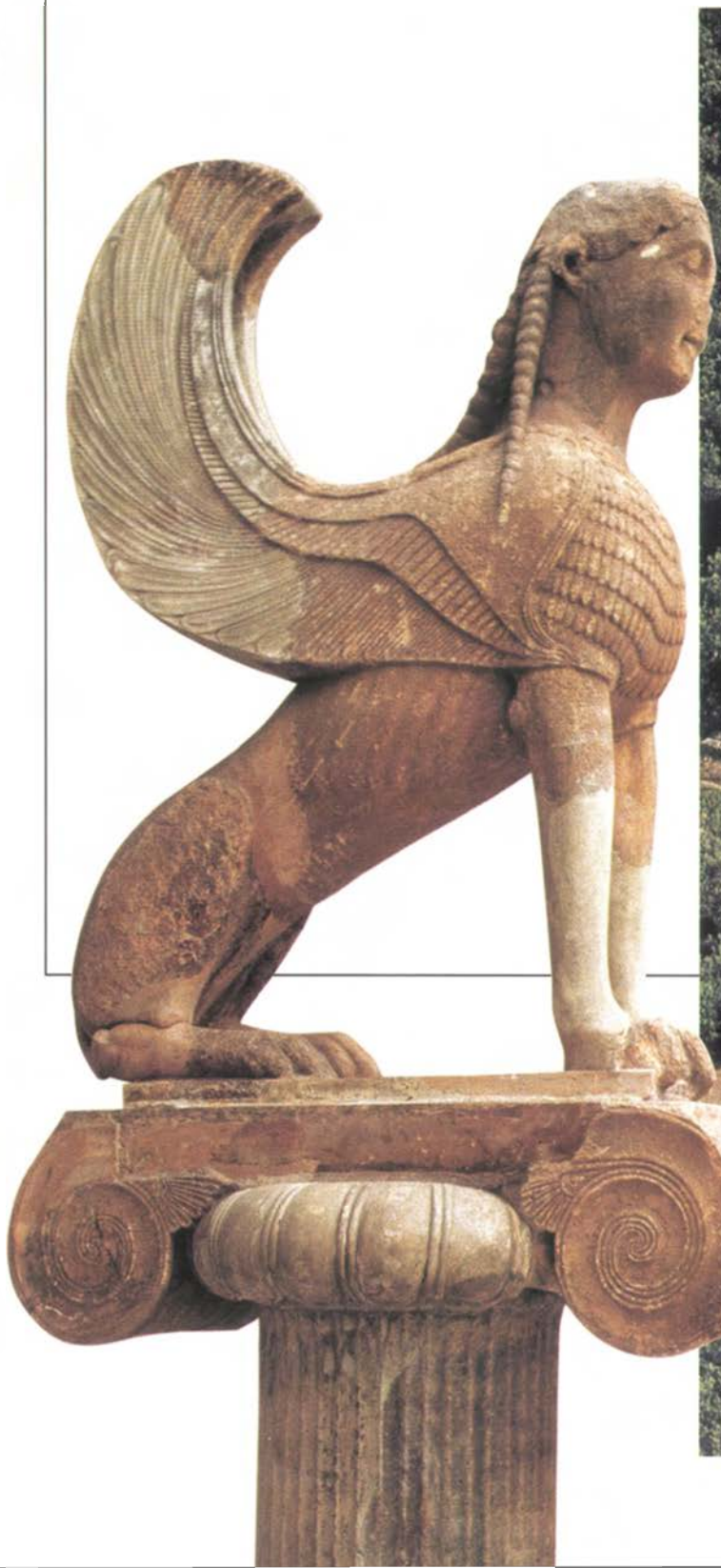

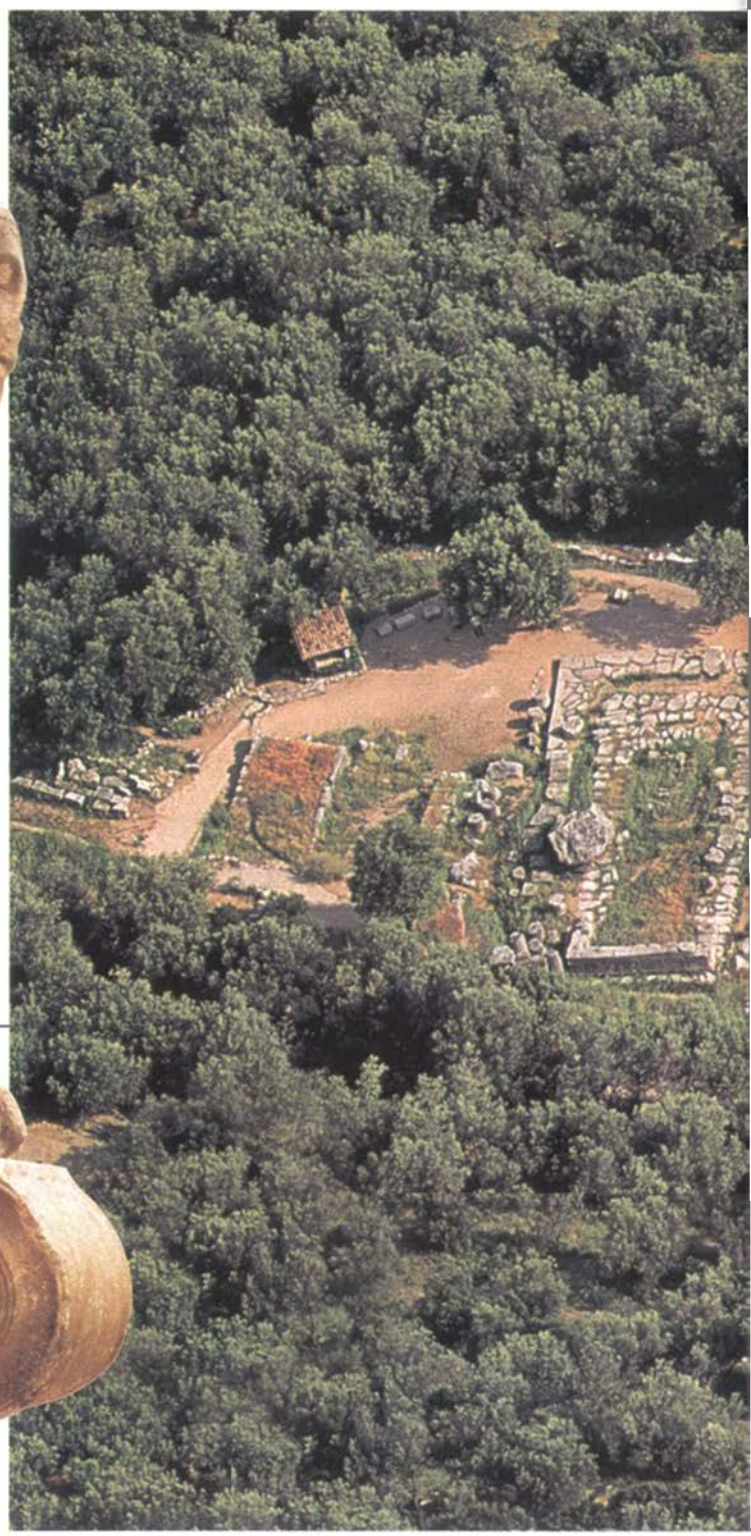

De asemenea, prezintă un mare interes, datorat și faptului că s-au păstrat mai bine decât clădirile cu funcție religioasă, teatrul (secolul al IV-lea î.Hr., dar reconstruit de romani în perioada imperială) și stadionul, care a fost construit în secolul al V-lea î.Hr. pentru Jocurile pythice (numai Jocurile olimpice erau mai importante) și remodelat în secolul al II-lea d.Hr. de către Herod Atticus. După ce au cucerit Delphi, romanii au fost mai interesați de bogățiile de aici și de faima sportivă decât de valoarea religioasă, deși oracolelor li s-a permis să continue să împartă profeții timp de încă două secole. Cu toate acestea, în 393 d.Hr., împăratul roman Teodosius a abolit „practicile rele și jocurile păgâne", marcând decăderea acestui sit pentru totdeauna.

92 sus Muzeul arheologic din Delphi găzduiește o mare parte dintre multele statui ale sitului, precum și valoroase lucrări din tezaurele și sanctuarele, precum și obiecte mai puțin importante ca acest nasture din aur, care provine de la o îmbrăcăminte ceremonială.

92–93 *Un splendid exemplu de artă arhaică ajunsă la maturitate, basorelieful de pe tezaurul locuitorilor insulei Sifnos este decorat cu reprezentări ale gigantomahiei sau războiul zeilor din Olimp împotriva giganților. Tezaurele conțineau „zeciuiala", tributul plătit zeului Apollo de cetățile state din Elada.*

93 *stânga sus Un grifon de origine asiatică decorează această mică placă votivă, deținută de muzeul din Delphi. Muzeul local a fost inaugurat în 1903, dar a fost extins de mai multe ori; în 1974, s-a mai adăugat o sală pentru a găzdui obiecte din aur și fildeș.*

93 *dreapta sus Acest cap în mărime naturală din fildeș acoperit cu aur – aurul a fost folosit pentru podoabe, iar fildeșul pentru a reda carnația – probabil este un portret al zeului Apollo.*

Acropolele din Atena

GRECIA

ATTICA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1987
CRITERII:: C (I) (II) (III) (IV) (VI)

94-95 Regiunea a fost mai întâi locuită în perioada neolitică, iar în perioada micenianã Acropole a fost o citadelă fortificată. În secolul al VI-lea î.Hr., tiranul Pisistrate a început lucrările care, în final, vor da Acropolei aspectul lor monumental. Vederea este dominată de Parthenon sau templul zeiței Atena Parthenos.

94 jos Aici se vede partea dinspre apus a Parthenon-ului, care a fost construit între 447 și 432 î.Hr. Originalele celor trei statui ce aparțineau timpanului dinspre apus, reprezentând lupta dintre Atena și Poseidon, se află acum la muzeul Acropole.

95 jos Trei tineri hydriaphoroi *(cărăușii de apă) își poartă* hydriae *pe umărul stâng, într-un detaliu de pe friza din partea de nord a Parthenon-ului. În întregul său, această secțiune reprezintă o procesiune a unui sacrificiu. Unele dintre blocuri, cu o lungime medie de 1,5 metri, se află la muzeul Acropole, iar altele se află la British Museum.*

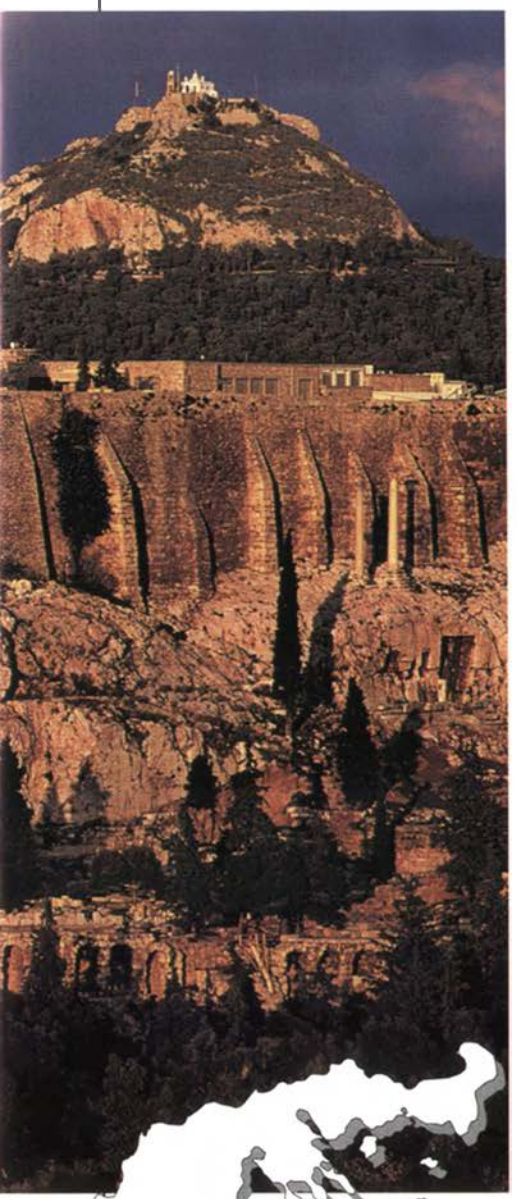

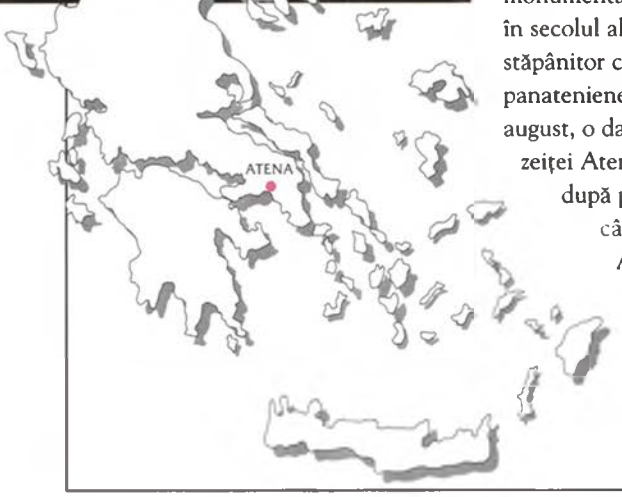

Sublima înțelepciune în vremuri de război și de pace era caracteristica Atenei, zeița celei mai frumoase și mai puternice cetăți din Grecia. Conform mitului, ea a ieșit victorioasă în fața lui Poseidon în lupta pentru cucerirea Atticei, pe care ea o încredințase regelui Cecrops, după ce i-a apărut în toată splendoarea ei pe vârful dealului pe care s-a construit Acropole. Cu acea ocazie, i-a oferit în dar o ramură de măslin, în loc de cal – un eficient instrument de război –, așa cum îi fusese oferit de către Poseidon. Înțelepciunea regelui l-a îndemnat să accepte aparent modestul simbol al muncii grele și cinstite și al comerțului cu ulei (rezultat al acestei munci), dar, mai presus de toate, al păcii și dreptății, necesare ca orașul să progreseze.

Deși construcția din secolul al VII-lea î.Hr. a templelor dedicate Atenei, lui Zeus, zeiței Artemis, lui Hercule și chiar înfrângerii lui Poseidon, a fost atribuită acestui eveniment legendar, locul pe care s-au construit – un abrupt deal pietros care urma să devină inima religioasă a *polisului* atenian, care astăzi domină capitala haotică a Greciei –, de fapt fusese locuit din perioada neolitică, iar micenienii construiseră înainte o citadelă fortificată chiar în acea zonă. Primul care a dat Acropolei o prezență monumentală a fost tiranul Pisistrates, în secolul al VI-lea î.Hr., același stăpânitor care a instituit Jocurile panateniene, ce aveau loc în luna august, o dată la patru ani, în onoarea zeiței Atena. O sută de ani mai târziu, după perioada de întrerupere, când perșii au invadat Atena și au pus idolii lor pe Acropole, conducătorul Cimon i-a comandat arhitectului Kallicrates să facă planurile unui magnific templu dedicat zeiței Atena Parthenos.

Anul 449 î.Hr. a însemnat punctul din care Acropole a fost transformat într-un extraordinar și frumos complex arhitectural din lumea clasică. Reprezintă punctul de întâlnire între concepțiile filozofice, valorile etice și religioase, voința politică și capacitățile tehnice ale mândrului *polis* atenian. În spatele lucrărilor se aflau două personalități importante: Pericle, conducătorul cetății, personificare a democrației ateniene, și Fidias, prietenul său apropiat, care poate a fost cel mai mare sculptor al tuturor timpurilor.

Construcția templului lui Kallicrates, dedicat zeiței Atena Parthenos – cunoscut în toată lumea drept Parthenon – suferise o stopare a lucrărilor, dar a fost terminat sub conducerea arhitectului Ictinus. Acesta a transformat planurile originale, construind un splendid templu peripter cu opt coloane dorice frontale, în care fiecare dimensiune, proporție și formă era, pur și simplu, o transpunere în piatră a teoriilor aritmetice, geometrice și filozofice ale lui Pitagora și Platon. Chiar și astăzi, numeroasele tehnici încorporate pentru a influența perspectiva privitorilor și a crea iluzii

optice pentru a armoniza și a corela elementele individuale ale monumentului sunt uimitoare.

Pe lângă profunda cunoaștere a arhitecturii regăsită în construcție, decorațiunile Parthenonului, terminate de Fidias în atelierul său, cu o echipă de oameni pricepuți – cei mai mari meșteri din epocă – au transformat locul în ceea ce a fost, pe bună dreptate, descris drept un „experiment întru perfecțiune". Din nefericire, statuia gigantică a Atenei, executată de Fidias din fildeș și aur folosind tehnica criselefantină, a fost distrusă, iar o bună parte dintre frizele care au decorat-o, nu mai pot fi admirate *in situ* deoarece se află în diferite muzee din Europa, în mod deosebit la British Museum din Londra. Cu toate acestea, când te afli lângă Parthenon, cu ușurință, îți poți imagina capodoperele sculpturale care se aflau pe piedestalurile templului. Inițial, au fost pictate în culori vii și reprezentau nașterea Atenei din capul lui Zeus și lupta dintre zeiță și Poseidon pentru supremația asupra cetății.

Decorațiunile sculptate pe 92 de metope (dintre care 41 se află încă la locul lor) prezintă alegorii ale luptei dintre bine și rău, de exemplu războiul dintre greci și troieni (o imagine epică evocând conflictul mocnit cu dușmanii lor, perșii) și luptele împotriva amazoanelor, centaurilor și giganților. Capodopera absolută a lui Fidias a fost friza ionică din *naos* (locul unde se află zeița Atena în interiorul templului) prezentând lunga și solemna procesiune a cetățenilor Atenei în timpul festivităților panateniene. Uimitoarea plasticitate a figurilor, bogăția detaliilor până la cele mai subțiri veșminte și grija deosebită pentru fiecare bijuterie, coafură, expresie facială și gest în parte, demonstrează atenția excepțională acordată de Fidias figurii umane, atât din punct de vedere fizic, cât și din punct de vedere filozofic.

În anul 437 î.Hr., când Parthenon-ul a fost terminat, Pericle a inaugurat construcția care urma să ofere Acropolei o intrare pe măsură, cu proporții armonioase, eleganță și măreție. Provocarea a fost enormă, dar unul dintre cei mai mari arhitecți, Mnesicles, a acceptat-o plin de entuziasm. Construcția a fost terminată în timp record – în doar patru ani. Splendidele *propylaea* au fost rezultatul acestui proiect, conceput de Mnesicles cu o perspectivă „ascendentă" care a rezolvat perfect problema creată de „contrastul" cu Parthenon-ul. Eleganta

96 sus Porticul cariatidelor, pe latura de sud al Erechteionului, a fost construit în stilul ionic în jurul anului 420 î.Hr. Cinci dintre cele șase grațioase cariatide, atribuite lui Alcmenes, sunt acum la muzeul Acropole; a șasea se află la British Museum din Londra.

96 centru Fațada de răsărit a Erechteionului este decorată cu șase elegante columne ionice. Conform tradiției, a fost construit pe locul luptei dintre Atena și Poseidon, luptă care a decis cine urma să fie patroneze cetatea. În apropiere se află un măslin despre care se spune că a fost consacrat Atenei.

96 jos Construit în stil ionic de către arhitectul Kallicrates către sfârșitul secolului al V-lea î.Hr., micul templu al Atenei Nike este o construcție în amfiprostil, ceea ce înseamnă că are o formă rectangulară, cu două porticuri pe laturile mai scurte.

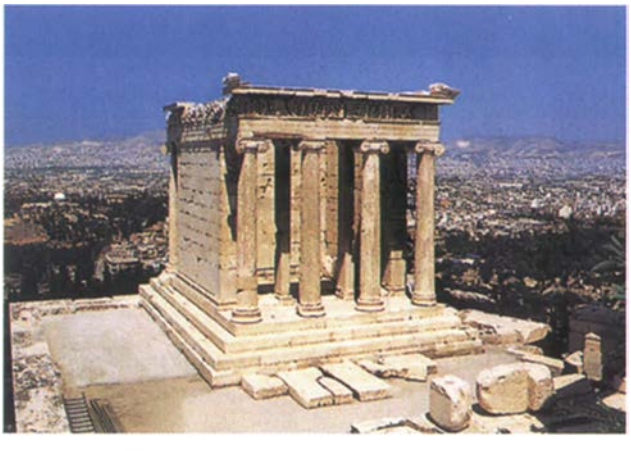

96-97 *Această vedere arată colțul de sud-est al Echteionului, cu porticul cariatidelor foarte vizibil. Construit în stil ionic în jurul anului 420 î.Hr., edificiul a fost împărțit în două părți pentru cultul celor două divinități importante din Attica, Atena și Poseidon-Erechtheus.*

97 sus Propileele, pilonii monumentali de la intrarea în Acropole, au fost concepuți de Mnesicles și au fost construiți între 437 și 432 î.Hr.; acestea includ o structură centrală și două structuri laterale. Aripa de nord a fost pinacoteca, iar pereții ei erau decorați cu fresce și panouri pictate.

98 sus *Teatrul lui Herod Atticus privește către sud peste orașul modern, în partea de sud-vest a Acropolei. Folosit și astăzi pentru spectacole teatrale, edificiul a fost donat cetății de către faimosul patron al artelor, omul de litere și sofistul din secolul al II-lea d.Hr. Herod Atticus a fost consul în timpul domniei lui Antoninus Pius și a predat retorica în Atena.*

98-99 *Incinta teatrului lui Dionisos Eleuthereus (secolul al V-lea î.Hr.) se ridică pe pantele dinspre sud ale Acropolei, colțul de sud-est care se văd în fundal. Teatrul a fost cel mai faimos din lumea greacă, și-a primit numele de la Marea Dionysia, un festival teatral ținut în onoarea zeului muzicii.*

98 jos *Dincolo de ruinele unui portic din agora romană, Turnul octogonal al Vânturilor datează din secolul I î.Hr., sfârșitul epocii elenistice. Avea două funcții: în interior se afla un ceas de apă, iar afară se găseau decorațiuni ce reprezentau vânturile (o parte dintre aceste se mai văd și astăzi). O girueță de pe acoperiș arăta direcția vântului, identificat după basorelieful către care era îndreptată.*

99 sus *Văzut din interior, acest* propyleum *era principala intrare dinspre apus în agora romană. Astăzi, sunt puține urme ale agorei romane, dar a fost un mare ansamblu: porticuri pe patru laturi și prăvălii pe trei dintre laturi închideau o suprafață de 8 000 de metri pătrați.*

99 stânga jos Hefaisteion (templul lui Hefaistos) este, de asemenea, cunoscut drept Tezeion, deoarece corpul eroului Tezeu, se presupune, a fost înmormântat aici. Rămăşiţele pământeşti ale lui Tezeu au fost descoperite, în secolul al V-lea î.Hr., de către politicianul şi generalul Cimon pe insula Skiros, unde luptase împotriva perşilor. Templul este faimos pentru starea sa excelentă şi este unic prin aceea că încă mai păstrează acoperişul original.

colonadă cu *portico* pe laturi se aliniază de o parte şi de alta a unui şir de trepte, şi subliniază caracterul sacru al Acropolei. După aproximativ doisprezece ani, Kallicrates a fost din nou chemat că conceapă un mic şi elegant templu original dedicat zeiţei Atena Nike, pentru a fi construit pe un pinten stâncos alături de *propylaea*. A fost decorat cu alegorii ale victoriei de către un excelent, dar, din păcate, anonim elev al lui Fidias.

Ultima clădire ridicată pe Acropole, la sfârşitul secolului, a fost Erechteion. Templul se ridică la nord de Parthenon, nu departe de măslinul sfânt, despre care, prin tradiţie, s-a spus că a fost o ofrandă adusă cetăţii de zeiţa Atena; din păcate, nu se cunoaşte cel care a făcut planurile. A fost dedicat primelor culte legate de divinităţile Poseidon şi Hefaistos. Un element distinctiv al templului este *loggia*, unde coloanele de susţinere au fost înlocuite cu şase subtile figuri feminine numite cariatide; acestea au fost probabil lucrate de către Alcamenes, unul dintre elevii lui Fidias. Astăzi, *loggia* este susţinută de copii ale statuilor, iar ceea ce a rămas din statuile originale se află în păstrare în muzeul sitului, ferite de distrugerile cauzate de atmosfera poluată a oraşului.

În ciuda declinului Atenei, Acropole continuă să fie venerat o lungă perioadă de timp şi nu doar datorită semnificaţiei sa religioase. Pentru romani, Acropole a fost un veritabil muzeu, reprezentând esenţa filozofiei, politicii şi esteticii Greciei antice. În alte cuvinte, a fost un model de urmat pentru Roma.

În epocile mai târzii, Parthenon-ul a fost transformat într-o biserică bizantină, iar mai târziu în moschee, dar aceasta, precum şi alte edificii de pe Acropole au supravieţuit epocilor întunecate aproape nevătămate. Prima avarie pe care a suferit-o Acropole a avut loc în 1687; în acea vreme, turcii, care transformaseră templul antic al zeiţei Atena Parthenos într-un depozit de muniţii în timpul asediului veneţian asupra cetăţii, au ocupat dealul. Veneţienii au lansat o bombă, producând o teribilă explozie şi distrugând o parte din templu.

Cel mai serios „atac" asupra monumentului a avut loc în secolul al XIX-lea şi, în aparenţă, a fost unul paşnic. Poate din dragoste de frumos sau poate din invidie, lordul Elgin, ambasadorul britanic la Constantinopol, a desprins capodoperele lui Fidias de pe piedestaluri şi le-a trimis în Anglia.

99 dreapta centru şi dreapta jos Această colosală, dar fragmentară statuie (deasupra), care pare a reprezenta un triton, a fost descoperită lângă Odeonul lui Agrippa. Edificiul se ridică în partea opusă construcţiei (stoa) lui Attalus (în josul fotografiei) şi a fost restaurat pentru a părea o construcţie contemporană. Astăzi găzduieşte muzeul Agora.

Olympia

GRECIA

PREFECTURA ELIS, PELOPONEZ
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1989
CRITERII: C (I) (II) (III) (IV) (VI)

Jocurile Olimpice antice au fost instituite în anul 776 î.Hr. de către Pelos, fiul lui Tantal, regele Peloponesului. Începând cu acea dată, jocurile s-au ținut din patru în patru ani, în prima zi cu lună plină de după solstițiul de vară, și au devenit un reper important al calendarului pentru întreaga lume greacă. La început, atleții participau doar la curse de alergare, apoi, în timp, Jocurile Olimpice au ajuns să dureze cinci zile deoarece crescuse numărul de discipline sportive. În cele din urmă, au fost incluse boxul, luptele, aruncarea discului, a suliței, săritura în lungime, pentatlonul, diferite probe ecvestre și *pankration*; acest din urmă sport era o combinație de box și lupte și a fost tehnica de luptă folosită de Tezeu pentru a înfrânge Minotaurul.

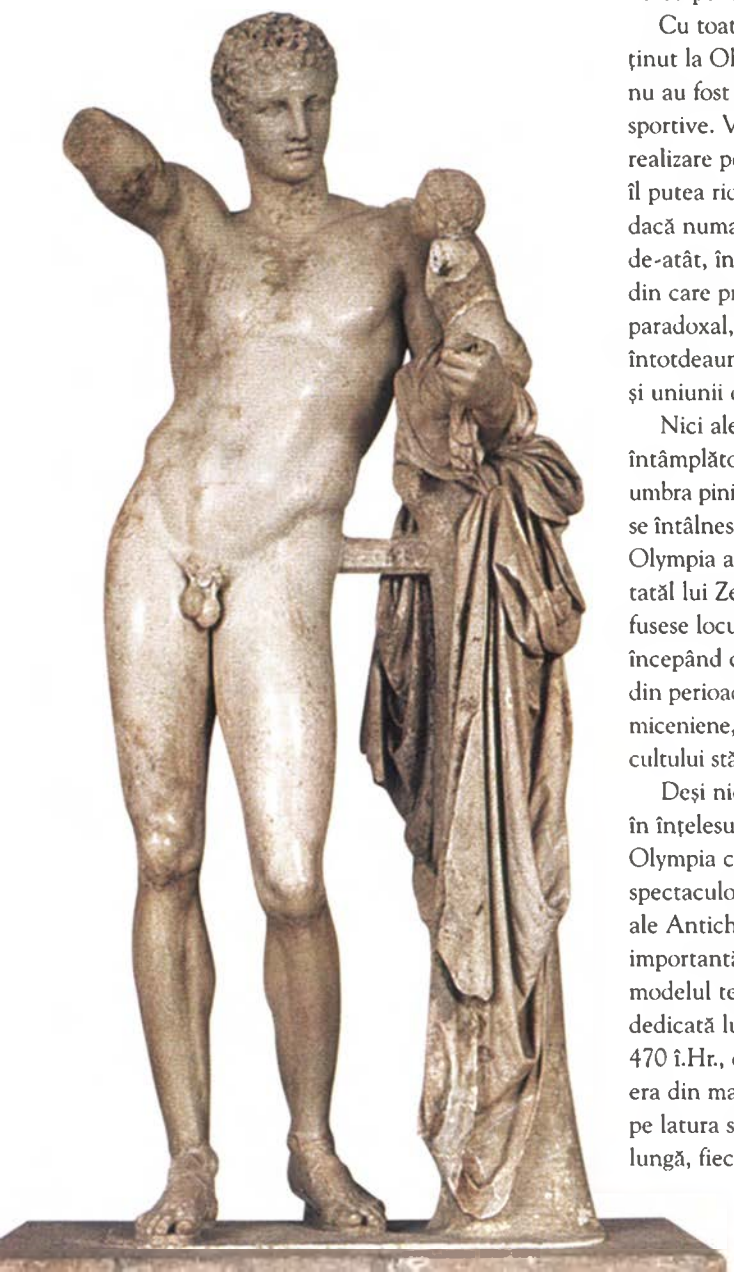

Cu toate acestea, jocurile, care s-au ținut la Olympia timp de 1 500 de ani, nu au fost doar niște evenimente sportive. Victoria era cea mai mare realizare pentru un atlet și singura care îl putea ridica la nivelul zeilor, chiar dacă numai pentru o clipă. Mai mult de-atât, însemna glorie pentru orașul din care provenea atletul și, în mod paradoxal, poate, Jocurile Olimpice întotdeauna au fost un simbol al păcii și uniunii dintre *polis*-urilor grecești.

Nici alegerea locului nu era una întâmplătoare. Situată pe un deal la umbra pinilor și măslinilor, acolo unde se întâlnesc râurile Alpheus și Cladeus, Olympia a fost alăturată lui Cronos, tatăl lui Zeus. Dealul, denumit Altis, fusese locuit încă din preistorie și, începând cu secolul al X-lea î.Hr. din perioada de înflorire a civilizației miceniene, a fost dedicat, în mod oficial, cultului stăpânului suprem al zeilor.

Deși niciodată nu a devenit o cetate în înțelesul propriu al cuvântului, Olympia conține cele mai spectaculoase colecții de monumente ale Antichității grecești. Cea mai importantă construcție, considerată modelul templului doric, a fost dedicată lui Zeus. Concepută, în anul 470 î.Hr., de arhitectul Libon din Elis, era din marmură, cu câte șase coloane pe latura scurtă și treisprezece pe cea lungă, fiecare înaltă de unsprezece metri și cu minimum 2,3 metri diametru. Metopele aveau sculptate basoreliefuri care ilustrau cele douăsprezece munci ale lui Hercule. Naosul cuprindea una dintre cele șapte minuni ale lumii antice: statuia lui Zeus. Aceasta a fost executată de Fidias din lemn, iar apoi a fost

100 Faimoasa statuie a lui Hermes cu Dionisos copil, sculptată de Praxiteles între 340-330 î.Hr., a fost descoperită în apropierea templului Herei (Muzeul Olympia).

100-101 Considerat unul dintre cele mai importante sanctuare ale antichității, Olympia își datorează faima Jocurilor Olimpice, jocuri atletice, organizate aici la fiecare patru ani începând cu 776 î.Hr.

101 stânga sus Meșterul constructor laconian (din regiunea Spartei) a construit templul doric al Herei în secolul al VII-lea î.Hr. Inițial a fost dedicat lui Zeus.

101 dreapta sus La stadion (care are o lungime de 212 metri și o lățime de 29 metri), această platformă de piatră era pentru hellanodikes, arbitrii competițiilor.

acoperită cu fildeș și aur în tehnica criselefantină. Avea o înălțime de 12 metri și îl reprezenta pe zeu așezat pe un tron, ținând un sceptru în mâna dreaptă și efigia lui Nike (Victoria înaripată) în cea stângă. Alături de templu se afla măslinul sacru ale cărui ramuri erau folosite pentru pregătirea coroanelor purtate de către învingătorii jocurilor.

Alte importante clădiri religioase de aici includeau templul doric al Herei (secolul al VII-lea î.Hr.) și tezaurele, care erau mici temple construite de diferitele cetăți care participau la jocuri. Dintre arenele sportive, cea mai faimoasă construcție este stadionul, care putea primi 45 000 de spectatori. De pe două platforme de piatră, la nord și la sud, se supraveghea terenul; pe prima stăteau *hellanodikes* – arbitrii jocurilor –, iar pe a doua se afla altarul aflat în grija preotesei zeiței Demetra, singura femeie căreia i se permitea să asiste la jocurile olimpice. De asemenea, de un interes deosebit sunt ruinele *Prytaneion*, unde focul nu se stingea niciodată, *palaestra*, sala de sport, și *Philippeion*. Ultima era un sanctuar în cinstea atleților macedoneni; construcția a fost începută de Filip al II-lea în anul 338 î.Hr. și terminată de Alexandru cel Mare.

Jocurile Olimpice au supraviețuit cuceririi Greciei de către romani și au durat până în anul 393 d.Hr., când le-a abolit împăratul Theodosius, considerându-le un exemplu de depravare și păgânism. Mai târziu, Olympia a fost jefuită de către barbari, iar, în final, a fost îngropată sub pământ de două cutremure. Amintirea jocurilor a supraviețuit în sculpturi, decorațiunile de pe vasele, din picturile și odele din Attica dedicate atleților de numeroase generații de artiști.

În 1875, expediția arheologică germană în Peloponez condusă de Ernst Curtius a readus la lumină grandioasele ruine ale Olympiei, iar baronul francez Pierre Fredi de Coubertin a reînviat jocurile olimpice. În 6 aprilie 1896, aristocratul parizian a organizat noile jocuri olimpice la Atena, acestea au durat zece zile, iar la ele au participat 13 țări și 245 de sportivi. Acea zi este considerată momentul nașterii sportului modern.

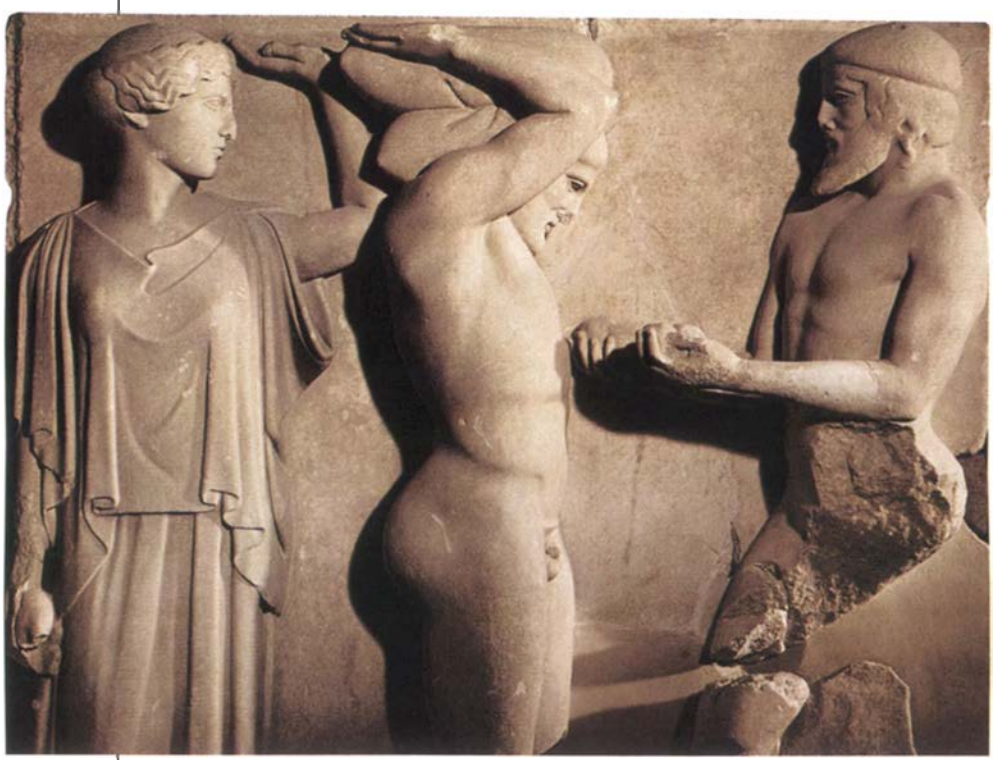

102 jos Atlas îi aduce lui Hercule merele de aur din grădina Hesperidelor. Metopele din templul lui Zeus descriu Cele douăsprezece munci ale lui Hercule. În metopa prezentată aici, eroul susține cerul în locul lui Atlas.

103 stânga sus Lucrare a lui Libon, arhitect din Elis, marele templu doric al lui Zeus a fost construit între 470 și 456 î.Hr. Astăzi este doar o grămadă de moloz. Multe porțiuni de coloane zac în grămezi.

102-103 Philippeion, un sanctuar peripter cu un plan general circular în cinstea eroilor macedoneni, a fost început de Filipa al II-lea în 338 î.Hr. și a fost terminat de către fiul său, Alexandru cel Mare.

103 dreapta sus Acest elegant capitel corintic poate fi văzut la Olympia. Pe lângă templele principale, ansamblul mai cuprinde alte douăsprezece temple, închinate cetăților din Elada și din colonii.

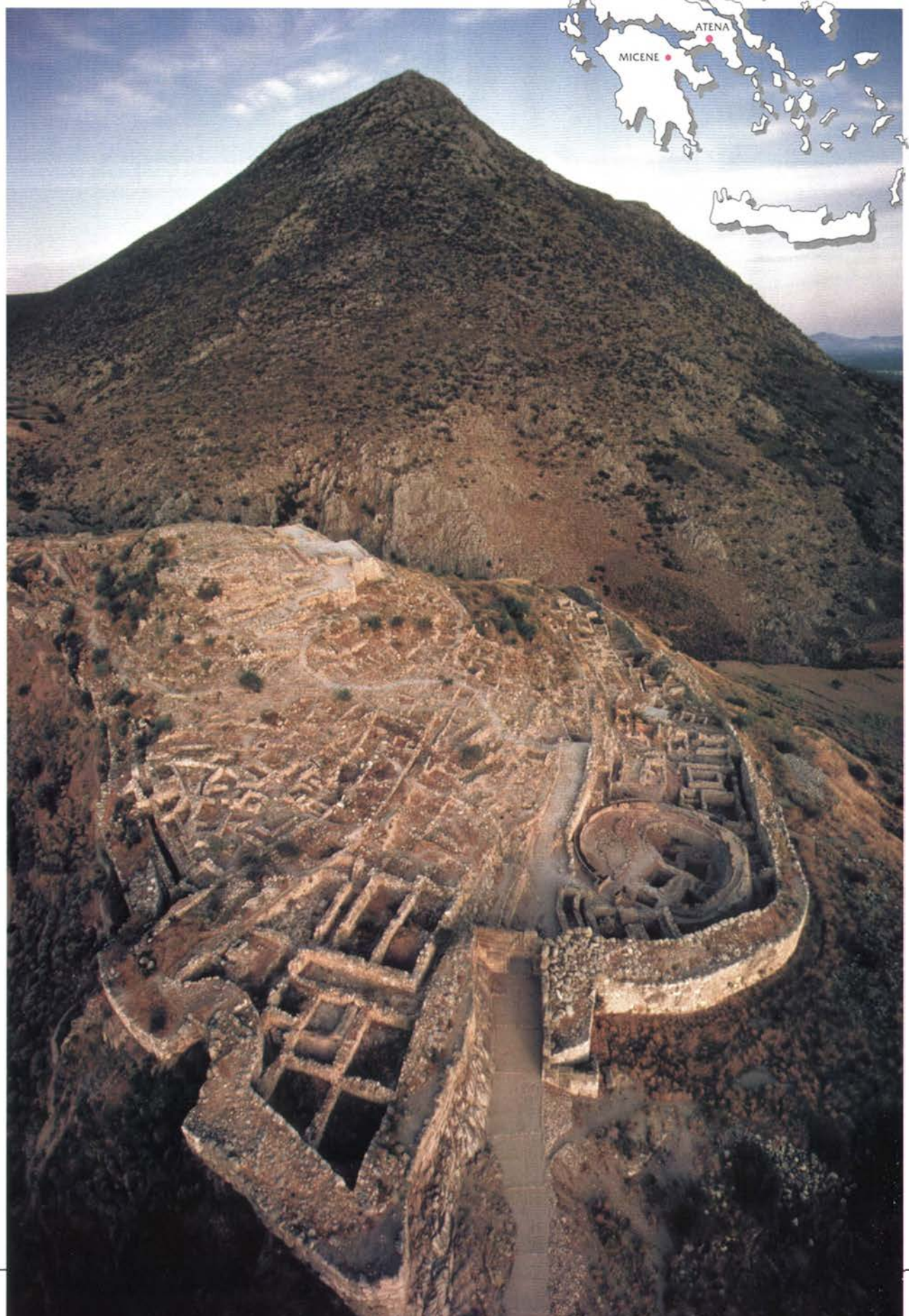
ATENA
MICENE

Micene

GRECIA

DISTRICTUL ARGOLIS, PELOPONEZ
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1999
CRITERII: C (i) (ii) (iii) (iv) (vi)

„Plin de încântare, vă anunț, Maiestate, că am descoperit mormintele care, conform tradiției, aparțin lui Agamemnon, Cassandrei, Eurymedon și ale însoțitorilor. În morminte, am descoperit imense tezaure, care singure ar putea face faimoase cele mai rafinate muzee." Acesta a fost mesajul trimis regelui George I al Greciei de către Heinrich Schliemann la 6 decembrie 1976. Arheologul german era într-o stare de mare entuziasm: abia începuse săpăturile la situl din Micene, de trei luni, și deja ajunsese la niște rezultate fenomenale, care îi confirmau intuițiile. Urmărise cuvânt cu cuvânt indicațiile lui Pausanias (geograful grec din secolul al II-lea d.Hr.), care identificase Micene ca fiind cetatea aheilor, populația care a declarat război Troiei, după cum se povestește în *Iliada* lui Homer.

În acea zi, Schliemann ținuse în mână o minunată mască de aur, pe care o găsise într-unul dintre morminte. „Am văzut fața lui Agamemnon!" exulta acesta. Deși a fost considerat de către mulți un autodidact necizelat și un personaj dubios care întruchipa tot ce era mai rău într-un negustor, Schliemann are meritul neîndoielnic de a deschide o lume nouă studiilor arheologice și drumul către înțelegerea celei mai importante civilizații din preistoria greacă, una care a înflorit între secolele al XVI-lea și al XII-lea î.Hr.

De fapt, locația exactă a cetății Micene era cunoscută de mai bine de treizeci de ani în acel moment. O parte dintre zidurile ciclopice cu o grosime între șase și opt metri, care se întind pe o distanță de peste un kilometru și impunătoarea Poartă monumentală a Leilor (astfel denumită după cele două animale stilizate ce apar în basorelief pe coloanele care susțin arhitrava triunghiulară) fuseseră descoperite într-o zonă de șes între doi munți în Euboea din Argolis. Cu toate acestea,

104 Așezată într-un loc pustiu și îngust între două vârfuri ale munților Euboea, din Argolis, cetatea Micene a dezvoltat una dintre cele mai importante civilizații preistorice ale Greciei, care a înflorit între secolele al XVI-lea și al XII-lea î.Hr. Zidurile sale, cu o grosime între șase și opt metri, aveau o lungime de aproape un kilometru.

105 sus Această mască mortuară din aur, obținută prin batere cu ciocanul la rece este, de asemenea, cunoscută drept „Agamemnonul lui Schliemann", datorită faptului că arheologul grec a descoperit-o, la 6 decembrie 1876, în mormântul V din Cercul funerar A din Micene. Datând din a doua jumătate a secolului al XVI-lea î.Hr., se află, în prezent, la Muzeul Național de Arheologie din Atena.

105 jos În acest fragment dintr-o frescă din palatul din Micene este portretul unei femei nobile. În prezent, se află la Muzeul național de arheologie din Atena.

Schliemann nu era interesat de ziduri ori de poartă și nici nu s-a uitat la ruinele palatului regal, ale locurilor de cult, la case sau grânarele importante. El săpa șanțuri largi prin ele, distrugând importante informații arheologice din perioadele miceniene medie și, respectiv, târzie. Totuși, a descoperit Cercul funerar A (cu 19 morminte) în interiorul zidurilor cetății și Cercul funerar B (cu 25 de morminte, din care 14 erau morminte regale) imediat în afara Porții Leilor. Cercul funerar B includea mormântul despre care Schliemann credea că era al lui Agamemon.

Cele două ansambluri datează din secolele al XVI-lea și, respectiv, al XV-lea î.Hr. Unele sunt morminte în formă de puț săpate în piatră, altele

106 sus Tholosul (o structură rotundă cu o cupolă ca o falsă ogivă) mormântului Clitemnestrei, unul dintre cele nouă morminte stup din Micene, datează de la sfârșitul secolului al VIV-lea î.Hr.

106 stânga centru și dreapta jos La cele mai frumoase morminte regale miceniene (sus, tezaurul lui Atreus; jos, mormântul Clitemnestrei) duce un lung dromos sau cale sacră.

106 dreapta centru Locuințele miceniene nu s-au păstrat în bune condiții, poate tot din cauza lucrărilor lui Schliemann. În căutarea necropolei, a săpat largi șanțuri prin acestea.

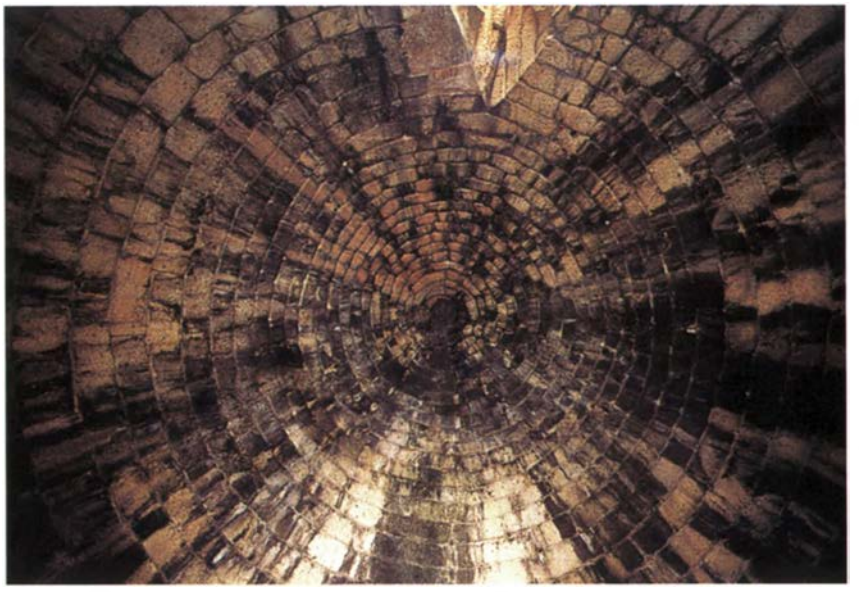

106 stânga jos Marea construcție în pantă, care de asemenea avea trepte, ducea de la poarta leilor la palatul regal al Atreizilor.

107 Încadrată de patru monoliți colosali, Poarta Leilor constă dintr-un triunghi plat cu doi lei stilizați sculptați în basorelief, de o parte și de alta a unei coloane. Sumbră și severă, poarta reprezintă punctul culminant al arhitecturii miceniene.

sunt tumulusuri. În acestea a descoperit bijuterii, măști și vaze din aur și argint, decorate în mare parte cu motive abstracte; de asemenea, erau fragmente de îmbrăcăminte și obiecte din locuri îndepărtate ca Nubia, Anatolia, Siria și Mesopotamia, ceea ce arată un înalt nivel de civilizație și bogăție la care s-a ajuns în perioada miceniană.

Purtat de un val de entuziasm și folosindu-se de miturile homerice drept „ghid", Schliemann a început noi săpături în Argolis în 1884, ajutat de Wilhelm Dorpfeld, scoțând la lumină cetatea pierdută Tiryns, care, în *Iliada*, era condusă de regele Diomedes. Tiryns se lăuda cu niște ziduri extraordinare, de aproape 730 de metri lungime și groase de opt metri, care închideau chilii și culoare. Dincolo de ziduri a găsit un vast palat regal și un oraș conceput într-o manieră ce-l lega, în mod indisolubil, la Micene, din zorii civilizației miceniene.

Pentru un vizitator, ruinele de la Micene și Tiryns nu au același farmec ca zonele arheologice mai rafinate și mai „recente" din Grecia, dar pentru arheologi, acestea au o importanță deosebită pentru înțelegerea civilizației elene ulterioare, ca o succesoare a celei miceniene, mai recente. Și, chiar dacă o fac strângând din dinți, aceștia sunt obligați să-i mulțumească „vizionarului" Schliemann.

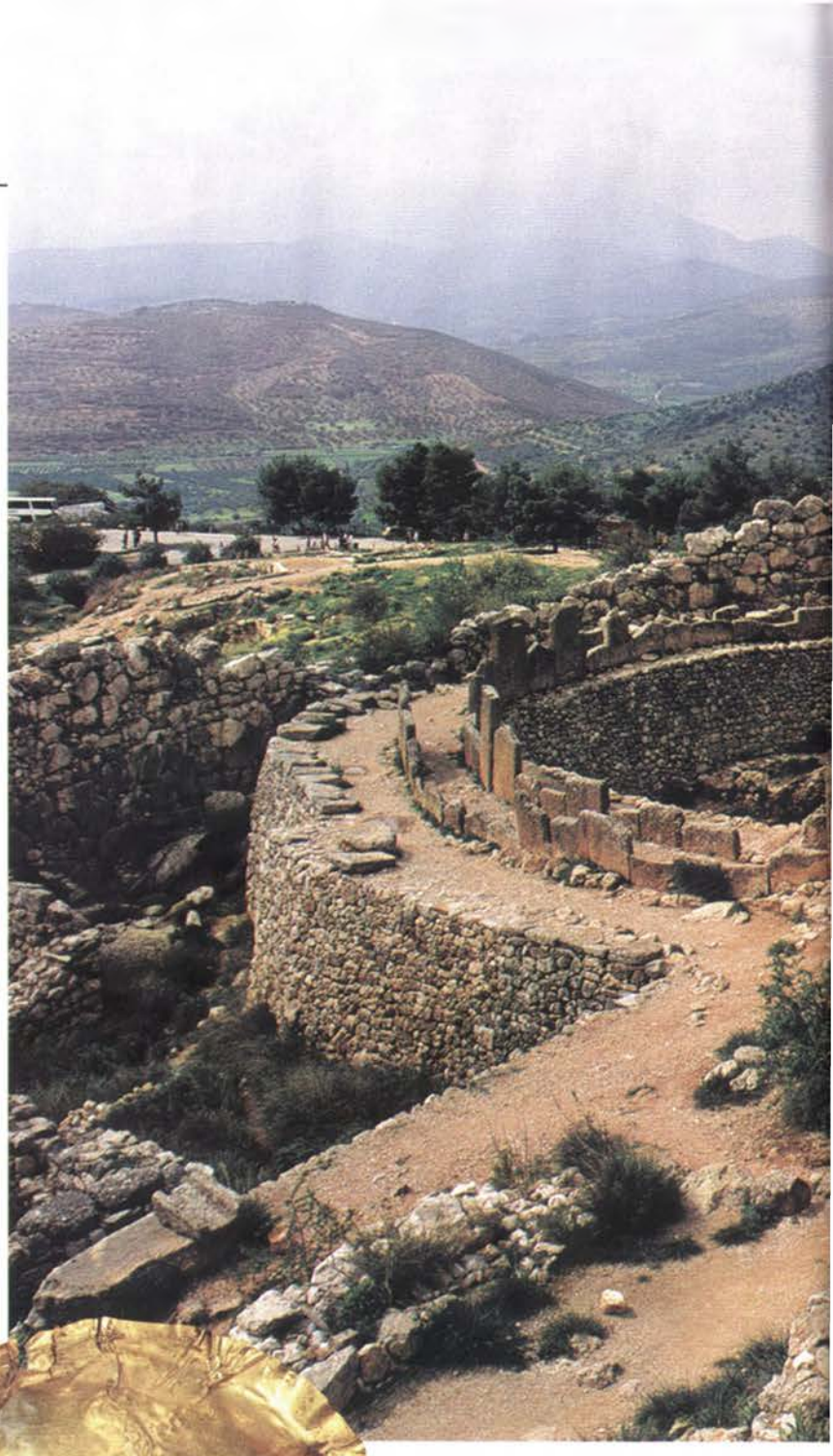

108 stânga Mormintele din Cercul funerar A au scos la iveală o varietate de obiecte obișnuite, cum este acest lung ac din argint și aur, găsit pe corpul unei femei din mormântul III.

108-109 Cercul funerar A conținea șase morminte regale care aveau între un metru și patru metri, în interiorul unui zid circular dublu. În acestea, se aflau 19 corpuri și s-au găsit obiecte funerare din aur, în greutate de aproape 14 kilograme.

108 jos Mult mai puțin elaborat decât „Masca lui Agamemnon", acest exemplu datează din secolul al XV-lea î.Hr. și se află în păstrare la Muzeul Național de Arheologie din Atena.

109 stânga jos O scenă de vânătoare de lei redată în aur și argint decorează o lamă a unui pumnal de bronz, descoperit în Cercul funerar A. Lucrarea datează din secolul al XVI-lea î.Hr.

109 dreapta jos Găsită în Mormântul IV din Cercul funerar A, cupa lui Nestor, înaltă de aproape 15 centimetri, prezintă mânere care se termină cu două figuri de animale ce par să muște din marginea cupei ori să bea din ea.

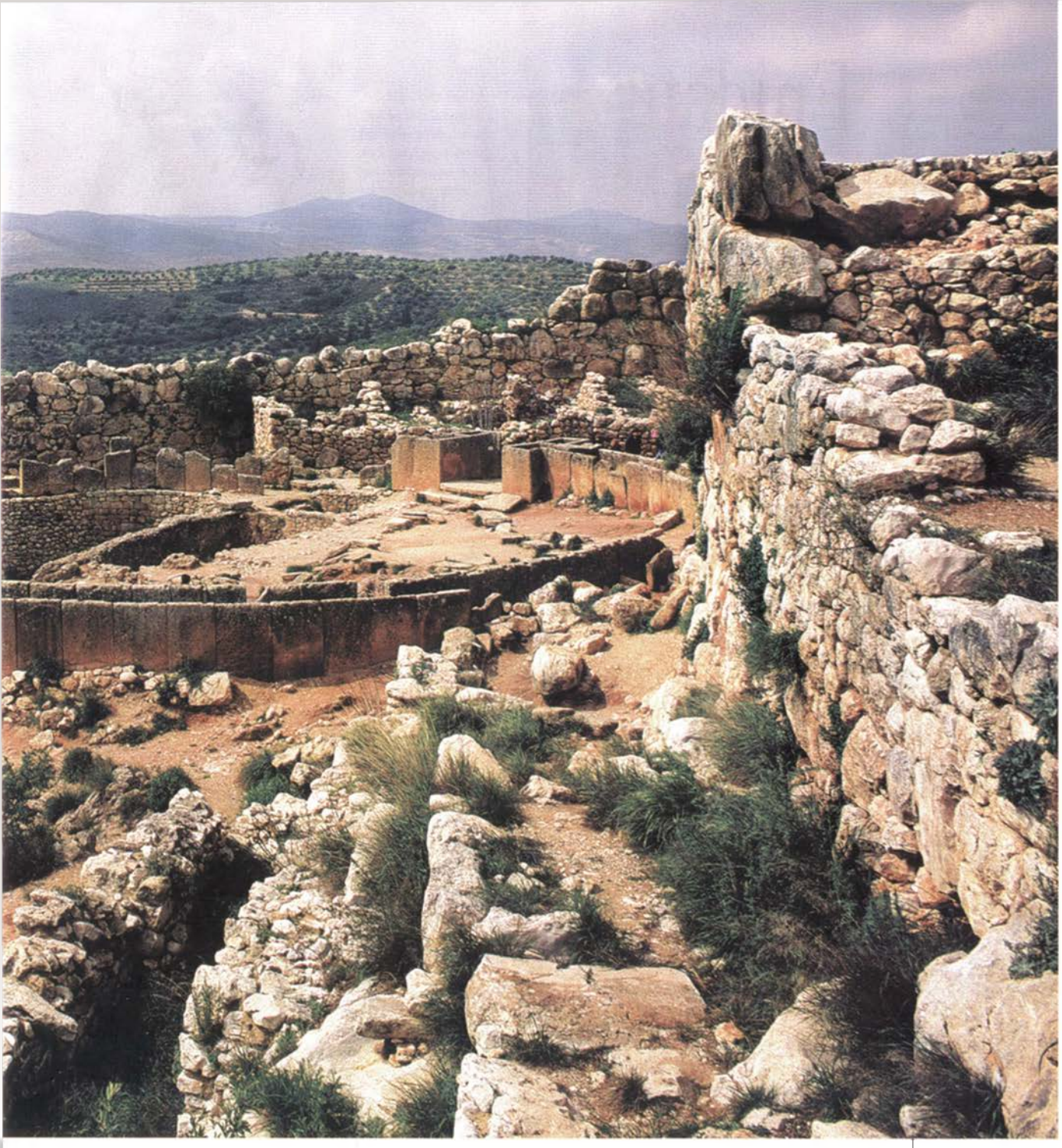

Epidaur

GRECIA

DISTRICTUL ARGOLIS, PELOPONEZ
ANUL INREGISTRĂRII: 1988
CRITERII: C (i) (iii) (iv)

Asclepios, zeul grec al medicinii, mai bine cunoscut după numele său de origine latină, Esculap, aparţine zeităţilor care nu locuiau în Olimp. Încă mai sunt dezbateri dacă, la origine, a fost o divinitate a lumii telurice sau o persoană reală care a fost zeificată ca urmare a capacităţii sale de a face minuni. Conform lui Homer, Esculap a fost tatăl lui Machaon şi Podalirios, două personaje din *Iliada* care au luptat alături de Agamemnon şi au fost lăudate pentru puterile lor vindecătoare. Conform lui Pindar, Esculap a fost fiul lui Apollo şi al unei muritoare pe nume Coronis. A fost învăţat de centaurul Chiron şi, ca adult, a vindecat proetidele de nebunie, fineidele de orbire, iar lui Hercule i-a vindecat rănile. Cu toate acestea, Esculap a devenit prea ambiţios şi a încercat să învie oamenii din morţi; în consecinţă, Zeus l-a ucis cu un fulger. O altă legendă îl descrie pe Esculap ca iubit de zei, având-o pe Epione ca soţie, şi tată nu doar al lui Machaon şi Podalirios, dar şi a altor patru fete: Hygieia, personificarea sănătăţii, Panacea, care putea vindeca toate bolile, Iasos, cea care aducea bolile, şi Aegle, despre care se spunea că era mama celor trei Graţii. Se spune că Esculap era fondatorul familiei Esculapilor, din care făcea parte şi Hipocrat, cel mai faimos doctor al Antichităţii.

Esculap a fost portretizat ca un bărbat matur, cu o sănătate viguroasă, cu o barbă deasă şi o expresie liniştită, ţinând un sceptru şi o carte în mâini. Era asociat cu şarpele, care se încolăcea în jurul rănilor, şi cu cocoşul, care era un simbol al zorilor de zi şi al renaşterii. În Antichitate, cea mai faimoasă reprezentare a lui Esculap a fost statuia din templul care i-a fost închinat la Epidaur şi conceput de Trasimedes.

Situat pe o înălţime cu vedere la golful Metana din Argolis, Epidaur a fost o cetate-stat înfloritoare care a devenit principalul centru de vindecare din lumea greacă în secolul al IV-lea î.Hr. Sanctuarul lui Esculap a fost construit deasupra unui templu anterior închinat lui Apollo, în acest loc înverzit, cu multe izvoare de apă dulce. Aici se afla, de asemenea, un teatru, o sală de sport, o *adyton* (clinică), un *tholos* (o construcţie prinsă într-un inel de coloane cu o criptă împărţită în coridoare concentrice şi unde, probabil, se aflau şerpii sacri), un stadion şi diferite spaţii de locuit pentru pelerini.

Se ştie puţin despre metodele de vindecare folosite la Epidaur. Se presupune că nu se practica o anume ştiinţă medicală, ci doar o serie de terapii empirice care erau de natură magică ori simbolică (astăzi, numite holistice), culminând cu „incubaţia". Această metodă cerea ca pacienţii să petreacă noaptea în *adyton*, în decursul căreia intrau într-un somn profund, poate cu ajutorul unor poţiuni, iar Esculap îi vizita în vis, după care se trezeau vindecaţi în mod miraculos. Cultul lui Esculap a durat până în secolul al III-lea d.Hr. sub ocupaţia romană, care l-a denumit Aesculapius, iar numărul mare de vizitatori la Epidaur a stimulat multe dintre industriile locale de servicii. La fiecare patru ani, aveau loc jocuri în cinstea lui Esculap, în cadrul cărora erau şi competiţii de poezie şi cânt, urmate de concursuri sportive.

Singura clădire de aici care a supravieţuit până astăzi, în condiţii bune, este teatrul. După planurile lui Polyclitus cel Tânăr, în secolul al IV-lea î.Hr., a fost admirat de geograful Pausanias pentru simetria lui perfectă şi armonia formelor sale. Astăzi, este considerat cea mai frumoasă clădire de acest fel din lumea greacă. Are o

orchestra rotundă care măsoară 20 de metri pe linia diametrului, un *proscenium* decorat cu 14 semi-coloane care se sprijină pe stâlpi, două coridoare laterale (*paradoi*) pentru actori şi o *cavea* cu 34 de şiruri de locuri. Pe la mijlocul secolului al II-lea î.Hr., s-au mai adăugat 21 de şiruri, separate de primele 34 printr-un culoar (*diazona*), care permite un total de 12 300 spectatori pe locuri. Acustica perfectă şi atmosfera „magică" a locului îl face şi astăzi un loc superb pentru spectacole teatrale şi muzicale.

110-111 Ansamblul arheologic de la Epidaur a fost închinat cultului lui Asclepios, zeul medicinei, mai bine cunoscut după numele său de origine latină, Esculap. O cetate-stat în expansiune, din Argolis, începând cu secolul al IV-lea î.Hr., Epidaur a devenit locul principal pentru tratamente curative din lumea greacă.

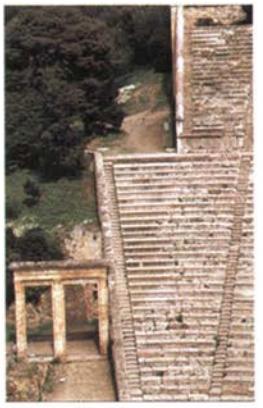

111 sus Cavea teatrului este compusă din două secțiuni. Partea inferioară are 12 cunei cu 34 de rânduri, în timp ce partea superioară are 22 de cunei cu 21 de rânduri. În punctul cel mai îndepărtat, construcția, care poate primi 12 300 de spectatori, avea o rază de aproape 60 de metri.

111 centru Această parte din statuia lui Nike este de la sanctuarul lui Esculap de la Epidaur: Nike ține un cocoș, simbolul unei noi zile, în mâna ei dreaptă. În prezent, se află la Muzeul Național de Arheologie din Atena.

111 stânga jos Aceste bănci din marmură din partea de sud a templului lui Esculap sunt dispuse într-un semicerc al exedra și, o dată, au făcut parte dintr-o ofrandă votivă adusă zeului.

111 dreapta jos Construit în două etape între secolele al IV-lea și al II-lea î.Hr., teatrul din Epidaur s-a păstrat bine datorită faptului că a fost acoperit cu pământ timp de multe secole (până în 1881).

Delos

GRECIA

ARHIPELAGUL CICLADELOR
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1990
CRITERII: C (II) (III) (IV) (VI)

112-113 În această vedere parțială a sitului, complicatele districte rezidențiale se văd dincolo de teatru (dreapta jos), iar în partea superioară a fotografiei, se vede ornamenta și spațioasa zonă a sanctuarului.

113 stânga sus Monumentul circular închinat lui Hermes, zeul comerțului, este amplasat în agora centrală și cel mai bine păstrată din Delos, frecvent vizitată de negustorii romani.

113 dreapta sus Crepidoma (în acest caz, dintr-un templu închinat lui Apollo, în zona sacră din Delos) a fost fundația unui templu grec și a funcționat ca element de tranziție între sol și clădire.

113 jos Inițial o sculptură din bronz de Polycleitus în jurul anului 450 i.Hr. și descoperit la Delos, Diadoumenos (cel din imagine este o copie romană) reprezintă un atlet victorios la Jocurile Olimpice.

Delos este o zonă aridă, arsă de soare și bătută de vânturi. Ca mărime (6 pe 2 kilometri) este mai mult o stâncă decât o insulă; cu toate acestea, deși este greu de imaginat, Delos a fost odată cel mai important oraș sfânt din lumea pan-elenă.

Cei mai pragmatici cred că norocul se datora faptului că oferea cel mai sigur port natural din Marea Egee, fiind situat în centrul arhipelagului Cicladelor (denumirea de Ciclade vine de la cuvântul grec *kiklos*, cu înțelesul „circular"). Alții susțin că se datora legendei conform căreia Leto, iubita lui Zeus, a fost primită acolo și a dat naștere gemenilor Apollo și Artemis, departe de furia geloziei zeiței Hera, singura soție legitimă a lui Zeus. Oricare ar fi teoria corectă, în mileniul al III-lea î.Hr. Delos a fost un sanctuar-cetate închinat lui Apollo, un centru cultural, un centru de schimburi comerciale, un teatru de război și un loc pentru tratate de pace, o locație pentru competiții sportive și un loc de vacanță pentru persoanele importante. Unele documente atestă faptul că și Cleopatra a avut o locuință pe insulă.

La începutul secolului al V-lea î.Hr., Delos s-a aflat în sfera de influență a Atenei și a devenit centrul politic al coaliției Delos-Attica formată de Atena și celelalte *polis* împotriva perșilor. De asemenea, a avut onoarea de a proteja bogățiile aliaților din ligă. Sub protecția lui Apollo, cetatea a putut să-și extindă influența în Marea Egee atât de mult încât, pentru a asigura perpetuarea bunăvoinței sale divine, în anul 426 î.Hr. a fost emis un edict care interzicea oricui să se nască ori să moară pe insulă. Un secol mai târziu, cetatea a devenit independentă și a rămas astfel până în anul 166 î.Hr., când s-a semnat un acord cu Imperiul Roman.

114 stânga sus Leii de marmură închinați lui Apollo de către locuitorii din Naxos la sfârșitul secolului al VII-lea î.Hr. sunt așezați către Răsărit, către lacul sacru. Inițial au fost șaisprezece, dar numai cinci, în forma lor completă, au supraviețuit, împreună cu resturile altor trei. Un alt leu, fără cap, decorează Arsenalul din Veneția.

114 dreapta sus Împărțit de arcade în nouă camere de stocare, enormul rezervor de lângă teatru era folosit pentru a colecta apa de ploaie. În timpul furtunilor puternice, apa curgea de pe terase în fosa orchestrei.

Cucerirea Greciei de către romani a avut loc în perioada de glorie a cetății Delos, dar asta a însemnat totodată și declinul său ulterior. Romanii au declarat cetatea un port liber, transformându-l într-un activ centru comercial unde nu se plăteau taxe vamale (piața din fața portului era locul unde se vindeau și cumpărau 10 000 de sclavi pe zi); cu toate acestea, succesul său atrăgea pe insulă pe cei mai disperați oameni. În acea vreme, Delos avea o populație de 30 000 de locuitori, ceea ce era total disproporționat față de dimensiunile minuscule ale insulei, conform standardelor demografice din Antichitate. Când insula se afla în culmea dezvoltării, regele Mitridate din Pont a declarat război romanilor și, în anul 88 î.Hr., a debarcat în Delos, iar jaful care a urmat a avut consecințe iremediabile. Deși cele mai rafinate lucrări de artă sculpturale din templele lui Apollo, Artemis, Hera și *stoivaderion*, închinat lui Dionisos, se pot vedea în muzee din toată Grecia, bogăția trecută a cetății încă mai este vizibilă în planul general al cetății și în numărul mare de clădiri. Printre construcțiile care surprindeau peste măsură erau teatrul, unde puteau lua loc 5 500 de spectatori, și casele patricienilor, cum era cea a lui Dionisos, care își trage numele din mozaicul care îl reprezintă pe zeu călare pe o panteră. Cosmopolitismul cetății este reflectat de ghildele comerciale, cum este cea a negustorilor sirieni, care au construit mai multe temple închinate lui Poseidon, lui Hercule și Romei, sau de templul construit în onoarea divinităților egiptene Isis și Anubis și o mai târzie, dar foarte curioasă, construcție a unei sinagogi.

Cel mai faimos punct de atracție pe insula Delos este Terasa Leilor, construită pentru a proteja ceea ce odată a fost lacul sacru al lui Apollo. Inițial, s-a crezut că au fost șaisprezece, dar numai cinci mai sunt intacți, iar din trei s-au găsit doar fragmente. Ceilalți s-au pierdut, cu excepția unuia, care se găsește în Veneția. Modificat de un sculptor anonim pentru a semăna cu leul Sf. Marcu, astăzi, păzește intrarea în *Arsenale*.

114-115 Construită pe trei nivele, urmărind linia pantei, Casa lui Hermes (o parte din aceasta poate fi văzută în mijlocul fotografiei) a fost una dintre cele mai somptuoase edificii din Delos. Datorită mărimii sale, se crede că a fost o clădire publică ridicată de un grup de negustori străini, mai degrabă decât o locuință a unui aristocrat.

115 sus Teatrul din Delos a fost construit în secolul al III-lea î.Hr. înlocuind o structură anterioară din lemn. Teatrul cel nou, putea primi 5 500 de spectatori, a fost împărțit în două zone de locuri. Zona inferioară avea 26 de rânduri, iar zona superioară sau epitheatron avea șaptesprezece rânduri.

115 jos Statuile fără cap cunoscute drept „Cleopatra" și „Dioscurides" se află în curtea unei splendide rezidențe din apropierea portului și se numesc astfel după aceste două personaje. Nimic nu dovedește că regina Egiptului ar fi deținut o rezidență în Delos. În orice caz, ea, cu siguranță, nu avea nimic în comun cu Dioscurides, deoarece medicul grec a trăit la un secol după Cleopatra.

116 stânga sus În Casa lui Hermes, coloanele din atrium de la parter, la fel ca și cele din peristil de la primul etaj, au fost restaurate.

116 dreapta sus O parte din peristilul central s-a conservat în clădirea care a fost sediul coaliției negustorilor, cămătarilor și meseriașilor străini. Construită către mijlocul secolului al II-lea î.Hr., se compunea din diferite săli cu funcție civică și trei temple închinate lui Poseidon, lui Hercule și, respectiv, Romei.

116 stânga jos Stoivadeion, platforma rectangulară ce se află la nord-vest de sanctuarul lui Apollo, are la fiecare capăt o columnă cu baza pătrată decorată cu frize. Cea din imagine susține resturile unui falus enorm, simbol al lui Dionisos. Structura, care a fost folosită pentru spectacole teatrale, datează din anul 300 î.Hr. și a fost construită de către Karystios, un locuitor bogat din Delos.

116 dreapta jos Acest mozaic, care acoperă podeaua, reprezentând subiecte marine, a decorat o casă din Cartierul Teatrului. Panoul lateral reprezintă o ancoră cu delfini încolăciți în jurul ei. Delfinii erau un subiect comun al mozaicurilor din Delos.

116-117 La est de teatru se află un vast ansamblu cu patru clădiri; cea mai importantă dintre ele este Casa Măștilor, care se vede în centrul fotografiei. Cele mai elegante case din Delos erau în stilul edificiilor elenistice și erau organizate în jurul unui patio central, deseori înconjurat cu porticuri cu coloane.

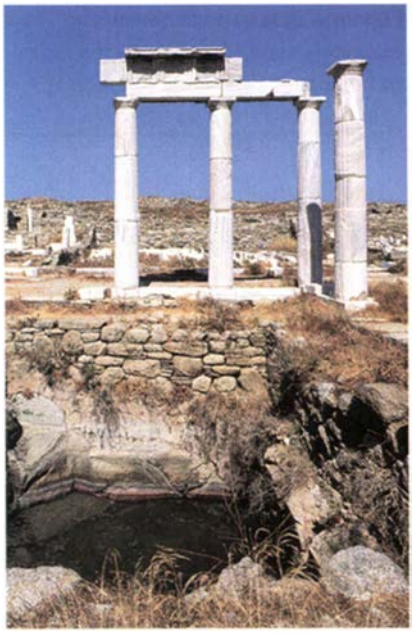

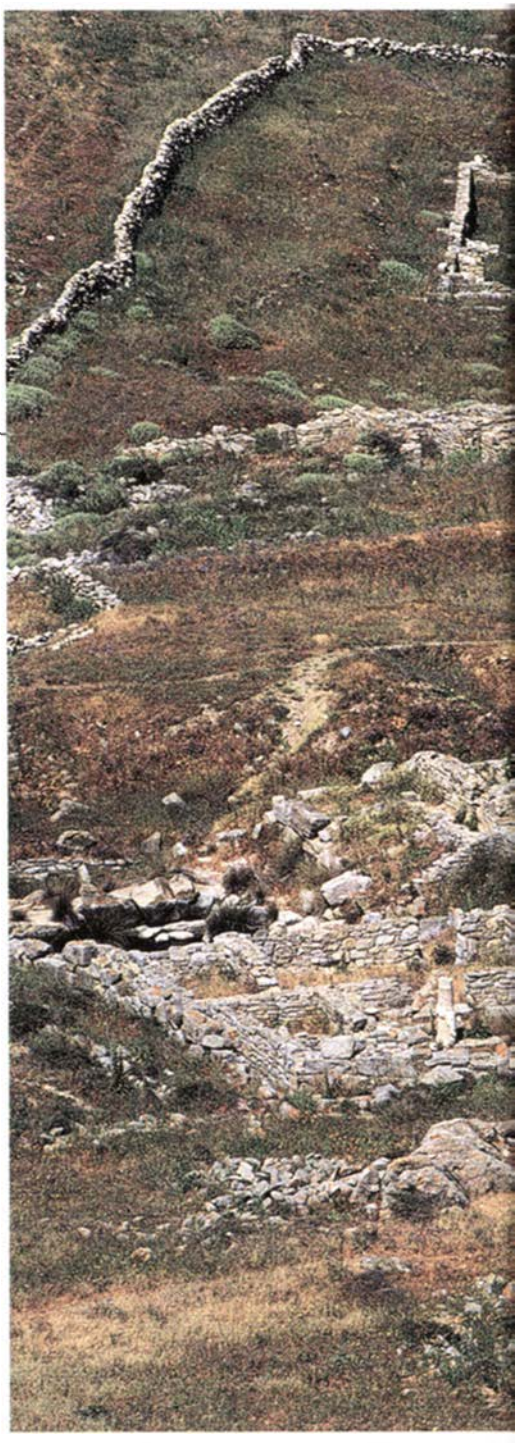

117 stânga jos Două coloane care au supraviețuit indică locul templului zeiței Hera, construit către secolul al VI-lea î.Hr. Nu se știe cu siguranță cui i se datorează această construcție: posibil, lui Policrat, tiranul din Samos.

117 dreapta jos Mozaicul din sala de nord a Casei Tritonilor, construcția cea mai estică a ansamblului Casei Actorilor din apropierea lacului sacru, reprezintă o nereidă și un Eros înaripat.

Samos

GRECIA

DISTRICTUL ARCHIPELAGULUI
SPORADES DE SUD
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1982
CRITERII: C (II) (III) (IV)

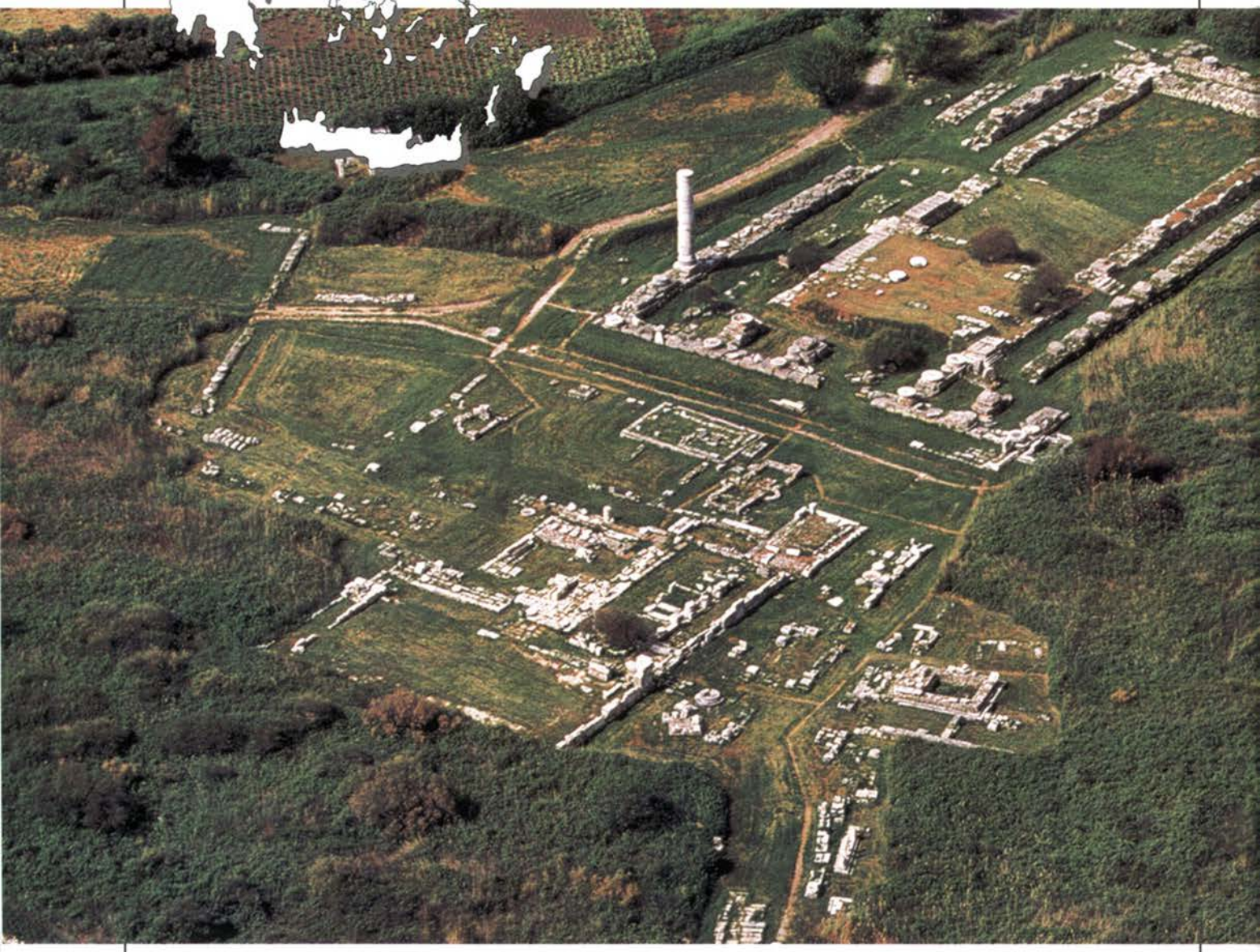

Fiul unui şlefuitor de pietre preţioase, Pitagora s-a născut pe insula Samos pe la anul 580 î.Hr. De la o vârstă foarte fragedă, a dovedit o minte strălucită şi curioasă, astfel încât tatăl său a făcut tot posibilul să-l trimită, când a ajuns la vârsta adolescenţei, la cele mai bune şcoli din lumea elenă. Pitagora a revenit pe insulă după douăzeci de ani de studii şi călătorii, dar, în ciuda faimei pe care şi-o câştigase în orice colţ al Greciei, relaţiile sale cu compatrioţii erau departe de a fi idilice. Într-adevăr, Policrates, tiranul din Samos, a făcut tot ce i-a stat în putinţă să-i pună piedici lui Pitagora. Marele filozof şi matematician s-a simţit obligat să părăsească insula Samos şi să se mute în îndepărtata cetate a Crotonei. Pe insulă nu a rămas nimic care să amintească de Pitagora, şi abia în 1955 locuitorii s-au hotărât să îndrepte răul pe care l-a suferit şi să schimbe numele satului Tigani în Pytagoreion (astăzi o activă localitate de interes turistic). Acesta s-a construit peste cea mai veche aşezare omenească de pe insulă şi era cunoscută din cele mai vechi timpuri ca fiind cel mai bun loc de acostare pentru cei ce doreau să ajungă la templul Herei. Deşi a fost descrisă de Homer drept soţia destul de insipidă a lui Zeus, Hera devenise o figură de importanţă majoră pe tărâmul panteonului grec încă din mileniul al VI-lea î.Hr., mult mai devreme decât zorii civilizaţiei elene. Hera fusese venerată drept „zeiţa mamă" şi a fost asociată cultului fertilităţii. Conform legendei, aceasta s-a născut la umbra unei sălcii pe câmpia scăldată de râul Imvrassos, în locul unde s-a ridicat *Heraion*, între 538 şi 522 î.Hr. *Heraion* a fost un templu ionic descris de Herodot ca fiind cel mai mare din Grecia, măsoară 109 metri pe 55 de metri.. Un portic cu 155 de coloane, care susţin un acoperiş de lemn, înconjura *naosul* şi *pronaosul*, care a urmat planul unui loc de cult anterior. Astăzi, nu a mai rămas decât o coloană, care se ridică maiestuos pe câmpie şi poate fi văzută de la o distanţă atât de mare, încât localnicii din Samos au denumit locul *Kolona*.

Heraion şi Marele Altar, care au fost folosite pentru sacrificii încă din Epoca de Bronz şi se ridică în faţa intrării templului *Heraion* (au mai rămas doar fundaţiile, dar fragmente ale clădirii arată că a fost decorată cu figuri geometrice alternând cu sfincşi) sunt legate de portul Pythagoreion prin Calea Sacră. Perfect drept şi lung de aproape şase kilometri, acest drum avea o serie de statui monumentale, dispuse de o parte şi de alta. Aici s-a găsit bustul unui *kouroi* (o reprezentare a unui bărbat tânăr) care probabil a fost înalt de cel puţin cinci metri.

Deşi *Heraion* nu s-a ridicat niciodată la statutul de sanctuar pan-elen, multă vreme a fost un important loc de pelerinaj. Norocul a început să-i părăsească curând după moartea lui Policrat când Samos a fost devastată de războaiele cu perşii. Insula şi-a recâştigat importanţa ca port la mare mult mai târziu, o dată cu cucerirea romană. În anul 31, iar apoi în anul 20 î.Hr., Împăratul Octavian August şi-a petrecut iarna acolo şi, cu această ocazie, a pavat Calea Sacră şi a renovat ansamblul religios. La moartea soţiei sale, Livia, a ridicat acolo un templu închinat ei, iar cultul ei a continuat să fie asociat cu cel al Herei până în anul 262 d.Hr. când un cutremur a distrus complet clădirile, iar locul a fost abandonat.

Pe lângă *Heraion*, insula mai este faimoasă pentru tunelul Samos, ale cărui planuri îi aparţin arhitectului Euphalinus din Megara. Era un apeduct care aducea apa pe o distanţă de peste un kilometru prin piatră masivă pentru a aproviziona aşezarea care se dezvolta în jurul portului. Construcţia tunelului, care a fost săpat de mii de prizonieri de pe insula Lesbos, a început în anul 550 î.Hr. şi a durat mai bine de zece ani. Astăzi este considerat cea mai mare realizare inginerească din Grecia antică.

118-119 Herodot descrie Heraion din Samis ca fiind cel mai mare portic din Grecia. Astazi, dintre cele 155 de coloane originale a mai rămas numai una, de unde şi numele pe care localnicii l-au dat sitului: Kolona.

118 stânga jos Perimetrul definit de bazele coloanelor din Heraion, care ţin de patru stiluri diferite, măsoară 109 metri pe 55 de metri.

118 dreapta jos Ruinele unui mare caldarium s-au păstrat în băile romane la vest de Heraion. Conform mai multor istorici romani, aceste facilităţi au fost utilizate de Antoniu şi de Cleopatra.

119 sus Această vedere minunată arată zona arheologică din Samos, în apropierea mării. În prim-plan se vede un capitel bizantin şi un fragment mare dintr-o coloană cu caneluri, refolosite la construcţia unei bazilici.

119 jos Cele trei statui din ofranda votivă a lui Gheneleos (copiile originalelor se afla la muzeul din Vathy) sunt portrete de familie ale preotesei Phileia, o adeptă a Herei.

Templele megalitice din Malta

MALTA

Diferite localităţi de pe insulele Malta şi Gozo
Anul înregistrării:1980
Criterii: C (IV)

În 1913, arheologul maltez Themistocles Zanmit a auzit de curioasele plângeri ale unui fermier privind prezenţa unor pietre uriaşe pe terenul său din apropiere de Paola. Când s-a dus să le vadă, a descoperit că se uita la templul megalitic din Tarxien. Cu zece ani mai înainte, o altă întâmplare dusese la descoperirea intrării într-un alt templu hipogeu, cel de la Hal Saflieni. Cu acea ocazie, muncitorii care săpau o fântână şi-au întrerupt munca atunci când au dat peste un strat de piatră care ascundea, aşa cum au descoperit mai târziu, trei încăperi subterane. Săpate în stâncă în urmă cu mai bine de 6 000 de ani, încăperile includeau o cameră ce, probabil, fusese folosită ca o cameră ritualică, şi o serie de catacombe, care, după cum s-a descoperit, conţineau 7 000 de morminte, amulete, statuete, vaze şi alte obiecte.

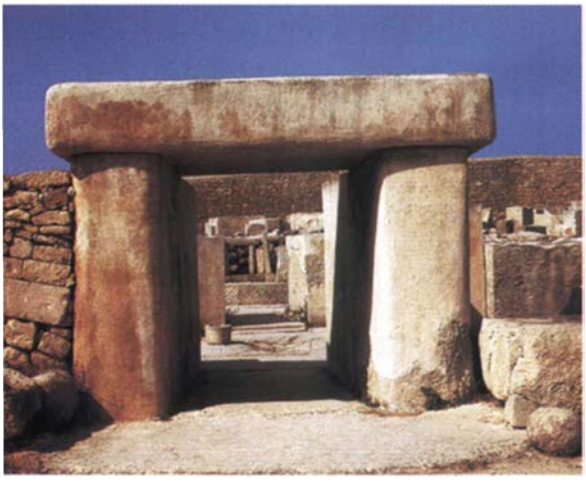

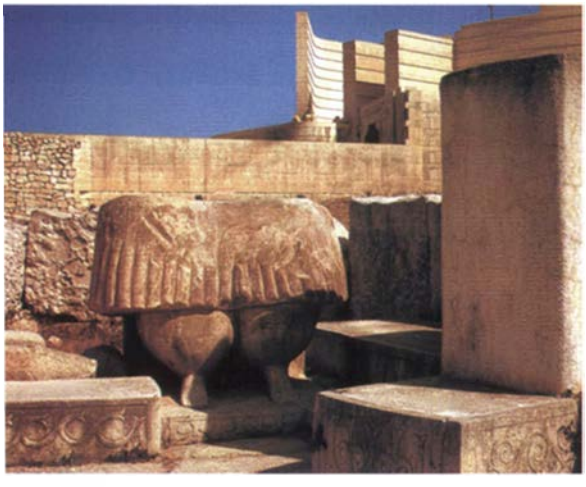

La începutul secolului al XX-lea, Malta şi Gozo aveau o poziţie importantă pe lista intereselor multor experţi, în mod deosebit savanţi britanici, care au început o serie de săpături, atraşi de enigma numeroaselor monumente megalitice împrăştiate pe cele două insule. Unele dintre acestea chiar mai vechi decât Stonehenge, au fost construite într-o perioadă cuprinsă între 4 000 şi 2 500 de ani în urmă, de către o populaţie care ajunsese pe insule venind dinspre Sicilia, deşi civilizaţia lor, mai târziu, a dispărut complet, fie de mâna unor cuceritori, fie din cauza unei epidemii. Chiar şi astăzi, se pot face doar ipoteze în privinţa culturii şi a sorţii celor care au ridicat templele. Era o populaţie paşnică (nu s-au găsit nici lucrări cu caracter defensiv, nici arme absolut niciunde, nici măcar unele rudimentare) al cărei mijloc de subzistenţă era agricultura; aveau animale domestice şi, în acelaşi timp, şi-au dezvoltat remarcabile meşteşuguri în producţia manufacturieră. În ceea ce priveşte „viaţa spirituală", descoperirea unui mare număr de statuete, atât de dimensiuni mari, cât şi mici, ale Zeiţei Mame, o figură comună în toată zona mediteraneană, arată că practicau un cult legat de fertilitate.

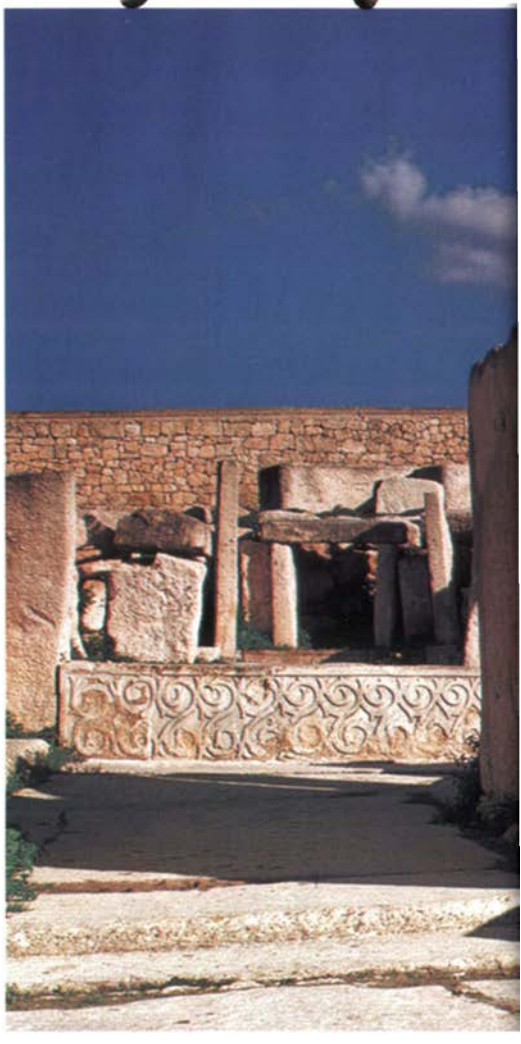

Nu este posibil să ne dăm seama dacă clerul cultului era format din bărbaţi sau femei sau dacă clerul conducea comunitatea sau, pur şi simplu, aveau doar un rol în cadrul ritualurilor. Templele principale din Malta – Tarxien şi Hal Saflieni, Hagar Qin şi Mnajdra, Skorba şi Ta' Hagrat, Tal Qadi şi Bugibba – precum şi ansamblul Ggantija de pe insula Gozo au fost construite perechi, la o mică distanţă unul

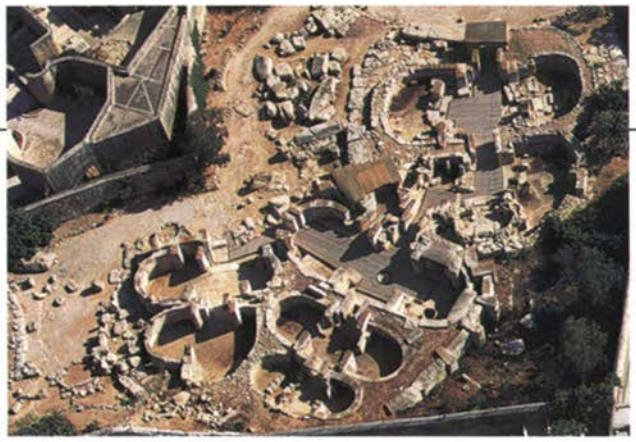

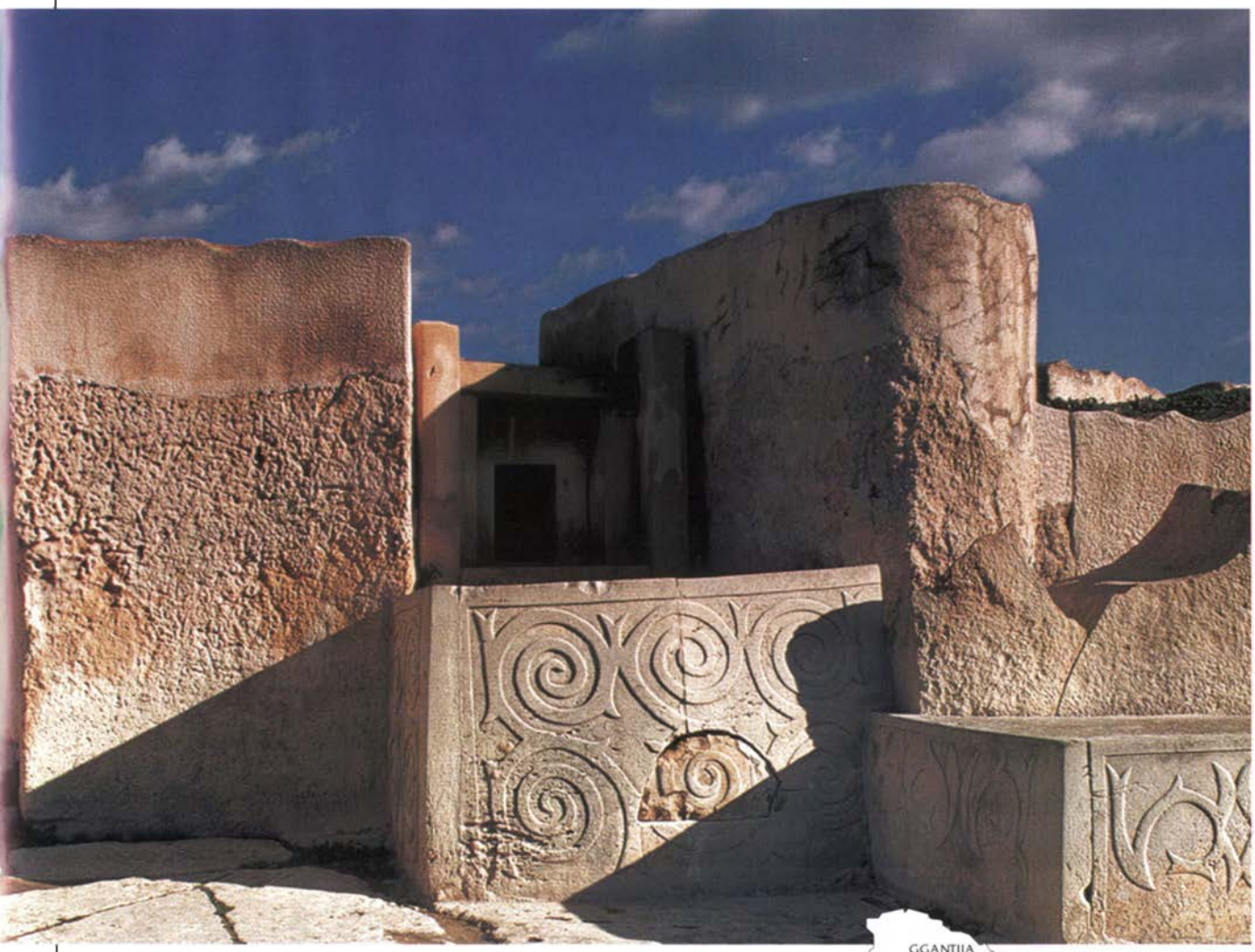

120 stânga sus Una dintre intrările în Tarxien din satul Paola. Acest ansamblu enorm a fost descoperit din întâmplare în 1913 de către arheologul maltez Themistocles Zammit.

120 stânga jos Aceasta pare secțiunea inferioară a unei efigii colosale a Zeiței Mame de la Tarxien. Numeroasele imagini legate de cult și urmele de sacrificii animale demonstrează că templele megalitice din Malta și Gozo erau locuri de cult.

120 dreapta sus Cunoscută drept „Femeia dormind din Malta", această statuetă din teracotă a fost găsită în templul hipogeu din Hal Saflieni. Este una dintre cele mai rafinate imagini ale Zeiței Mame, care a fost asociată cultului fertilității răspândit în bazinul mediteranean.

120-121 Dintre monumentele megalitice de pe insulă, Tarxien reprezintă apogeul expresiei artistice a primilor locuitori din Malta. Decorațiunile de pe pietre sunt inspirate din natură: motivele dominante sunt spiralele și peștii.

121 stânga sus Doar o vedere aeriană permite privitorului o înțelegere completă a ansamblului megalitic de la Tarxien. Acoperind o suprafață de 4 000 de metri pătrați, majoritatea structurilor sale datează din perioada 3000-2500 i.Hr., dar primele nuclee au fost construite pe la 3600 i.Hr.

121 dreapta sus Una dintre încăperile de la Hal Salfieni. Săpat în stâncă, începând cu 6000 de ani în urmă, cavoul de piatră este format dintr-o încăpere mare, probabil utilizată pentru ritualuri, și catacombe în care s-au găsit rămășițele pământești a aproape 7 000 de oameni.

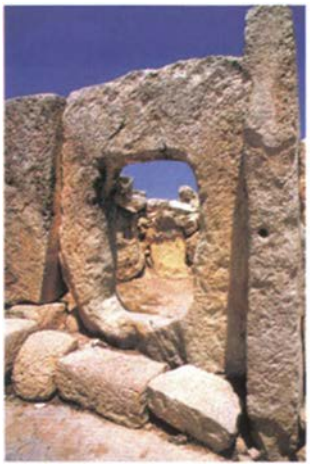

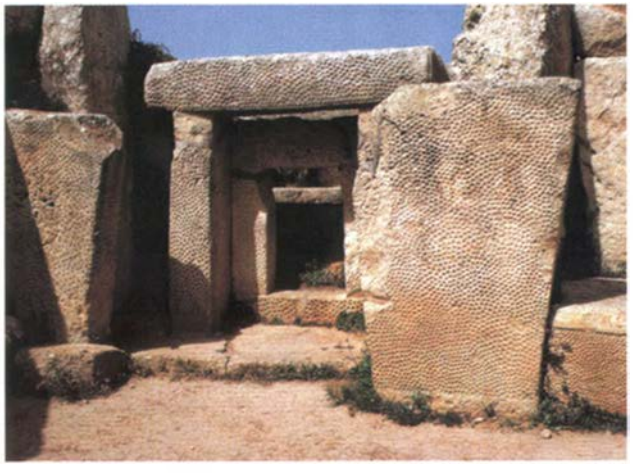

de celălalt, sugerând cercetătorilor că este posibil să fi fost folosite de bărbaţi, respectiv, de femei. Fiecare ansamblu megalitic a fost construit cu un acoperiş ca o jumătate de cupolă şi se crede că se foloseau blănuri de animale pentru acoperire.

În ciuda mărimii lor enorme (Tarxien acoperă 4 000 de metri pătraţi), templele – construite după un plan trilobat – au o încăpere centrală de patru metri lungime şi trei metri înălţime. Aceasta înseamnă că nu mai mult de douăsprezece persoane puteau intra o dată, ceea ce sugerează că populaţia nu avea foarte multe ritualuri. Cu toate acestea, urmele de pe pereţi arată că încăperea a fost în întregime acoperită cu stucatură colorată în ocru cu decoraţiuni în spirală şi picturi de animale realizate cu o mare măiestrie artistică.

În unele temple, încăperea centrală cuprinde o nişă (numită „nişa oracolului") pe zidul opus intrării prin care intră lumina soarelui în zilele echinocţiului. Mulţi dintre megaliţi stau în picioare aliniaţi după soare, sugerându-le unora că primul calendar din istorie se află în Malta. Această idee ar putea face Malta să devină următorul loc la modă printre adepţii New Age.

122 stânga jos Săpată într-un monolit masiv, această intrare a uneia dintre templele de la Hagar Qim se numeşte „Poarta Oracolului". Ansamblul a fost construit în mai multe etape între 3600 şi 2700 î.Hr.

122 dreapta jos Deşi ansamblurile megalitice din Malta sunt foarte mari, încăperile dedicate cultului nu permiteau intrarea multor oameni în acelaşi timp, ceea ce sugerează că ritualurile nu le erau deschise tuturor.

123 sus Una dintre treceri care duce la încăperile ritualice de la Hagar Qim. Se ştiu puţine lucruri sau aproape nimic despre populaţia neolitică din Malta, ori despre dispariţia acesteia, probabil din cauza unui război sau unei epidemii.

122 sus Hagar Qim, situat pe platoul din partea de sud a Maltei. Nu există nici o dovadă că templele aveau un acoperiş de piatră şi se presupune că erau acoperite cu un fel de baldachin din piele de animale.

122-123 O vedere din Mnajdra, cel mai vechi templu din Malta, construit în jurul 4000 î.Hr. Se observă planul trilobat care era o caracteristică a tuturor ansamblurilor megalitice de pe insulă.

123 centru În limba malteză veche, Hagar Qim înseamnă „pietre care stau în picioare" şi îşi ia numele de la aceşti menhiri de la marginea ansamblului. Fiecare cântăreşte aproape 70 de tone.

123 jos Templul de la Ggantija de pe insula Gozo. Conform unei vechi legende, acest loc misterios a fost sălaşul unei femei uriaşe cu puteri supranaturale, pe nume Qala.

Paphos

CIPRU

DISTRICTUL PAPHOS
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1980
CRITERII: C (III) (VI)

124-125, 124 jos şi 125 stânga sus Necropola de la Nea Paphos a fost utilizată între secolele al III-lea î.Hr. şi al III-lea d.Hr., iar mai târziu a oferit un refugiu creştinilor în timpul perioadei de persecuţii. Apoi, mai târziu, otomanii au folosit-o drept carieră de piatră pentru materiale de construcţii.

125 dreapta sus Deşi nu există probe că aici au fost înmormântaţi conducători, cavourile din necropola de la Nea Paphos se numesc „regale" datorită măreţiei lor. Încăperile funerare au fost săpate în piatra din jurul unui atrium cu colonade, dintre care unele sunt dorice ca stil.

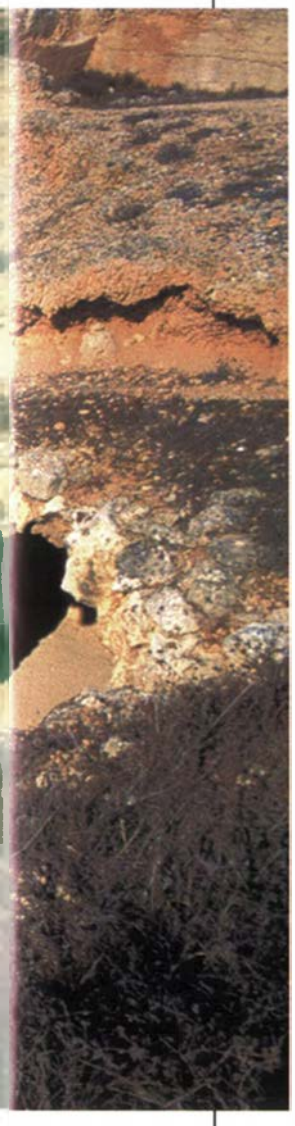

Cea mai faimoasă imagine a zeiței frumuseții apărând din mare a fost pictată de Botticelli și poate fi văzută la Galeria dell'Uffizi din Florența. Totuși, timp de milenii, Afroditei, asociată cultului fertilității, i-a lipsit o imagine antropomorfică, astfel încât în centrul templului închinat ei nu se afla decât un monolit de formă conică. Conform celor spuse de Homer și Hesiod, Afrodita a apărut din mare la Palea Paphos de pe coasta de vest a insulei Cipru, într-un loc numit astăzi Petra tou Romiou.

Versiunea lui Homer a legendei atribuie lui Agamemnon fondarea templului Afroditei (și a cetății Palea Paphos). O altă versiune, de origine cipriotă, susține că meritul îi revine regelui Kynras, tatăl lui Adonis, care a devenit primul preot al templului. În realitate, ceea ce a devenit unul dintre cele mai importante sanctuare din Grecia clasică a fost construit în secolul al XII-lea î.Hr., pe un loc care fusese locuit încă din Epoca Bronzului. Cele câteva ruine ale clădirii sunt rezultatul mai multor renovări care au culminat în epoca romană, deși conceptul arhitectural arhaic a fost respectat întru totul.

În anul 69 î.Hr., împăratul Traian s-a oprit în Palea Paphos în drumul său către Palestina și a sustras tezaurul templului. În acel timp, templul era înconjurat numai de ruine, deoarece Palea Paphos fusese jefuită și incendiată de către perși în anul 499 î.Hr. Un secol mai târziu, regele Nikokles a fondat cetatea Nea Paphos la o mică distanță de vechea cetate.

Deși din cetatea mai veche nu a rămas decât o grămadă de moloz – ruinele templului, fundațiile palatului regal și fragmente din zidul care îl înconjura – Nea Paphos se laudă cu ruine magnifice. La puțin timp după fondarea cetății noi, Ptolomeus, regele egiptean de origine greco-macedoneană, a cucerit Ciprul. Sub dinastia Ptolemeilor, cetatea s-a dezvoltat rapid pentru a deveni capitala insulei în secolul al II-lea î.Hr., datorită portului care lega insula cu Alexandria și resurselor de cupru din munții din apropiere de Troodos. În această perioadă, a început construcția unei splendide necropole. Cavourile săpate în stâncă, astăzi, au

125 jos Peristilul doric din unul dintre cavourile „regale". Cele mai monumentale sunt decorate cu fresce și se află în partea de nord a necropolei. Acestea au constituit încăperi funerare pentru mai multe generații de nobili ai cetății.

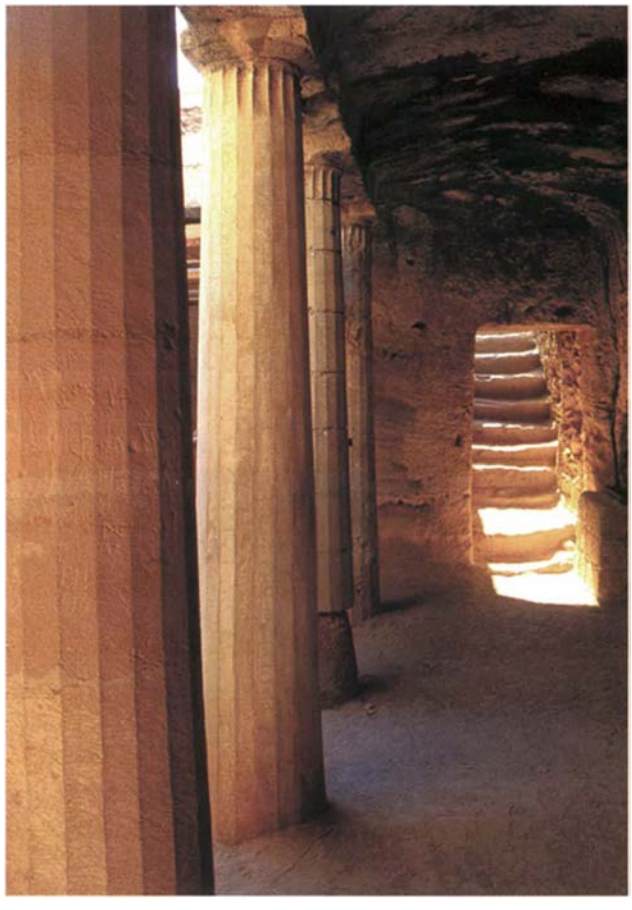

primit epitetul de „regale", deşi nu există nici o dovadă că ar fi vorba despre aşa ceva. Acestea se compun din mai multe încăperi decorate cu fresce amplasate în jurul unui *atrium* cu coloane dorice.

Nea Paphos şi-a menţinut statutul de capitală, chiar şi după cucerirea romană a insulei în 58 î.Hr. S-au construit clădiri, precum Odeonul şi

forumul, a fost împodobită cu frumoase statui. Cea mai importantă perioadă coincide cu dinastia lui Alexandru Sever, din a doua jumătate a secolului al II-lea până la începutul secolul al III-lea d.Hr. În această perioadă, s-au construit majoritatea rezidenţelor patricienilor, în care superbele decoraţiuni demonstrează că oraşul a fost unul dintre principalele centre ale artei mozaicului din lumea romană.

Cea mai faimoasă este Casa lui Dionisos, în care mozaicurile acoperă mai mult de un sfert din cei 2 000 de metri pătraţi de podea. Cea mai mare încăpere (11 metri pe 8 metri) are un mozaic în zona publică care reprezintă culesul viei şi scene de vânătoare în centru, iar, la intrare, un panou cu o procesiune a lui Dionisos. Celelalte încăperi conţin decoraţiuni de inspiraţie mitologică, cu scene ca *Răpirea lui Ganymede* şi Apollo şi Daphne.

Deşi fragmentare, mozaicurile din celelalte reşedinţe sunt chiar mai sofisticate. Două merită o atenţie specială, cele din Casa lui Orfeu şi din Casa lui Aion, care sunt interesante datorită sincretismului evident dintre iconografia păgână şi cea creştină. Acest lucru nu este surprinzător, deoarece datează din secolul al IV-lea d.Hr., epocă în care Cipru a devenit definitiv un teritoriu creştin. Cu toate acestea, încă din anul 45 d.Hr., insula a fost prima colonie din imperiul roman care a avut un guvernator creştin, deoarece Lucius Sergius Paulus tocmai fusese convertit la noua religie de către Apostolul Pavel. După secolul al IV-lea, chiar Afrodita a devenit creştină, iar cultul zeiţei a fost asimilat celui al *Virgo lactans*, cu alte cuvinte, Fecioara alăptând pruncul.

126 Acest frumos mozaic din Casa lui Aion este compus din patru panouri narative. Cel care se vede aici se află în dreapta jos şi reprezintă o întrecere muzicală între Apollo, divinitate protectoare a muzelor şi un talentat cântăreţ la liră, şi Marsyas, un virtuoz al flautului.

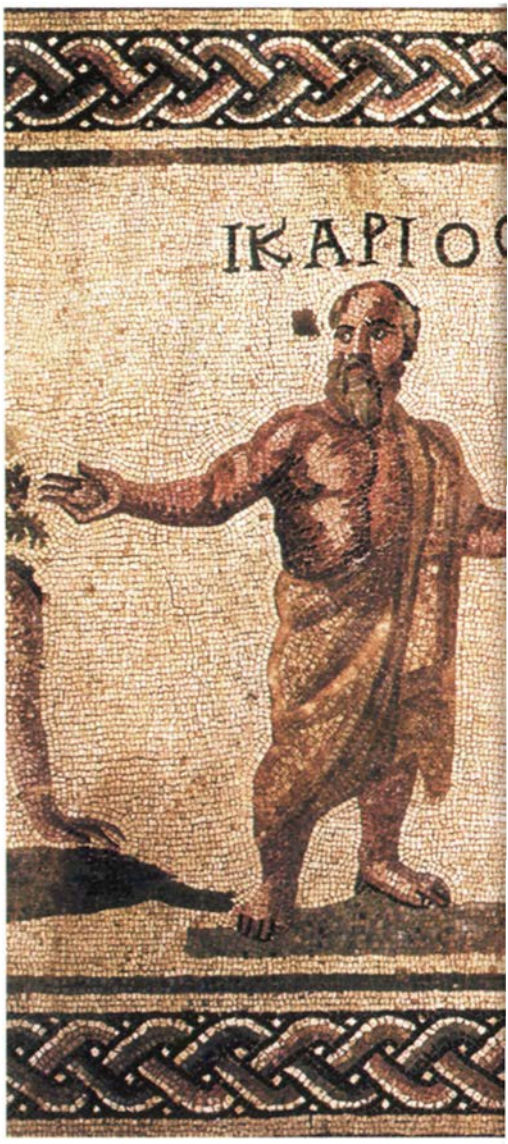

126-127 Cel mai mare panou de mozaic din porticul Casei lui Dionisos este cel care îi reprezintă pe Icar şi Dionisos. La stânga, regele atenian ţine frâiele unui car încărcat cu burdufuri din piele de capră pline cu vin; la dreapta se vede zeul care bea alături de nimfa Akme. Mozaicul spune povestea începutului viticulturii.

127 sus Ruinele unei case de patrician de la Nea Paphos. Zona arheologică conţine ruine interesante de arhitectură elenistică, ptolemeică, romană şi bizantină.

127 stânga jos Secţiunea cea mai recentă şi mai monumentală a sanctuarului Afroditei de la Palea Paphos datează din epoca romană.

127 dreapta jos Construit la începutul secolului al II-lea d.Hr. de către romani şi readus recent la vechea sa splendoare, odeonul de la Nova Paphos putea primi 3 000 de spectatori pe 25 de rânduri.

Asia – Lista siturilor

1 **Turcia** – Nemrut Dagi

1 **Turcia** – Hierapolis-Pamukkale

2 **Siria** – Alep

2 **Siria** – Palmyra

2 **Siria** – Bosra

3 **Liban** – Baalbek

3 **Liban** – Tir

4 **Israel** – Masada

5 **Jordan** – Qusayr 'Amra

5 **Iordania** – Petra

6 **Irak** – Hatra

7 **Iran** – Persepolis

8 **Afghanistan** – Minaretul din Jam

9 **China** – Peşterile din Mogao

9 **China** – Mormântul primului împărat din dinastia Qin

9 **China** – Muntele Emei şi giganticul Buddha din Leshan

9 **China** – Grotele din Longmen

9 **China** – Grotele din Yungang

10 **Coreea de Sud** – Grota Seokguram şi templul Bulguksa

11 **Japonia** – Monumentele din Nara antică

11 **Japonia** – Monumentele Buddiste din regiunea Hôryu-Ji

12 **Pakistan** – Mănăstirea buddistă din Takht-i-Bahi şi ruinele cetăţii Sahr-i-Bahlol

13 **Nepal** – Lumbini, locul de naştere al lui Buddha

14 **India** – Khajuraho

14 **India** – Monumentele buddiste din Sanchi

14 **India** – Peşterile din Ajanta

14 **India** – Peşterile din Ellora

14 **India** – Monumentele din Hampi

14 **India** – Monumentele din Mahabalipuram

15 **Sri Lanka** – Cetatea sfântă Anuradhapura

15 **Sri Lanka** – Sigiriya

15 **Sri Lanka** – Polonnaruwa

16 **Tailanda** – Ayutthaya

17 **Cambodgia** – Angkor

18 **Vietnam** – Sanctuarul din My Son

19 **Indonesia** – Ansamblul de temple din Prambanan

19 **Indonesia** – Templul din Borobudur

Asia

Primii strămoşi ai omului din Asia au evoluat într-un context izolat timp de aproape două milioane de ani, înainte de a pieri sub valurile migraţiilor de *Homo sapiens* venite din Africa acum aproape 50 000 de ani. Ipoteza este susţinută de descoperirile din două dintre cele mai interesante situri paleo-antropologice din lume: Sangiran din Indonezia şi Zhoukoudian din China. În primul s-au descoperit rămăşiţele a aproximativ 50 de indivizi, care iniţiali au fost denumiţi *Pithecanthropus erectus*, iar acum sunt cunoscuţi drept *Homo erectus*. În al doilea, în anii 1920, a fost descoperit un craniu care datează de acum o jumătate de milion de ani, într-o peşteră din apropierea capitalei chineze şi este, astfel, cunoscut până astăzi, drept Omul din Peking [Beijing].

Mai presus de toate Asia poate fi considerată leagănul civilizaţiei umane, locul unde omul a trecut de la o viaţă nomadă de vânător-culegător, la viaţa sedentară de agricultor. Scrisul a fost inventat în Mesopotamia acum mai bine de 5 000 de ani, iar în secolele de dinainte şi imediat după începutul erei creştine, pietrele de hotar ale marilor religii au fost aşezate în Asia. În Orientul Mijlociu şi Peninsula Arabică, s-au născut marile credinţe monoteiste, care au intrat ulterior în contact, datorită căii comerciale a Drumului Mătăsii, cu budismul şi hinduismul din India, confucianismul din China şi, in Japonia, cu şintoismul.

Marile religii şi civilizaţii care au prosperat datorită agriculturii şi meşteşugurilor, în ciuda eventualului lor declin, au fost răspunzătoare pentru cea mai mare parte din patrimoniul arheologic al Asiei. Răspândirea timpurie a budismului a stimulat arta şcolii Gandhara din Afganistan şi Pakistan, unde simbolurile noii religii se amestecau cu formele artei elenistice. Hinduismul a dus la dezvoltarea unor aşezări precum Khajuraho, Hampi şi Mahabalipuram din India, precum şi Prambanan din Indonezia. Ajanta şi Sanchi din India, Borobudur din Indonesia şi Paharpur din Bangladeshul de astăzi au fost centre budiste. Dar, această conjuncţie a religiilor şi-a găsit cea mai înaltă expresie artistică în Asia de sud-est, în temple ca Angkor, de exemplu, unde arhitectura s-a modificat pentru a fi fidelă schimbărilor de credinţă a domnitorilor khmeri, şi în miile de imagini sacre budiste din peşterile de la Mogao, Longmen şi Zungang.

Patrimoniul arheologic al Asiei, de asemenea, aduce un elogiu primei expansiuni a Islamului şi a civilizaţiilor de scurtă durată a oraşelor comerciale ca Hatra din Irak, cetatea nabateneană Petra din Iordania şi oraşele feniciene Baalbek şi Tir, fără a mai menţiona multe ruine ale cetăţilor de la graniţa Imperiului Roman.

Istoria civilizaţiilor asiatice este, de asemenea, şi o istorie personală. Urme clare au lăsat în urma lor comandanţi legendari ca Alexandru cel Mare – vizibile în arta de la Gandhara – şi împăraţii moguli. De asemenea, cel mai grandios cavou din istorie a fost construit pentru Qin Shi Huangdi, fondatorul Imperiului Chinez, care a fost apărat, peste două mii de ani, de o armată tăcută de teracotă.

Nemrut Dagi

TURCIA

ANATOLIA DE EST
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1987
CRITERII: C (I) (III) (IV)

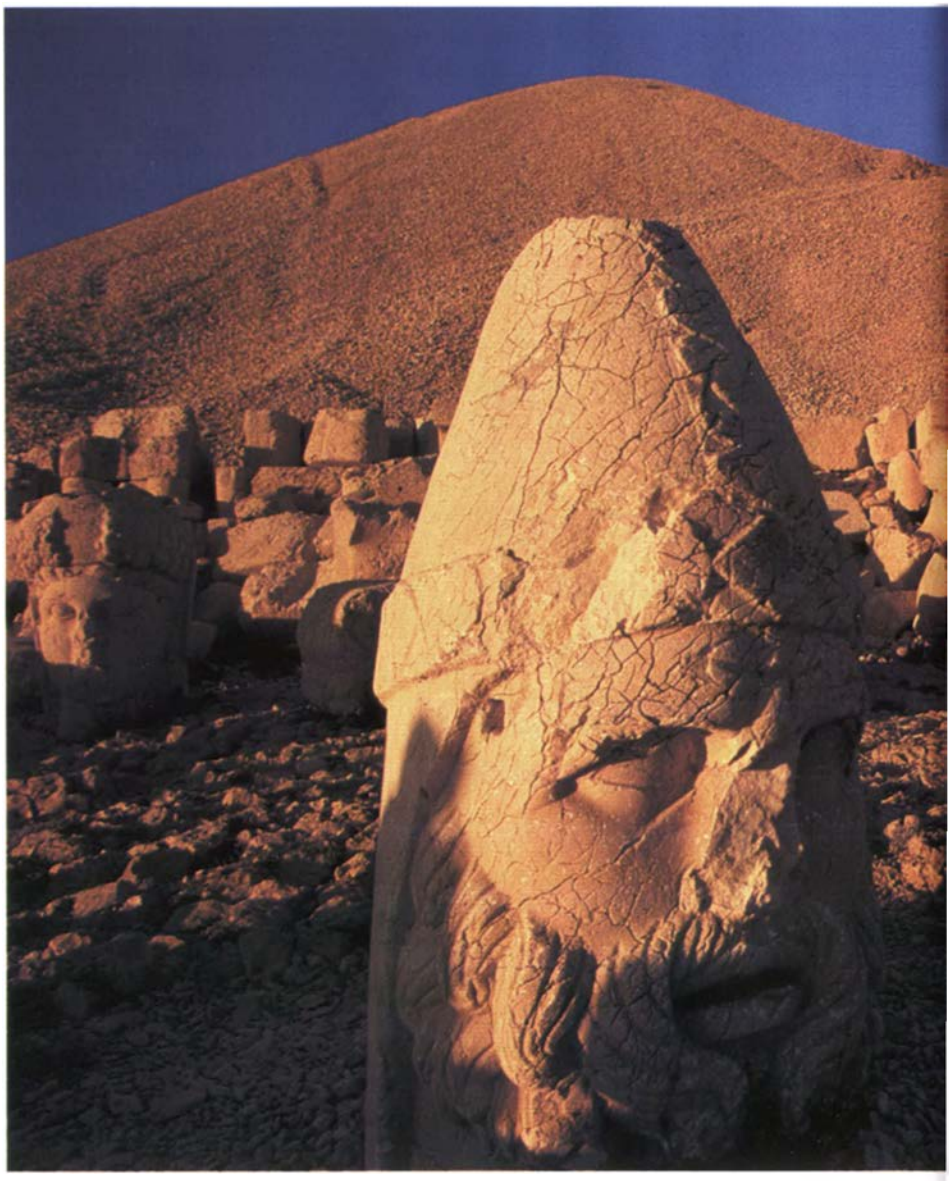

În februarie 2003, arheologul turc Mahmud Arslan a anunţat descoperirea camerei funerare a lui Antioch I, regele din Commagene, în interiorul unui tumul de piatră pe vârful muntelui Nemrut, înalt de 2 200 de metri. Înainte de sosirea lui Arslan şi a echipei sale de aproximativ patruzeci de arheologi şi geologi, mulţi cercetători au încercat, în van, să pătrundă în movila de piatră înaltă de 50 de metri şi lungă de 152 de metri, dar numai echipamentul modern a făcut posibilă intrarea în încăperea dreptunghiulară care a fost tăiată în piatră, iar apoi a fost sigilată. În interior, s-au găsit trei sarcofage care conţineau rămăşiţele pământeşti ale lui Antioch I, ale tatălui său Mithridates Callinicus şi o altă persoană neidentificată.

Datorită acestei descoperiri, s-a mai adăugat o piesă importantă privind înţelegerea unuia dintre cele mai misterioase locuri din Turcia. La sfârşitul secolului al XIX-lea, un geolog în serviciul otomanilor a scos la iveală din ceţurile istoriei personalitatea megalomaniacă a regelui Antioch I, atunci când a identificat situl de la Nemrut Dagi, într-un amplasament spectaculos pe un vârf din munţii Taurus din estul Anatoliei.

Născut în anul 80 î.Hr., după fragmentarea Imperiului Seleucid, care, la rândul său apăruse o dată cu distrugerea imperiului lui Alexandru cel Mare, regatul Commagene a funcţionat ca un tampon între imperiile roman şi persan. Fondatorul, Mithridates Callinicus, s-a aliat Romei, dar, când fiul său, Antioch I, a urcat pe tron în 69 î.Hr., noul rege a crezut că putea supravieţui independent introducând o politică prin care le oferea informaţii perşilor, totuşi păstrând legături de prietenie cu romanii. Antioch I şi-a inventat şi o genealogie care îi permitea să se considere un descendent al lui Alexandru cel Mare, iar, mai înainte de acesta, al zeilor din Olimp, dar această ascendenţă nu i-a adus nici un profit.

După el, regii din Commagene nu au fost altceva decât fantoşe ale Imperiului Roman, dar, în anul 72 d.Hr., împăratul Vespasian a pus punct situaţiei ridicole prin încorporarea regatului în provincia Siria.

Judecând după templele minunate şi după tumulul (Hierotheseion) pe care le-a construit pe Nemrut Dagi, Antioch I s-a considerat un mare cârmuitor. A lăsat o lungă inscripţie pe tumul (*nomos*, compusă din 217 rânduri de text) din care se pot deduce nu numai pretenţiile sale privindu-i descendenţa din zei, ci şi faptul că regatul său va fi veşnic.

Alături de movila de piatră s-au săpat trei platforme. Cea din partea de nord a fost folosită pentru a-i primi pe preoţi; încă se mai văd pietrele care o împrejmuiau, dar basoreliefurile au fost erodate de vânturi şi ploi. Cu

138-139 Pe terasa de vest se află resturile a cinci statui maiestuoase. În prim plan, se poate vedea capul lui Zeus sculptat dintr-un singur bloc cântărind 8 tone. Zeus a fost asociat cu divinitatea persană Crosmasdes și se poate recunoaște după barba cârlionțată și privirea severă.

139 sus Hercule (stânga) și Mithridates I se salută într-un basorelief de la Nemrut Dagi. Familiaritatea dintre eroi și regi a fost o temă comună în aceste reliefuri; în acest caz, cârmuitorii din Commagene doreau, în parte, să ascundă dependența de Roma.

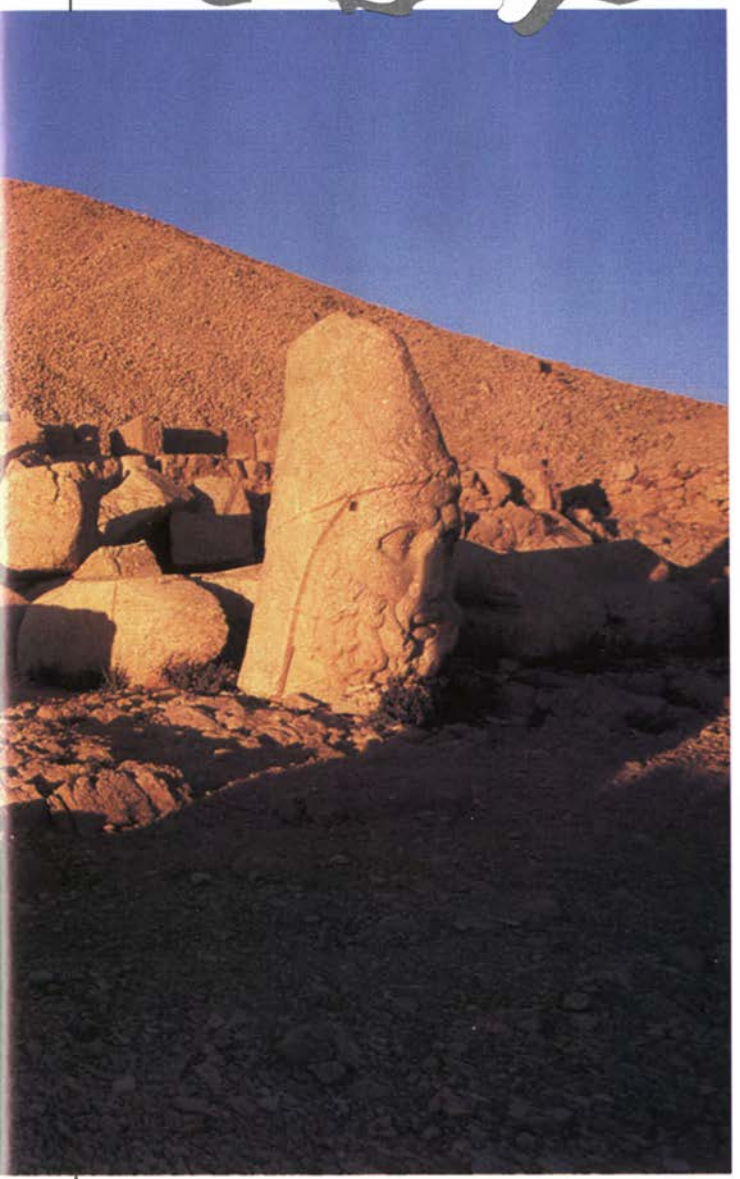

toate acestea, cele două de la est și de la vest sunt ansambluri monumentale de temple; în fiecare dintre ele s-au găsit resturile a cinci statui superbe. Deși acum se află răspândite pe sol, odată se înălțau la 8 și 10 metri și erau construite din blocuri de piatră cântărind peste opt tone. Sunt interesante pentru iconografia lor în care este vizibil sincretismul divinităților grecești și persane. Pe ambele platforme, Zeus este asociat divinității persane Ahura Mazda; Apollo, lui Mithras, Hercule, lui Atagnes, Tyche (zeița fertilității din Commagene), lui Antioch I. Tiarele purtate pe cap, care acum se află la pământ, sunt persane, la fel cum sunt veșmintele pe care le poartă, după cum se vede în basoreliefurile de pe platforme, care îl reprezintă pe Antioch în compania zeilor.

Cea mai enigmatică figură de la Nemrut Dagi este cea a unui leu cioplit pe platforma de vest. În coamă are 19 stele, pe gât, o semilună, iar pe spate, planetele Marte, Jupiter și Mercur. Conform studiului efectuat de experți, relieful are o semnificație astronomică precisă. Studiul diferitelor elemente a dus la concluzia că acestea reprezintă o anume dată: 7 iulie 62 î.Hr. Poate aceea este ziua în care lui Antioch I i-a venit ideea nebunească a imortalității sale.

139 stânga jos O vedere a terasei de vest. La fel ca terasa de est, se află și aici un ansamblu deschis de temple. Partea de nord a fost folosită pentru reședințele preoților și nu are statui.

139 dreapta jos Terasa de est în lumina clară a dimineții. În partea stângă se află efigia unui leu; mai departe se află capetele a cinci divinități purtând paruri în stil persan.

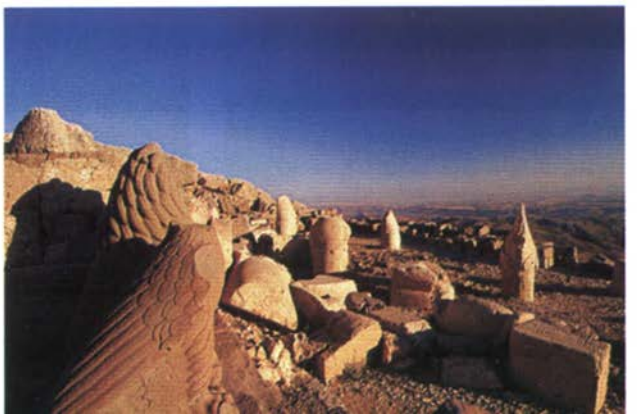

Hierapolis – Pamukkale

TURCIA

CÂMPIA DENIZLI
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1988
CRITERII: C (III) (IV) (III)

Cetatea Hieropolis a fost construită pentru a domina valea râului Lykos, de-a lungul drumului care leagă Anatolia interioară cu Mediterana. În timpul secolelor de dominație romană, a fost cel mai cunoscut centru de băi termale din tot imperiul. Doamnele de la curtea imperială făceau călătorii lungi și obositoare pentru a se îmbăia în apele sale benefice, de culoarea ruginii. Stăteau ore în șir și se spălau folosind săpun cu parfum de dafin, iar apoi veneau la soții lor purtând pe cap ciorchini de struguri.

Locul acestor băi de frumusețe a fost – și este încă – atât poetic, cât și practic, cu bazine naturale pe terase din travertin, pe care acțiunea neîntreruptă a apei le-a acoperit cu calcar alb care seamănă cu vata. De fapt, turcii numesc acest loc Pamukkale, care înseamnă „Castelul de Bumbac".

Aflată astăzi sub egida UNESCO, datorită caracteristicilor naturale și a importanței sale istorice, Hierapolis-Pamukkale a fost fondată în jurul anului 190 î.Hr. de către Eumenes II, un rege din dinastia attalidă, pe locul unui izvor subteran unde populațiile lidiene și frigiene, multă vreme, s-au închinat zeiței mame Cibele. Regele a numit locul Hierapolis ca un tribut adus Hierei, soția lui Telephus, regele legendar al Pergamului. După aproape un secol, Attalus III, un alt rege al Pergamului, a cedat cetatea – care deja avea edificii remarcabile în elegantul stil arhitectural elenistic – romanilor, care au plasat-o sub autoritatea guvernatorului Efesului.

Amplasată într-o zonă de mare activitate seismică, în anii 17 și 60 d.Hr., Hierapolis a fost lovită de două cutremure, iar lucrările de reconstrucție, deși executate peste un plan urbanistic grecesc, i-au conferit cetății o imagine tipic romană. Locul având în centru izvorul subteran, romanii l-au dedicat zeității lumii de dincolo, numindu-l Plutonium. De acolo, așa cum arată Strabon, vaporii toxici emanați erau letali pentru oricine, cu excepția preoților; aceștia își demonstrau puterile lăsând porumbei să zboare liberi prin mirosul greu, ceea ce îi omora pe loc. Strada principală a cetății, avea coloane de o parte și de cealaltă si se numea Plateia; a fost construită de proconsulul Sextus Julius Frontinus în jurul anilor 80 d.Hr. Tot el este cel care a dispus și construirea intrării monumentale a cetății, un arc de triumf închinat împăratului Domițian.

Săpături recente în lungul străzii Plateia au scos la iveală ruinele unei *agora* largi cu spații comerciale de o parte și alta, iar pe o stradă laterală, eleganta Casa cu Capiteluri Ionice. Au mai rămas doar puține urme din fabulosul templu de marmură închinat lui Apollo, care a

140 sus Un cavou roman pe una dintre terasele de travertin. Datorită faptului că este acoperit cu calcar alb, locul pe care se afla vechiul Hierapolis şi-a câştigat numele Pamukkale, în limba turcă „Castelul de Bumbac".

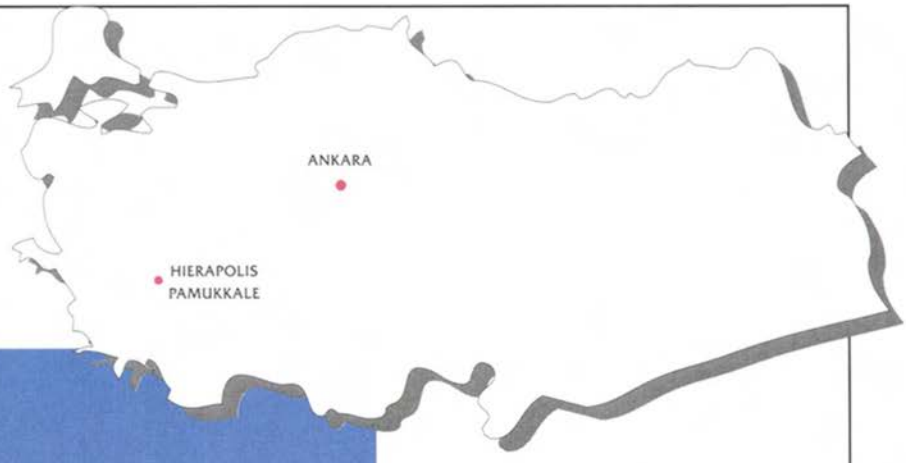

140-141 Frons scaenae a teatrului roman, care, între 193-211 d.Hr., are o structură elegantă cu balcoane, ferestre şi porticuri decorate cu capiteluri corintice, care imită un palat imperial.

140 jos Teatrul roman este folosit pentru spectacole de muzică şi piese de teatru. Recent restaurat, încă mai are 46 de rânduri unde se pot aşeza 6 000 de spectatori, faţă de 10 000, cum avea teatrul iniţial.

141 sus Băile au fost construite în secolul al II-lea d.Hr., iar excelenta lor stare de conservare se datorează faptului că 200 de ani mai târziu au fost transformate într-o bazilică. Hierapolis a fost un centru creştin important şi datorită locului unde a avut loc martiriul apostolului Filip.

141 jos Un monument funerar maiestuos (heroon) din secolul I î.Hr. din necropola de la Hieropolis. Necropola are mai mult de 1 200 de morminte elenistice, romane şi creştine şi este cea mai întinsă ca suprafaţă din Asia Mică.

fost ridicat în secolul al III-lea deasupra sanctuarului construit în epoca elenistică, sau din acel *nymphaeum* al tritonilor, care avea o fântână cu un bazin lung de 70 de metri înconjurat cu coloane pe trei părţi. Băile din secolul al II-lea, cu toate acestea, se află în bune condiţii, precum şi teatrul, construit sub domnia lui Flavius, mărit şi înfrumuseţat cu basoreliefuri ale lui Apollo şi Artemis între 193 şi 211 de împăratul Septimius Severus. În acea perioadă, cetatea s-a bucurat de cea mai mare glorie, nu doar datorită luxosului complex de băi, dar, de asemenea, şi datorită bogăţiei aduse de carierele de marmură şi de manufacturile de textile. Din prima jumătate a secolului I d.Hr., Hierapolis a fost un important centru al creştinătăţii, deşi apostolul Filip a fost martirizat aici, împreună cu cei şapte copii ai săi, în anul 80. În secolul al V-lea, bizantinii au construit Martyrion, o maiestuoasă bazilică octogonală, în cinstea lui, totuşi astăzi este pe jumătate în ruină.

Cu toate acestea, cea mai fascinantă urmă lăsată de civilizaţiile care au vieţuit fără întrerupere în Hieropolis, este necropola care se află la o mică distanţă de cetatea antică. Peste 1 200 de morminte includ tumulusuri elenistice, sarcofage romane îngrijit executate şi cavouri creştine cu boltă, care fac necropola de la Hierapolis să fie cea mai mare şi cea mai bine conservată din Anatolia.

Alep

SIRIA

REGIUNEA ALEP
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1986
CRITERII: C (III) (IV)

Alături de Damasc, Alep împarte onoarea de a fi oraşul cu cea mai lungă perioadă de locuire continuă din istorie. Cu toate acestea, îşi păstrează mai bine legăturile cu trecutul decât cu actuala capitală siriană. Este un oraş-suk [târg] în care tradiţiile arabe din Evul Mediu nu par deloc anacronice. Mai mult decât în orice alt oraş din Levant, comerţul este guvernat de reguli şi convenţii rămase neschimbate din perioada mamelucilor. În plus, cuprinde multe exemple care atestă rezistenţa arabă împotriva cruciaţilor. Se regăsesc tot mai puţine exemple din perioada în care Alep s-a aflat sub bizantini, iar cele care aparţineau unor perioade mai îndepărtate par să fi dispărut complet, cel puţin din ceea ce se mai vede. Cu toate acestea, Alep a fost inclus în această carte despre siturile arheologice ca un omagiu adus opiniei experţilor care consideră oraşul un conglomerat pe cât de extraordinar, pe atât de complex, datorită nenumăratelor dovezi ascunse în multele straturi istorice ale monumentelor sale.

142 sus În ultimii opt mii de ani, dealul pe care se află Citadela din Alep a fost locul unor aşezări umane. Zidurile care se văd astăzi au fost construite de mameluci în secolul al XVI-lea pentru a înlocui mai vechile structuri de apărare. De asemenea, mamelucii au construit podul monumental, ce leagă un turn împunător de intrarea în cetate.

142 jos Dealul Qalaat Semaan, pe care s-au construit bazilica şi clădirile anexe între 476 şi 521 în memoria Sf. Simeon Stilitul. Dealul domină câmpia din apropiere de Alep.

143 Ruinele maiestuoase al bazilicii Sf. Simeon, un sit important pentru creştinismul răsăritean aflat în afara cetăţii, păstrează resturile coloanei înalte de 12 metri (ce se vede în centrul fotografiei) pe care stătuse sfântul până la moartea sa, în 459.

Alep a fost fondat acum aproape opt mii de ani. Primele documente scrise s-au găsit în valea Eufratului, în arhivele din Mari, care menţionează o cetate cu numele Halap drept capitală a regatului amorit Yamkhad. În acele epoci îndepărtate, Halap a fost mai afectată de influenţa mesopotamiană decât de cea a Damascului, care privea mai degrabă către civilizaţiile din Egipt şi Palestina. Regatul amorit a rămas stabil până în 1286 î.Hr., anul bătăliei epice de la Kadesh, când a căzut sub ocupaţia hitiţilor. Nu la mult timp după aceea, hitiţii au fost ameninţaţi de sosirea, de peste mare, a egiptenilor, iar Halap a rămas în centrul unor cetăţi-state până în secolul al VIII-lea î.Hr., când a fost cucerit de asirieni. În 539 î.Hr., asirienii l-au pierdut în favoarea perşilor, dar şi aceştia au fost înfrânţi în 333 î.Hr. de soldaţii seleucizi ai lui Alexandru cel Mare, care i-a dat oraşului numele macedonean Beroia. Sub domnia lui Alexandru, cetatea s-a mărit şi s-au construit primele ziduri de apărare în jurul citadelei, vechea vatră a oraşului amorit care se află pe un deal natural la est de oraş.

Aspectul actual al citadelei, în mare parte, datează din perioada mamelucilor, care au reconstruit-o în secolul al XIV-lea după ce fortificaţiile ridicate de omeiazi (primii arabi care au ajuns la Alep) au fost devastate de Timur Lenk. Cu toate acestea, citadela mai păstrează doi lei splendizi sculptaţi în bazalt care, cel mai probabil, făceau parte dintr-un templu hitit din secolul al X-lea î.Hr. Înainte de a deveni un bastion militar, citadela Alepului fusese folosită în scop ceremonial, fiind închinată lui Hadad, o divinitate mesopotamiană pe care seleucizii au asociat-o lui Zeus, când au cucerit oraşul. După cucerirea Siriei de către romani în anul 64 î.Hr., dealul şi-a păstrat funcţiile religioase. Mulţi ani după aceea, Iulian Apostatul, unul dintre ultimii împăraţi păgâni ai Romei, a adus acolo un sacrificiu lui Jupiter, un gest cu mari conotaţii politice într-o provincie care era, de atunci, în mare parte creştină.

Astăzi, prezenţa bizantinilor în Alep este aproape neînsemnată, deşi la mică distanţă de oraş se află o mulţime de situri arheologice, dintre care cele mai importante sunt ruinele fascinante ale bazilicii şi coloanei Sfântului Simeon Stilitul şi cele ale „oraşelor bizantine

moarte". Arheologii sunt de acord, cu toate acestea, că Halawiye Madrasa, construită de omeiazi alături de Marea Moschee, se află pe fundațiile catedralei din Alep fondată în secolul al VI-lea și închinată Sfintei Elena, mama împăratului Constantin. Coloanele antice cu capiteluri în stil bizantin pot fi văzute atât în *madrasa*, cât și în Marea Moschee, care au fost luate din clădirea creștină care, la rândul său, a fost construită pe locul *agorei* elenisticei Beroia.

Alte vestigii ale trecutului antic aparținând cetății Alep așteaptă să fie scoase la lumină. Acestea se află sub labirintul de căi de acces și al caravanseraiului (*khan*) care fac orașul un decor demn de *O mie și una de nopți*.

Palmira

SIRIA

PROVINCIA HOMS
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1980
CRITERII: C (I) (III) (IV)

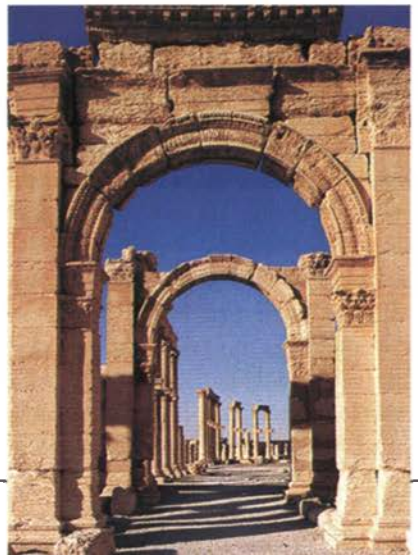

144-145 Ruinele fascinante de la Palmira sunt încojurate de deşert şi păzite de dealul pe care se află Qalaat ibn Maan, un fort construit de arabi în secolul al XII-lea.

144 jos O vedere a monumentalului arc de triumf şi a străzii cu coloane. Iniţial de o parte şi de alta se aflau porticuri şi era divizată în patru secţiuni şi tăia oraşul de la est la vest pe o distanţă de peste un kilometru.

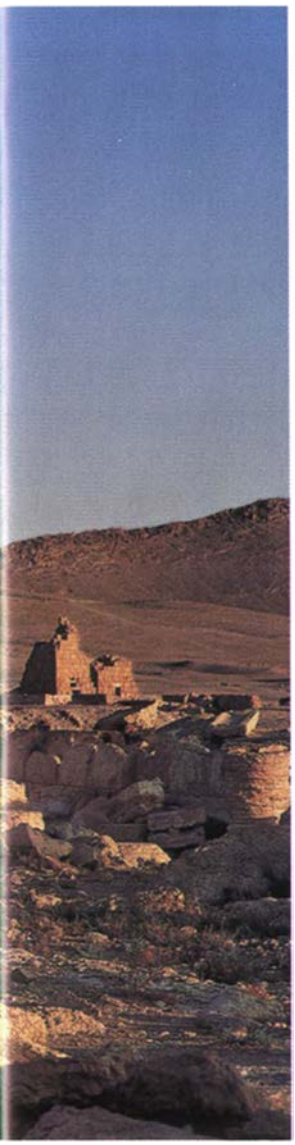

O procesiune somptuoasă cu elefanţi şi gladiatori se desfăşoară pe străzile Romei. În centru, carul triumfal al împăratului Aurelian este precedat de o femeie pe jos care poartă numai bijuterii în stil răsăritean. La braţe şi la picioare are lanţuri de aur atât de grele, încât trebuie purtate de un sclav. Întâmplarea apare în *Historia Augusta*, o lucrare monumentală care este un omagiu adus triumfurilor militare ale Romei. Anul este 274 d.Hr. iar prizoniera este Zenobia, cea mai frumoasă femeie din Orient şi cea care a îndrăznit să se opună puterii Romei. *Historia* continuă, arătând că Aurelian, care a învins-o în bătălie, cucerit de frumuseţea ei, i-a dăruit o vilă în Tivoli.

Zenobia este una dintre femeile legendare ale Antichităţii. Pe lângă frumuseţea sa, se ştie că ea a fost soţia lui Septimius Odenatus, cârmuitor al Palmirei şi credincios Romei. Ştim că a învăţat de la el abilitatea de a conduce şi strategiile militare, iar la curte, greaca, latina şi egipteana. I-a dăruit un fiu lui Septimius, dar a comandat asasinarea lui, pentru a prelua puterea. Nimeni de la curtea Palmirei nu a suspectat-o pe Zenobia, rezultatul fiind că a reuşit să-i dea titlul de împărat fiului ei, iar ea, să primească titlul de Augusta.

S-a aliat cu perşii şi a început campanii de cucerire în direcţia Turciei şi Egiptului cu scopul de a crea un imperiu răsăritean pentru a contracara puterea Romei. Totuşi, visele ei de glorie au fost zdrobite când Aurelian şi-a abandonat repede campania împotriva goţilor pentru a-şi trimite soldaţii să liniştească rebelii din Siria.

Zenobia şi-a meritat pedeapsa. Deşi Palmira întotdeauna se bucurase de o mare autonomie (era o parte din provincia Siria *Phoenice*), devenise cea mai importantă cetate pe drumul caravanelor din Orient datorită ajutorului roman. În 124 d.Hr., Hadrian l-a onorat cu titlul de *Civitas Libera*; romanii, mari consumatori de bunuri exotice, i-au permis cetăţii să-şi extindă schimburile comerciale până în India şi China, astfel a devenit fabulos de bogată.

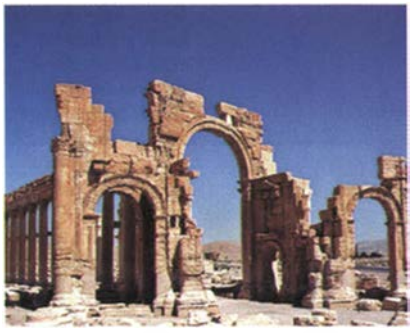

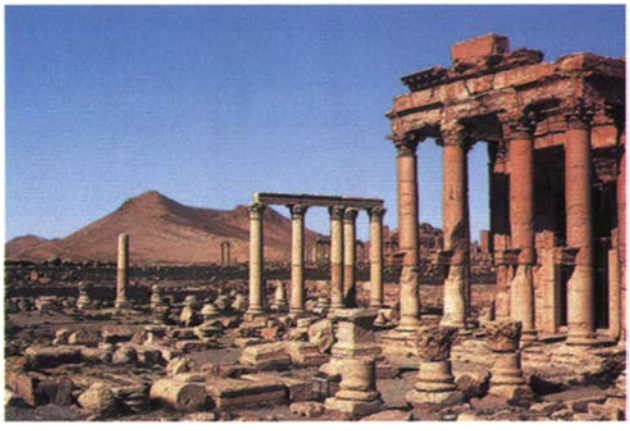

145 sus Arcul de Triumf monumental a fost construit de către Septimius Severus (193-211 d.Hr.) pe vremea când Palmira s-a bucurat de o perioadă în care s-au construit mari edificii.

Prima dovadă a existenţei unei aşezări numite Tadmor s-a găsit într-un contract asirian din secolul al XIX-lea î.Hr. Numele locului, păstrat de satul care se găseşte la marginea sitului arheologic de la Palmira până în zilele noastre, a fost interpretat de experţi ca derivând din cuvântul semitic *tamr*, cu înţelesul „palmierul-curmal", în arabă. Această rădăcină coincide cu numele latin al cetăţii, de asemenea derivat din cuvântul „palmier". Referiri la Tadmor se fac şi în tăbliţele babiloniene din perioada lui Hammurabi şi, mult mai

145 centru Secţiunea cea mai bine conservată a străzii cu coloane se află între propylaea templului lui Bel şi Arcul de Triumf monumental. Se mai observă consolele a două treimi din înălţimea coloanelor care, iniţial, susţineau statuile cetăţenilor proeminenţi şi bogaţi ai Palmirei.

145 jos Ruinele templului lui Baal-Shamin, stăpânul cerului din panteonul semitic, despre care se credea că aducea ploaia.

146 sus Teatrul din Palmira (secolul al II-lea d.Hr.) era unul dintre cele mai grandioase din Orientul Mijlociu. Scena este largă de 48 de metri şi adâncă de 10 metri; fundalul imita faţada unui palat din care nu a mai rămas decât parterul, cu colonade şi uşi încununate cu nişe.

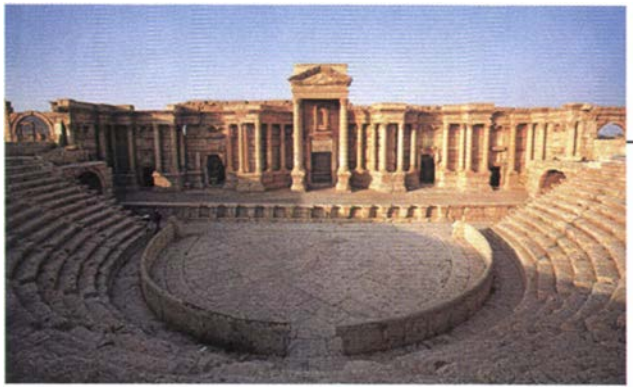

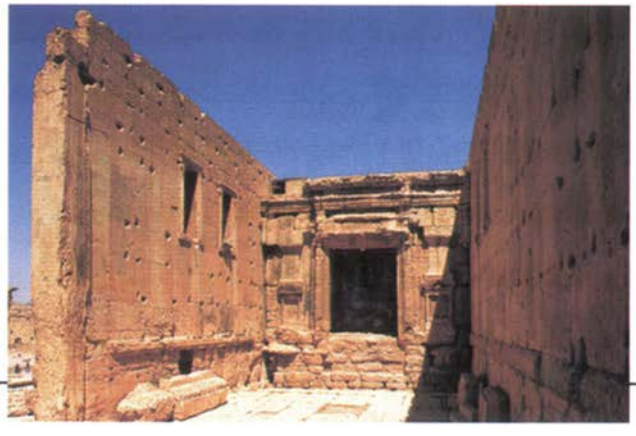

târziu, în scrierile despre războiul lui Alexandru cel Mare împotriva perşilor.

Începând cu secolul I î.Hr., în perioada romană, se constată o creştere a numărului de materiale şi referiri literare ale creşterii şi dezvoltării Palmirei. Cetatea negustorilor părea să se bucure de o poziţie privilegiată între cele două imperii, roman şi persan. În anul 77 d.Hr., în a sa *Naturalis Historia*, Plinius cel Bătrân scria: „Palmira este o cetate nobilă pentru locul unde se află, pentru bogăţia pământului său şi pentru limpezimea curtenitoare a apelor sale. Întinderi de nisip îi înconjoară câmpurile din toate părţile, de parcă ar fi izolată de lume de formele naturale."

În ciuda faptului că populaţia era majoritar semitică, treptat, Palmira a îmbrăţişat modelul politic şi social roman, deşi, în privinţa artelor şi obiceiurilor, menţinea un stil oriental. Ruinele care se pot vedea în zilele noastre, în cea mai mare parte, datează din secolele al II-lea şi al III-lea d.Hr. şi reflectă atât un amestec de stiluri, cât şi o bogăţie din ce în ce mai mare a cetăţenilor săi. Comercianţii înstăriţi se întreceau în înfrumuseţarea cetăţii cu edificii din ce în ce mai maiestuoase.

Ruinele cetăţii antice din apropierea izvorului Efqa, care asigura, din abundenţă, apă pentru culturile de măslini, curmali şi rodii, acoperă o suprafaţă de aproape zece kilometri pătraţi. Deşi nu avea la bază un anume plan, iar cartierele rezidenţiale erau tipice pentru oraşele din Orient, dezvoltarea urbanistică a Palmirei reflectă principiul greco-roman al autonomiei. Astfel, se găseau o stradă largă cu coloane, cu o lungime de peste un kilometru şi lată de 22 de metri, un teatru, un complex de băi şi o largă utilizare a ordinelor arhitecturale greceşti, în mod deosebit, cel corintic.

146-147 Elegantul Tetrapylon era format dintr-o platformă pe care odată se aflau patru construcţii superbe, fiecare având câte o statuie. A mai rămas numai una dintre coloanele originale din marmură roz de Aswan, celelalte sunt copii fidele.

146 stânga jos Consacrată în anul 32 î.Hr., cella era adevăratul templu al lui Bel, la care aveau acces numai preoţii. Statuia zeului, flancată de cea a lui Yarhibol şi a lui Aglibol, zeii soarelui şi lunii, au fost găsite aici.

146 dreapta jos Împrejmuirea cella a templului lui Bel se află în centrul unei imense curţi (210 metri pe 205 metri) închisă de ziduri înalte. Bel era principala divinitate a panteonului semitic şi era asociat cu Jupiter al romanilor.

147 sus Templul funerar (secolul al III-lea d.Hr.), care se află la capătul opus al lungii străzi cu coloane de la templul lui Bel, a fost, de fapt, un cavou magnific ce avea la intrare un portic cu şase coloane.

147 jos Situat în secţiunea de nord a oraşului pe drumul transversal care începe la Tetrapylon, templul lui Baal-Shamin este într-o condiţie excelentă luând în considerare că, în secolul al XV-lea, cella a fost transformată într-o biserică creştină.

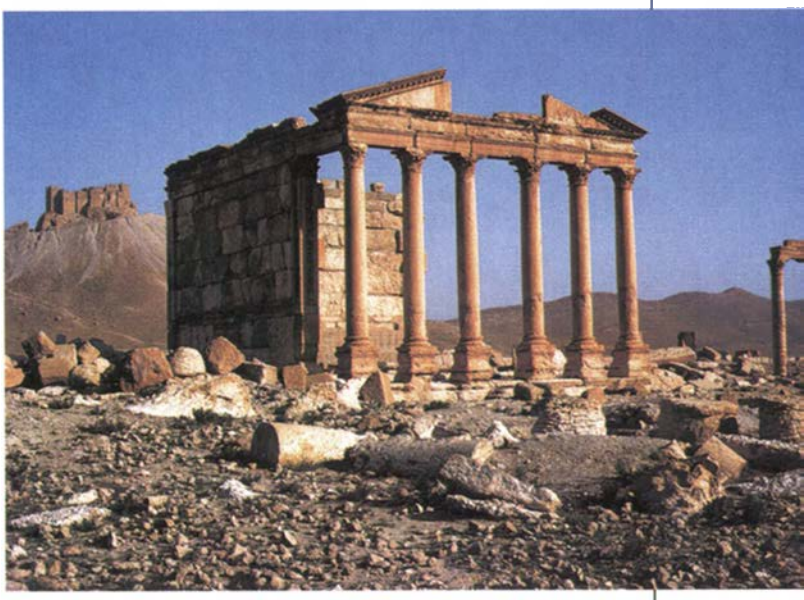

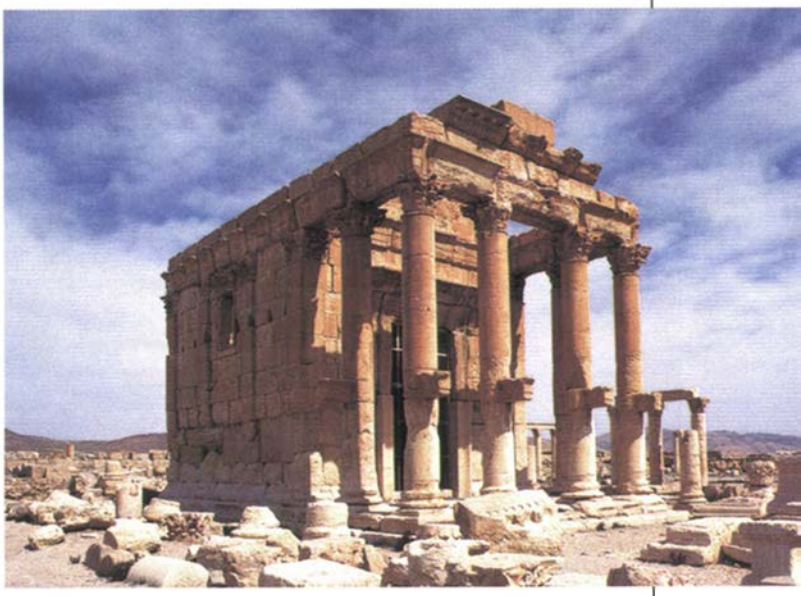

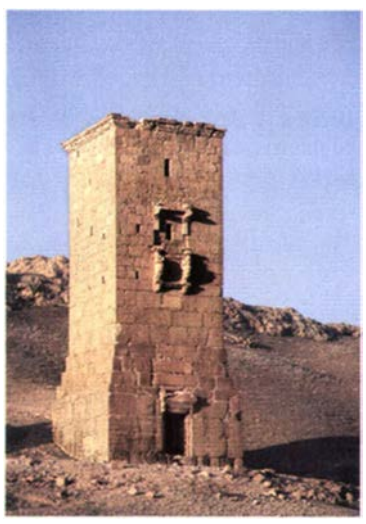

148-149 Alături de cel al lui Artaban și al celor „Trei Frați", cavoul lui Bolha, fiul lui Nabushuri (89 d.Hr.), este unul dintre cele mai bine lucrate din Palmira. La fel ca și celelalte, este format dintr-o galerie acoperită cu o boltă cilindrică dreaptă. Firidele conțineau nișele funerare decorate cu frize în stuc și sculpturi.

148 stânga jos Aceste cavouri-turn sunt printre cele mai vechi și cele mai originale construcții funerare din Palmira. Cele mai multe sunt pătrate, se află pe o platformă cu trepte și sunt formate din diferite nivele legate prin scări.

148 dreapta jos Cavoul lui Ehlabel (103 d.Hr.) este un turn elegant cu patru niveluri. Terasa are vedere peste Valea Mormintelor. Familia înmormântată aici a fost una dintre cele mai bogate din oraș și a comandat construcția templului lui Nebo.

149 stânga sus Detaliile și trăsăturile faciale unice sugerează că aceste statui funerare erau portrete realiste ale celor decedați. Li se spunea nafsha, un cuvânt care în limbile semitice înseamnă „suflet" sau „persoană".

149 dreapta sus Această femeie care poartă pe cap un fel de naramă a fost imortalizată pe o efigie funerară. Statuile oferă informații privind veșmintele și bijuteriile care se purtau în Palmira.

149 jos O stelă funerară decorată cu basoreliefuri, care se află la muzeul arheologic al sitului. Așa cum s-a întâmplat în acest caz, stelele deseori îi reprezentau pe cei decedați în mijlocul activităților reale din timpul vieții lor.

Strada cu coloane era împărțită în trei secțiuni. Prima pleca de la arcul de triumf monumental până la templul lui Bel. A doua continua până la Tetrapylon – compus din patru piedestale cu patru coloane fiecare – și de-a lungul ei se aflau băile, templul lui Nebo, *agora* și senatul, de unde o stradă perpendiculară ducea la templul lui Baal-Shamin. A treia secțiune trecea prin cartierul rezidențial și ducea la templul funerar, iar ultima secțiune se oprea la poarta lui Dioclețian care se deschidea către Valea Mormintelor.

Cel mai impresionant templu este cel închinat lui Bel, divinitatea supremă a Palmirei; construcția acestuia a început în anul 32 d.Hr. Curtea enormă măsoară 210 metri pe 205 metri și cuprindea un bazin pentru abluțiuni, un altar pentru sacrificii, o sală de banchet și o *cella*. *Cella* era zona sacră dintr-un templu și era rezervată utilizării de către preoți. Conținea o statuie a lui Bel, așezată între Yarhibol și Aglibol, zeii Palmirei ai Soarelui și ai Lunii. Decorațiunile geometrice și rozetele de pe panourile plafonului *cellei* prezintă elemente care mai târziu au devenit tipice pentru arta bizantină sau arabă.

Locuitorii din Palmira erau foarte iscusiți și originali în arta sculpturii, în mod deosebit în privința basoreliefurilor. Cele care se află în cea mai bună stare de conservare decorează morminte – construite fie ca *hypogeum*, fie ca un turn – ale familiilor bogate. Acestea reprezintă portrete detaliate în calcar ale celor decedați, cu trăsăturile lor faciale, veșmintele și bijuteriile lor. Dintre puținele cavouri deschise publicului, cele mai interesante sunt cele ale familiei Elahbel, datorită frumuseții sculpturilor, și cavoul celor Trei Frați, pentru delicatele sale fresce.

După căderea Zenobiei, orașul a început să lâncezească și, chiar dacă împăratul Dioclețian, mai târziu, a dat un nou impuls Palmirei prin staționarea acolo a unei imense tabere militare, soarta cetății era deja pecetluită. Totul era o ruină în secolul al XII-lea, când arabii au construit un castel pe pintenul de stâncă care veghează deasupra sitului, dar și acest fort urma să fie abandonat în curând. Ceea ce odată a fost magnifica și ambițioasa Palmira, la scurt timp va fi acoperită de nisipul deșertului.

Bosra

SIRIA

HAURAN, GUVERNĂMÂNTUL DERAA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1980
CRITERII: C (I) (III) (VI)

150 sus Un panou dintr-un mozaic găsit într-o condiție excelentă în interiorul teatrului este un alt indiciu al rafinamentului edificiului și al bogăției locuitorilor orașului antic.

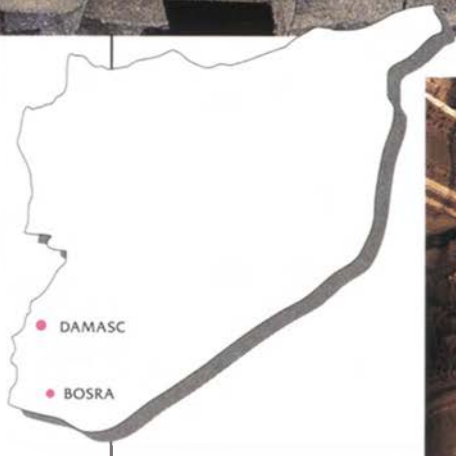

În centrul orașului Bosra, s-a construit, probabil cu aceleași pietre, o mică brutărie peste fundațiile unei prăvălii romane antice. Dimineața devreme, pregătește *khobz*, o pâine dintr-un aluat nedospit. Femeile se așază la coadă pentru a cumpăra și, fiind extrem de fierbinte, o pun pe coloanele de pe *cardus maximus* pentru a se răci. Biciclete trec pe acest drum roman și, la prânz, se întâlnesc copii care ies de la școală, iar, după amiaza, se duc să joace fotbal pe un teren improvizat, în fața la *nymphaeum*.

După Palmira, Bosra este cel mai important și cel mai vizitat sit arheologic roman din Siria. Cu toate acestea definiția de „sit arheologic" nu este foarte exactă, deoarece încă mai sunt oameni care, practic, locuiesc aici, în interiorul ruinelor, astfel, în opinia unora, contribuind la farmecul locului.

Deși papirusurile egiptene din mileniul al II-lea î.Hr. amintesc de o așezare numită Busrana, Bosra a devenit un oraș important abia în anul 70 d.Hr., când nabateenii, care cedaseră Petra romanilor, și-au mutat acolo capitala. În anul 106 d.Hr., nabateenii nu au putut respinge armatele lui Traian, iar romanii au transformat locul într-un centru administrativ al provinciei romane Arabia cu numele de Nova Traiana Bosra. De asemenea, au desemnat regiunea înconjurătoare Auranitis (astăzi Hauran) drept o zonă pentru cultivarea grânelor.

Influența Romei și prezența continuă a 5 000 de legionari a modificat imaginea cetății nabateneene, deși planul neregulat tipic orașelor orientale a fost păstrat. Începând cu secolul al II-lea, Bosra a fost un punct de stație important pe Calea lui Traian, ruta comercială care leagă Damasc de Marea Roșie. S-a bucurat de considerația mai multor împărați dintre care cei mai importanți au fost Alexandru Severus (222-235) și Filip Arabul (244-249), un împărat născut în apropierea cetății Shabha, care a onorat orașul cu titlul de *metropolis*.

Odată cu creșterea importanței, orașul a fost dotat cu edificii impresionante din bazalt negru. *Cardus maximus*, strada principală a orașului, se termina cu un arc de triumf monumental construit la începutul secolului al III-lea în onoarea Legiunii a III-a Cirenaica. Se pot admira ruinele uriașei piețe, un fals portic folosit drept depozit de grâne, un elegant complex de băi, o *nymphaeum*, un rezervor pentru a colecta apa de ploaie și diferite case.

Cel mai spectaculos dintre monumentele din Bosra este teatrul, unul dintre cele mai bine conservate din lumea romană și care reprezintă, totodată, unul dintre cele mai impresionante exemple ale arhitecturii militare arabe din Siria. Această contradicție aparentă se poate explica ușor: în secolul al XII-lea, când dinastia ayyubidă a cucerit cetatea, nou-veniții au ridicat o fortificație în jurul teatrului cu spații de locuit pentru armată. De asemenea, au acoperit *cavea* cu pământ, astfel că structura romană a supraviețuit nevătămată până în zilele noastre. Treizeci de ani și mai bine, arheologii au îndepărtat stratul de pământ pentru a scoate la lumină un teatru care putea primi 6 000 de spectatori pe 37 de rânduri de bănci. De asemenea, se află o *frons scaenae* decorată cu frize și columne corintice.

Teatrul, totuși, este singurul exemplu evident de stratificare arhitecturală din Bosra. Orașul are și un mare număr de moschei, cum este moscheea Umar, construită peste un templu păgân, și moscheea Mabrak, care se află în locul unde s-a odihnit cămila care purta către Siria prima copie a Coranului. Un alt obiect de venerație pentru musulmani este clădirea care odată a fost o bazilică creștină (iar mai înainte, un edificiu păgân din secolul al III-lea). În secolul al XIX-lea, membrii sectei druze s-au așezat în jurul vechiului centru din Bosra, după ce fuseseră alungați din Liban, în urma unui conflict religios cu creștinii.

150 jos Elaboratele capiteluri corintice sunt tot ce a rămas din decorațiunile care se aflau pe frons scaenae al teatrului, odată înfrumusețat cu marmură policromă, ferestre false, statui și basoreliefuri. Multe dintre coloanele care se văd astăzi sunt copii ale originalelor din granit roz adus din Egipt.

151 sus Drumul cu coloane era strada principală a orașului. În stânga, se observă clădirea superbă a băilor romane care a fost construită între sfârșitul secolului al II-lea și începutul secolului al III-lea d.Hr.

151 jos Ruinele pieței înconjurate de false porticuri. Era o mare zonă comercială cu un șir de prăvălii lung de 106 metri și lat de 4 metri.

150-151 Bijuteria orașului este teatrul construit în secolul al II-lea d.Hr. și magnific conservat datorită ayyubizilor, care au umplut cavea cu pământ și au construit un fort în jurul lui. Este unul dintre rarele edificii romane de acest gen care nu au fost construite într-o depresiune naturală și se bucură de o acustică deosebită.

Baalbek

LIBAN

VALEA BEKAA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1984
CRITERII: C (I) (IV)

În ciuda numelui sonor, Heliopolis, „Cetatea Soarelui" fondată de fenicieni, era un oraș modest ca bogăție în momentul în care Tiberiu Iuliu Cezar, fără nici un efort, a cucerit-o în anul 15 î.Hr. Conform obiceiului său, împăratul a fondat o colonie pe care a numit-o Iulia Augusta Felix Heliopolitana și a cantonat acolo o legiune. În același timp, destul de inexplicabil, s-a hotărât să construiască pe acest loc cel mai falnic templu din imperiu.

Considerat a fi una dintre minunile lumii de către istoricii din secolul al V-lea, care l-au numit printre primii Baalbek, însemnând „zeul (Baal) din valea Bekaa", templul a fost închinat lui Zeus Heliopolitanus. Clădirea este așezată pe o platformă dreptunghiulară de 80 de metri pe 48 de metri, construită din blocuri de piatră cântărind cel puțin 700 de tone și înconjurată de 54 de coloane cu un diametru de doi metri și o înălțime de 20 de metri. Astăzi au mai rămas doar șase coloane: opt au fost duse la Constantinopol de către Iustinian pentru a fi folosite la construcția Hagiei Sophia, iar restul au fost folosite fie pentru a construi o altă bazilică bizantină *in situ* (distrusă între timp) sau au fost dărâmate de cutremure. Templul cuprindea o statuie de aur a lui Jupiter, care era venerat de pelerinii care îl vizitau din toate colțurile Imperiului Roman.

Construcția a durat aproximativ 150 de ani, dar nu a fost terminată niciodată, deși capitelurile și fragmentele de arhitrave decorate cu capete de lei și tauri, frunze de acant și trandafiri poartă mărturia subtilității lucrărilor sculpturale, iar mulți împărați

152 stânga Caracalla (211-217 d.Hr.) a dispus construcția elegantei propylaea, considerată o intrare demnă de ansamblul religios de la Baalbek. Constă dintr-un portic cu 12 coloane flancate de două turnuri.

152 dreapta O imagine a ruinelor templului lui Jupiter. Trilitonii (blocuri din trei monoliți, fiecare cântărind între 750 și 1 000 de tone) au fost folosiți pentru a construi platforma masivă pe care este acesta așezat.

153 Un fragment de arhitravă și cele șase coloane superbe care au rămas în picioare în templul lui Jupiter. Din celelalte 48, doar 8 au fost duse la Constantinopol pentru construcția bazilicii Hagia Sophia, iar celelalte au fost distruse.

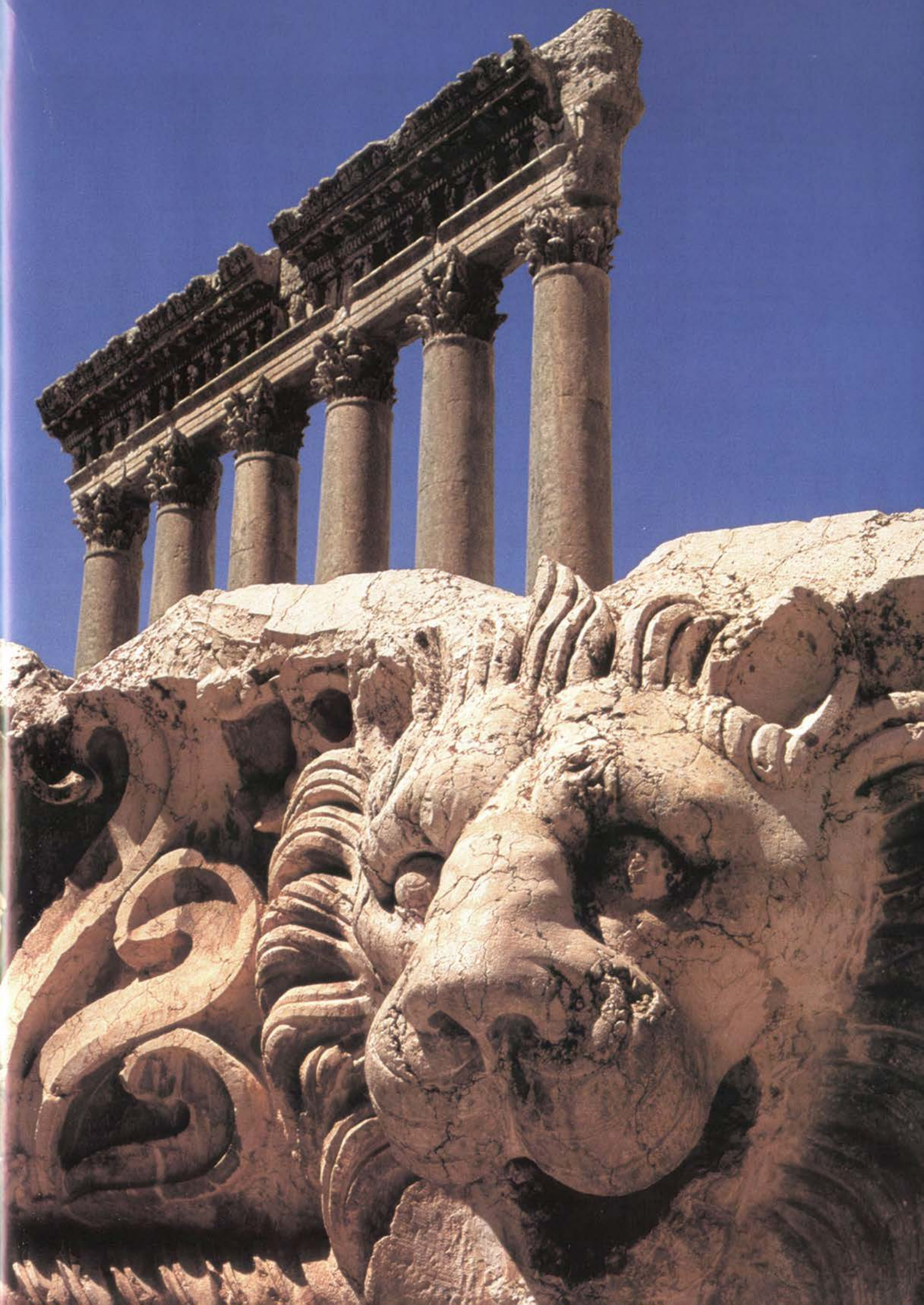

154 sus şi 211 dreapta
Construit la porunca lui Antoninus Pius (138-161 d.Hr.), templul lui Bacchus se află încă într-o stare excepţională. Cu o înălţime de 19 metri, cele 42 de coloane ale sale sunt încă intacte, iar scenele narative sculptate în basoreliefurile de pe portalul cellei sunt, de asemenea, bine conservate.

s-au dedicat străduinţei de a-l face la fel de magnific cum l-a dorit Cezarul.

În jurul anului 60 d.Hr., Nero a construit un turn în faţa templului, care permitea pelerinilor să admire statuia zeului de la înălţime. Traian (98-117 d.Hr.) a comandat construcţia unei curţi enorme la intrare.

Măsura 112 metri pe fiecare latură; pe trei dintre acestea se aflau 12 *exedra*, fiecare avea un portic în faţă cu coloane din granit roz egiptean. Inscripţiile ne informează că *exedrele* le ofereau adăpost preoţilor diferitelor comunităţi şi facilităţi de primire a pelerinilor de rang înalt.

În 145 d.Hr., Antoninus Pius a ordonat construcţia templului lui Bacchus. Aşezat în partea opusă faţă de templul lui Jupiter, templul lui Bacchus ocupă o zonă de 69 de metri pe 36 de metri. Se află încă într-o bună stare, iar proporţiile sale elegante, la fel ca bogăţia decoraţiunilor, îl definesc ca pe o capodoperă a artei romane. În interior, se află statui ale întregului panteon roman, care se pot recunoaşte şi astăzi, chiar dacă feţele lor au fost distruse de invadatorii iconoclaşti musulmani.

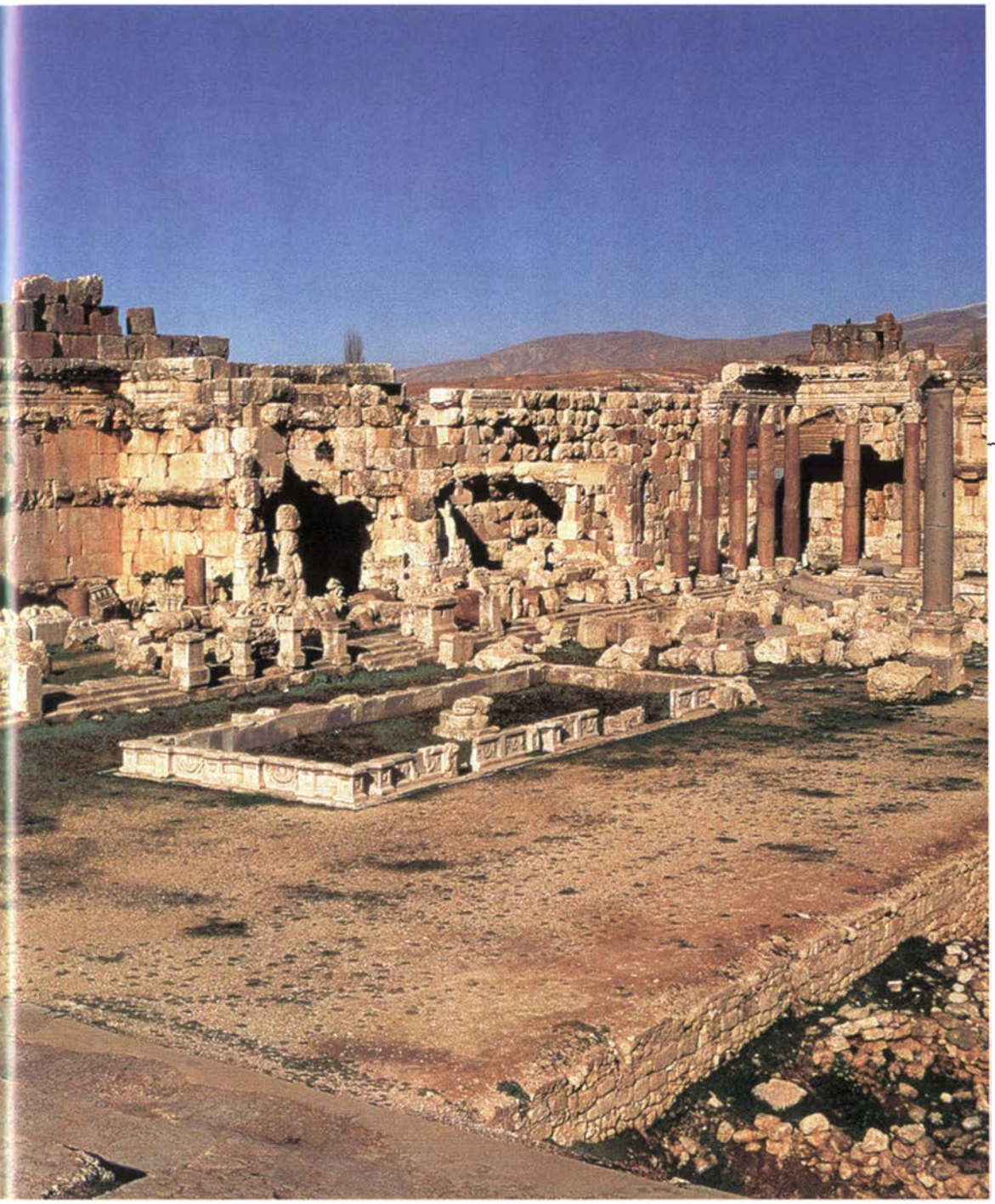

154 jos O vedere panoramică a sitului arheologic de la Baalbek. Romanii i-au spus orașului Heliopolis; numele actual datează din secolul al V-lea și înseamnă „zeul (Baal) din valea Bekaa".

154-155 Una dintre clădirile care se aflau în jurul marii curți a templului lui Jupiter, la care se ajunge pe niște trepte. Sanctuarul a fost construit cu 7 metri mai sus decât celelalte monumente de la Baalbek pentru a-i sublinia importanța.

Al treilea templu de la Baalbek a fost construit de către Septimius Severus în jurul anului 200 d.Hr., iar monumentala *propylaea* de către succesorul său, Caracalla. Închinat lui Venus, templul lui Severus este un elegant edificiu pentagonal înconjurat de coloane și nișe.

Eusebiu din Cezareea, primul istoric al bisericii creștine, a scris plin de oroare că aici „bărbații și femeile se acuplează fără rușine, iar tații și soții le permit fetelor și soțiilor să se prostitueze pentru zeiță".

De fapt, romanii modificaseră practica prostituției sacre preluată din tradiția semitică, în același fel în care triada divină de la Baalbek era fructul sincretismului religiilor romane și feniciene: Jupiter a fost identificat cu Baal, Venus, cu Astarte, iar Bacchus, fiul lor, cu spiritul naturii.

Din 1955, Baalbek a revenit la viață și la un nou „sincretism", datorită renumitului festival de muzică. Acum maiestuoasele coloane ale templului lui Jupiter au oferit fundalul unor artiști de prestigiu ca Herbert von Karajan și Mstislav Rostropovich.

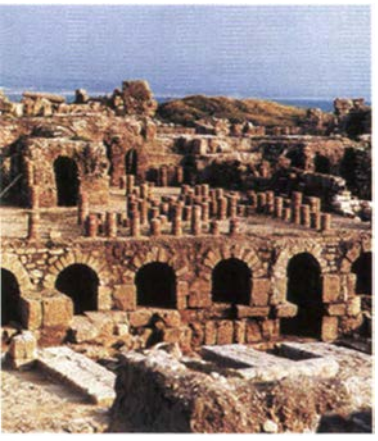

Tir

LIBAN

SOUR, REGIUNEA DIN SUDUL LIBANULUI
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1984
CRITERII: C (III) (VI)A

Fenicienii au făcut parte dintr-o populație organizată în cetăți-state, fără vreun concept privind unitatea generală; de fapt, nici nu știm cum își spuneau. Termenul „fenicieni" este derivat din cuvântul grec *phoinikes*, după cum îi numea Homer, și a fost preluat de la cel mai prețios produs al lor, purpura numită *phoinix*.

Valorând cât greutatea sa în aur, *phoinix* era mîndria Tirului, căci orașul își datora fondarea „descoperirii" colorantului. Legenda spune că zeul fenician Melqart s-a îndrăgostit de o nimfă pe nume Tir. Într-o dimineață, în timp ce se plimbau pe plajă însoțiți de câinele zeului, animalul a spart o scoică între dinți, iar botul i s-a colorat în purpură. Când a observat acest lucru, nimfa i-a spus lui Melqart că îi va acorda toate favorurile dacă îi va aduce un veșmânt care să aibă acea culoare, așa că Melqart a strâns atâtea moluște câte avea nevoie pentru a îndeplini dorința nimfei și, până la urmă, și a lui.

Zona din apropierea plajei, unde între timp se așezase cetatea Tir, a fost vizitată în secolul al V-lea î.Hr. de către Herodot din Halicarnas, o personalitate cunoscută în lumea greacă drept „părintele istoriei". Învățatul pornise în călătoriile sale din dorința de a cunoaște locul căruia grecii îi datorau propria limbă scrisă, deoarece ei atribuiau invenția alfabetului lor lui Cadmos din Tir. În acea vreme, cultul lui Melqart era asociat cu cel al semizeului grec Hercule, iar cetatea Tirului era dominată de un templu închinat lui. În *Istoriile* sale, Herodot scrie că a întrebat preoții despre perioada când s-a construit templul și i s-a răspuns că avea 2 300 de ani, aceeași vârstă ca și cetatea. Adevărul este că templul – la fel ca templul lui Solomon din Ierusalim, care probabil a fost construit de lucrătorii din Tir – fusese construit în secolul al X-lea î.Hr. de către regele Hiram I pentru a înlocui un edificiu legendar care avusese o coloană de aur și una din smarald.

În perioada lui Hiram I, cetatea Tirului, care devenise cel mai important port din partea răsăriteană a Mării Mediterane datorită producției sale și a comerțului cu purpură, era formată din două părți despărțite de o fâșie de mare lungă de 800 de metri. O parte se afla pe continent, iar cealaltă pe două insule mici. Amândouă insulele erau apărate de fortificații și se lăudau cu templele, palatele și piețele lor.

Deși monopolul comercial îi fusese subminat încă din secolul al IX-lea î.Hr. prin dezvoltarea Cartaginei (care a fost fondată, ca o ironie, de o colonie de rebeli din Tir), cetatea feniciană a continuat să înflorească și a rămas de neînvins până în anul 332 î.Hr. În acel an, Alexandru cel Mare a cucerit orașul după un asediu care a durat șapte luni, timpul necesar pentru armata macedoneană să construiască un dig care a unit insulele de continent și pe care au adus ucigătoarele lor mașinării de război ca să le amplaseze sub ziduri.

Astăzi, a mai rămas doar o umbră a acelei fabuloase cetăți, pe jumătate îngropată în nisip, la fel ca și fâșia de mare pe care o traversa digul lui Alexandru. Oricum, cu excepția portului fenician, care face obiectul unor săpături subacvatice, cele mai multe dintre ruine provin din perioada romană. Cele mai spectaculoase sunt cele ale hipodromului. Construit în

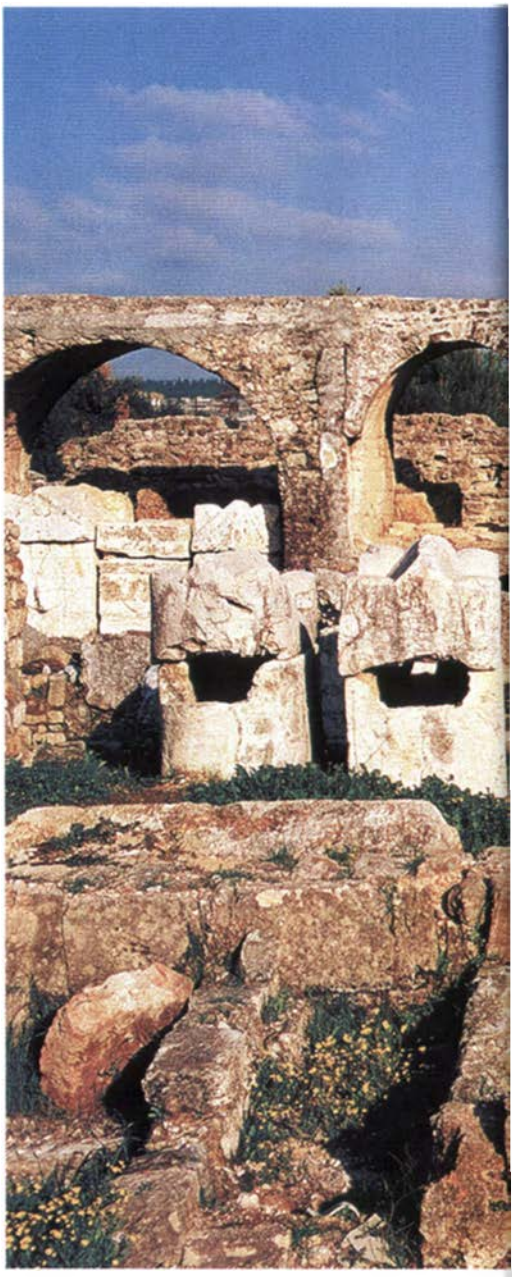

secolul al II-lea d.Hr., putea primi 20 000 de spectatori și avea o pistă de curse în formă de U, împărțită în două tururi prin semne din piatră (*metae*). La nord de hipodrom se află ruinele apeductului roman, un arc de triumf și o stradă de-a lungul căreia se află sarcofage cu basoreliefuri sculptate. Pe un promontoriu cu vedere la mare, se află ruinele unui complex de băi și o stradă cu coloane ce mai prezintă și astăzi fragmente de mozaic bizantin din secolul al XV-lea.

După romani, Tir a fost cucerit de cruciați, care au dus până la capăt distrugerea anticei cetăți feniciene. Până la construirea unei noi cetăți arabe, în secolul al XIII-lea, trupul lui Frederick Barbarossa a fost înhumat aici, cu speranța deșartă că rămășițele regale vor fi duse la Ierusalim.

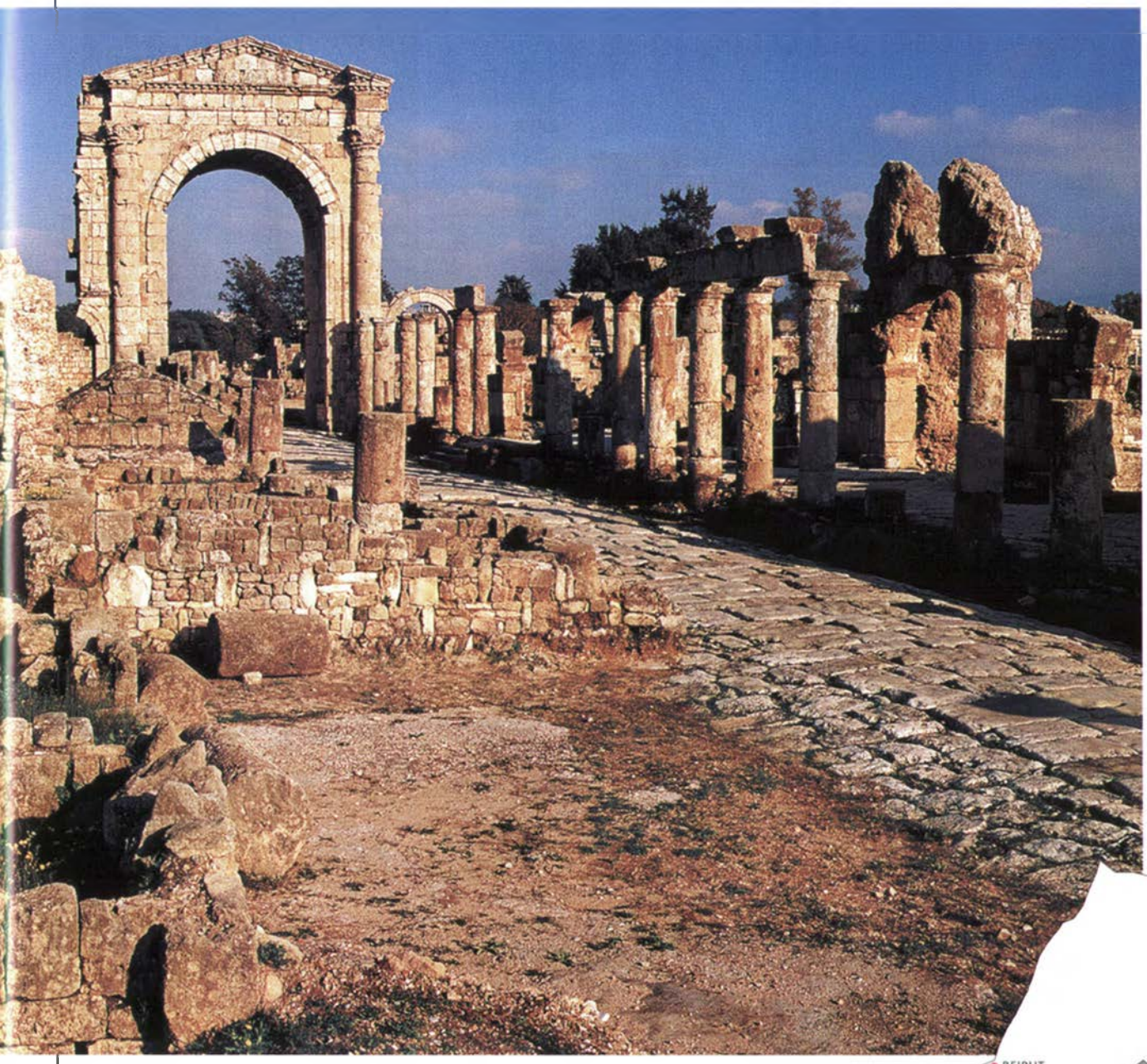

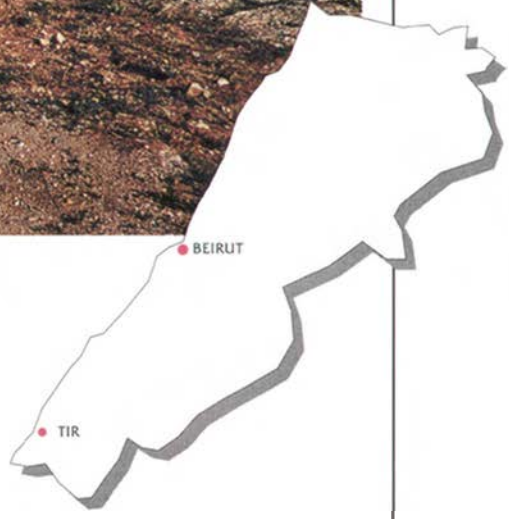

156 Ruinele băilor romane. Apa pentru aceste băi, la fel ca și pentru locuințele din Tir, era asigurată de un apeduct care trecea prin partea de nord a cetății.

156-157 Strada cu coloane are o lungime de peste 500 de metri, orientată de la est la vest. Este în întregime pavată, iar, pe la jumătatea sa, se află arcul de triumf din secolul al II-lea d.Hr.

157 stânga jos Sarcofagele de marmură se aliniază de ambele părți ale străzii cu coloane. Acestea sunt decorate cu basoreliefuri dintre care multe reprezintă scene bucolice sau episoade din Iliada și alte poeme epice.

157 dreapta jos Ruinele hipodromului care alătădată putea primi 20 000 de spectatori. Construit de romani probabil în secolul al II-lea d.Hr., edificiul s-a păstrat sub un strat gros de nisip până acum 30 de ani.

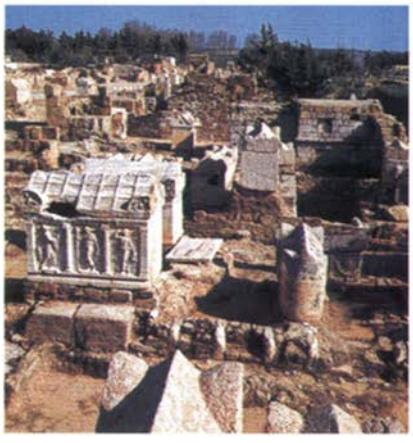

Masada

ISRAEL

REGIUNEA TAMAR
ANUL INREGISTRĂRII: 2001
CRITERII: C (III) (IV) (VI)

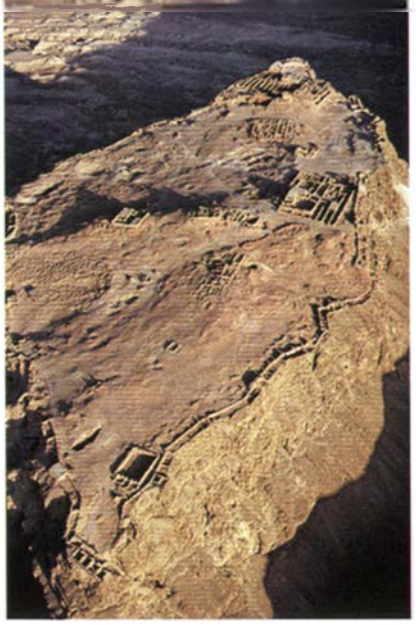

158 sus O vedere aeriană a sitului Masada. Începute în 1963, săpăturile nu au scos la lumină numai edificiile lui Irod, ci și vestigiile unei așezări ce pare să dateze din perioada chalcolitică, aproximativ 4000 î.Hr.

158-159 Înălțimile Masadei se ridică deasupra deșertului Iudeii nu departe de malul de apus al Mării Moarte și de oaza Ein Gedi. Partea superioară a muntelui este plată și măsoară 300 de metri pe 600 de metri în formă de romb.

159 stânga sus Cu o suprafață de 4 000 de metri pătrați, palatul de la apus a fost locul unde s-au baricadat zeloții în timpul asediului romanilor în anul 73 d.Hr. Deși nu au fost capturați, s-au sinucis cu toții, iar scheletele lor au fost găsite în fort.

159 dreapta sus Când Masada a fost ocupată de zeloți, mobilierul din palatul de la apus și din vila lui Irod a fost îndepărtat pentru a crea spațiu pentru familiile sărace ale acestei secte iudaice.

În cele mai emoționante pagini din *Istoria războiului iudeilor*, istoricul Flavius Josephus citează cuvintele lui Eleazar Ben Yair, conducătorul zeloților asediați de romani în fortul Masada: „Atâta vreme cât mâinile noastre vor putea ține o sabie, ele vor săvârși un act de generozitate: mai bine vom muri decât să ajungem sclavii dușmanilor noștri, iar ca oameni liberi ne vom lua rămas bun de la viață împreună cu soțiile și copiii noștri." Acesta vorbește despre dramatica noapte din anul 73 d.Hr., când zeloții i-au îmbrățișat pe cei mai apropiați și cei mai dragi și s-au sinucis cu toții.

În dimineața următoare, când romanii au ajuns la fort, au găsit 960 de cadavre și o cantitate uriașă de bunuri arse. Nu în acest fel se așteptaseră să liniștească rebeliunea câtorva iudei care părăsiseră Ierusalimul după distrugerea templului și care îndrăzniseră să se opună puterii Romei. Cu toate acestea, a fost considerată o victorie amară, deși Masada fusese considerată practic inexpugnabilă.

Fortăreața Masada se ridică deasupra deșertului Iudeii, nu departe de malul de apus al Mării Moarte și de oaza Ein Gedi. Asemănătoare unui piedestal de stâncă, se termină cu un platou romboidal care măsoară 300 de metri pe 600 de metri. Prezența unui *wadi* (torent pluvial) i-a permis lui Irod, rege al Iudeii între 37 î.Hr. – 4 d.Hr, să construiască aici o garnizoană militară permanentă. A ordonat inginerilor săi să sape o rețea de canale și rezervoare de apă care să colecteze apa din *wadi*, dar mai apoi, încântat de frumusețea peisajului, s-a hotărât să folosească locul și ca una dintre reședințele sale.

Planul său ambițios încă se mai vede și astăzi. În partea de nord a platoului, palatul era construit pe trei terase legate prin trepte tăiate în stâncă, avea curți cu porticuri, podeaua era decorată cu mozaic cu desene geometrice, iar pereții erau acoperiți de fresce. Alături de palat se aflau depozitele care puteau păstra cantități uimitoare de bunuri, iar aproape de acestea se află o sinagogă și clădirea băilor pentru oaspeți și înalții oficiali veniți la Masada.

Cea mai bine lucrată cameră din clădirea băilor este *caldarium*, care are o podea susținută de 200 de coloane și prezintă deschizături din teracotă care permiteau să pătrundă aerul cald de la cuptorul aflat dedesubt. Cea mai

159 stânga jos Una dintre magaziile complexului de băi, în partea de sud a acestuia. Înainte de începerea săpăturilor, acestea nu se vedeau, deoarece erau acoperite cu pământ și moloz. Au fost distruse de către zeloții asediați pentru a-i împiedica pe romani să le fure bunurile.

159 dreapta jos Bazinul din interiorul vilei lui Irod. Apa era asigurată printr-un sistem de canale ce veneau de la wadi în partea de apus a fortului pentru ca apoi să trimită apa în 12 rezervoare care împreună totalizau o capacitate de 45 de milioane de litri.

160 sus Unul dintre medalioanele decorate cu fructe şi modele geometrice de pe pardoseala de mozaic sala de audienţă a palatului de la apus. Construit de Irod, acesta a fost imensul centru administrativ de la Masada.

161 Aşezată pe trei terase legate prin trepte, villa regală a lui Irod a fost construită în capătul de nord al platoului. Mărimea clădirii şi interioarele sale elegante sunt dovada ambiţiei acestui om (rege al Iudeii din 37 î.Hr. până în 4 d.Hr.)

impresionantă clădire din complex este palatul de la apus, care acoperea o suprafaţă mai mare de 4 000 de metri pătraţi şi era utilizată drept centru administrativ. Restul zonei era ocupată de spaţiile pentru soldaţi.

Deşi Masada a fost descoperită din secolul al XIX-lea, săpăturile sistematice nu au început decât în 1963. În afară de ruinele maiestuoase, s-a găsit o mare cantitate de bunuri, monede şi schelete (probabil ale acelor zeloţi). Ruinele fortificaţiilor construite de romani în timpul asediului se mai pot vedea şi astăzi la poalele muntelui.

Masada este un simbol al sacrificiului extrem al iudeilor pentru libertate. Cu toate acestea, rezistenţa şi sinuciderea zeloţilor nu apare în textul sfânt iudeu, Talmudul, ci numai în documentul scris de Flavius Josephus, care a aflat despre acesta după ce a întâlnit două femei care au supravieţuit masacrului ascunzându-se în conductele de apă. Însă Flavius Josephus a fost un trădător: s-a născut iudeu, dar s-a vândut romanilor, iar peste secole a fost şters din memoria colectivă a iudeilor. O dată cu el a fost uitat şi episodul de la Masada, până în 1920, când scriitorul Isaac Lamdan a compus un poem intitulat „Masada". Această poveste a inspirat revolta evreilor din ghetoul de la Varşovia împotriva naziştilor în cel de-al doilea război mondial.

160 stânga centru Această capelă bizantină de mici dimensiuni a fost construită în secolul al XV-lea de către călugării care trăiau în grotele de lângă fort. Mozaicul care decora pardoseala a fost distrus complet.

160 dreapta centru Terasa inferioară a vilei lui Irod are vedere către Marea Moartă. Pentru a ajunge la fort, ceea ce în trecut însemna să urci pe o potecă îngustă, în zilele noastre, turiştii ajung cu ajutorul unei telecabine.

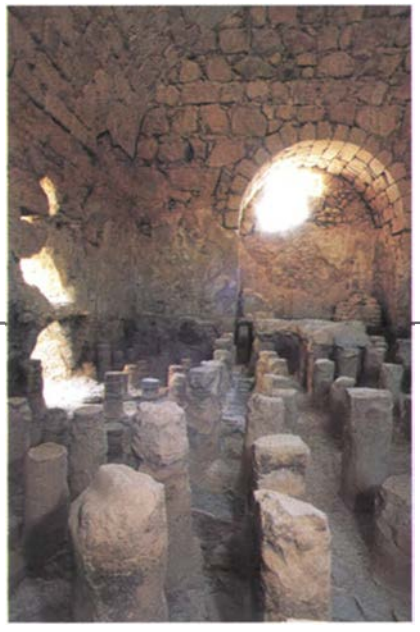

160 jos Caldariumul de la complexul de băi. Susţinut de 200 de coloane, care se văd în fotografie, podeaua prezenta mai multe deschizături din teracotă, prin care aerul fierbinte, de la cuptorul de jos, pătrundea în încăpere.

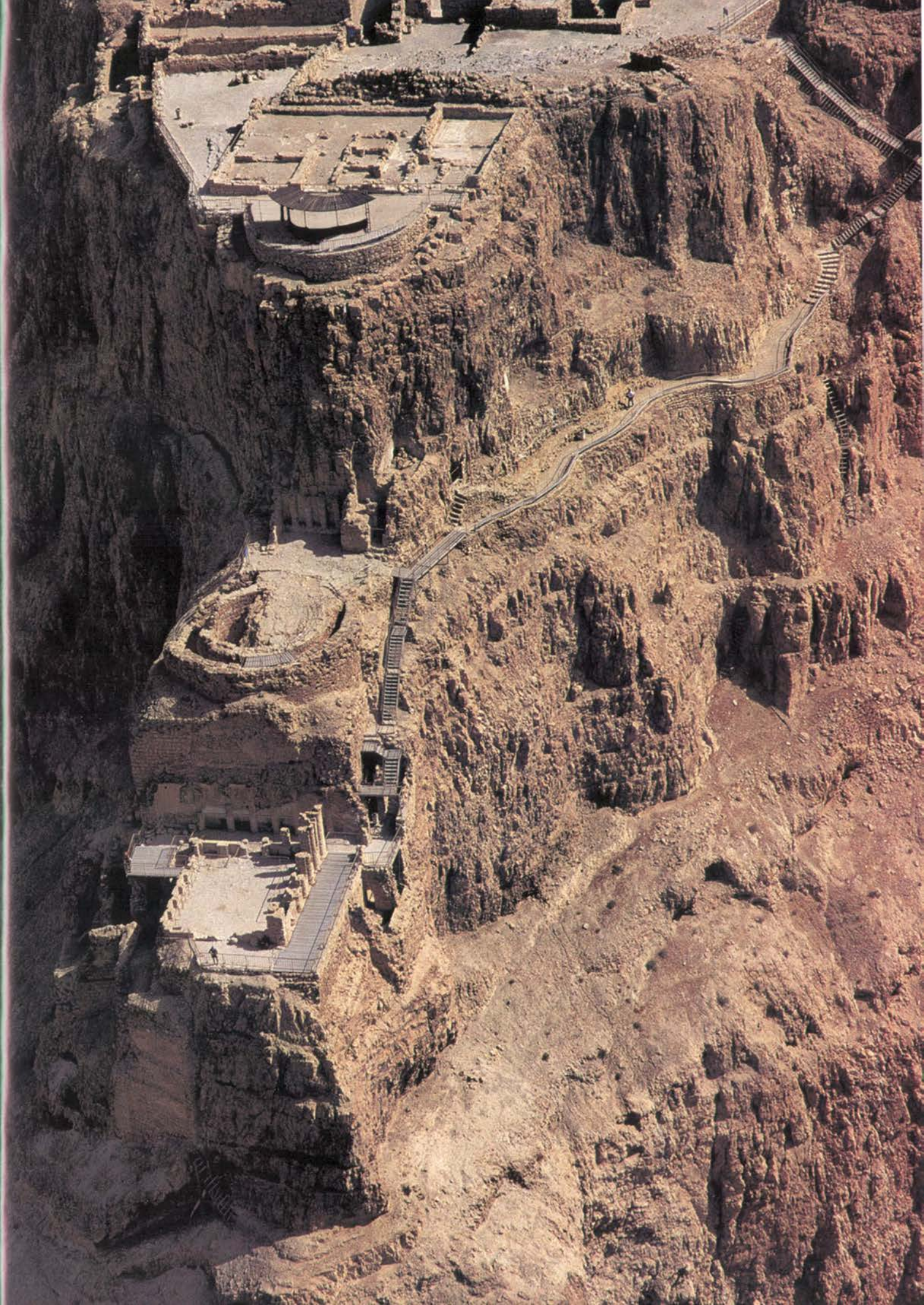

Qusayr' Amra

IORDANIA

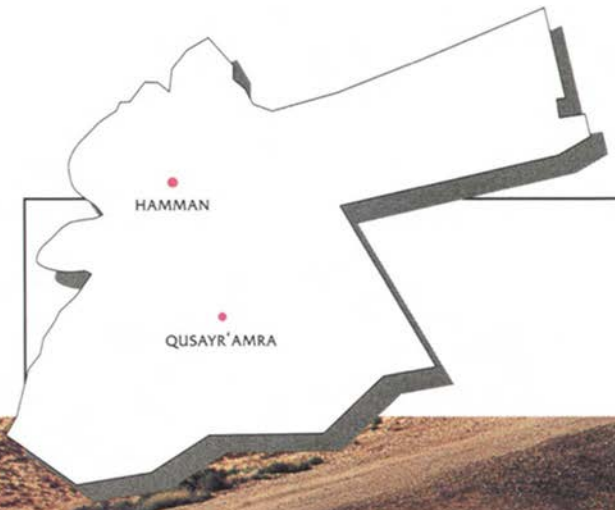

Regiunea Azraq
Anul Inregistrării: 1985
Criterii: C (i) (iii) (iv)

Dinastia arabă a Omeiazilor a fost la putere aproape un secol, între 661-750 d.Hr., dar stăpânirea lor s-a extins de la Damasc, capitala, peste nordul Africii, până în Spania, în Asia Centrală și India. Au intrat în contact și cu China de unde – în schimbul soldaților chinezi capturați în bătălii – au primit înapoi secretul producerii hârtiei.

Cunoscători ai artelor, dar și ai războiului, au produs lucrări arhitecturale de o mare frumusețe, inclusiv ceea ce astăzi este cunoscută a fi Marea Moschee din Damasc, edificii închinate lui Allah în Andaluzia și o serie de „castele pe nisip" răspândite în regiunea Azraq, puțin mai la est de Amman, capitala modernă a Iordaniei.

Aspectul exterior al castelelor dă impresia că au fost construcții militare ori caravanseraiuri, dar, de fapt, castele din Azraq erau locuri de relaxare. Amplasate în oaze ori în apropierea lor, erau folosite ca baze pentru partidele de vânătoare. De asemenea, se poate să fi avut un caracter agricol și puteau fi folosite ca locuri de retragere în perioadele în care Damascul era bântuit de epidemii. Însă, o altă funcție pe care o îndeplineau era să-i primească pe șefii beduini, a căror loialitate avea o importanță strategică privind controlul teritoriului. Deși modest ca mărime prin comparație cu alte castele din regiune, Qusayr 'Amra a fost pus sub protecție UNESCO datorită frescelor excepționale, care sunt un exemplu unic de artă din prima perioadă islamică.

Construit de Walid I, calif între 705-715, sau, după cum susțin unii experți, de către fiul său, Yazid al II-lea, Qusayr 'Amra este situat pe o insulă naturală formată de *Wadi* Butum, unul dintre torentele pluviale din regiune. Inițial, castelul a fost mai mare decât se poate vedea astăzi și includea un fort cu o curte interioară (de la care au rămas fundațiile) și grădini cu fântâni alimentate cu o roată de apă. Două clădiri din gresie, care cuprindeau sala de audiențe și *hammam* (băile), se află într-o stare excelentă de conservare. Prima are zece metri lungime și șase metri lățime, este acoperită cu o boltă cilindrică dreaptă (această formă de boltă, mai târziu, a devenit tipică pentru arhitectura islamică) și are trei culoare; cele două de pe lateral duc la câte o firidă, în vreme ce culoarul central cuprindea tronul.

Plafonul și pereții sunt acoperiți extensiv cu fresce. Într-una dintre fresce, cunoscută drept „fresca celor șase regi", Roderick (regele vizigoților), Krisa (domnitor sasanid), împăratul Bizanțului, negusul Abisiniei, împăratul chinez și șeful turcomanilor au fost identificați. Aceste figuri pot reprezenta fie inamicii Islamului, fie conducători „cu un statut egal" califului Omeiad. Stilurile și subiectele celorlalte fresce arată influențe ale artei elenistice, bizantine și persane. Sunt scene de vânătoare în care un măgar sălbatic este împins către o plasă de un grup de oameni călare; dansatori și muzicieni într-un decor de plante și animale exotice; și scene ce preamăreau în primul rând virtuțile, cu atleți care concurau într-un decor rural.

Frescele din *hammam* sunt la fel de rafinate. Băile erau de o importanță fundamentală pentru ritualurile sociale și religioase din lumea islamică, iar în cele trei încăperi din care erau compuse – *frigidarium*, *tepidarium* și *caldarium* – figurau diferite scene de vânătoare reprezentându-l pe calif, o noapte splendidă cu un cer din emisfera nordică înconjurat de semnele zodiacale și o serie de scene inspirate de mitologia clasică, cu nuduri feminine reprezentând poezia, filozofia și istoria sau, poate, doar grația și frumusețea feminină.

O dată cu sfârșitul dinastiei Omeiazilor și preluarea acesteia de către Abasizii din Bagdad, se încheie capitolul artei figurative islamice. Începând cu anul 750, religia a interzis orice reprezentare umană sau animalieră, socotind-o drept un sacrilegiu.

162-163 Qusayr 'Amra văzut de sus. Inițial, ansamblul a fost mai mare decât ceea ce se vede astăzi și includea un fort cu o curte interioară și grădini cu fântâni alimentate de o roată de apă.

162 stânga jos O nișă se deschide în sala de audiențe în care califul Omeiad stătea pe tron. Pereții acestei săli sunt decorați cu fresce ale căror iconografii sunt reminiscențe ale artei persane, bizantine și greco-romane.

162 dreapta jos Acoperind o suprafață de zece metri pe șase metri, sala de audiențe avea trei pasaje și era acoperită cu o boltă cilindrică dreaptă care urma să devină o trăsătură tipică a arhitecturii islamice.

163 Podeaua circulară a caldariumului din hammam. Frescele rafinate sugerează că Qusayr 'Amra era mai degrabă un loc de relaxare decât un loc cu o funcție agricolă sau militară.

Petra

IORDANIA

DISTRICTUL MA'AN
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1985
CRITERII: C (I) (III) (IV)

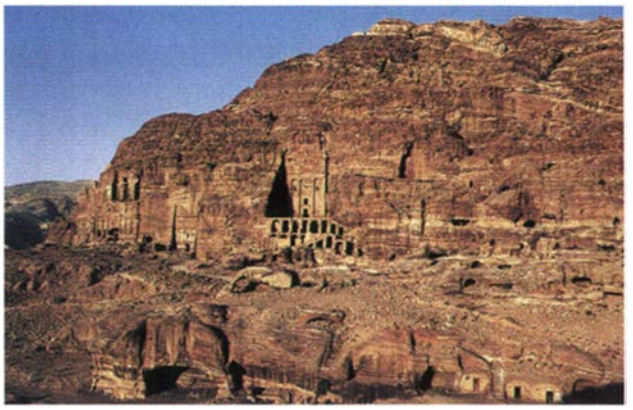

164 sus Petra la asfinţit: lumina scăzută şi roşiatică face edificiile să pară şi mai splendide şi scoate în relief minunatele nuanţe ale pietrelor.

164 stânga jos O trăsură cu cai trece prin cheile înguste şi frumoase, numite Siq, săpate în gresie, pe o distanţă de peste un kilometru. Cheile Siq oferă singura intrare în cetatea nabateană Petra.

Tămâie, şofran, smirnă, nucşoară, piper, ghimber şi scorţişoară pentru mirodenii şi uleiuri parfumate, balsamuri şi medicamente; muselină şi mătase care, de la începutul secolului I d.Hr., au început să fie ţesăturile favorite ale celor mai rafinaţi romani: toate aceste bunuri – conform *Periplo del Mare Eritreo*, un manual scris de un negustor grec anonim – au sosit din India pe mare în porturile Hadramauth din Yemen, legendarul regat Saba. De aici, nabatienii le-au transportat în caravane traversând deşertul din Peninsula Arabică până în Petra, cetatea fabuloasă, unde erau împărţite pentru a fi distribuite în bazinul mediteranean, Persia şi Mesopotamia.

Se ştiu puţine lucruri despre negustorii semi-nomazi care şi-au câştigat preţuirea romanilor şi perşilor pentru capacitatea lor de a furniza astfel de mărfuri căutate. Unii experţi îi identifică pe aceştia cu locuitorii cetăţii Edom, care au oprit exodul iudeilor conduşi de Moise. Primul document scris referitor la nabatieni este mult mai recent şi se găseşte în Cartea a XIX-a din *Bibliotheca Historica* a lui Diodorus Siculus (80-20 î.Hr.). Evenimentele la care se referă acesta datează din 315 î.Hr. şi privesc încercarea eşuată a diadohilor (succesorii lui Alexandru cel Mare) de a-i învinge pe nabatienii care locuiau în Petra.

Următoarele informaţii despre trib datează din anul 63 î.Hr., când romanii conduşi de Pompei au reuşit să-şi extindă dominaţia asupra a ceea ce este astăzi Siria şi Iordania, care, în cea mai mare parte, erau locuite de nabatieni. Cu toate acestea, au reuşit să se adune în capitala lor şi să-şi menţină monopolul asupra bunurilor care proveneau de la Marea Roşie.

Roma a reuşit să-i controleze abia în anul 106 d.Hr., când, la moartea regelui lor Rabbele II, nabatienii au cedat lui Cornelius Palma, guvernator al Siriei sub împăratul Traian, cetatea lor. Faptul că s-au predat a fost, probabil, rezultatul unui acord diplomatic, aşa cum sugerează monedele romane bătute după anexare, pe care, pentru a comemora evenimentul, era scris *Arabia adquisita* şi nu, *Arabia capta*, în alte cuvinte, o indicaţie al unui „transfer al proprietăţii" de natură administrativă.

De fapt, în ciuda superiorităţii zdrobitoare a soldaţilor şi armelor, romanii nu ar fi putut niciodată să ia Petra cu forţa. Cheile Siq – o trecătoare îngustă formată în mii de ani de *wadi* Musa (Valea lui Moise), unul dintre torentele pluviale din zonă – era singura posibilitate de intrare în cetate, iar intrarea în chei era, practic, invizibilă. Din acest loc, pe o distanţă de 1 200 de metri, sunt o serie de curbe şi coturi în unghi drept între pereţii de gresie înalţi de 100 de metri. Era singura modalitate de a ataca cetatea, dar una sinucigaşă, chiar şi pentru o armată cum era cea romană.

Acum nu mai reprezintă un obstacol militar inexpugnabil; cheile Siq nu mai sunt astăzi decât o trecătoare de o mare frumuseţe pe drumul către Khazneh Fir'awn (Tezaurul Faraonului), edificiul imens săpat în stâncă, unul dintre cele mai impresionante monumente din lumea antică. Arheologul englez Sir Leonard Woolley scria: „Arhitecţii nabatieni au disecat arhitectura clasică şi s-au jucat

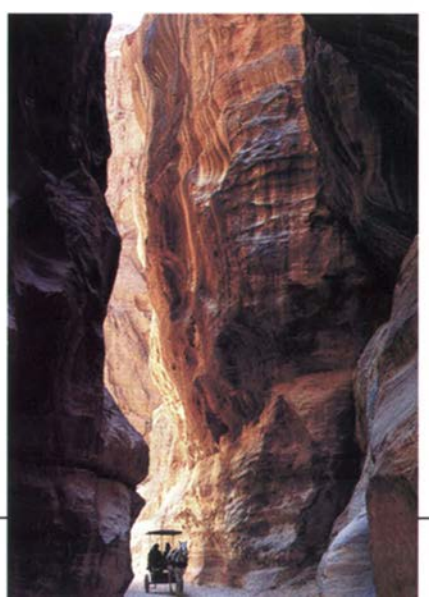

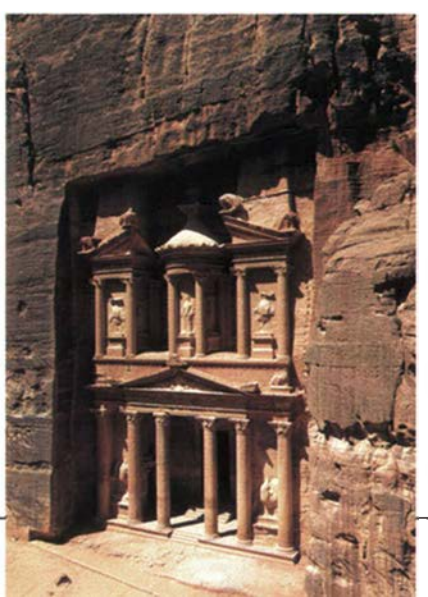

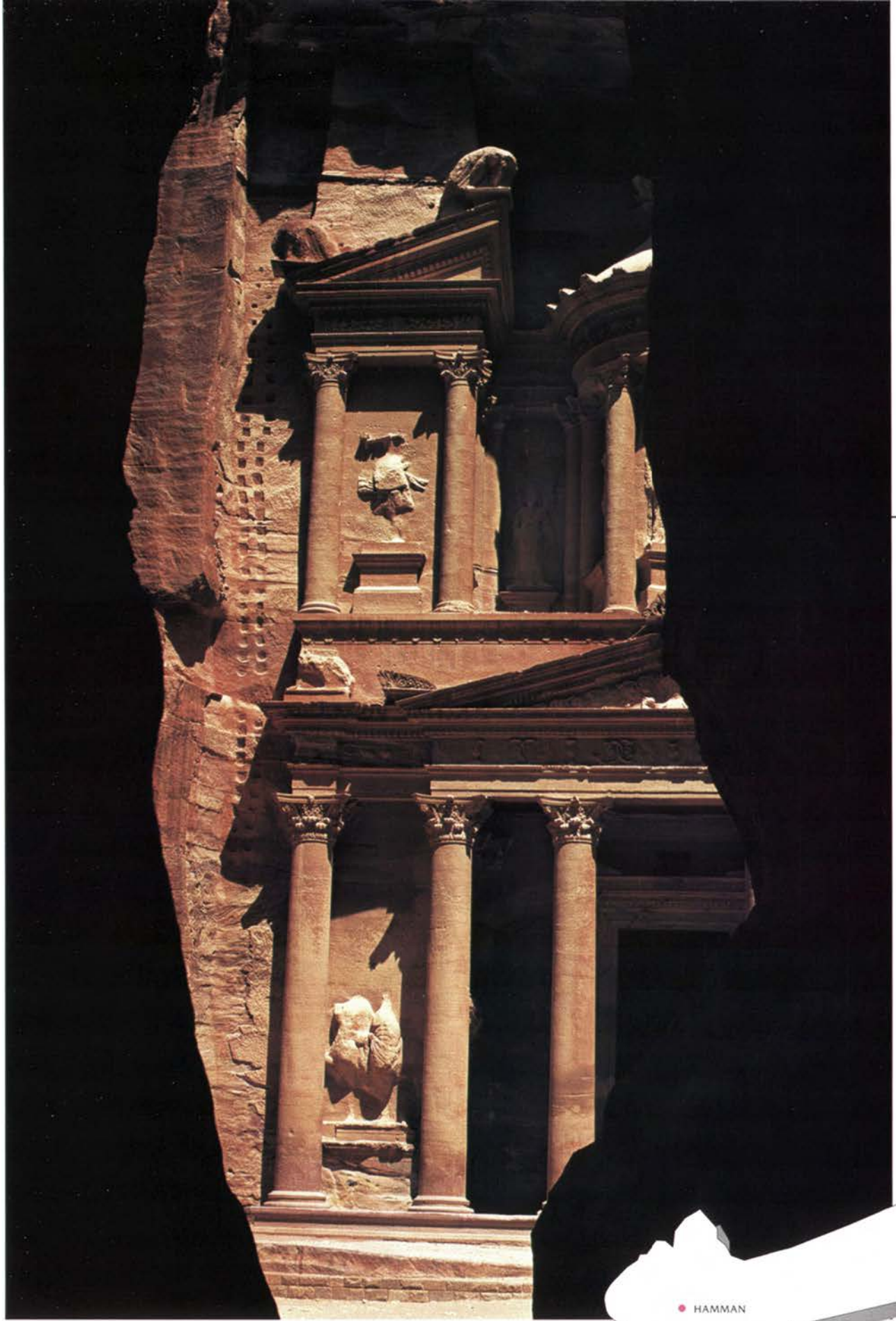

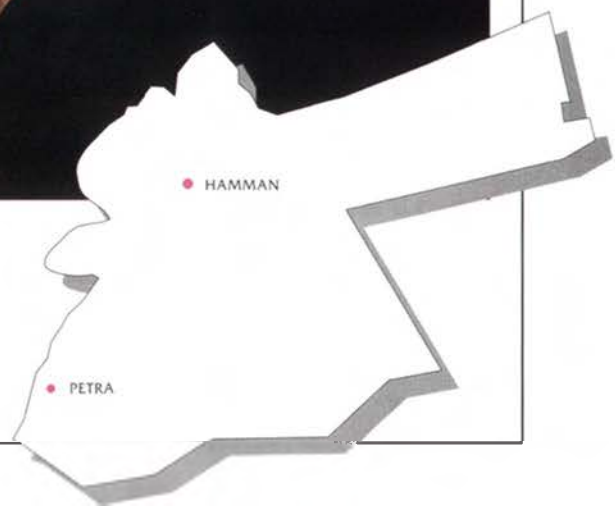

164 dreapta jos Fațada clădirii Khazneh Fir'aun are două nivele și este înaltă de 40 de metri și lată de 28 de metri. Aspectul ei complex este dat de peretele din fundal, care o face să pară de parcă edificiul este pus într-o ramă imensă.

165 Fisura dramatică a cheilor Siq arată arhitectura splendidă a edificiului Khazneh Fir'aun (Tezaurul Faraonului), care a fost probabil construit în memoria lui Arete al III-lea, a cărui domnie (84-56 î.Hr.) coincide cu perioada de cea mai mare prosperitate a nabatienilor.

cu diferite elemente componente, aranjându-le după bunul plac cu un dezinteres sublim față de funcția pentru care, inițial, fuseseră concepute".

Khazneh Fir'awn are o fațadă pe două nivele (lată de 28 de metri și înaltă de 40 de metri) caracterizată de un aspect elaborat. Nivelul inferior este format dintr-un portic cu șase coloane, iar nivelul superior este împărțit de un *tholos* rotund cu un acoperiș conic deasupra căruia se află o urnă. De o parte și de alta se află două semi-frontoane încadrate de coloane și chioșcuri. Peste tot se află motive ornamentale de o foarte bună calitate: statui, capiteluri și frize cu ghirlande de flori și fructe sălbatice ce amintesc de modelele elenistice. Ca majoritatea monumentelor de la Petra, edificiul a avut o funcție funerară și a fost cioplit în memoria regelui Arete III (84-56 î.Hr.), a cărui domnie coincide cu perioada de cea mai mare prosperitate a nabatienilor. Numele Khazneh Fir'awn i-a fost dat de către arabii care multă vreme au fost convinși că urna de pe *tholos* conține o comoară. Furia lor iconoclastă i-a determinat să distrugă statuile de pe fațadă, în același fel în care unii beduini, mai târziu, au distrus amfora în căutarea comorii.

De la Khazneh Fir'awn, cetatea magnifică se deschide către o depresiune înconjurată de piscuri roz, unde singura clădire care a supraviețuit și nu a fost tăiată în stâncă, de asemenea, a fost denumită greșit: Qasr al Bint Fir'awn (Castelul Fiicei Faraonului). Structura acestui templu vast, bogat decorat, se bazează pe arhitectura templelor de pe valea Nilului. Numele își are originea în influența egipteană asupra culturii locale care data din vremuri

166 stânga sus O stradă cu coloane, dezvoltată între sfârșitul secolului I și începutul secolului al II-lea î.Hr., traversează orașul de la est la vest, de la templul Qasr el-Bint Fir'aun până la templele regale.

166 dreapta sus În întregime săpat în gresie, teatrul are o cavea în care se puteau așeza 8 500 de spectatori. Inițial frons scenae era acoperită cu panouri de marmură și decoruri în culori vii.

166-167 O vedere a cavoului corintic cu Palatul Cavoului în stânga. Numele celui de-al doilea edificiu se datorează convingerii că stilul arhitectural îl imită pe cel al reședințelor elenistice maiestuoase. Ambele structuri au fost cavouri colective care erau, probabil, folosite de membrii familiei regale.

167 sus Cavoul Obeliscului își datorează numele celor patru obeliscuri ronde bosse care îi simbolizează pe decedații din cavou. A fost săpat deasupra marelui triclinium din Bab el-Siq. Probabil, a fost o relație funcțională între cele două clădiri, ale căror fațade sunt remarcabile pentru arhitectura lor rafinată.

167 jos La fel ca la multe dintre cavourile din Petra, în încăperea cu portic din Cavoul din Grădină, din zona wadi Farasa, se presupunea că aveau loc mese funerare în memoria celor decedați, probabil la comemorarea morții lor.

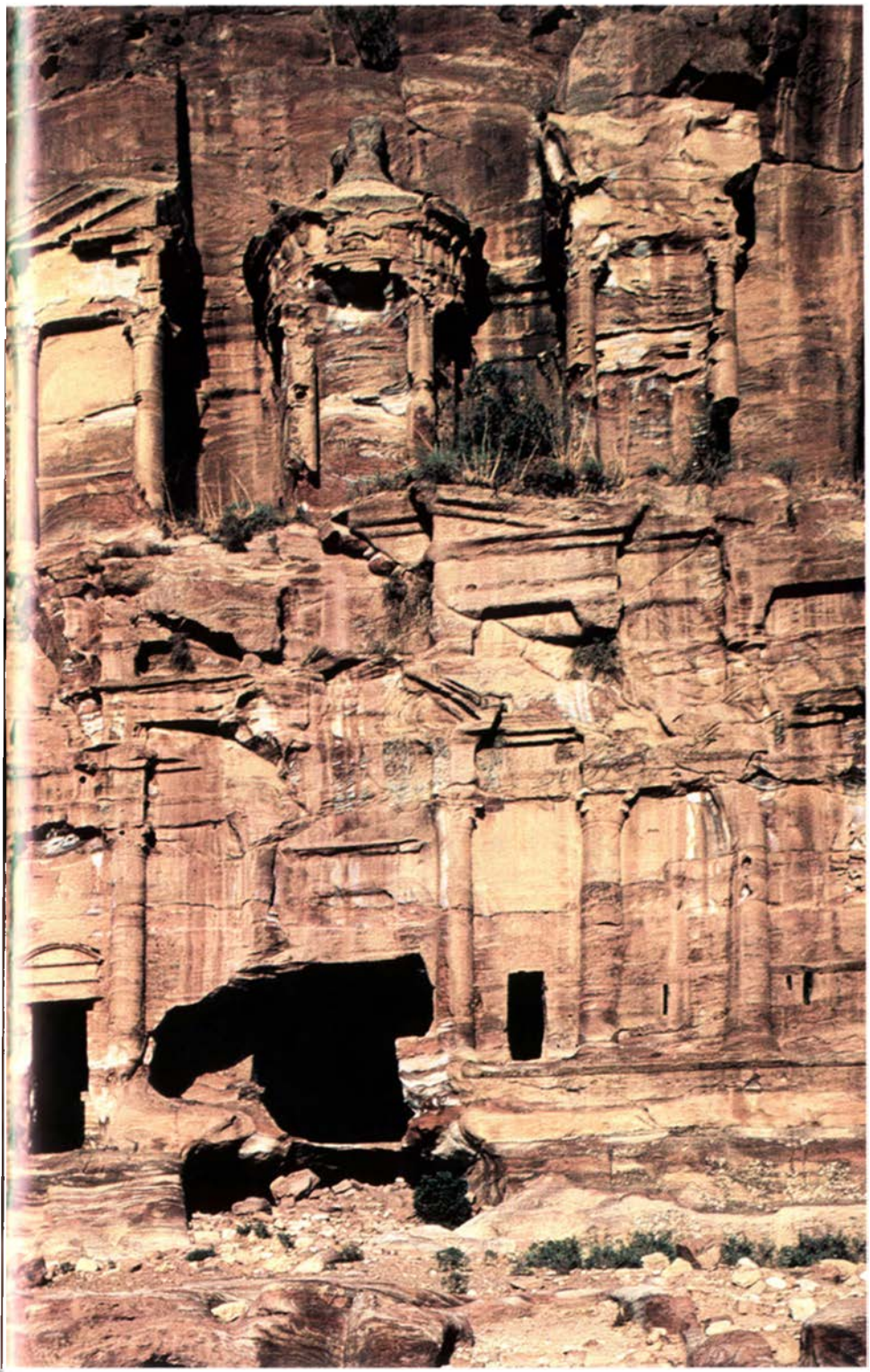

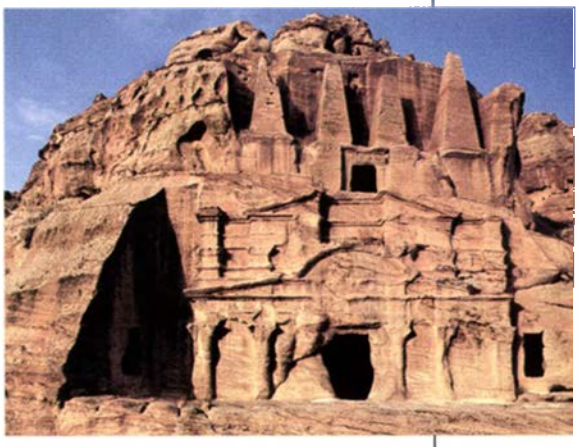

îndepărtate, datorită schimburilor comerciale ce se desfășurau între Petra și Alexandria. Mai mult, caracterul mercantil al nabatienilor le-a asigurat capacitatea de a absorbi caracteristicile culturale și artistice ale populațiilor cu care intrau în contact.

Maiestuoasa ad-Dayr (mănăstirea) este într-un stil clar elenistic. Se află pe vârful muntelui cu același nume și se ajunge acolo pe un șir nesfârșit de trepte tăiate în piatră, un fel de *via sacra* încadrată de cavouri și nișe votive.

Cu toate acestea, multe dintre cavourile din Petra – la fel ca Mormântul cu Urnă – și *triclinia* de piatră unde aveau loc mesele funerare

168 sus Acest cavou-templu de la începutul secolului I d.Hr. se numește Cavoul Soldatului Roman datorită sculpturii din nișa centrală, reprezentând un bărbat în armură. Aceasta era o efigie a unui ofițer de rang înalt care a fost înmormântat acolo.

168 jos Zidurile tricliniumului Cavoului Soldatului Roman sunt sculptate cu semicoloane și nișe cu ferestre mari. În mijlocul încăperii se află bănci de piatră unde se așezau invitații în timpul ceremoniilor funerare.

168-169 Arheologii cred că ad-Dayr (mănăstirea) a fost un templu construit în onoarea unui suveran nabatian (poate Oboda I) care a fost canonizat după moartea sa.

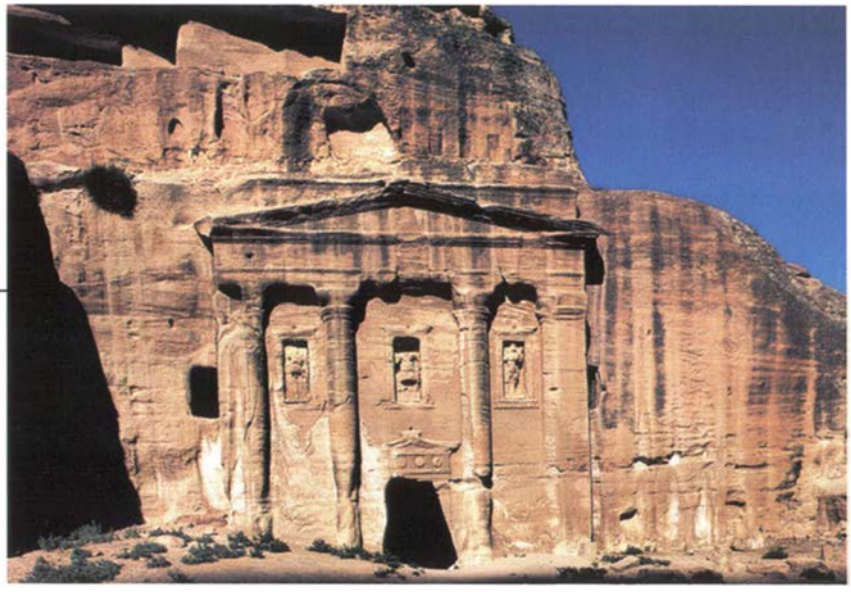

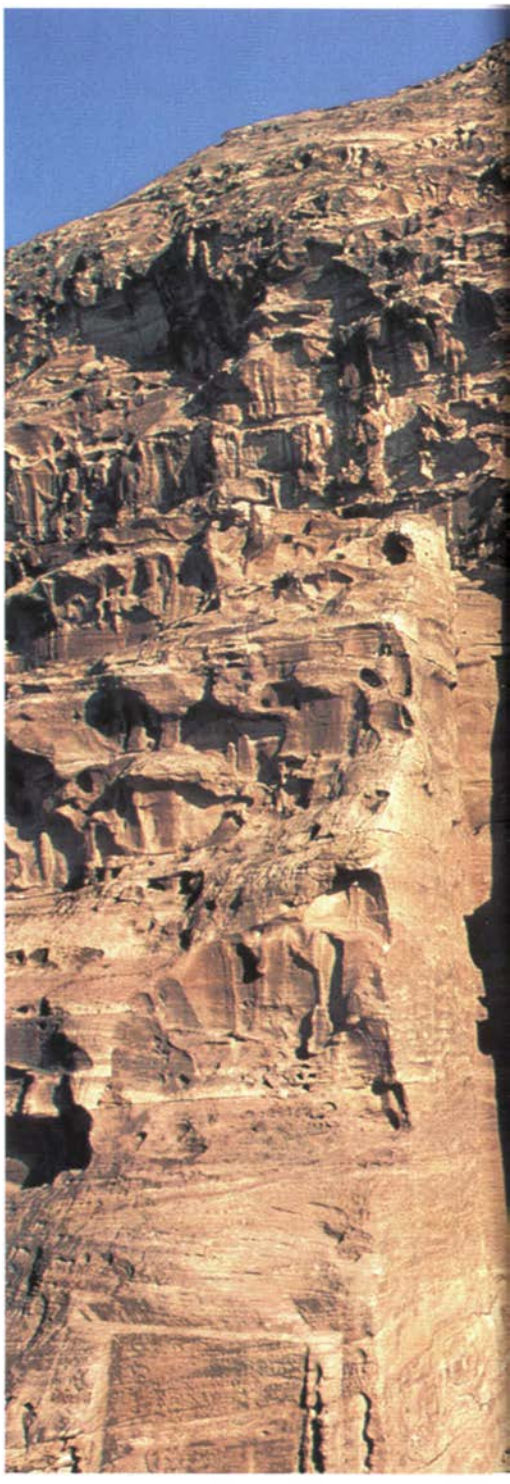

sunt împodobite cu decorațiuni în trepte tipice pentru arta asiriană.

Din casele nabatiene nu a mai rămas nimic, locuințele lor au fost probabil construite din materiale perisabile. Se știe puțin despre populație, care poate a fost absorbită de către arabi. După sosirea romanilor, treptat, orașul și-a pierdut importanța, chiar dacă, de exemplu, Strabon l-a descris în termeni plini de entuziasm. Pe de altă parte, în secolul al III-lea d.Hr., o dată cu declinul imperiului, romanii și-au pierdut interesul pentru orașul Petra. Amintirea i-a devenit un secret păstrat de grupurile dispersate de beduini, până în 22 august 1812 când a fost redescoperită de călătorul elvețian Johann Ludwig Burckhardt.

Relatarea sa, publicată în *Călătorii în Siria și Țara Sfântă*, a găsit un teren fertil în Europa epocii romantice din secolul al XIX-lea. A convins un tânăr scoțian de origine umilă să pornească într-o expediție către cetatea extraordinară. Îl chema David Roberts și cele aproape 100 de schițe și picturi cu Petra i-au permis să-și atingă visul de glorie. La întoarcerea în Marea Britanie, Roberts a devenit faimos, a fost și cel mai mare pictor peisagist al vremii sale, iar, după ce imaginile sale au fost publicate, Petra a revenit la viață.

169 stânga jos Cavoul lui Sextius Florentinus, guvernatorul roman al provinciei Arabia în 127 d.Hr., are o figură feminină pe marele arc central. Aceasta era probabil o gorgonă, un simbol de influență elenistică.

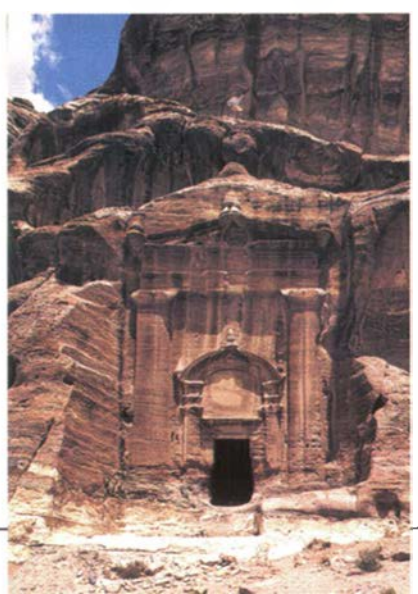

169 dreapta jos Fațada Cavoului Renașterii. Acest nume ciudat reflectă detaliile de pe fronton care seamănă cu ale unei clădiri italiene din acea perioadă. O altă caracteristică decorativă neobișnuită a cavourilor de la Petra este basorelieful unei scări.

Hatra

IRAK

Regiunea Mosul
Anul înregistrării: 1985
Criterii: C (ii) (iii) (iv) (vi)

170 sus O pădure de coloane grele de la ruinele din Hatra prezintă capiteluri care combină stilurile elenistic și persan. Orașul a avut momentul de vârf în timpul lungii domnii a lui Sanatruk alII-lea (200-240 d.Hr.) când dominația sa se întindea până la Eufrat.

170 jos Ziduri groase din gresie împodobite cu statui și altoreliefuri reprezentând oameni și animale mărginesc unul dintre intrândurile din templul labirint al lui Shamash din centrul orașului.

Războiul din Irak a alarmat toți arheologii din lume în privința sorții patrimoniului istoric imens din țara unde înfloriseră primele culturi ale omenirii. În aprilie 203, imagini ale jafului de la Muzeul Național din Bagdad a făcut lumea să se aștepte la ce era mai rău în privința celor 17 000 de lucrări de artă conservate în depozitele sale.

O primă estimare a sugerat că 80% dintre piese fuseseră fie furate, fie distruse, dar o misiune a College Art Association, care a urmat războiului, a făcut o evaluare mai precisă a distrugerilor, ajungând la concluzia că lipseau numai 10 000 de piese, ceea ce era totuși grav. Furturile din galeriile publice au fost mai limitate: au dispărut „numai" 40 de piese. Acestea includ capetele practic smulse de pe sculpturile de mărime naturală găsite în galeria statuilor din Hatra.

O fortăreață-cetate din nord-vestul Irak-ului, aflată la jumătatea drumului dintre Mosul și Samara, Hatra nu se știe exact când a fost fondată. Se poate să se fi întâmplat în jurul anului 400 î.Hr., fiind inițial o modestă așezare asiriană care s-a dezvoltat ulterior, pentru a cunoaște o mare perioada de glorie între secolele al II-lea î.Hr. și al III-lea d.Hr. Situată într-o poziție strategică pe Drumul Mătăsii, a fost una dintre cele mai prospere cetăți din regatul parților. Într-adevăr, astăzi este considerată cea mai importantă relicvă dintre culturile antice din Mesopotamia. Mai târziu, a devenit capitala primului regat arab după ce a rezistat eroic asediilor romane, conduse de Traian (116-117 d.Hr.) și Septimius Severus (198-199 d.Hr.). Între aceste două episoade, Sanatruk I (167-190) s-a numit singur „regele arabilor" și a denumit Hatra „Cetatea Soarelui" după ce a construit cel mai impresionant edificiu al orașului: templul lui Shamash, Zeul Soare.

De o formă circulară, Hatra are un diametru de peste 1,5 kilometri și este înconjurată de două șiruri de ziduri de apărare. Primul, lung de opt kilometri, a fost construit din pământ. Al doilea zid, interior, are o lungime de aproximativ șase kilometri și este separat de zidul de pământ printr-un șanț adânc. Zidurile sale de piatră, groase de trei metri și înalte de doi metri, însumează 163 de turnuri de

170-171 Ruinele din Hatra se află într-o depresiune puțin adâncă (numită al-Jazirah) din regiunea semi-deșertică dintre Tigru și Eufrat, la mică distanță de wadi Tharthar și la aproximativ 96 de kilometri de Mosul.

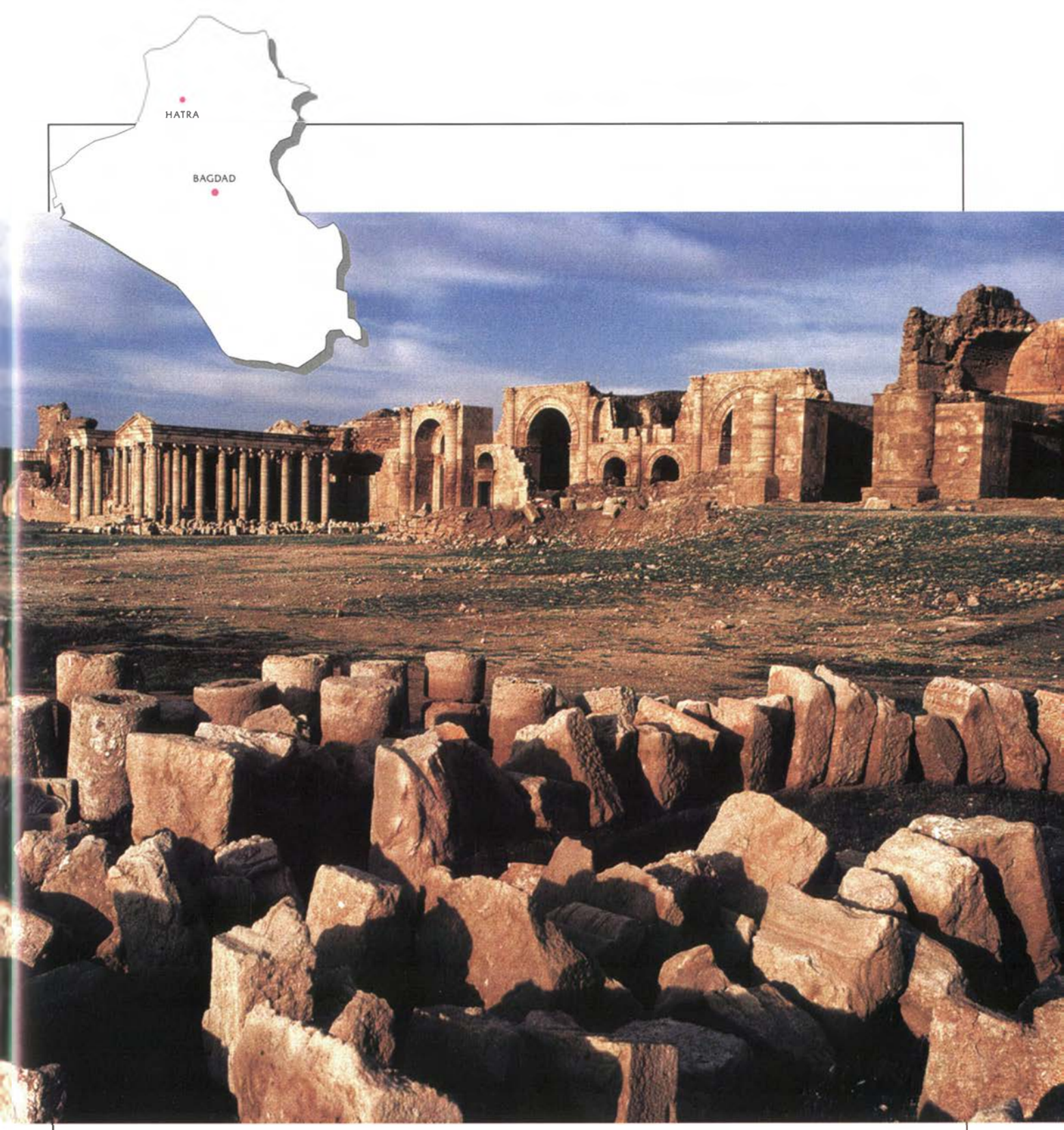

171 stânga jos Figurile cetăţenilor distinşi din Hatra care a făcut donaţii consistente pentru construcţia marelui templu sunt sculptate pe bolţile celor unsprezece intrări ale importantului edificiu religios.

171 dreapta jos O friză delicată se află deasupra uneia dintre intrările templului lui Shamash. Clădirea este înconjurată de ziduri înalte care îi conferă un aspect aproape militar. Hatra a fost faimoasă pentru înaltele cunoştinţe militare: soldaţii săi perfecţionaseră un fel de bombă incendiară, care era o armă foarte inovatoare în secolul al II-lea d.Hr.

apărare și sunt străpunse de patru porți principale, de la care tot atâtea străzi duc către centrul orașului. Zidurile și turnurile sugerează că Hatra avea un rol militar pe lângă unul comercial și explică rezistența orașului la asalturile puternicelor legiuni romane.

Multele temple ale orașului – toate construite la începutul erei creștine, când Hatra era unul dintre cele mai bogate orașe din regiune – îi subliniază funcția religioasă. Cel mai important era cel al lui Shamash, un edificiu colosal cu patru laturi, măsurând 437 de metri pe 322 de metri, înconjurat de ziduri îmbrăcate în piatră, cu o poartă principală în partea de răsărit și cu încă unsprezece intrări secundare. În interior se aflau o serie de capele închinate unor zei secundari, ca Maran, Shiu, Samia, Saqaya și Alat. Pe de altă parte, mausoleele, clădiri cu două etaje cu mai multe camere funerare și acoperișuri în boltă, au fost găsite în partea răsăriteană a orașului.

Aflată la răscrucea comercială dintre Orient și Mediterana, Hatra nu a fost o țintă numai pentru romani; în consecință, prosperitatea sa nu a durat mult timp. În 236, a rezistat asaltului regelui persan Ardashir I, dar, după doar

trei ani, a fost capturată de forțele lui Shapur, regele sasanid care nu a avut nici un scrupul să distrugă complet cetatea. Cu toate acestea, scurta perioadă de splendoare a lăsat în urmă exemple extraordinare de statui care demonstrează influențele greacă, romană și persană. Într-un amestec neegalat de stiluri și culturi, statuile divinităților din Hatra s-au amestecat cu cele ale lui Poseidon, Eros, Hermes, Apollo și Hercule, care este reprezentat purtând pielea leului din Nemeea pe umărul stâng, precum și cele ale suveranilor și ale altor personaje importante din regat. Astăzi, majoritatea statuilor și a sculpturilor se păstrează la Muzeu Național din Bagdad și la muzeul din Mosul, unde se speră că vor supraviețui unui nou atac neașteptat.

172 sus Mică și rafinată, această placă votivă în basorelief îl reprezintă pe zeul Nergal care ține un câine în lesă. Inițial plasată pe o stelă funerară, astăzi sculptura se află în Muzeul din Mosul.

172-173 Cel mai impunător edificiu din Hatra este colosalul templu cu patru laturi care măsoară 478 de metri pe 352 de metri și închinat lui Shamash, Zeul Soare. Construit de Sanatruk I (167-190 d.Hr.), de asemenea, are multe capele închinate unor zei de mai mică importanță.

173 sus Un înalt demnitar este reprezentat cu o coafură cârlionțată foarte complicată.

173 stânga jos O delicată figură feminină cu veștminte și coafură în stilul elenistic se află într-o parte a unei coloane din marele templu.

173 dreapta jos Multe figuri feminine de la Hatra au fost reprezentate purtând veșminte lungi drapate, bijuterii și coafuri complicate și oferă o imagine a veșmintelor partilor din secolul al II-lea d.Hr.

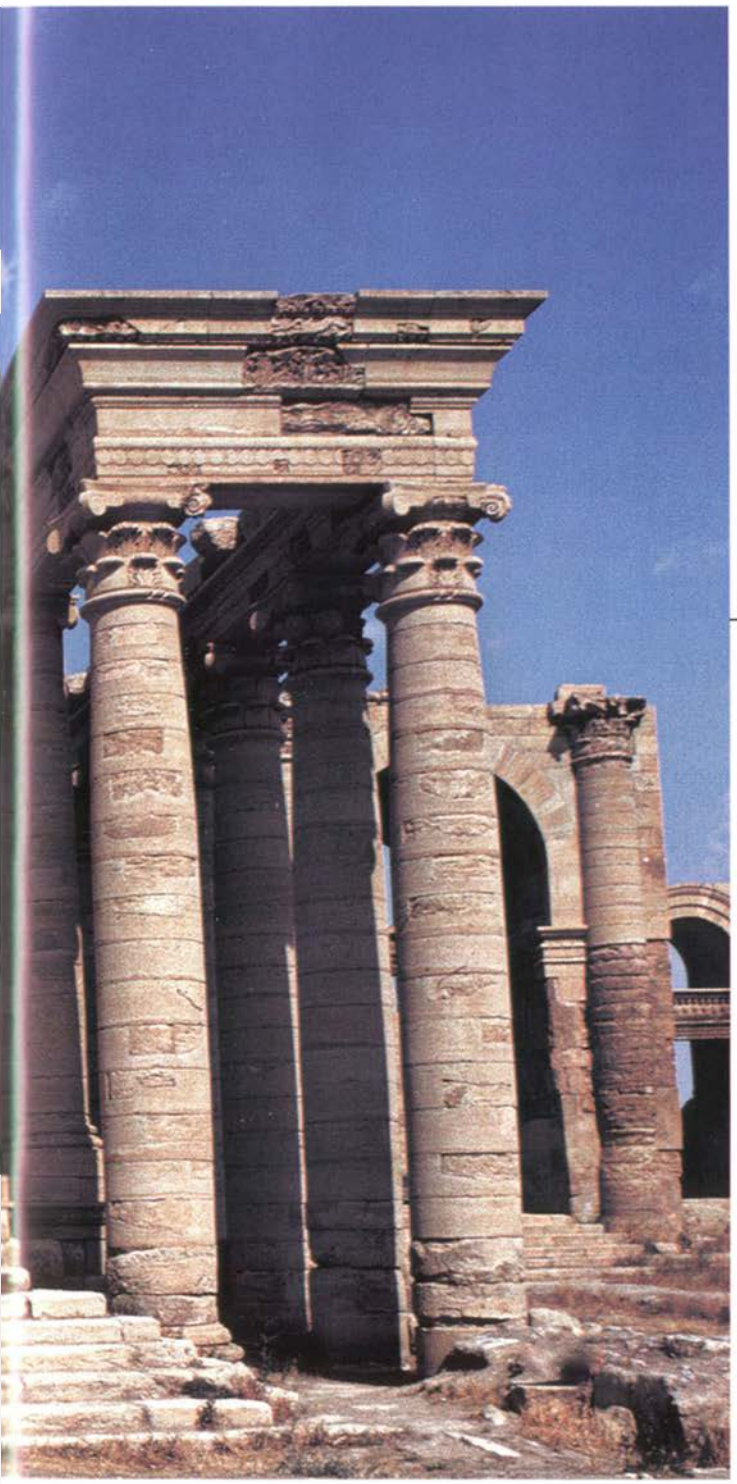

Persepolis

IRAN

PROVINCIA FĂRS
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1979
CRITERII: C (i) (iii) (vi)

În procesiunea care marca începutul sărbătoririi Anului Nou, toți reprezentanții imensului imperiu persan defilau cu mare pompă. Sărbătoarea festivă, plină de culoare, era o sursă de mândrie pentru cârmuitor și, de asemenea, o sursă de distracție pentru spectatori. Se deschidea cu un marș solemn al armatei celor Zece Mii de Nemuritori, apoi urmau mezii (care aveau onoarea de a deschide parada supușilor perșilor), urmați de elamiți ținând lei în lanțuri, parții, sogdienii din Asia Centrală care aduceau dromadere și blănuri, daruri pentru împărat, egiptenii cu stindarde și un bivol, sagartenii pe cai și veșminte magnifice, bactrienii pe cămile, armenii cu vaze pline cu ofrande, babilonienii purtând cupe și aducând țesături, locuitorii Ciliciei cu berbeci, sciții cu coafuri cu țepi, asirienii cu lănci, lidienii cu un car de luptă, ionienii cu platoșe și, la final, indienii cu zeci de coșuri mari.

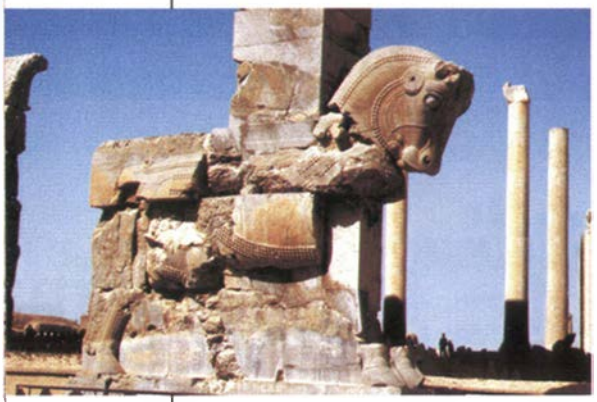

Parada avea loc la Persepolis. Totul este consemnat cu mare precizie în relieful magnific lung de 300 de metri, împărțit în mai multe registre, de pe pereții scării de la Apadana. Această sală monumentală – susținută de 36 de coloane, fiecare înaltă de 25 de metri, decorate cu capiteluri sub formă de grifoni, lei și tauri – era destinată recepțiilor oferite de Regele Regilor, cârmuitorul dinastiei Ahemenizilor, care era ales de către zeul suprem, Ahura Mazda. Construcția superbă a fost construită la porunca lui Darius (522-486 î.Hr.) care făcuse din Persepolis capitala sa.

De îndată ce a urcat pe tron, Darius a lansat o politică mai puțin centralizată, instituind satrapiile cu puteri extinse în privința cârmuirii fiecărei provincii. De fapt, „statul său descentralizat" nu avea nevoie de un nou sediu pentru cârmuire, nici cu scop administrativ, nici comercial. De aceea, Persepolis a fost dezvoltat ca un centru unde aveau loc ceremoniile oficiale și se păstra tezaurul imperial, unde se strângeau darurile aduse lui și succesorilor săi din toate colțurile imperiului.

174 sus Construcția cetății Persepolisului, pe o platformă artificială lungă de 360 de metri, lată de 300 de metri și înaltă de 15 metri, a fost începută de Darius și continuată de succesorii săi, folosindu-se mii de sclavi din toate colțurile imperiului.

1740 jos Sculptat la o scară masivă, dar cu detalii atent executate, acest taur, acum fără coarne, servește ca bază pentru o coloană. Capitelurile și plintele din Persepolis deseori erau sub formă de animale.

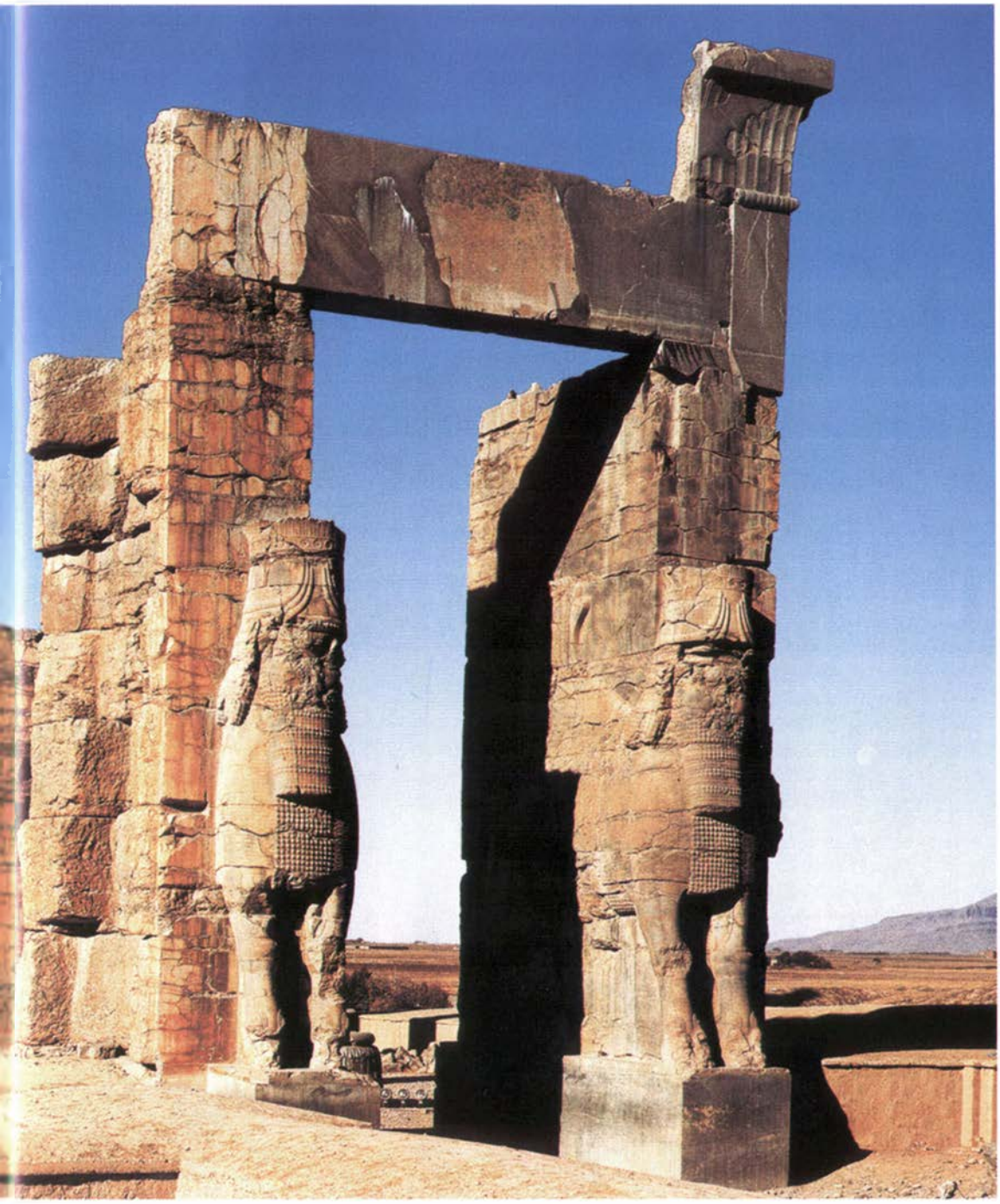

174-175 Așa cum este documentat, magnificul Portal al Neamurilor, construit de Xerxes I, duce la Apadana, sala monumentală în care puteau intra mii de oameni pentru a participa la ceremoniile oficiale.

175 sus Persepolis a fost atât de bogat încât, astfel cum arată Herodot, când Alexandru cel Mare a distrus cetatea în 330 î.Hr., a fost nevoie de 10 000 de catâri și 5 000 de cămile pentru transportul tezaurului.

175 jos Un simbol al puterii ahemenide de la intrarea către Apadana, această creatură mitologică este o lamasu, un sfinx cu un corp de taur, cap de om cu o barbă ascuțită.

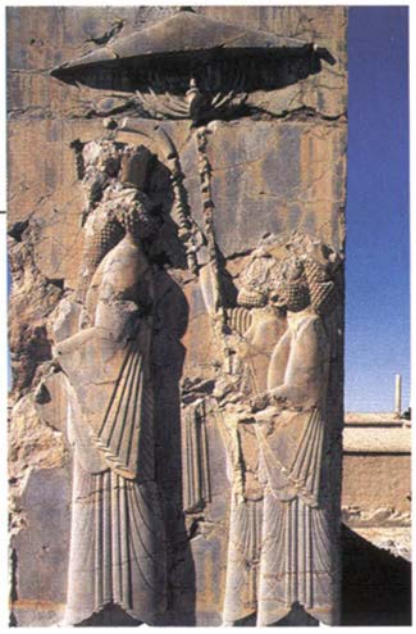

176 stânga sus Când este prezentat călătorind dintr-un loc în altul, cum este cazul cu această frizã de pe Tripylon, întotdeauna Darius este însoțit de sclavi care îl apără de soare și de muște. În portretele sale, întotdeauna exprimă putere și o frumusețe aproape supranaturală.

176 dreapta sus Stând pe tron și cu picioarele pe un taburet, Darius își întâmpină supușii într-o poză hieratică. În reliefuri, întotdeauna, regele este reprezentat mai mare decât celelalte personaje.

Construit pe o platformă de piatră lungă de 450 de metri, lată de 300 de metri și înaltă de 15 metri, singura intrare în Persepolis era o scară ce ducea la Poarta Neamurilor, construită de fiul lui Darius, Xerxes. Această mare structură era deschisă pe trei părți și păzită de tauri de piatră înalți de șapte metri. La mică distanță de Apadana se află două clădiri construite de Darius, Tripylon (împodobit cu basoreliefuri) și Tachana (Palatul de Iarnă), a căror intrare este păzită de statui reprezentând tauri și *lamasu* (sfincși cu corp de taur și cap de om, cu o barbă ascuțită).

Puțin mai departe se află uriașa Sală a Tronului, de asemenea denumită Palatul celor O Sută de Coloane, și palatul neterminat al lui Artaxerxe III (358-338 î.Hr.), ultimul cârmuitor din dinastia ahemenidă. Ansamblul include palatul lui Xerxes, un elegant spațiu de formă pătrată spre care dădeau o serie de săli. Una dintre acestea este considerată a fi haremul, deși aici nu a locuit niciodată vreo femeie și nici chiar palatul nu a fost vreodată folosit drept reședință, deoarece, pur și simplu, a fost un spațiu de depozitare pentru tezaurul imperial. În arhivele curții, care conțin 25 000 de tăblițe cu caractere cuneiforme, trezorierii inventariau minuțios toate darurile aduse cârmuitorului. De fapt, 1 438 de persoane se ocupau de paza și administrarea bogățiilor sale.

În 330 î.Hr., Alexandru cel Mare a ajuns la porțile cetății. Armata sa era atât de mare și de bine instruită, încât perșii s-au predat fără luptă. Cu toate acestea, și împotriva obiceiului său, macedoneanul a distrus Persepolis, transformându-l în ruine. Aceasta era răzbunarea sa împotriva Ahemenizilor care distruseseră Atena în 480 î.Hr. Apoi Alexandru, de neoprit, și-a continuat calea de cucerire a Orientului. Totuși, se spune că la revenirea sa, câțiva ani mai târziu, a dorit să se oprească la Persepolis, care acum nu mai era decât o umbră. A urcat pe platformă, singur, la apusul soarelui, și a vărsat câteva lacrimi de regret.

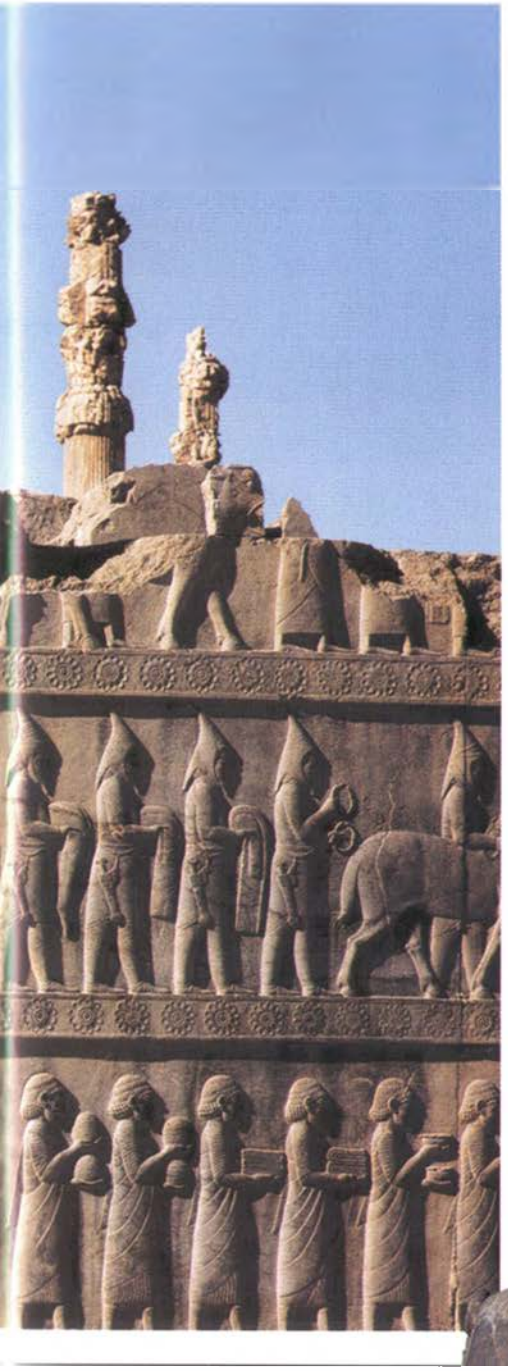

176-177 Supușii lui Darius sunt reprezentați plătindu-i tributul, în friza care decorează postamentul Apadanei. Rigiditatea reprezentării oficiale este îmblânzită de prezența chiparoșilor și palmierilor, care își găsesc inspirația în grădinile în care regelui și curții sale le plăcea să se relaxeze.

177 sus Motivul leului cu prada, care se găsește pe monumentala scară din palatul lui Darius, era unul tradițional în iconografia persană. A fost adoptat de către greci și a fost inclus în frizele de pe monumentele din Atena.

177 centru Palatul lui Darius se deschide cu un portic cu vedere spre ceea ce odată erau grădinile unde aveau loc banchetele regelui. În afara terasei și a scării, ceea ce rămâne din edificiul monumental de altă dată sunt cornișele masive ale intrărilor.

177 jos Animale fantastice decorează capitelurile a 36 de coloane care susțineau plafonul de cedru al Apadanei, care s-a descompus de-a lungul secolelor.

178 sus Acesta este un detaliu de pe friza care reprezintă procesiunea tributarilor la Persepolis. Simboliza posesiunea integrală a bogăţiilor din regiunile supuse, de către rege, precum şi loialitatea supuşilor săi.

178-179 Herodot estima că armata lui Darius număra cinci milioane de soldaţi activi, fără a mai socoti „femeile care făceau pâinea, concubinele şi eunucii". Cifra nu este una realistă: astăzi, se crede că forţa militară ahemenidă nu depăşea 50 000 de soldaţi.

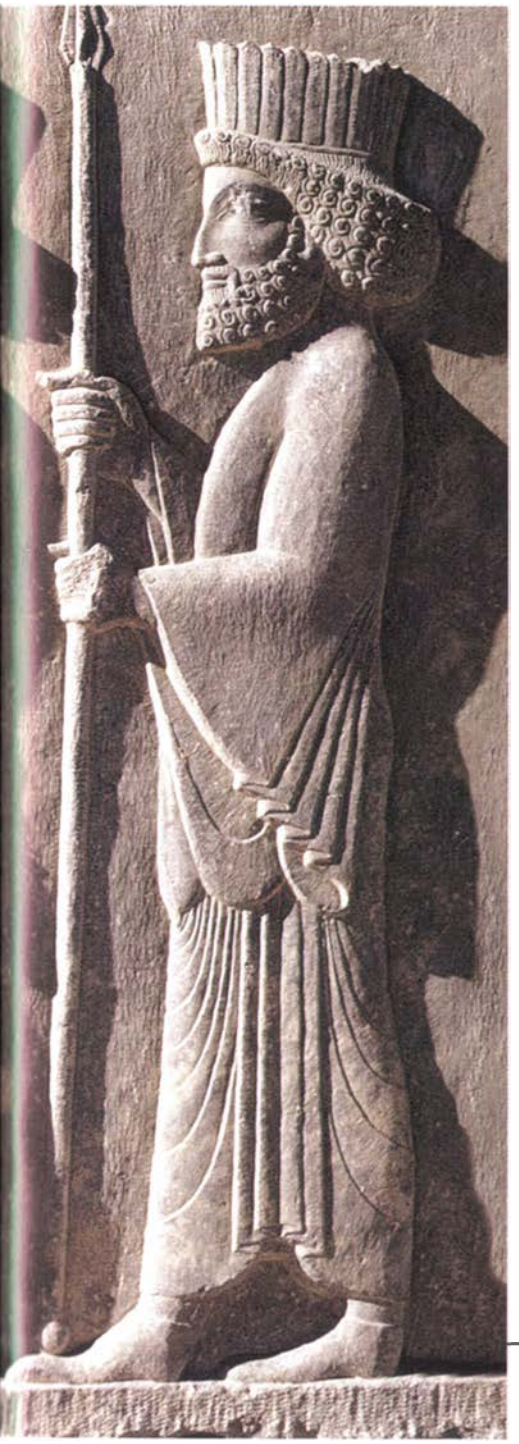

179 sus În maiestuoasa procesiune, se pot identifica diferite populaţii datorită veşmintelor şi bunurilor pe care le aduc în dar. Aici se văd locuitori ai Ciliciei care îi oferă berbeci lui Darius.

179 centru sus În mod deosebit detaliate şi bine proporţionate sunt reprezentările de cai. După cum scria Xenophon, perşii erau călăreţi excelenţi, care nu foloseau scări.

179 centru jos Lidienii îşi duceau tributul regelui într-un car. Fiecare delegaţie era condusă în capitala ahemenidă de către un „ofiter al porţii".

179 jos O strajă regală în uniforma de paradă îşi ţine lancea cu două mâini, iar tolba de săgeţi pe spate. Acesta este un detaliu al basoreliefului de pe scara de răsărit a Apadanei.

180 sus Doi nobili de pe friza de pe scara de răsărit a Apadanei. Regele se bucura de un sprijin puternic din partea aristocrației persane. Regele le oferea aristocraților importante funcții de cârmuitori, cum este cea de satrap.

180 jos O procesiune de înalți demnitari într-unul dintre basoreliefurile de pe Tripylon. De obicei, domnitorul ahemenid le oferea daruri prețioase care reflectau prestigiul de care se bucurau; cel mai important era akinake, *sabia scurtă de ceremonii.*

181 sus La perși, bărbile și mustățile erau un semn al virilității și al distincției sociale. Personajele fără bărbi reprezentate pe reliefurile din Persepolis, deseori, erau eunuci, membri ai personalului larg care deserveau palatul regal.

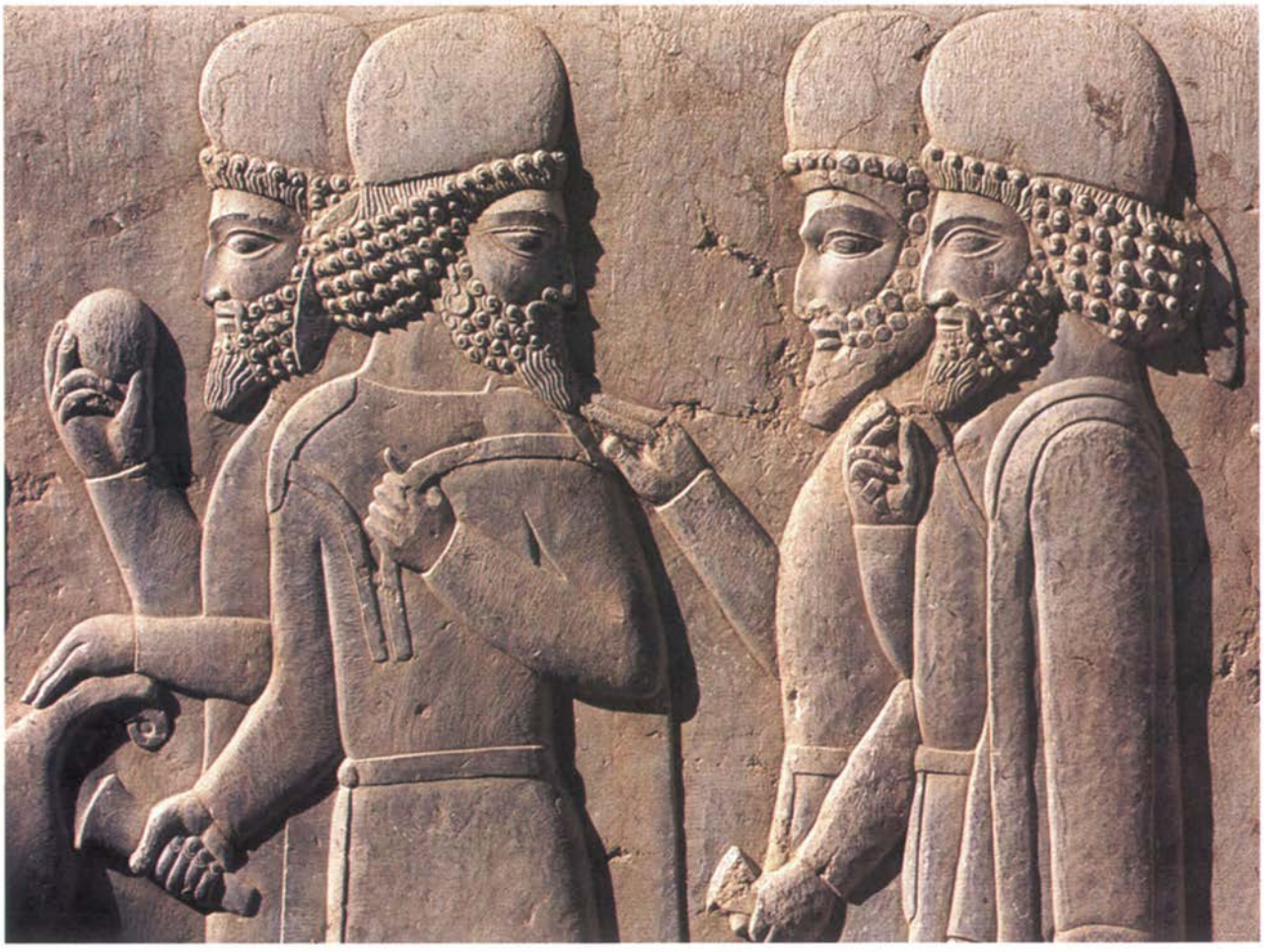

181 stânga jos Diferitele stiluri de veşminte sunt un indiciu al varietăţii etnice din Imperiul Ahemenid. În acest detaliu, un persan poate fi recunoscut după pălăria ascuţită de fetru, numită bashlyk.

181 dreapta jos Un detaliu al mâinii stângi a lui Darius într-una dintre frize. Floarea pe care o ţine în mână în timp ce primeşte nobilii şi alţi membri ai naţiunilor supuse reprezintă bunăvoinţa sa faţă de cei ce se apropie.

Minaretul din Jam

AFGANISTAN

DISTRICTUL ARGOLIS, PELOPONEZ
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 2002
ÎNSCRIS PE LISTA PATRIMONIULUI MONDIAL AFLAT ÎN PERICOL: 2002
CRITERII: C (II) (III) (IV)

182-183 Valea îngustă este dominată de minaretul înalt de 65 de metri. O inscripție spune că a fost terminat în 1194 de către sultanul Ghiyath ad-Din Muhammad. Nu se știe, totuși, dacă era o parte dintr-o moschee sau, pur și simplu, un „turn al victoriei" pentru a comemora dinastia din Ghor.

183 jos Această imagine prezintă modelele geometrice și florale de pe minaret. În partea superioară, monumentul are un registru din faianță turcoaz.

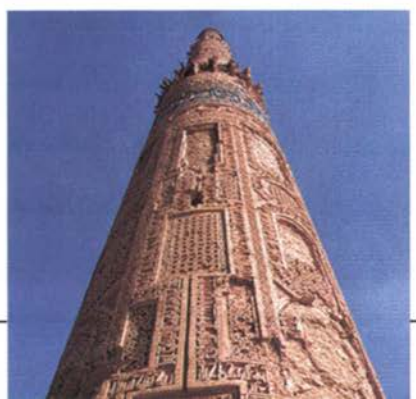

Minaretul din Jam se află într-o vale îngustă la o altitudine de 1 900 de metri, la confluența celor două râuri Hari-rud și Jam-rud. Minaretul este încoronat de munții înalți și golași din regiunea Ghar din vestul mijlociu al Afganistanului.

Ascuns lumii timp de câteva secole, fiind știut doar de câțiva păstori și călători, monumentul a fost descoperit din întâmplare în anii 1930, de către un pilot care zbura singur și care a rămas anonim. La întoarcerea sa la Kabul, a dat coordonatele minaretului, dar abia în 18 august 1957, o expediție condusă de Ahmed Ali Kohzad, președintele Societății Istoricilor Afgani, și de arheologul francez André Maricq a reușit să ajungă în valea îndepărtată. Călătoriseră zile în șir pe drumuri extrem de anevoioase, dar efortul lor a meritat. Minaretul era unul dintre cele mai vechi și mai frumoase exemple de arhitectură islamică din Asia Centrală.

Înalt de 65 de metri, este un turn elegant din cărămizi dispuse în elaborate modele geometrice și florale. Chiar și forma sa este unică: prima treime, de jos, este octogonală, pentru a deveni circulară în următoarele două treimi, iar în vârf are un balcon acoperit de un dom susținut de șase arcade suple. Decorațiunea de pe secțiunea superioară constă dintr-un registru de ceramică albastră și turcoaz cu o inscripție purtând numele constructorului în caractere kufice. Inventată în Kufa (Irakul de astăzi) de către al patrulea calif, un văr al Profetului, scrierea kufică este una dintre primele forme de scriere islamică și se distinge prin caracterele ascuțite și lipsa diacriticelor. În interiorul minaretului, o scară într-o spirală dublă duce la balcon.

Inscripția spune că a fost terminat în 1194 de către sultanul Ghiyath ad-Din Muhammad (1163-1203), fost membru al dinastiei Ghor, care a domnit peste regiune între 1146-1214 și chiar a cucerit Delphi. De fapt, Qutb Minar, cel mai înalt minaret din lume, ridicat în 1186 în orașul indian, este un „urmaș" al minaretului din Jam, copiindu-i atât arhitectura, cât și decorațiunea. Totuși, aici se oprește lista lucrurilor cunoscute în privința structurii, adăugându-se încă o întrebare fără răspuns – una dintre multele din istoria misterioasă și agitată a Afganistanului: De ce a fost construit? Era minaretul o parte dintr-o moschee din care nu a mai rămas nimic până astăzi? Era un „turn al victoriei" pentru a comemora dinastia din Ghor? Sau, valea era locul unde se afla Firuzkoh, capitala legendară a sultanatului rasă de pe suprafața pământului de către mongolii lui Gingis Han? Răspunsurile la unele dintre aceste întrebări se pot găsi în ruinele unui fort, o construcție ce pare să fi fost un palat, și în fragmentele unui zid de apărare de pe malul de nord al râului Jam-rud. Mai mult, în 1960, arheologul italian Andrea Bruno a găsit urme în apropierea minaretului ale unui bazar antic și câteva tăblițe scrise – astăzi, se află în muzeul din Kabul – care sugerează că acolo, odată, a fost un cimitir iudeu.

În 1974, UNESCO l-a însărcinat pe Andrea Bruno cu restaurarea minaretului, a cărui stabilitate era subminată de acțiunea erozivă a râului Ham-rud, cel mai vijelios dintre cele două râuri, care, treptat, a săpat pământul de sub turn făcându-l să se încline. Patru ani mai târziu, a început acțiunea de a construi un dig din gabioni de metal ancorați cu pietre, pregătindu-se lucrul la fundațiile turnului. Apoi, războiul a oprit totul.

Din acest motiv, atunci când UNESCO a înscris minaretul din Jam pe lista cu siturile aparținând patrimoniului universal, a fost, de asemenea, inclus pe lista roșie a siturilor aflate în pericol. După mai mulți ani, când Bruno, în final, a reușit să ajungă în vale, a văzut că situația se înrăutățise: unele dintre piesele de ceramică decorate dispăruseră, furate de hoții ce se ocupau cu traficul de antichități.

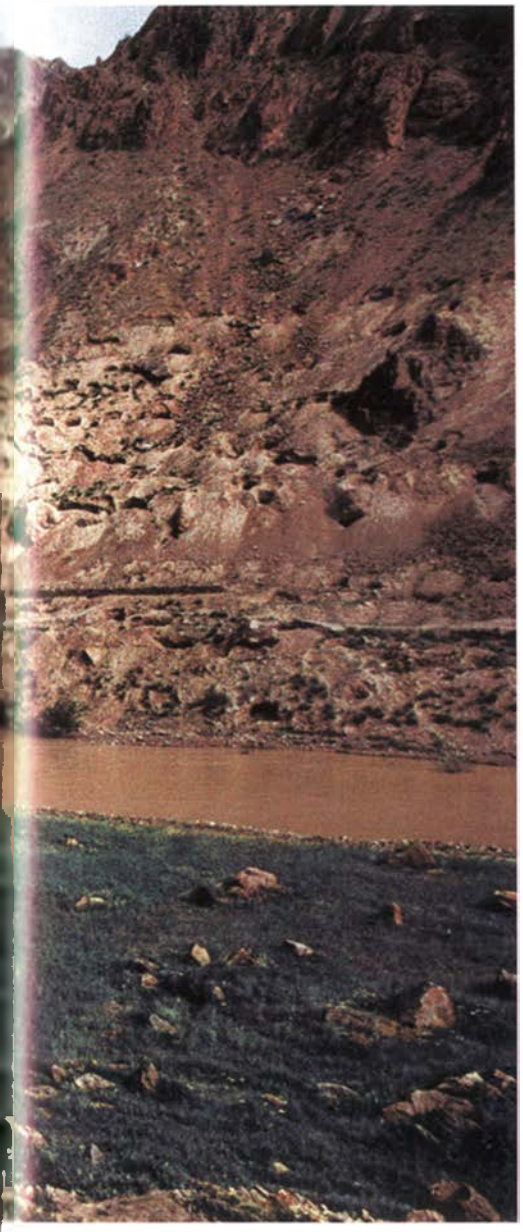

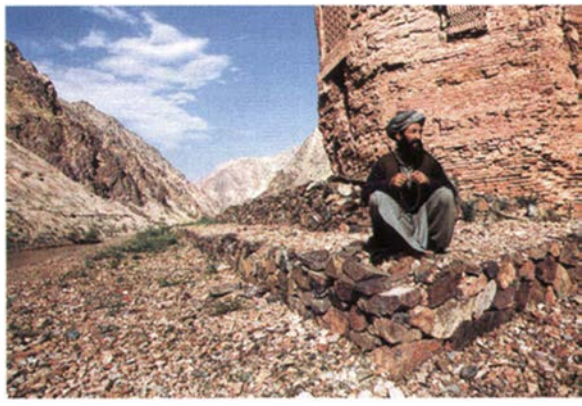

183 sus Baza minaretului octogonal – o formă neobișnuită într-o epocă în care turnurile aveau o formă circulară – arată structura de cărămidă. Intrarea originală se află la o adâncime de patru metri, acoperită de aluviuni.

183 jos Stabilitatea minaretului, care deja este vizibil înclinat, este amenințată de acțiunea de eroziune a râului Ham-rud, unul dintre cele două râuri din vale. Construcția unui dig a fost începută, dar războiul a oprit lucrările.

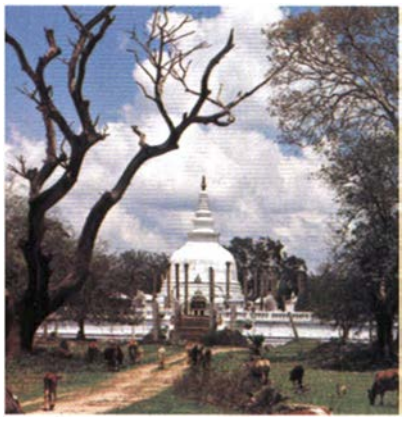

Orașul Sfânt din Anuradhapura

SRI LANKA

DISTRICTUL ANURADHAPURA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1982
CRITERII: C (II) (III) (IV)

Istoria originii regatului Sri Lanka se pierde în ceţurile legendelor. Primii locuitori ai insulei au venit din India de nord-vest în anul 483 î.Hr. Erau arieni hindu – iar aici intervine legenda – conduşi de Anuradha, un discipol al unui personaj de origine divină, regele Vijaya. *Mahavansa*, cel mai vechi text referitor la istoria singaleză, atribuie fondarea cetăţii Anuradhapura, capitala ţării, fiului său, Pandukabhaya.

Despre următoarele două secole nu se ştie aproape nimic. Apoi – aici, intervine din nou legenda – regele Devanapiya Tissa (260–210 î.Hr.) care a fost martorul unei întâlniri extraordinare: într-o zi, fiind plecat la vânătoare, s-a întâlnit cu o procesiune condusă de Mahinda, fiul marelui împărat indian Ashoka. Întâmpinat de Devanapiya Tissa cu toate onorurile, Mahindra a venit în capitală şi a adus cu el o nouă religie: budismul. Regele singalez şi curtea lui s-au convertit imediat, astfel Mahindra a dăruit oraşului o relicvă sacră, clavicula lui Buddha, pentru a consfinţi convertirea. În acelaşi timp, sora lui Mahindra, Sanghamitta, a plantat un lăstar luat din copacul Bodhi, la umbra căruia Siddhartha Gautama primise iluminarea, devenind astfel Buddha.

Copacul enorm (un *Ficus religiosa*), cunoscut sub numele de Sri Mahabodhi, este cel mai bătrân copac din lume, autentificat istoric. Se află în centrul vechiului oraş Anuradhapura într-o îngrăditură specială, protejat prin trei rânduri de gard de metal, şi este vizitat de mii de pelerini care prind drapele de rugăciune de crengile lui şi îl udă cu lapte. Este interzis să-i iei o frunză, chiar dacă este căzută.

Din ziua miraculoasei întâlniri, Anuradhapura a devenit un centru religios al insulei. La nivel secular, oraşul a rămas capitală până în secolul al X-lea (cu o scurtă întrerupere între anii 477-495), când curtea a fost transferată la Polonnaruwa.

Mahavansa şi două texte străine, *Periplus* de la Marea Eritreii, scrisă de un marinar grec în secolul I d.Hr., precum şi jurnalul de călătorie al lui Fa Hien, un călugăr chinez din secolul al V-lea, oferă o descriere a vechiului Anuradhapura. Oraşul este construit conform unui plan precis şi se bucură de un sistem sofisticat de aprovizionare cu apă, temple maiestuoase, spitale şi zone rezidenţiale separate pentru demnitarii de la curte, negustori şi străini. Deoarece casele şi edificiile civile au fost construite din lemn, tot ce ne-a rămas din vechiul Anuradhapura este un imens ansamblu religios din piatră şi câteva bazine în care se colecta apa de ploaie la fundaţiile palatului regal.

Oraşul era conceput ca „un model al Cosmosului". Cele 1 600 de coloane de la Loha Pasadra, construită de regele Dutugemini (161–137 î.Hr.), atestă splendoarea unei mănăstiri care odată găzduia o mie de călugări. Iniţial, a fost un edificiu cu nouă nivele cu un acoperiş de bronz şi decoraţiuni din aur şi pietre preţioase pentru a-l face să

184 sus Construit în secolul al III-lea î.Hr. de regele Devanapiya Tissa pentru a păstra relicva sacră a claviculei lui Buddha, Thuparama Dagoba este cel mai vechi edificiu budist din Sri Lanka. Este o parte din ansamblul sacru Mahavihara.

184 centru Frescele şi sculpturile elegante decorează wahalhadas, mici temple atent lucrate şi amplasate în cele patru puncte cardinale pentru a proteja dagoba din Anuradhapura.

184 jos Mandalagiri Vihara, din secolul al VIII-lea, conţine o efigie a lui Buddha care meditează înconjurat de coloane lotus cu capiteluri decorate cu basoreliefuri reprezentând makara, fiinţe mitologice care simbolizează Gangele.

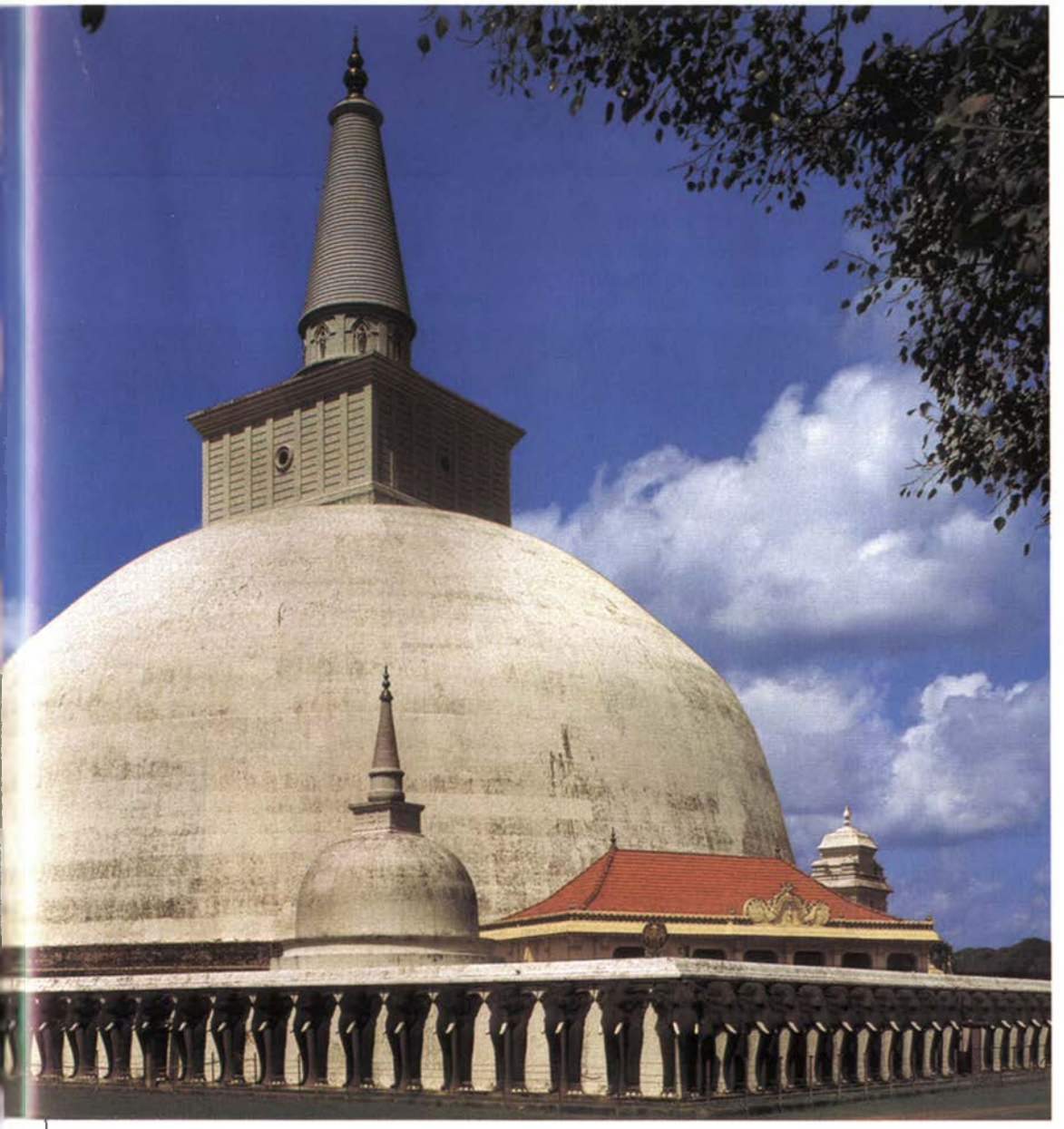

184-185 Ruwanweli Dagoba are o platformă decorată cu o friză cu elefanți. Conform cosmogoniei budiste, elefanții susțin universul. În vârf se află un cristal înalt mai mult de jumătate de metru adus din Burma [Myanmar, de astăzi].

185 jos Aproape de două ori mai mare decât o piramidă egipteană, Jetavanarama Dagoba se ridică la o înălțime de peste 120 de metri deasupra câmpiei Anadhapura. Este denumită după grădina sacră în care Buddha a primit iluminarea.

semene cu paradisul. Multiplele săli *dagoba* (temple-relicvariu de forma unui dom) au un profund simbolism budist. Au fost concepute de arhitecți sub forma unui balon de lapte, la fel de fragil și de pur ca viața ascetică. Cel mai mare astfel de templu, Jetavanarama Dagoba, de 122 de metri (restaurat cu ajutorul UNESCO) domină orașul; cel mai vechi este Thuparama Dagoba, construit în secolul al III-lea, și conține clavicula lui Buddha; iar cel mai elegant, Ruwanwelisseya Dagoba, are pereți decorați cu o friză continuă de elefanți.

Se poate discuta dacă Samadhi Buddha, o statuie care îl reprezintă senin și plin de compasiune, reprezintă spiritul nemuritor al cetății Anuradhapura. Pelerinii sunt cu toții de acord că fața lui Buddha, reprezentată prin această statuie, își schimbă expresia o dată cu schimbarea unghiului sub care cade pe ea lumina soarelui. Sculptată în gresie în secolul al III.lea d.Hr., este cea mai venerată imagine din Sri Lanka.

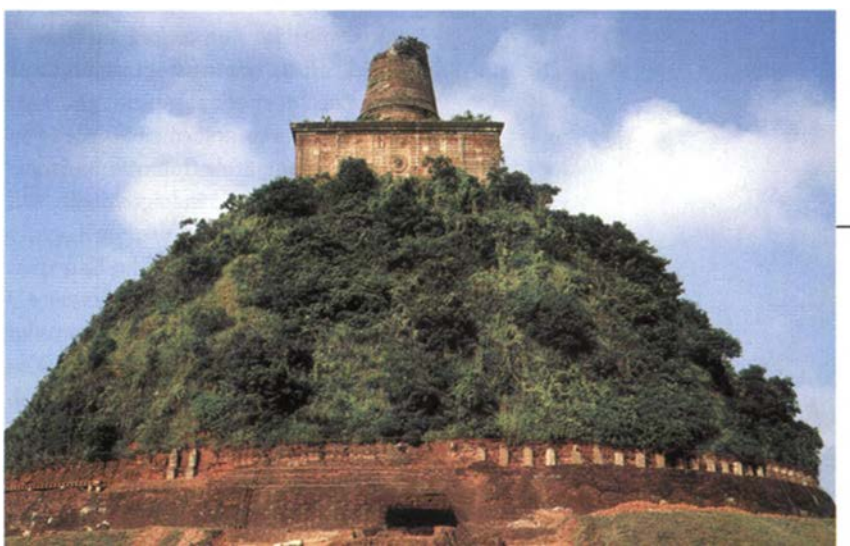

Sigiriya

SRI LANKA

DISTRICTUL SIGIRIYA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1982
CRITERII: C (II) (III) (IV)

Pielea lor are culoarea ambrei, iar sânii lor plini abia dacă sunt acoperiți de pânza subțire a veșmintelor pe care le poartă. Zâmbesc lasciv și aruncă priviri care îl umplu de dorință pe cel căruia îi oferă flori de lotus. Unele dintre ele dansează, înclinându-și capul împodobit cu diademe și ondulându-și brațele încărcate cu brățări.

Poate ființe divine – *apsara*, dansatoarele celeste din tradițiile buddhiste și hindu – sau poate domnișoare de onoare de la curte, tinerele încântătoare pictate pe peretele de apus al stâncii Sigiriya reprezintă o odă adusă dragostei, iar realismul lor uimitor este o urmare a unei practici artistice de mult

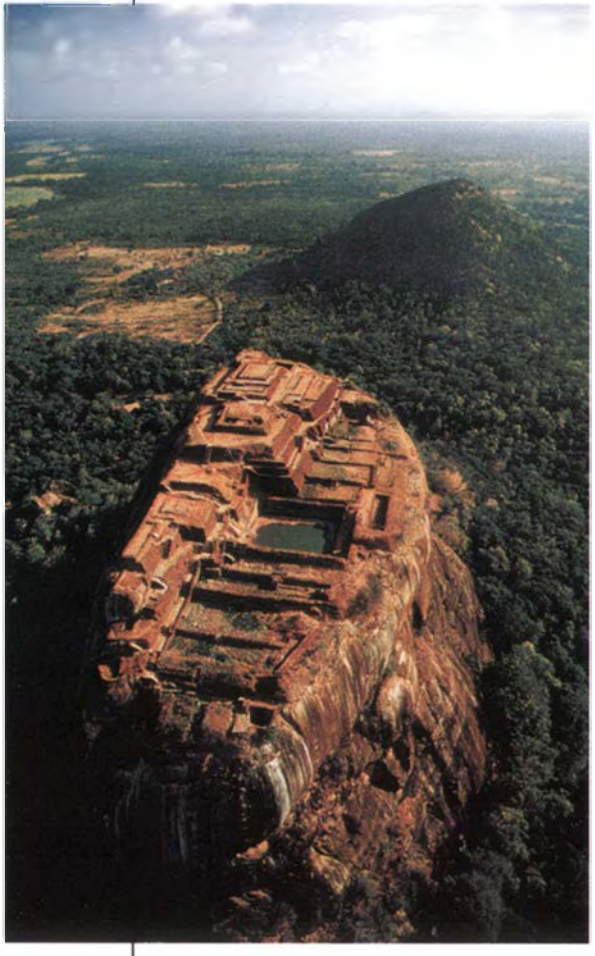

stabilite privind imitarea mimetică a naturii.

Conform *Sihigiri Vihara*, vechea carte singaleză care conține un fel de „ghid turistic" pentru Sigiriya, un artist (din păcate, anonim) a pictat pe stâncă o procesiune magnifică cu 500 de tinere. Erau atât de frumoase încât oricine le privea se îndrăgostea de ele pentru totdeauna.

În timpul domniei regelui Kasyapa I, au fost făcute din teracotă statuete ale fetelor și au fost donate vizitatorilor drept amintire. La mai mult de 1 500 de ani mai târziu, din procesiune, au mai rămas doar 22 de tinere, dar acestea nu au încetat să trezească admirație nici până în ziua de astăzi.

Fortul Sigiriya, o magnifică cetate princiară construită pe vârful unui monolit de gresie care se ridică la o înălțime de peste două sute de metri deasupra desei păduri tropicale din inima Sri Lankăi, pare raiul pe pământ. Totuși, sediul regatului singalez, dintre anii 477-495, a fost ridicat în urma unei crime oribile: patricid. După cum se povestește în cel mai vechi text privind istoria singaleză, *Mahavamsa*, Kasyapa I l-a construit după ce și-a ucis tatăl, Dhatusena I, spânzurându-l de viu cu capul în jos într-un

186-187 Aceste două fete, apsara sau domnișoare de onoare, sunt pictate pe fațada de apus a fortului. Cea din stânga este prezentată oferind un coș cu fructe dulci din Sri Lanka, similare fructelor Litchi chinensis.

187 sus Labele enorme și ghearele amenințătoare sunt tot ce a mai rămas din statuia unui leu ce forma intrarea către o scară abruptă ce ducea în partea de sus a stâncii.

186 stânga O vedere panoramică a fortului ce se află la peste două sute de metri deasupra pădurii tropicale. Palatul de pe vârf a fost reședința regelui singalez Kasyapa I între anii 477-495.

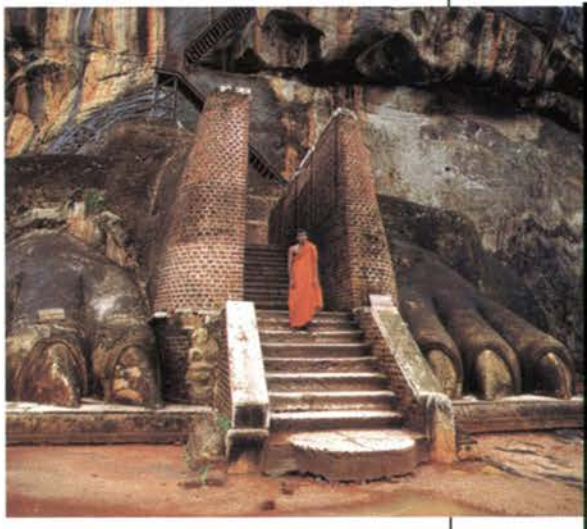

mormânt, iar apoi l-a dat jos de pe tron pe fratele său vitreg Mogallana.

Apoi, Kasyapa a fugit din Anuradhapura, capitala regatului în acea vreme, la Sigiriya. A construit un aranjament ordonat de grădini, ziduri joase și mici canale cu apă, la poalele stâncii, care la rândul lor erau înfrumusețate cu bazine, fântâni (dintre care unele încă mai funcționează în perioadele musonice) și pavilioane pentru armata sa, demnitarii de la curte și multele concubine. Puțin mai sus pe stâncă, a construit o grădină de piatră, a cărei aparentă sălbăticie contrasta, și mai contrastează, perfect cu simetria grădinilor de la poale. Într-o peșteră din grădina sălbatică, Kasyapa avea o sală de primire construită cu un tron lung de cinci metri, mai multe rezervoare pentru colectarea apei de ploaie și un mic teatru unde s-au ținut primele spectacole de muzică și poezie din istoria insulei Sri Lanka.

Aproximativ 1 500 de graffiti cu poezii romantice cu versuri scurte acoperă Kat Bitha (Zidul Oglinzii), un perete acoperit cu stuc lustruit ca oglinda care duce la intrarea în palatul lui Kasyapa I. Aici, o poartă monumentală a fost construită sub forma unui leu, folosindu-se cărămidă și lemn acoperit cu stuc, din care au mai rămas două labe cu ghearele săpate în piatră. Intrând prin gura leului, vizitatorul era obligat să urce o scară aproape verticală tăiată în peretele de stâncă unde era pictată procesiunea de tinere. Astăzi, se mai pot vedea doar fundațiile, deoarece vechea scară a fost înlocuită cu una mai sigură de metal, dar ceea ce se poate vedea încă face să merite urcușul.

Kasyapa I a locuit în palatul Sigiriya aproape 18 ani, timpul necesar pentru Mogallana să pună pe picioare o armată puternică și să ia cu asalt fortul. Pentru a evita să fie luat prizonier de către fratele său vitreg, Kasyapa s-a sinucis; sfârșitul său a fost și sfârșitul cetății Sigiriya. Capitala a revenit la Anuradhapura, în timp ce, până al sfârșitul secolului al XIV-lea, o comunitate ascetică de călugări a ocupat ceea ce odată fusese un loc al plăcerilor lumești.

187 centru Moliciunea formelor, rafinamentul gesturilor și expresiilor și minuțiozitatea detaliilor veșmintelor și bijuteriilor, fac din tinerele de la Sigiriya o capodoperă a artei orientale.

187 jos Conform tradiției, oricine le privea (inițial erau 500) se îndrăgostea nebunește de ele.

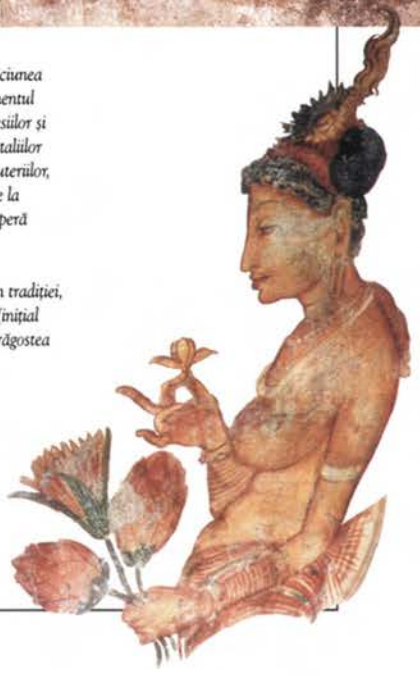

Polonnaruwa

SRI LANKA

DISTRICTUL POLONNARUWA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1982
CRITERII: C (I) (III) (VI)

188-189 Unul dintre cele mai interesante monumente, Vatadage este o construcție rotundă construită pentru a adăposti un mic dagoba care conținea relicve ale lui Buddha. Deși acoperișul de lemn a dispărut, trei dintre statuile originale ale lui Buddha meditând se mai află în punctele cardinale.

188 jos Fața statuii înalte de șapte metri din Gal Vihara. Nu se știe cu siguranță dacă statuia este a lui Ananda (discipolul preferat al lui Buddha) sau a lui Buddha însuși, reprezentat în a doua săptămână după Iluminare.

189 sus Nissank Latha Mandata este micul templu elegant unde regele Nissankamalla, de obicei, mergea să asculte călugării psalmodiind incantații (pirith).

Galpota sau „Cartea de Piatră" este o bucată de granit de forma unei frunze de palmier lungă de aproape zece metri, lată de un metru și cântărind 25 de tone. O procesiune de elefanți au transportat-o pe o distanță de 95 de kilometri de la cariera din Minithale până la Polonnaruwa, capitala splendidă a insulei Sri Lanka. „Cartea" poartă o inscripție care arată faptele regelui Nissankamalla I și dă indicații privind buna guvernare, lăsate de rege succesorilor săi.

Nissankamalla a fost la putere între anii 1187-1196, nouă ani care au marcat apogeul regatului singalez de la Polonnaruwa. Din păcate, moștenitorii săi nu i-au urmat sfatul, iar orașul a decăzut pe cât de repede a fost creat. Poate, pur și simplu, aceasta i-a fost soarta, în același fel în care regele singalez Vijayabahu I a hotărât să abandoneze Anuradhapura în anul 993 și să fugă în Polonnaruwa, de armata regilor din dinastia Chola din sudul Indiei, care debarcaseră pe insulă.

În acea vreme, Polonnaruwa nu era nici măcar un sat. Era locuit de o comunitate de călugări și cuprindea un templu și câteva locuințe unde familiei regale îi făcea plăcere să se retragă în meditație. Chiar după ce curtea se mutase aici, așezarea a rămas, un timp, de mici dimensiuni, deoarece suveranii care au urmat au fost mai preocupați să controleze invazia indiană decât să înfrumusețeze locul cu monumente demne de o capitală.

Pacea a venit în 1153, când a urcat pe tron Parakramabahu I. Cei peste treizeci de ani ai domniei sale au însemnat înflorirea unui oraș minunat, a cărui faimă s-a răspândit de pe coastele subcontinentului în Asia de Sud-Est. Aprovizionarea cu apă pentru irigarea terenurilor era garantată prin construirea a 165 de rezervoare și a 3 000 de canale. Acest extraordinar proiect ingineresc avea în centru Parakrama Samadra, un rezervor creat la sud-vest de Polonnaruwa, care acoperea 22 de kilometri pătrați și era înconjurat cu un zid înalt de 12 metri și lung de 13 kilometri.

Polonnaruwa a devenit un oraș al grădinilor închise de trei rânduri

concentrice de ziduri, iar Parakramabahu a construit un palat regal care se lăuda cu o mie de camere. Din cele șapte nivele inițiale, au mai rămas doar trei, construite din cărămidă și înfrumusețate cu basoreliefuri (de exemplu, Sala de primire și băile regale). Cele patru nivele superioare erau din lemn și, în consecință, toate au fost pierdute. Celelalte construcții ale orașului – temple, mănăstiri și *dagoba* (relicvarii sub forma unui dom) – aveau menirea

189 centru Această statuie a lui Buddha meditând se află pe o platformă decorată cu motive mitologice și este una dintre cele patru mari statui de granit din Gal Vihara, cel mai uimitor ansamblu din orașul antic.

189 jos O pereche de elefanți protejează un personaj așezat, a cărui pălărie ascuțită este tipică pentru Asia de Sud-Est și este un simbol al demnității divine sau regale.

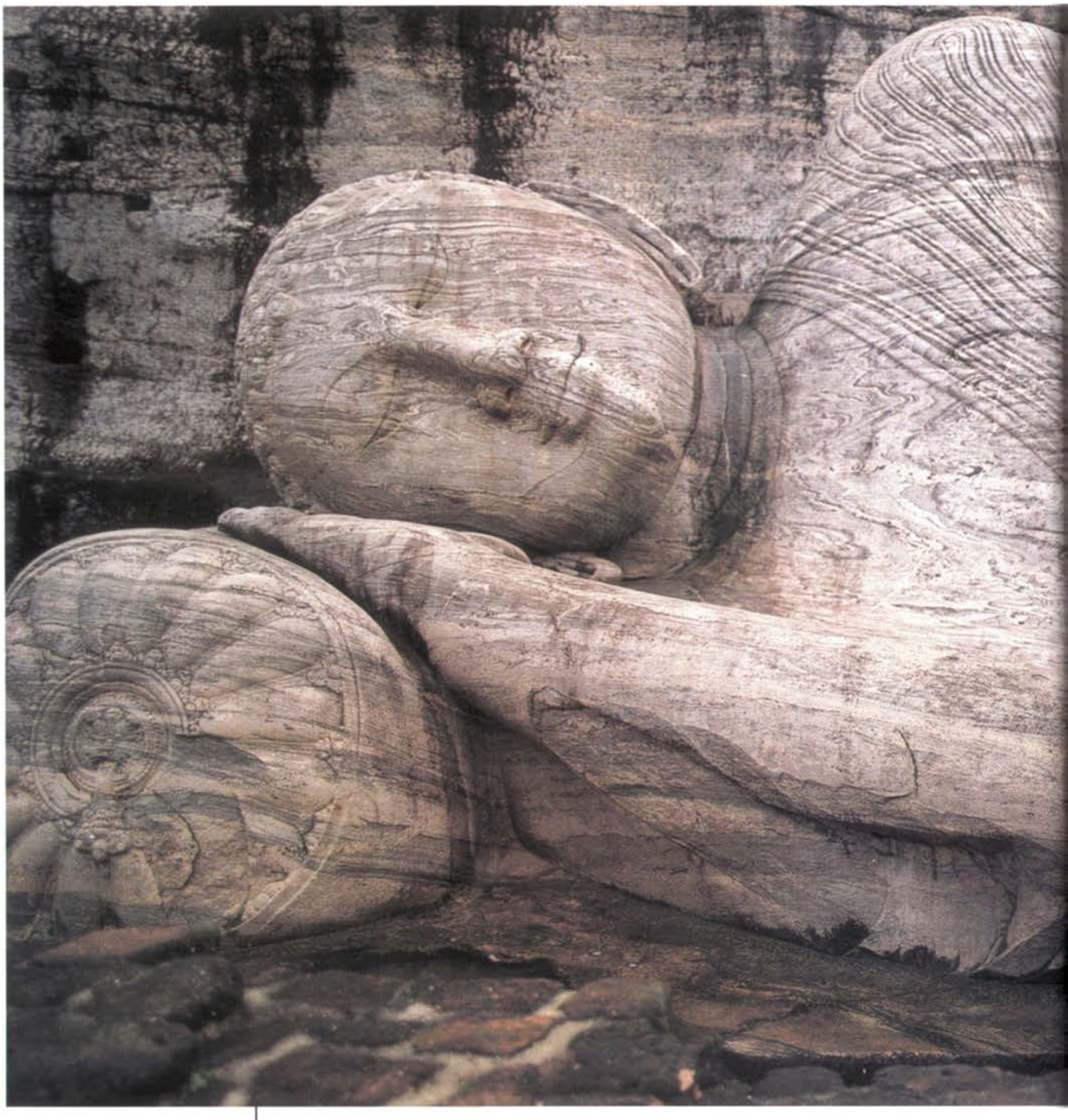

190-191 Doi călugări aduc un omagiu statuii lui Buddha înaltă de 14 metri din Gil Vihara. Este reprezentat stând întins în poziția care reprezintă Nirvana. Corpul drapat într-un material moale, cu ochii pe jumătate închiși și aproape zâmbind sunt detalii care fac statuia să emane un sentiment de liniște sublimă.

190 stânga jos Kiri Vihara din fundal era, de asemenea, cunoscut drept Dagoba de Lapte, deoarece, inițial, era acoperit cu stuc alb; statuia se ridică deasupra ruinelor unui templu în dalada Maluwa, *ansamblul care cuprinde Vatadage.*

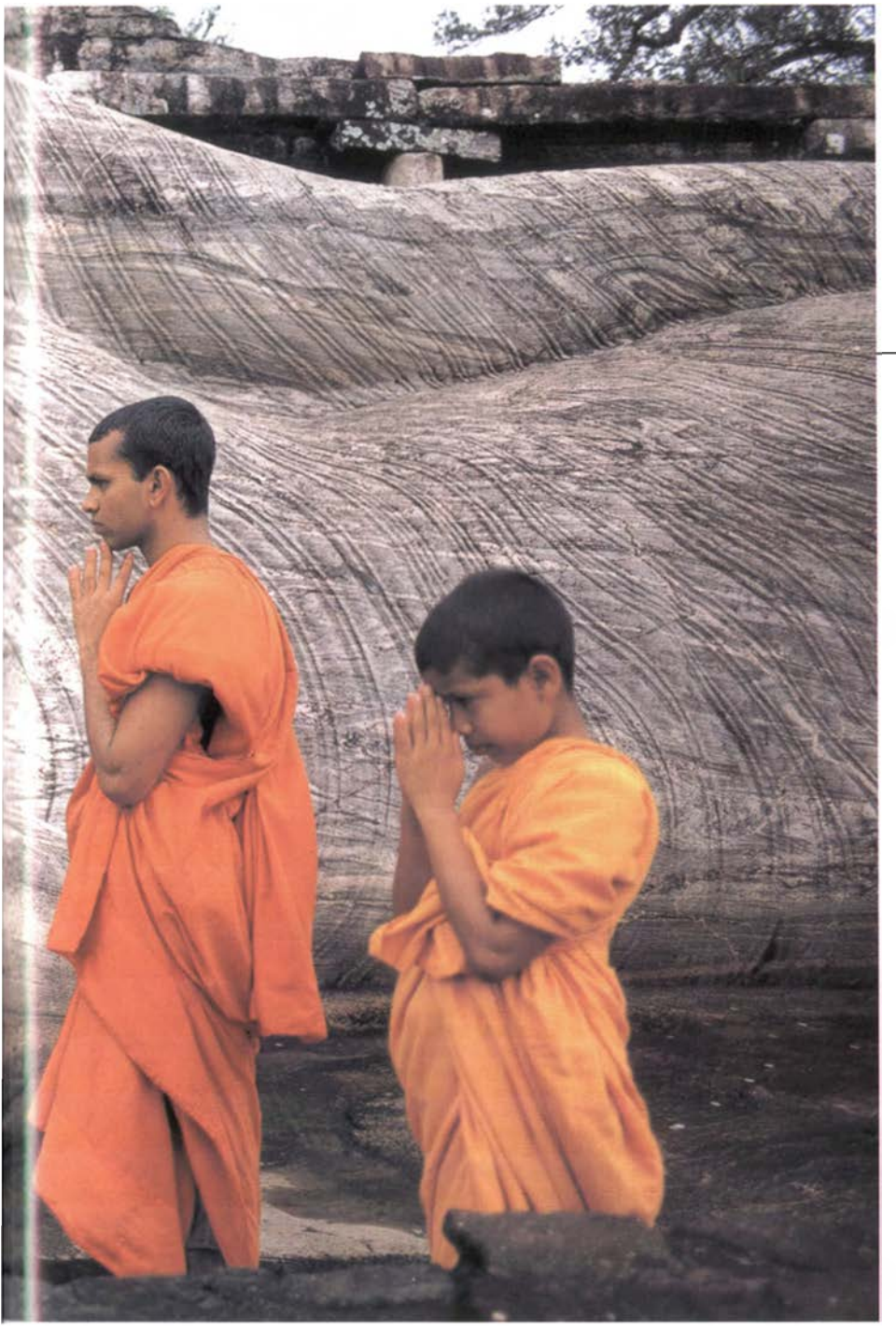

190 dreapta jos Parte din marele ansamblu Alahana Parivena, Kiri Vihara este un mare dagoba care, conform tradiției, a fost dăruit comunității de regina Subhadda, soția lui Parakramahu I.

191 sus Templul Hatadage este decorat cu elegante basoreliefuri și sculpturi. Numele său înseamnă „construit în 60 de ore". Deoarece vechii singalezi împărțeau ziua în 60 de unități, numele arăta că templul a fost construit într-o singură zi.

191 jos O vedere a edificiului Lankatilaka, templul de cărămidă care comemorează gloria Polonnaruwei. Zidurile sale, înalte de 17 metri, sunt împodobite cu frize cu lei, copaci și case din regat; una dintre acestea are patru nivele.

de a reinstaura budismul în Sri Lanka, care fusese subminat de extinderea hinduismului adus de invadatori. Cea mai spectaculoasă este Gal Vihara, ce constă din patru statui colosale care inițial erau protejate de structuri din cărămidă. Prima statuie îl reprezintă pe Buddha meditând, stând pe un tron decorat cu efigiile celor doi lei; a doua îl prezintă pe Buddha înconjurat de discipoli; a treia, înaltă de șapte metri, este un Buddha care stă în picioare; iar a patra statuie, magnifică, are o lungime de 14 metri și îl prezintă pe Buddha stând în poziția care reprezintă Nirvana. O imagine colosală a lui Buddha a fost, de asemenea, ridicată în Lankatilaka, un templu cu ziduri înalte de 17 metri decorate cu frize care comemorau gloria Polonnaruwei.

Construcțiile lui Parakramabahu erau înfrumusețate cu multe statui și basoreliefuri; de exemplu, acelea care decorează „pietrele Lunii" care se află la intrarea templelor. Succesorul său, Nissankamalla, a adăugat Nissanka Latha Mandapa, un edificiu susținut de coloane sub formă de lujeri de lotus, în care călugării psalmodiau incantații (*pirith*) din cartea sfântă. Mai important este că a construit Vatadage, un enorm *dagoba* care conține unul din dinții lui Buddha.

Succesorii lui Nissankamalla au reușit să păstreze relicvele sacre luând-o cu ei în Kandy, dar nimic nu a împiedicat noua ofensivă indiană. În secolul al XIII-lea, regatul singalez a fost distrus, iar Polonnaruwa a fost ocupat de dinastia Chola, care a construit temple închinate lui Shiva și Vishnu.

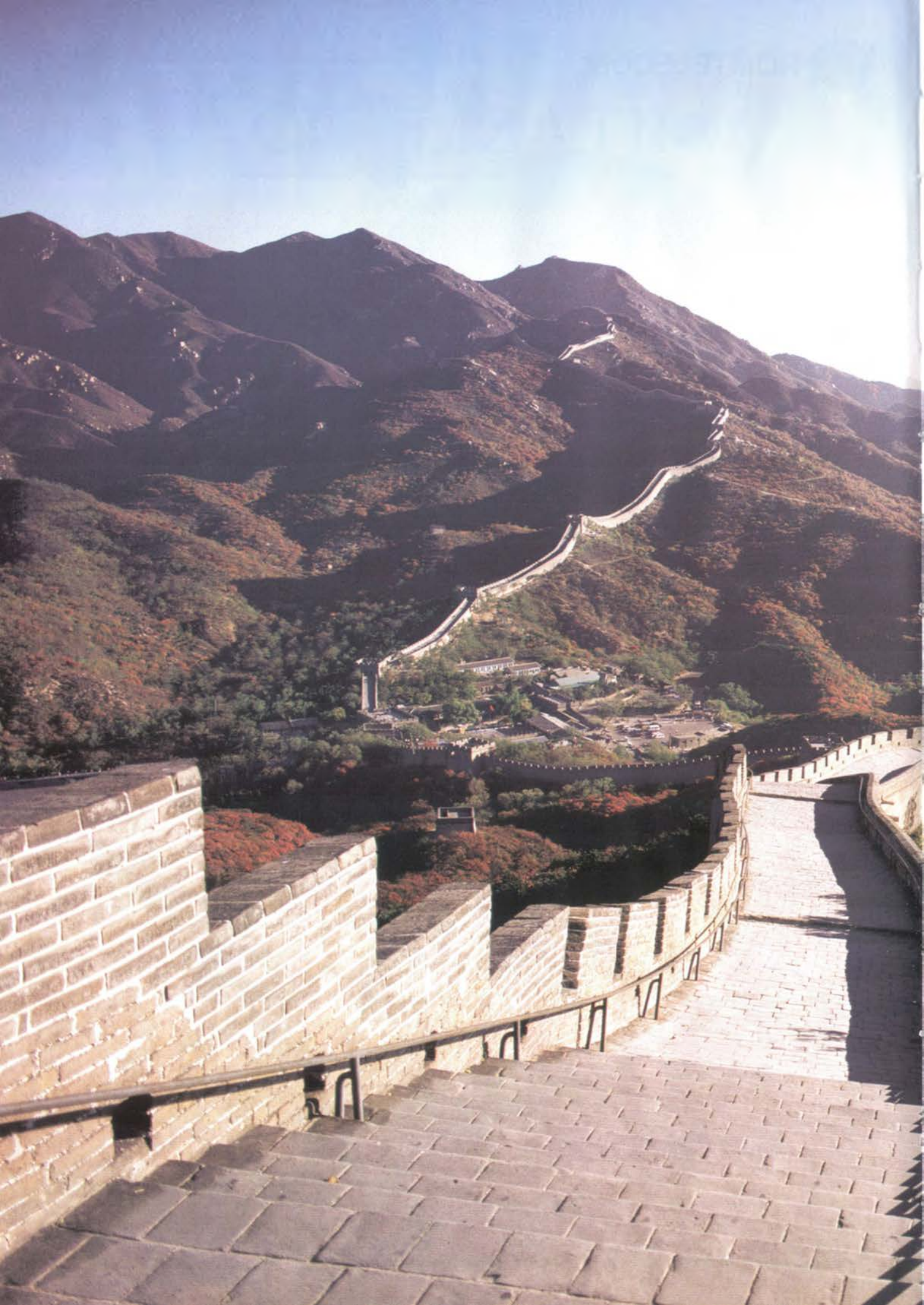

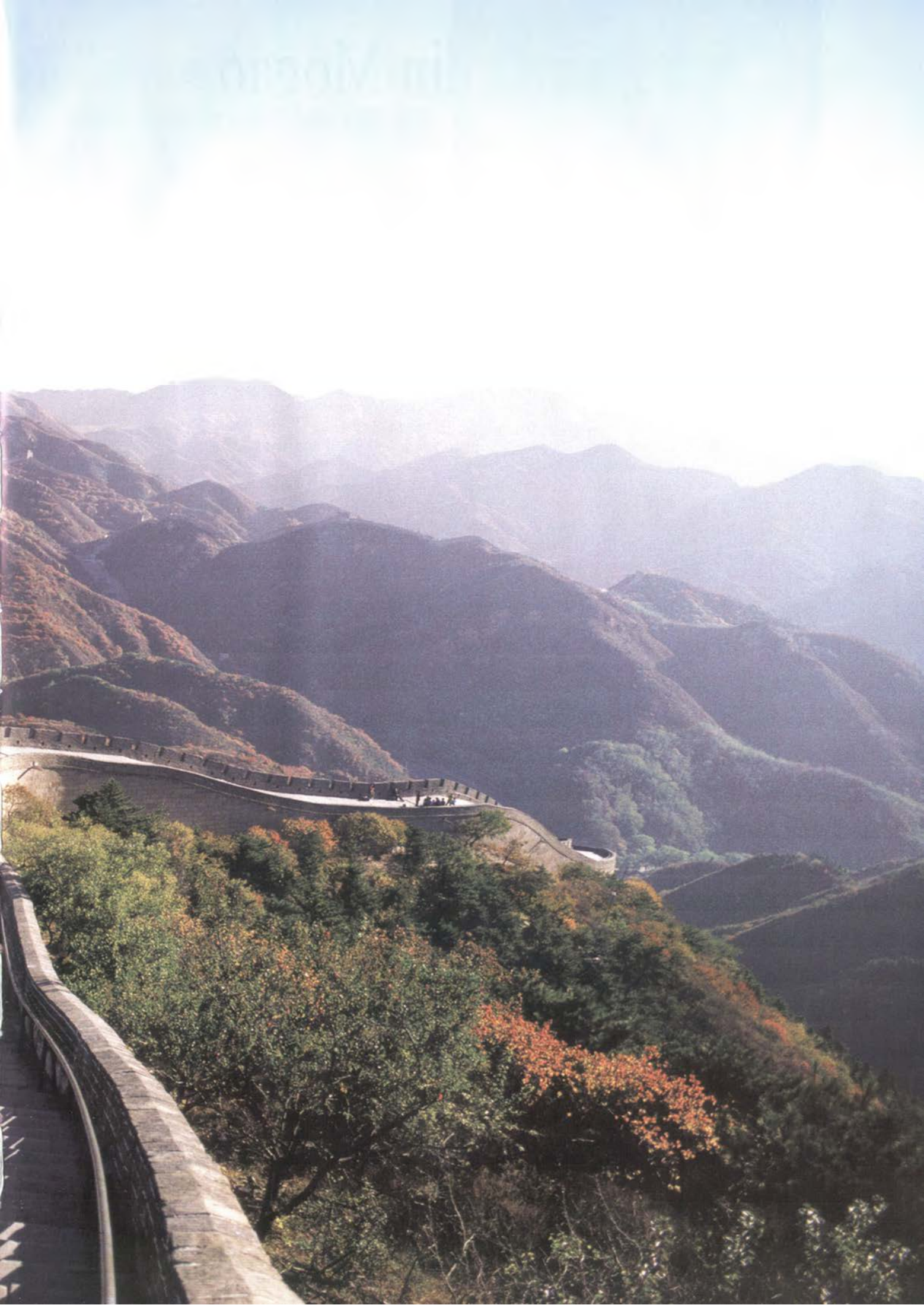

Peşterile din Mogao

CHINA

DUNHUANG, PROVINCIA GANSU
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1987
CRITERII: C (I) (II) (III) (IV) (V) (VI)

202 Cele 492 de grote de la Mogao au fost săpate în coasta de deal din piatră sfărâmicioasă la aproximativ 25 de kilometri de oaza Dunhuang. Unele dintre acestea au fost protejate prin bariere de beton armat pentru a împiedica pătrunderea nisipului.

202-203 Frescele ilustrează, în primul rând, episoade din viaţa lui Buddha. În această peşteră – numărul 285 – există o statuie de patru metri a lui Buddha în poziţia meditaţiei.

203 stânga sus Protejată de o pagodă cu şapte niveluri, cea mai mare dintre cele 670 de statui din perioada Tang (înaltă de 35 de metri) a unui Buddha cu o expresie de seninătate.

203 dreapta sus La fel ca în alte peşteri, statuile de o mărime modestă din Grota 57 („Grota lui Boddhisattva al lotusului roşu") erau din pământ ars, cu stucaturi, şi pictate până în cele mai mici detalii.

În anul 366 d.Hr., un preot pe nume Le Zun trecea pe lângă Dunhuang pe una dintre cele mai importante rute ale caravanelor de pe Drumul Mătăsii, când a văzut un fulger cu o lumină de aur în care i-au apărut feţele celor o mie de Buddha. Astfel, el a crezut că acest loc – o oază la marginea deşerturilor Gobi şi Taklamkan din China apuseană, la aproape două mii de kilometri de Beijing – era menit să fie transformat într-un loc sfânt budist. A adunat ofrande de la locuitorii din regiune şi a început să sape prima nişă în peretele de gresie moale de la Mogao, la aproximativ 25 de kilometri sud de Dunhuang. Vestea s-a răspândit cu repeziciune în toată regiunea, iar în următoarele zece secole, călătorii, în chip de ofrandă care să le aducă noroc în lunga călătorie pe care o întreprindeau, şi-au adus contribuţia la excepţionalul inventar de artă budistă care, la scurtă vreme, au devenit grotele de la Mogao.

Fie că Le Zun a existat cu adevărat sau nu, rămâne faptul că între secolele al IV-lea şi al XIV-lea, într-una dintre cele mai neospitaliere regiuni din Asia, arta Imperiului de Mijloc a produs 492 de grote, 2 000 de sculpturi şi 42 000 de metri pătraţi de fresce. Poate cea mai impresionantă lucrare de artă de la Mogao este enorma statuie a lui Buddha, cu o înălţime de 35 de metri şi protejată de o pagodă cu şapte niveluri. Ridicată în 695, în timpul dinastiei Tang, statuia are faţa aurită şi o expresie de mare seninătate.

Dar cel mai valoros aspect la Mogao nu sunt lucrările în sine, ci documentarea pe care o oferă cu privire la evoluţia artistică a artei tradiţionale chineze. Grotele conţin fresce şi sculpturi din perioadele a cel puţin cinci dinastii: Wei de nord şi Wei apusean, Zhou de nord, Sui (o scurtă dinastie de tranziţie) şi Tang, sub a cărei cârmuire China a atins un nivel de perfecţiune artistică, probabil egalat doar în perioada dinastiei Ming.

Stilul artei murale şi sculpturale de la Mogao – ale cărei culori vii au

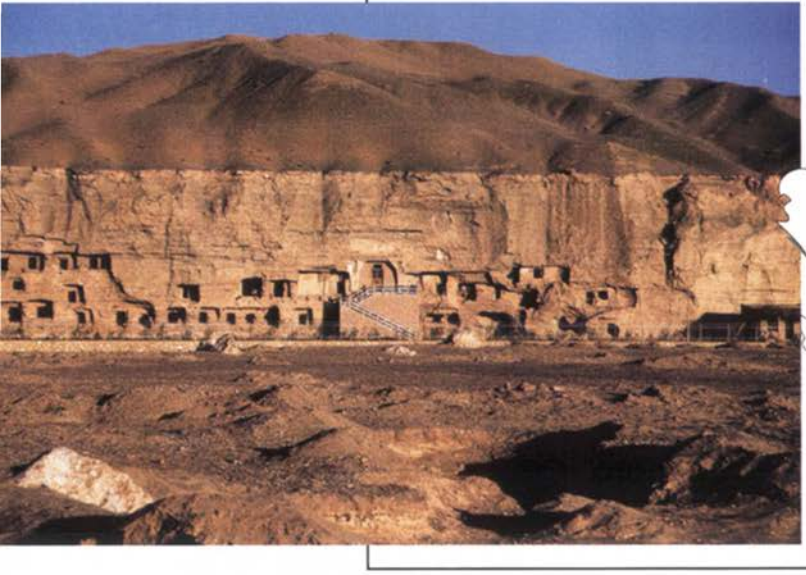

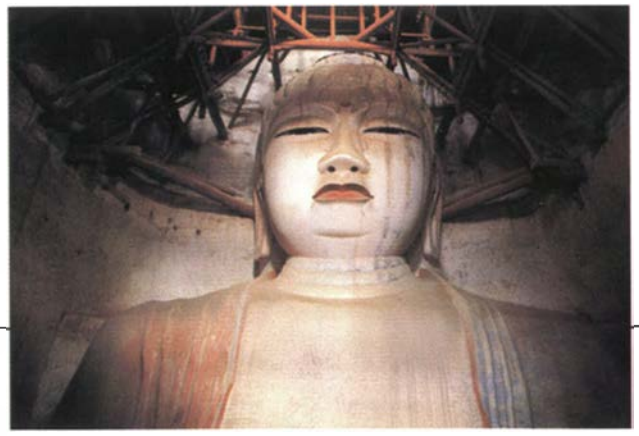

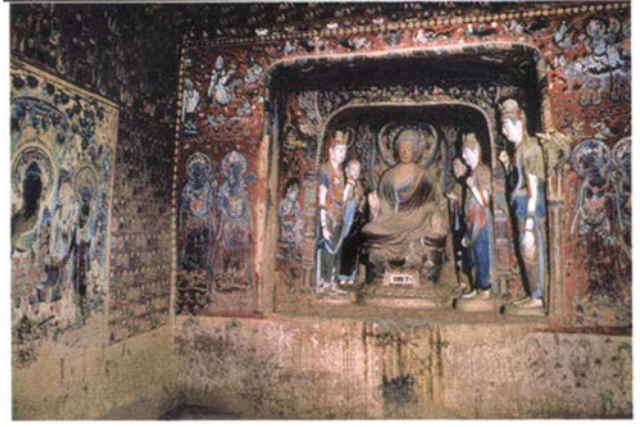

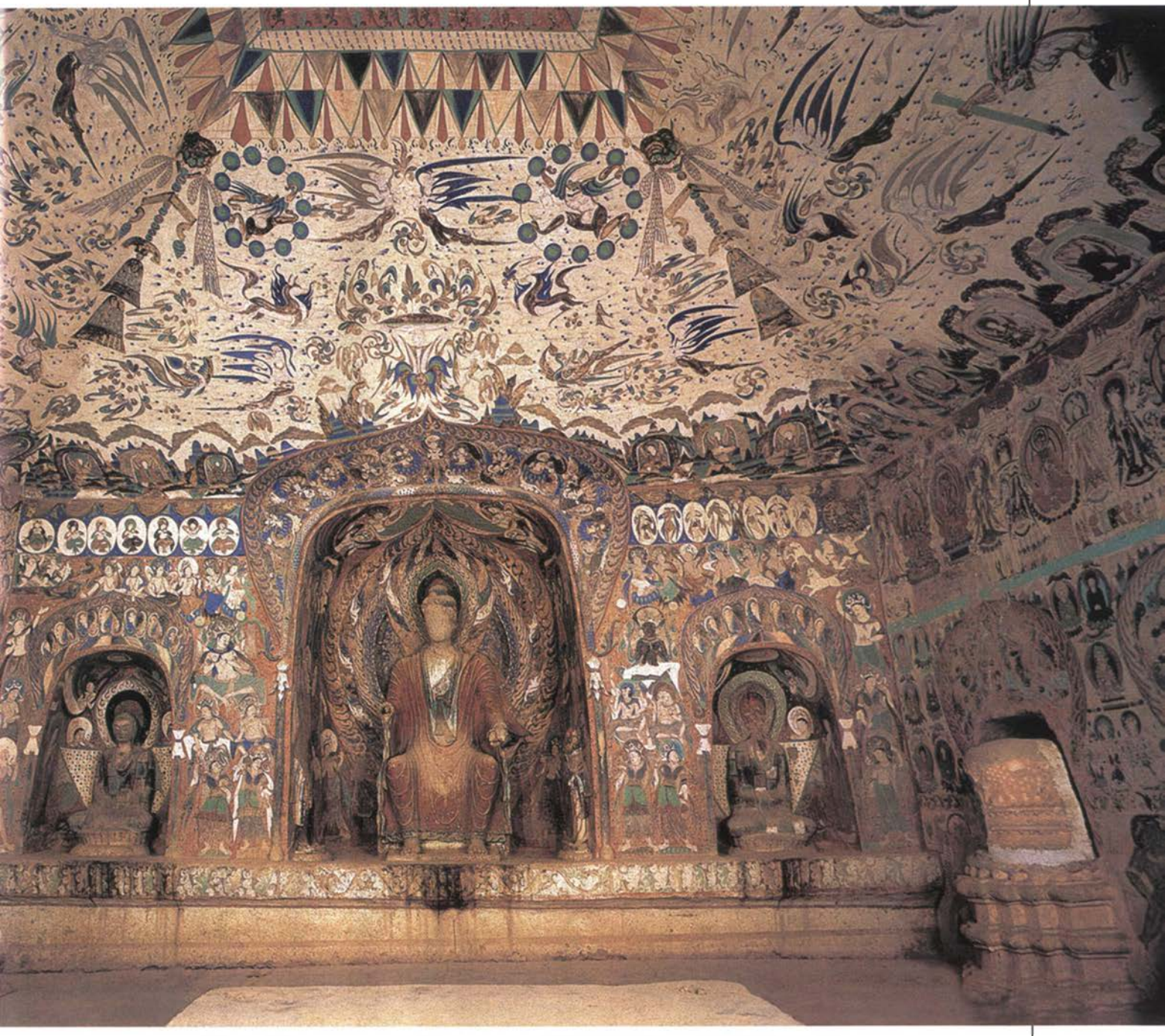

204 sus Acest detaliu al unei mari picturi din Grota 217 îl reprezintă pe Buddha în centrul Paradisului de Apus al Ținutului celor Puri. Executată în perioada de cea mai mare splendoare a artei Tang, această frescă este o reflectare a perfecțiunii arhitecturale la care s-a ajuns în acea epocă.

supraviețuit în mod miraculos peste secole – arată contactul și fuziunea culturii occidentale cu tradiția chineză, precum și evoluția obiceiurilor și a spiritului religios de confesiune budistă. În lucrările primelor câteva secole, personajele și veșmintele lor arată influența de netăgăduit din Persia și, mai presus de toate, din India, țara în care s-a născut budismul. O dată cu dinastia Wei apuseană, se produce o sinteză a stilurilor: fețele au devenit mai rotunde, nasul mai fin, ochii mai alungiți, iar veșmintele au început să aibă o croială mai orientală. O dată cu integrarea și armonizarea populației Han cu populațiile din Asia Centrală care locuiau în regiunea Dunhuang, cele două stiluri s-au contopit în timpul dinastiei Zhou de nord, practic, atingând perfecțiunea sculpturilor Tang.

Cu toate acestea, cele mai importante lucrări de artă de la Mogao nu au fost în China timp de aproape o sută de ani. Abandonate în secolul al XV-lea, grotele au fost redescoperite la sfârșitul secolului al XIX-lea de călugărul taoist Wang Yuan, care a descoperit din întâmplare o nișă în care s-au păstrat documente antice caligrafiate. Foarte înțelept, călugărul a hotărât să zidească intrarea în grotă pentru a proteja lucrările de hoți și de aerul uscat al deșertului, care le-ar fi distrus cu repeziciune. Cu toate acestea, vestea descoperirii a ajuns la Sir Aurel Stein, un colecționar englez, care a organizat o expediție pentru a

204 jos Pereții grotelor de la Mogao sunt acoperiți cu mai mult de 42 000 de metri pătrați de fresce. Aici se află nenumărate imagini ale lui Buddha și boddhisattva: au fost numărate peste 4 500 de apsara (dansatoare celeste) în numai 270 de grote.

204-205 Spre deosebire de alte dinastii, portretele demnitarilor din perioada Tang sunt frecvente în frescele de la Mogao. Deseori figurile sunt de mari dimensiuni și ocupă poziții importante. În unele cazuri, ctitorul este reprezentat alături de Buddha.

205 sus Plafoanele grotelor sunt populate cu figuri mistice dintr-o gamă largă de religii: boddhisattva, apsaras și regele Vimalacitra (în imagine) din budism, Garuda, regele păsărilor, și Vishnu din hinduism.

205 jos Înaltă de 17 metri și adâncă de 7 metri, Grota 158 (Mahaparinirvana) este una dintre cele mai spectaculoase de la Mogao. Acest detaliu de pe peretele de apus îl reprezintă pe boddhisattva și discipolii săi care privesc marea statuie a lui Buddha.

vedea conținutul a ceea ce astăzi se numește Grota 17. Stein l-a convins pe Wang să-i înmâneze documentele în schimbul unei modeste donații pentru restaurarea grotelor și a părăsit Mogao cu 24 de cufere pline cu manuscrise pictate pe pânză. De asemenea, a reușit să intre în posesiunea Sutrei de Diamant, o xilogravură din 868 care este cea mai veche carte tipărită cunoscută. Astăzi, piesele achiziționate de Stein pot fi văzute la British Museum din Londra.

206 sus *Picturile murale sunt frecvent inspirate de* Jataka, *istoriile celor 550 de vieți ale lui Buddha pe calea perfecțiunii și a Iluminării.*

206-207 *Acest detaliu de la una dintre frescele din Grota 217 reprezintă Cetatea Iluziilor povestită în* Sutra Lotusului. *În aceasta, discipolii budismului învață că doar prin practicarea disciplinei cu asiduitate și perseverență se poate ajunge la nemurire.*

207 sus *Trei gazele alergând, într-un detaliu dintr-o scenă de vânătoare pictată pe plafonul Grotei 249, produsă în perioada dinastiei Wei de nord, care a condus China între 386-634 d.Hr. Picturile din această peșteră ilustrau viața de zi cu zi a populațiilor nomade din China de nord-vest.*

207 centru *Un detaliu de pe fresca din Grota 419 ilustrează istoria generozității prințului Sudana, o istorie povestită în textul sacru* Visvantara Jataka. *Peștera a fost decorată în perioada dinastiei Sui, care includea pe unii dintre cei mai devotați împărați budiști din istoria chineză.*

207 jos *Această pictură murală este un grup de yaksha. În mitologia budistă, yaksha sunt spirite binefăcătoare care apără comorile ascunse sub pământ și la rădăcinile copacilor.*

Mormântul Primului Împărat din dinastia Qin

CHINA

Câmpia Lintong, Provincia Shaanxi
Anul înregistrării: 1987
Criterii: C (i) (iii) (iv) (vi)

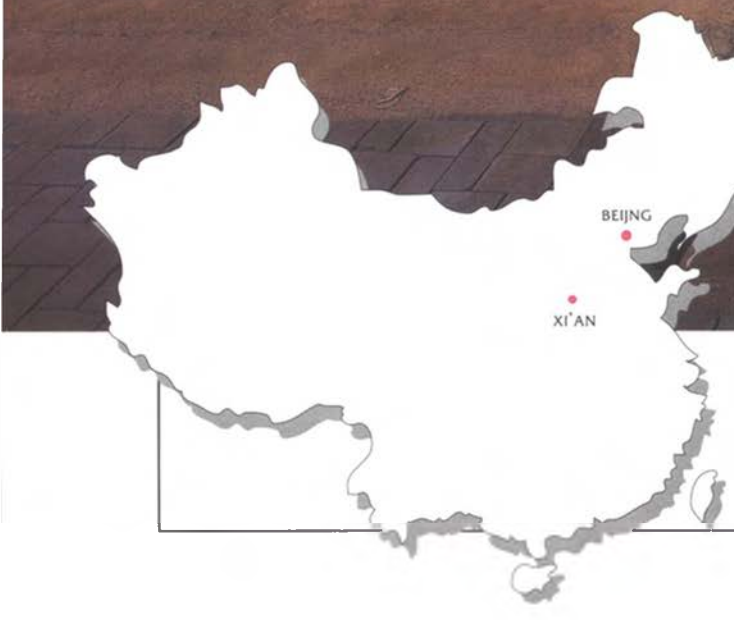

208 sus *Acest model din Muzeul Xi'an a fost construit conform descrierilor, în 249 î.Hr., de către istoricul curții Sima Qian. Este o reconstrucție ipotetică a locului cel de pe urmă al împăratului, deși, nici în zilele noastre, arheologii nu au descoperit camera funerară a lui Qin Shi Huangdi.*

208-209 *Cele aproximativ 8 000 de statui care formează Armata de Teracotă a Primului Împărat, Qin Shi Huangdi, sunt acoperite de o structură care le protejează împotriva intemperiilor.*

209 sus *Inițial, soldații purtau arme cu mânere din lemn, dar acestea s-au descompus de-a lungul secolelor. Cu toate acestea, alte accesorii au rămas: Vârfuri de săgeți din bronz, lame de pumnal folosite în lupta corp la corp și clopote de semnalizare.*

209 centru *Semnificația statuilor este controversată. Unii experți cred că reprezentau adevărata gardă imperială, iar alții cred că sunt minqi („înlocuitori") pentru a se evita sacrificarea de vieți omenești la moartea împăratului.*

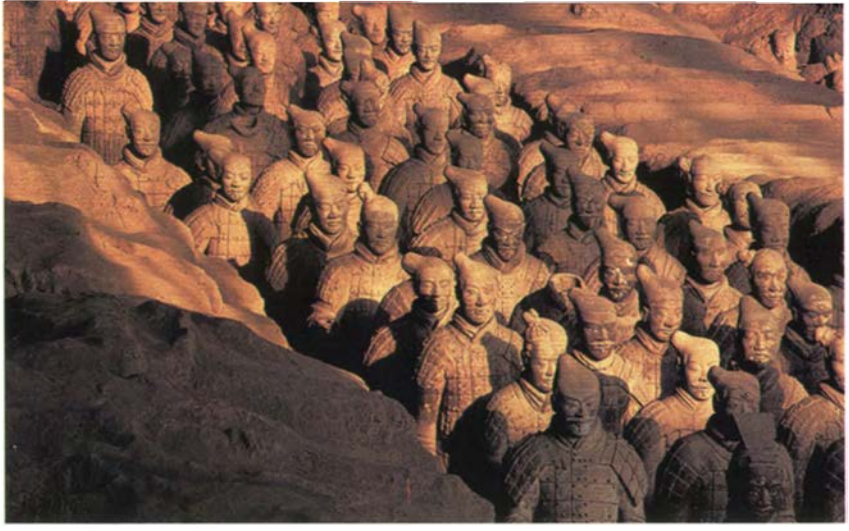

O săptămână, inclusiv deplasarea: aceasta a fost durata estimată de funcționarii de la Beijing pentru misiunea arheologului Yuan Zhongyi la Lutong, la aproximativ 30 de kilometri de orașul Xi'an. Tânărul cercetător a primit sarcina de a confirma informația că un țăran găsise o statuie de teracotă, în timp ce săpa un canal de irigație pe o cooperativă din Yanzhai. Se întâmpla în 1974 și nimeni nu se aștepta ca statuia în mărime naturală a unui războinic să fie doar o mică parte din incredibilul mozaic care forma mormântul legendar al lui Qin Shi Huangdi (259-210 î.Hr.), primul împărat al Chinei.

Au trecut treizeci de ani, iar săpăturile pentru a descoperi complet ceea ce este cunoscut în lume drept Mormântul Primului Împărat încă nu s-au terminat. Yuan Zhongyi, acum un arheolog de faimă internațională, este directorul muzeului sitului arheologic. Numele său va rămâne o parte din istoria Republicii Populare Chineze, legat de cea mai importantă descoperire arheologică care a avut loc în Asia în secolul XX.

Termenul „mormânt" nu exprimă exact natura monumentului. În 2002, în sfârșit, s-a desenat o hartă aproximativă a orașului subteran construit sub forma unui dragon acoperind o suprafață de 260 de kilometri pătrați din câmpie, mărginit la nord de munții Lishan, iar la sud de râul Wei. În acest moment, vizitatorii pot intra doar în trei zone decopertate care conțin aproximativ 8 000 de statui ale armatei de teracotă, care au fost așezate acolo pentru a păzi împăratul pentru eternitate. Fiecare dintre statui este din teracotă solidă, plină, până la înălțimea centurii, dar trunchiul și capul sunt goale; fiecare cântărește aproximativ 218 kilograme și sunt înalte între 1,80 și 2 metri. Aceștia sunt soldați pedeștri, cuirasieri, arcași, arbaletiști, călăreți, ofițeri superiori din garda imperială, cai și care de luptă, fiecare înarmat cu arme de lemn și de metal și fiecare excepțional de realiste până la ultimul detaliu. Deși multe dintre culorile minerale cu care au fost pictate au pălit, trăsăturile faciale și caracteristicile individuale ale fiecărei statui sunt încă evidente, inclusiv cicatricele, buza de iepure și urechile tăiate.

Deși au mai mult de două mii de ani, acestea par să fie vii, în felul în care împăratul și-a dorit ca această cetate subterană să fie în viața de apoi o replică a imperiului său.

Movila în care a fost înmormântat Qin Shi Huangdi a fost în întregime

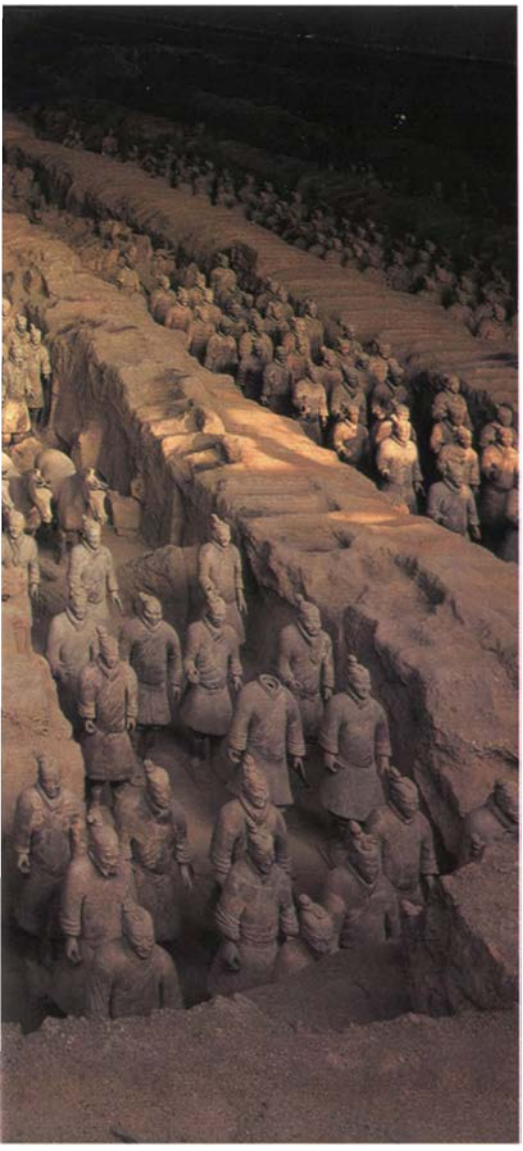

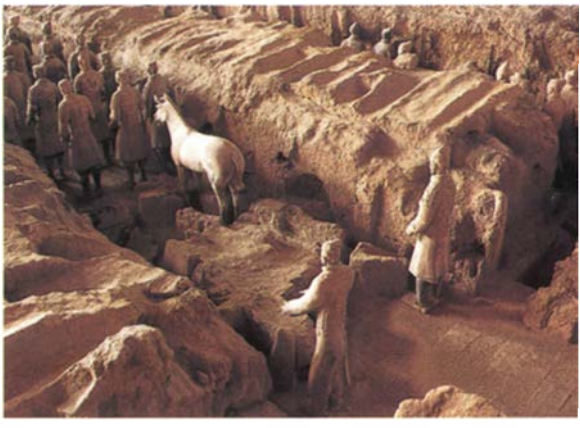

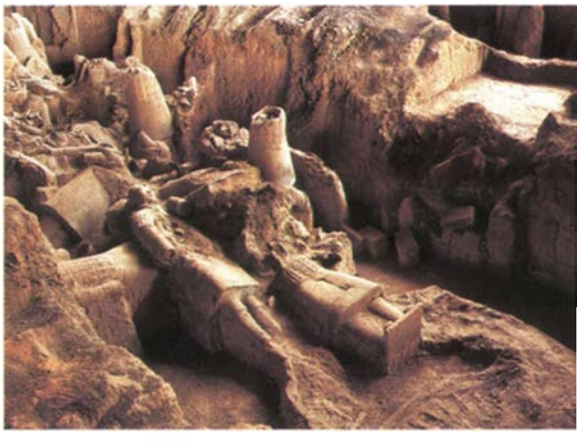

209 jos *Pe lângă statui, sub movilă s-au mai găsit fragmente de arhitectură, unelte și un colan de metal. Colanul arată că s-au folosit prizonieri pentru a construi mausoleul și confirmă relatările din secolul al III-lea î.Hr. Acestea se referă la cei 700 000 de sclavi care au lucrat la construcția cetății de sub pământ timp de 36 de ani.*

acoperită cu bronz și a fost așezată pe un strat impermeabil. Se află lângă o reprezentare la scară mică a palatului său, care la rândul ei este înconjurată de un zid lung de 12 kilometri. Într-o serie de clădiri amenajate în jurul curților, arheologii au descoperit șiruri de camere în care erau depozitate pietre prețioase, obiecte sofisticate, păsări exotice, aur și hrană. Mai mult, acestea conțineau trupurile concubinelor, ale servitorilor, ale călugărilor și ale grădinarilor care au fost îngropați de vii o dată cu împăratul pentru a-l însoți în călătoria de dincolo de moarte. De asemenea,

210-211 sus Această trăsură acoperită era o parte din bunurile găsite în Tranșeea 2, cea care îi cuprinde pe ofițerii gărzii imperiale. În afara cailor de teracotă, s-au găsit și rămășițele a aproximativ 400 de cai adevărați la sud-vest de movilă; probabil că animalele au fost înhumate de vii în timpul funeraliilor lui Qin Shi Huangdi.

210-211 jos Patru cai sunt înhămați la caleașca unui înalt demnitar. Sunt reprezentați cu mușchii încordați, cu nările fremătând și coamele în vânt. Meșterii din China Antică ajunseseră la un grad înalt de măiestrie în modelarea cailor.

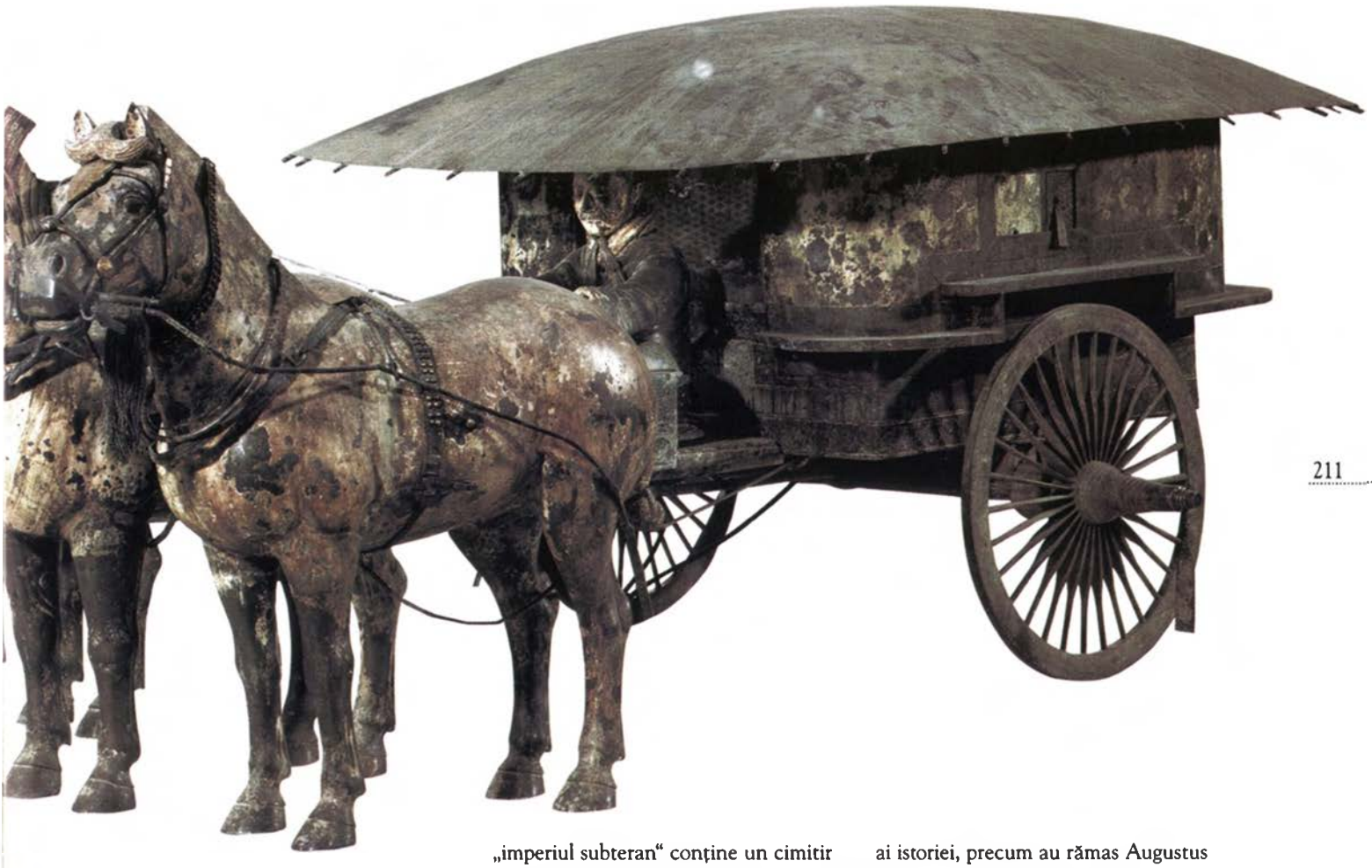

„imperiul subteran" conține un cimitir vast, un model la scară al cetății Chang'an (vechiul nume al orașului Xi'an, capitala imperiului Qin), un planetariu în care constelațiile au fost reproduse în perle, și râuri de mercur, acționate mecanic, care reprezentau cele mai importante cursuri de apă din China.

Pentru a termina imensul proiect, a fost nevoie de 36 de ani și de munca a 700 000 de sclavi care, conform legendei, au fost zidiți de vii pentru a nu putea dezvălui secretul comorilor ascunse sub pământ. Qin Shi Huangdi însuși a ordonat construirea cetății subterane în anul 246 î.Hr. La acea vreme, avea doar 13 ani și abia preluase tronul clanului său, Qin. În ciuda vârstei fragede, era deja chinuit de frica de moarte și dacă nu ar fi fost torturat de acest coșmar – ce s-a transformat într-o obsesie care l-a făcut să se înconjoare cu vrăjitori, prezicători, mistici, alchimiști și șarlatani – ar fi rămas în memoria oamenilor datorită capacităților sale incontestabile de războinic, om politic și administrator, egal cu marii oameni ai istoriei, precum au rămas Augustus și Alexandru cel Mare.

Se poate spune că împăratul Qin Shi Huangdi era omul care a întemeiat China. În anul 221 î.Hr., după ce s-a eliberat din ghearele unui tutore dificil, lacomul Lu Buwei, a învins șefii a șapte clanuri rivale și a ajuns la cârma unui teritoriu vast locuit de multe feluri diferite de populații. Pentru a-și apăra imperiul, a început construcția extraordinarului sistem de apărare cunoscut drept Marele Zid Chinezesc. A abolit feudalismul, a organizat teritoriul folosind un sistem birocratic complex, a încurajat dezvoltarea agriculturii prin construcția de mari canale de irigație și a standardizat unitățile de măsură (lungime și greutate) și distanța dintre roțile carelor; astfel se puteau face planuri pentru drumuri. A introdus o monedă unică bazată pe modelul monedei rotunde cu un model pătrat în centru (o formă care urma să fie utilizată în China până în secolul al XX-lea) și a creat un sistem unic de ideograme, astfel încât să existe o singură limbă standard, scrisă și vorbită, în toate colțurile imperiului.

Pe de altă parte, pentru a-și construi mormântul fabulos care s-a făcut pe

212 stânga Statuile prezintă trăsături arhaice şi unele erori ale proporţiilor (de exemplu, braţele sunt prea scurte), dar realismul detaliilor veşmintelor şi, mai ales, al feţelor, care indică regiunea din care provin soldaţii, este uimitor.

212 dreapta Statuile reprezintă diferite tipuri atât ca indivizi, cât şi ca model uman. Individualizarea expresiei este accentuată de multiplele posturi, precum aceea care caracterizează statuia arcaşului îngenuncheat (1,2 metri) din această fotografie.

cheltuiala statului, avea nevoie de mari şi importante venituri; rezultatul a fost că populaţia a fost supusă unor impozite din ce în ce mai mari. Mai mult, Qin Shi Huangdi, care s-a considerat a fi divin, a dorit să şteargă din memoria colectivă învăţăturile lui Confucius, înţeleptul pe care împăratul, în megalomania sa, l-a considerat un rival. De aceea, a ordonat arderea tuturor cărţilor şcolii confucianiste, cu excepţia celor ce se ocupau de divinaţie, medicină, farmacologie, agricultură şi grădinărit. Pe măsură ce îmbătrânea, devenea un despot din ce în ce mai crud, iar obsesia sa de a găsi formula magică

a vieții veșnice l-a absorbit complet. Afectat atât fizic, cât și mental de această boală, a murit în anul 210 î.Hr., de îndată ce a pus piciorul pe pământ chinez la întoarcerea dintr-o călătorie din Japonia, unde i se spusese că urma să găsească elixirul nemuririi.

Procesiunea funerară care a traversat o mare parte din imperiu a fost maiestuoasă. Când corpul său a ajuns la mormânt, Primul Împărat a fost înhumat împreună cu cel puțin 1 000 de persoane, care au fost sacrificate la ordinul său. „Imperiul subteran" a fost, în întregime, acoperit cu pământ. De atunci, câmpia a fost folosită pentru cultivarea grânelor.

213 stânga Urme de culoare din anumite puncte arată culorile utilizate, care, la rândul lor, ajută la identificarea rangului militar al soldaților. Arcașul îngenuncheat, aici văzut din spate, poartă o uniformă verde, iar, în stânga, pe legăturile armurii, se văd urme de roșu.

213 dreapta În ciuda abundenței detaliilor, statui precum a unui soldat pedestru cu armură nu pot fi considerate portrete. Se știe că erau turnate după una dintre cele opt matrițe posibile, dar trăsăturile fețelor erau modelate manual.

Muntele Emei şi giganticul Buddha din Leshan

CHINA

PROVINCIA SICHUAN
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1996
CRITERII: C (IV) (VI)

Chinezii îi spun Da Fo, „Marele Buddha", iar Buddha din Leshan chiar este cea mai mare statuie a unei figuri sfinte din lume, cu precizarea că nu este, de fapt, Buddha, ci Maitreya, unul dintre discipolii săi, care va reveni în lume ca un fel de Mesia. Această figură solemnă are o înălţime de peste 70 de metri şi este săpată în dealul de la Lingyun, la confluenţa râurilor Minjiang, Dadu şi Qingyi. Capul are

o lungime de 15 metri şi o înălţime de 10 metri, părul este prins într-o spirală cu 1 021 bucle enorme, iar urechile, un element iconografic tradiţional, au o lungime de 7 metri. Pe un sigur picior al statuii pot sta o sută de oameni fără să se înghesuie.

Dar dimensiunile sale ciclopice sunt doar un aspect al farmecului fascinant al acestei statui, deoarece istoria sa este nu numai foarte veche, ci şi bizară. Statuia a fost începută în anul 713, în timpul primului an de domnie al împăratului Tang Xuanzong şi a fost terminată în anul 803 sub Dazong, un alt membru al dinastiei Tang. Deşi suveranii au finanţat această lucrare, înţeleptul Haitong de la mănăstirea Lingyun a fostz cel care şi-a legat numele de această construcţie. Haitong credea că numai protecţia unui Buddha enorm putea fi salva vieţile pescarilor din apele din acea zonă de furia dragonului care le scufunda bărcile şi îi trăgea în vârtejuri ameţitoare. Atacat de hoţi, care căutau să fure banii pentru construcţia statuii, Haitong a fost orbit de unul dintre ei şi a murit înainte ca lucrarea să fie terminată. Din fericire, a fost terminată sub supravegherea călugărilor Zhang Chou şi Wei Gao, cei mai credincioşi discipoli ai lui Haitong. În mod miraculos, după aceea, dragonul a încetat să mai ceară jertfe de la locuitori. De fapt, molozul de la gigantica statuie a fost aruncat la confluenţa râurilor, modificând astfel albia şi eliminând vârtejurile.

Buddha din Leshan este înconjurat de vechi simboluri ale credinţei budiste. De pe un pinten de stâncă, o mănăstire veghează deasupra capului, iar dealul este presărat cu 2 400 de imagini ale lui Buddha care datează din perioada dinastiei Han. Ochii statuii privesc către muntele Emei, unul dintre cei cinci munţi sacri din China.

De pe culmea cea mai înaltă a muntelui, la o înălţime de 3 100 de metri, zorile sunt o privelişte extraordinară. Lumina soarelui care răsare apare din ceaţă şi reprezintă, conform tradiţiei, perpetuarea zilnică a unui miracol care le permite pelerinilor să fie martorii aurei sacre iradiate de Buddha. Muntele este acoperit de o pădure de peste o mie de ani, cu copaci impresionanţi care au fost reproduşi de mii de ani pe hârtie de orez de către artiştii chinezi. Acest peisaj încântător a fost protejat din secolul al X-lea când a fost fondată mănăstirea Wannian, în secolul al IV-lea, la o altitudine de peste o mie de metri, concepută de custodele decorului natural de pe muntele Emei. La Wannian se află o magnifică statuie de bronz a lui *boddhisattva* Puxian, divinitatea protectoare a muntelui, călare pe un elefant. Are o înălţime de 9 metri şi cântăreşte 62 de tone. Dintre multele sanctuare budiste în acest colţ din Sichuan, mănăstirea Bauguo, de asemenea, merită menţionată: se află la poalele muntelui, deţine o efigie de porţelan a lui Buddha înaltă de 2,74 metri.

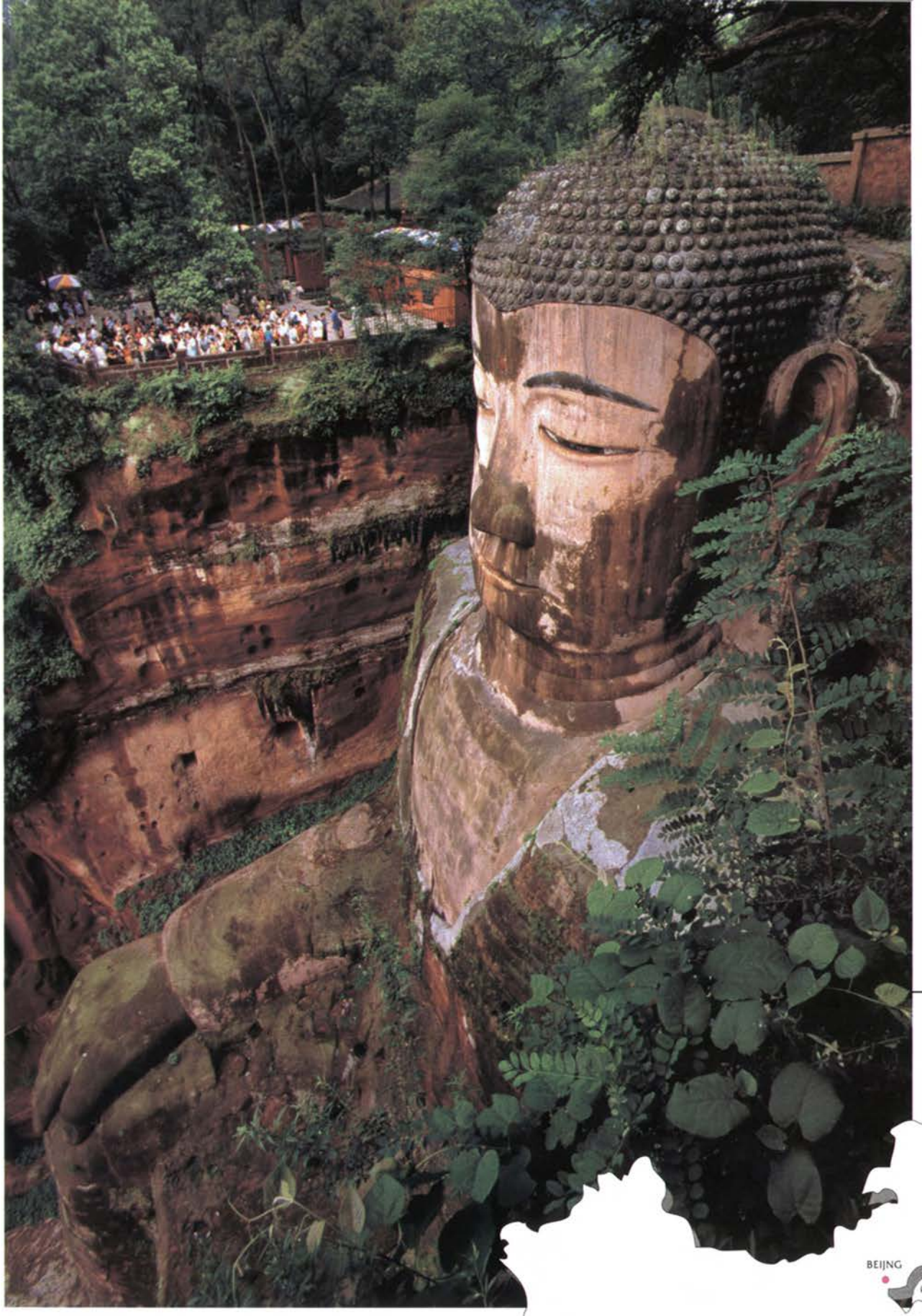

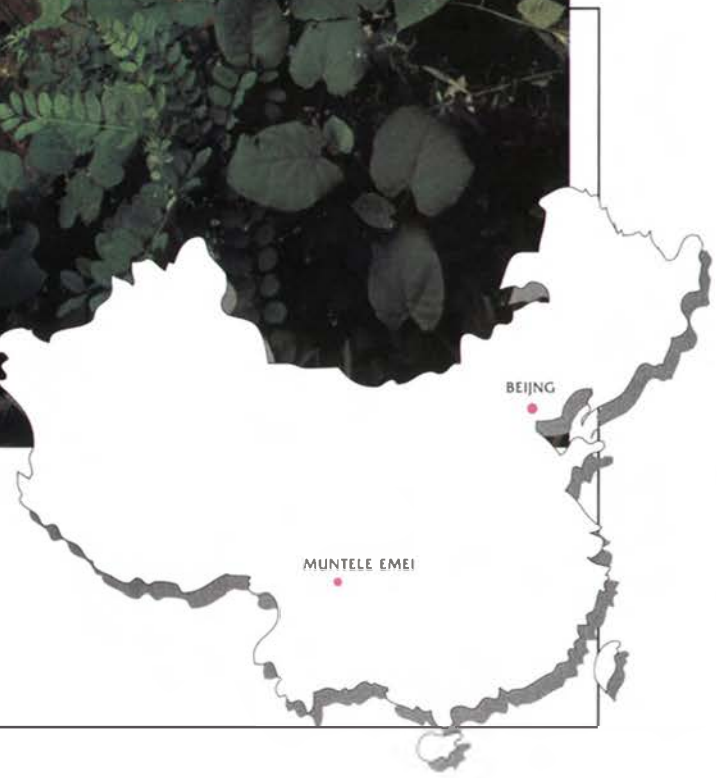

214 sus Templul din Wannian a fost construit între anii 397-401. Deține o splendidă efigie de bronz a lui bodhisattva Puxian, divinitatea protectoare a muntelui Emei, care datează din anul 980, al cincilea an de domnie al dinastiei Song de nord.

214 jos și 215 După cum demonstrează raportul dintre figura umană și piciorul statuii (aproximativ 1:30), Buddha din Leshan este enorm, chiar și un detaliu precum nasul are o lungime de peste cinci metri, ochii și gura au o lățime mai mare de trei metri, iar buclele lui Buddha sunt în număr de 1 021.

Grotele din Longmen

CHINA

LUOYANG, PROVINCIA HENAN
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 2000
CRITERII: C (I) (II) (III)

Când citeşti numărul de grote din Longmen este ca şi cum ai citi lista Guiness cu recorduri mondiale. Sunt în total 2 345; unele doar nişte nişe minuscule, altele nişte peşteri mari, care se întind pe o distanţă de peste un kilometru pe versanţii munţilor ce se găsesc de-a lungul râului Yi. Toate împreună conţin mai mult de 100 000 de imagini budiste de mărimi ce pornesc de la ceva mai mult de doi centimetri până la mai mult de 17 metri, plus 43 de pagode şi mai mult de 3 600 de tăbliţe de piatră purtând inscripţii de o valoare nepreţuită referitoare la istoria Chinei antice.

Considerată cea mai bogată colecţie de artă chineză din perioada dintre dinastia Wei de nord şi dinastia Tang, aceste imagini au fost sculptate timp de patru secole începând cu anul 493 d.Hr., când capitala a fost mutată de la Datong la Luoyang. Aşezat pe râul Yi, oraşul se află la 11 kilometri depărtare de doi munţi care stau faţă în faţă de o parte şi de alta a râului, creând o enormă trecătoare naturală pe care vechii chinezi o numeau Yi Que, „poarta de pe râul Yi". Când Luoyang a devenit capitală, numele a fost schimbat în Longmen, „poarta dragonului".

Printre miile de grote din Longmen, toate săpate în pereţii de piatră ai munţilor, cea mai impresionantă este, probabil, templul Feng Xian Si, construit între 672 şi 675 în timpul dinastiei Tang. Când a fost cioplit, era acoperit cu un acoperiş pentru a proteja împotriva intemperiilor cea mai mare statuie din Longmen, un Buddha de 17 metri cu doi discipoli şi doi *boddhisattva* alături de el. Conform tradiţiei, statuia colosală demonstrează o combinaţie perfectă de integritate morală, eleganţă şi seninătate. În termeni mai puţin sacri, se spune că trăsăturile acestei sculpturi sunt cele ale împărătesei Wu Zetian; din acest motiv i se mai spune Wu Zetian, sau „Venus din Orient".

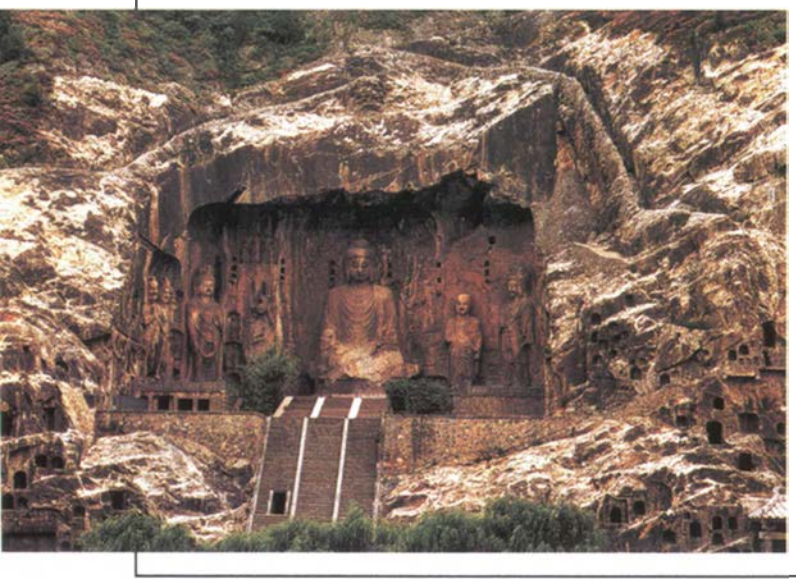

216 O vedere a dealului, erodat de râul Yi, în care se află cele 2 345 de grote din Longmen. Acestea au fost create într-o perioadă de 400 de ani începând cu anul 493, în epoca dinastiei Wei de nord.

216-217 Regele Cerului ţine Pagoda Divină în mâini şi sfărâmă o creatură telurică. Lângă el se află Vajra, un demon cu o înfăţişare feroce. Aceste două figuri din templul Feng Xian Si sunt reprezentate conform iconografiei din perioada Tang. Peştera a fost construită între anii 672-675.

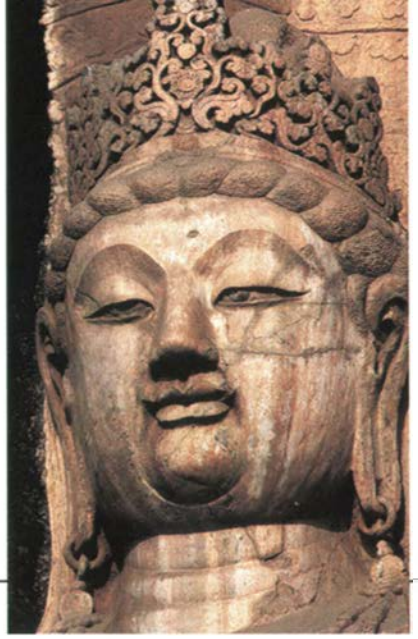

217 stânga sus Cea mai uimitoare statuie de la Longmen este figura colosală a lui Buddha Vairocana din peștera cunoscută cu templul Feng Xian Si. Aici se vede fața, care a fost modelată după trăsăturile împărătesei Wu Zetian.

217 dreapta sus Purtând o diademă prețioasă, aceasta este una dintre marile statui care înconjoară Buddha Vairocana din templul Feng Xian Si.

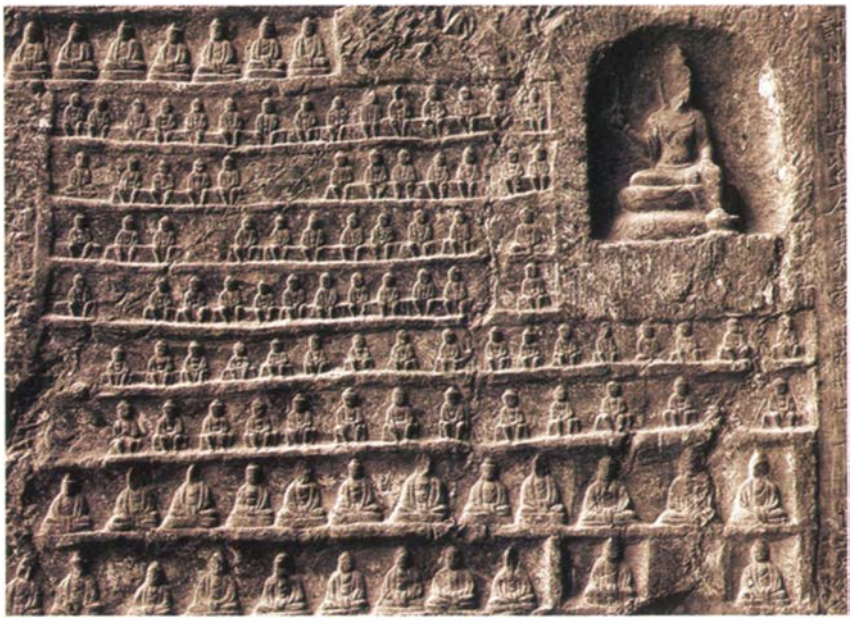

Nu mai puţin interesantă este grota Gu Yang, săpată între anii 495-575 şi prima care a fost excavată în coastele acestor munţi. Conţine cele mai înalte forme de reprezentare ale artei din Wei de nord: un Buddha meditând pe un altar cu doi lei la picioarele sale, precum şi alte sculpturi, picturi şi 19 dintre cele 20 de scrieri de la Longmen.

Grota Wan Fo, construită în anul 690, se distinge printr-un mare număr de reprezentări ale lui Buddha. Denumită „Grota celor 10 000 de Buddha", numărul real de statui sculptate pe pereţii săi de nord şi de sud este mai mare de 15 000, iar pe peretele din spate s-au cioplit 54 de flori de lotus, cu un *boddhisattva*

218 sus Miile de imagini ale lui Buddha împodobesc peretele de nord din grota Wan Fo („Grota celor Zece Mii de Buddha"). De fapt, sunt cel puţin 15 000 de statui, dintre care cea mai mică măsoară puţin peste doi centimetri.

218-219 Comandată în anul 690 de către împăratul Gaozong şi consoarta sa Wu Zetian pentru a invoca bunăvoinţa lui Buddha pentru copiii lor, grota Wan Fo este organizată în jurul statuii lui Buddha aşezat pe o floare de lotus.

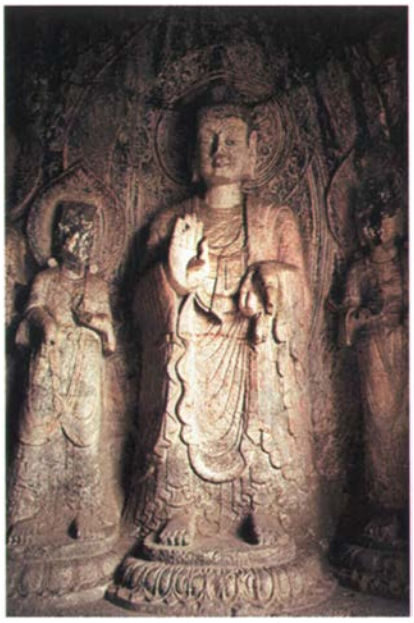

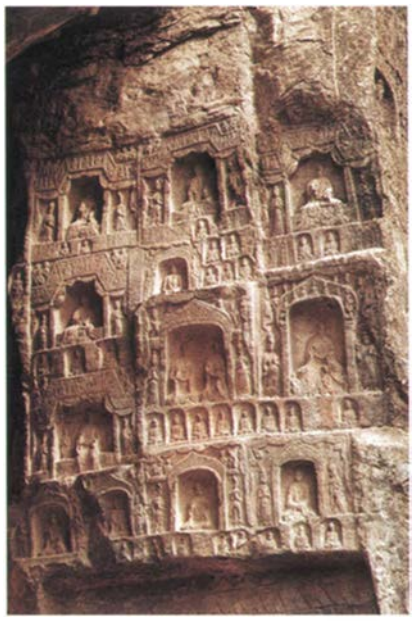

219 stânga sus Protecţia şi mila sunt calităţile exprimate de acest Buddha prin gesturile mâinilor, reprezentate de palma deschisă şi, respectiv, de dosul palmei îndreptat în jos. Doi boddhisatva se află de o parte şi de alta a Celui Iluminat.

219 dreapta sus În afara excepţionalei valori artistice a sitului, sculpturile din grotele de la Longmen le-au oferit cercetătorilor preţioase informaţii privind arhitectura civilă, economia şi veşmintele din China în perioada dinastiilor Wei de nord, Tang, Sui şi Song.

în mijlocul fiecăreia. Grota Lian Hua (Grota Florii de Lotus) are o singură floare de lotus pe plafon, cioplită în timpul dinastiei Wei de nord, în jurul anului 527.

De asemenea, de o calitate excepţională este grota Ping Yang, un ansamblu de trei peşteri pentru care a fost nevoie de 25 de ani şi, se spune, de 800 de lucrători. Construită între anii 500-523 de către împăratul Yuan Lo în memoria împăratului Xiao Wen Di şi a soţiei sale, peştera centrală măsoară 12 metri pe 11 metri şi e înaltă de 9 metri. În interior se află nouă statui ale lui Buddha. Cea mai mare dintre acestea ajunge la o înălţime de opt metri. Pe plafon, din nou, se află un lotus de mari dimensiuni cu zece servitori. Din nefericire, minunatele scene de adorare care decorau pereţii au fost decapate în 1935, iar acum sunt expuse într-un muzeu american.

Deşi, în general, se află într-o stare bună, grotele din Longmen au suferit distrugeri din motive naturale, ca eroziunea, dar şi din cauza diferitelor forme de vandalism, iar recenta creştere economică a zonei urbane din Luoyang a adăugat pericolul prezentat de ploaia acidă şi gazele de eşapament. Cu toate acestea, conştiinţa renăscută a chinezilor în privinţa patrimoniului artistic a dus la sugestia pentru administraţia centrală şi locală să ia în considerare măsuri radicale, precum transferarea tuturor facilităţilor turistice cât mai departe de această zonă, strămutarea satului din apropiere, Longmen, într-un alt loc şi reconstruirea căii de acces pentru a minimaliza vibraţiile şi praful produs de autovehicule.

219 jos Dimensiunile statuilor cioplite din grotele de la Longmen diferă foarte mult. Media, la fel ca în acest caz, este puţin mai mare decât mărimea naturală; cea mai mică are ceva mai mult de doi centimetri, iar cea mai mare are o înălţime de 15 metri.

Grotele din Yungang

CHINA

DATONG, PROVINCIA SHANXI
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 2001
CRITERII: C (I) (II) (III)

În cea mai mare dintre grotele de la Yungang, în grota cu numărul 19, se află o statuie înaltă de 16 metri. Stând în poziţia lotusului, statuia are o expresie senină şi ţine palma deschisă către privitor, un gest tradiţional budist asociat cu pacea şi bunăvoinţa. La prima vedere, statuia pare să-l reprezinte pe Buddha, dar nu este aşa. Conform experţilor, este vorba de împăratul Taiwu din dinastia Wei de nord, deşi atunci când se afla la putere, în jurul anului 446 d.Hr., se spuneau despre el multe lucruri, dar nu şi faptul că ar fi fost blând în privinţa budiştilor. Sub influenţa prim-ministrului său, Kou Qianzhi, a abandonat budismul în favoarea taoismului, tranziţie care a produs teroare în familia sa. A distrus mănăstirile şi, în tot acest timp, a obligat călugării să revină la viaţa laică, prin folosirea forţei şi comiterea unor atrocităţi.

Se spune că fiul său, moştenitorul tronului, a murit de supărare. Când, în anul 452, împăratul a fost asasinat, pe tron a urcat nepotul său, Wencheng, care a golit vistieria statului încercând să restaureze budismul şi să reabiliteze, într-un fel, imaginea lui Taiwu. Grotele de la Yungang, care conţin în mare 51 000 de imagini religioase săpate în gresie, sunt rezultatul eforturilor splendide ale lui Wencheng.

Acestea reprezintă cele mai timpurii şi mai pregnante exemple de artă budistă în piatră din China. Situate pe pantele sudice ale dealurilor de la Wuzhou, nu departe de Datong, capitala dinastiei Wei de nord, grotele au fost create în mai multe etape între 460-465 şi 494, când capitala imperială a fost mutată la Luoyang în provincia Henan de astăzi. Documente antice arată că lucrarea a necesitat mai mult de 10 000 de meseriaşi, de la sculptori la pictori, pentru a ciopli figurile şi a le picta în culori vii, încă vizibile şi astăzi.

Cele 53 de grote formează secţiunea monumentală a unui sit arheologic care constă din peste o mie de mici temple şi altare votive din piatră. Experţii le-au grupat în trei categorii, ce se întind pe o distanţă de aproape un kilometru de deal. Primele cinci grote (numerele 16-20) au fost săpate sub supravegherea înţeleptului Tan Yao.

Au o formă ovală şi sunt cele în care se observă cea mai mare influenţă a stilului sculptural a artei din Gandhara, India (locul de origine al budismului), care la rândul său fusese influenţată stilistic şi iconografic de arta greacă. Grota 17 este deosebit de frumoasă, în aceasta aflându-se marea statuie a lui Buddha Maitreya, înconjurată de o multitudine de

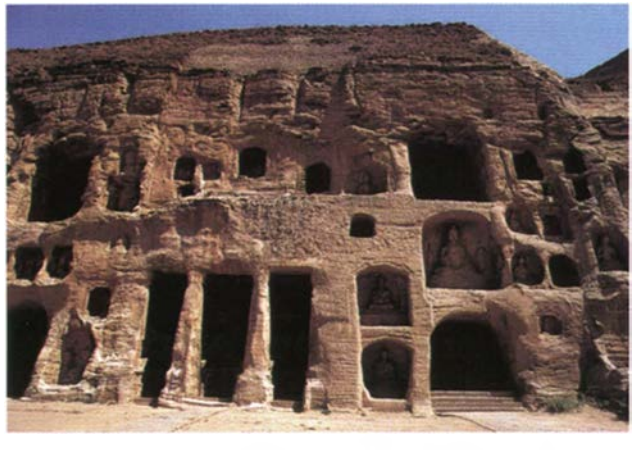

220 sus Faţa lui Buddha, cu trăsăturile faciale minuţios sculptate şi cu ornamente tipic chineze şti, a fost creată într-o perioadă mai recentă a construcţiei de la Yungang, când dinastia Wei de nord a avut iniţiativa de a face budismul înţeles de către supuşi.

220 stânga jos Zidul în care au fost săpate grotele arată ca un fagure. Pentru această uriaşă lucrare, mai mult de zece mii de sculptori şi pictori au lucrat timp de treizeci de ani.

220 dreapta jos Cu cele aproximativ 51 000 de imagini religioase în cele 53 de grote şi cu aproximativ o mie de altare şi mici temple, Yungang este cel mai vechi şi mai solid exemplu de artă în piatră din China.

221 stânga Grotele 16, 17, 18, 19 şi 20 (ultima este prezentată în fotografie) au fost săpate în anul 460 şi reprezintă nucleul iniţial al complexului Yungang. Fiecare conţine o efigie de mari dimensiuni a lui Buddha, identificată cu câte unul dintre împăraţii dinastiei Wei de nord.

221 dreapta sus O dublă deschidere în perete permite să fie admirată imaginea colosală a lui Buddha, din grota 18. Deşi nu foarte rafinat lucrate, cele mai vechi statui transmit un incomparabil sentiment al puterii.

221 dreapta jos Buddha identificat cu împăratul stă aşezat, după moda europeană, într-una dintre cele mai vechi grote. Pentru dinastia Wei de nord (tătari care au venit în China din Asia Centrală în anul 386), grotele simbolizau natura divină a dinastiei.

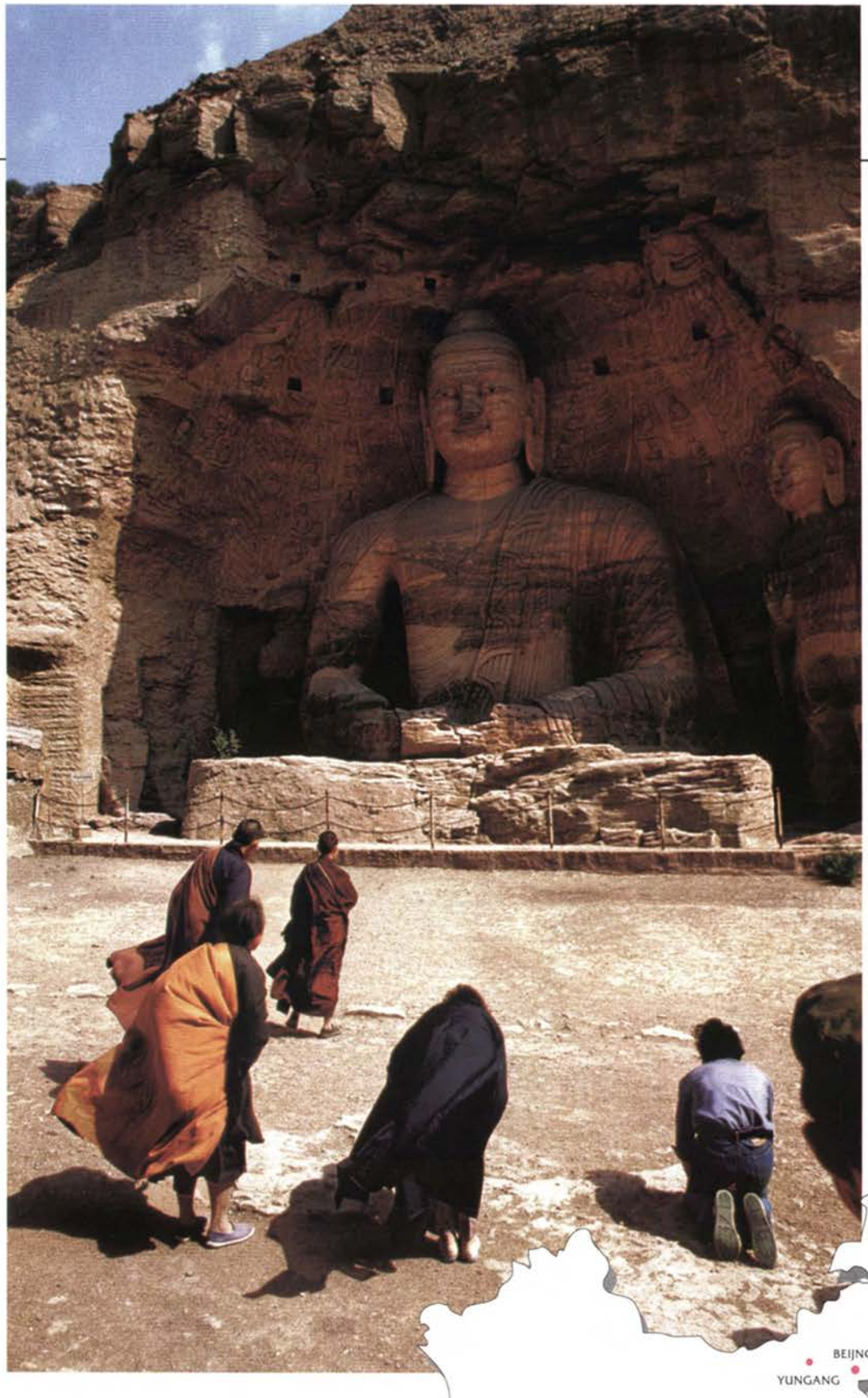

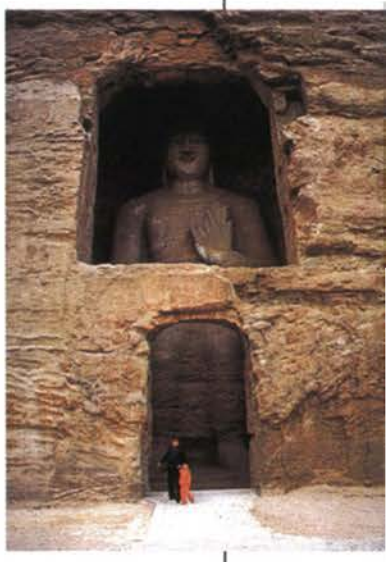

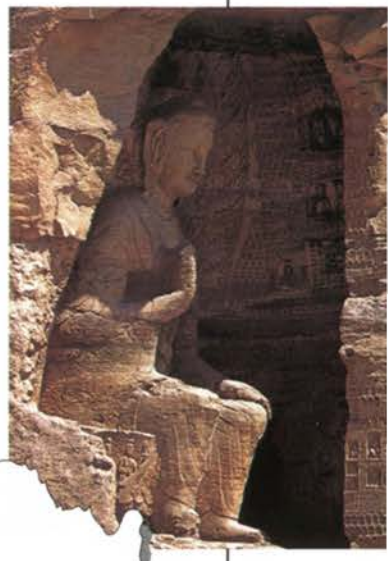

BEIJNG
YUNGANG

222 stânga sus La grotele 9 și 10 se ajunge printr-un portic monumental cu coloane săpate în stâncă. În interior se află sculpturi elegante ale unor muzicieni.

222 dreapta sus Varietatea de imagini ale lui Buddha este nemaiîntâlnită: unele au trăsături caucaziene, iar decorațiunile reflectă influența artei din Gandhara.

Buddha miniaturali, unele dintre statuete de doar doi centimetri.

Printre celelalte grote, cele mai impresionante din punct de vedere vizual sunt grotele 10-15 – unele dintre acestea având intrările cioplite astfel încât să semene cu niște structuri din lemn. Numărul 5 cuprinde o statuie a lui Buddha înaltă de 17 metri așezat în poziția lotusului, iar, pe peretele de sud, o frumoasă pagodă cu cinci niveluri purtată pe spate de un elefant. În grota numărul 6 se află o coloană bogat decorată, înaltă de 15 metri, iar pereții sunt acoperiți cu imagini care povestesc, în detaliu, episoade din viața lui Buddha din momentul renunțării la bunurile lumești până la momentul atingerii Nirvanei. În grota numărul 9, se află o imagine a lui Shiva, ceea ce demonstrează sincretismul care a existat între budism și hinduism.

Fiecare dintre grote a fost săpată cu elemente arhitecturale și figuri precum *apsarele* (dansatoarele celeste), muzicieni și înalți demnitari de la curtea chineză purtând veșminte brodate somptuos. Aceste imagini le-au oferit istoricilor informații importante privind tradițiile și obiceiurile din China antică.

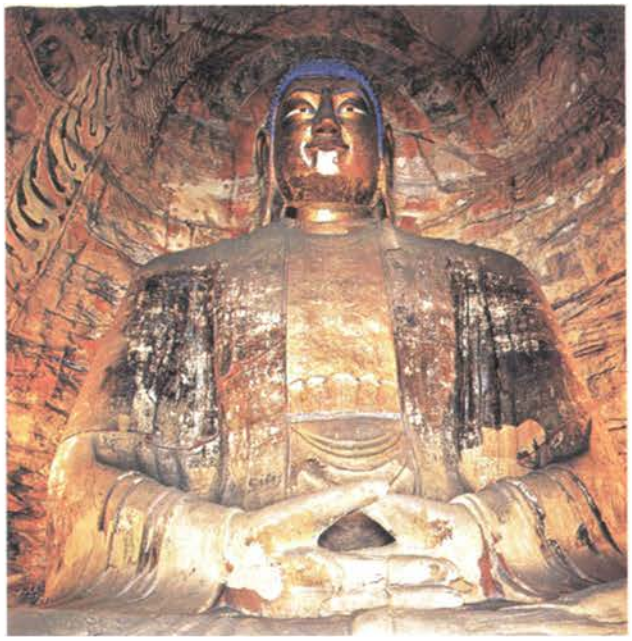

222-223 Grota 5 conține cea mai mare statuie din Yungang. Înaltă de 17 metri, statuia îl reprezintă pe Buddha stând cu picioarele încrucișate. Corectitudinea proporțiilor și armonia generală a figurii sunt remarcabile și foarte dificil de realizat într-o sculptură de asemenea dimensiuni.

223 sus Grota 13 este o parte din grupul Wuhua, cele mai spectaculoase cinci grote din Yungang. Numărul 13 conține statuia, înaltă de 13 metri, a lui Maitreya Buddha așezat, cu reprezentarea unei divinități vajrapani pe care își sprijină mâna dreaptă.

223 jos Aceasta este una dintre numeroasele nișe din grota 13, pictată în culori vii, care au supraviețuit timp de secole. Unele decorațiuni, pentru care s-au folosit, în mod extensiv, culorile albastru și turcoaz, sunt inspirate de arta din Asia Centrală, leagănul dinastiei Wei de nord.

Grota Seokguram și templul Bulguksa

COREEA DE SUD

PROVINCIA GYEONGJU
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1995
CRITERII: C (I) (IV)

Cioplită dintr-un singur bloc de granit, statuia principală din grota Seokguram se ridică la o înălțime de aproape patru metri și îl reprezintă pe Seokgamoni, Buddha în momentul iluminării. Fața sa este o combinație enigmatică de forță masculină și frumusețe feminină, sprâncenele au forma unor semilune, iar ochii pe jumătate închiși indică o stare de meditație profundă. Părul inelat este prins într-un fel de coc (*usnisa*) în vârful capului, semn al înțelepciunii supreme. Așezat pe o platformă ca o floare de lotus, palmele îi sunt îndreptate către privitor (gestul *mudra*), prin aceasta invită lumea să se ilumineze din strălucirea sa. Poartă veșminte drapate elegant cu o croială care sugerează interpretarea coreeană dată stilului de veștminte din perioada dinastiei Gupta. Buddha este înconjurat de o serie de statui sculptate în pereții grotei: trei *boddhisattva*, zece discipoli și două divinități Hindu; la nivelul ochilor săi se află zece nișe, fiecare conținând o statuie în miniatură a înțelepților budiști. Monumentul însuși este sculptat cu patru statui ale Regilor Celești și două basoreliefuri care reprezintă protectorii templului (*vajrapani*) și alte opt divinități protectoare.

În ciuda dimensiunilor sale mici – diametrul încăperii de numai șapte metri o face mai mică decât același tip de grote găsite în India și China – Seokguram joacă un rol de primă importanță în privința patrimoniului artistic budist din perioada clasică. Spațiul interior este o estetică filozofică aplicată, iar, în privința caracteristicilor tehnice, nu are rival în lume. Spre deosebire de peșterile indiene de la Ajanta și grotele chineze de la Longmen, care toate au fost săpate în rocă moale, Seokguram a fost asamblat manual, datorită granitului dur din muntele T'oham, unde este localizat, care nu a permis nici o altă metodă. Această întreprindere nu încetează să-i uimească pe arheologi, datorită

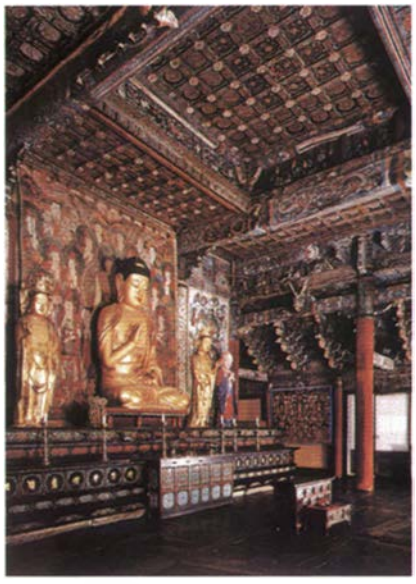

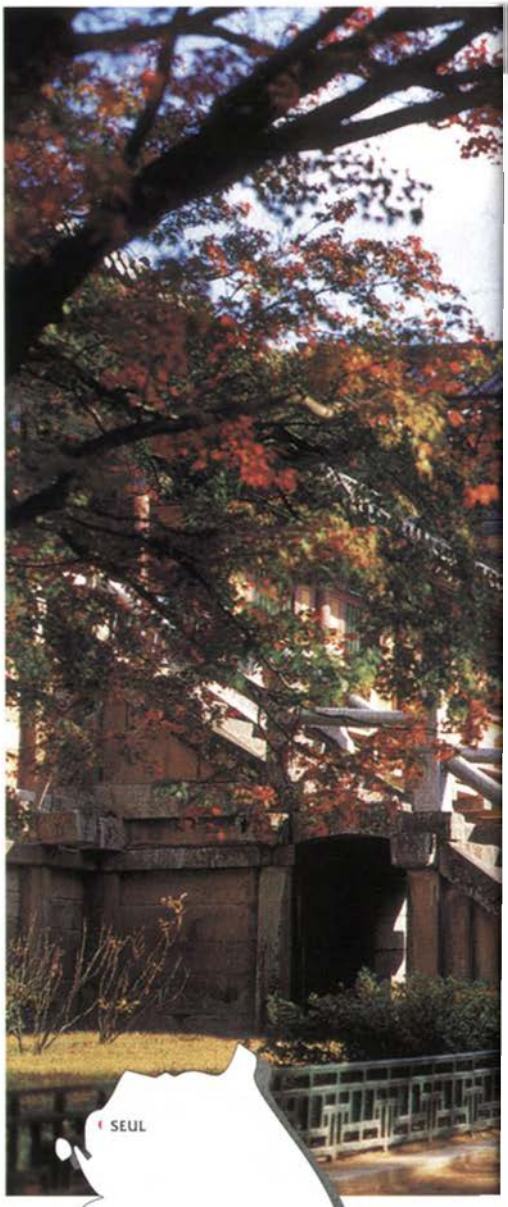

caracterului extraordinar al construcției realizate cu echipamentul tehnic rudimentar al coreenilor în 742, anul în care a fost începută construcția.

În acel moment, budismul exista deja în Coreea de 400 de ani, deși abia pe la mijlocul secolului al VII-lea a devenit o religie comună la nivel național, când dinastia Silla a unit diferitele regate din peninsulă. Grota Seokguram se află aproape de vârful muntelui; împodobită cu o mare statuie a lui Buddha Seokguram privind către mare, a fost construită pentru a fi un bastion supranatural care să apere regatul.

Legenda din *Samguk Yusa*, *Istoriile celor trei regate*, scrisă în secolul al XIV-lea, spune că primul ministru sub regele Hyegong, Kim Dae-seong, a construit grota în memoria părinților săi din viețile anterioare. Legenda continuă arătând cum Kim Dae-seong a organizat construcția templului Bulguksa în anul 751, la jumătatea muntelui T'oham, închinându-l părinților săi regali. Nu ni se spune cu precizie cine a conceput și a construit cele două monumente, dar este evident că Seokguram urma să fie o capelă privată pentru monarhi, iar Bulguksa – un vast complex din temple și pagode de piatră – destinat supușilor.

În secolul al XIV-lea, cârmuitorii coreeni au respins budismul în favoarea confucianismului, iar, peste timp, Seokguram și Bulguksa au fost uitate. Redescoperite la începutul secolului al XX-lea, cele două monumente au fost restaurate. După o primă încercare nereușită care i-a amenințat stabilitatea, grota a fost înzestrată cu un sistem de înlăturare a umidității și un geam protector de sticlă. Pavilioanele din lemn din complexul de temple au fost toate reconstruite.

În 1996, săpăturile pavilionului Seokgamoni (cel mai mare monument de la Bulguska) a condus la descoperirea unei colecții de comori, care au inclus un sul de hârtie din Dharani Sutra, datată între anii 706-751. Sulul are o lungime de șase metri și o lățime de șapte centimetri și se crede că este primul document tipărit din lume.

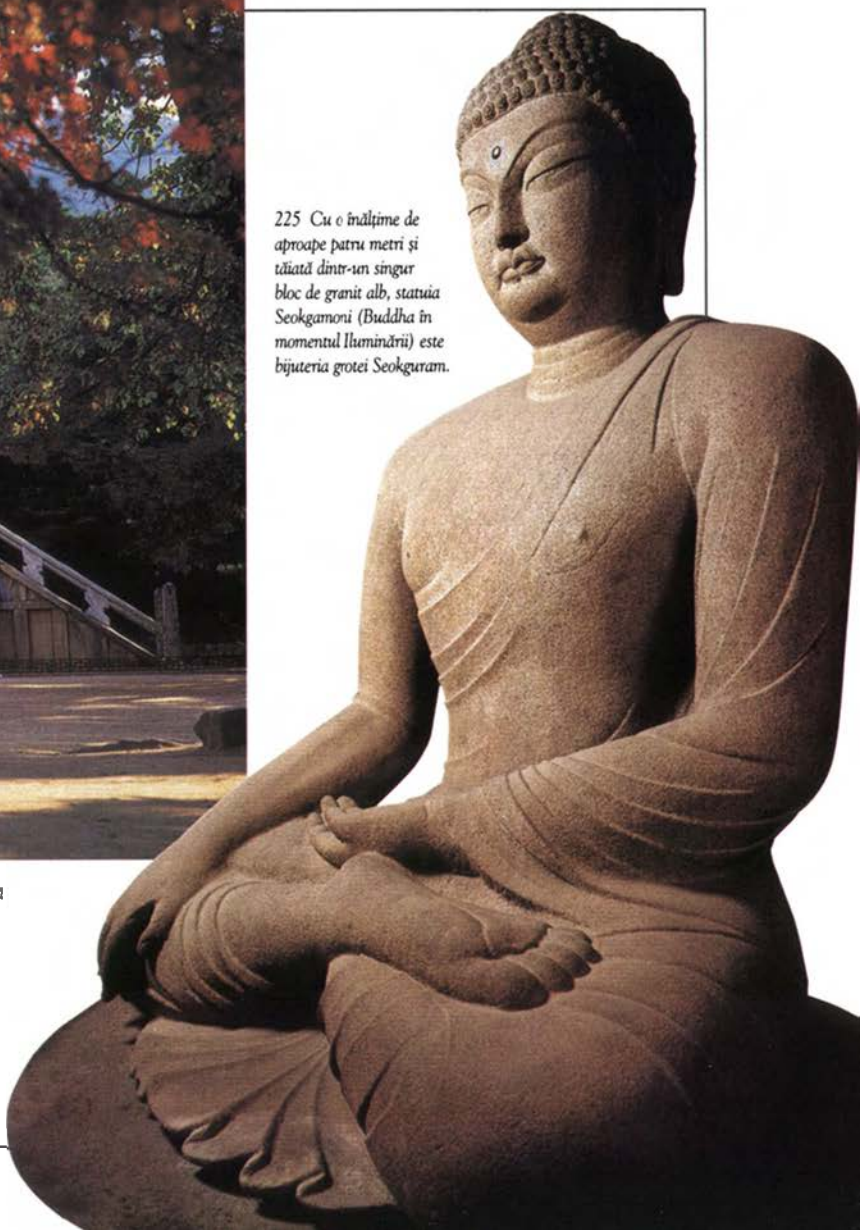

225 Cu o înălțime de aproape patru metri și tăiată dintr-un singur bloc de granit alb, statuia Seokgamoni (Buddha în momentul Iluminării) este bijuteria grotei Seokguram.

224 stânga Un sentiment de seninătate străbate camera din Daeungjeon, o parte din templul Bulguska, în care se află o statuie a lui Sakyamuni Buddha înconjurat de discipoli.

224 dreapta Panoul din granit din grota Seogkuram reprezintă efigiile divinităților protectoare deva. Aceștia erau regii cerești a căror misiune era să protejeze Universul din cele patru puncte cardinale.

224-225 Baza teologică pentru construcția templului Bulguska (începută în anul 751) a fost textul sacru Avatamskara Sutra.

Monumentele din Nara Antică

JAPONIA

PREFECTURA NARA
ANUL INREGISTRĂRII: 1998
CRITERII: C (II) (III) (IV) (VI)

„Regii dinastiei Shang au adus prosperitate regatului după ce şi-au mutat capitala de cinci ori. Regii dinastiei Zhou au adus prosperitate regatului după ce şi-au mutat capitala de trei ori. Astăzi regele nostru, după ce a ascultat prezicătorii, a decis să-şi construiască noua capitală în valea Nara, unde se va afla protejat de munţi pe trei părţi, la întâlnirea punctelor marcate de Ţestoasa Neagră, Dragonul Celest, Tigrul Alb şi Pasărea Roşie. Lista materialelor de construcţie se va întocmi şi se va aproba înainte de începutul lucrărilor. Construcţia va începe după recolta de toamnă."

Astfel sună textul edictului privitor la naşterea oraşului Heijô-kyô, un document făcut public în a cincisprezecea zi a celei de a doua luni a primului an din era Wadô (11 martie 708) şi consemnată în *Shôku-Nihongi*, cronica oficială a Japoniei în secolul al VIII-lea.

Heijô-kyô sau Nara, cum s-a numit mai târziu, a fost capitala Japoniei între 710-784. În această perioadă, Japonia a suferit transformări profunde, devenind un stat cu o guvernare, o birocraţie şi un corp legislativ centralizat care se baza pe modelul chinez. Pe lângă aceasta, peste un secol, a apărut şi budismul în Japonia, venind din China.

Construit după modelul oraşului Chang'an (astăzi, Xi'an), capitala dinastiei Tang, Heijô-kyô a fost conceput avându-se în vedere principiile de geomanţie chineză. Era un plan rectangular, cu un ax central – Suzaku-Ôji – care îl împărţea în Sakyô („oraşul din stânga", la răsărit) şi Ukyô („oraşul din dreapta", la apus).

Fiecare dintre aceste două secţiuni avea o piaţă şi era împărţită într-o grilă de nouă *jô* (străzile orientate de la est la vest) şi patru *bô* (străzile orientate de la nord la sud). Palatul imperial se află în centrul zonei de nord. Cartierele oraşului la sud de palat erau ocupate cu reşedinţele nobililor de la curte, iar celelalte erau ocupate de meseriaşi şi negustori.

În zona numită Gekyô (oraşul exterior) aproape de partea de nord-est a oraşului Heijô-kyô, s-au construit cincizeci de temple budiste care făceau parte din cele „şase şcoli din Nara" – Jôjitsu, Sanron, Hossô, Kusha, Kegon şi Ritsu – fiecare condusă de un călugăr chinez.

Cele şase şcoli au fost forţa care a răspândit budismul în întreaga Japonie, în defavoarea religiei şintoiste „indigene". Cel mai entuziast susţinător al noii religii a fost împăratul Shômu (724-749), care a dispus construirea în fiecare provincie a unui templu (*kokubunji*) şi a unei mănăstiri pentru călugări (*kokubunniji*). În plus, a construit Tôdai-ji (Marele Templul de la

226 sus Iniţial construit în secolul al VIII-lea, Kasuga-ji este cel mai faimos templu şintoist din Japonia. Închinat uneia dintre divinităţile protectoare ale oraşului, era, de asemenea, templul spiritelor protectoare ale celui mai puternic clan, Fujiwara, din Japonia epocilor Nara şi Heian.

Răsărit) în capitală, unde erau hirotonisiţi călugării.

Construcţia uriaşului Tôdai-ji a fost terminată în 752. În sala principală (Daibutsuden) se afla o statuie de bronz a lui Buddha Vairocana (Buddha, Stăpânul Universului) înaltă de 18 metri şi care cântărea 450 de tone. Camera avea o înălţime de aproape cincizeci de metri şi era cea mai mare construcţie din lemn din lume.

Templul iniţial şi statuia au fost distruse într-un incendiu şi au fost refăcute la o scară mai mică la sfârşitul secolului al XVI-lea. Totuşi spectaculos, „noul" Tôdai-ji este vatra oraşului Nara de azi, unde se află multe complexe budiste din era Heijô-kyô, cum sunt Kôfuku-ji, Gangô-ji şi Kasuga-ji,

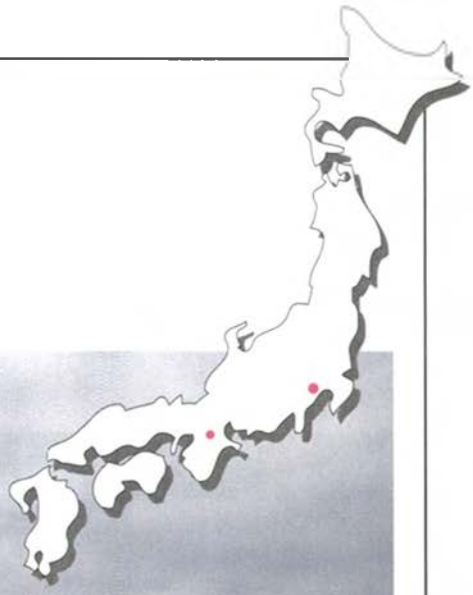

226 jos Statuia de bronz a lui Buddha Vairocana datează din secolul al XVI-lea. Este înaltă de 16 metri și se află în sala principală a templului Tôdai-ji. Statuia originală, care a fost ridicată în secolului al VIII-lea, a fost chiar mai mare.

226-227 Daibutsuden (Marele Templu de la Răsărit) este principalul edificiu din complexul Tôdai-ji. Construit în anul 752 de către împăratul Shômu, este cel mai important templu din Nara și se ridică în centrul orașului modern.

cel mai faimos templu șintoist din Japonia. Acestea sunt formate din pavilioane și pagode, unele având șapte niveluri, și sunt pictate în roșu aprins, într-un minunat contrast cu verdele pădurii de conifere din jurul orașului.

Când Heijô-kyô a fost abandonat în anul 784, palatul imperial a fost lăsat ca o amintire a orașului, în timp ce restul a fost transformat în terenuri pentru cultivarea orezului. Astăzi, doar fundațiile au mai rămas din clădire (deși unele secțiuni au fost reconstruite și au fost deschise publicului), dar săpăturile din această zonă au scos la lumină mii de tăbliță de lemn, care descriu în detaliu viața de la curtea japoneză din secolul al VIII-lea.

227 stânga jos Unul dintre cele mai vechi temple din Japonia, Yakushi-ji, a fost construit în secolul al VII-lea de către împăratul Tammu pentru ca soția sa să fie vindecată de Buddha. Sala principală (restaurată în anii 1970, după un incendiu devastator) cuprinde trei Buddha cunoscuți drept Trinitatea Yakushi, o capodoperă a artei budiste din Japonia.

228 dreapta jos. Cu o înălțime de numai 16 metri, Muro-ji este cea mai mică pagodă cu cinci niveluri din Japonia. Cei 3 000 de rododendroni roz, în mijlocul cărora se află, i-au dat numele de „pagoda florilor".

Monumentele budiste din regiunea Hôryu-Ji

JAPONIA

IKARUGA, PREFECTURA NARA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1993
CRITERII: C (II) (IV) (VI)

O inscripție pe aura lui Yakusi Nyorai Buddha (într-o traducere literală, „Buddha care vine pentru a vindeca") spune istoria fondării templului budist Hôryu-ji, cea mai veche construcție din lemn din lume. Aici se spune că împăratul Yomei, care suferea de o boală gravă, a hotărât să construiască templul astfel încât să poată să se roage pentru vindecarea lui. Nu și-a atins scopul, dar, când se afla pe patul de moarte, împărăteasa, soția lui Suikô, și fiul său, Shôtoku, au promis să-i îndeplinească dorința.

Construcția templului a fost terminată în anul 607 d.Hr. Este pavilionul central (Kon-dô) dintr-un complex de peste 200 de clădiri care acoperă o zonă de aproape 19 de hectare. Cu toate acestea, prima „componentă" de la Hôryu-ji a fost

228 jos Grupul sculptural de bronz reprezintă Sakyamuni Buddha – sau Shaka Nyorai, Buddha cel Istoric, flancat de cei doi bodhisattiva Monju Bosatsu și Fugen Bosatsu – și a fost ridicat în anul 623 în memoria prințului Shôtoku, care, cu câțiva ani înainte, introdusese budismul în Japonia.

229 sus Inițial construit în 607 și reconstruit după un incendiu teribil din anul 670, pavilionul principal din Hôryu-ji – sau Kon-dô – este cea mai veche construcție din lemn din lume. La începutul secolului al XX-lea, a fost complet demontat și reconstruit conform unui proiect care a durat 50 de ani pentru a-l curăța și a-l consolida.

229 centru Octogonalul Yume-donô („Pavilionul Viziunilor"; este clădirea principală din Împrejmuirea de Răsărit. A fost construită în anul 739 pe locul unde a fost casa prințului Shôtoku, care, împreună cu templul, a fost distrusă de un incendiu în 670.

229 jos Naraen Kongo este numele uneia dintre cele două statui ale lui Kongo Rikishi, protectorul budismului, care se află de o parte și de alta a porții centrale, Chumon. Aceasta este una dintre structurile din Hôryu-ji care reprezintă cel mai bine arhitectura epocii Asuka.

228-229 Pagoda Gojunô-to se ridică în spatele camerei de lectură din complexul Hôryu-ji. Pagoda este cea mai veche construcție de acest tip din Japonia, cele cinci niveluri elegante sunt decorate cu sculpturi de demoni și dragoni.

la fel de efemeră ca bătrânul împărat, conform scrierii *Shôku-Nihongi*, documentul care descrie cronologia Imperiului Japonez, „o mare vâlvătaie a măturat templul" în noaptea de 30 aprilie 670; totuși, statuile din interior au fost salvate de foc. Imediat, clădirea a fost înlocuită cu o altă structură mai grandioasă, împreună cu anexele adiționale.

Chiar din acea vreme, Hôryu-ji a avut o importanță istorică pentru japonezi. Când a fost construit, budismul fusese prezent în ținutul Soarelui Răsare timp de cincizeci de ani, de când prințul Shôtoku (574-622) adusese noua filozofie din China. Shôtoku însuși a devenit o figură legendară și un model pentru generațiile care au urmat. Este considerat unul dintre cei mai abili politicieni japonezi din toate timpurile și autor, în anul 604, al constituției cu 17 articole care conțin principiile fundamentale ale statului.

Situat în orașul Ikaruga, Hôryu-ji de astăzi constă din două complexe din lemn de camfor, care sunt dovada a 1 400 de ani de budism în Japonia. Ridicat în centrul Împrejmuirii de Apus (Sai-in Garan), Kon-dô cuprinde nu numai statuia splendidă a lui Yakusi Nyorai Buddha, ci și o reprezentare în bronz a lui Amida Buddha – ridicată în onoarea împărătesei Suikô – și Triada Shaka. Turnat în anul 623, în memoria prințului Shôtoku, care a murit cu un an înainte, acest grup sculptural de bronz încă mai prezintă fragmente din folia de aur cu care a fost acoperit. Îl reprezintă pe Shaka Nyorai Buddha (Buddha cel Istoric) cu doi *boddhisattva*. De asemenea, de un interes special este o platformă de lemn pe care se află statuile. Este decorată cu o friză prezentând imagini ai Shi Tennô, cei patru suverani cerești din tradiția de budistă. O altă construcție impresionantă a complexului este cea mai veche pagodă (Goju-nô-to) din Japonia, care se ridică la o înălțime de cinci niveluri cu o eleganță aproape feminină și este împodobită cu demoni și dragoni.

În împrejmuirea de Răsărit (To-in Garan), Pavilionul Visurilor (Yume-donô) a fost construit în anul 736 de către călugărul Gyôshin Sozu, în zona palatului prințului Shôtoku care fusese distrus de foc. O construcție octogonală, Pavilionul Visurilor cuprinde o statuie aurită ale cărei trăsături par să fie modelate după cele ale prințului. Multă vreme, secretul a fost păstrat de către călugări; astăzi, statuia poate fi văzută de public timp de cinci zile primăvara și toamna. Alături se ridică o statuie a lui Gyôshin Sozu, care ține în mâna dreaptă o statuetă de teracotă a unui călugăr cu o privire îngrijorată. Îl reprezintă pe Dosen Risshi, de a cărui nume se leagă prima restaurare a templului Hôryu-ji în secolul al IX-lea.

Peste secole, structurile delicate de lemn au suferit mai multe operațiuni de restaurare.

Cele mai intense au fost inițiate de către șogunii Toyotomi și Tokugawa în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, dar la începutul secolului trecut, Kon-dô a fost demontat și reasamblat în cadrul unui proces de curățare și a unor proiecte de consolidare care au durat aproape cincizeci de ani.

Mănăstirea budistă din Takht-i-Bahi și ruinele cetății Sahr-i-Bahlol

PAKISTAN

PROVINCIA FRONTIEREI DE NORD-VEST
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1980
CRITERII: C (IV)

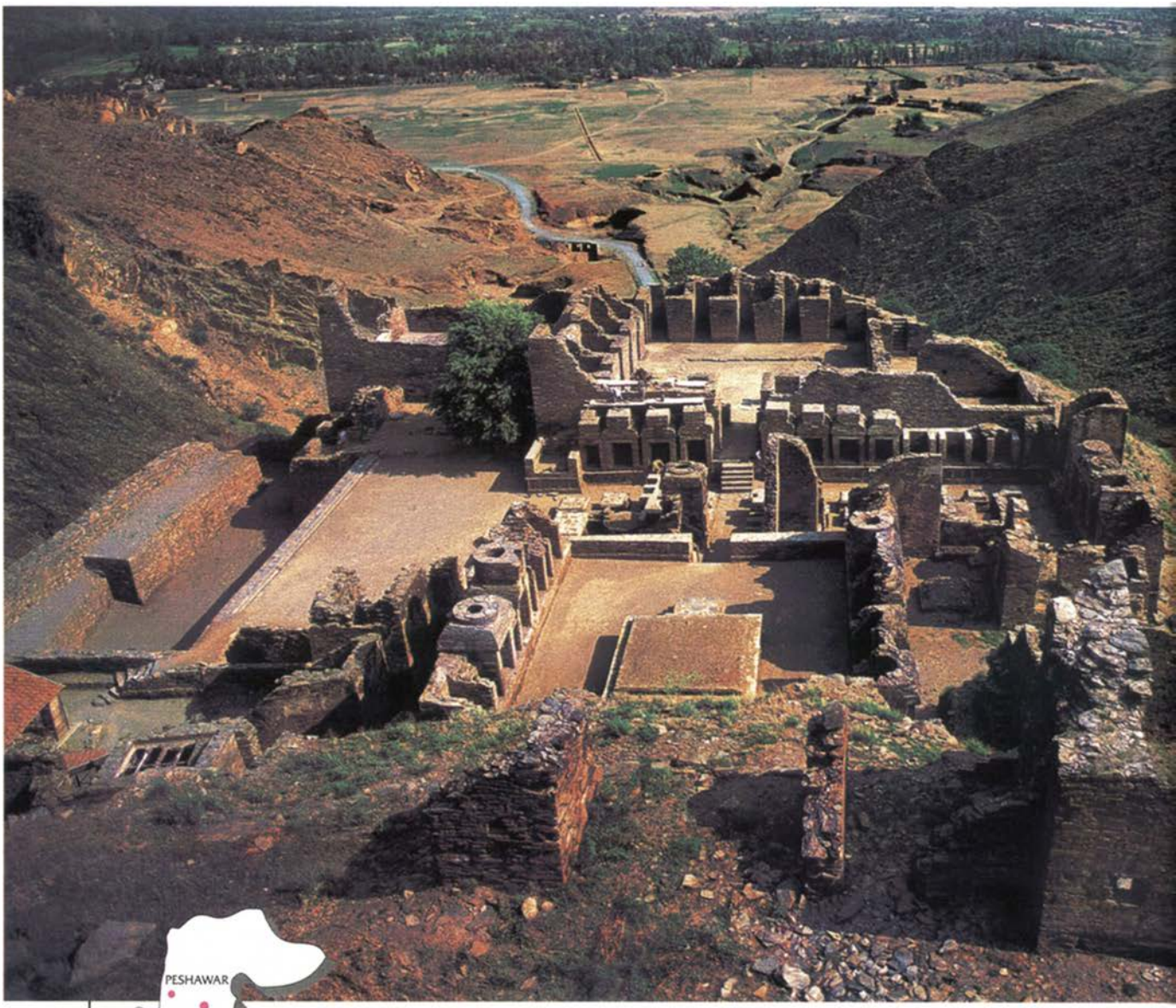

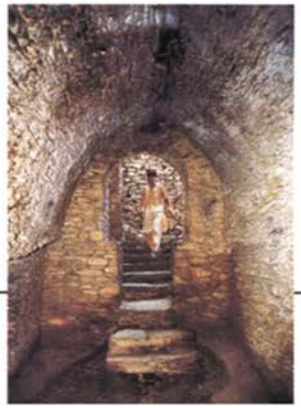

230-231 Complexul monastic Takht-i-Bahi se află pe un pinten de stâncă înalt de 150 de metri cu vedere asupra câmpiei Peshawar.

230 stânga jos Un tunel duce la chiliile călugărilor și ale pelerinilor. Inițial, mănăstirea avea două niveluri, dar astăzi a mai rămas doar un singur nivel.

Peshawar este capitala Provinciei Frontierei de Nord-Vest din Pakistan. Este un teren accidentat locuit de triburi și lideri militari *pashtun* foarte mândri; una dintre activitățile lor este contrabanda cu arme între Pakistan și Afganistan, o țară mortificată. Singura lege funcțională în această regiune este legea celui mai tare.

Acum mai puțin de două mii de ani, regiunea a fost martorul înfloririi unuia dintre cele mai mari imperii ale civilizației Indusului, Kushan. Întemeiată de descendenții soldaților lui Alexandru cel Mare, a căror misiune era să-i protejeze cuceririle din Orient, a ajuns la apogeu în secolul al II-lea d.Hr. când, datorită unei lungi perioade de pace, a preluat controlul a ceea ce urma să devină Drumul Mătăsii, devenind un intermediar între China și Roma.

Chiar de la primele zile ale imperiului, Kushan a îmbrățișat budismul, iar bogăția sa i-a permis construirea de orașe, mănăstiri și temple împodobite cu magnifice lucrări de artă. Cunoscută sub numele de Ganghara, școala de sculptură din Kushan era unică și poate chiar paradoxală în istoria artei orientale. Originile „grecești" ale imperiului, pe lângă poziția sa la confluența unor culturi variate, i-au determinat pe artiștii săi să interpreteze iconografia budistă într-o manieră „occidentală", reprezentându-l pe Buddha cu o față similară celei a lui Apollo, înconjurat de tritoni, nimfe, centauri și viță de vie. Elementele tipice ale artei clasice greco-romane nu au avut un precedent și nici o consecință în lumea orientală.

Există foarte puține ruine ale orașelor imperiul Kushan, dar în regiunea de frontieră a Pakistanului și Afganistanului se află Takht-i-Bahi, cea mai mare și cea mai bine păstrată mănăstire budistă de pe valea Indusului.

Urcată pe un pinten de stâncă înalt de peste 150 de metri, acolo unde câmpia Peshawar întâlnește înălțimile munților Swat, Takht-i-Bahi – numele înseamnă „Tronul Originilor" – a fost construită la începutul secolului I d.Hr. și a rămas activă până la sfârșitul secolului al VII-lea. Song Yun, un călător chinez din secolul al II-lea, a lăsat un document scris al mănăstirii și al orașului din apropiere, Sahr-i-Bandol, în care descrie clădirile magnifice apărate de ziduri și mulțimea de statui acoperite cu foiță de aur.

Din Sahr-i-Bandol, peste care, mai târziu, s-a construit un sat *pashtun*, au rămas numai ruinele unei *stupa* (un relicvar budist sub forma unui dom) și unele pietre cu inscripții religioase în *kharoshthi*, limba din Kushan. Ceea ce odată era un superb statuar în Takht-i-Bahi a fost în mare parte fie relocat, distrus de raiduri hinduse și musulmane de-a lungul secolelor, și pus în siguranță de armata britanică, după ce descoperise mănăstirea în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, fie conservat în muzeul din Peshawar.

Cu toate acestea, Takht-i-Bahi este un loc extraordinar. Construit din granit cu striații verzi, același material din care s-au făcut statuile, mănăstirea are o intrare cu două columne corintice care duce în „Marea curte cu *stupa*". Acest spațiu întins cuprinde 38 de *stupa* votive care conțin statui de mari dimensiuni. Câteva trepte duc la curtea mănăstirii înconjurată cu trei edificii care, odată, aveau două niveluri; totuși, nu a mai rămas decât parterul cu chiliile pentru călugări și pelerini.

O trecere duce la bucătării și sala de mese și, în capătul scării largi, se află o altă curte care cuprinde o altă *stupa* care a avut, probabil, o înălțime de nouă metri. În jurul curții se află o sală de primire, o terasă și capele cu bolți cu stuc încă intacte. Pe terasă, acoperite cu un baldachin, supraviețuiesc câteva statui minunate; Buddha are un chip de divinitate greacă.

230 dreapta jos În centrul acestei curți este o platformă largă pe care, conform lui Song Yun, călugărul chinez care a vizitat Takht-i-Bahi în secolul al II-lea, se afla o stupa înaltă de nouă metri. Una dintre puținele statui ale lui Buddha care se mai află în acest loc. Sculptorii kushan au inventat stilul Gandhara în care iconografia budistă a fost interpretată într-o manieră elenistică.

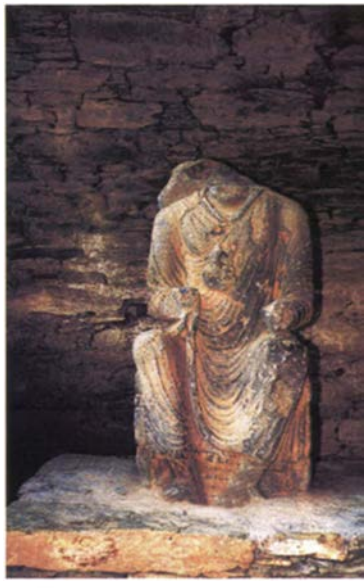

231 jos Capul acestei statui a fost pierdut, probabil, atunci când musulmanii au jefuit mănăstirea în mai multe rânduri. Cu toate acestea, stilul elenistic al statuii este evident în liniile moi ale robei drapate.

Lumbini: locul de naştere al lui Buddha

NEPAL

CÂMPIA TERAI
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1997
CRITERII: C (III) (VI)

În a zecea lună de sarcină, regina Maya Devi a pornit într-o călătorie de la Kapilavastu, unde locuia împreună cu soţul ei, suveranul Suddhodana, către casa părinţilor ei din Devadaha. În timpul călătoriei, ea a observat un mic lac în mijlocul unei grădini luxuriante şi a vrut să se oprească să înoate. Durerile facerii au început de îndată ce a ieşit din apă; s-a prins de o creangă şi a dat naştere prinţului Siddhartha Gautama.

S-a întâmplat în dimineaţa unei zile de mai în anul 623 î.Hr., locul a fost numit Lumbini, iar prinţul nouă-născut avea să devină Buddha, Cel Iluminat. Picturile care comemorează naşterea, în mod tipic, o arată pe mamă stând întinsă pe pământ la umbra copacului, privindu-şi fericită fiul. Capul lui Siddhartha este întotdeauna încoronat de o aură, iar el stă pe o floare de lotus între divinităţile Brahma şi Indra, care îl spală cu apă şi petale de flori.

Mama şi fiul s-au întors la palatul din Kapilavastu, dar Maya Devi a murit un an mai târziu, lăsându-şi fiul nou născut în grija surorii ei Prajapati. Siddhartha şi-a petrecut 29 de ani din viaţă în palat înainte de a renunţa la bunurile lumeşti şi de a porni într-o călătorie a iluminării. În periplul său, a revenit o dată, la locul naşterii sale, cu care ocazie 500 de supuşi ai regatului au hotărât să-l urmeze în viaţa ascetică, inclusiv fiul său Rahula, fratele său vitreg Nanda şi Upali, bărbierul care urma să devină cel mai important discipol al său.

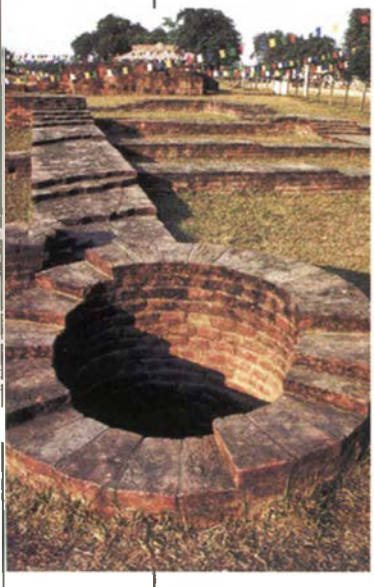

232 sus În anul 249 î.Hr., împăratul Ashoka a ridicat această coloană pentru a comemora naşterea lui Buddha şi pentru a marc data pelerinajului său la Lumbini. Monumentul a avut o înălţime de şase metri, din care trei metri se află sub pământ.

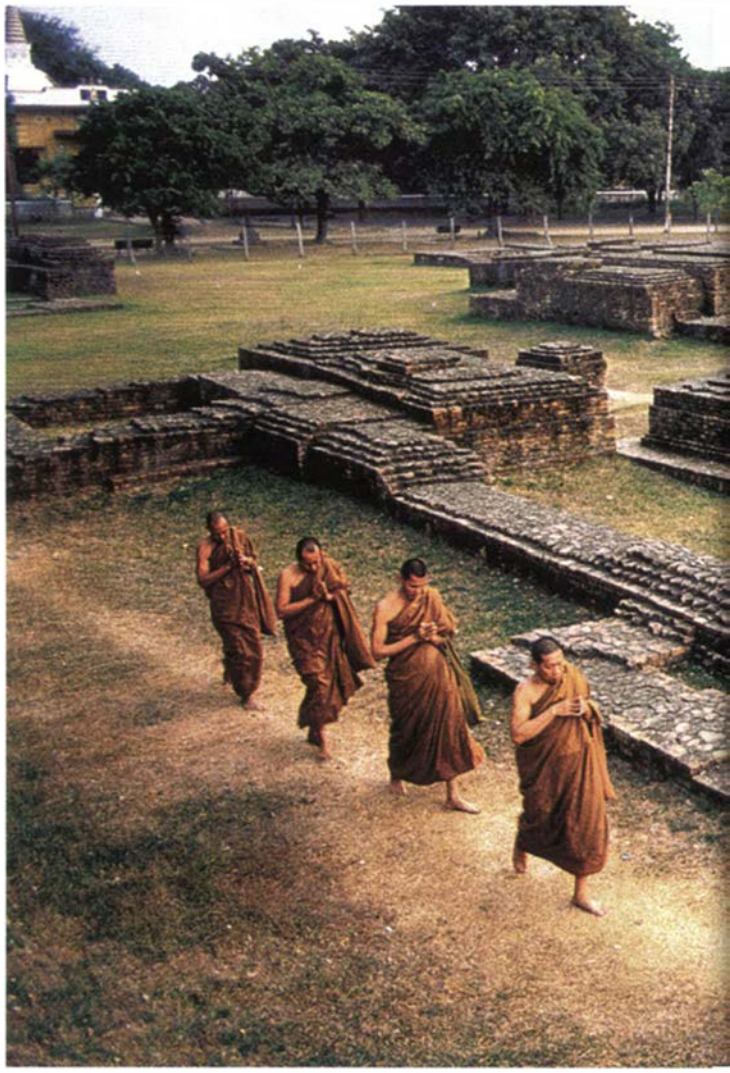

Numit de Buddha ca unul dintre cele cinci importante locuri de pelerinaj pentru credincioşi, Lumbini a fost vizitat din anul 249 î.Hr. de împăratul indian Ashoka, cârmuitorul care a jucat un rol central în răspândirea credinţei budiste în mare parte din Asia. La Lumbini, Ashoka a ridicat o columnă

232 jos Fântâna care marchează locul exact unde s-a născut prinţul Siddhartha Gautama se află în ruinele templului Marii Zeiţe (Maha Devi). Siddhartha a fost viitorul Buddha şi s-a născut în anul 623 î.Hr.

232-233 Călugări practicând promenada ritualică în jurul Grădinii Sacre, unde se află ruinele unor mănăstiri și stupa antice.

233 sus Pushkarni este micul lac în care s-a scăldat Maya Devi, înainte de a-l naște pe Siddhartha. A fost închis într-o împrejmuire dreptunghiulară de cărămidă, în trepte. Apa reflectă bătrânul copac sacru al lui Buddha, Bo.

care poartă o inscripție comemorativă a nașterii lui Buddha cu efigia unui cal plasată în vârf. Alături, s-a construit o *stupa* (un templu relicvar sub forma unui dom).

Din scrierile călugărului chinez Hsuan Tang, care a vizitat Lumbini în anul 636 d.Hr., se știe că au mai rămas numai fundațiile acestei *stupa*. Între timp, grădina și lacul fuseseră împrejmuite cu zid, un fel de templu închinat reginei Maya Devi care fusese construit alături de coloana lui Ashoka, iar, în jur, fuseseră construite o serie de *stupa* și mănăstiri. Lumbini a rămas un centru activ al budismului până în secolul al XV-lea, când armatele mongolilor au distrus templele și locul a căzut pradă uitării.

Renașterea așezării Lumbini a început la sfârșitul secolului al XIX-lea. Deși distrusă în mai multe locuri, coloana lui Ashoka încă mai există ca o dovadă a unui loc sacru, alături de câteva *stupa*, o grădină și bazinul înconjurat cu zidul în trepte. Mai mult, pe la mijlocul secolului al XX-lea, arheologii au descoperit ruinele palatului regal Kapilavastu la aproximativ 20 de kilometri depărtare.

Pe măsură ce săpăturile înaintau, Lumbini a început să redevină un loc de pelerinaj pentru budiștii din toată lumea. În 1978, datorită unei investiții importante a UNESCO, faimosul arhitect japonez Kenzo Tange a fost însărcinat cu proiectul „un nou Lumbini", un fel de oraș internațional al păcii al cărui centru spiritual și arheologic urma să fie grădina sacră și coloana lui Ahoka. Proiectul a inclus construcția unui auditoriu, a unui muzeu, o librărie, o enclavă monastică și două complexe de clădiri cu temple și locuri de primire pentru pelerini, pentru discipolii școlilor Mahayana sau, respectiv, Hinayana. Datorită dezacordului dintre UNESCO și Lumbini Development Trust (organizația non-guvernamentală care conducea proiectul), până astăzi nu s-au construit decât câteva clădiri. La 16 mai 2003, în prezența lui Gyanendra, regele Nepalului, a fost inaugurat un nou templu închinat reginei Maya Devi, care conține piatra amplasată de Ashoka pentru a indica exact locul unde s-a născut Buddha.

Ayutthaya

THAILANDA

PROVINCIA PHRA NAKHON SI AYUTTHAYA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1991
CRITERII: C (III)

Inamicul ataca dinspre nord, ascuns în dealurile din spatele aşezării Sukhothai. Erau mulţi şi erau bine înarmaţi. Pentru regele U Thon, orice încercare de a rezista părea fără rost, aşa că, într-o zi din anul 1350, a luat decizia dureroasă de a abandona capitala Siamului, care fusese fondat cu mai puţin de un secol în urmă. Şi-a chemat arhitecţii militarii şi asceţii pentru a le cere sfatul în privinţa locului unde să construiască noul oraş. Primii l-au sfătuit să pornească înspre sud, în câmpie, unde viitorii inamici nu puteau ajunge fără a fi văzuţi de la mare distanţă. Asceţii au consultat textele sacre şi au sugerat să se găsească *nam*, apa de la rădăcinile simbolismului populaţiei thai, locul unde curgea în spirală.

Cu aceste instrucţiuni, regele şi-a trimis emisarii în recunoaştere. S-au întors după ce au găsit o veche aşezare khmeră în mijlocul unui sistem complex de râuri, creat de confluenţa râurilor Mae Nam Lopburi, Pasak şi Chao Phraya. U Thon a vizitat locul ales şi a fost primul care a înfipt cazmaua în pământ şi a scos din pământ un melc – spirala prezisă de către asceţi. Aceasta a fost originea oraşului Ayutthaya, al cărei nume înseamnă „Invincibilul". Provine din cuvântul sanskrit referitor la Ayodhya, reşedinţa zeului Rama, din poemul epic indian *Ramayana*.

234 stânga sus Wat Ratchaburana a fost distrus într-un incendiu din 1967, dar lucrările de restaurare au ajutat ca turnurile să mai poată fi admirate. Cripta din turnul central, recent deschisă pentru public, încă mai prezintă fragmente ale unor fresce.

234 dreapta sus Împodobită cu un drapaj galben de mătase, această efigie a lui Buddha se află la picioarele unui prang, turnul de cărămidă în stil khmer acum în ruină, care se află în mijlocul splendidului Wat Phra Mahathat.

234 stânga jos O serie de Buddha în poziţie de meditaţie, cărora acum le lipseşte capul, se aliniază de-a lungul zidurilor de cărămidă ale palatului Wat Phra Mahathat, construit în 1374.

234 dreapta jos Rădăcinile unui Ficus religiosa se înfăşoară în jurul feţei lui Buddha ce aparţinuse unei statui distruse cu secole în urmă.

235 Wat Ratchaburana a fost construit în secolul al XV-lea de către Borom Rachathirat II, al şaptelea rege din Ayutthaya, în memoria celor doi fraţi ai săi mai mari. Aceştia au fost ucişi în timpul unui duel disputat călare pe elefanţi pentru a câştiga succesiunea la tron după moartea tatălui lor, Intharacha I, în 1424.

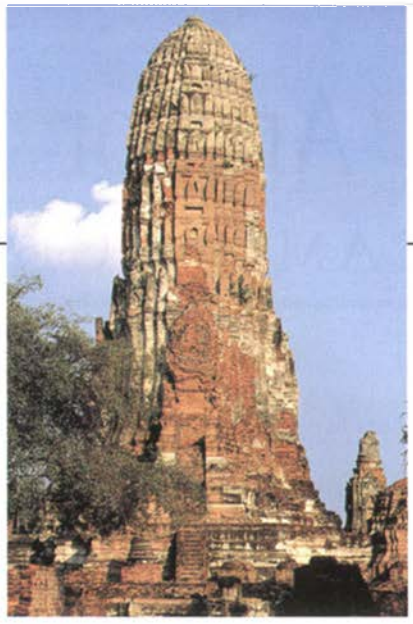

236 *Două* chedi, *relicvarii similare* stupa *din lumea budistă, flanchează* prang *(turnul central) de la Wat Ratchaburana. În interiorul celor două* chedi, *la fel ca în cripta din* prang, *s-au găsit obiecte de o mare valoare care acum formează nucleul colecției de la Muzeul Național Chao Sam Phraya din Ayutthaya.*

237 *stânga sus Arhitectura edificiului* mondop, *o mare clădire rectangulară din fața turnului central de la Wat Ratchaburana, a fost puternic influențată de Burma.* Mondop *era un pavilion prin care se ajungea în templu.*

237 *dreapta sus Elegant și bine proporționat, edificiul* prang *al construcției Wat Phra Ram se află pe o platformă cu trepte marcată de* chedi. *Fondat în 1369, templul își datorează forma curentă unei restaurări din secolul al XV-lea și încă mai prezintă fragmente de stucaturi.*

Deși noua capitală – care urma să reziste până în 1767, când a fost distrusă de armata din Burma – niciodată nu a egalat frumusețea orașului Sukhothai în ochii cârmuitorilor, vizitatorii europeni și chinezi care au fost primiți la curtea din Ayutthaya au lăsat documente privind comorile fabuloase. „Perioada Ayutthaya", în care orașul se lăuda cu un milion de locuitori, a coincis cu cea mai mare splendoare a regatului Siam, care, pas cu pas, și-a extins teritoriul în țările ce azi se numesc Laos, Cambogia și Myanmar.

În perioada ploilor musonice, Ayutthaya părea să plutească pe ape. Locuințele și palatele erau construite pe piloni și erau din lemn, deoarece piatra se putea folosi numai pentru edificiile religioase. Templele erau construite pe ridicături de pământ ce simbolizau vasul izbăvirii despre care vorbea mitologia budistă. În consecință, din acel oraș măreț nu au rămas decât templele. Cel mai mare, Wat Phra Si Sanpet, a fost utilizat de către membrii familiei regale și cuprindea o statuie a lui Buddha înaltă de 15 metri și acoperită cu 250 de kilograme de aur, dar invadatorii din Burma l-au topit. Templul are în centrul său un bazin dreptunghiular cu lotuși și este dominat de trei mari *chedi* (monumente relicvare sub forma unui clopot). La mică distanță se află Wat Phra Mahathat, cu un turn în stil khmer (numit *prang*) susținut de statui ale păsării sacre Garuda. Turnul este înconjurat cu statui ale lui Buddha din cărămidă cu stuc, în jurul cărora au crescut crengile copacilor. În partea cealaltă, se află ruinele Wat Ratburana cu unele *chedi* încă purtând fragmente de fresce.

Ruinele statuilor, *chedi* și fundațiile mănăstirii punctează valea, pe jumătate înghițite de vegetație. Din fericire, această formă naturală de acoperire a ajutat la prevenirea jafului de către vânătorii de comori, de-a lungul secolelor. Datorită recunoașterii valorii de către UNESCO, autoritățile thai au lansat un program de restaurare și au asigurat situl cu personal de pază. Astăzi Ayutthaya există din nou ca simbol religios, călugării au revenit aici, iar statuile lui Buddha sunt drapate cu mătase portocalie.

237 *stânga jos Odată foarte bogat, maiestuosul Wat Phra Si Sanpet (construit în 1491) este o parte din ansamblul palatului cârmuitorilor din Ayutthaya. A fost utilizat ca o sală de rugăciune de către membrii familiei regale.*

237 *dreapta jos Această efigie aurită a lui Buddha se află în colecția de la muzeul de la Ayutthaya. Cea mai faimoasă statuie de aici se află în Viharn Phra Mongkol Bopit, lângă Wat Phra Si Sanpet, și este un obiect de mare adorație pentru populația thai.*

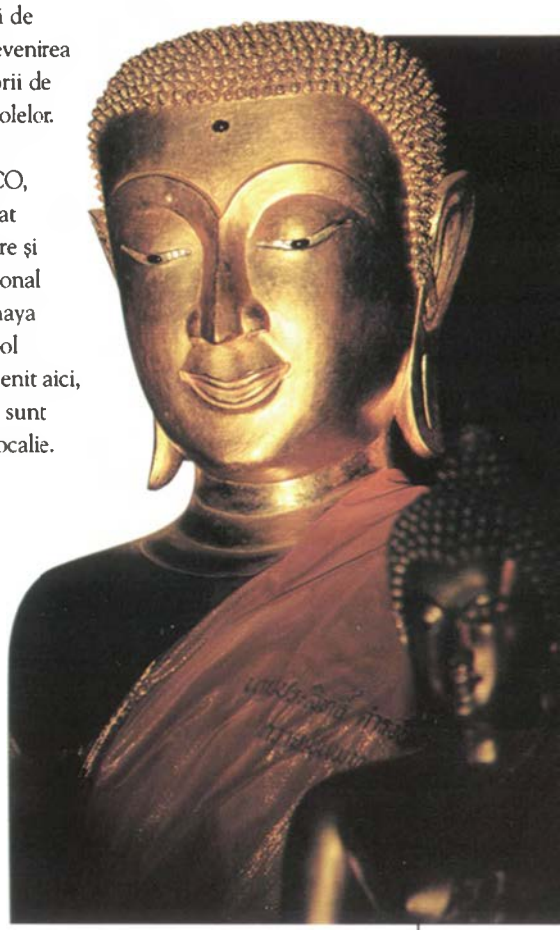

Angkor

CAMBODGIA

PROVINCIA SIEM REAP
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1992
ÎNSCRIS PE LISTA PATRIMONIULUI MONDIAL AFLAT ÎN PERICOL: 1992
CRITERII: C (I) (III) (IV)

Zhou Ta-Quan a sosit în Angkor în august 1296 ca delegat al împăratului Chinei și a rămas un an, notându-și în jurnalul său toate secretele imperiului khmer. „În centrul regatului se află un turn de aur…", scria. „În partea dinspre răsărit, se află un pod de aur păzit de doi lei de aur… [este] o priveliște uimitoare…" Suveranul, care era tratat ca un semizeu, trăia înconjurat de servitori, soții și concubine. Regatul era administrat printr-un sistem complicat de ranguri de miniștri, generali și preoți, la a cărui cârmă se afla regele. Imperiul khmer începuse deja să se afle pe o pantă a declinului, dar relatarea lui Zhou Ta-Quan – singura care a supraviețuit din civilizația care a dominat Asia de Sud-Est între secolele al IX-lea și al XIV-lea – descrie o lume înfloritoare, al cărei rafinament artistic nu avea egal în Evul Mediu.

Descoperirea orașului Angkor de către europeni este atribuită lui Henry Mouhot, care vizita Indochina prin anii 1860. „Unul dintre aceste temple", susținea acesta, referindu-se la Angkor Wat, „este mai măreț decât orice alt edificiu lăsat de către greci sau romani". Practic, *Voyage à Siam et dans le Cambodge* a lui Mouhot a fost publicat la aproape zece ani după relatarea scrisă de misionarul Charles-Emile Bouillevaux, dar care a rămas necunoscută. Dar, mult mai devreme, călătorii portughezi ajunseseră în Angkor în secolul al XVI-lea și l-au descris ca un oraș înconjurat de ziduri. Chiar în momentul „descoperirii" de către Mouhot, în Angkor Wat avea în jur de o mie de călugări.

Lucrările de artă khmeră au fost prezentate la Expoziția Universală de la Paris din 1878 cu rezultatul că Angkor, nu după mult timp, a devenit destinația mai multor expediții arheologice franceze. În 1901, acestea au dus la fondarea Ecole Française d'Extrême Orient, scopul principal fiind studiul monumentelor din imperiul khmer. În curând, primii turiști europeni bogați au început să sosească, iar pietrele de la Angkor au devenit o pradă foarte căutată pentru colecționarii fără scrupule. Printre acești vânători de comori era un tânăr scriitor francez întreprinzător, André Malraux.

În 1924, Malraux a călătorit către Orientul Îndepărtat în căutarea aventurii. Deoarece nu a avut destui bani, când a sosit la Angkor, a furat

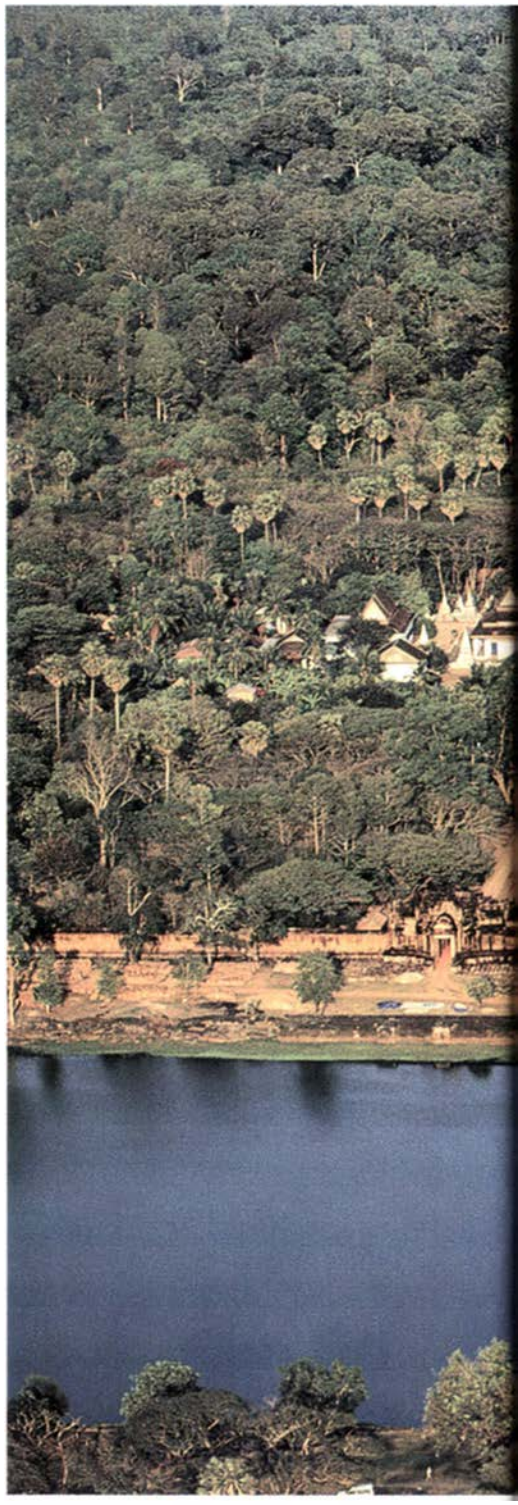

238 sus Turnul central de la Angkor Wat reprezintă cel mai important dintre cele cinci vârfuri ale Muntelui Meru, muntele hindu al perfecțiunii, înconjurat de continente și mări. Odată, în prang, se afla o statuie de aur a lui Vishnu, zeul cu care se identifica regele.

238 centru Pe o suprafață de 900 de metri pe 800 de metri, zidul mare care înconjoară perimetrul de la Angkor Wat are o poartă pe fiecare latură, dar intrarea principală, împodobită cu un portic lung de 235 de metri și decorat cu sculpturi și reliefuri, se află pe latura de la apus.

238 jos Al treilea nivel al Angkor Wat are patru curți înconjurate de porticuri. Construcția templului a fost alimentată cu laterit și gresie dintr-o carieră ce se află la o distanță de mai mulți kilometri, iar transportul se făcea pe plute pe râul Siem Reap.

238-239 În templu se intră prin zidul extern printr-o alee lungă de aproape 500 de metri; de o parte și de alta, se află balustrade sub formă de naga, șarpele sacru din mitologia indiană. Angkor Wat a fost construit drept templu funerar Suryavarman II, care a domnit între anii 1112-1152.

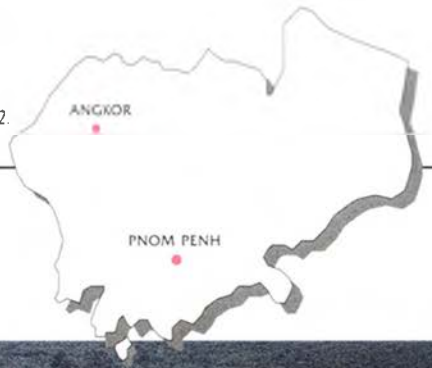

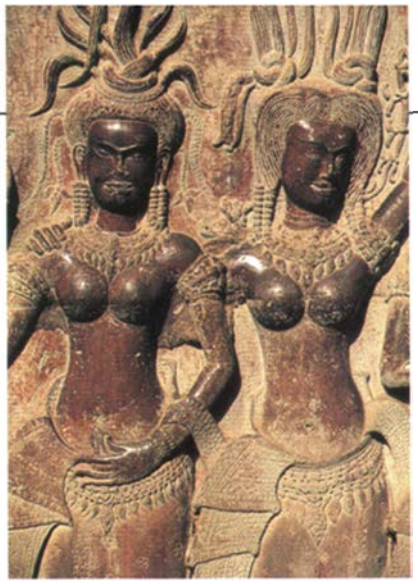

240 sus În afara remarcabilelor basoreliefuri pe zidurile perimetrale, Angkor Wat se bucură de multitudinea de statui și reliefuri cu proporții armonioase, rar întâlnite, la fel ca aceste două dansatoare. Se observă detaliile coafurilor, vestimentele strânse pe corp și bijuteriile de pe brațe și de la gât.

240 jos și 240-241 Trei detalii din bătălia de la Kurukshetra în partea de sud a galeriei de est de la Angkor Wat. Bătălia este descrisă în epopeea hindu Mahabharata. *Armatele Kaurava și Pandava sosesc din nord, respectiv, din sud și se întâlnesc furioase în mijlocul panoului; combatanții lovesc, se contorsionează și se agață unii de alții cu o excepțională plasticitate într-o scenă de mare frumusețe.*

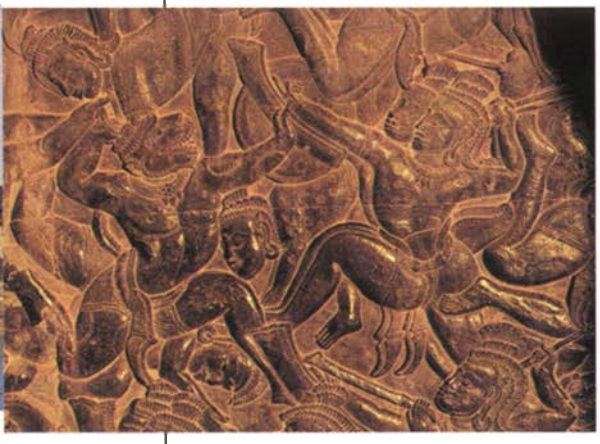

mai multe blocuri sculptate de la Banteay Srei (Templul Femeilor) pentru a le vinde la Paris. Cu toate acestea, lucrurile nu au mers cum au fost plănuite: a fost arestat sub acuzarea de contrabandă cu antichități și a fost salvat datorită activității diplomatice a soției sale care s-a întors rapid în Franța pentru a contacta prieteni influenți. Pe baza acestei experiențe, Malraux a scris romanul autobiografic *La Voie royale* (*Calea Regală*, 1930), care a devenit primul său succes literar.

Din punct de vedere istoric, așezarea khmeră din regiune a început în anul 802, când regele Jayavarman II și-a stabilit capitala pe Phnom Kulen, un deal la aproximativ 30 de kilometri nord-est de Angkor. Către sfârșitul secolului al IX-lea, khmerii au început construcția unor mari temple cu caracter permanent în grupul Roluos: Preah Ko, cu șase turnuri de cărămidă decorate cu reliefuri din gresie și stuc; Bakong, închinat lui Shiva și care se compune dintr-o piramidă flancată de opt turnuri și sanctuare secundare; și Lolei, construit pe o mică insulă.

Deși arhitectura este cea mai interesantă caracteristică a Angkorului, vastul și complexul sistem hidraulic al capitalei khmere merită să fie descris. În centrul unui sit de peste 380 de kilometri pătrați, două rezervoare mari, *baray*, se află de o parte și de alta a zidurilor citadelei Angkor Thom. Măsurând opt kilometri lungime și opt sute de metri lățime, *baray* erau aprovizionate cu apă de la inundațiile ce își aveau originea în lacul Tonle Sap și se crede că apa era utilizată pentru a iriga fertila câmpie aluvionară unde era așezat orașul.

Centrul de atracție din Angkor este Angkor Wat, templul magnific construit de regele Suryavarman II, care a domnit între anii 1112-1152. Înconjurat de un șanț de apărare de forma unui patrulater uriaș, măsura peste 1400 de metri latura lungă, peste 1200 de metri latura scurtă, iar șanțul avea o lățime de 190 de metri. În colțuri la nivelurile al doilea și al treilea, precum și în centrul celui din urmă, turnurile erau construite având în vârf domuri ascuțite. Wat este un templu hindu clasic, așa cum demonstrează cei peste 800 de metri de basoreliefuri frumoase care decorează perimetrul templului central. O plimbare pe coridoarele lui dezvăluie treptat o descriere a bătăliei de la Kurukshetra între armatele regatelor Kaurava și Pandava, extrasă din poemul epic hindu, *Mahabharata* și scene

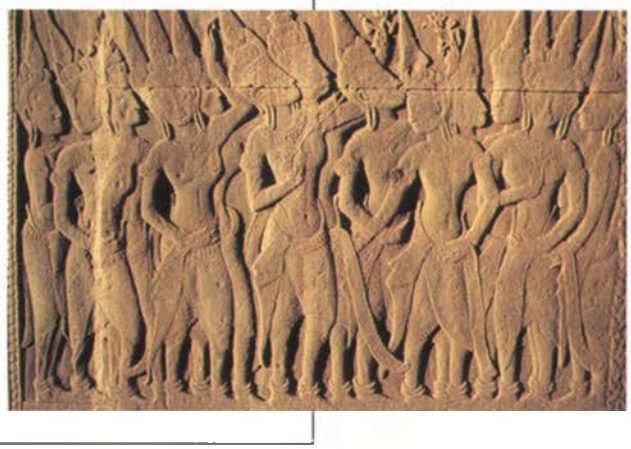

241 jos Angkor Wat are, de asemenea, scene din viața cotidiană, în mod deosebit în colțurile porticului. Pe de altă parte, panourilor mari din galerii sunt dedicate scenelor de război, ca aceea dintre armata lui Suryavarman II și populațiile cham sau reprezintă scene mitologice din tradiția hindu.

242 sus *În punctele cardinale ale fiecăruia dintre cele 54 de turnuri de pe Bayon, se află* boddhisattva *Avalokiteshvara zâmbind enigmatic. Acestea, de asemenea, îl reprezintă pe cârmuitor contemplându-şi regatul şi veghind asupra supuşilor.*

243 centru *Zidurile citadele de la Ankkor Thom (lungi de 12 kilometri şi înalte de opt metri) au fost construite de către Jayavarman VII după ce populaţiile cham au trecut capitala khmeră prin foc şi sabie. Cele cinci porţi, înalte de 20 de metri, sunt împodobite pe laturi cu trompe de elefant cioplite în piatră.*

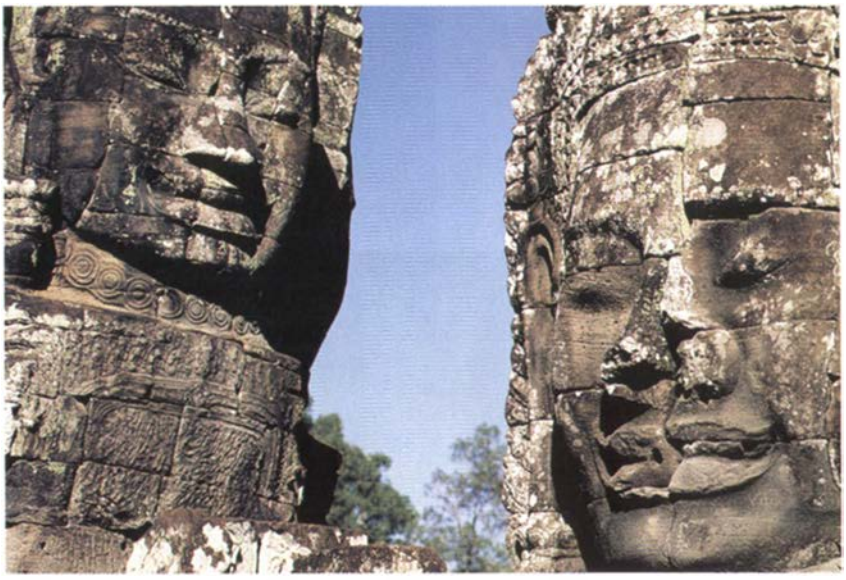

din *Ramayana*. Un perete comemorează faptele lui Suryavarman II, reprezentând un elefant care, plin de măreţie, iese din rândurile armatei sale, iar un altul ilustrează o metaforă a iadului şi paradisului hindu. În sfârşit, se află o reprezentare a „baterii mării de lapte", în care 88 de demoni (*asura*) şi 92 de divinităţi (*deva*) transformă marea în unt pentru a extrage elixirul nemuririi.

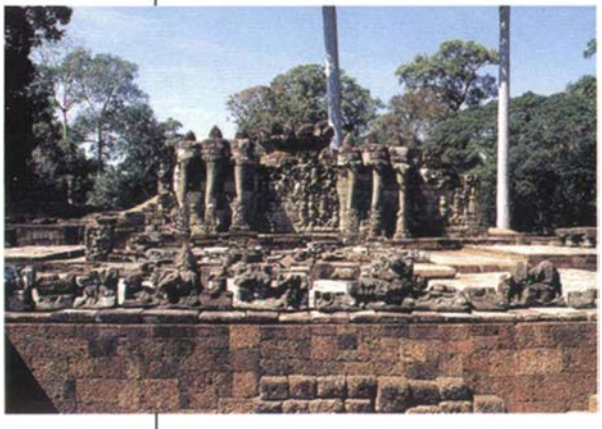

Triumful arhitecturii khmere a fost atins sub Jayavarman VII, care a domnit între anii 1181-1201. El a dispus construcţia citadelei Angkor Thom şi zidul de apărare înalt de opt metri şi lung de 12 kilometri. În interiorul zidurilor se află multe edificii extraordinare: de exemplu, templul Bayon, în care budismul ia locul hinduismului, cu trofeele divinităţilor *boddhisattva* Alokitesvara reprezentate deasupra celor 144 de feţe gigantice de piatră ale suveranului care privesc în toate direcţiile. Zidurile templului Bayon sunt sculptate cu basoreliefuri frumoase care arată viaţa cotidiană de la Angkor şi războiul purtat de Jayavarman împotriva populaţiilor *cham*, inamicii tradiţionali ai khmerilor.

Citadela conţine multe temple splendide, la fel ca Baphuon, Preah Palilay, Tep Pranam şi, mai presus de toate, Terasa Regelui Lepros, o platformă înaltă de şapte metri cu cinci registre de sculpturi superbe care probabil era locul de incinerare a suveranilor khmeri. Un alt edificiu uimitor este Terasa Elefanţilor, numită după decoraţiunile cu pachiderme de pe ziduri, o galerie lungă care a fost utilizată pentru trecerea în revistă a armatei.

Alte temple care merită menţionate din cele mai mult de o sută din Angkor

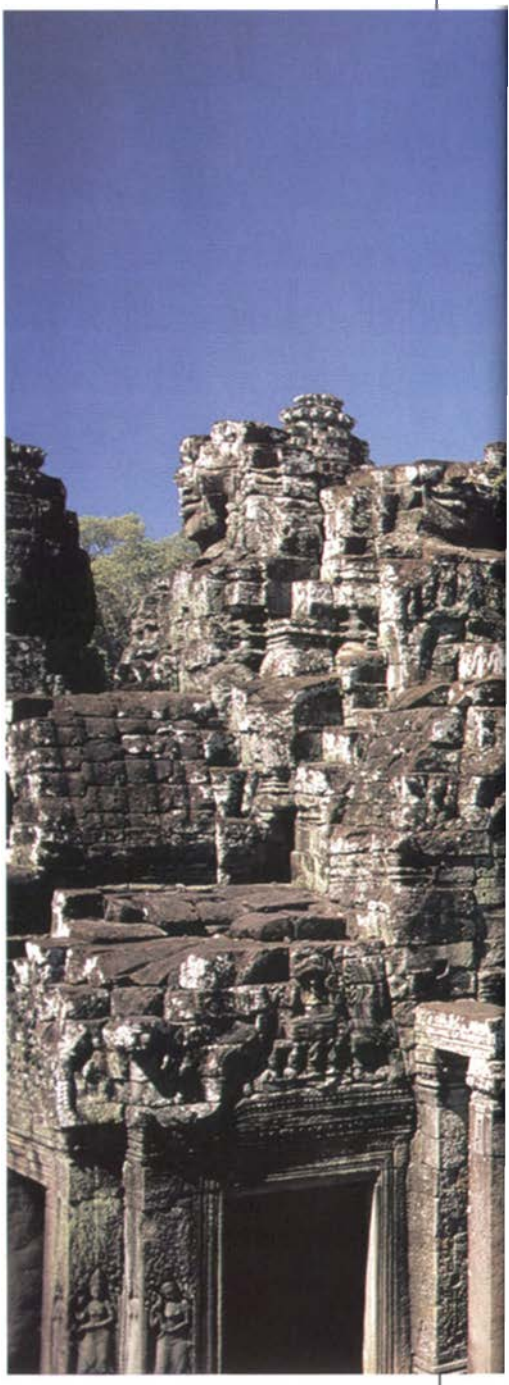

242 jos Pachiderme cu trei capete pe Terasa Elefantului își întind trompele către pământ, astfel, funcționând ca niște coloane.

242-243 Construit între anii 1181-1218 de către Jayavarman VII, care, de asemenea, a dispus construirea multora dintre cele mai memorabile monumente din Angkor, Bayon a fost primul templu care să marcheze trecerea de la hinduism la budism și a fost, în același timp, unul dintre ultimele temple-munte de la Angkor.

243 sus La fel ca Angkor Wat, Bayon este decorat cu basoreliefuri superbe pe tot perimetrul său lung de peste 1 200 de metri, prezentând mai mult de 11 000 de figuri. Aici se vede armata cham în marș.

243 jos Până în anii 1920, arheologii care studiau Angkor credeau că Bayon era un templu hindu închinat lui Shiva. În 1928, Philippe Stern, curator la Musée Guimet din Paris, și epigrafistul Georges Coedes i-au revelat natura budistă.

sunt Ta Prohm, ale cărui ziduri sunt distruse de rădăcinile enormilor copaci *ceiba*, Preah Neak Pean, un templu neobișnuit de mic pe o insuliță din mijlocul unui bazin de mari dimensiuni, și Banteay Srei, templul femeilor care este considerat bijuteria artei clasice khmere pentru finețea sculpturilor sale și rafinamentul reliefurilor. Poate de aceea a atras atenția unui estet ca Malraux.

Cu toate acestea, vremurile nu s-au schimbat foarte mult din anii 1920. În 1992, când Angkor a fost înregistrat ca un sit din patrimoniul mondial, UNESCO a considerat capitala khmeră unul dintre siturile în pericol. Organizația Națiunilor Unite tocmai intervenise în țară după războiul dintre Cambogia și Vietnam, iar bandiți înarmați erau încă activi în zonă în ciuda faptului că era împânzită cu mine de către khmerii roșii conduși de Pol Pot.

Astăzi, cu situația politică stabilizată, principala teamă sunt hoții de artă. Imposibil de păzit din cauza dimensiunilor vaste, situl este expus unor furturi frecvente ale sculpturilor și fragmentelor fără de preț. Condițiile de sărăcie în care trăiește populația din Cambogia nu contribuie la protejarea comorilor de artă. Deși mai mult de 7 000 de statui au fost depozitate departe de public și înlocuite cu copii moderne, în fiecare an exemple de artă ale marii civilizații din Asia de Sud-Est se îndreaptă către Occident.

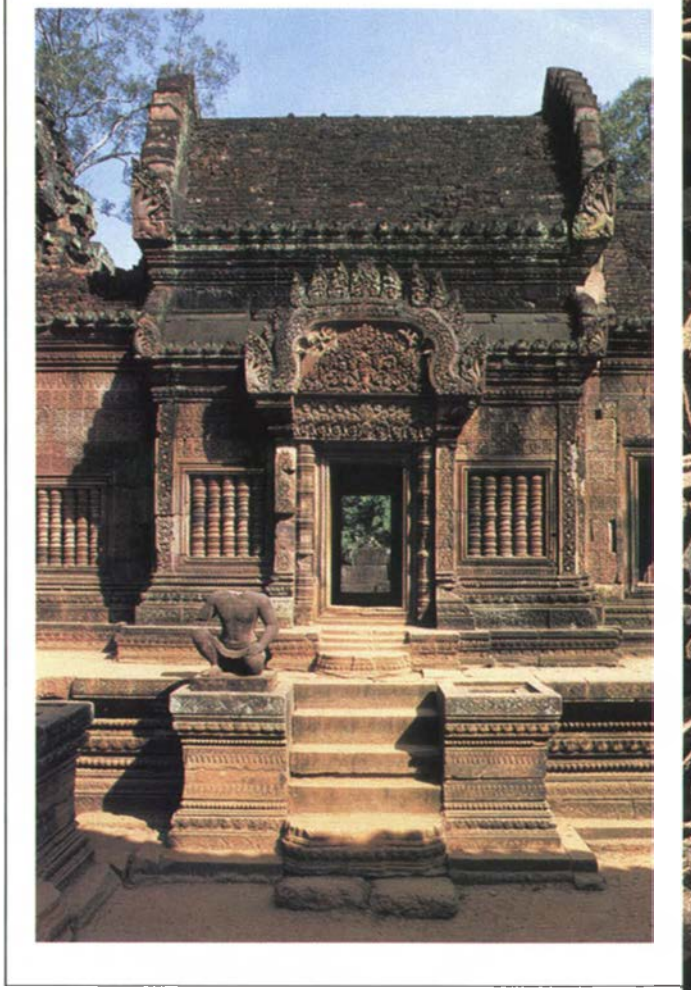

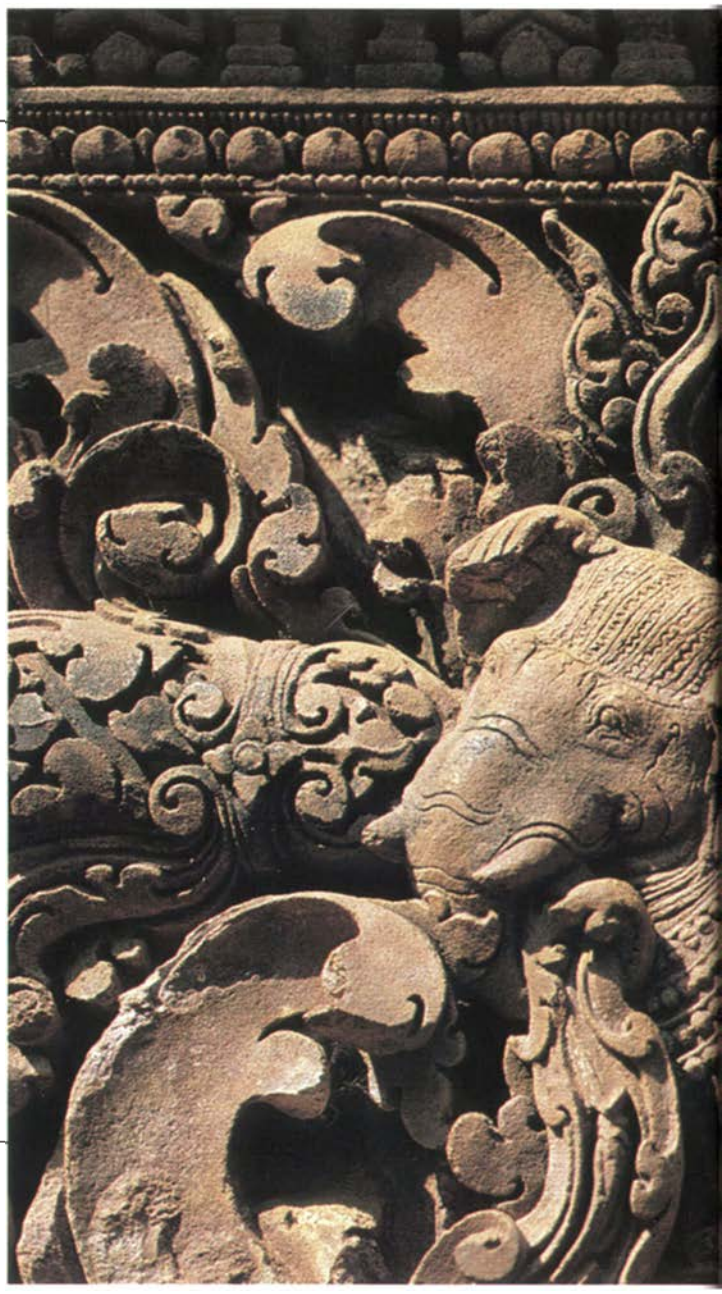

244 stânga Situat la aproximativ 20 de kilometri nord-est de Angkor Thom („Templul Roz" sau „Templul Femeilor") se află Banteay Srei, o bijuterie a artei tradiționale khmere.

244-245 Banteay Srei este, probabil, templul khmer care se află în cea mai bună stare de conservare, în ciuda vechimii sale de peste 1 000 de ani. În acest basorelief de o frumusețe incomparabilă, îl vedem pe Indra, divinitatea cerului și cel ce aduce ploaia, călare pe elefantul său cu trei capete, Erawan.

245 sus Construit la sfârșitul secolului al X-lea și închinat lui Shiva, Banteay Srei are la bază un plan dreptunghiular cu intrări pe laturile de la răsărit și de la apus. Până acum câțiva ani, era, practic, imposibil de intrat, deoarece regiunea fusese masiv minată în timpul războiului dintre khmerii roșii și armata vietnameză.

245 centru Spre deosebire de restul ansamblului, cele trei turnuri-sanctuar centrale, împodobit cu divinități masculine și feminine și reliefuri de o mare valoare artistică, probabil, datează de la sfârșitul secolului al XIII-lea.

245 jos În biblioteca de la Musée Guimet din Paris, tânărul André Malraux, de douăzeci de ani, citea descrierea lui Henri Parmentier a divinităților devata – divinități sculptate la colțurile Banteay Srei –, care l-a inspirat să întreprindă acea călătorie dezastruoasă în Cambogia.

Sanctuarul din My Son

VIETNAM

DISTRICTUL DUY XUYEN, PROVINCIA QUANG NAM
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1999
CRITERII: C (II) (III)

Mai puţin de două ore de mers cu maşina separă modernul Da Nang, al treilea oraş din Vietnam, ca mărime, populaţie şi importanţă industrială, de sanctuarul de la My Son, cel mai important sit arheologic al ţării. Pe drum, acele două ore se întind disproporţionat de mult şi devin o călătorie înapoi în timp. Şoseaua de asfalt începe în condiţii bune şi are case şi fabrici, de o parte şi de alta, dar, treptat, devine un drum din ce în ce mai îngust şi mai rudimentar. Traficul se răreşte, iar peisajul devine foarte verde, cu terenuri pentru cultivarea orezului şi dealuri cu plantaţii de cafea, până când, în final, sosind într-o depresiune împânzită cu temple protejate de Hon Quap, „Muntele Colţului de Pisică".

Astăzi, liniştea domneşte peste My Son, locul care a fost capitala religioasă şi intelectuală a dinastiei Cham de la sfârşitul secolului al IV-lea până la mijlocul secolului al XIII-lea. Templele sale nu au fost, poate, la fel de magnifice sau rafinate ca şi cele de la Angkor (Cambogia), Pagan (Myanmar) sau Borobodur (Indonezia), dar acestea reprezintă dovezi arhitecturale importante privind regatul cu cea mai lungă existenţă din Asia de Sud-Est.

Împărţit în două clanuri – Narikel Vamsa (Clanul Nucii de Cocos) şi Kramuk Vamsa (Clanul Nucii de Betel), care, respectiv, controlau regiunile centrală şi de sud din Vietnam – dinastia Cham a apărut în jurul anului 200 şi a stat la putere până în 1692, când au fost detronaţi de liderii militari Hué. Încă de la început, aceştia au rămas independenţi faţă de cultura chineză, dar au menţinut un contact apropiat cu khmerii din Cambogia şi cârmuitorii Javei. Din această insulă, au împrumutat şi, apoi, au transformat multe obiceiuri şi credinţe, care în Java fuseseră, la rândul lor, absorbite din India. Dinastia Cham a organizat regatul într-un sistem de caste, a adoptat alfabetul sanscrit, a îmbrăţişat hinduismul, şi-a legitimat puterea susţinându-şi descendenţa dintr-o origine comună cu Shiva. My Son a fost închinat acestei divinităţi şi reprezenta corespondentul spiritual al oraşului Shimapura (astăzi cunoscut drept Tra Kieu), capitala politică şi administrativă a regatului.

Edificiile de la My Son se împart în zece ansambluri religioase identificate prin literele alfabetului atribuite de arheologii francezi, primii care le-au studiat. Fiecare este caracterizat de

246 dreapta sus Detaliul unui basorelief al unei persoane care se roagă, din templele din Grupul A. Acest ansamblu era cel mai elaborat decorat, dar a fost masiv distrus de bombe americane în timpul războiului din Vietnam.

246-247 O vedere a Grupului C, construit în secolul al VIII-lea. O efigie a lui Shiva era venerată din sanctuarul principal (kalan), care este denumit C1 și decorat pe exterior cu basoreliefuri.

246 stânga Puține dintre sculpturile superbe din templele de la My Son au mai rămas în sit. Cu toate acestea, în interiorul Clădirii D1, se construiește un muzeu pentru edificiile care au supraviețuit.

247 sus Construite din cărămidă și blocuri de gresie, templele de la My Son sunt asemănătoare ca structură și celor de la Angkor din Cambogia.

clădiri sub forma turnurilor pătrate sau dreptunghiulare – simbolul muntelui sacru al lui Shiva – asemănătoare unor corăbii. Fiecare ansamblu de clădiri constă dintr-o intrare, un templu principal (numit *kalan*, care conține un *lingam*, obeliscul falic care reprezintă pe Shiva), o clădire pentru a primi pelerinii, o încăpere pentru păstrarea obiectelor ritualice, textele sacre și o serie de mici temple închinate altor divinități din panteonul hindu îndreptate către punctele cardinale. Clădirile erau decorate cu statui (acum, la muzeul din Da Nang) și basoreliefuri cu unele divinități, muzicieni cerești, plante și animale asociate cultului divinităților.

Deși atât arhitectura, cât și iconografia templelor sunt aparent împrumutate direct din monumentele indiene, javaneze și khmere, membrii dinastiei Cham au fost inovatori tehnici. În urma unui incendiu, care a distrus templele de lemn la începutul secolului al VI-lea, aceștia le-au reconstruit folosind cărămidă și gresie legate cu rășină extrasă din plante indigene. Se crede că aceștia construiau fiecare monument, le acopereau cu un înveliș dintr-un liant special, iar, apoi, se proceda la o „coacere" înainte de etapa de decorare.

În punctul de maxim al splendorii dinastiei Cham, la My Son, erau 68 de temple, dar datorită atacurilor și inundațiilor frecvente, doar 25 mai erau încă intacte în secolul al XX-lea. În timpul războiului din Vietnam, bombele lansate de avioanele americane B52 au mai distrus cinci, inclusiv Ansamblul A, cel mai important al sitului. În 2003, guvernul vietnamez a lansat un proiect pentru studierea, restaurarea și îmbunătățirea sistemului de drenare din zonă.

Ansamblul de temple din Prambanan

INDONEZIA

PROVINCIA YOGJAKARTA, JAVA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1999
CRITERII: C (I) (IV)

Parte a vastului panteon hindu, Durga este divinitatea cu o față terifiantă și multe brațe, care în India este venerată cu teamă datorită irascibilității și caracterului ei răzbunător. În Java, cu toate acestea, cultul ei era asociat cu caracteristici mai blânde; chiar și astăzi, pe insulă, la multe secole după ce hinduismul a fost înlocuit de Islam, efigia divinității – cea mai rafinată din ansamblul de la Prambanan – primește ofrande de flori de la femei care invocă protecția zeiței Durga în problemele sentimentale.

Cauza semnificației speciale a statuii este legată de o legendă conform căreia reprezintă o prințesă deghizată în teribila divinitate. Prințesa, al cărei nume era Loro Jonggrang, se presupune că a încercat să evite căsătoria cu un rege pe care nu îl iubea, promițând că se va mărita cu el numai dacă reușea să construiască un templu cu o mie de statui într-o singură noapte. Legenda spune că regele a cerut ajutorul forțelor supranaturale, iar, când prințesa a văzut lucrarea aproape terminată, a aprins un foc pentru a simula lumina zorilor. Dar regele nu s-a lăsat înșelat de acest subterfugiu și, drept răzbunare, a transformat-o pe prințesă într-o statuie care, ironie a soartei, era piesa numărul o mie pentru a termina Prambanan.

Aproape că nu mai contează astăzi dacă statuia reprezintă o prințesă sau pe Durga. Trăsăturile feței au fost îmblânzite de îndemânarea unui sculptor din secolul al IX-lea la cererea lui Rakai Pikatan, regele din dinastia Sanjaya căruia i se atribuie construcția templului Prambatan. Cert este că legenda a supraviețuit în ciuda faptului că ansamblul maiestuos de temple s-a șters din memorie după erupția vulcanului Meropi care a acoperit situl cu cenușă. În 1733, această legendă, transmisă oral de către femei, i-a determinat pe exploratorii olandezi să descopere monumentele.

Cu toate acestea, abia după un secol de la descoperire, britanicii au dat la o parte cenușa de pe ceea ce părea o grămadă de pietre, iar apoi au început reconstrucția. Astăzi, împrejmuită de un zid de piatră înalt de un metru, a fost restaurat numai nucleul acestui ansamblu. Este compus din trei temple principale, trei, secundare, plus încă opt, dintre care patru dintre ele formează niște porți la mijlocul fiecărei laturi de zid, iar celelalte patru sunt amplasate la colțuri. Se presupune totuși că, inițial, Prambanan mai avea încă 224 de încăperi care se aflau în interiorul unei împrejmuiri externe.

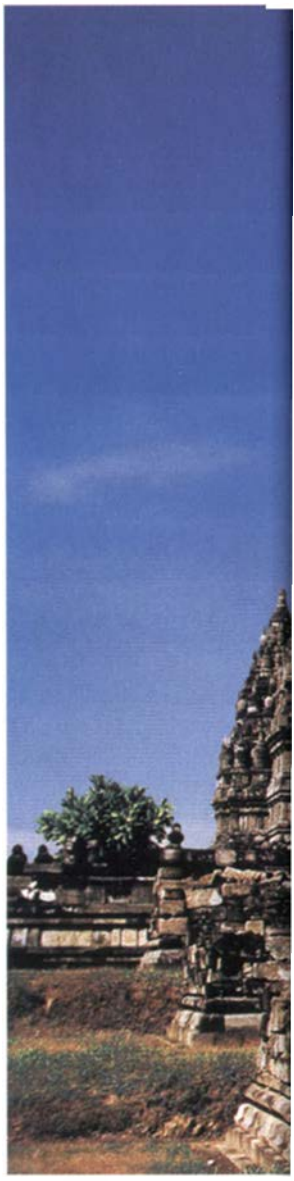

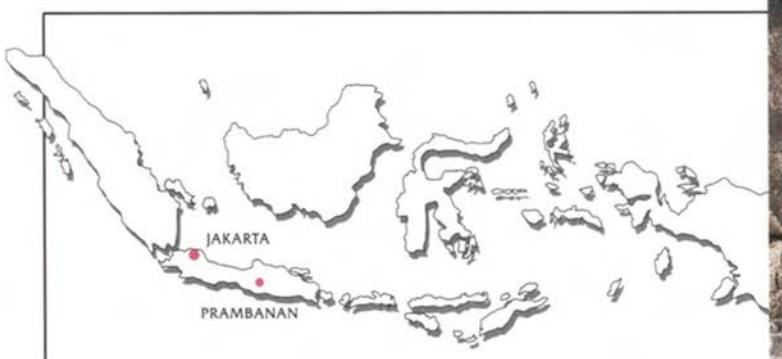

248 dreapta sus Acest alto-relief al lui Shiva (recunoscut datorită simbolului său, tridentul, în dreapta) împodobește micul templu închinat bivolului Nandin.

248 centru Ganesh – divinitatea elefant asociat cunoașterii și norocului – este reprezentat în sala de la apus a templului Candi Shiva Mahadeva.

248 jos Candi Shiva Mahadeva este cel mai important templu din ansamblu și un extraordinar exemplu de artă hindu din Indonezia.

249-249 A fost nevoie de 35 de ani pentru a restaura templele principale de la Prambanan. Se estimează că acest ansamblu avea 224 de edificii sacre, distruse în secolul al XVI-lea.

249 sus O scară înfrumusețată cu imagini zoomorfe conduce într-o galerie care înconjoară templul Candi Shiva Mahadeva. În partea opusă templului de la Nandin, muntele lui Shiva.

Deşi a mai rămas doar parţial întreg, Prambanan este un ansamblu maiestuos. Templul lui Shiva – care face obiectul unei devoţiuni speciale pe insula Java – are o înălţime de 47 de metri şi se află în centrul împrejmuirii. În interior, patru săli conţin, fiecare, o statuie a lui Shiva în ipostaza sa de Distrugător, ca Agastya (una dintre multele sale întruchipări), ca Durga şi ca Ganesh. De fiecare parte a templului se află temple gemene mai mici închinate lui Brahma (Creatorul) şi Vishnu (Protectorul) cu statuile lor. În afara acestora, cele trei temple secundare cuprind o statuie a unei vaci (animalul călărit de Shiva), a lebedei asociate cu Brahma şi a fenixului – Garuda, care este acum simbolul Indoneziei – asociat cu Vishnu. Toate templele sunt decorate cu basoreliefuri şi scene din *Ramayana*.

Prambanan se află la câţiva kilometri de Borobudur, templul magnific budist cu care împărtăşeşte atât o vârstă, cât şi o soartă mai mult sau mai puţin comună. Experţii sunt de acord că proximitatea acestora reprezintă o legătură strânsă, probabil care rezultă dintr-o serie de căsătorii între membrii celor două dinastii, Sanjaya, care era hindu, şi Sailendra, care era budistă. Această situaţie a dus la împărţirea paşnică a insulei Java şi a însemnat că aceste două religii din India au putut coexista, chiar dacă pentru o scurtă perioadă.

250 sus Mai multe basoreliefuri reprezintă figuri de o mare originalitate în tradiția religioasă și iconografică de origine indiană cum sunt grațioasele figuri feminine prinse în dansul balinez, kecak.

250 centru Doi îndrăgostiți se îmbrățișează în acest relief din templul închinat lui Shiva. Construcția ansamblului Prambanan din secolul al IX-lea este atribuită lui Rakai Pikatan, un suveran din dinastia Sanjaya.

250 stânga jos La fel ca în panourile din templul adiacent închinat lui Brahma, acestea din galeria de la Candi Shiva Mahadeva reprezintă episoade din poemul epic Ramayana, ce relatează aventurile lui Vishnu întruchipat în prințul Rama.

251 dreapta jos O asemănare remarcabilă leagă reliefurile de la Prambanan cu cele de la Borobudur, care atestă relațiile dintre dinastia hindu Sanjaya și dinastia budistă Sailendra. Cele două dinastii, în parte, au construit cele două situri religioase, separat.

250-251 Aceasta este una dintre multele imagini ale lui Shiva, de pe templul închinat divinității, care este rafinată și detaliată în privința trăsăturile feței, bijuteriilor și coafurii.

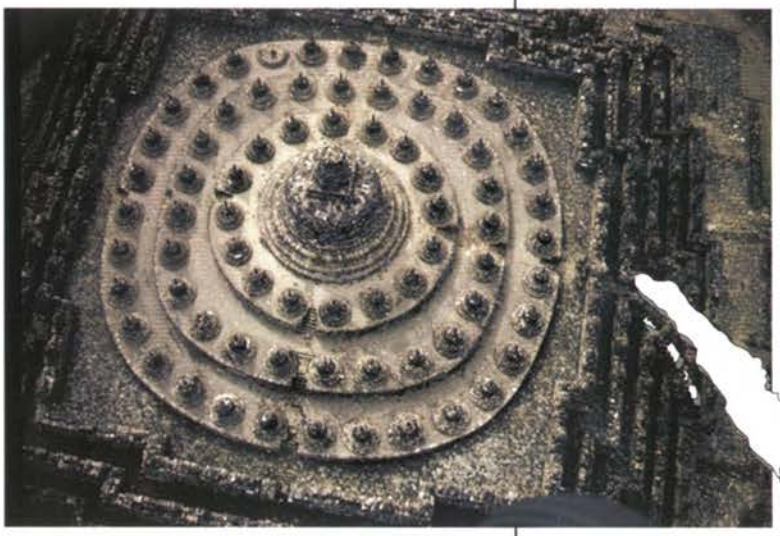

252 sus Văzut de sus este limpede că Borobudur a fost conceput pentru a imita o mandala, *„model sacru", pe care religiile budistă, hindu și jainistă o consideră o hartă a căii tantrice către purificare.*

252-253 Această vedere spectaculoasă arată măreția templului construit în secolul al VIII-lea de către Samaragunta, un cârmuitor din dinastia Sailendra care a domnit peste Java între secolele al VI-lea și al X-lea.

Templul din Borobudur

INDONEZIA

PROVINCIA YOGJAKARTA, JAVA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1991
CRITERII:C (I) (II) (IV)

Numele lui Sir Thomas Stamford Raffles, versatilul și charismaticul administrator colonial englez, a fost întotdeauna asociat naturii și istoriei Asiei de Sud-Est. În onoarea sa, a fost denumită *Rafflesia* cea mai mare floare din lume, pe care a descoperit-o în timp ce explora pădurile din Malaezia. Tot el a descoperit unul dintre cele mai interesante și mai misterioase monumente budiste din lume.

Populațiile din Java dintotdeauna spuneau povești despre templul din Borobudur – al cărui nume este o abreviere a denumirii Bhumisan Brabadura (Muntele Inefabil al Virtuților Însumate) – dar când, în 1814, Sir Thomas sosea în valea despre care i se spusese că era locul unui monument fantastic, nu a găsit nimic decât pietre împrăștiate prin pădure, pe jumătate îngropate în straturile de cenușă vulcanică. A fost nevoie de munca a 200 de oameni pentru a îndepărta molozul și vegetația, dar, în final, au găsit blocuri de granit negru, o mare parte dintre ele erau decorate cu basoreliefuri și sculpturi rafinate. Acestea au fost apoi numărate și catalogate; astfel nu a mai rămas decât să fie reasamblate în ordinea corectă. Lucrarea începută de Raffles a fost completată cu succes mai mult de 150 de ani cu ajutorul UNESCO.

Astăzi, templul de la Borobudur se ridică maiestuos în vale, în toată splendoarea lui. Se știe că a fost construit, în secolul al VIII-lea, la decizia lui Samaragunta, rege din dinastia Sailendra care a cârmuit insula Java între secolele al VI-lea și al X-lea. Sailendra era o ramură a dinastiei indiene Chandella (faimoasă pentru că a construit templele de la Khajuraho) care părăsise subcontinentul după ce s-a convertit la credința budistă. Se știe, prin urmare, că tehnicile de construcție și iconografia folosite erau „indiene" Nu se știe, însă, de ce a fost construit templul și ce însemnau numeroasele simboluri și mesaje ezoterice din interiorul edificiului.

Borobudur este un fel de piramidă sub formă de lotus, floarea sacră a lui Buddha. Are șase niveluri, cu patru laturi în trepte, pe care se mai află trei niveluri circulare, și acestea sunt încoronate de o *stupa* centrală. Platforma pe care se află monumentul este decorată cu 160 de panouri cu basoreliefuri care prezintă scene din lumea umană, care este guvernată de dorințe; cele cinci niveluri succesive comportă 1 300 de panouri și reprezintă viețile lui Buddha și 43 de *boddhisattva*, cu episoade povestite din textul sacru, *Jataka*. Terasele circulare de deasupra nu au reliefuri, dar sunt împodobite cu *stupa* de mici dimensiuni cu deschideri pătrate sau romboidale în care se află statuile celor 92 Vajrasattva sau Dhyani Buddha. Fiecare dintre aceste statui își ține mâinile într-un gest (*mudra*) care indică una dintre cele cinci direcții: răsărit, reprezentat de *mudra* care cheamă Pământul să participe la Iluminarea lui Buddha; miazăzi, reprezentat de gestul binecuvântării; apus, cu *mudra* care semnifică meditația; miazănoapte, în care mâinile indică eliberarea de frică; și, în sfârșit, centrul, în care *mudra*

253 sus și jos Numeroase statui ale lui Buddha se află pe terasa superioară (sus); ultima serie de basoreliefuri (jos) înainte de a ajunge la terasă spune istoria etapelor finale ale căii lui Buddha către Iluminare.

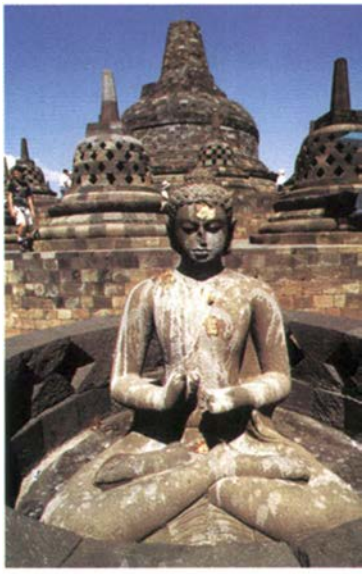

reprezintă învățămintele adevărului. *Stupa* care stă impunătoare deasupra îl simbolizează pe Buddha, Iluminarea și Infinitul.

Când privești planul general de la Borobudur, este limpede că a fost construit ca o *mandala* sau un „model sacru", considerat de religiile budistă, hindu și jainistă (trei dintre credințele importante din India) o hartă a căii tantrice către purificare. În consecință, dincolo de măreția monumentului și rafinamentul reliefurilor și sculpturilor, templul este mai întâi de toate o lucrare filozofică, prin care cârmuitorii dinastiei Sailendra au dorit să se exprime, pornind de la ideea că numai prin acțiuni cuvenite omul poate aspira la viața veșnică.

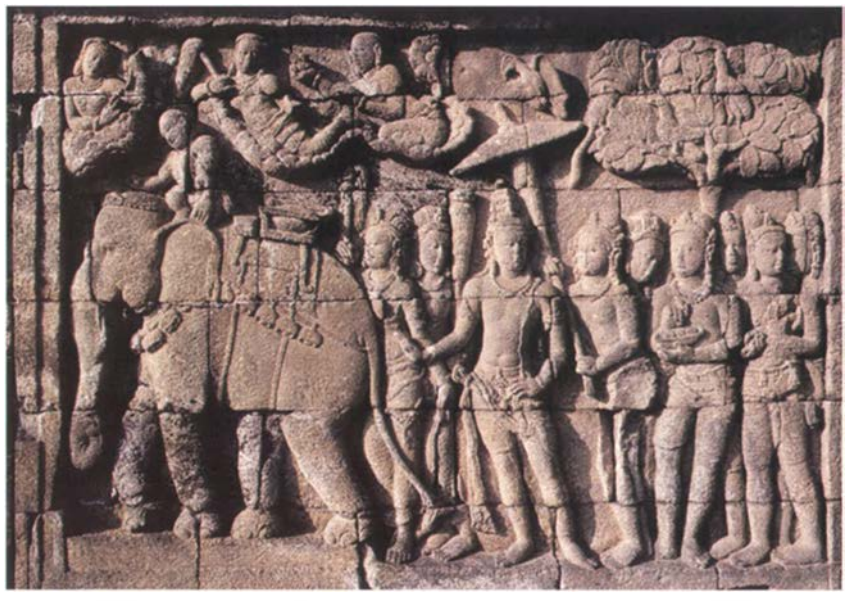

354 jos Detaliul se referă la un episod din Jataka, textul sacru care istoriseşte vieţile lui Buddha înainte de a ajunge la Iluminare. Parcursul în sensul acelor de ceasornic urmat de pelerini către partea superioară a templului de la Borobudur acoperă o distanţă de cinci kilometri. Pe măsură ce studiază basoreliefurile, treptat ajung la purificare.

255 sus Nişte tamburi din alaiul de nuntă în acest detaliu al reliefului de pe terasele de mijloc ale templului din Borobudur. Reprezintă lumea oamenilor aflată încă sub stăpânirea simţurilor şi lupta dintre bine şi rău.

255 jos La fel ca alte basoreliefuri ale monumentului (care acoperă o suprafaţă totală de peste opt mii de metri pătraţi), acest panou cu un grup de muzicieni a fost iniţial pictat în culori vii.

254 sus Faţa lui Buddha de la Borobudur întotdeauna este reprezentată cu trăsături caracteristice care îl disting de oamenii obişnuiţi: cocul pe care îl poartă (ushinisha), ochii pe jumătate închişi, un uşor zâmbet şi buclele în spirale în sensul acelor de ceasornic.

254-255 Reliefurile extraordinare precum cel prezentat aici, cu graţioase figuri feminine printre vegetaţie, au oferit informaţii importante asupra arhitecturii, vieţii cotidiene, artei războiului, valorilor morale, veşmintelor, dansului şi comerţului din Java din secolul al VIII-lea.

Supranumit „perla Africii", Leptis Magna înfloreste sub influența latinilor, devenind cel mai important oraș din provincia Africa romană.

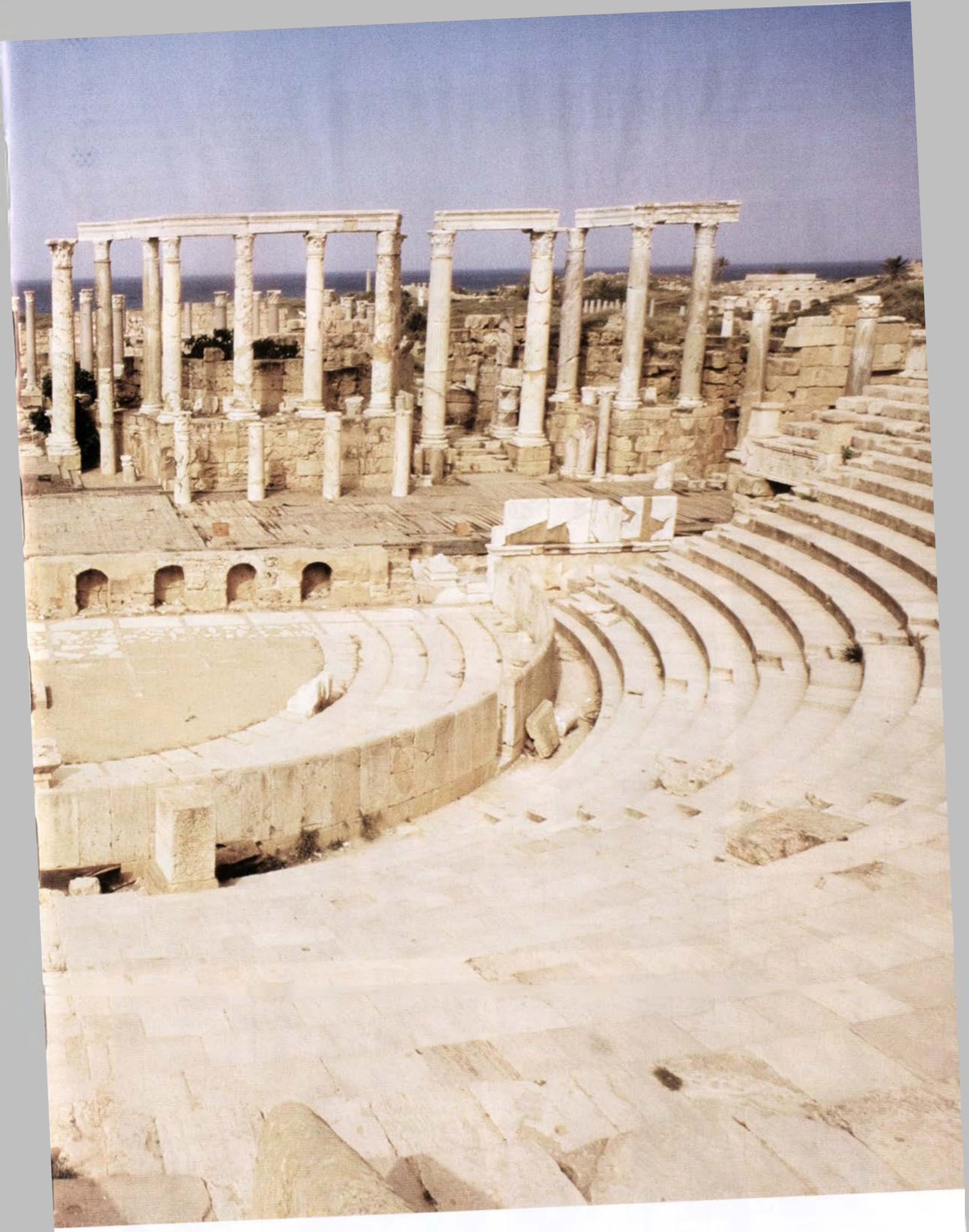

Khajuraho

INDIA

STATUL MADHYA PRADESH
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1986
CRITERII: C (I) (III)

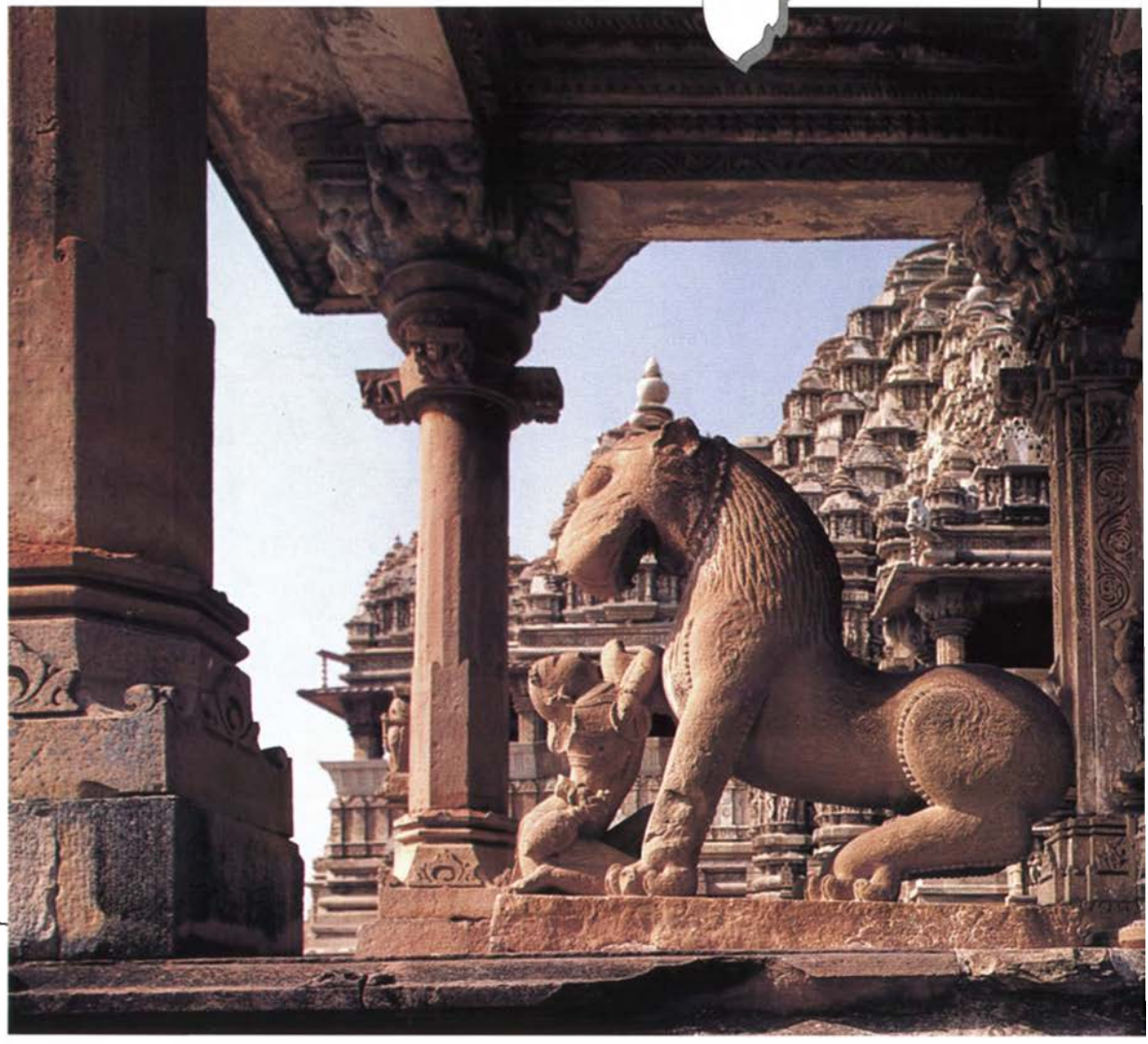

O legendă care încă mai circulă și astăzi în Madhya Pradesh povestește că fondatorul dinastiei Chandella era rodul împreunării unei tinere și frumoase femei brahmane cu divinitatea Lunii. Un prezicător i-a spus femeii să dea naștere copilului în pădurea de la Khajuraho și i-a prezis că fiul ei va deveni rege după ce va învinge un tigru cu mâinile goale, apoi va ridica un imens și minunat imperiu.

Legende de acest fel sunt destul de comune și, de obicei, sunt generate de către domnitorii antici pentru a-și legitima originea divină. La fel și dinastiile din nordul Indiei susțin că sunt fie *Chandra vamsha*, fie *Surya vamsha*, în alte cuvinte, clanuri care descind fie din divinitatea Lunii, fie din aceea a Soarelui. Inscripții antice găsite la Khajuraho arată că dinastia Chandella descindea din Chandrateya, fiul lui Atri, înțeleptul de origine lunară. Deși numele Atri era asociat cu numeroși șefi de clanuri sub influența imperiului Gupta începând cu secolul al VI-lea, abia în secolul al IX-lea dinastia Chandella a fondat un regat independent. A înflorit între anii 950 și 1050 și a reușit să-și mențină supremația până în secolul al XIII-lea când a fost înfrânt de trupele sultanului din Delhi. În secolul de cea mai mare glorie, dinastia Chandella a construit 85 de temple la Khajuraho, dintre care 20 au rămas în picioare până astăzi. Săpate în gresie, acestea erau unele dintre cele mai înalte expresii ale artei indiene din toate timpurile. Primul care avea să le descrie frumusețea extraordinară a fost călătorul arab Ibn Battuta, în jurul anului 1335, care a ajuns într-un loc pe care l-a

266 stânga Una dintre minunatele sculpturi de la templul Lakshmana, acest personaj feminin cu o aură din naga (șerpi) este o nagini, cu alte cuvinte, o nimfă a cărei datorie este să împartă daruri spirituale și materiale.

266-267 Pe porticul micului templu mahadev, se află o statuie superbă a unui shardula, un leu furios luptându-se cu un războinic. Specialiștii cred că leul era simbolul dinastiei Chandella care a construit Khajuraho.

267 stânga sus Cella din templul Kandariya Mahadev împrejmuiește un lingam, simbolul falic al lui Shiva. Pragul intrării monumentale (torana) este sub forma unei flori de lotus.

267 dreapta sus Kandariya Mahadev (aici, un detaliu al decorațiunii) este cel mai elaborat și maiestuos templu din grupul de vest: edificiul este decorat cu 870 de statui.

267 stânga jos Platforma pe care se află templele Mahadev și Kandariya Mahadev. Sub forma unui con, acoperișul principal (shikhara) al ultimului templu se ridică la o înălțime de 33 de metri.

267 dreapta jos Plafonul de la cella din Kandariya Mahadev prezintă decorațiuni elegante, ghirlande de flori și frunze. Templul este închinat lui Shiva în perioada sa de meditație de pe muntele sacru Kailash.

denumit Kajarra, unde a avut o discuție filozofică cu înțelepții hindu cu părul lung. După aceea, nu s-a mai scris nimic despre Khajuraho timp de cinci sute de ani, până când căpitanul T. S. Burt din armata britanică, staționată în Bengal, l-a redescoperit. Primul occidental care a oferit o descriere și o hartă detaliată a fost un alt ofițer englez, Sir Alexander Cunningham, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Cunningham a fost cel care a împărțit templele într-un „grup de vest" (în cea mai bună stare de conservare) și două „grupuri de est". Aceste ultime grupuri au fost la rândul lor împărțite în secțiunile *hindu* și *jain*, în funcție de religia practicată acolo.

Deși diferite ca mărime, toate templele au la bază același plan arhitectonic, fundamentat pe concepția hindu asupra universului, ulterior ușor modificat în versiunea *jain*. Construite pe o platformă (simbol al mării și pământului locuit de oameni), acestea reprezentau sălașul divinităților și aveau o înălțime de 30 de metri sub forma unor piscuri conice frumos sculptate numite *shikhara*. Pe zidurile exterioare și pe *shikhara* ale celor două temple, care sunt cele mai spectaculoase – Kandariya Mahadev și Lakshman – se află mai mult de 900 de sculpturi ale divinităților, fiecare înaltă de cel puțin un metru. O poartă bogat ornamentată duce la altarul divinității, care este împodobit și situat parțial ferit de soare pentru a simboliza calmul din centrul universului. Fiecare dintre temple este

268 stânga sus Intrarea în templul Lakshmana. Templul este închinat lui Vishnu, deşi numele său se referă la fratele lui Rama, eroul epopeii Ramayana şi avatarul (manifestarea) lui Vishnu. Construit în anul 954, se crede că este cel mai vechi sanctuar din grupul de vest de la Khajuraho.

268 dreapta sus Un mic templu se află la fiecare din cele patru colţuri ale platformei dreptunghiulare a templului Lakshmana. Acestea constau dintr-un portic, shikhara, şi un şir înalt de sculpturi ornamentale.

268-269 Divinităţi, războinici, animale şi figuri feminine formează un alai de nuntă pe zidurile exterioare templului Lakshmana. Se observă că fiecare grup este aşezat pe câte o bază proprie.

269 sus Una dintre scenele erotice care decorează fațada de sud-est al templului Lakshmana. Sculpturi ca acestea i-au făcut pe arheologii britanici din epoca victoriană să considere obscenă arta de la Khajuraho.

269 centru Vestibulul de la cella din templul Lakshmana. În afara capitelurilor coloanelor masive și a plafonului împodobit cu figuri protectoare, sala este neobișnuit de goală.

269 jos În acest detaliu din decorațiunile zidului interior al locului de promenadă de la templul Lakshmana, femei tinere sunt reprezentate desfășurând acțiuni „private": se admiră în oglindă, se îmbăiază, își spală părul și se masează cu uleiuri.

dedicat unei anume divinități, dar – cu excepția templelor Varaha Mandap și Nandi Mandap, care cuprind sculpturi maiestuoase ale unui Varaha, încarnarea lui Vishnu ca porc mistreț și, respectiv, Nandi, bivolul călărit de Shiva – atribuțiile templelor nu sunt clare celor neinițiați în vastul panteon hindu.

Când Khajuraho a fost redescoperit, peste Imperiul Britanic domnea regina Victoria, faimoasă pentru atitudinea ei puritană, și, în ciuda ingeniozității construcției templelor, decorațiunile sale au fost considerate extrem de stânjenitoare. Au fost descrise drept imorale, indecente, extrem de ofensatoare și chiar dezgustătoare. Motivul a fost prezența reprezentărilor erotice fruste, imagini de cupluri înfățișate în posturi amoroase fără echivoc pe laturile și pe partea din spate ale templelor.

Savanții victorieni au dezbătut vehement semnificația reprezentărilor erotice. Conform celor mai intransigenți, Khajuraho era un simbol al perioadei decadente din istoria indiană în care valorile morale decăzuseră atât de mult, încât în locurile de cult se celebrau cele mai josnice instincte. Unii susțineau că templele fuseseră construite de o sectă tantrică, ce practica ritualuri ezoterice, iar alții credeau că erau un fel de „ghid vizual" al *Kamasutrei*, manualul antic al erotismului indian.

Cu toate acestea, savanții victorieni greșeau cu toții. Nici măcar cele mai îndrăznețe sculpturi (conform standardelor occidentale) nu fuseseră create cu un scop pornografic, ci filozofic. Unul dintre cele mai cunoscute mituri hindu se referă la căsătoria lui Shiva, zeul polimorf și neîndurător care creează și distruge, cu Parvati, zeița pasiunii și a senzualității. Se spune că unirea celor doi a fost ideea lui Brahma și, pentru a o realiza, l-a trimis pe Kamadev, versiunea hindu a lui Cupidon, să îl țintească pe Shiva, care, în acea vreme, locuia pe un munte, cu săgețile dragostei. Cu toate acestea, Shiva nu a primit cu bucurie imixtiunea, și-a deschis cel de al treilea ochi și la transformat pe Kamadev în cenușă. În acel moment, *lingam-ul* (un fel de obelisc cu un evident simbolism falic) a apărut din munte pentru a arăta că numai prin renunțarea la dorințele lumești era posibil să câștigi viață veșnică.

Mitul are, totuși, un final fericit: Shiva se îndrăgostește de Parvati și se

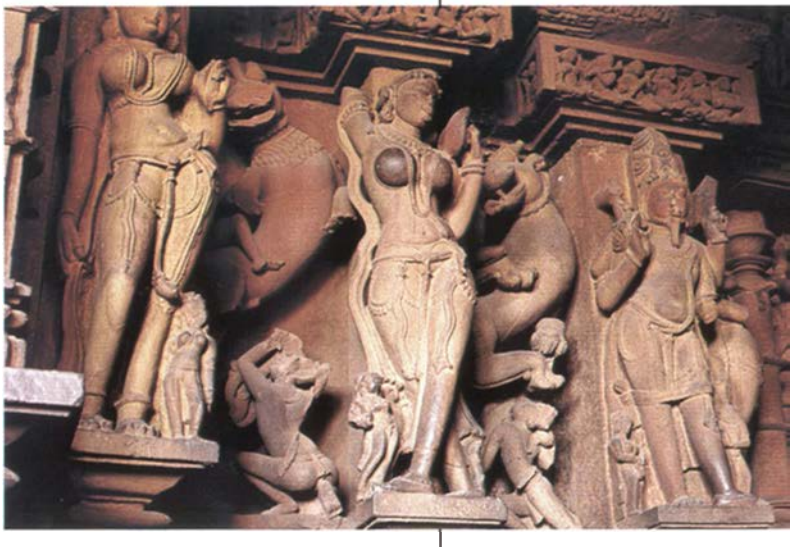

270 *Sculptată pe templul Parshvanatha din grupul de est, această figură feminină este o surasundari, o nimfă de o mare frumusețe care în mitologia indiană era mesagerul lui Shakti, puterea divină.*

271 *dreapta centru* Cella *de la templul Parshvanatha, care își ia numele de la statuia divinității așezată și meditând, având pe cap o coroană de șerpi. Cu toate acestea, statuia din piatră neagră strălucitoare a fost realizată în 1860, iar templul datează din anul 950.*

271 *sus O reprezentare a divinității protectoare Vishnu pe templul Parshvanatha. Templul este împodobit cu sculpturi ale întregului panteon hindu, înconjurat de o procesiune de nimfe și muzicieni.*

271 *stânga centru Trei cupluri se îmbrățișează cu tandrețe pe peretele de est al templului Parshvanatha.* Mithuna, *o reprezentare a „ființării în cuplu", este simbolul reunificării principiilor cosmice ale Spiritului și ale Materiei.*

hotărăște ca, până la urmă, să se căsătorească cu ea, însoțirea lor fiind episodul cosmic care, conform hinduismului, a permis perpetuarea ciclului vieții și al morții pentru fiecare ființă umană. Dinastia Chandella a construit templele de la Khajuraho ca o reprezentare terestră a acestei ceremonii, numite Maha Shivatri, a căsătoriei lui Shiva cu Parvati.

În afara reprezentărilor erotice, minunatele edificii mai cuprind sculpturi ale personajelor și momentelor din alaiul de nuntă, cu șiruri de elefanți, muzicieni împodobiți cu ghirlande de flori, zeci de personaje feminine senzuale, bine făcute, împodobite cu bijuterii, reprezentate de parcă întâmplarea le luase prin surprindere în timp ce își vedeau de treburile zilnice. Flirtând, se privesc în oglindă, își spală părul, își machiază ochii cu *kajal*, se masează una pe alta cu uleiuri sau își vopsesc tălpile cu henna. Ele reprezintă un etern tribut adus frumuseții feminine care se reflectă pe fețele îmbujorate ale femeilor de la Khajuraho care, în fiecare an, o noapte întreagă, vizitează templele pentru a evoca unirea sacră a lui Shiva cu Parvati prin imnuri, muzică și dansuri.

271 *stânga jos Spre deosebire de celelalte temple de la Khajuraho, care se află pe platforme înalte, templul Parshvanatha a fost construit pe pământ. Această construcție este una din grupul de temple jain.*

271 *dreapta jos Parte din grupul de sud-est, templul Chaturbhuj este singurul cu o intrare în partea de est. În interior se află o statuie monolitică înaltă de trei metri a divinității Hari-Hara, o combinație neobișnuită de Shiva și Vishnu.*

Monumentele budiste din Sanchi

INDIA

STATUL MADHYA PRADESH
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1989
CRITERII: C (I) (II) (III) (IV) (VI)

272 sus Animale sacre din cosmogonia budistă, acești elefanți sculptați elegant, protejați de umbrele, se află pe partea superioară a toranei *de vest a Marii* Stupa.

272-273 Torana *de nord este cea mai elaborată şi cel mai bine păstrată dintre cele patru intrări în Marea* Stupa *(numită şi* Stupa 1*). Acestea au fost adăugate pentru a completa monumentul în secolul I î.Hr. în timpul dinastiei Satvahana.*

La prima vedere, pare doar un mic deal care se ridică la o înălţime de aproximativ 90 de metri deasupra imensei câmpii indiene, dar solemnitatea ascetică a locului te face să nu-i iei în seamă dimensiunea modestă. Sanchi este situl celor mai vechi monumente religioase ale subcontinentului care, neîntrerupt, reflectă evoluţia spirituală şi iconografică a budismului din secolul al III-lea î.Hr. până în secolul al XIII-lea d.Hr., atunci când religia din India revenea la hinduism.

Nu există nici o dovadă că prinţul Siddhartha s-a oprit la Sanchi pe calea sa înspre nirvana. Meritul pentru sanctuar îi revine lui Ashoka, regele din dinastia Mauryan, al cărui imperiu s-a întins peste cea mai mare parte a subcontinentului între anii 273-236 î.Hr. Convertit la budism împreună cu soţia sa, s-a născut la Vidisha, în apropiere de Sanchi, a dispus construirea unor *stupa* (monumente emisferice din cărămidă şi mortar ce simbolizează muntele sacru care uneşte cerul şi pământul) pentru a păstra relicvele lui Buddha, cum ar fi părul său, dinţii şi oasele umărului.

Cea mai maiestuoasă *stupa* de la Sanchi are un diametru de 37 de metri, o înălţime de 17 metri şi este încoronată de o *chattra* (umbrelă) care simbolizează Tripla Nestemată a budismului: Buddha însuşi, Dharma (doctrina) şi Sangha (comunitatea de călugări). Se înalţă pe o platformă în jurul căreia pelerinii continuă să practice promenada ritualică. Balustrada de piatră din jurul unei *stupa* este străbătută de patru *torana* (porţi) sculptate cu basoreliefuri din viaţa lui Buddha, încarnările sale anterioare şi cronicile faptelor lui Ashoka răspândind budismul în imperiu. Două dintre cele mai interesante reliefuri îl prezintă pe Buddha impasibil în faţa tentaţiilor cu care este ispitit de demonul rău Mara, precum şi legenda prinţului Makakapi Jataka, care a salvat 80 000 de maimuţe, făcându-se punte peste Gange astfel încât acestea să scape de urmărirea duşmanilor.

Statuile lui Buddha meditând îi întâmpină pe credincioşi pe platformă. Acestea au fost adăugate în secolul I î.Hr., în timpul cârmuirii

272 stânga jos Detaliu din a doua şi a treia arhitravă de pe torana *de nord a Marii* Stupa*. În partea superioară se află sculpturile unui leu şi a unei nimfe a pădurii.*

272 dreapta jos Acest basorelief cu Roata Legii susţinută de bodhisattva *este, de asemenea, de pe* torana *de nord. Reliefurile prezintă episoade din* Vessantara Jataka*, care spune istoria uneia dintre încantaţiile lui Buddha înainte de a ajunge la Iluminare.*

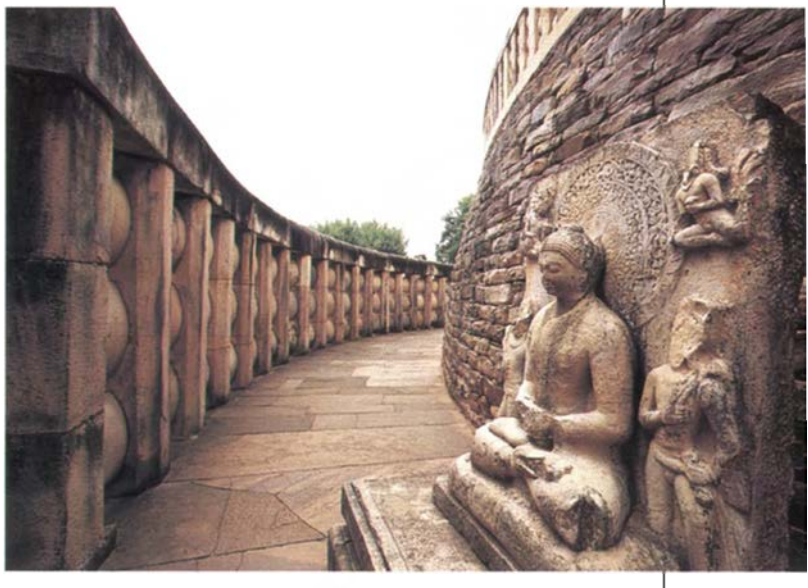

273 sus După cum se crede astăzi, Marea Stupa *datează din secolul al II-lea î.Hr., dar încorporează o parte mai veche atribuită lui Ashoka, împăratul din dinastia Mauryan, care a răspândit budismul pe tot subcontinentul.*

273 jos Cioplită în gresie şi corespunzându-i torana *de vest, această efigie a lui Buddha meditând este, similar celorlalte trei din Marea* Stupa*, o completare adusă monumentului în anul 450 d.Hr. de către dinastia Gupta.*

274 sus Gana, *piticii burtoşi care sunt, în mod tradiţional, asociaţi cu Shiva în tradiţia hindu, susţin arhitrava singurei* torana *de la* Stupa 3.

274 stânga centru În 1851, în Stupa 3, *s-au găsit două relicve valoroase: acestea erau fragmente de oase încrustate cu perle, cristale, ametist şi lapislazuli şi erau rămăşiţele pământeşti a doi dintre cei mai importanţi discipoli ai lui Buddha. Astăzi, aceste obiecte se află la British Museum.*

274 dreapta centru Cu o singură torana, Stupa 2 *se află pe o* medhi *(platformă) şi este împrejmuită cu o balustradă decorată cu medalioane în basorelief. Probabil, a fost construită în secolul al II-lea î.Hr.*

274 stânga jos Templul 17 este un exemplu splendid al arhitecturii Gupta şi precursorul stilului hindu clasic care s-a dezvoltat ulterior la Khajuraho şi în Orissa. Templul are un acoperiş plat susţinut de patru coloane decorate cu lei.

dinastiei Gupta, când tabuurile care interziceau reprezentările umane ale divinităţii au fost mai puţin riguroase, în vreme ce în basoreliefurile lui Ashoka, Buddha este prezentat ca un arbore *Bo* (sub care a ajuns la Iluminare), ca o roată a legii (care reprezintă rugăciunile sale), ca un cal (pentru a simboliza renunţarea la bogăţiile lumeşti) şi ca o linie (o emblemă a căii sale către nirvana).

Lângă *torana* cu vedere spre sud, Ashoka a amplasat un obelisc de piatră pe care a fost gravat un fel de ghid al locurilor de pelerinaj, în *pali*, cea mai veche limbă din India. Zeci de alte *stupa* au fost construite în jurul Marii *Stupa*, toate de mai mici dimensiuni şi aflate astăzi în diferite stadii de conservare, cum sunt ruinele templelor şi ale mănăstirilor care aparţin diferitelor etape ale credinţei budiste din istoria indiană. Templul 18, din secolul al VII-lea, este surprinzător prin aspectul său neîndoielnic grecesc, dovadă a moştenirii culturale lăsate de Alexandru cel Mare în timpul expediţiei sale în India.

Fuzionarea ascetismului budismului cu ansamblul mai melodramatic şi teatral de culte hindu este demonstrată de mănăstirile 45 şi 47 de pe coasta de sud a dealului. Aici altoreliefurile mai elaborate îl reprezintă pe Buddha înconjurat de divinităţile apelor Gange şi Yamuna, dansatoare senzuale şi chiar scene erotice, care au inaugurat o nouă epocă artistică şi spirituală, care urma să ajungă la apogeu în templele din Khajuraho.

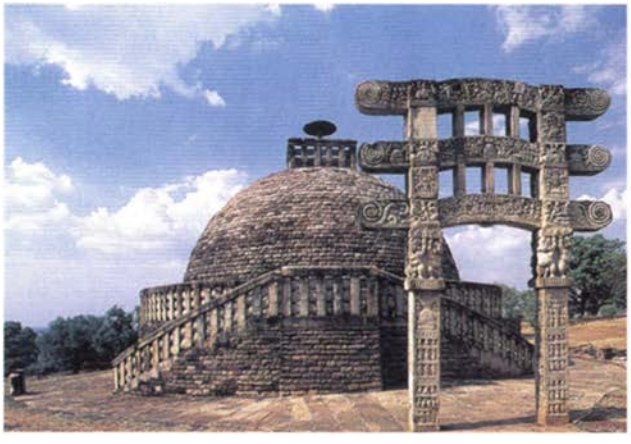

274 dreapta jos Vihara 45 este cea mai maiestuoasă și mai bine conservată mănăstire din Sanchi. Observați templul din centru; a fost construit între secolele al IX-lea și al X-lea când budismul era, în mod treptat, înlocuit în India de hinduism.

275 sus Elefantul este unul dintre animalele reprezentate în medalioanele sculptate pe balustrada de la Stupa 2. Pelerinii practicau ritualul promenadei numită pradakshinapatha, în jurul ei, în sensul invers al acelor de ceasornic.

275 jos Cu o bogată aură cu motive florale, această statuie a lui Buddha meditând se află în Vihara 45. Ansamblul monastic are și statui ale divinităților hindu ale apelor Gange și Yamuna.

Peşterile din Ajanta

INDIA

STATUL MAHARASHTRA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1983
CRITERII: C (i) (ii) (iii) (vi)

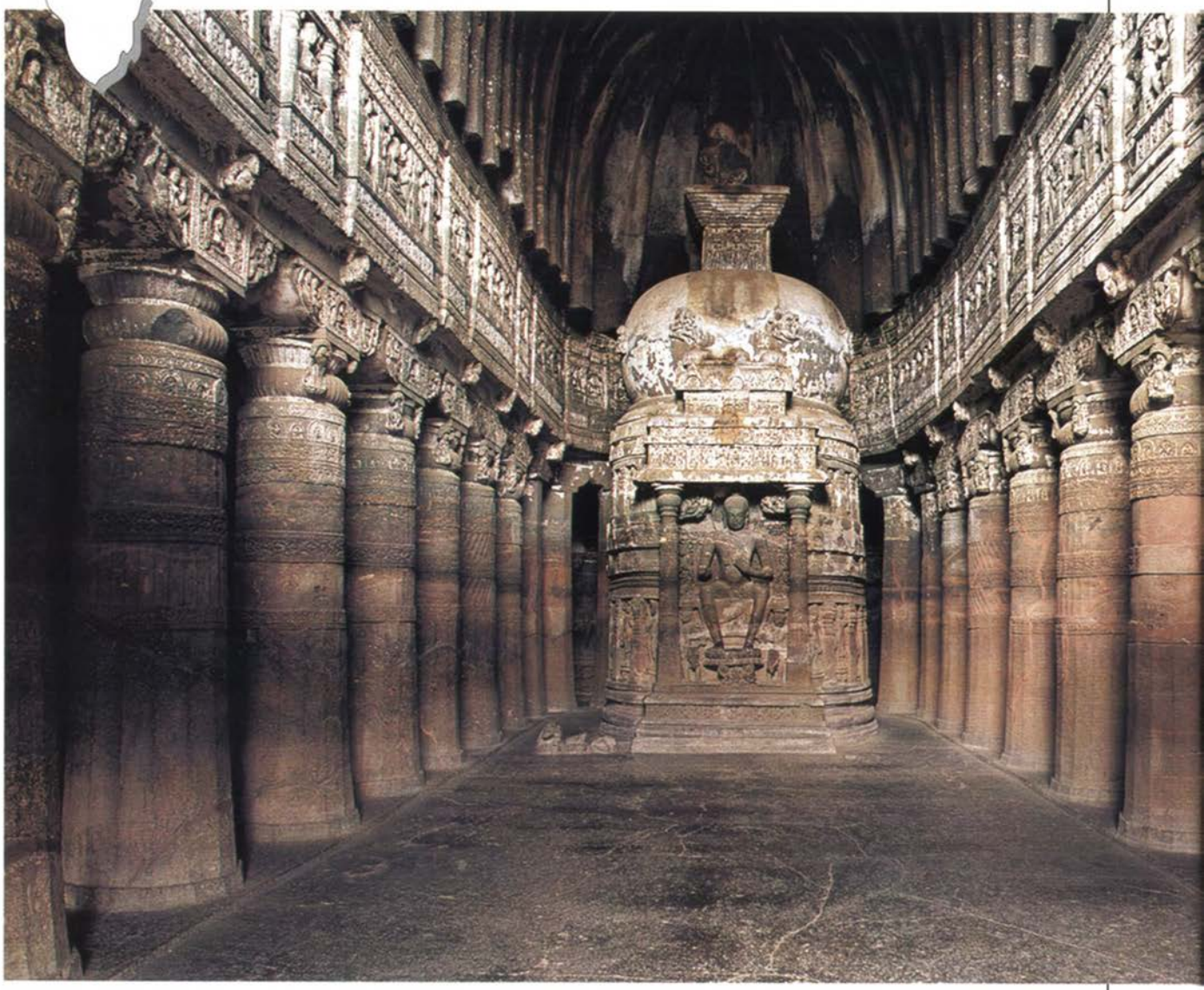

276-277 Monumentala chaitya *(un sanctuar budist cu nave) din Peştera 26 prezintă rafinate caracteristici arhitectonice şi decorative. În spatele încăperii se află o stupa cu o efigie a lui Buddha aşezat, care, în mod curios, priveşte către apus.*

276 jos Exteriorul bogat decorat al Peşterii 26. Aceasta este parte a unui grup de cinci peşteri, dintre care unele nu au fost niciodată terminate, săpate în secolul al VII-lea în capătul de sud-est al dealului de forma unei potcoave de la Ajanta.

277 stânga sus Detaliul unui altorelief din Peștera 26. În dreapta lui Buddha, care stă în poziția lotusului, se află bodhisattva Vajrapani. Acesta ține un sceptru (vajra) de la care și-a luat numele școala budistă Varayana.

În *Padmapani*, Buddha este prezentat ținând grațios o floare albastră de lotus între degetul mare și arătătorul mâinii stângi. O coroană grea îi face capul să se aplece, iar ochii săi mari, căprui, sunt pe jumătate închiși într-o expresie de pace sublimă. În jurul său, se află un grup festiv de muzicieni, îndrăgostiți, maimuțe și păuni. În *Simhala*, totuși, scena prezintă tonuri mai crude, cu un bodhisattva care salvează un grup de naufragiați de un trib canibal de femei-demon voluptoase și doritoare de sânge.

Acestea și multe altele sunt ilustrații splendide din *Jataka*, textul sacru care relatează episoade din viața lui Buddha în multele sale încarnări prin care a trecut pe calea Iluminării. Pictate în treizeci de peșteri din Ajanta, acestea sunt o serie de lucrări de o extraordinară calitate artistică și religioasă. Mai mult, ele oferă o imagine vie a comportamentului și a obiceiurilor din India în perioada dinastiei Gupta.

Așezate într-un frumos deal de forma unei potcoave în cotul râului Waghora din podișul Deccan, peșterile erau adăpostul unei mari comunități de călugări între secolele al II-lea și al VI-lea și au oferit găzduire călătorilor în perioada musonică. Unele peșteri erau temple (*chaitya*), iar altele mănăstiri (*vihara*). În primele peșteri, iconografia urmează dictatele școlii Hinayana, în care Buddha putea fi reprezentat numai prin simboluri, în vreme ce în peșterile mai târzii este evidentă influența școalii Mahayana, mai liberă, în care fiecare viață a lui Buddha este reprezentată în detalii figurative. Scenele sunt foarte frumoase și prezintă un mare număr de personaje; uneori sunt crude, senine și senzuale, chiar cu aluzii erotice. Acestea reprezintă femei, bărbați, demoni, creaturi cu fețe umane și corpuri de păsări (*yaksha*), muzicieni (*gandharva*) și dansatoarele celeste (*apsara*) în decoruri cu flori, copaci, fructe și animale. Multe dintre peșteri au caracteristici arhitecturale și sculpturi care se îmbină perfect cu picturile pentru a crea interioare de o mare frumusețe. De asemenea, remarcabil este sincretismul iconografic al picturilor, dat fiind că au fost executate în cea mai mare parte de artiști hindu, în mod deosebit în secolele al IV-lea și al V-lea, când Ajanta avea o populație stabilă de 200 de călugări.

277 dreapta sus O statuie Parinirvana colosală din Peștera 26 îl reprezintă pe Buddha stând întins pe o parte în momentul în care trece de la viața terestră la nirvana. Insinuându-se prin intrarea peșterii, lumina mărește efectul transcendent al efigiei.

277 centru Aceasta este fațada Peșterii 19; a fost săpată în a doua jumătate a secolului al V-lea în momentul când școala budistă Mahayana atinsese apogeul.

277 jos Chaitya *din Peștera 19 este cea mai spectaculoasă din Ajanta. Coloanele sunt decorate cu imagini delicate de bodhisattva și Buddha.*

278 sus Săpată în secolul al VI-lea, Peștera 2 este o mănăstire (vihara). Se observă coloanele și plafonul împodobite cu medalioane de flori de lotus și o boltă cilindrică dreaptă cu model. Acestea erau probabil vestigii ale artei elenistice, adusă în India de Alexandru cel Mare.

278-279 Detaliu din fresca porticului Peșterii 17 unde sunt reprezentate episoade ale încarnărilor anterioare ale lui Buddha. În dreapta, două personaje de spiță regală se îmbrățișează drăgăstos și împart o cupă de vin înainte de a le dărui săracilor bunurile lor.

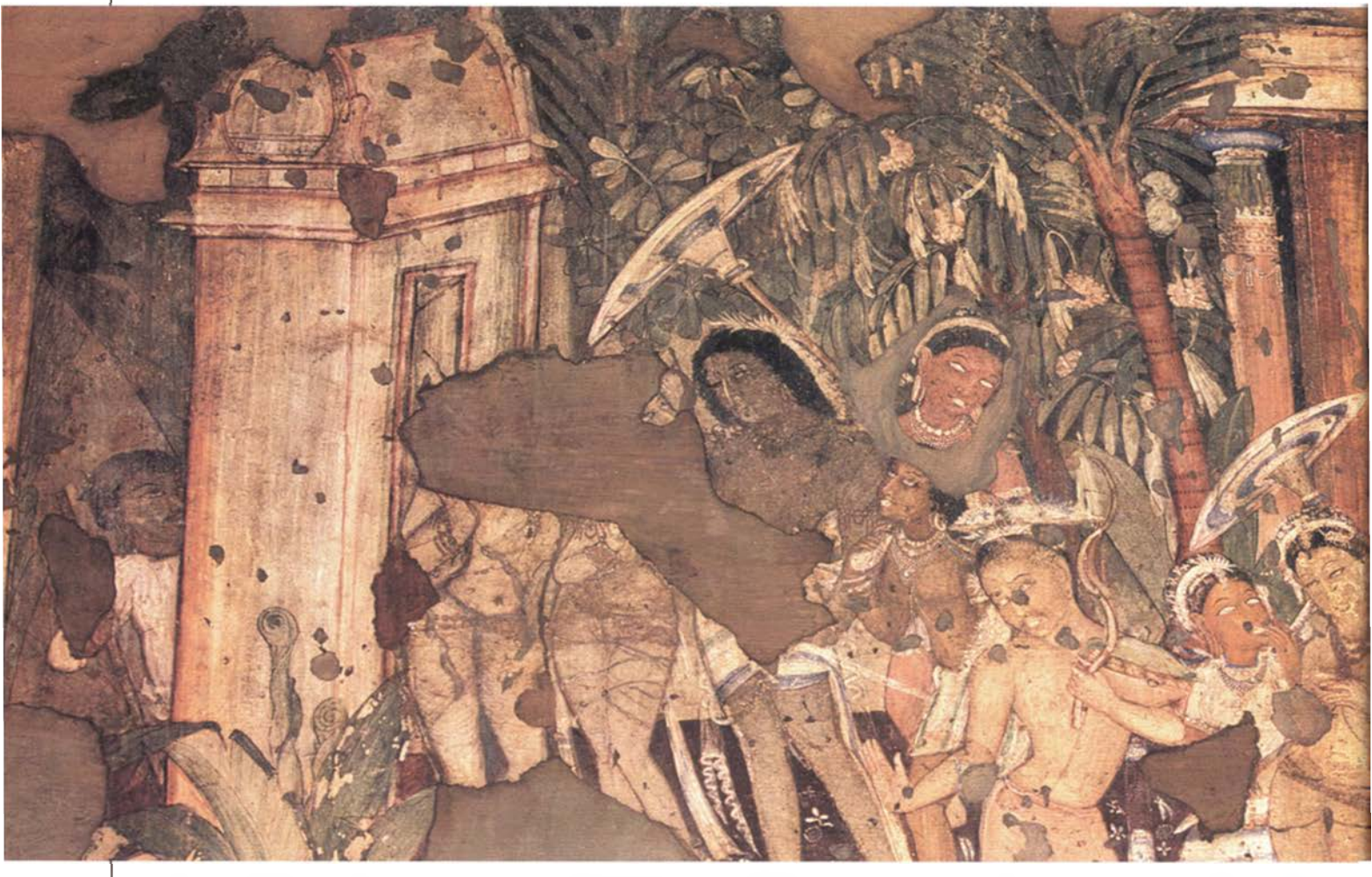

Tehnica picturală folosită era *tempera a secco*, în care pereții peșterilor și tavanele erau acoperiți cu un amestec de lut, bălegar de vite și fibre vegetale groase de aproape opt centimetri, iar apoi cu un strat fin de argilă. Înainte ca argila să se usuce, artistul trasa desenul picturii cu un baton de cinabru. Apoi îl colora folosind pigmenți naturali, iar, la sfârșit, îl fixa cu un strat de gluten.

În jurul anului 650, peșterile de la Ajanta au fost abandonate din cauza declinului popularității budismului raportat la hinduism și creșterii importanței comunității religioase din așezarea apropiată, Ellora. Timp de secole, situl a rămas uitat, pe jumătate ascuns de vegetație. A fost redescoperit din întâmplare în 1819 de un grup de ofițeri britanici care ajunseseră acolo pe urmele unui tigru. Prin contrast cu această întâmplare norocoasă, cei care au studiat capodoperele au fost loviți de

279 sus În stânga altarului lui Buddha din una dintre nișe din Peștera 2, se află două statui magnifice ale divinităților protectoare budiste, yaksha.

279 jos Reprezentate în porticul peșterii 17, aceste două figuri poartă veșminte în stil central-asiatic. Includerea elementelor „străine" din fresce este mărturia frecvenței schimburilor comerciale și culturale dintre populațiile de pe continent.

nenoroc: în 1866, artistul englez Robert Gill, care a petrecut 26 de ani la Ajanta copiind pe hârtie picturile, și-a văzut munca dispărând în flăcări în timpul unui incendiu de la Crystal Palace din Londra. Zece ani mai târziu, un alt incendiu de la Victoria and Albert Museum a transformat eforturile asistentului său în cenușă.

În plus, primele încercări nereușite de restaurare din 1920, susținute financiar de către cârmuitorul din Ajanta, *nizamul* de Hyderabad, au produs mai mult rău decât bine.

Astăzi, blestemul pare să fi încetat, iar lucrările de conservare ale serviciului arheologic produc rezultate excelente.

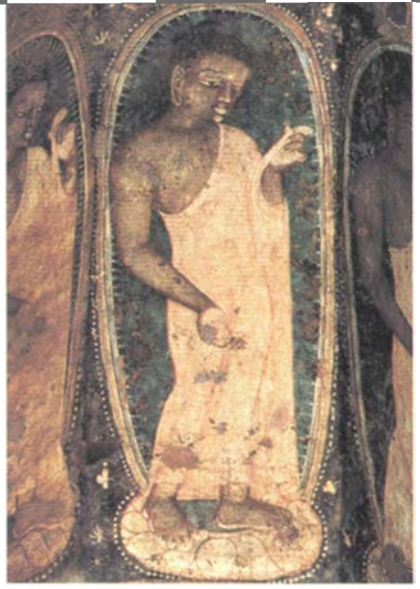

280 sus Unul dintre portretele de pe pereți Peșterii 10. Frescele din această chaitya *au fost pictate în secolul al II-lea i.Hr., în perioada de dominație absolută a școlii Hinayana, când Buddha nu putea fi reprezentat decât sub formă simbolică.*

280 centru Bolta cilindrică dreaptă din Peștera 10 are grinzi de susținere care încadrează picturi cu Buddha meditând și flori de lotus. Pe aceste ziduri au scris ofițerii armatei britanice data când au descoperit Ajanta.

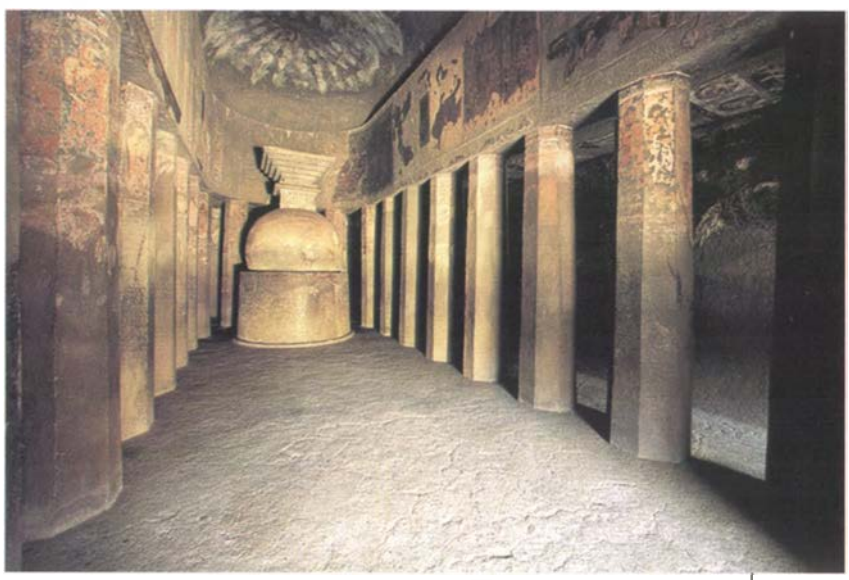

280 jos Peștera 9 (secolul I i.Hr.) are o chaitya *lungă de 14 metri. Au mai rămas doar câteva fragmente din frescele care odată acopereau pereții; stupa, care are deasupra un relicvar de forma unei piramide răsturnate, este destul de deteriorată.*

280-281 Sculptura principală din Peștera 16, o vihara, *este o reprezentare neobișnuită (care nu este perfect proporționată) a lui Buddha care stă jos în stil apusean. Capodopera din această* vihara *este o frescă numită „Prințesa pe patul de moarte".*

281 jos Detaliu din fresca din Peștera 9; imaginile viu colorate ale lui Buddha sub umbrele împodobite cu bijuterii simbolizează supremația temporală și spirituală.

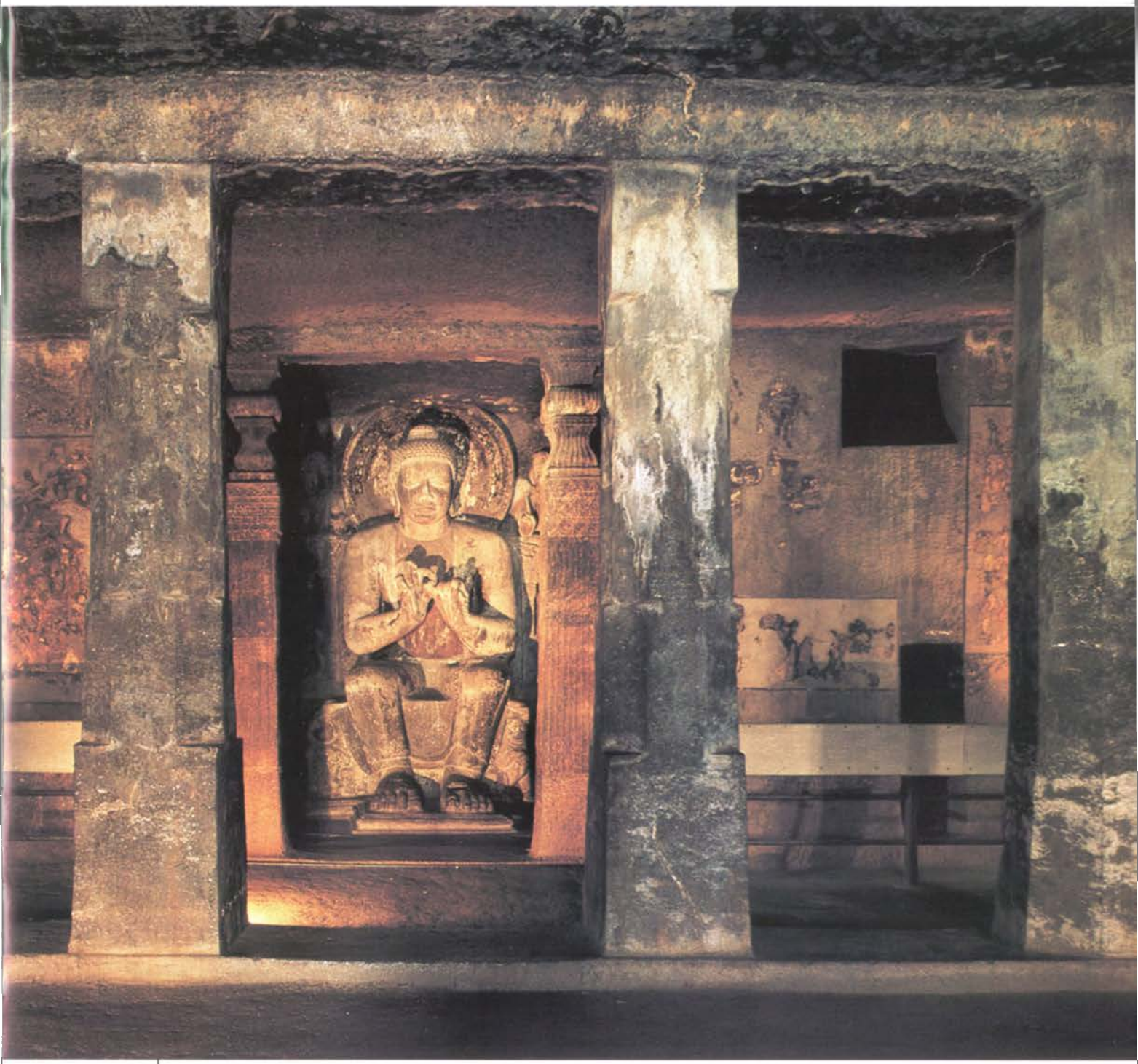

Peşterile din Ellora

INDIA

STATUL MAHARASHTRA
ANUL INREGISTRĂRII: 1983
CRITERII:C (II) (III) (VI)

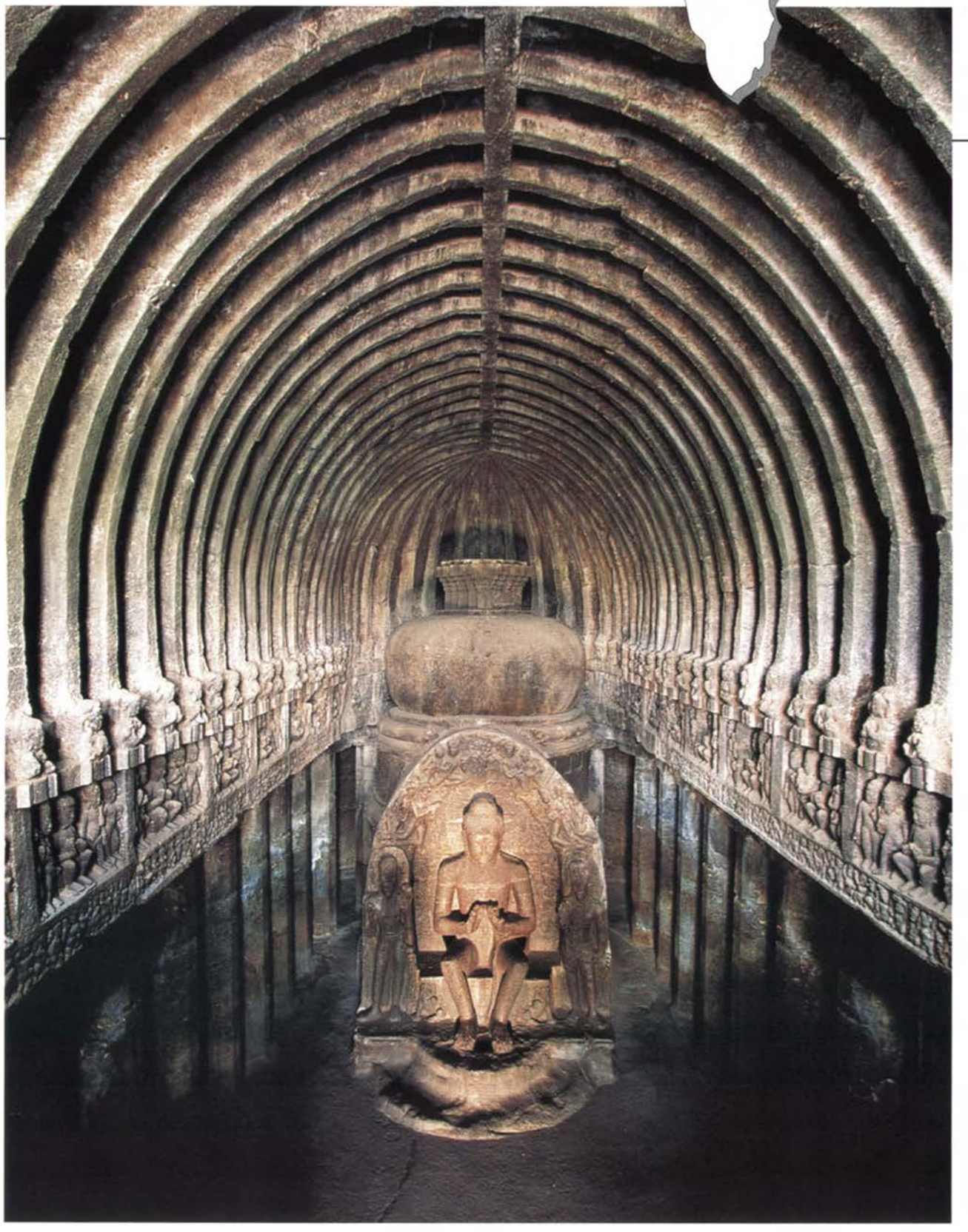

282 Chaitya din Peştera 10 are o efigie de mărime naturală a lui Buddha aşezat în stil european, iar un plafon cu grinzi se ridică de pe coloane octogonale.

283 stânga sus O caracteristică a superbei faţade a Peşterii 10 este balustrada spre care se deschide o fereastră largă cu trei canaturi.

283 dreapta sus Construită în secolul al VI-lea, Peştera 21 este cea mai veche peşteră hindu de la Ellora.

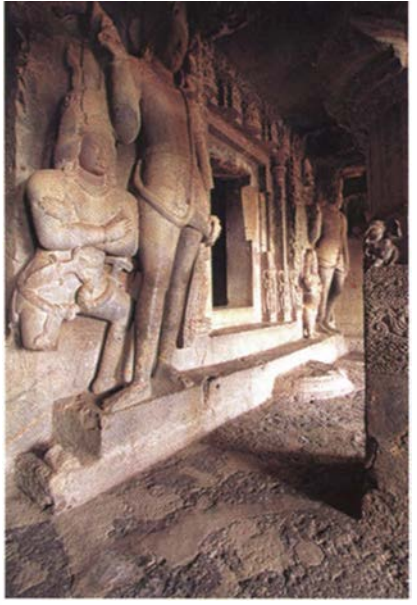

283 stânga jos Intrarea cu porticuri, îngrijit executată, a Peşterii 21 are un podium în faţa porţii principale pe care se află Nandin, bivolul alb pe care hinduşii îl consideră animalul călărit de Shiva.

283 dreapta jos Închinată lui Shiva, Peştera 29 are un plan neobişnuit sub formă de cruce; în centru se află o cella pătrată cu intrare pe fiecare latură. Portalurile au altoreliefuri remarcabile cu divinităţi protectoare.

Dakshinapata era numele pe care indienii l-au dat drumului care trece prin cele mai importante locuri de pelerinaj de pe subcontinent. Folosit de caravanele comerciale, de-a lungul secolelor a fost înfrumuseţat cu numeroase monumente, simboluri ale bogăţiei cârmuitorilor şi ale fervorii pelerinilor. Dintre aceste puncte de atracţie se remarcă peşterile de la Ellora care se află în dealul de bazalt de la Charanadari din podişul Deccan, în apropierea oraşului Aurangabad.

Termenul „peşteră" nu exprimă ceea ce acestea sunt de fapt, nu aduce un tribut nici devotaţilor cârmuitori ai dinastiei Gupta care au decis construirea lor, nici valorii excepţionale din punct de vedere cultural, religios şi artistic al peşterilor. De fapt, sunt o serie de temple (*vihara*) şi mănăstiri (*chaitya*) săpate în stâncă şi cuprind mai multe sculpturi care atestă succesiunea şi suprapunerea cultelor budist, hindu şi jainist din India.

De la nord la sud, pe deal, mai întâi vizitatorul întâlneşte primele peşteri (secolele al VI-lea şi al VII-lea), de cult budist. Sunt 12 în total, iar stilul în care au fost construite reflectă trecerea de la austera şcoală budistă Hinayana, care interzicea reprezentarea umană a divinului, către şcoala budistă Mahayana. Această şcoală de gândire a răspândit religia şi a introdus conceptul de adorare *bodhisattva*, venerarea diferitelor încarnări ale prinţului Siddhartha pe drumul său către Iluminare. În templele budiste mai este reprezentată şi şcoala mistică Vajrayana, care a apărut în momentul în care budismul a intrat în conflict cu hinduismul. Dintre cele mai frumoase peşteri budiste amintim peştera numărul 5, numită Maharwada; are o sală principală lungă de 20 de metri, care odată a fost folosită drept refectoriu. Totuşi, cele mai importante sculpturi se găsesc în peştera numărul 6, care conţine o efigie a lui Mahayamuri, o divinitate a cunoaşterii reprezentată stând pe un păun. Această pasăre a fost mai târziu asimilată lui Sarasvati, o zeiţă hindu cu puteri asemănătoare. Trecerea de la budism la hinduism se observă în peşterea numărul 12, numită Tin Tala, o *vihara* enormă pe trei nivele.

Cu toate acestea, nimic din asceticele peşteri budiste nu pregăteşte vizitatorul pentru extraordinarele şaptesprezece peşteri care urmează. Săpate între secolele al VII-lea şi al IX-lea, acestea sunt, în principal, închinate lui Shiva, cel mai puternic şi mai ambiguu dintre divinităţile care populează panteonul hindu. Peştera numărul 16 – piatra sa cenuşie este acoperită cu stuc alb pentru a simboliza zăpada veşnică – este o reconstrucţie uimitoare a muntelui Kailash, muntele sacru din mitologia indiană, sălaşul divinităţilor. Construită la decizia regelui Krishna I Rashtrakurta (756–773), peştera este cea mai mare structură monolitică din lume. A fost nevoie de 100 de ani şi de 1 000 de oameni pentru a îndepărta 220 000 de tone de rocă, dar dimensiunile sale masive – duble faţă

284 stânga sus Sanctuarul lui Nandin este unul dintre multele temple din spectaculoasa Peșteră 16.

284 dreapta sus Sala cu porticuri din partea de nord a primului nivel al Peșterii 16 are coloane masive împodobite cu frize.

284-285 Peștera 16, capodopera de la Ellora, a fost concepută de regele Krishna I (756–773) ca un model al muntelui Kailash.

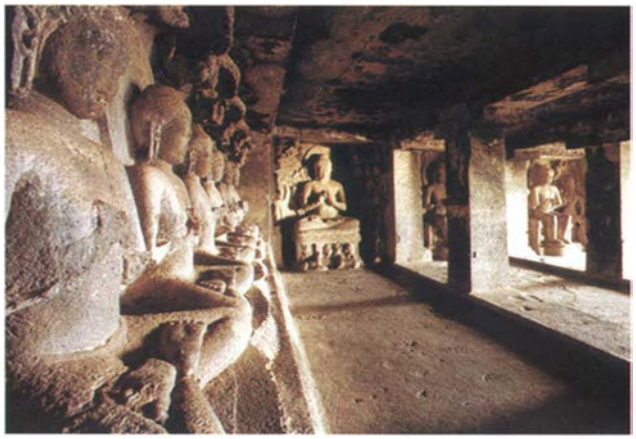

285 sus Peștera 12, cunoscută sub numele de Tin Tala (trei nivele), marchează trecerea de la budism la hinduism pe care a cunoscut-o Ellora.

285 centru sus Efigiile a cinci bodhisattva și șapte Buddha decorează nivelul superior al Peșterii 12, care a fost utilizată pentru învățătură și meditație.

285 centru jos Curtea din fața Peșterii 32 este dominată în centru de un pavilion elegant care are deasupra o structură piramidală îngrijit lucrată, inspirată de templele din sudul Indiei.

285 jos Cele trei spirite Yaksha Matanga (din centrul imaginii) înfrumusețează nivelul superior al Peșterii 32.

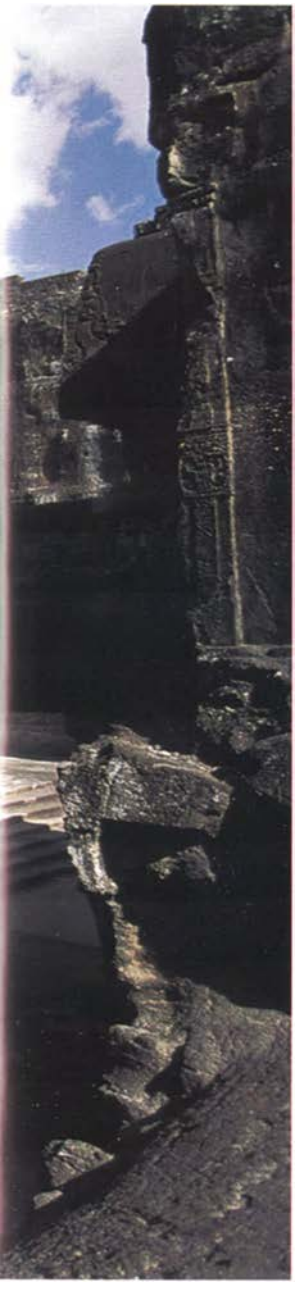

de Parthenon – sunt numai o parte dintre caracteristicile care fac această construcție să fie unică. Sculptorii au avut o preocupare pentru detaliul „cinematografic" din creațiile lor; fiecare basorelief este o capodoperă în sine. Cel mai uimitor este cel în care teribilul demon Ravana, închis în măruntaiele masivului Kailash, încearcă să se elibereze zguduind furios muntele, în timp ce Shiva, în același timp amuzat și disprețuitor, ține în loc cutremurul folosindu-se doar de degetul mare de la piciorul stâng.

Ultimele patru peșteri de pe deal au fost săpate între secolele al IX-lea și al XI-lea pe când, în India, jainismul începuse să fie mai larg practicat. Deși s-a încercat să se intre în competiție cu peșterile hindu, nici una nu a reușit să le egaleze în măreție. Cu toate acestea, decorațiunile lor delicate par o dantelă, caracteristicile cele mai remarcabile fiind sentimentul de liniște pe care îl degajă și absența totală a imaginilor violente. Religia jainistă încă mai profesează o formă „fundamentalistă" de pace, iar călugării săi sunt obligați să poarte bandaje peste gură pentru ca nicio creatură să nu fie tulburată de prezența lor, nici chiar de respirația lor.

Monumentele din Hampi

INDIA

DISTRICTUL BELLARY, KARNATAKA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1986
ÎNSCRIS PE LISTA PATRIMONIULUI MONDIAL AFLAT ÎN PERICOL: 1999
CRITERII: C (I) (III) (IV)

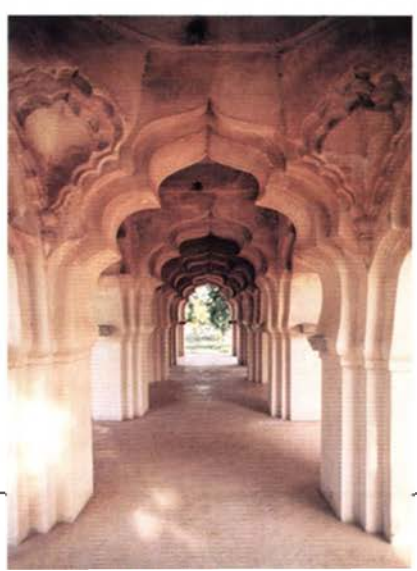

286-287 Puțin diferit de ansamblurile monumentale de la Vithala și bazarul din Hampi, templul Acyutaraya se află lângă dealul Matunga. Decorațiunile sculptate sunt de o mare frumusețe.

286 jos Un detaliu al arcadelor acoperite cu stuc de la primul nivel al edificiului Lotus Mahal. Frumosul edificiu a fost un dar din partea regelui Krishna Deva Raya pentru soția sa; edificiul includea un sistem eficient de ventilație.

287 sus. Zidurile oraşului care a fost capitala imperiului Vijayanagar au o lungime de treizeci de kilometri, iar unele porţiuni au o înălţime de zece metri.

287 centru Baia Reginei este o construcţie pătrată care prezintă un concept arhitectural şi decoraţiuni care dezvăluie o puternică influenţă islamică. Se observă balcoanele elegante care dau spre un bazin în aer liber. Clădirea a fost folosită exclusiv de doamnele de la curte.

În 1443, ambasadorul persan Abdu'r-Razzaq vizita Hampi, capitala imperiului Vijayanagar (Oraşul Victoriei, vechea denumire a oraşului ce a dat numele imperiului), şi a fost atât de impresionat, încât a lăsat o descriere uluitoare. Pentru locuitorii magnificului oraş, scria, trandafirii erau obligatorii la mesele din fiecare zi. Se aflau peste tot, iar petalele erau vândute în saci mari la bazar. Acolo, pe tejghele, puteai găsi rubine, safire, perle şi diamante, pietre care împodobeau doamnele de la curte.

Oraşul a fost centrul a ceea ce urma să fie considerat ultimul mare imperiu hindu de pe subcontinent. Acoperea o suprafaţă care corespunde actualelor state Karnataka, Andhra Pradesh şi Maharashtra. Se bucura de o poziţie favorizată într-o depresiune, fiind protejat pe trei părţi de munţi, iar pe a patra de cursul de apă rapid al râului Tungabhadra. Oraşul a fost fondat în 1336 de către Hakka şi Bukka, doi fraţi hindu care fuseseră forţaţi să treacă la Islam de către sultanii din Delhi şi care, după aceea, au renunţat la noua religie. Locul a fost ales atât din motive religioase, cât şi militare, deoarece în epopeea *Ramayana*, se aflase acolo Kishkinda, regatul maimuţelor, şi deoarece, conform legendei, prima întâlnire amoroasă dintre Shiva şi Parvati a avut loc pe malurile râului Tungabhadra.

Cârmuitorii următori au restaurat şi înfrumuseţat templele hindu în mare parte din India şi au revitalizat arta şi literatura care în parte fuseseră înăbuşite o dată cu sosirea mongolilor. Cu toate acestea, în capitală au introdus un stil arhitectonic care a preluat aspecte islamice pe care le-au înfrumuseţat cu o formă aproape neconvenţională a iconografiei hindu.

Hampi este punctat cu turnuri care au fost construite pentru a permite membrilor curţii să observe de sus manifestările de Dussehra, o sărbătoare religioasă a cărei faimă depăşise graniţele Indiei. Oraşul se mai laudă şi cu minunate opere de arhitectură, cum

este Pavilionul Balanţei Regelui, în care cârmuitorul se aşeza pe un taler, iar celălalt era umplut cu o greutate egală cu a sa de grâne şi bani ce urmau să fie daţi celor săraci. Baia Reginei era un bazin înconjurat de galerii şi fântâni ce au o formă de lotus şi din care curgea apă parfumată. Mai exista şi Lotus Mahal, un pavilion minunat, rezervat doamnelor de la curte, iar alături se aflau marile adăposturi pentru elefanţi, încoronate cu zece domuri înalte.

Bazarul era o stradă cu coloane care ducea la templul Virupaksha, în care se

287 jos Construit ca un refugiu din faţa căldurii toride de vară, Lotus Mahal este cel mai elegant pavilion din zenana, acea parte din oraşul regal unde femeile locuiau ca într-o colivie de aur.

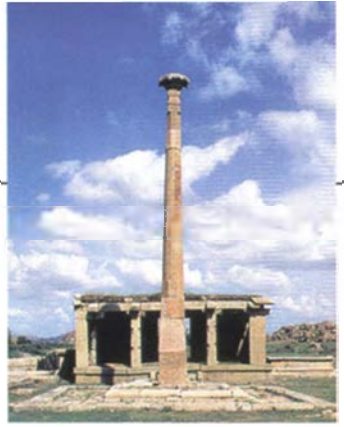

288 sus O coloană înaltă şi subţire este o caracteristică a micului templu jain cunoscut sub numele de Ganigitti. Situat în partea de răsărit a aşezării Hampi, este cel mai vechi din oraş (sfârşitul secolului al XIV-lea).

288 stânga centru Cioplite sub formă de S, dintr-un singur bloc de granit, coloanele sunt cea mai surprinzătoare caracteristică a templului Vithala. Edificiul i-a fost închinat lui Vishnu, dar legenda spune că zeul însuşi l-a considerat prea somptuos şi, deci, necucernic.

288 dreapta centru Un car de procesiune din granit, denumit rathi, se află în partea de răsărit a templului Vithala. Sculptura cuprinde o reprezentare a păsării garuda, phoenixul, simbolul lui Vishnu.

afla o curte susţinută de coloane sculptate cu creaturi marine ciudate. Cu toate acestea, apogeul arhitecturii „vii" de la Vijayanagar a fost atins o dată cu templul Vithala. Clădirea prezintă o serie de coloane sinuoase şi turnuri sculptate cu motive florale şi zoomorfe. În faţa sa se află o reprezentare din granit, plină de imaginaţie, a carului de luptă al divinităţilor, roţile acestuia chiar învârtindu-se în jurul osiilor. Această lucrare minunată a fost comandată de Krishna Deva Raya, în cursul domniei căruia (1509–1529) Vijayanagar a atins cel mai înalt grad de splendoare.
La scurt timp după acesta, în 1565, armata mongolilor s-a aruncat cu furie asupra Imperiului. În şase luni, Hampi a fost jefuit de toate bogăţiile, membrii curţii regale au fost exterminaţi, iar oraşul a fost lăsat în ruine. Aşezat la distanţă faţă de circuitele turistice principale, Hampi este un loc magic. Templele sale sunt locuite de comunităţi de *sadhu*, „oameni sfinţi" ai religiei hindu, iar atmosfera este fascinantă. Din nefericire, pentru a le aminti vizitatorilor că nu au ajuns pe un tărâm fantastic, două poduri moderne domină oraşul; acestea sunt utilizate de un număr din ce în ce mai mare de vehicule cu motor. Mult timp UNESCO s-a opus construirii podurilor, dar administraţia din Karnataka a rămas surdă la reproşurile organizaţiei, considerând modernizarea reţelei de drumuri esenţială pentru dezvoltarea economică. Din acest motiv, în 1999, Hampi a fost înscris pe lista Vestigiilor Patrimoniului Universal aflate în pericol.

288 stânga jos Decorată cu o friză continuă de dansatoare, lupte de elefanţi şi reprezentări umane şi diferite animale, platforma regală a fost construită astfel încât membrii curţii să poată urmări în bune condiţii manifestările de sărbătoare Dussehra.

288 dreapta jos Marile adăposturi pentru elefanţi formează o serie de săli spaţioase acoperite cu domuri. Se observă pavilionul cu coloane de la nivelul superior: aici, cântau muzicienii în momentul în care elefanţii erau scoşi din adăposturi pentru a participa la ceremoniile regale.

289 Detaliu de pe una dintre coloanele templului Vithala. Se observă superbele altoreliefuri antropomorfe şi zoomorfe.

Monumentele din Mahabalipuram

INDIA

STATUL TAMIL NADU
ANUL ÎNREGISTRĂRII:1984
CRITERII C (I) (II) (III) (VI)

290 sus și 291 stânga jos Basorelieful enorm de la Krishna mandapa relatează un episod în care divinitatea a ridicat muntele Govardhana cu un singur deget pentru a-și proteja prietenii păstori. Aici Krishna este prezentat mulgând o vacă împreună cu unul dintre gopa, prietenii lui din tinerețe.

290 jos Peștera Mahishasuramardini este, similar celorlalte, o mandapa sau un templu din stâncă. Se numește așa după basorelieful splendid care reprezintă lupta dintre zeița Durga și demonul-bivol numit Mahishasura.

De la primele ore ale dimineții, satul Mahabalipuram răsună de loviturile sutelor de sculptori care produc statui religioase. Sculptatul este principala activitate din această zonă de coastă a statului Tamil Nadu, un colț al vechii Indii la numai 50 de kilometri de Chennai (Madras). Meseria de sculptor s-a transmis din tată în fiu, de-a lungul generațiilor. În secolul al VII-lea, regele Narasimha Varman I a pus bazele unei școli de sculptură în Mahabalipuram. Dinastia Pallava, căreia i-a aparținut, a cârmuit o mare parte din sudul Indiei între secolele I și al VIII-lea. Capitala era Kanchipuram, iar portul teritoriului se afla la Mahabalipuram. Narasimha Varman I a dorit să înfrumusețeze satul astfel încât, atunci când călătorii se plecau pe mare, să li se ofere o amintire frumoasă a ținuturilor pe care tocmai le-a părăsit. Astăzi monumentele satului sunt considerate cele mai rafinate exemple de artă sculpturală din India.

Pe o stâncă, împărțită în două de o crăpătură, a fost sculptat un basorelief de 30 pe 12 metri. Scena este un episod din epopeea *Mahabharata*, în care eroul Arjuna se mortifică pentru a intra în grațiile lui Shiva și a obține de la acesta arma magică. În stânga reliefului, Arjuna stă într-un picior privind soarele printr-o prismă pe care o formează cu mâinile. Alături de el, apare Shiva, iar, mai departe, un templu închinat lui Vishnu. Restul scenei arată înțelepți meditând, animale, și, în locul unde se află crăpătura care a fost folosită pentru a reprezenta Gangele, apar pelerini care se ocupă cu ritualul *Sandhya vandhana* în onoarea fluviului sacru. Partea dreaptă a reliefului înfățișează elefanți și maimuțe, și se află acolo

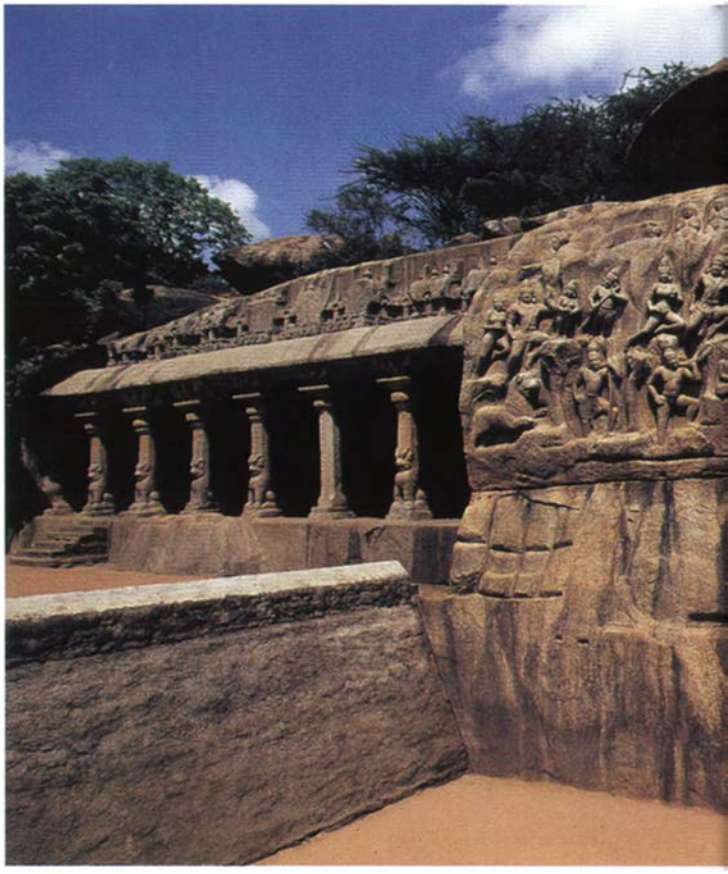

chiar și o felină imitând postura lui Arjanta, înconjurată de șobolani stârniți de jurământul pisicii de a se mortifica în cinstea zeilor. Aceasta este o poveste în poveste și arată un simț al umorului care este neobișnuit în arta indiană. În vremea lui Narasimha Varman I, un rezervor de apă instalat deasupra reliefului permitea apei să se scurgă prin crăpătura ce reprezenta Gangele pentru a uimi mulțimea de pelerini care vizita locul.

Interesante sunt și *mandapa*, peșterile săpate cu funcție de temple. Adivaraha mandapa are mai multe panouri: într-unul, se vede Vishnu în încarnarea sa ca mistrețul Varaha; în cel de alături, aceeași divinitate se odihnește pe un pat de șerpi; în altul sunt figuri

290-291 Acesta este unul dintre cele mai neobișnuite basoreliefuri din India: reprezintă mortificarea lui Arjuna, unul dintre episoadele cheie din poemul epic Mahabharata. *A fost sculptat în secolul al VII-lea și este în general cunoscut drept „coborârea Gangelui". Fluviul sacru este reprezentat de crăpătura largă din piatră.*

291 sus Bazele coloanelor de la intrarea în Varaha II mandapa sunt sculptate cu lei cu coarne. Portalul către cella este sculptat cu două dvarapala *(divinități protectoare).*

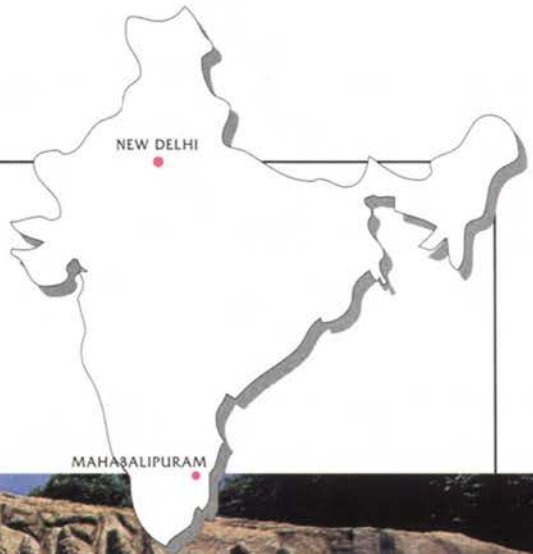

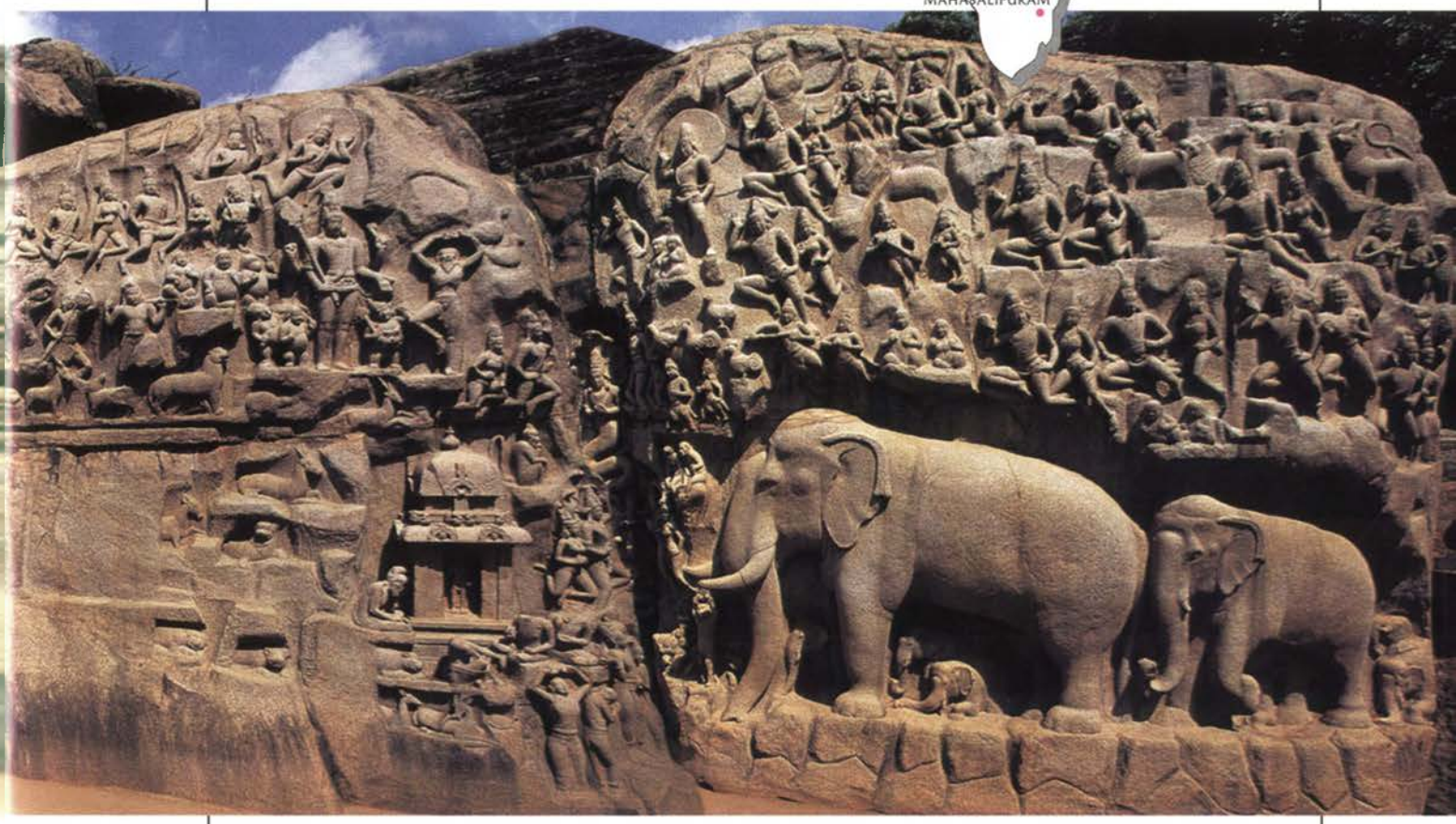

291 *dreapta jos* *Basoreliefurile din Varaha II mandapa spun istoria lui Vishnu, protectorul, care salvează zeiţa Pământului din noroi. Aici zeul stă întins; poate fi recunoscut după coroana de şerpi* (naga) *de pe creştet.*

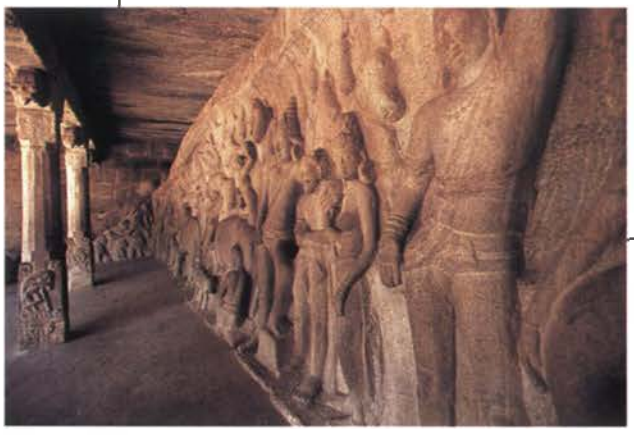

292 sus Templele Dharmaraja şi Bhima constituie ansamblul Pancha Pandava ratha, numit după cei cinci eroi din Mahabharata. Arhitectura lor oferă baza pentru stilul dravidian, care s-a dezvoltat ulterior în toată partea de sud a Indiei.

292 jos Construit la începutul secolului al VIII-lea, acest templu este considerat cel mai vechi templu de piatră din toată India; reprezintă muntele cosmic şi se află pe plaja Mahabalipuram.

292-293 Patru din cele cinci ratha de la Mahabalipuram. Acestea sunt mici construcţii monolitice cioplite astfel încât să imite templele, dar niciodată nu au fost utilizate pentru cult. Se observă efigia în mărime naturală a bivolului care reprezintă animalul călărit de Shiva.

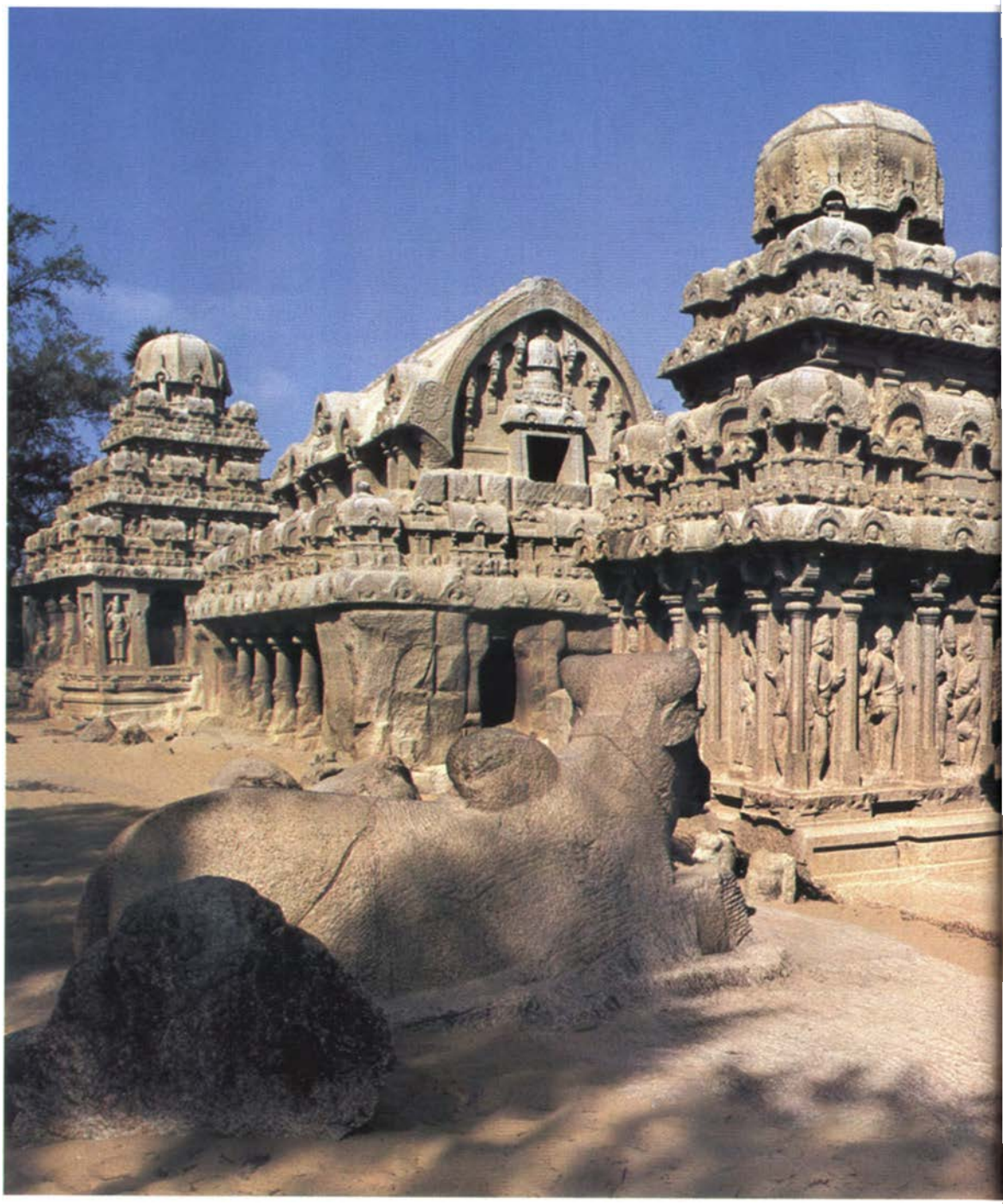

293 sus Conform experţilor, elefantul din faţa carului ratha al gemenilor Nakula şi Sahadeva este cea mai realistă şi mai plină de acurateţe sculptură din toată arta indiană.

293 centru Figurile de pe panourile carului Dharmaraja ratha îl includ pe Ardhanarishvara (Shiva și consoarta sa Parvati într-o singură figură), Brahma, regele Narasimha Varman I și Hari Hara (o combinație de Shiva și Vishnu).

293 jos Porticul de la intrarea în Bhima ratha, cel mai mare din acest sit. Construcția a rămas incompletă, probabil în urma morții regelui Narasimha Varman I.

umane, atribuite regelui dinastiei Pallava, Simhavishnu (574–600) și fiului său, Mahendra I (600–630). Cea mai frumoasă sculptură din Mahabalipuram se vede în Mahishamardhani mandapa; o reprezintă pe teribila zeiță Durga învingând un demon cu cap de bivol. În altă peșteră, a cărei intrare cu coloane a fost adăugată mai târziu, sunt ilustrate aventurile lui Krishna.

În spatele satului, se află cinci *ratha*. Deși numele înseamnă „căruță", aceste prime temple monolitice îi reprezintă pe Arjuna, Bhima, Dharmaraja, Nakula și Sahadeva – cei cinci frați Pandava, eroi din *Mahabharata* – și soția lor comună Draupadi. Reliefurile sunt de o mare frumusețe, dar nu au fost niciodată finisate, probabil din cauza morții lui Narasimha Varman I.

Superbul „Templu al Plajei" e orientat către mare. Închinat lui Shiva și bogat decorat, acesta reprezintă perioada ultimă a artei Pallava, care ulterior a influențat arta dinastiei Chola. Templul a fost construit în secolul al VII-lea, în timpul domniei lui Narasimha Varman al II-lea, și a fost făcut și mai sugestiv datorită eroziunii sculpturilor sub acțiunea valurilor, de-a lungul secolelor. O legendă susține că ar mai fi existat încă alte șase temple alături de acesta. În 2002, în urma unor cercetări subacvatice, o echipă britanică, în colaborare cu Autoritatea de Supraveghere Arheologică din India, a găsit blocuri de piatră și sculpturi acoperite de o bogată vegetație marină la aproximativ 700 de metri de țărm – ceea ce atestă că fiecare legendă are un sâmbure de adevăr.

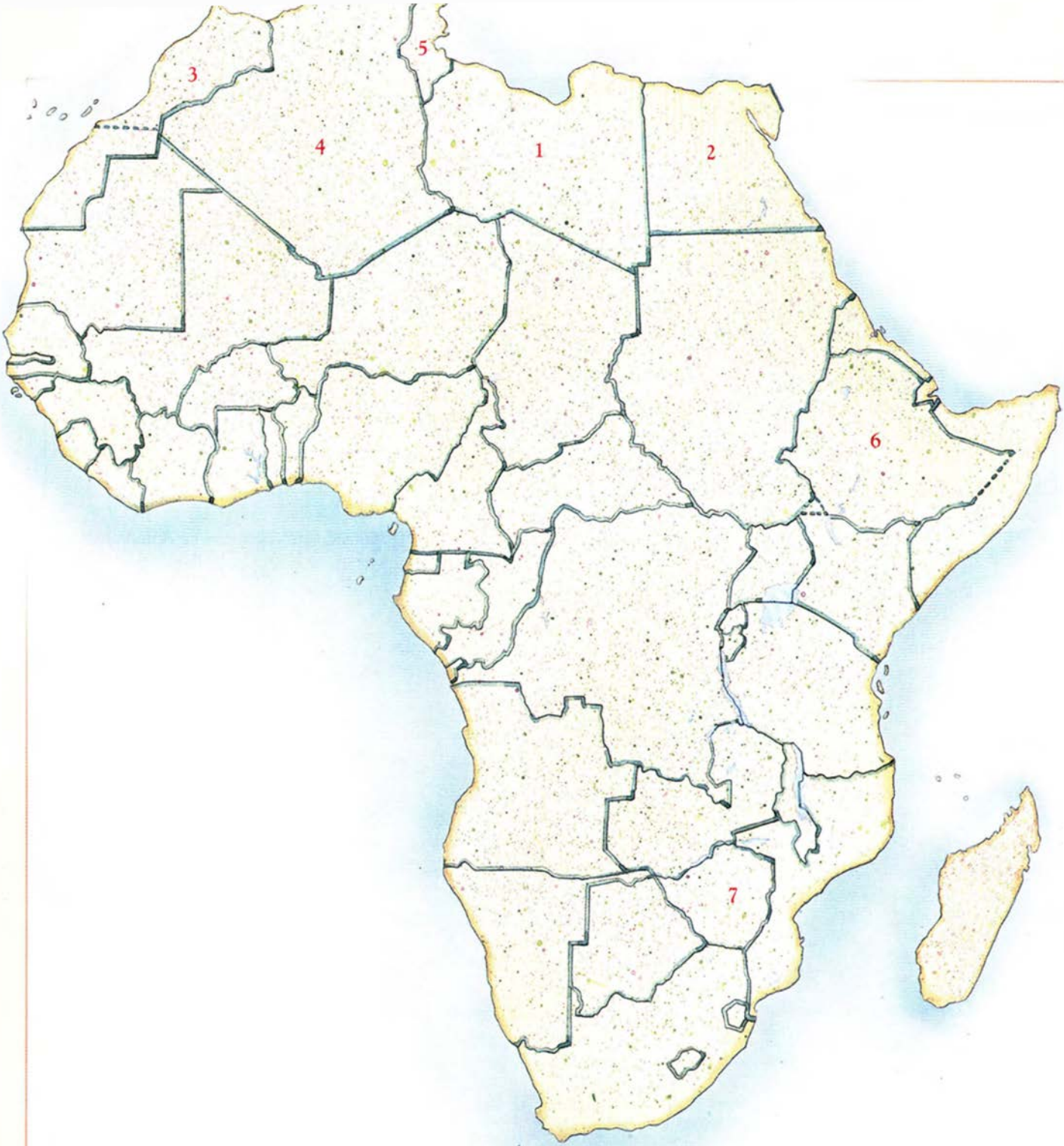

AFRICA – Lista siturilor

1 **LIBIA** – SABRATHA

1 **LIBIA** – LEPTIS MAGNA

1 **LIBIA** – TADRART ACACUS

1 **LIBIA** – CIRENE

2 **EGIPT** – MEMPHIS ŞI NECROPOLA SA. PIRAMIDELE DE LA GIZA PÂNĂ LA DAHSHUR

2 **EGIPT** – TEBA ANTICĂ ŞI NECROPOLA SA

2 **EGIPT** – MONUMENTELE NUBIENE DE LA ABU SIMBEL PÂNĂ LA PHILAE

3 **MAROC** – VOLUBILIS

4 **ALGERIA** – TIMGAD

5 **TUNISIA** – CARTAGINA

5 TUNISIA – DOUGGA

5 TUNISIA – AMFITEATRUL EL DJEM

6 ETIOPIA – AKSUM

7 ZIMBABWE – MAREA ZIMBABWE

Africa

Aruncând o privire asupra siturilor arheologice africane de pe Lista Patrimoniului Universal şi încercând să înţelegi diversele lumi atât de diferite ale continentului negru, eşti tentat să te întrebi: care Africa?

Mai întâi, trebuie să precizăm că Africa este ţinutul în care evoluţia omului s-a separat de cea a primelor primate antropomorfice. Judecând după cele mai recente descoperiri paleo-antropologice din deşertul Ciadului, acel pas înainte este posibil să fi avut loc într-o perioadă cuprinsă între acum şapte şi cinci milioane de ani, dar raritatea şi fragilitatea probelor în ansamblu împiedică studiile şi teoriile ştiinţifice.

Cu toţii am auzit de Lucy (*Australopithecus afarensis*), care a trăit cu trei milioane şi jumătate de ani în urmă şi care a fost descoperită de Donald Johanson şi colegii săi în 1974 în valea Awash din Etiopia. În ultimele decenii, în Africa de Est (în mod deosebit, în riftul african) şi în Africa de Sud, o serie extraordinară de descoperiri a făcut posibilă, cel puţin parţial, reconstituirea evoluţiei omului în ultimii trei milioane de ani. Apoi, UNESCO a hotărât să mai adauge două situri de interes suplimentare (pe lângă locul unde a fost descoperită Lucy) pe Lista Patrimoniului Universal: valea Omo din Etiopia şi ansamblul de la Sterkfontein, Swartkrans şi Kromdraai din Africa de Sud.

Apoi, mai există acea Africa, leagăn al lui *Homo sapiens* şi al primelor sale experimente cu arta figurativă, după cum se poate vedea în picturile rupestre de la Tsodilo din Botswana, de la marginea deşertului Kalahari, unde s-au descoperit dovezi ale prezenţei umane vechi de 20 000 de ani. Puţin mai aproape de zilele noastre, arta de la Tassili din Algeria şi Acacus din Libia confirmă faptul că Sahara nu a fost dintotdeauna întinderea de nisip pe care o vedem astăzi.

Este de netăgăduit, totuşi, că arheologia africană şi-a atins cea mai înaltă expresie în Valea Nilului, unde monumentele maiestuoase ale civilizaţiei Egiptului Antic se întind pe malurile fluviului. Începând din nord, de la Memphis, vastele necropole de la Saqqara şi Dahshur şi piramidele faraonilor din a patra dinastie, continuând spre sud, prin Teba, a doua capitală a ţării şi terminând cu templele magnifice construite de Ramses al II-lea.

De-a lungul coastei de nord a Africii, unde ruinele cetăţilor Cartagina, Cirene, Leptis Magna şi Timgad – pentru a da numai câteva nume – încă se mai văd, arheologia africană s-a contopit cu cea europeană şi cu istoria civilizaţiei mediteraneene, dominată de splendoarea ruinelor coloniilor romane.

Mult mai autentic african a fost regatul Aksum, care a înflorit în Etiopia începând cu secolul I până în secolul al XIII-lea d.Hr. şi a lăsat în urmă capodopere sculpturale foarte sofisticate. Regatul a fost asociat reginei din Sheba şi, în timpul căutării urmelor acestei domnitoare legendare, Carl Mauch a descoperit din întâmplare Marea Zimbabwe, o cetate fortificată care a prosperat între secolele al XI-lea şi al XIV-lea. Singurul ansamblu monumental la sud de Sahara, este moştenirea cea mai enigmatică a civilizaţiilor africane.

Sabratha

LIBIA

DISTRICTUL ZAWIA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1982
CRITERII: C (III)

Deşi Italo Balbo, guvernatorul italian al Libiei din anii '20, nu a intrat în istorie pentru talentul său ca strateg militar sau ca administrator, oricine iubeşte perioada antică îi va fi recunoscător pentru că a readus teatrul din Sabratha la splendoarea sa trecută. Încântat de frumuseţea ruinelor, Balbo s-a folosit din plin de cuferele cu bani ale statului italian pentru a sponsoriza operaţiunile de decopertare şi restaurare.

Arheologii Giacomo Giusti şi Giacomo Caputo au primit misiunea de a reconstrui conform originalului cel mai mare teatru din Africa, care a fost ridicat în anul 109 d.Hr. pentru împăratul Commodus. Cu o scenă lungă de peste 40 de metri, *auditoriumul* putea primi 5 000 de spectatori şi măsura peste 90 de metri lungime. Fundalul scenei era o uimitoare *frons scenae* compusă din trei nişe semicirculare şi trei nivele formate din 108 coloane corintice din marmură diferit colorată cu elaborate decoraţiuni pe capiteluri. De asemenea, aveau măreţie altoreliefurile din nişe care reprezentau scene de dans, figuri mitologice şi sărbătoriri alegorice ale relaţiilor dintre Roma şi Sabratha.

Cu toate acestea, teatrul nu era singura minunăţie din Sabratha. Această cetate-port din Tripolitania romană – fondată de coloniştii punici în secolul al IV-lea î.Hr. – s-a bucurat de o mare bogăţie între 138 şi 210 d.Hr. datorită exportului de animale şi fildeş către Roma. În timpul secolului de aur, Sabratha a beneficiat de construcţia clădirilor monumentale din marmură şi gresie cu stucatură. Una dintre acestea, aşezată într-o locaţie magnifică cu vedere la mare, era templul zeiţei Isis, al cărei cult se răspândise din Egipt în cetăţile romane şi era venerată ca protectoare a marinarilor. Altele erau *Capitolium*, Sanctuarul lui Serapis, Templul Liber Pater şi clădirea numită Mausoleul B. De asemenea reconstruit de arheologii italieni, acest ultim monument prezintă un acoperiş piramidal şi elemente arhitecturale compozite, punice, egiptene, elenistice şi romane. Cu totul remarcabile sunt decoraţiunile în altorelief de pe *metope*, mărginite de lei care susţin figuri masculine înalte de trei metri. Deşi multe statui şi mozaicuri au fost distruse sau transferate în muzeul din apropierea zonei arheologice, clădirile publice, cum este forumul, *Curia* şi trei ansambluri elegante de băi, încă mai poartă o aură de măreţie.

296 sus şi jos Marginea scenei este decorată cu o serie de nişe şi panouri, cu basoreliefuri şi altoreliefuri reprezentând figuri ale divinităţilor, figuri de dansatori, tespieni, precum şi scene istorice care atestă relaţiile dintre Roma şi Sabratha.

296 centru Impunătorul teatru, cel mai important din Africa romană, a fost construit de împăratul Commodus în jurul anului 190 d.Hr. Structura a fost readusă la splendoarea iniţială datorită unui ingenios proiect de restaurare care datează din perioada colonizării Libiei de către Italia.

296-297 *Eleganta frons scenae a teatrului din Sabratha aminteşte de faţada palatului regal. Lung de 45 de metri, are trei nivele cu 108 coloane corintice din marmură de diferite culori cu decoraţiuni elaborate pe capiteluri. Laturile sunt închise de versurae sau „colţuri" unde linia dreaptă a scenei se întâlneşte cu cavea.*

Declinul Romei din secolul al III-lea d.Hr. a marcat și declinul cetății Sabratha, care a mai fost lovită și de un cutremur în anul 365. Cetatea a trebuit să aștepte aproape două secole înainte de a reveni la o oarecare importanță sub bizantini, când s-au construit zidurile de apărare și superba bazilică a lui Iustinian.

De fapt, Sabratha avea deja o bazilică (astăzi nu i se mai văd decât fundațiile), care fusese un tribunal și un loc de cult al împăraților romani în secolul I d.Hr., înainte de a fi transformată, 300 de ani mai târziu, într-o biserică creștină.

În 158 d.Hr., edificiul a fost martor al unui eveniment care a avut un larg răsunet în întreaga lume romană. Acolo a avut loc procesul filozofului Apuleius, acuzat de a fi folosit puteri magice pentru a seduce o bătrână văduvă bogată ca să-i moștenească averea. Autorul *Măgarului de aur* s-a apărat singur: prezentarea cazului său a durat patru zile, după care a fost exonerat. Această capodoperă de oratorie, transcrisă mai târziu, nu numai că i-a adus o mare faimă autorului, ci rămâne o sursă prețioasă pentru înțelegerea vieții obișnuite din Sabratha din secolul al II-lea d.Hr.

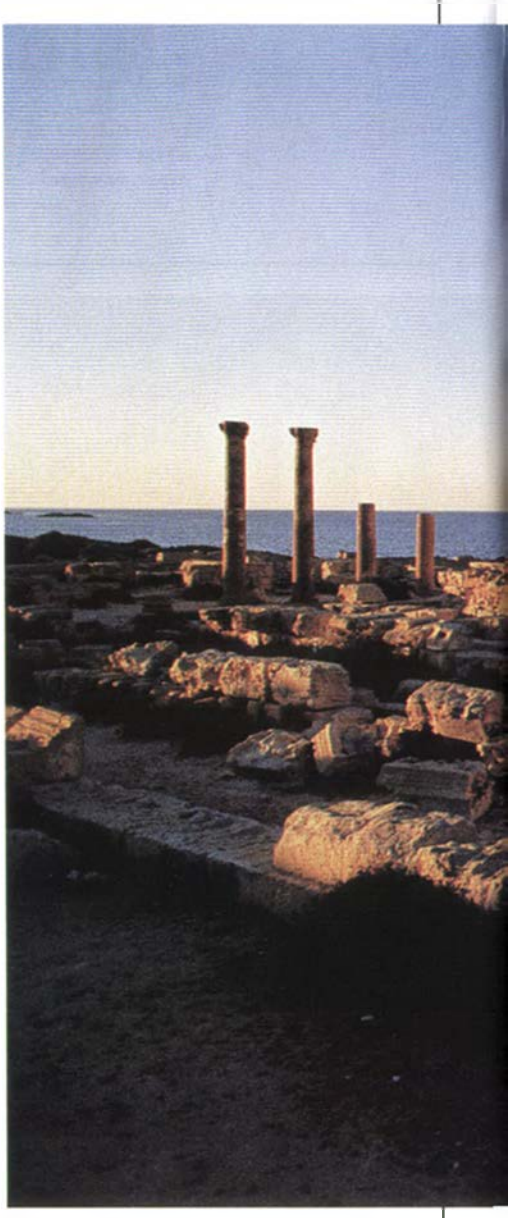

298 sus Deși îi lipsește capul, datorită simbolurilor și bogăției vestmintelor, a fost posibil să i se atribuie această reprezentare împăratului Titus. Sculptura se află în muzeul din Sabratha, muzeu care se bucură și de o importantă colecție de piese punice.

298 stânga jos Nu departe de remarcabilul teatru principal, amfiteatrul din Sabratha a fost ridicat între sfârșitul secolului al II-lea și începutul celui de-al III-lea. Pe lângă o cavea spațioasă, prezintă coridoare intacte prin care animalele intrau în arenă.

298 dreapta jos O vedere panoramică a zonei rezidențiale la malul mării. Datorită poziției favorabile, încă din perioada punică, Sabratha a prosperat datorită comerțului cu mărfuri africane.

298-299 Într-o poziție minunată cu vedere la mare, templul lui Isis prezintă două șiruri de coloane și o parte din podium. Edificiul, neaflându-se într-o poziție centrală, se află parțial în afara zidului de apărare care a fost construit în secolul al IV-lea.

299 stânga jos Coloanele templului zeiței Isis, sculptate dintr-o gresie locală de o calitate destul de slabă, încă mai prezintă o parte din tencuiala folosită din abundență în efortul de a proteja monumentele.

299 dreapta jos Aproape de două ori mai mare decât proporțiile naturale, acest bust al lui Jupiter, probabil o parte dintr-o statuie din capitolium, este una dintre piesele de atracție de la muzeul din Sabratha.

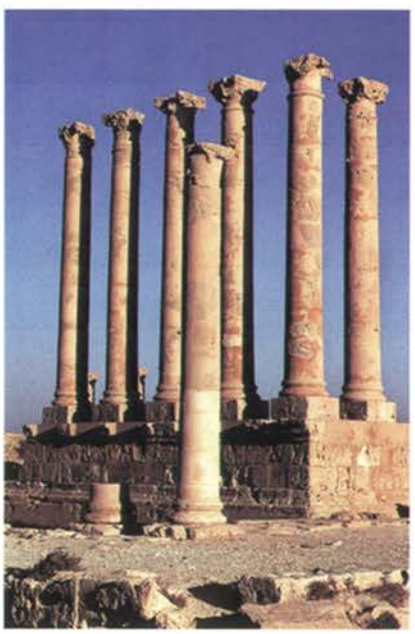

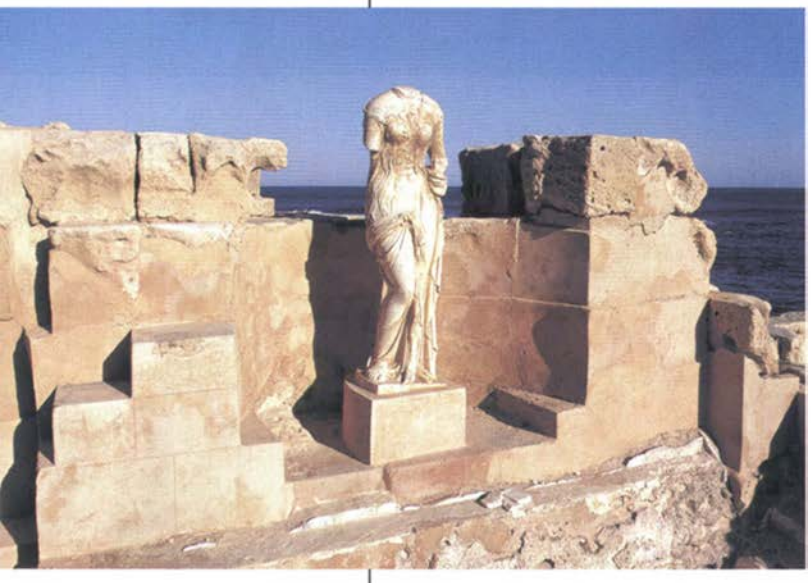

300 stânga sus Un bazin octogonal se deschide în mijlocul unor frumoase mozaicuri care decorează una dintre încăperile din băile somptuoase din apropierea mării. De aici se pot admira o vedere splendidă a litoralului și ruinele depozitelor portului antic al orașului.

300 dreapta sus Zeul oceanului, cu barba sa verde și deasă și o coroană din fructe pe frunte, este reprezentat în acest octogon dintr-un mozaic ce împodobește o încăpere din băile de la malul mării.

300 centru Un loc de întâlnire al senatorilor, curia din Sabratha încă mai conține un mare număr de coloane, pe care se sprijină capiteluri din ordinul corintic din marmură albă. Edificiul are în fața sa forumul, punctul central al vieții orașului.

300 jos Această suplă statuie din marmură reprezintă o naiadă, o nimfă considerată protectoarea izvoarelor cu apă dulce. Odată, a împodobit una dintre numeroasele fântâni din Sabratha.

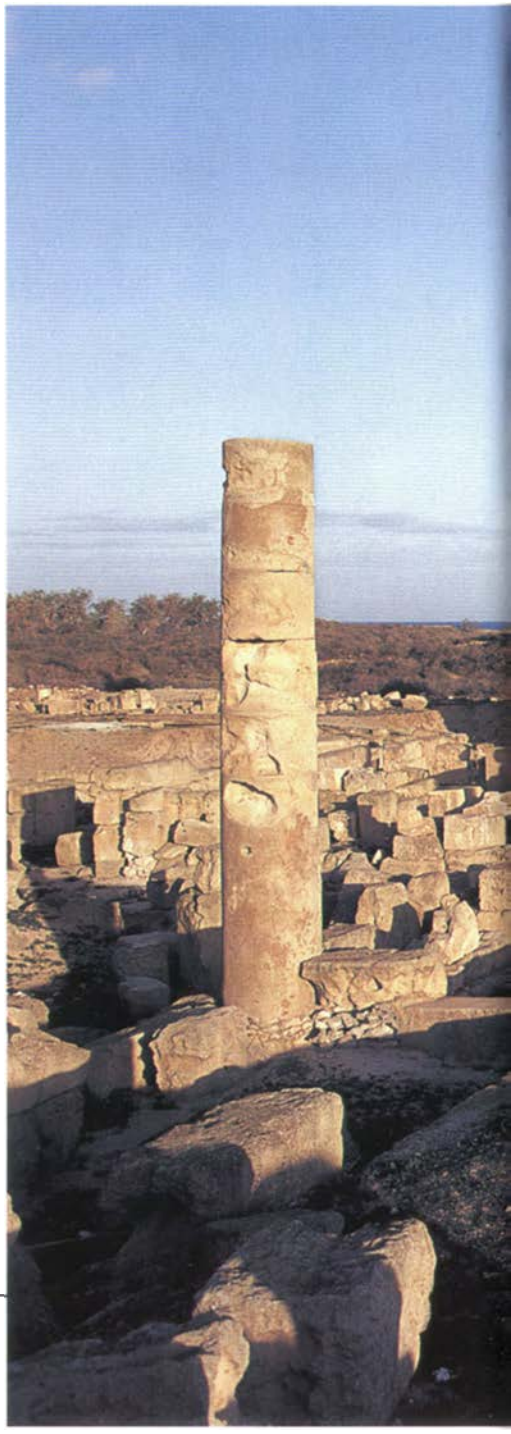

300-301 O vedere a ruinelor deasupra cărora se ridică Mausoleul B. Monumentul funerar are un acoperiș piramidal și este un amestec de elemente stilistice punice, egiptene, elenistice și romane. Extraordinare sunt decorațiunile în altorelief de pe metope, încadrate de lei care susțin figuri masculine înalte de trei metri (acum la muzeul din Sabratha).

301 sus Acest panou rafinat din mozaic reprezintă un sfânt creștin și datează din perioada renașterii Sabrathei din epoca bizantină. Fiind un mozaic important, la fel ca altele descoperite aici, se află la muzeul din Sabratha.

Leptis Magna

LIBIA

DISTRICTUL AL-KHOMS
ANUL INREGISTRĂRII: 1982
CRITERII: (I) (II) (III)

302-303 Unul din cele mai active locuri dedicate schimburilor comerciale din Imperiul Roman, piața de la Leptis Magna *cuprindea o serie de chioșcuri octogonale, porticuri, ateliere și un impunător pavilion central.*

302 jos Decorat cu coloane corintice și prețioase basoreliefuri de marmură, înalt de aproape 20 de metri, arcul de triumf al lui Septimius Severus a fost construit la intersecția dintre cardus și decumanus în anul 203 d.Hr., cu ocazia sărbătoririi celor 56 de ani de la nașterea împăratului.

303 sus O scară și o arcadă duceau în zona pieței de fructe și legume. Gresia de o calitate excelentă, folosită pentru construirea principalelor monumente din Leptis Magna, *provenea de la cariera Ras el-Hamman, la aproximativ 20 de kilometri la sud de oraș.*

Fiul unei familii de comercianţi bogaţi de origine punică, Lucius Septimius Severus, născut în cetatea Leptis în anul 146 d.Hr., a fost trimis la studii la Roma la o vârstă foarte fragedă. În acea vreme, era un „african adevărat" şi vorbea prost limba latină. Cu toate acestea, într-o perioadă de câţiva ani, încăpăţânarea sa, caracterul curajos şi elocinţa au atras atenţia asupra lui la curtea imperială. Succesul său a fost rapid şi l-a dus drept la vârf, devenind împărat în 193. A aşteptat zece ani până să se întoarcă acasă în Leptis, care a primit astfel titlul de *magna* în cinstea sa. A făcut tot ce i-a stat în putere pentru a mări cetatea. A construit magnificul arc de triumf care îi poartă numele, la intrarea în oraş, înconjurat de patru fântâni decorate cu coloane şi basoreliefuri. Apoi a reconstruit portul în întregime şi l-a unit cu centrul oraşului printr-o colonadă impresionantă, a inaugurat un elegant *nymphaeum* şi a dispus construirea unui uriaş forum înconjurat de o pădure de coloane şi decorat cu capete reprezentând Meduza. Cea mai remarcabilă construcţie, totuşi, a fost bazilica (terminată de fiul său Caracalla), care dispunea de o sală principală înaltă de 30 de metri, decorată cu elegante reliefuri cu nimfe, frunze de acant, ciorchini de struguri şi rodii.

Dacă ar fi să spunem adevărul, Leptis era deja un oraş magnific. Avea 80 000 de locuitori şi era cunoscut în tot imperiul drept „perla Africii". La fel cum s-a întâmplat cu Septimius Severus, oraşul a înflorit în momentul în care a intrat în contact cu Roma. Fondat de fenicienii din Tir, timp de secole fusese sub controlul cartaginezilor, dar această stare de fapt s-a încheiat în 146 î.Hr. când romanii şi-au înfrânt rivalul istoric de peste mare şi au luat oraşul în posesiune. A devenit cel mai important oraş din Tripolitania, iar mai târziu din toată provincia Africa. Datorită portului şi iscusinţei comercianţilor săi, Leptis s-a îmbogăţit cu aur, fildeş, abanos, sclavi şi animale sălbatice pentru jocurile din circuri. Continua extindere a cheiurilor şi a pieţelor era egalată de construcţia unor edificii religioase şi civile din ce în ce mai impresionante. Acestea erau finanţate de familiile clasei comercianţilor care se aflau în competiţie, importând cea mai frumoasă marmură şi cei mai pricepuţi artişti şi decoratori. Bogatul Hannibal Tapapius Rufus şi-a uimit concetăţenii sponsorizând construcţia teatrului – împodobit cu statui, a fost probabil bijuteria oraşului – şi a pieţei, care dispunea de două chioşcuri octogonale

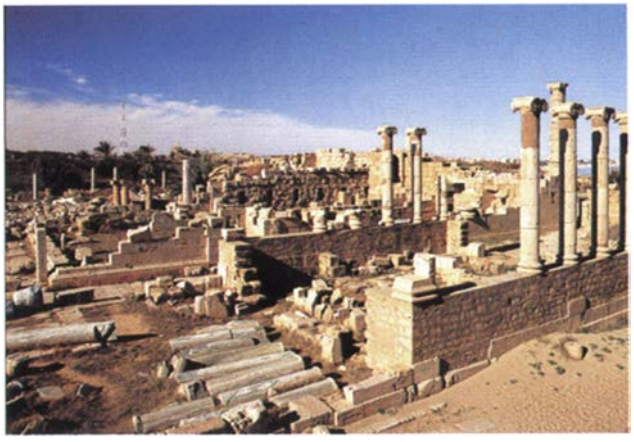

303 centru Mărginită de coloane din granit roz, palaestra băilor luxoase comandate de împăratul Hadrian a fost inaugurată în anul 127 d.Hr. şi se afla în forum. Ansamblul se află lângă cursul de apă Wadi Lebda, din care era canalizată apa necesară băilor.

303 jos Lată de 21 de metri şi încă impecabil pavată, decumanus maximus ducea către port. Drumul era marcat de monumentalul arc de triumf al lui Septimius Severus şi de mai modestele arcuri de triumf al lui Tiberius (37 d.Hr.) şi al lui Traian (care se vede în fotografie), ridicat între 109-111 d.Hr.

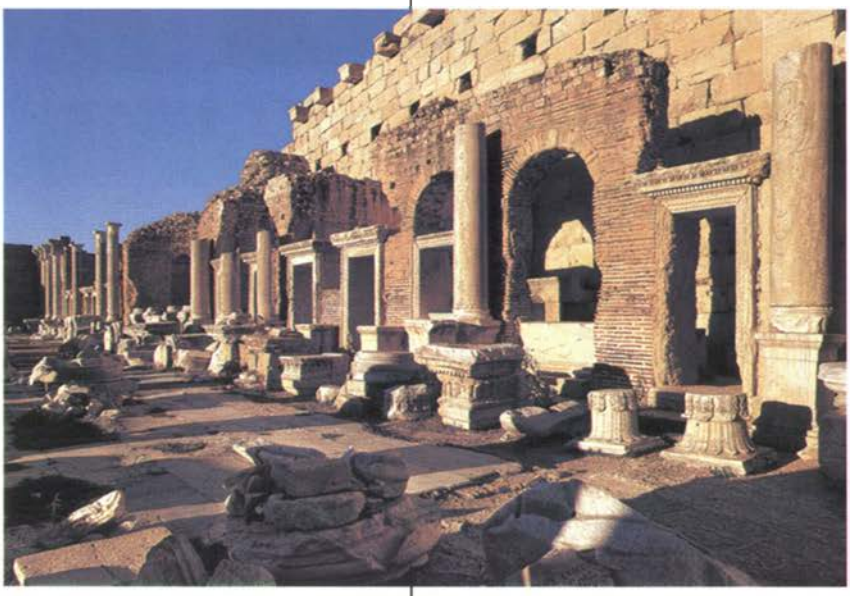

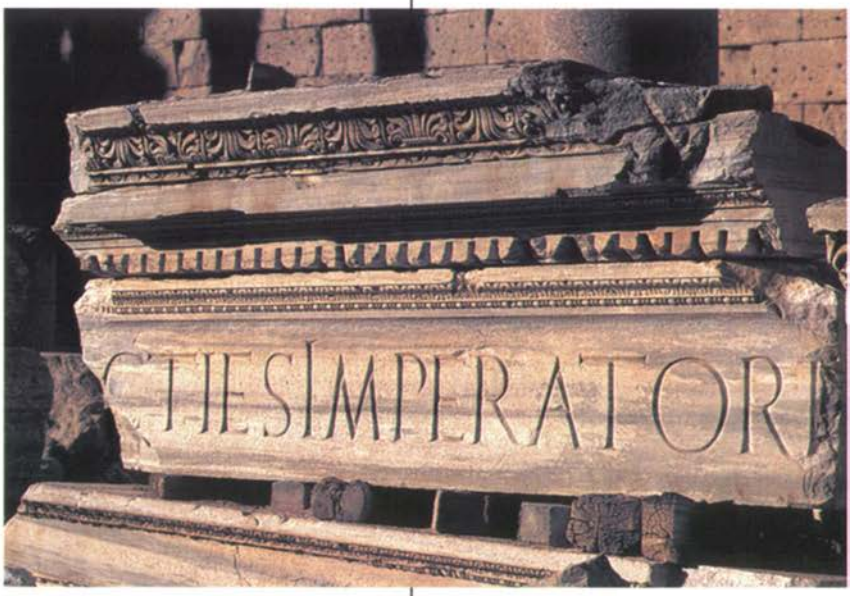

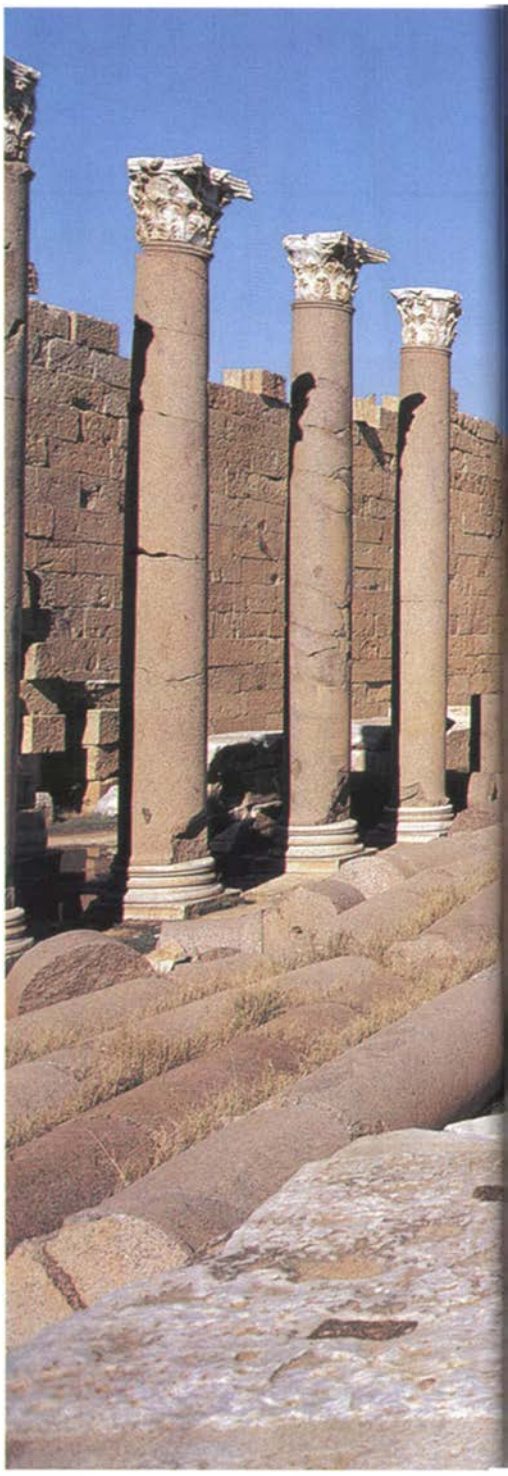

304 sus Extraordinarul forum al lui Severus, separat de bazilică printr-un zid de grosie, acoperă o suprafață de 100 pe 60 de metri. Inițial a fost construit din materiale prețioase: cipolin verde pentru arcade, granit roz egiptean pentru coloane și marmură strălucitor de albă pentru podea.

304 centru Inscripția de pe porticul forumului îi aduce laude lui Lucius Septimius Severus. Lucius, născut în Leptis în anul 146 d.Hr., a fost ales împărat la 47 de ani, iar, zece ani mai târziu, a revenit în oraș, care a primit titlul de „Magna" în onoarea sa.

în centrul înconjurat de o mulțime de tejghele pentru prezentarea mărfurilor. Familia Flavini, pe de altă parte, a fost cea care a dispus construcția celei mai neobișnuite clădiri din Leptis, un imens amfiteatru săpat în malul mării.

Chiar înainte de ridicarea lui Septimius Severus, și alți împărați au considerat că Leptis merita o atenție specială. Hadrian i-a oferit un ansamblu de băi superb, două mari temple cu vedere la port și un zid de cetate. Mai departe în timp, Nero a contribuit la protejarea portului printr-o îndiguire, dar această lucrare

304 jos Odată un ornament pe portic, acesta este unul din cele aproape 70 de capete de meduze care, în zilele noastre, stau pe terenul noului forum al lui Severus, acum golit de decorațiuni. În secolul al XVI-lea, consulul francez Claude Lamaire a luat cu el, în Franța, 200 de coloane și piese decorative din marmură.

304-305 Grandioasa bazilică a lui Severus a fost începută de Septimius Severus și terminată, în anul 216 d.Hr., de către fiul său Caracalla. Mai târziu, în secolul al VI-lea, clădirea a fost transformată într-o biserică creștină de către Iustinian.

305 stânga jos În acest detaliu, două capiteluri se odihnesc pe coloane de granit roz la rândul lor susținând grifoni înaripați pe singura bucată de fronton care se află în fața absidei bazilicii Severus.

305 dreapta jos Lumina caldă a soarelui face să pară mai vii culorile decorațiunilor unei coloane din absida de nord a bazilicii Severus care reprezintă personaje mitologice, zei și semizei printre frunze de acant și ciorchini de struguri.

306 sus *O pădure de coloane se află în fața portului Leptis Magna. Orașul a fost fondat între secolele al VII-lea și al VI-lea î.Hr. de către fenicienii din Tir, care au ales acest loc deoarece era un intrând în țărm oferind singurul punct sigur de acostare de pe coastă, între Alexandria și Cartagina.*

306 stânga jos, dreapta și 307 dreapta jos *Muzeul din Tripoli deține unele statui din teatrul de la Leptis. De la stânga la dreapta: Atena cu un coif corintic, lance și un scut la picioarele ei, o nimfă și un portret al lui Marcus Aurelius. Toate sculpturile datează din secolele I și al II-lea d.Hr.*

a înrăutățit operațiunile portuare, deoarece oprea curenții marini, ceea ce a dus la colmatarea treptată a portului.

Greșeala făcută de inginerii lui Nero a avut loc chiar în momentul în care Leptis ajunsese la cea mai mare splendoare și a marcat prima, deși în acel moment aproape imperceptibilă, înclinare a balanței. În jurul anului 250, o dată cu sfârșitul dinastiei lui Alexandru Severus, și-a pierdut repede prestigiul, iar schimburile comerciale au scăzut. Sfârșitul a venit în 365 când, alături de alte orașe din Tripolitania, Leptis a fost distrus de un cutremur.

Sub Dioclețian și Constantin, orașul se poate să mai fi avut o mică licărire puțin înainte de sfârșit. Cu toate acestea, poate pentru a că a avut presimțirea unui dezastru, un trezorier a îngropat 100 000 de monede la apus de oraș, în timpul domniei lui Constantin. Descoperit în 1981, acest tezaur a fost cea mai mare descoperire numismatică din perioada antică. Astăzi aceste monede sunt expuse alături de alte comori în muzeul de lângă frumosul sit arheologic de la Leptis Magna.

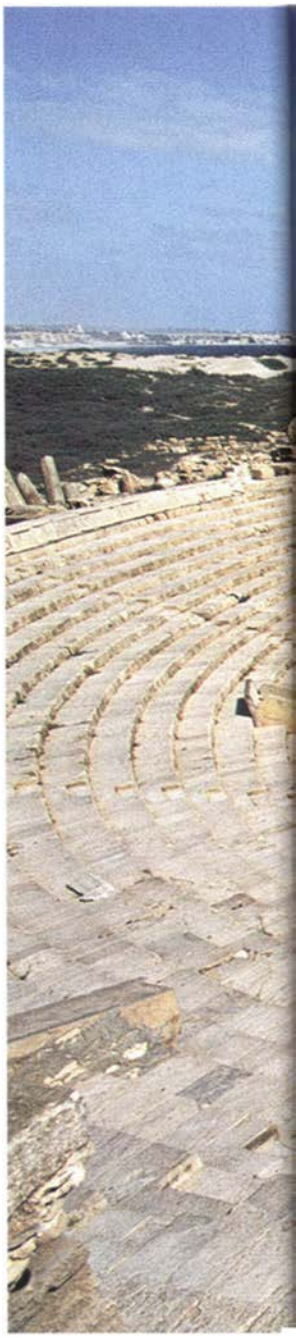

306-307 *Amplasate într-o poziție panoramică, teatrul din Leptis a fost și încă mai este unul dintre cele mai frumoase din lumea romană. Construcția, ce a avut loc între secolele I și al II-lea d.Hr., a fost finanțată de negustorul Hannibal Tapapius Rufus, un membru influent al aristocrației orașului.*

307 stânga jos Un portic de coloane cu capiteluri corintice, la care se ajunge printr-o arcadă, înconjoară o baie ternală din Leptis Magna. Pe latura sa mică, în interiorul bazinului, se pot vedea trepte înguste care „facilitau" intrarea în apă.

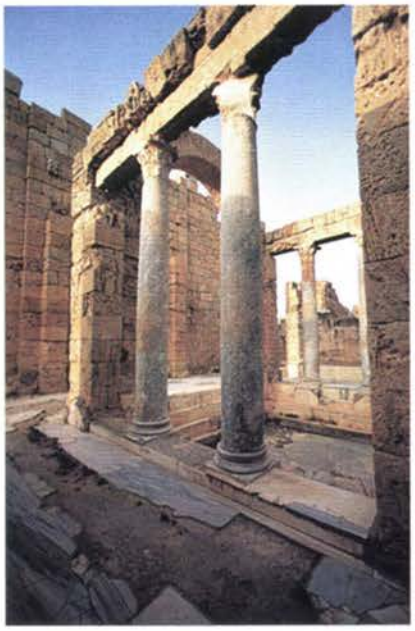

308 *Cu umerii înveliți în piele de leu sau leontera, care era unul dintre simbolurile personale, acest Hercule cu un aer amenințător de la Leptis Magna se află expus la Muzeul din Tripoli.*

309 *Apollo bardul, cântărețul divin la lră, este reprezentat într-o altă sculptură sofisticată dintre cele descoperite la Leptis Magna.*

TADRART ACACUS

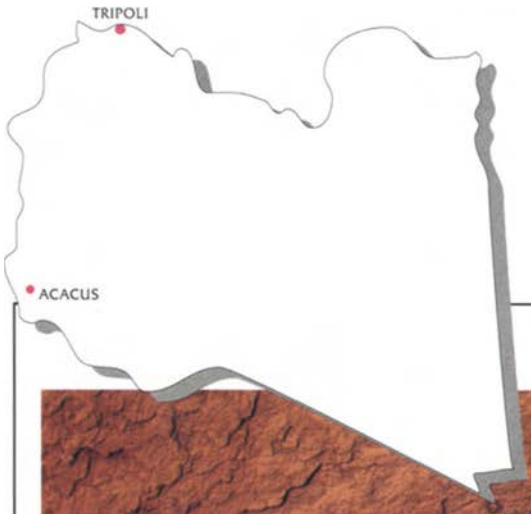

LIBIA

FEZZAN
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1985
CRITERII: C (III)

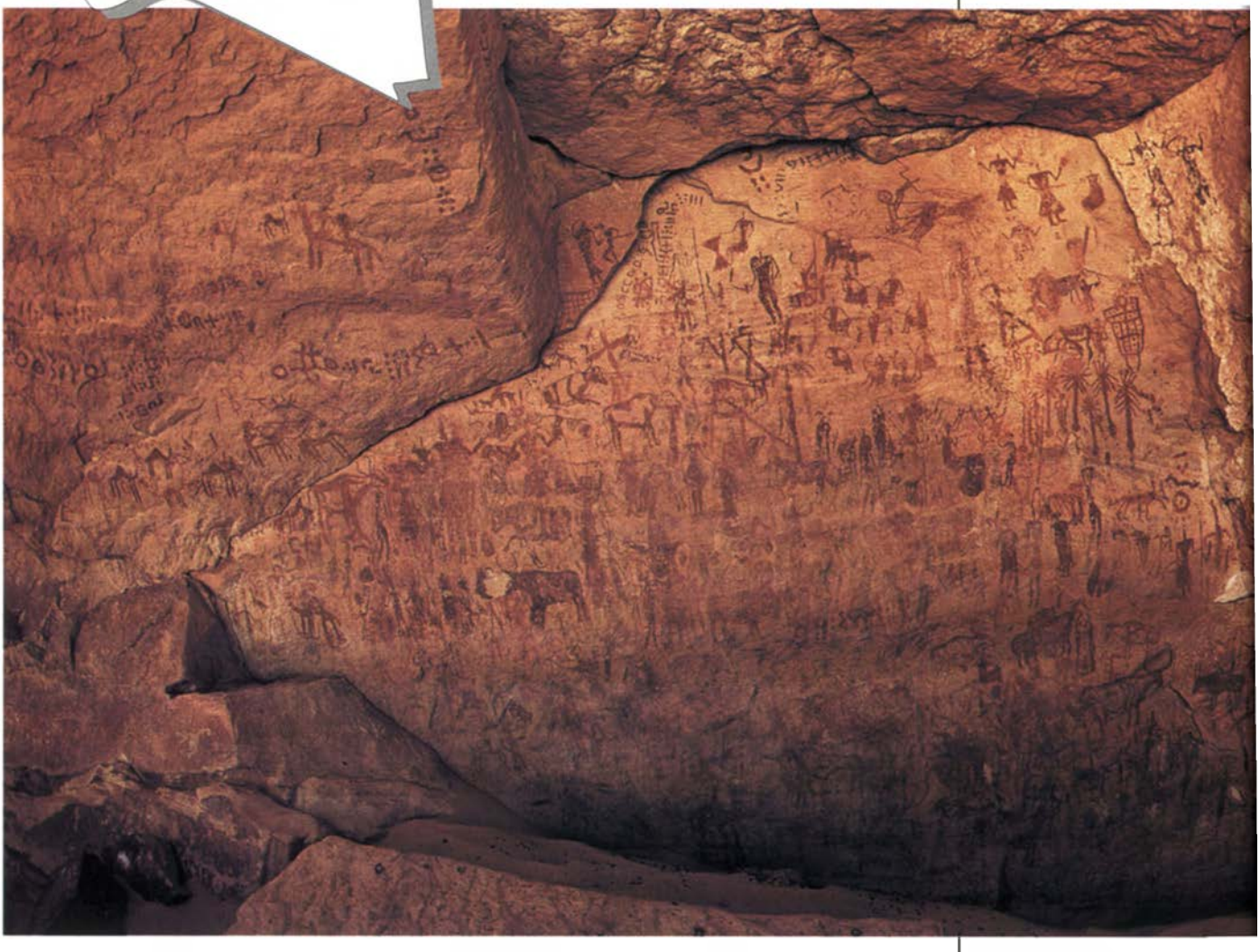

310-311 Pe o distanță de 250 de kilometri în regiunea de sud-vest a Libiei până la granița cu Algeria, lanțul de munți Acacus este unul dintre cele mai bogate situri din lume în desene rupestre. Pe stâncile sale și mai ales în cavitățile ascunse este scrisă istoria care datează de 10 000 de ani a populației și a evoluției climatice din deșertul Saharei.

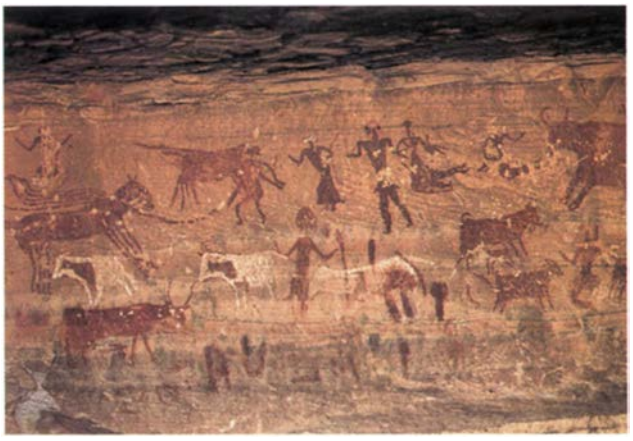

310 jos Mai presus de toate, vânătoarea și creșterea ovinelor sunt principalele caracteristici ale picturilor rupestre din munții Acacus, astfel cum demonstrează această scenă complexă în care figuri umane înarmate alternează cu animale.

311 stânga sus Perioada bubalică a fost denumită după Bubalus antiquus, *o specie de bovine dispărută cu mult timp în urmă. În această scenă, vânători înarmați cu arcuri se află într-o confruntare cu un animal.*

În apropierea uneia dintre rarele *ghilte* (puțuri în care se adună apa de ploaie) de pe cursul Wadi Sughd, ascunsă între sinuozitățile munților Acacus, se află „stația de poștă a Saharei". Este un perete de bazalt netezit de vânturi pe care generații de tuaregi, populație nomadă din acest deșert, au lăsat mesaje pentru caravanele viitoare ce urmau să treacă pe acolo. Unele dintre mesaje au fost făcute cu creta, iar altele au fost incizate cu o piesă de metal. Unele dintre acestea sunt vechi de doar câteva zile, altele se află acolo de secole, dar toate sunt scrise în *tifinagh*, varianta scrisă a *tamashaq*, limba tuaregilor.

Această „stație de poștă" reprezintă o introducere în istoria oamenilor acestei regiuni, care are mai mult de 10 000 de ani și este povestită de multe picturi și gravuri rupestre găsite în diferite situri din Tadrart Acacus. Tadrart Acacus este un lanț muntos (în *tamashaq*, cuvântul *tadrart* este pluralul de a *adrar*, care înseamnă munte) care se întinde pe o distanță de 240 de kilometri în sud-vestul Libiei până la granița cu Algeria. Paradoxal, cele mai recente urme ale omului par să fie cele mai puțin rafinate, de parcă sensibilitatea artistică ar fi slăbit, pe măsură ce climatul a devenit tot mai inospitalier. În afară de hieroglifele *tifinagh*, cele mai recente picturi și incizii datează de acum 2 000-3 000 de ani dintr-o perioadă denumită de experți „a cămilei" datorită preponderenței dromaderelor în imaginile pictate. În acea vreme, Sahara probabil a fost mai mult sau mai puțin astfel cum se prezintă astăzi: un labirint de stânci negre și văi adânci nisipoase în care viața era foarte grea, în ciuda frumuseții peisajului.

În perioada anterioară acesteia, acum 3 000-4 000 de ani, deșertificarea se afla deja într-un stadiu avansat, dar, în munții Acacus, încă se aflau întinse oaze, iar distanțele dintre ele se puteau acoperi călare. De fapt, în această perioadă cunoscută drept „a calului", oamenii desenau și incizau patrupede și figuri umane, deseori în poziții rigide în căruțe cu aspect ciudat, cu mare măiestrie artistică.

Anterior acestei perioade, timp de 4 000 de ani, civilizația din Sahara era de tip pastoral și parțial sedentară. Desenele făcute în perioada acestui arc de timp erau fie cioplite folosindu-se topoare-ciocan, fie pictate cu ocru roșu, oxid de fier și alte substanțe minerale care erau fixate cu albuș de ou și urină. Turmele de vite și grupurile umane ce apar în imagini atestă o

311 dreapta sus Subiecte pastorale arată un trecut al tranziției dintre perioada „pre-deșertică" și deșertificarea totală.

311 centru Ciclul Wan Amil datează din prima perioadă pastorală. Acest detaliu prezintă ultima scenă. Probabil o căsătorie, reprezintă reconcilierea celor două triburi ce se aflaseră în război, „cei cu părul galben" și „cei cu părul roșu".

311 jos Două figuri umane de dimensiune mare, o bovină și un struț. Desenele din perioada pastorală au fost fie trasate cu mici topoare-ciocan, fie pictate cu ocru roșu, oxid de fier și alte minerale.

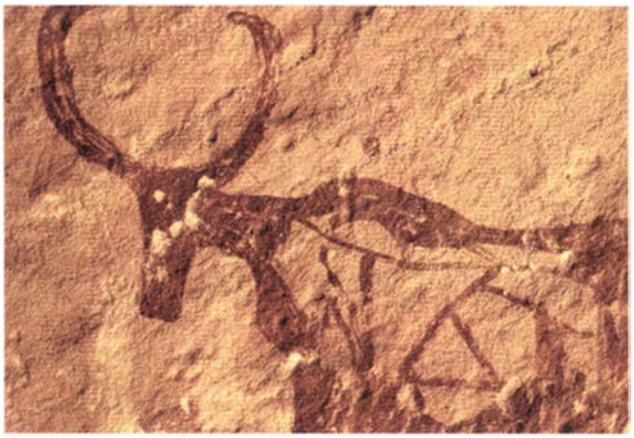

societate organizată care se bucura de o oarecare bunăstare primitivă care încuraja expresia artistică. Unul dintre cele mai impresionante situri de piatră din perioada pastorală timpurie este Wan Amil din sudul munților Acacus. Demonstrând o atentă utilizare a culorilor, o scenă reprezintă o bătălie dintre două fracțiuni care se disting prin culoarea roșie sau galbenă a acoperămintelor capului. Alături, se găsește o scenă asemănătoare celor din benzile desenate care a fost interpretată drept o căsătorie, prin care se sărbătorea consfințirea păcii.

În fazele mai primitive, premergătoare acesteia, denumită perioada „capetelor rotunde" (în urmă cu 9 000-8 000 de ani), civilizația sahariană a lăsat cele mai interesante și mai „magice" documente ale sale. În această perioadă, pentru prima dată, omul a început să-și înțeleagă puterea prin comparația cu celelalte ființe vii și a exprimat concepția sa asupra divinului. De fapt, marile figuri antropomorfe care se văd, de exemplu, în ravinele de la Wan Tabu și Wan Amillal au o dimensiune sacră. Acum zece mii de ani, Sahara era încă verde și populată cu animale ca girafa, elefantul, mari prădători și, mai presus de toate, o specie dispărută de bivoli denumită *Bufalus antiquus*, care odată domina picturile acestei perioade timpurii.

Deși descrisă de Herodot în secolul al V-lea î.Hr., arta rupestră sahariană a rămas aproape necunoscută până la mijlocul secolului al XIX-lea când, datorită exploratorului german Heinrich Barth, a început studierea și catalogarea picturilor și a inciziilor, activitate de cercetare care se mai desfășoară și astăzi. Nenumărate eforturi sistematice pentru a încheia această muncă au fost întreprinse de cercetătorul italian Fabrizio Mori.

312 stânga sus Faptul că bovina se află foarte aproape de un palmier poate fi o aluzie la adăparea animalului, într-un teritoriu în care apa era din ce în ce mai greu de găsit. Deşertificarea, care a început în jurul anului 4 000 î.Hr., va ajunge la nivelul de astăzi o mie de ani mai târziu.

312 dreapta sus Coarnele mari de forma unei semilune ale bovinelor care apar în fotografie amintesc de animalele care încă mai sunt crescute de populaţiile de păstori din Sahel.

312-313 Unele figuri antropomorfice sunt destul de enigmatice, reprezentate cu caracteristici care sugerează o persoană cu o mască, un costum şi coarne ritualice, precum în cazul celei prezentate aici (în care figura umană se suprapune peste figurile animale).

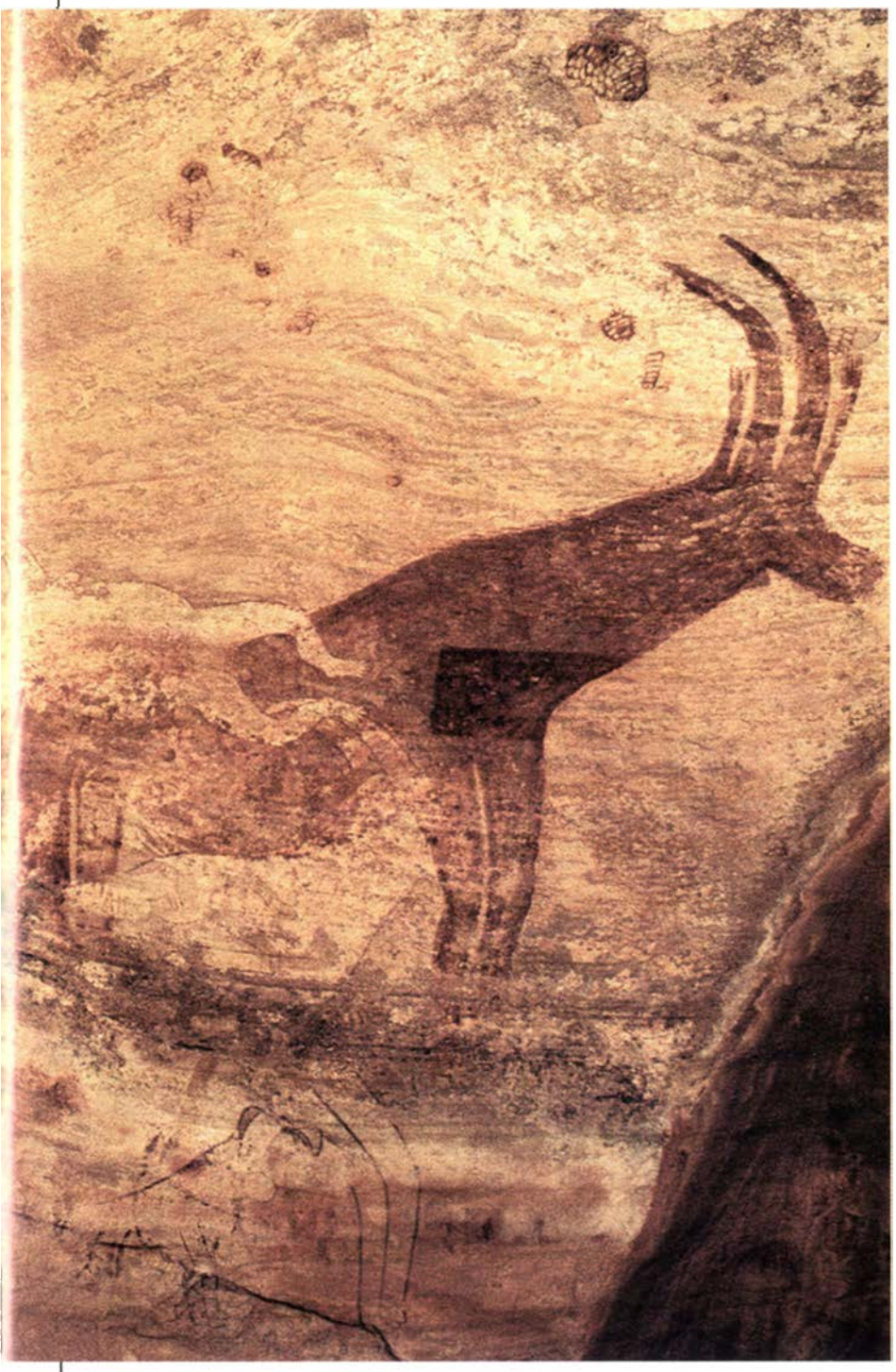

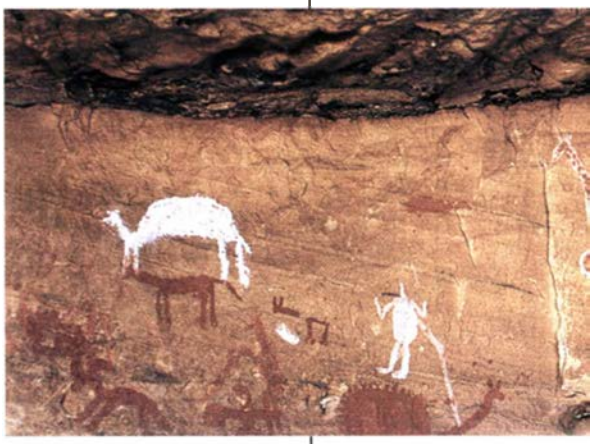

313 sus Lucrările din perioada pastorală au toate natura drept subiect. Printr-o linie elegantă şi deosebit de colorate, acestea descriu viaţa păstorilor, uneori ajungând până la cele mai mici detalii.

313 jos Cele mai timpurii exemple de pictură rupestră din munţii Acacus datează din aşa-numita perioadă bubalică (de acum 10 000 de ani), când deşertul de azi era verde şi populat cu animale mari, girafe, elefanţi şi prădători mari.

Cirene

LIBIA

DISTRICTUL GHEBEL AKHDAR
ANUL INREGISTRĂRII: 1982
CRITERII: C (II) (III) (VI)

Cirene a fost o frumoasă şi graţioasă nimfă a pădurii cu un temperament aventuros, de băiat. Într-o zi, Apollo a văzut-o luptându-se cu un leu, s-a îndrăgostit de ea nebuneşte şi a răpit-o, fugind în Africa într-un car de aur; acolo au fondat un oraş cu numele ei.

Dincolo de mitologie, şi povestea fondării cetăţii Cirene transmisă de Herodot l-a implicat pe Apollo ca personaj principal. Faimosul istoric grec arată că oraşul a fost fondat de un grup de colonişti greci din Tera (actuala insulă Santorini), care au venit în Libia conform instrucţiunilor primite de la *pythia*, oracolul lui Apollo din Delphi. Prima piatră din templul lui Apollo – care se află în centrul a ceea ce urma să devină cel mai important oraş din pentapolisul grec – a fost aşezată în anul 631 î.Hr. Battus, conducătorul expediţiei, a devenit rege şi a fondat dinastia care-i poartă numele şi care urma să aibă opt monarhi (aşa cum a prezis oracolul). Dinastia a luat sfârşit în anul 440 î.Hr. când a fost instituită o democraţie după model atenian.

Secolul al IV-lea î.Hr. a coincis cu perioada de glorie a oraşului Cirene, când a prosperat din punct de vedere economic datorită exporturilor de produse agricole către Grecia. Oraşul a mai devenit celebru şi datorită creşterii cailor şi cultivării de *Cachrys ferulacea*, o plantă sălbatică care creştea din abundenţă pe platourile din apropiere şi era vândută cu un preţ ce echivala cu greutatea ei în aur pentru presupusele cu puteri magice şi taumaturgice. În această perioadă de succes, în care oraşul s-a distins prin bogata sa viaţă culturală, promovată de cetăţenii săi faimoşi, ca filozoful Aristippus, astronomul Theodorus şi matematicianul şi fizicianul Eratostene, s-au construit numeroase monumente arhitecturale extraordinare.

Templul lui Apollo, iniţial, a fost o simplă esplanadă, închisă de două rânduri de şase coloane pe laturile mici şi unsprezece, pe cele lungi; frontonul, din care nu s-au păstrat decât fragmente, era sculptat cu basoreliefuri reprezentând-o pe Cirene ucigând leul cu mâinile goale. În faţa templului se afla altarul monumental, o structură de calcar lungă de 22 de metri îmbrăcată cu marmură.

314 sus şi 314-315 Situl arheologic se întinde pe trei terase care coboară către mare şi este dominat de templul lui Apollo. Fondat în 631 î.Hr. de colonişti din Tera (actuala insulă Santorini), Cirene s-a îmbogăţit din comerţ, devenind cel mai important oraş din pentapolisul grec.

314 jos Teatrul de lângă odeon este cel mai bine păstrat dintre teatrele din Cirene. Oraşul a devenit faimos ca un centru al artelor şi culturii şi a fost locul de naştere al unor personalităţi ilustre, ca filozoful Aristippus, astronomul Theodorus şi matematicianul şi fizicianul Eratostene.

315 sus O imagine a ruinelor din propylaea. Deşi intrase în posesiunea oraşului Cirene în 96 î.Hr., romanii nu au efectuat modificări decât două secole mai târziu, când a devenit necesară o importantă restaurare a clădirilor, cărora o revoltă a comunităţii evreieşti din 117 d.Hr. le-a produs pagube serioase.

Ansamblul sacru era dotat cu o aşa-numită *propylaeum* greacă (intrarea monumentală a templului), băi termale şi un teatru. Importanţa Cirenei era dată în acea perioadă de construcţia templului lui Zeus, care astăzi este unul dintre cele mai frumoase monumente din vastul sit arheologic. Început în secolul al V-lea î.Hr., era mai mare decât Parthenonul şi cuprindea o statuie enormă a lui Zeus după modelul oferit de o statuie a lui Fidias pentru templul lui Zeus de la Olympia.

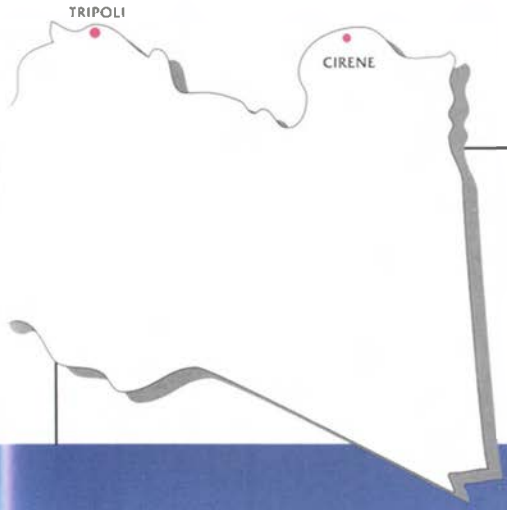

315 stânga jos Templul lui Apollo, sanctuarul principal al orașului, era înconjurat de un rând dublu de șase coloane pe laturile mici și unsprezece, pe cele lungi. Pe fronton, nimfa Cirene este reprezentată în timp ce ucidea leul cu mâinile goale.

315 dreapta jos Templul a fost închinat lui Apollo Archegetes, care înseamnă „precursorul", dar și „călăuza", un epitet care l-a făcut divinitatea prin excelență pentru coloniștii care părăsiseră Hellas-ul pentru aceste ținuturi străine.

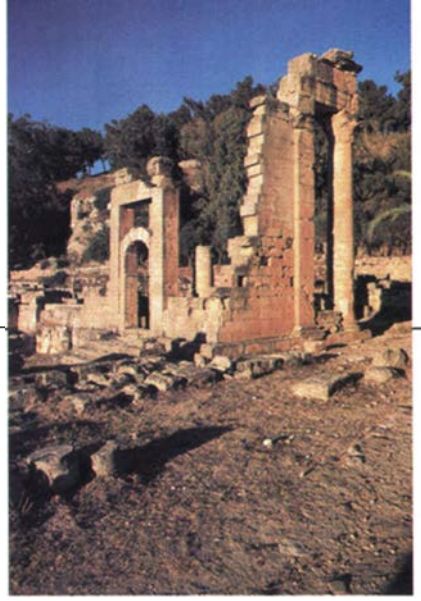

316 sus Caesareum, din fața teatrului, era o vastă zonă publică înconjurată de un zid (din care s-a păstrat o bună parte), la care se ajungea prin două propylaea în partea de sud și cea de est.

316 centru În fața templului lui Apollo se afla o terasă cu un altar monumental, o structură de calcar lungă de 22 de metri îmbrăcată cu marmură.

316 jos Agora era înconjurată cu porticuri, temple și clădiri publice, între altele, piața. În mijlocul acesteia, se afla singurul monument funerar permis în interiorul zidurilor orașului, cenotaful lui Battus, conducătorul grecilor care a fondat Cirene și care a fost primul său suveran.

În 331 î.Hr., orașul a fost cucerit de Alexandru cel Mare și, la căderea imperiului său, a fost preluat de dinastia Ptolemeilor care domnea asupra Egiptului.

În secolul al III-lea î.Hr., a fost construită o mare *gymnasion*, transformată mai târziu într-un forum închinat cezarilor după sosirea romanilor. Skyrota, care trecea prin *gymnasion*, era strada principală a orașului. Un secol mai târziu, agora monumentală și-a primit forma definitivă. Avea pe părți templul circular al divinităților Demetra și Cora (Persefona) și un monument uimitor ridicat în cinstea unei victorii navale. Cuprindea o statuie a Victoriei (astăzi, deși decapitată, elegantele ei forme feminine perfect sculptate în marmură sunt încă vizibile), care se înălța ca figura de la proră. Cenotaful lui Battus se află în spatele acestui monument.

Romanii au cucerit Cirene în 96 î.Hr., dar au respectat orașul grec și s-au adaptat tradițiilor sale. Nu s-au produs modificări până în 117 d.Hr., când o revoltă a comunității evreiești a produs pagube serioase multor clădiri. Împăratul Hadrian a încercat să-i redea orașului monumente potrivite rangului său, precum și case luxoase tipic romane decorate cu mozaicuri splendide. Contribuțiile lui, totuși, au fost transformate în pulbere de cutremurul dezastruos din 282 d.Hr. și astfel orașul Cirene, ajunsă doar o umbră a ceea ce fusese odată, a fost reconstruit ca o așezare creștină, înainte de a dispărea pentru totdeauna după sosirea arabilor.

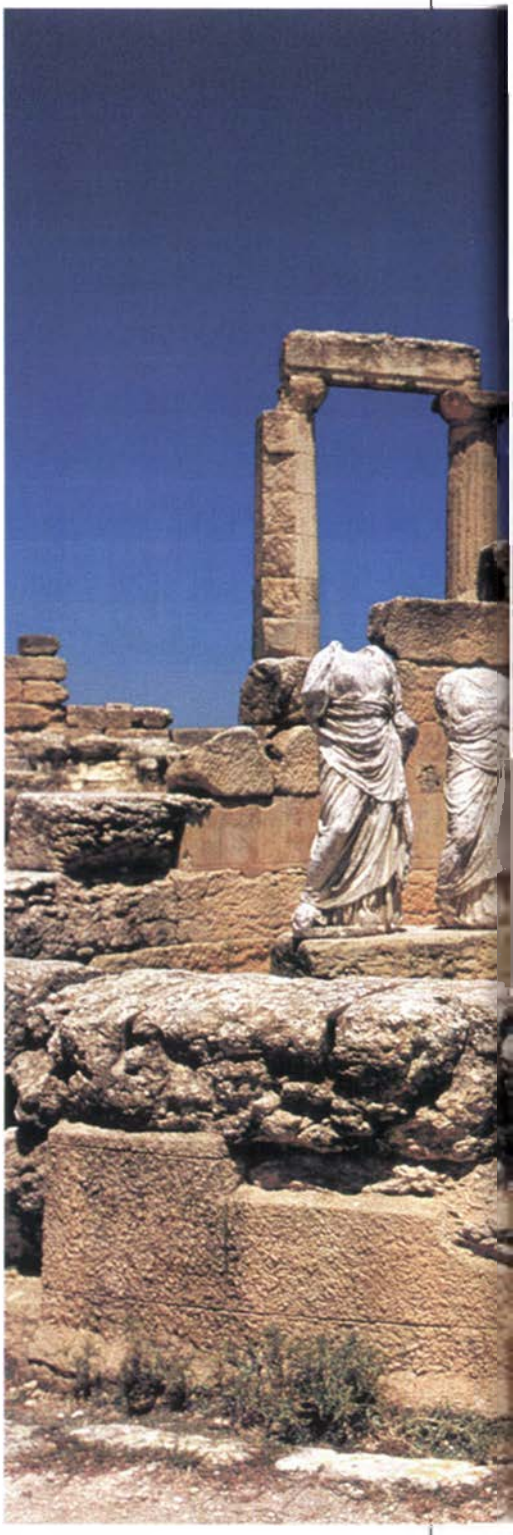

316-317 *Din Marea Casă a lui Iason Magnus, construită în secolul al II-lea î.Hr. pe strada care mergea la est de forum, Strada Cariatidei, se mai văd remarcabile ruine arhitecturale și o parte din decorațiunile originale, inclusiv câteva statui cu drapaje deosebite, din păcate, mutilate.*

317 sus Un teatru arhaic, care probabil datează din secolul al V-lea î.Hr., a fost ridicat la vest de templul lui Apollo. În perioada lui Hadrian, romanii l-au transformat într-un amfiteatru pentru spectacole cu gladiatori.

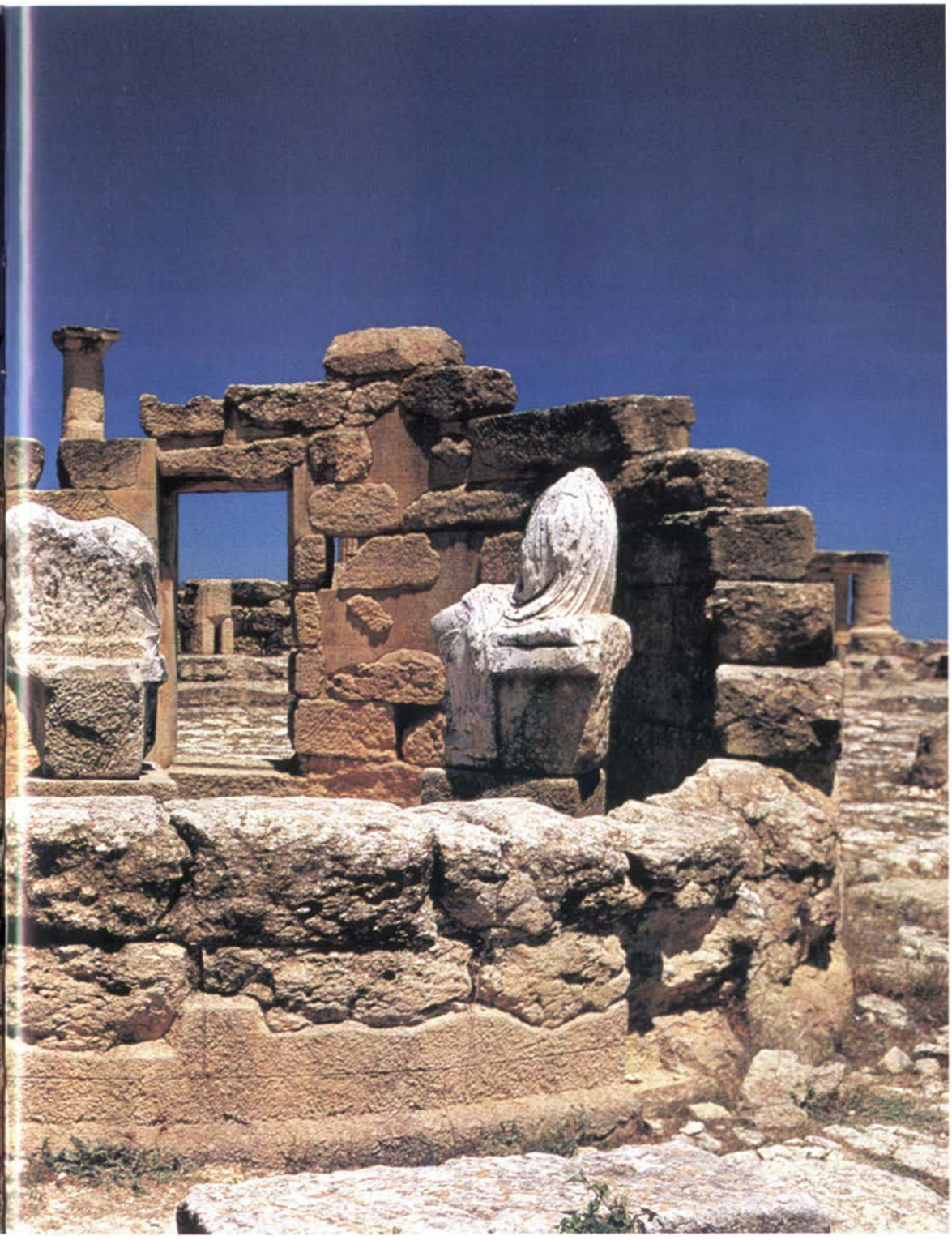

317 jos Peste tot printre ruinele fascinante din Cirene, se pot găsi numeroase – și remarcabile – lucrări statuare realizate de artiștii orașului. Din nefericire, tuturor le lipsesc capetele din pricina revoltei evreilor, care le-au distrus dintr-o furie iconoclastică.

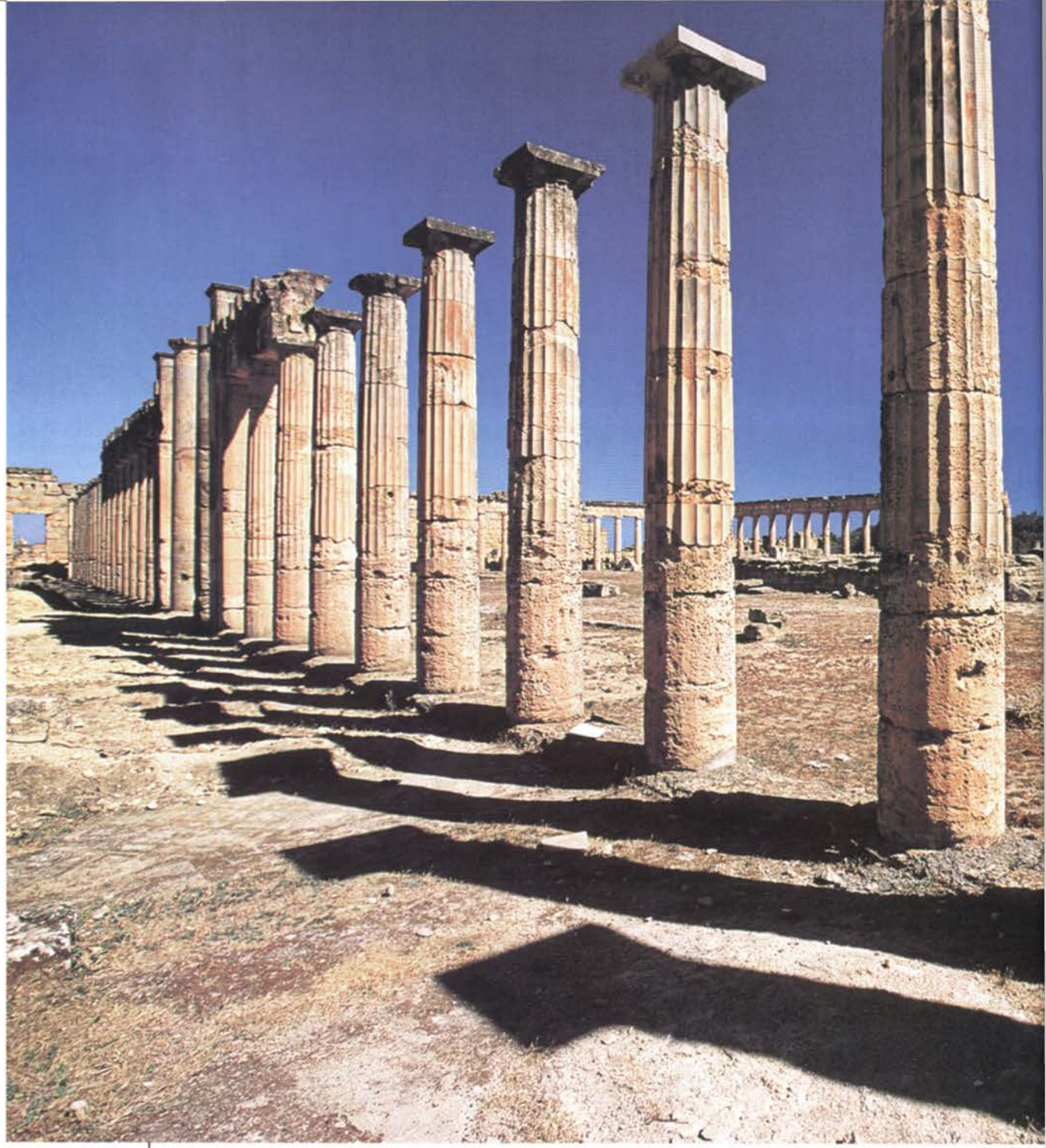

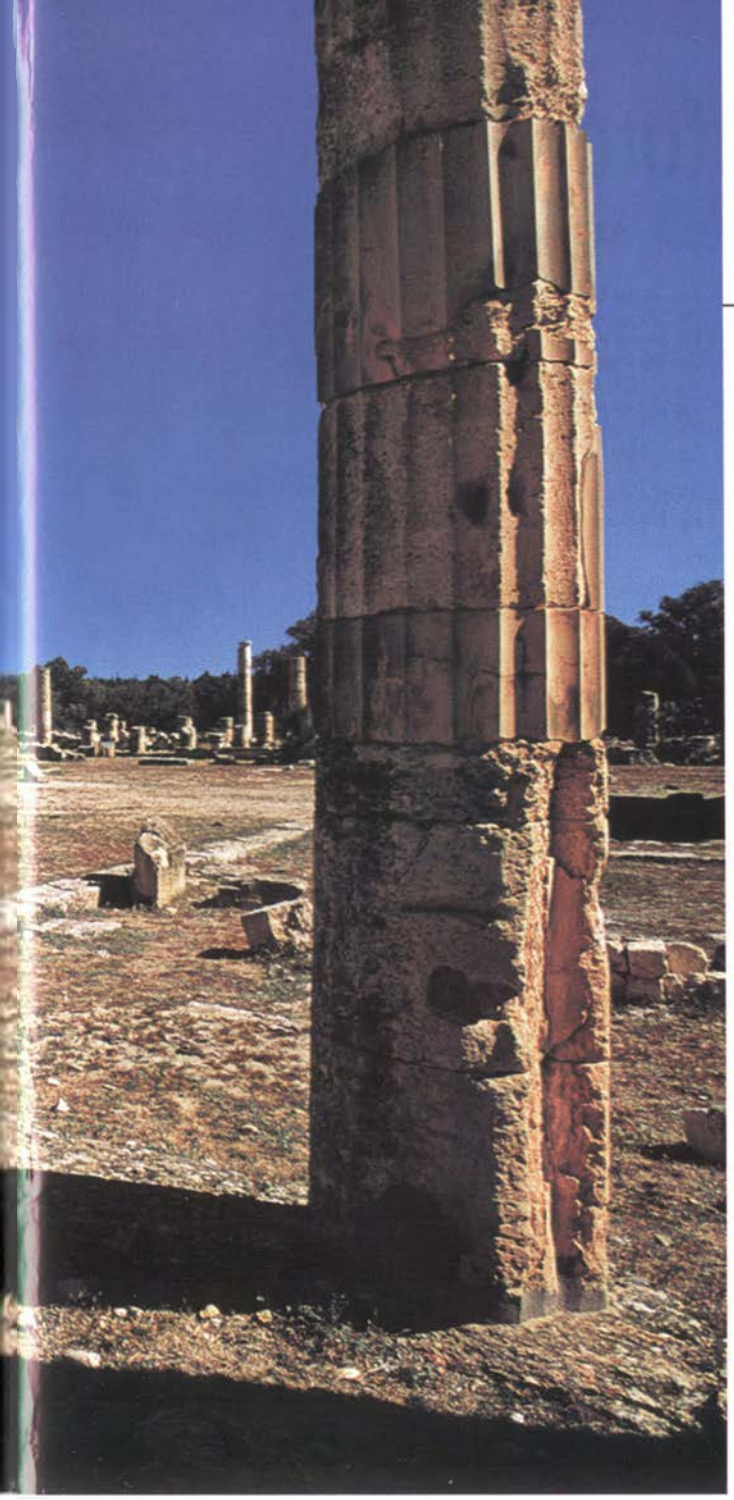

319 sus Comparabile ca frumusețe și mărime cu Parthenonul, templul lui Zeus, sau Olympeion, este un peripteros gigantic cu 17 coloane pe latura lungă și opt pe latura mică. Construcția sa a început în secolul al V-lea î.Hr.

319 centru O parte dintre decorațiunile sculpturale din casa lui Iason Magnus, măiestria cu care au fost sculptate drapajele veșmintelor este admirabilă. Cirene este faimos pentru ceea ce poartă denumirea de „femeile fără față"; practic, sunt statui decapitate sau reprezentări ale Persefonei, zeița morții, a cărei față este întotdeauna fără trăsături particulare.

319 jos Intrarea propylaea a băilor comandate de împăratul Hadrian. Ansamblul, așezat la mică distanță la est de terasa sacră a templului lui Apollo, reprezintă cea mai „invazivă" dintre construcțiile romane din Cirene.

318-319 O vedere a gymnasion-ului. În forma sa originală, schimbată de către romani, este un vast spațiu dreptunghiular delimitat de coloane ionice, lângă care se află ruinele unei piste de antrenament, restaurată în anii 1930 de către o misiune arheologică italiană.

318 stânga jos Într-o excelentă stare de păstrare, intrarea monumentală în marele gymnasion; ridicat de greci în secolul al II-lea î.Hr., a fost ulterior transformat în Forumul Cezarilor, ce avea anexată o bazilică, în secolul I d.Hr.

318 dreapta jos Această pardoseală prețioasă din mozaic de marmură se găsește într-unul dintre cele 83 de încăperi din opulenta casă a lui Iason Magnus, o personalitate ilustră care deținea poziția de mare preot în templul lui Apollo pe la mijlocul secolului al II-lea d.Hr.

De mii de ani piramidele au rămas printre minunile lumii, uimind prin măreție și durabilitate.

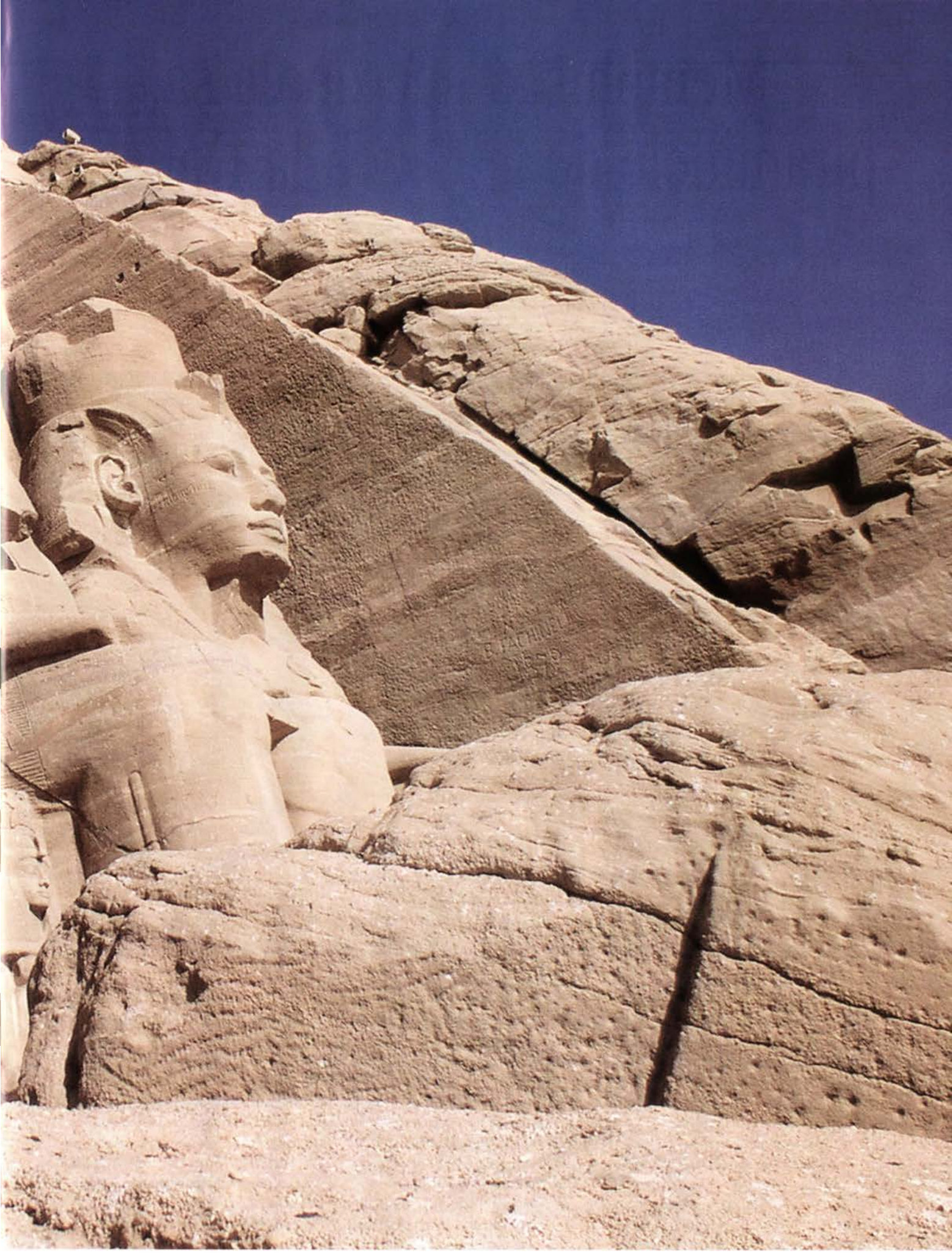

Memphis şi necropola sa, piramidele de la Gizeh la Dahshur

EGIPT

GUVERNĂMÂNTUL GIZEH
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1979
CRITERII: C (I) (III) (VI)

La început, a fost *Inbw-hdj* sau „ziduri albe", care probabil se referea la felul în care arăta palatul fortificat, deşi era doar o parte a cetăţii care probabil se afla în zona acum ocupată de oraşul Abusir. Ulterior, numele a fost schimbat în *Hwt-ke-pth* după una dintre împrejmuirile templelor, de la care a fost derivat numele grecesc *Aigyptos*, şi, într-un final, versiunea modernă Egipt. Cu toate acestea, cel mai potrivit nume putea fi *Ankh-tawy*, care mai mult sau mai puţin însemna „locul care uneşte două ţinuturi". Situată în partea superioară a deltei Nilului, la confluenţa

rutelor comerciale care uneau Răsăritul cu Apusul, vechiul oraş este mai bine cunoscut astăzi drept Memphis, care este derivat din *Mennefer*, numele piramidei construite de faraonul Pepi I. *Mennefer* a fost transformat în cuvântul copt *Menfe*, iar apoi în grecescul *Memphis*.

Memphis a fost reşedinţă regală şi capitala Egiptului în timpul perioadei proto-dinastice şi a Vechiului Regat (3100-2184 î.Hr.) şi, pentru cel puţin alte două milenii, a fost unul dintre cele mai populate şi mai faimoase oraşe din regiune. Într-adevăr, Herodot, Strabon şi Diodor din Sicilia i-au descris măreţia în lucrările lor. Urmele moderne ale grandorii sale, pe lângă cele câteva ruine ale oraşului decopertate de la Mit Rahina şi Saqqarah, se văd în enormele necropole ce se întind pe o distanţă de 30 de kilometri la marginea deşertului pe malul de vest al Nilului. În plus, sunt piramidele de la Helwan, Dahshur, Saqqarah, Abusir, Zawyer el-Aryan, Abu Rawash şi, desigur, Gizeh. Conform lui William Matthew Flinders Petrie, un arheolog britanic din secolul al XIX-lea, Memphis probabil măsura unsprezece kilometri lungime pe şase kilometri lăţime şi era aşezat în jurul templului lui Ptah în zona oraşului de azi Mit Rahina. Ptah era principala divinitate a oraşului la începutul perioadei dinastice, posibil chiar mai devreme, iar primul templu construit în numele său poate zace ascuns sub colina numită Kom el-Fakhry. Din templul mai recent, construit în timpul domniei lui Ramses al II-lea, s-a decopertat numai partea de vest, care este formată dintr-un obelisc masiv şi o încăpere hipostilă. Ruinele fundaţiilor din apropiere indică prezenţa unui templu anterior atribuit lui Tutmes al IV-lea (Dinastia XVIII, 1419-1386 î.Hr.). Grandoarea Memphisului începe să devină vizibilă puţin mai la vest, acolo unde se află piramidele de la Dashur în colţul de sud al necropolei. Un punct de referinţă este piramida lui Snefru, tatăl fondator al celei de-a patra dinastii care a fost faraon între 2630-2606 î.Hr., şi a cărui domnie a marcat tranziţia de la piramidele în trepte la construcţiile cu suprafeţe netede. La Dahshur, faraonii Dinastiei XII, Amenemhat al II-lea, Amenemhat al III-lea şi Sesostris al III-lea au construit alte trei piramide. Lângă mormintele regale se află două grupuri de morminte nobiliare, numite *mastaba*. Sunt rectangulare, cu feţele uşor

înclinate, şi se compun din două încăperi: camera funerară şi o capelă. În acestea erau îngropate prinţesele Iti, Khnemt, Itiwert şi Sitmerhut, toate fiicele lui Amenemhat al II-lea, alături de alţi membri ai familiilor faraonilor din Dinastia XII. Mai la nord de Saqqarah, întreaga istorie a Vechiului Egipt se poate vedea într-un singur sit. Acoperă perioada de la prima *mastaba* din cărămidă nearsă a lui Menes, faraonul legendar al primei dinastii, considerat fondatorul Memphisului, până la perioada greco-romană. Mormintele familiilor regale, nobili şi înalţi demnitari ai

330 *Copleşitoarea „Piramidă Roşie" de la Dahshur a fost denumită după culoarea granitului din care a fost construită. A fost construită de Snefru, un faraon din a patra dinastie. Cu o înălţime de 105 metri, este a treia mare piramidă după cele ale lui Keops şi Kefren.*

330-331 *Monumentul funerar al lui Djoser de la Saqqarah este cel mai complet exemplu de piramidă în trepte. Conceptia provine de la suprapunerea unor „morminte bancă" antice, numite* mastaba *(bancă).*

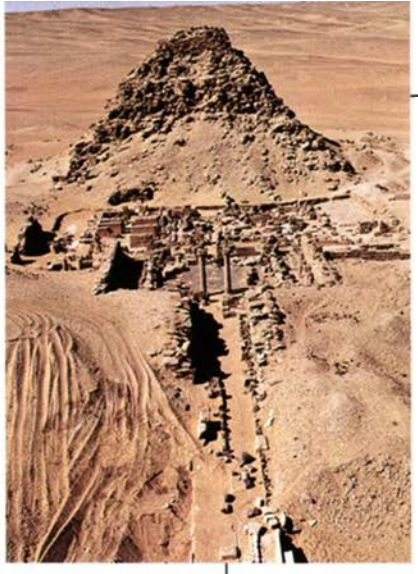

331 *sus Fundaţiile templului funerar al lui Sahura, al doilea rege al Dinastiei V, se văd în faţa ruinelor templului funerar al regelui la Abu Sir. Iniţial, monumentul era o piramidă „adevărată", cu alte cuvinte, cu suprafeţe mai degrabă netede decât în trepte.*

331 *centru Nucleul impozant este tot ce a rămas din piramida lui Snefru la Meidum. A fost începută ca un monument în trepte, iar ulterior i s-au construit feţe netede.*

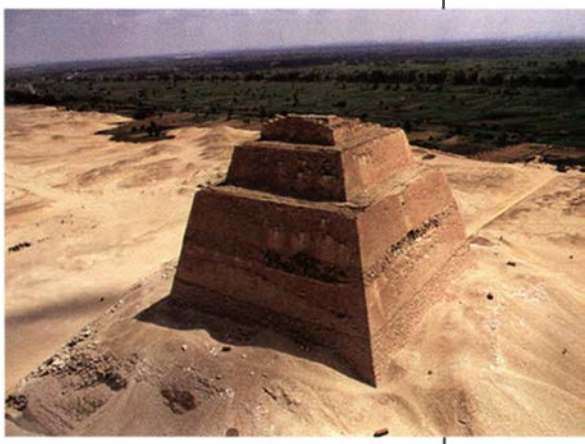

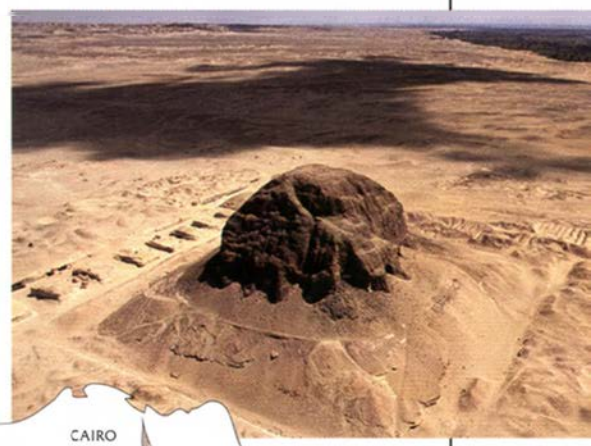

Dinastiei V se aliniau pe latura de est a platoului deşertului. Saqqara este dominată de piramida în trepte a lui Djoser, cea mai veche dintre cele 97 piramide egiptene cunoscute, construită pe la mijlocul secolului al XXVII-lea î.Hr. şi înconjurată de temple şi edificii pentru a comemora jubileul regal. La Saqqarah se mai află cel puţin alte 13 piramide regale, dintre care cele mai interesante sunt cea a lui Sekhemkhet (succesorul lui Djoser din Dinastia III), cele ale lui Unas şi Teti (dinastiile V şi VI, secolul al XXIV-lea î.Hr.), Pepi I (Dinastia VI, aproximativ 2300 î.Hr.) şi Didufri

331 *jos Începând cu Dinastia XII, epoca piramidelor a luat sfârşit. Monumentul funerar al lui Senusret, prezentat aici, la Illahum, nu a fost terminat niciodată din cauza morţii premature a regelui, iar ulterior s-a prăbuşit complet.*

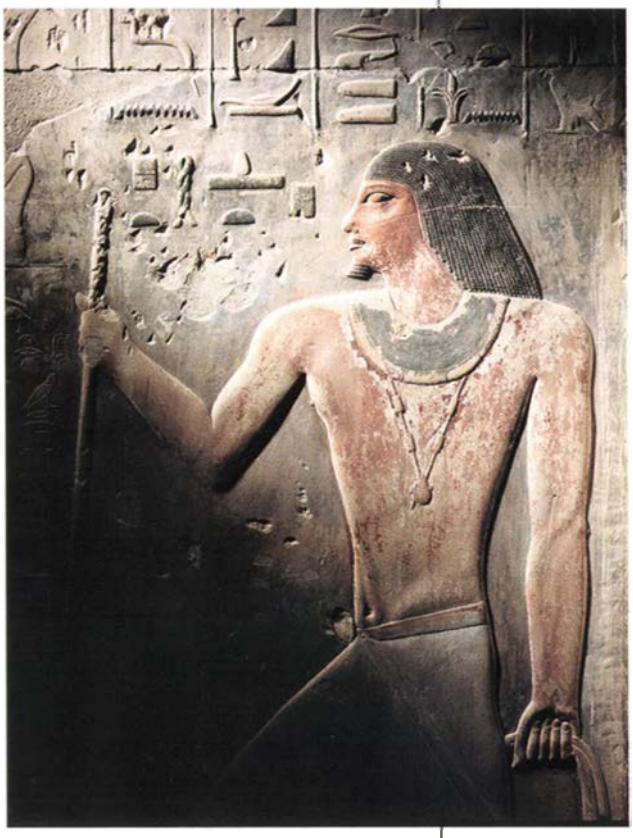

332 stânga sus Purtători de ofrande din cavoul lui Ti, un supraveghetor al piramidelor și templelor soarelui de la Saqqarah și peruchierul șef la curte.

332 dreapta sus Nobilul Ptah-Hotep are în fața sa propriul nume în hieroglife gravate cu grijă pe un perete din mastaba sa de la Saqqarah. Numele său înseamnă „(zeul) Ptah este mulțumit".

(Dinastia IV, 2583-2575 î.Hr.), în partea cea mai nordică a necropolei. La nord de piramida lui Djoser se află cea mai mare zonă cu morminte din Vechiul Regat în care nu au fost înhumați faraoni, ci persoane de înalt rang, pe lângă un număr necunoscut de morminte mai recente. Sunt sute care merită să fie menționate, fie pentru că aparțineau unor persoane însemnate, fie datorită aspectelor arhitecturale, structurale sau decorative. Recent,

332 jos Pe marea mastaba de la Saqqarah, Mereruka, în dreapta, este reprezentat cu mama și cu soția sa, sculptate la o dimensiune mai mică, la picioarele sale, dar apare, în stânga, alături de unul dintre cei doi fii ai săi.

333 Vizirul Mereruka se îndreaptă către masa ofrandelor; se află pe o platformă cu trepte. Cavourile marilor demnitari, conform obiceiului, se aflau lângă piramida regelui pe care îl serviseră. În acest caz, faraonul a fost Teti.

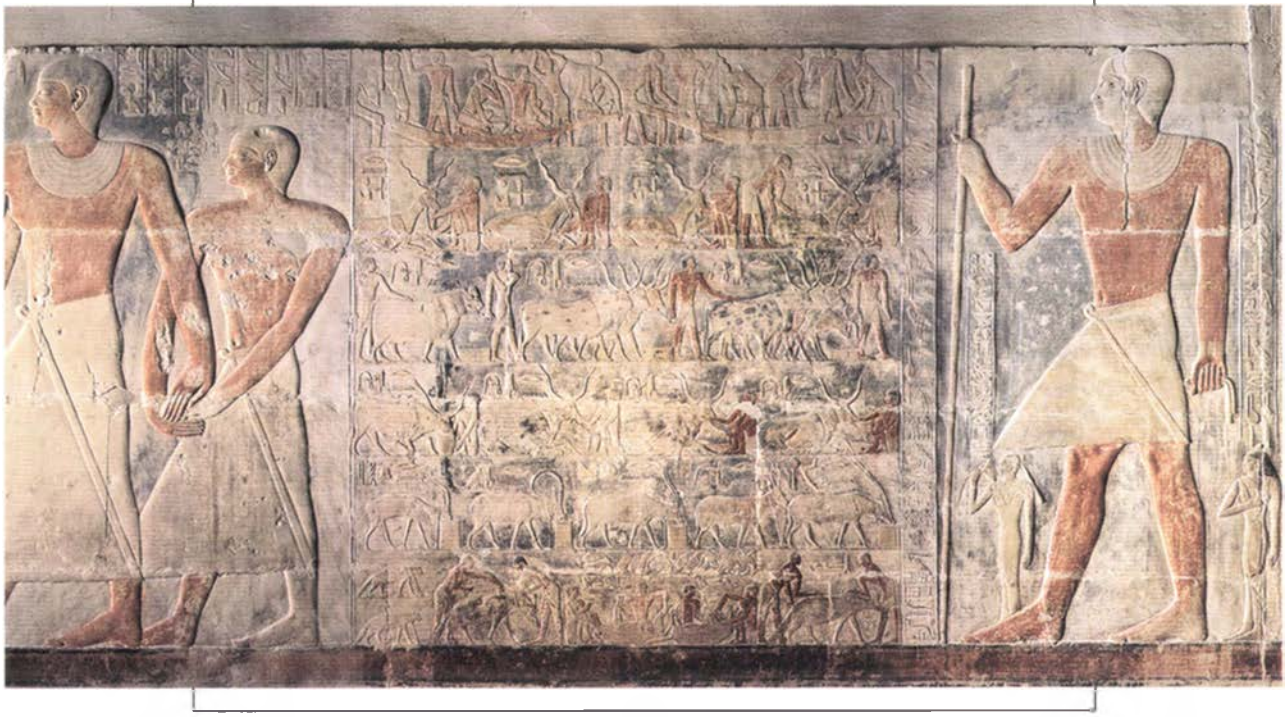

334 sus Enorme blocuri de granit care se suprapun treptat formează Marea Galerie din inima piramidei lui Keops. Această extraordinară trecere are o lungime de 50 de metri şi o lăţime de 8 metri.

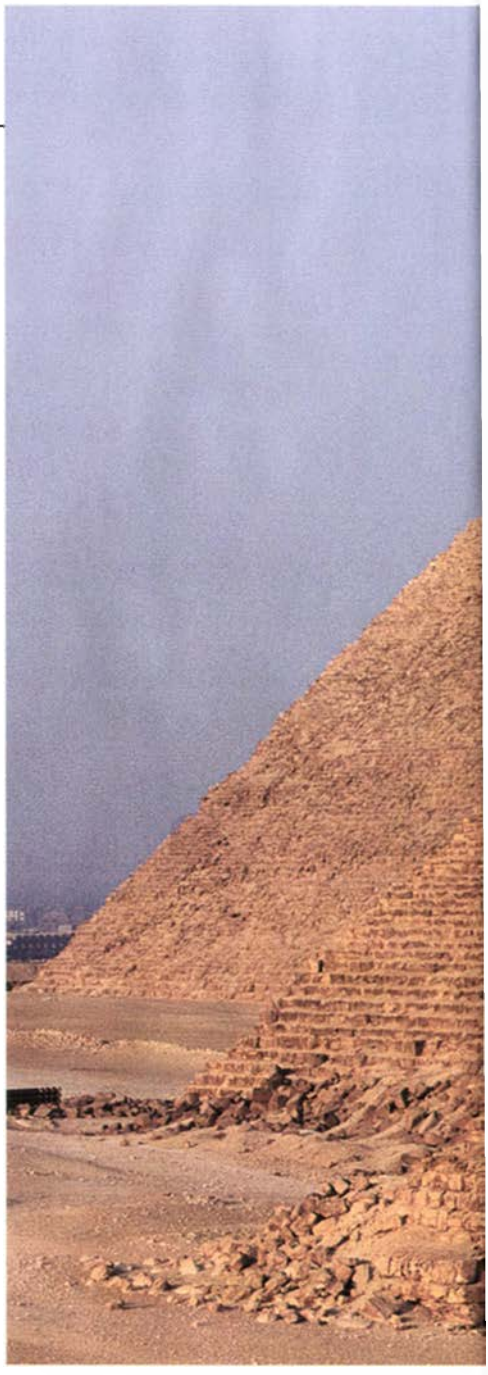

arheologii de la faţa locului au descoperit noi indicii pentru săpături

Mai departe, la nord, se află cele mai faimoase monumente, cele pe care Ptolemeii (domnitorii macedoneni ai Egiptului care au preluat puterea în secolul al IV-lea î.Hr.) le-ar fi dorit incluse între cele şapte minuni ale lumii. Acestea sunt piramidele din Gizeh construite de Keops (Khufu), Kefren (Khafre) şi Mikerinos (Menkaure), cei trei faraoni ai celei de-a patra dinastii care a condus Egiptul aproape tot secolul al XXVI-lea î.Hr. De fapt, platoul Gizeh (care se află cu 40 de metri mai sus decât câmpia şi de unde se poate vedea vegetaţia deltei Nilului) fusese deja folosit ca necropolă încă din perioada proto-dinastică, însă doar o dată cu aceşti trei faraoni mormintele regale au atins cea mai mare glorie. Construcţia piramidei lui Keops a durat 35 de ani şi a fost nevoie de două milioane şi jumătate de blocuri de piatră cântărind între două şi 75 de tone fiecare. Iniţial avea o înălţime de 147 de metri, iar laturile bazei pătrate măsoară 23 de metri. Astăzi, după milenii de eroziune, încă se mai înalţă la 138 de metri. Intrarea se găseşte la o înălţime de 17 metri unde se află un coridor de piatră îngust care pătrunde 100 de metri în interiorul monumentului până la prima încăpere. Acolo urma să se afle faraonul în primul plan, dar, de fapt, pentru a ajunge la adevărata cameră funerară, trebuie să urci un coridor lateral lung de 32 de metri care duce la o întretăiere. De aici, un pasaj duce la o cameră intermediară cunoscută sub numele de Camera Reginei, iar Marea Galerie – lungă de aproape 50 de metri şi înaltă de peste 8 metri – duce la adevăratul amplasament funerar. Aici, într-o cameră de aproximativ 10 metri pe 5 metri, se află sarcofagul simplu din granit al lui Keops. Kefren şi-a construit monumentul funerar puţin mai la sud de al tatălui său. Măsoară 210 metri pe fiecare latură şi, fiind mai înclinat, ajunge la o înălţime de puţin peste 143 de metri.

334 jos Unghiul ascuţit al feţelor piramidei lui Keops (51° faţă de 45° al piramidei lui Snefru, prima piramidă „adevărată" care a supravieţuit fără să se dărâme) i-a permis o înălţime de 147 de metri, la vremea respectivă, faţă de 138 de metri cât măsoară azi.

334-335 Nu se ştie cu siguranţă de ce piramida lui Mikerinos este atât de mică prin comparaţie cu „giganţii" de la Gizeh, dar, probabil, construcţia primelor două a fost atât de solicitantă pentru naţiune, încât gestul nu a mai putut fi repetat.

335 stânga jos Este posibil ca aceste mari nişe dintr-un perete din interiorul piramidei lui Mikerinos, al cincilea faraon al Dinastiei IV, să fi fost folosite pentru ofrande.

335 dreapta jos Camera funerară a lui Kefren are un plafon din lespezi de granit roz: acest mod de construcţie a permis redistribuirea enormei greutăţi a părţii superioare a piramidei, care altfel s-ar fi prăbuşit, dacă ar fi fost un plafon drept peste un spaţiu gol. Pe peretele din stânga, începutul invaziei de arheologi de la începutul anilor 1800 este anunţat de cuvintele triumfătoare scrise de Belzoni când a făcut descoperirea în 1818.

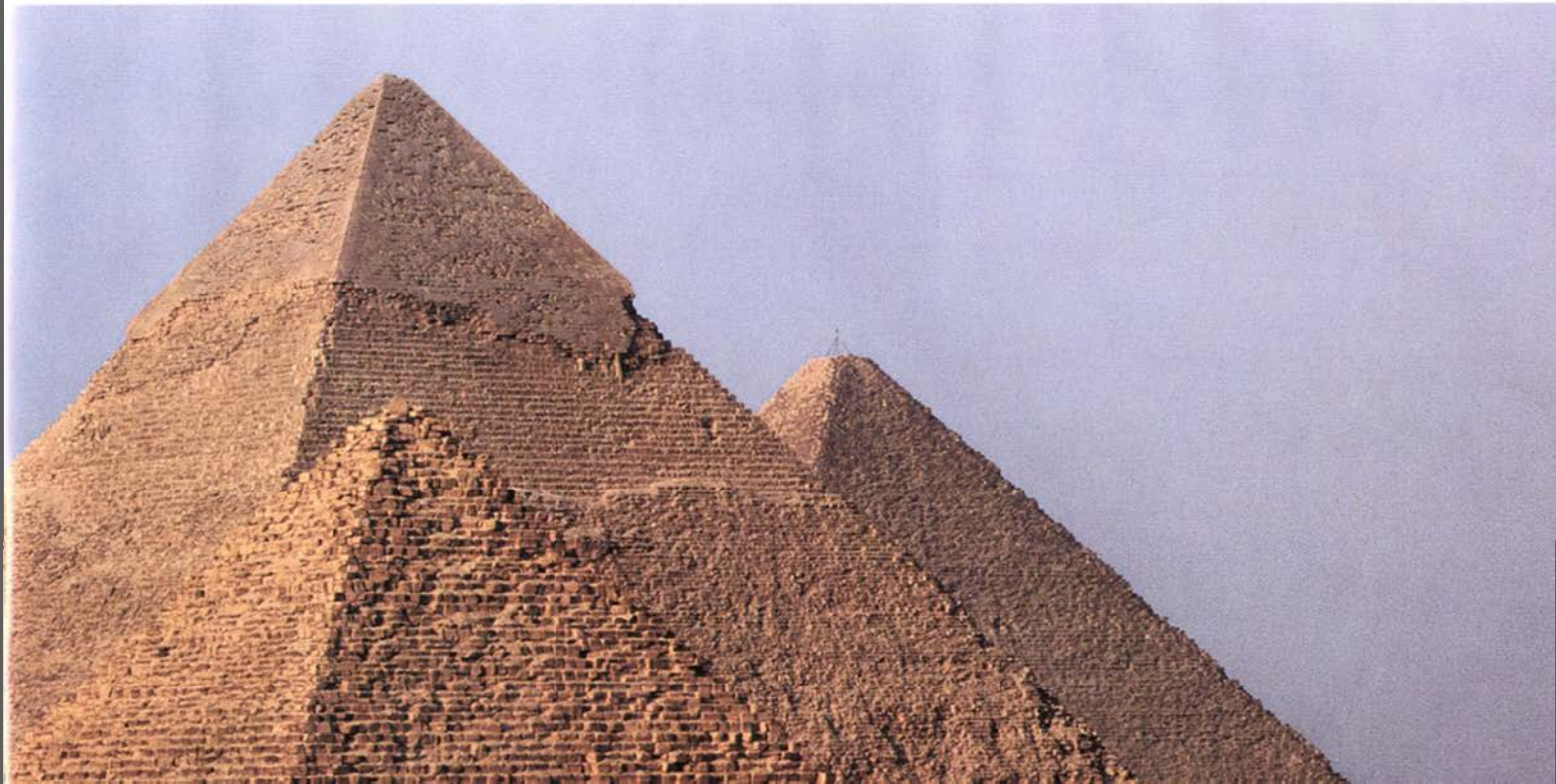

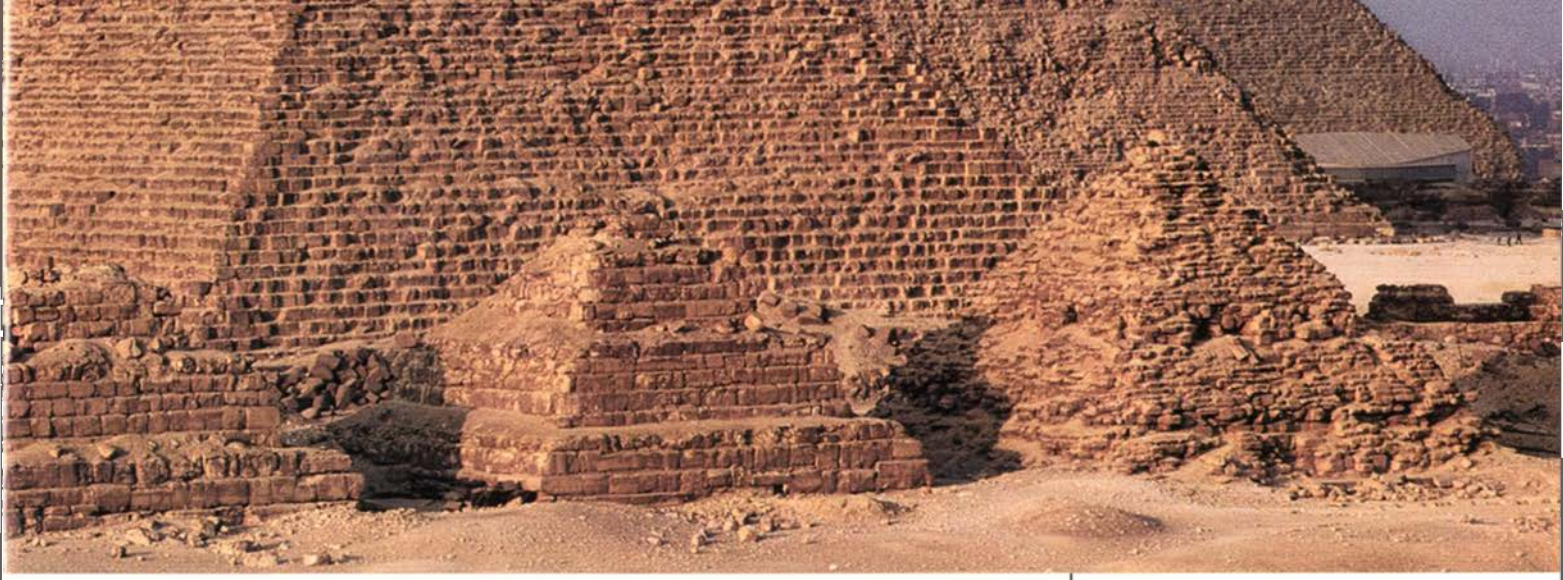

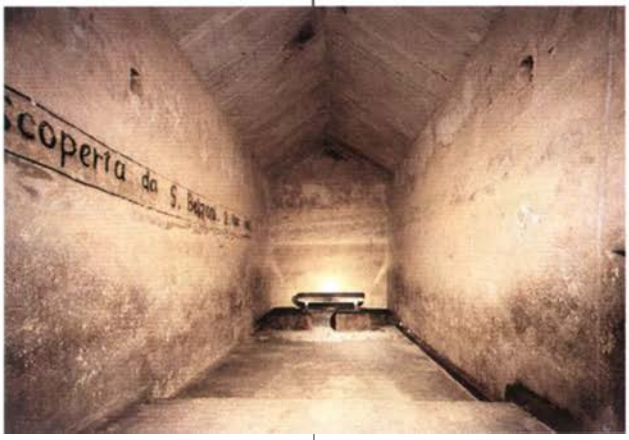
scoperta da S.

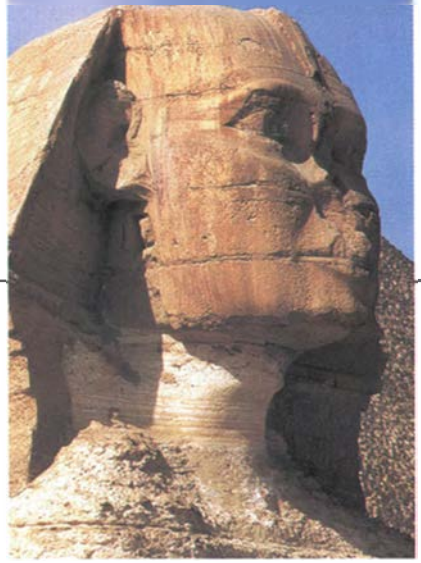

Într-o parte şi mai jos de piramida lui Kefren, se găsesc două temple într-o stare de conservare mai bună decât a lui Keops. La vest se află enigmatica şi gigantica sculptură a Sfinxului, lungă de aproximativ 55 de metri şi înaltă de 20 de metri. A fost tăiată dintr-un singur bloc provenit de la carierele care au asigurat materiale pentru piramida lui Keops. Este unică în Egipt, iar datarea oscilează între domnia lui Keops şi ce a lui Kefren, deşi aproape sigur a fost atribuită primului. Conform simbolismului Vechiului Egipt, sculptura îl reprezenta pe faraon, combinându-se forţa animalelor sălbatice cu inteligenţa umană. Ultima dintre piramide, construită la Gizeh, a fost cea a lui Mikerinos, fiul lui Kefren, pe spaţiul rămas liber în partea de sud a platoului. Cu 105 metri pe fiecare latură şi o înălţime de 65 de metri şi cu o amplasare a camerelor funerare similară celei din piramida lui Keops, marca ultimul dintre monumentele funerare ale celei de-a patra dinastii. Templele, de asemenea, prezintă un plan simplu şi erau ornamentate cu statui impunătoare dintr-o varietate de materiale. Odată cu aceste construcţii, epoca marilor piramide s-a încheiat pentru totdeauna.

Sursele antice nu oferă aproape nici o informaţie privind tehnicile utilizate pentru a construi cele trei monumente, dar este probabil ca acestea să fi fost asamblate folosindu-se mici rampe pentru transportul blocurilor de piatră la o înălţime de 24-30 de metri; acestea erau apoi combinate pentru a forma o singură rampă pentru secţiunile mai înalte ale construcţiei. Cu toate acestea, orice teorie este pură speculaţie. Sigur este doar că piramidele din Gizeh sunt singurele minuni ale lumii antice care au supravieţuit până astăzi aproape neschimbate şi au produs uimire şi admiraţie timp de 4 500 de ani. Chiar marele Napoleon, în preziua bătăliei de la Gizeh, şi-a avertizat soldaţii spunându-le: „de la înălţimea acestor piramide, vă privesc patruzeci de secole de istorie."

336 sus Identitatea regelui reprezentat de Sfinx nu este cunoscută: o vreme, s-a crezut că era vorba de Kefren, datorită legăturii monumentului cu rampa piramidei sale, dar, recent, unii experţi au asociat construcţia cu Keops.

336 jos Un sanctuar vast se afla în faţa Sfinxului, construit în diferite etape ca o parte din ansamblul funerar al lui Kefren. Rampa care urca la piramida faraonului se poate vedea în dreapta jos.

337 Diferitele stratificări de piatră care formează Sfinxul se pot distinge prin culorile diferite ale acestora. Capul are o culoare mai închisă şi este partea cea mai rezistentă, în timp ce labele par bine conservate, dar sunt, de fapt, „artificiale", au fost îmbrăcate cu lespezi de calcar, material uşor de restaurat sau de înlocuit.

Teba antică și necropola sa

EGIPT

GUVERNĂMÂNTUL QENA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1979
CRITERII: C (I) (III) (VI)

La aproximativ 675 de kilometri de Cairo, acolo unde Nilul face o cotitură strânsă și este mărginit de un lanț muntos nu prea înalt, turismul nu este o noutate și nici dorința irepresibilă a vizitatorilor de a lăsa un semn al trecerii lor pe la monumentele și lucrările de artă. În Teba – capitala dinastiilor egiptene din timpul

Noului Regat, între 1570-1070 î.Hr. – scrijeliturile turiștilor au devenit piese istorice. Primii care au trecut prin aceste locuri au fost călătorii greci și romani în perioada Ptolemeilor și au lăsat în urmă cel puțin 2 000 de graffiti scrijelite pe pereții cavourilor faraonilor din Valea Regilor. Pe lângă acestea, se află mesaje în feniciană, cipriotă, liciană, coptă și alte limbi. Toate acestea sunt dovada că măreția Egiptului era deja legendară înainte de era creștină.

Scriitorii antici greci Pausanias, Strabon și Diodor din Sicilia au descris Teba – *Waset* pentru egipteni – drept un oraș al minunilor, astfel încât locuitorii mai bogați de pe celălalt țărm al Mediteranei se aventurau în Egipt pentru a admira templele magnifice, spectaculoasele statui colosale de la Memnon și nesfârșitele necropole din Valea Regilor. În opinia lui Diodor: „mormintele nu lăsau posterității posibilitatea de a produce ceva mai frumos".

Astăzi, Luxor, orașul care se află pe malul stâng al Nilului pe locul capitalei antice, într-o zonă locuită de cel puțin 250 000 de ani, este cel mai extraordinar muzeu în aer liber din lume. La câțiva kilometri nord de orașul modern se află templul lui Amon-Ra de la Karnak, închinat zeului soare, una dintre cele mai importante divinități ale Egiptului antic. Construit în jurul anului 1900 î.Hr. de către Sesotris I, un faraon al Dinastiei XII în timpul Regatului de Mijloc, nu a încetat să se extindă și să se schimbe până în secolul al IV-lea d.Hr. Fiecare faraon dorea să-și lase amprenta deoarece templul lui Amon-Ra reflecta concepția antică a egiptenilor asupra lumii. Orașul era structurat pe două axe: axa de la est la vest care urmărea traiectoria soarelui, simbol al naturii divine a lucrurilor, iar axa de la nord la sud mergea în paralel cu apele Nilului și se referea la teritoriu și funcția suveranului, prin care faraonul reprezenta fuziunea dintre tot ce era divin și omenesc și a cărui existență asigura prosperitatea regatului.

Mai la sud, în vatra orașului pe malul stâng al Nilului, se află templul Luxor, construit în timpul domniei lui Amenhotep al III-lea (1386-1349 î.Hr.) și care era legat de Karnak printr-o lungă cale de acces pavată, pentru procesiuni (*dromos*, în greacă), mărginită de sfincși. În fața templului, se mai poate vedea și astăzi o porțiune din aceasta. Denumit totodată și „haremul de sud al lui Amon", a fost început de Amenhotep al III-lea, dar a fost terminat de Ramses al II-lea.

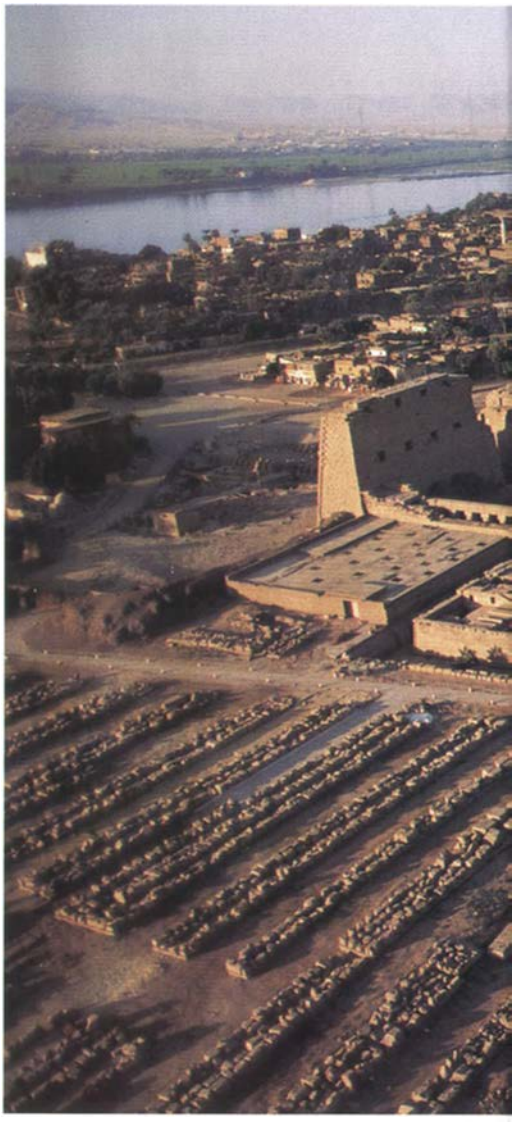

Conform mărturiilor din papirusuri, cultul lui Amon din Marele Templu de la Karnak avea nici mai mult, nici mai puțin de 20 000 de preoți. O dată pe an, cu ocazia sărbătorii zeiței Opet, preoții scoteau statuia lui Amon din altar și o purtau într-o procesiune la templul din Luxor pe un fel de barcă din lemn aurit.

338 sus Statuia colosală a lui Ramses al II-lea se ridică în templul din Luxor.

338 jos Marea sală hipostilă din templul de la Karnak conține 134 de coloane din gresie distribuite în 16 rânduri și ocupă o suprafață de 5 000 de metri pătrați. Coloanele navei centrale se ridică la o înălțime de 24 de metri.

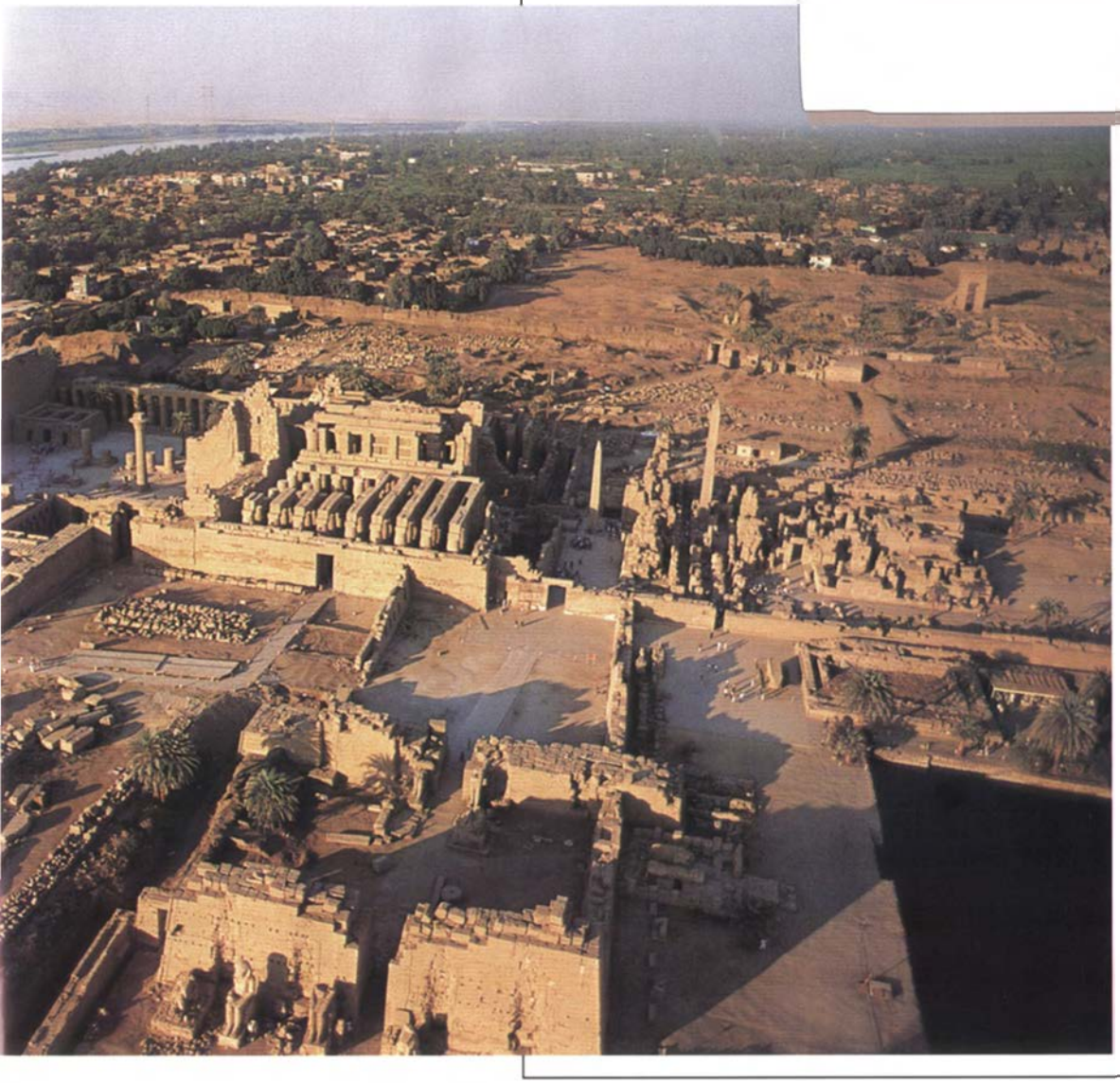

338-339 A fost nevoie de 16 secole (aproximativ între 1950-350 î.Hr.) pentru a construi templul extins al lui Amon-Ra de la Karnak. În stânga, coborând către fluviu, se înalță obeliscul ridicat de Ramses al II-lea și Horemheb; în prim plan, lângă lacul sacru și al optulea pilon al lui Hatsepsut, se află fundațiile ordonate ale grânarelor și depozitelor templului.

339 stânga sus Ruinele templului de la Luxor se ridică la câțiva metri de malul estic al Nilului, „malul celor vii". Marea colonadă (centru), construită de Amenhotep al III-lea, a fost odată în interiorul unei clădiri paralelipipedice.

339 dreapta sus Obeliscul lui Ramses al II-lea este flancat de două statui colosale ale faraonului. Drumul duce la templul din Luxor (Ipet-Resit sau „reședința de sud" pentru egiptenii antici) unde, o dată pe an, era dusă statuia lui Amon, în timpul marii sărbători închinate zeiței Opet, care se ținea în anotimpul inundațiilor Nilului.

340 sus Cele patru statui colosale fără cap se află aliniate în cea de a doua curte de la Ramesseum, în fața unei săli hipostile. Evidența „obsesie" a lui Ramses al II-lea de a-și reproduce propria imagine a fost interpretată în diferite feluri, inclusiv ca un simplu mijloc de propagandă.

340 jos O vedere panoramică poate da o idee despre dimensiunea inițială a templului și ansamblului administrativ construit de Ramses al II-lea în partea de vest a Tebei (numită Ramesseum de către Jean-Francois Champollion în 1839). Palatul de granit, de la centru, a supraviețuit peste milenii, dar nu sunt vizibile decât fundațiile anexelor, construite cu economie, din cărămidă nearsă.

De cealaltă parte a fluviului, parcă pentru a sublinia distanța dintre guvernarea lumii divine reprezentată de preoții de la Karnak și guvernarea lumii profane, Amenhotep al III-lea și-a construit palatul. Din toate posesiunile faraonilor, acesta este cel care a supraviețuit în cele mai bune condiții. La fel ca alte rezidențe din Egipt, a fost construit din cărămidă nearsă (ceea ce explică de ce atât de multe dintre acestea nu s-au mai păstrat). Nu era o reședință doar pentru el și regina sa Tiy, ci și pentru cele 317 concubine hitite pe care le-a primit cadou la nunta sa cu prințesa de aceeași origine. Malkata (numele arab al palatului) a fost și centrul administrativ al faraonului, iar în apropiere s-a dezvoltat un sat unde locuiau meșteșugarii și servitorii care îl slujeau pe faraon.

La mai mult de un kilometru distanță, se află statuile colosale de la Memnon, două statui gigantice din cuarțit ale lui Amenhotep al III-lea, înalte de 23 de metri și în greutate de aproximativ o mie de tone. Sunt ridicate la intrarea templului funerar original al faraonului. Aici, la baza buzei dealului de calcar de la Deir el-Bahari și în spatele primului templu maiestuos, se aliniază alte 14 „temple pentru milioane de ani". Acestea sunt temple funerare ale altor 14 faraoni, inclusiv Ramses al II-lea, Amenhotep al II-lea și Seti I, pentru a nu-i numi decât pe cei mai faimoși. Au fost construite să reziste o veșnicie, astfel încât supușii să își poată aminti întotdeauna de faraonii lor.

340-341 Între 2050-1450 î.Hr., marile temple ale lui Mentohotep al III-lea, al reginei Hatsepsut și al lui Tutmes al III-lea au fost construite la baza dealului de gresie de la Deir el-Bahari. Printre umbrele dimineții, se pot zări, în partea de sus a fotografiei, intrările mai multor morminte din Valea Regilor.

341 sus Faimoasele statui colosale de la Memnon se ridică la intrarea templului funerar al lui Amenhotep al III-lea, tatăl viitorului faraon „eretic" Amenhotep al IV-lea/Akhenaton. Cele două statui se află într-o condiție foarte proastă, dar încă mai păstrează o grandoare severă.

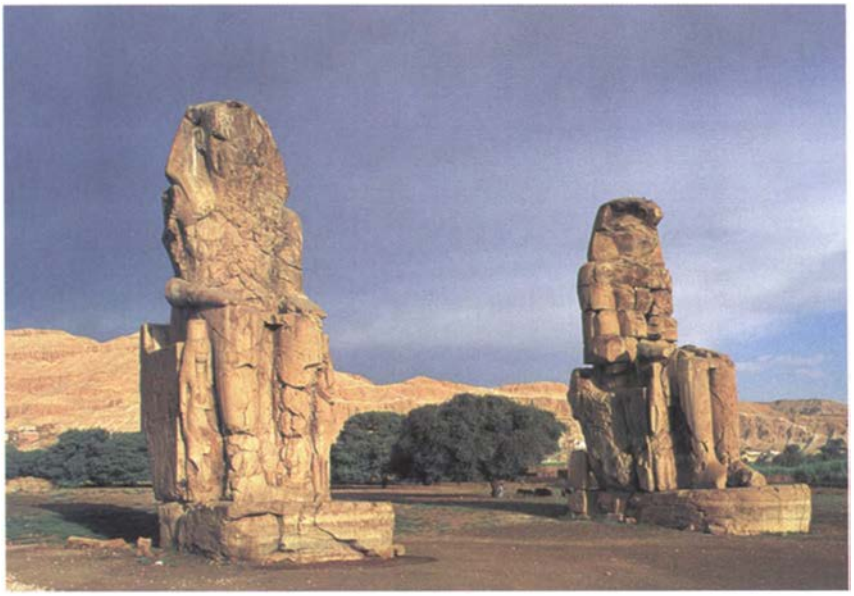

341 centru Ruinele unui „migdol" (un fel de turn de inspirație mesopotamiană) de la Medinet Habu se află în fața unui obelisc și a unui palat ceremonial din templul lui Ramses al III-lea, ultimul mare faraon egiptean, care a trăit la aproape un secol după ilustrul Ramses al II-lea.

341 jos Porticul, cu deschidere către a doua curte a templului lui Ramses al III-lea, se află într-o condiție excelentă. Este susținut de coloane de forma papirusului, sculptate în întregime cu reliefuri și pictate. În dreapta, faraonul primește omagiul zeului Atum, „Întregul".

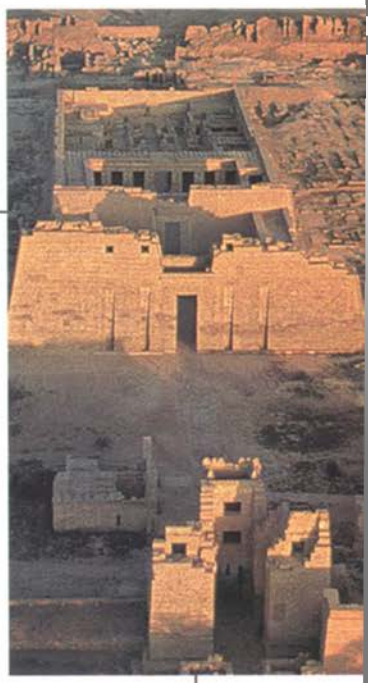

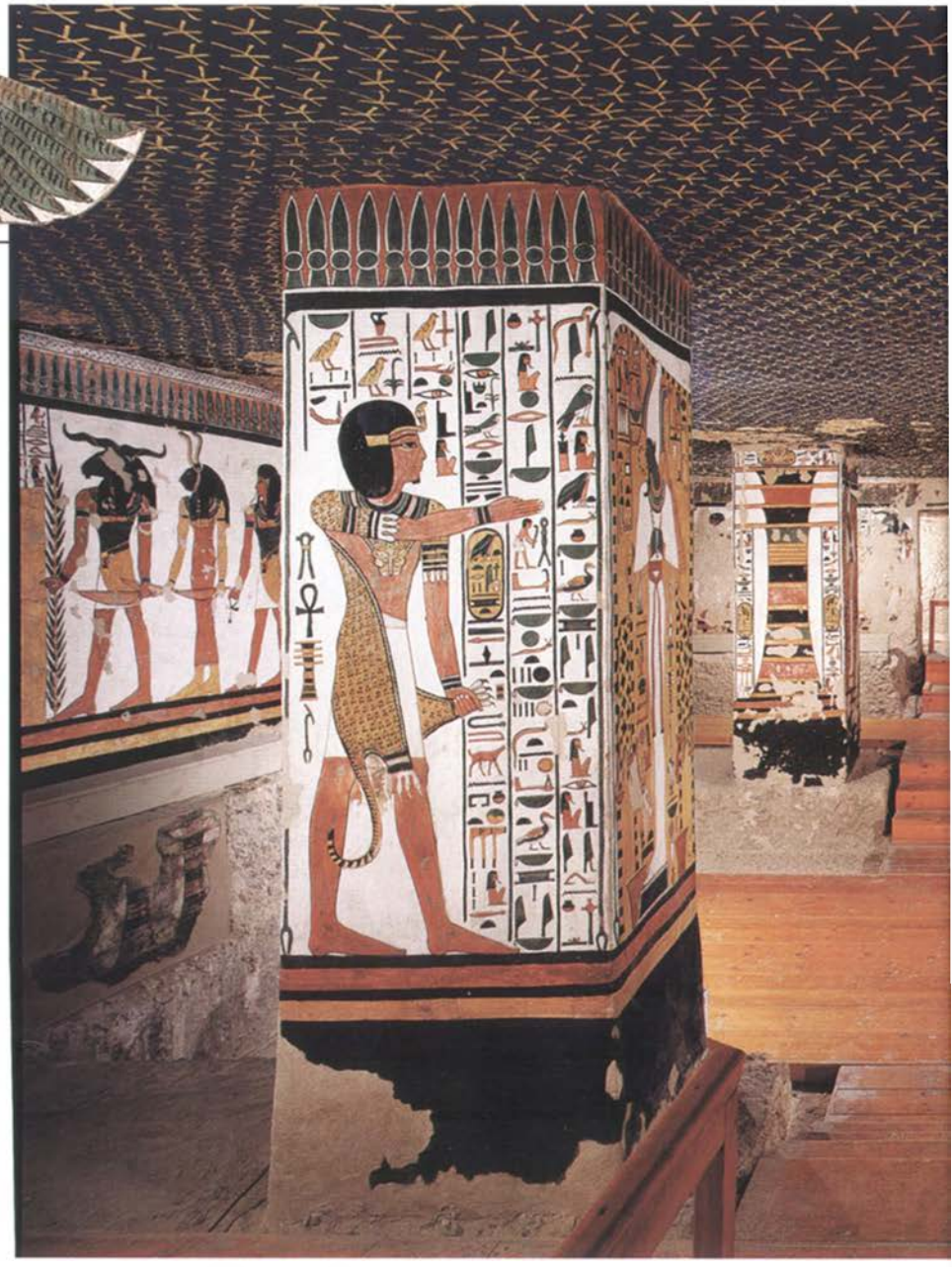

Cu toate acestea, astăzi, la fel ca în Antichitate, faima Tebei se datorează, în principal, Văii Regilor și, într-o mai mică măsură, Văii Reginelor, cele două necropole localizate de cealaltă parte a dealului. Între cele două se întind necropolele civile, incorect denumite „mormintele nobililor". Acesta este un ansamblu de 500 de morminte care se pot distinge de mormintele regale prin arhitectura lor și prin decorațiunile modeste.

Valea Reginelor cuprinde între 75 și 80 de morminte ale dinastiilor XVIII, XIX și XX în care se află nu numai soțiile, ci și copiii sau membrii familiei faraonului. Aceste includ mormintele reginei Titi din Dinastia XX, tânărul Khaemwese, al patrulea fiu al lui Ramses al II-lea și Amenhikhopeshef, fiul lui Ramses al III-lea. Totuși, cel mai faimos și considerat unul dintre cele mai frumoase din tot Egiptul Antic este, fără îndoială, cel al lui Nefertari, soția favorită a lui Ramses al II-lea. Pereții și plafonul cavoului sunt complet acoperiți cu scene în care regina, „cea mai frumoasă dintre toate", înveșmântată în alb și purtând o coroană de aur împodobită cu pene de vultur, este însoțită de divinități egiptene.

342 stânga sus Zeița Maat acceptă ofrandele de la Nefertari (ascunsă privirii). Regina a murit înaintea soțului ei, Ramses al II-lea, dar nu se cunoaște cauza. După ce fost onorată cu monumente cum este Micul Templu de la Abu Simbel, ea a dispărut din documentele istorice.

342 dreapta sus Ta Set Neferu, „Locul copiilor regelui", se află la sud-vest de Valea Regilor. La început, a fost locul de înmormântare al prinților și prințeselor din Dinastia XVIII, dar după un timp, au fost înmormântate aici regine ca Nefertari (soția principală a lui Ramses al II-lea).

342-343 Un plafon împodobit cu o puzderie de stele pe un fond albastru acoperă camera funerară magnific decorată al lui Nefertari, „Casa de Aur". În fundal, cu vedere la nord, se poate vedea ușa care ducea la „locuința lui Osiris", zeu care supraveghea învierea.

343 sus Nefertari aduce hrană ca ofrandă lui Atum și Osiris (stânga), zeul care s-a ridicat din morți, reprezentat aici ca o mumie cu o carnație verde. Ofranda include pâine și carcase de boi decapitate.

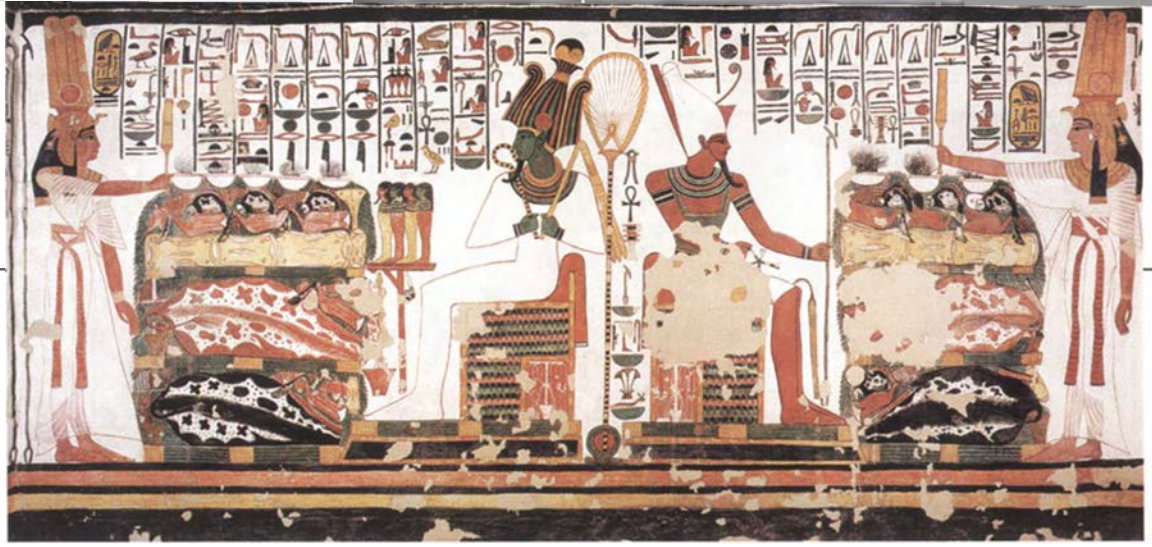

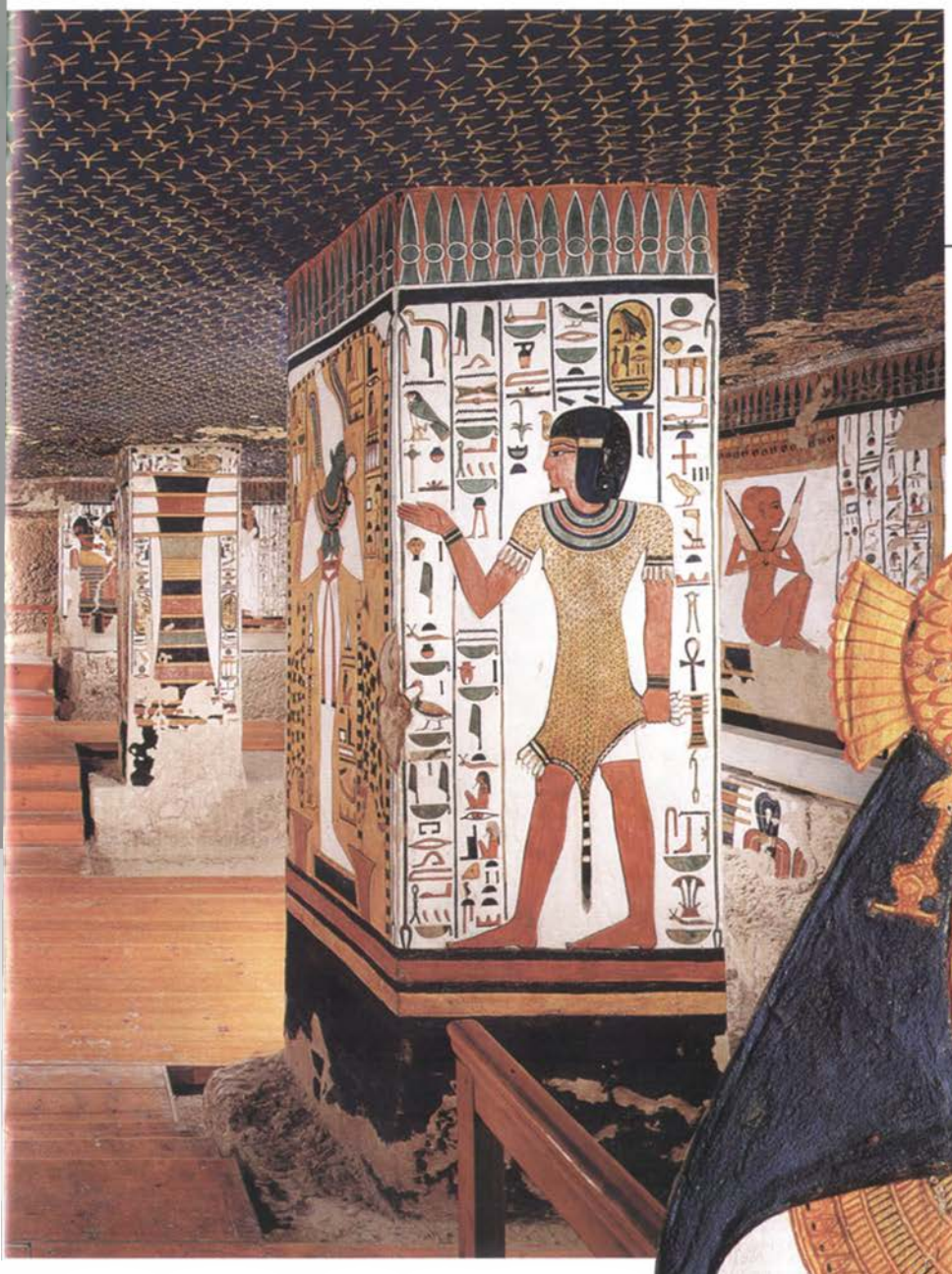

343 centru Nefertari joacă senet, *un joc premergător şahului, cu destinul ei. Acesta era unul dintre numeroasele teste prin care nobilii decedaţi erau obligaţi să treacă singuri (sau cu ajutorul unor divinităţi prietenoase) în călătoria lor în lumea de dincolo.*

343 jos În diferitele decoraţiuni ale cavoului ei, Nefertari este reprezentată cu o podoabă pentru cap de forma unui vultur, semn al statutului ei de mamă a mai mulţi prinţi. Este văzută, de asemenea, purtând un veşmânt ceremonial alb.

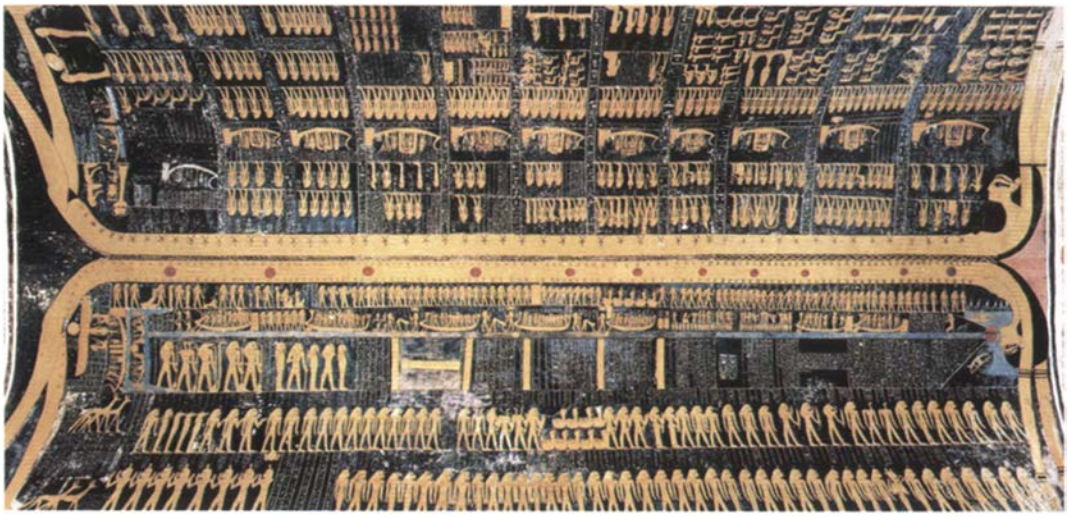

344 sus Zeul Soare își parcurge drumul zi și noapte – reprezentat prin cercuri roșii și stele – peste corpul dual al zeiței Nut, pe plafonul camerei funerare a lui Ramses al VI-lea, din vestul Tebei.

344 jos Procesiunile zeilor, hieroglifele și constelațiile reprezentate de personaje și animale divine (în care stelele sunt marcate cu puncte roșii) împodobesc „plafonul astronomic" al cavoului lui Seti I, tatăl lui Ramses al II-lea.

Valea Regilor este o ravenă adâncă din munții de calcar de la Teba, unde s-au construit 62 de cavouri. Multe conțin rămășițe pământești ale faraonilor, dar altele au aparținut marilor demnitari, iar unele sunt simple morminte-puț, fără inscripții. Primul faraon care a fost înmormântat în necropolă a fost probabil Tutmes (Thutmosis) I (1524-1518) la începutul Dinastiei XVIII, pe fundul văii. În aceeași zonă, după mormântul său urmează cel al lui Seti al II-lea și este

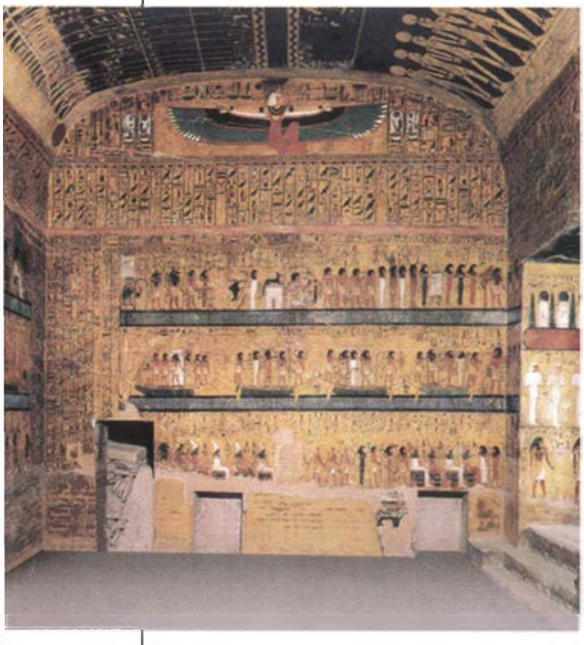

precedat de cel al lui Siptah. Într-o mică vale lăturalnică se află mormintele lui Hatsepsut și Tutmes al IV-lea, iar alți 15 faraoni se află în centrul necropolei.

Planul de construcție al mormintelor este elaborat, dar, în general, include o scară, un coridor de coborâre din care se deschid una sau mai multe camere, iar, la capăt, se află camera funerară cu

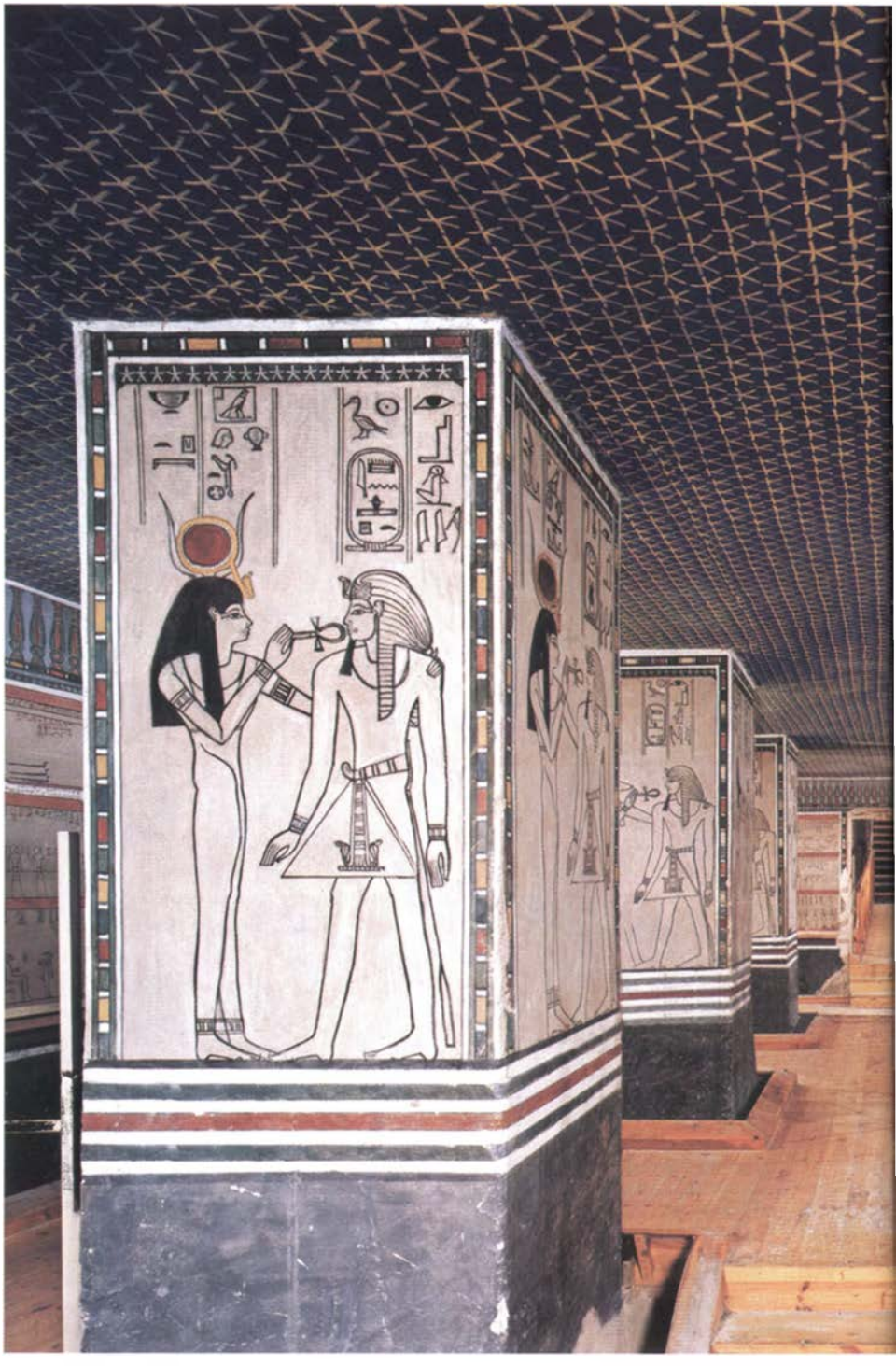

sarcofagul faraonului. În această cameră, conform religiei din Egiptul Antic, regele se transforma într-o entitate divină. Pereții erau acoperiți cu basoreliefuri multicolore reprezentând viața de apoi și călătoria pe care o întreprindea faraonul pentru a ajunge în regatul lui Osiris.

În culmea gloriei sale, Teba reprezenta triumful puterii egiptene, iar pentru greci și romani era un loc al minunățiilor, dar, după cucerirea țării de către arabi, a căzut în uitare. A fost redescoperită doar la începutul secolului al XVIII-lea de către călugărul iezuit Claude Picard, care a sosit aici în 1726. Unul dintre primii europeni care a desenat imagini ale Tebei a fost artistul danez Frederik Ludwig Norden, urmat de Richard Pococke, care a schițat o hartă detaliată a Văii Regilor. În secolul al XIX-lea, pe măsură ce „stilul" egiptean antic se dezlănțuia în Europa, monumentele de la Teba atrăgeau arheologi, învățați ca Prosper Jollois și Edouard de Villiers, artiști ca David Roberts, fără a mai menționa mulți vizitatori lipsiți de scrupule care căutau un profit facil prin contrabandă cu obiecte antice.

Deși multe dintre comorile Văii Regilor au fost prădate, învățații europeni au contribuit decisiv la descifrarea hieroglifelor și la săpăturile din capitala egipteană din secolele al XIX-lea și al XX-lea. În sfârșit, în 1922, după zece ani de muncă asiduă, Howard Carter a descoperit ultimul mormânt, fără îndoială unul dintre cele mai fascinante și mai misterioase, din Valea Regilor: mormântul lui Tutankamon, faraonul copil.

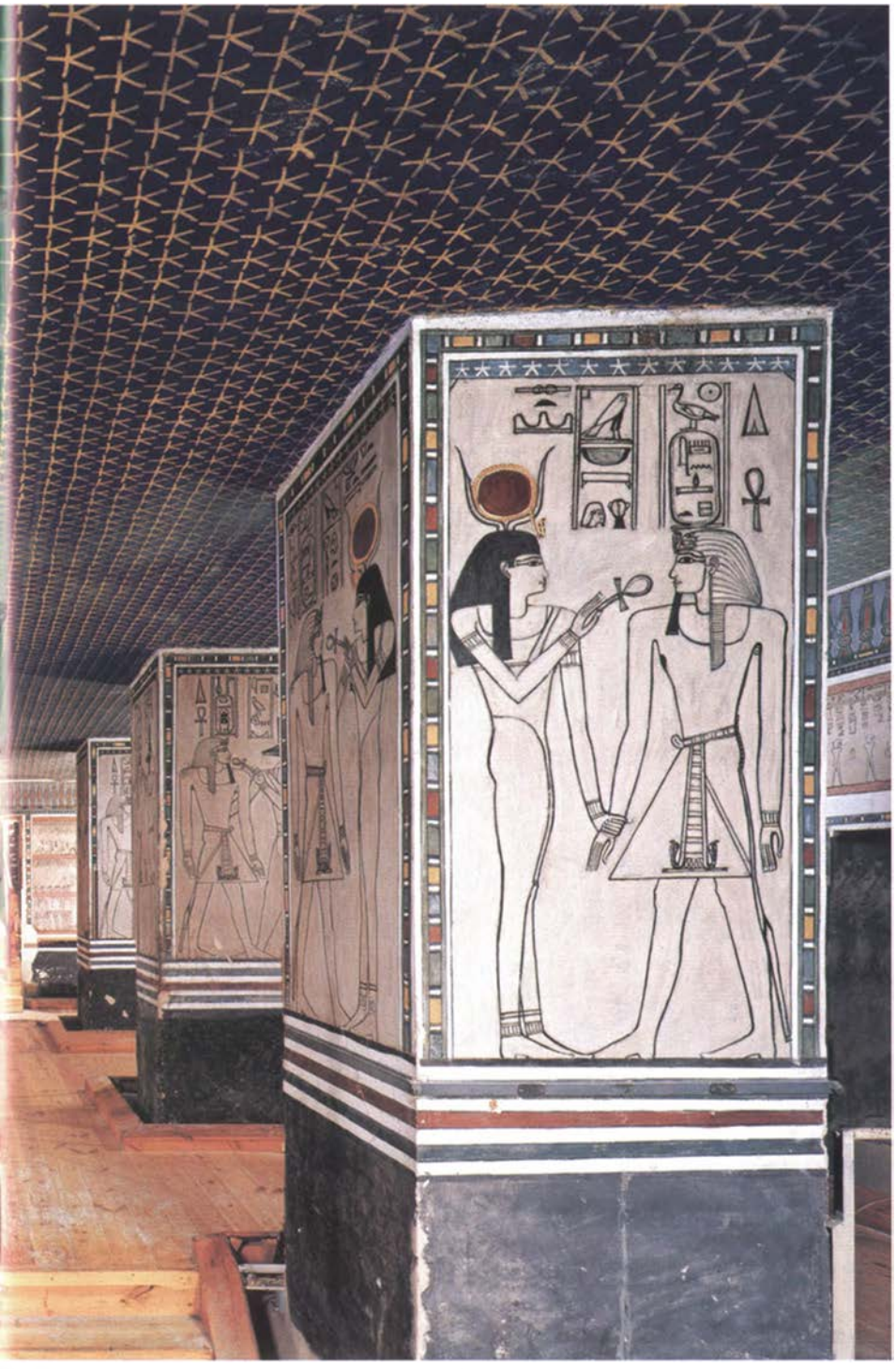

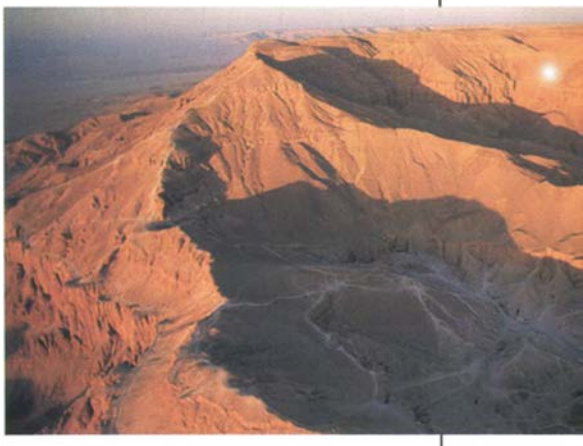

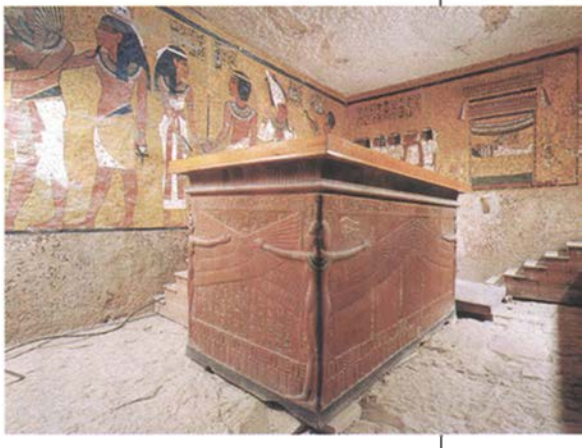

344-345 Diferiți zei (cu Hator în fundal) sunt prezenți în viața lui Amenhotep al II-lea, care poartă pătura nemes în picturile de pe cei șase stâlpi din camera funerară a cavoului faraonului Dinastiei XVIII.

345 sus Acoperite de umbră în fundul Văii Regilor, se află intrările în morminte. Acest nou concept s-a dezvoltat în timpul Noului Regat și s-a bazat pe ideea unor coridoare lungi care coboară către camera funerară. Mormântul lui Tutankamon se află în zona de o culoare mai deschisă din centrul fotografiei.

345 jos Zeița Nephthys își întinde aripile pentru a proteja un colț al sarcofagului exterior al lui Tutankamon, din cuarțit roșu sculptat cu migală. Faima acestui mormânt se datorează faptului că, practic, a fost singurul care a fost găsit aproape intact, dar, de fapt, este unul mic în raport cu cele ale altor regi egipteni.

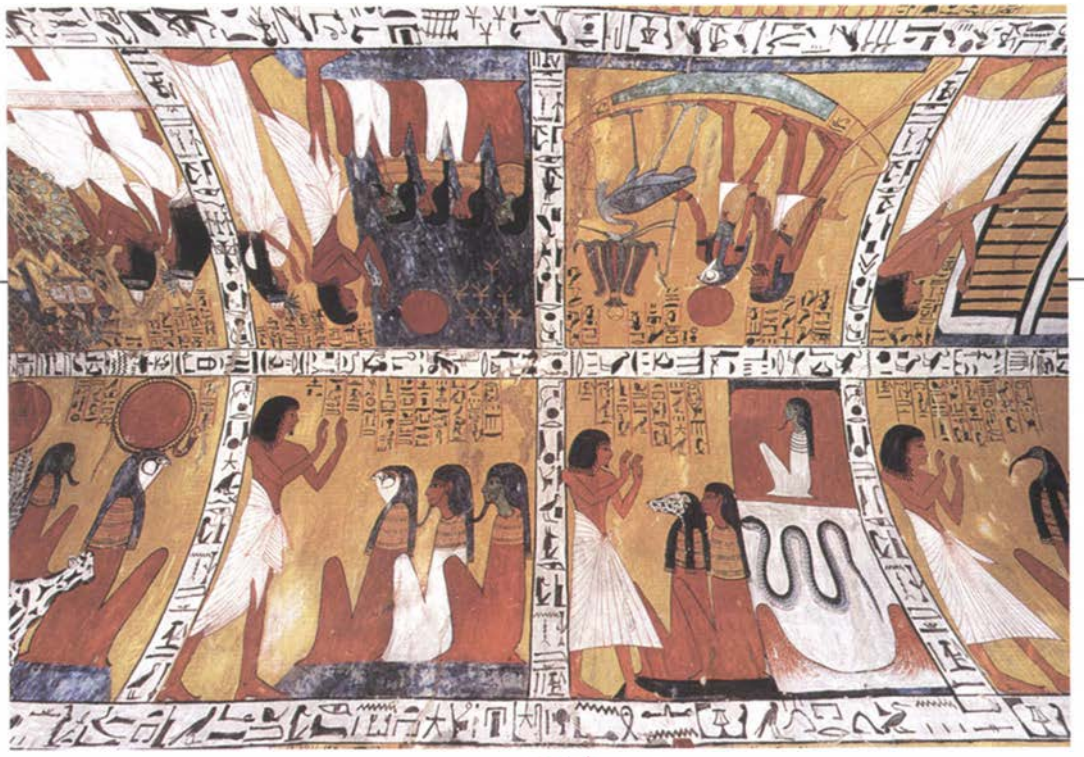

346 sus și stânga jos
Meșteșugarii care lucrau în Valea Regilor își puteau permite morminte frumoase. Fotografia de mai sus arată plafonul cavoului lui Sennedjem, iar cea de jos cel al lui Pashedu.

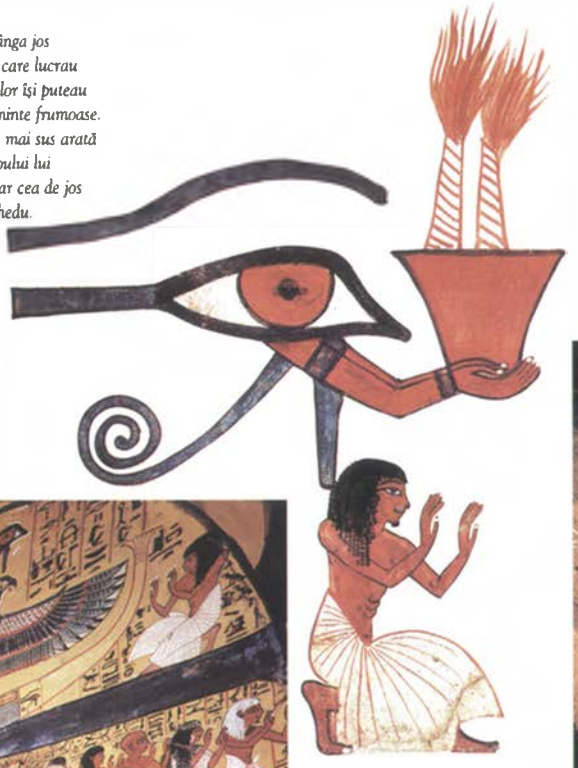

346 dreapta jos
Reprezentând promisiunea vieții veșnice – dar, de asemenea, al muncii veșnice – Câmpurile lui Iaru îl întâmpină pe Sennedjem, care, în această pictură din cavoul lui din vestul Tebei, este ajutat la muncile agricole de soția sa Ineferti.

347 O decorațiune pictată pentru a imita un covor un colorat împodobește un plafon din cavoul lui Sennefer, cancelarul lui Amenhotep al II-lea din Dinastia XII (secolul al XIV-lea î.Hr.).

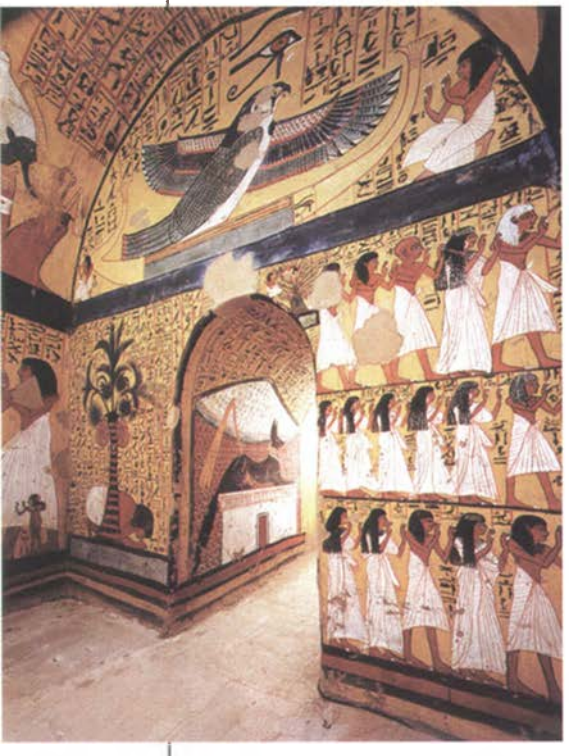

346 centru stânga Pashedu îngenunchează sub un ochi udjat care poartă un vas pentru jăratic, ofrandă adusă zeilor. Această imagine a decedatului se află pictată pe perete deasupra sarcofagului.

346 centru dreapta
Fără a avea grandoarea monumentelor regale, satul lucrătorilor descoperit în apropierea Văii Regilor oferă informații interesante asupra vieții din Vechiul Egipt.

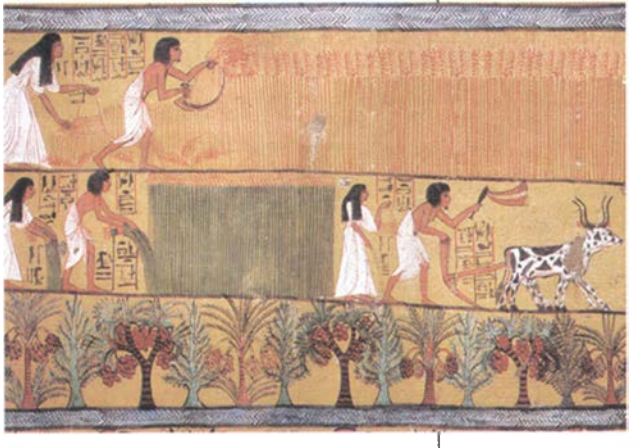

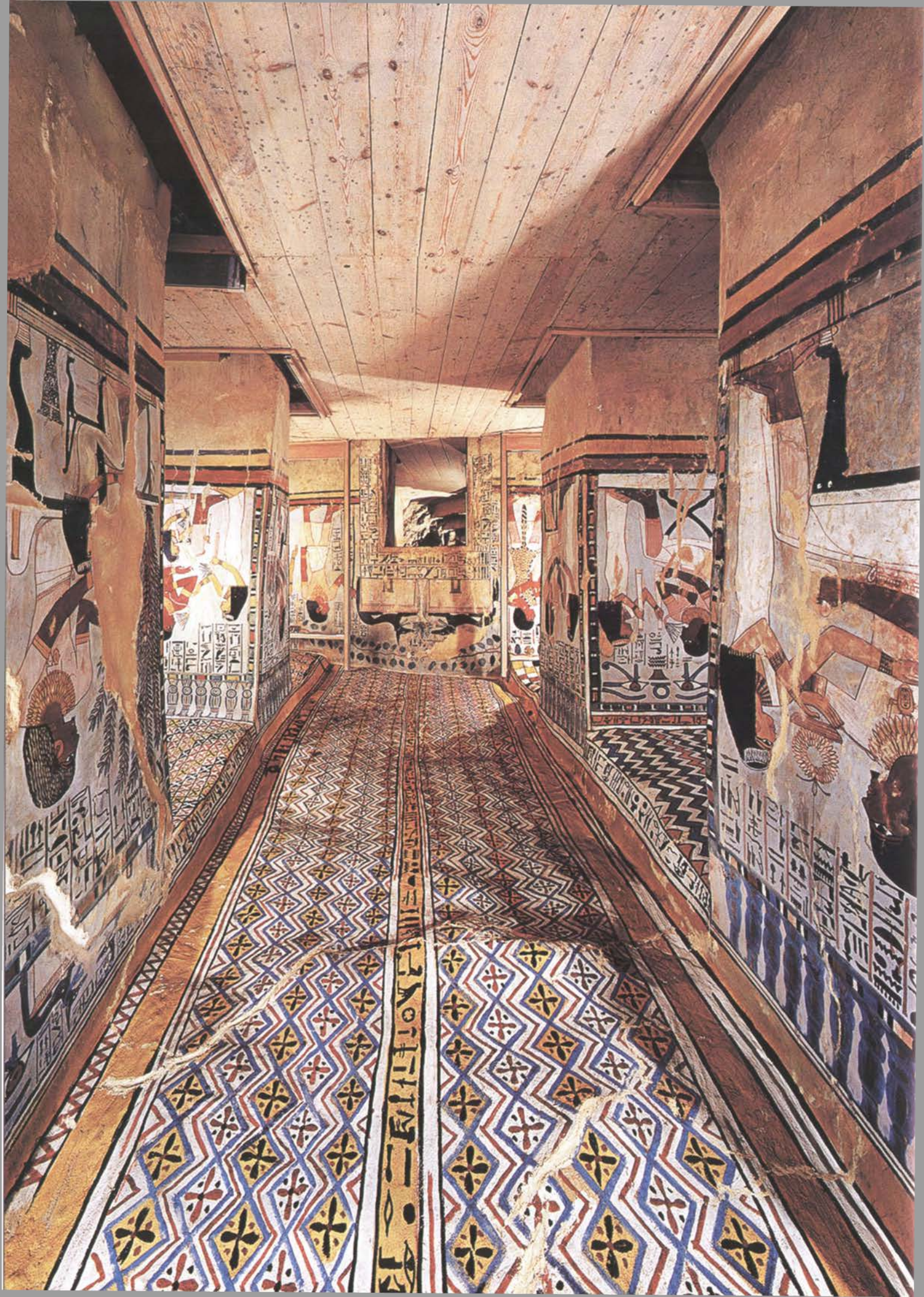

Monumentele nubiene de la Abu Simbel şi Philae

EGIPT

GUVERNĂMÂNTUL ASWAN
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1979
CRITERII: C (I) (III) (VI)

A fost nevoie de douăzeci de ani pentru a termina campania lansată de UNESCO în 1960 pentru a salva magnificele temple de la Abu Simbel. Construite pe malul stâng al Nilului în urmă cu peste 3 250 de ani de către Ramses al II-lea şi, în întregime, sculptate în zidul de piatră, templele se află la 281 de kilometri la sud de Aswan, dar nu destul de departe de locul unde s-a construit marele baraj de pe Nil. Pe măsură ce apele creşteau în spatele digului, devenea din ce în ce mai clar că Abu Simbel era în pericol. S-a hotărât, deci, secţionarea templelor, dezasamblarea lor şi reconstruirea

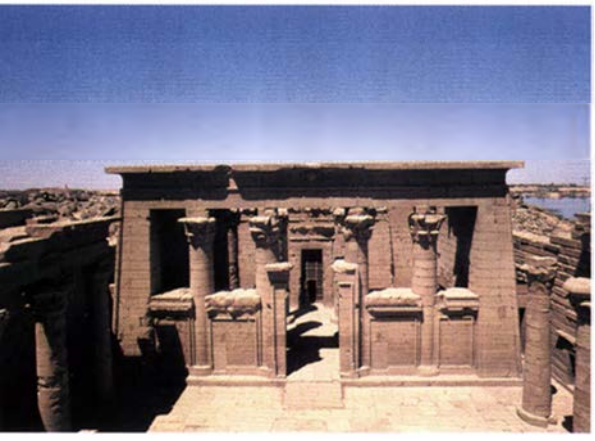

lor la o distanţă de 200 de metri de amplasamentul original.

Pentru această operaţiune complexă, au fost tăiate 15 000 de tone de piatră în 1 036 de blocuri, numerotate cu grijă, iar în decursul procesului s-au îndepărtat 300 000 de tone de piatră. Apoi structurile au fost reasamblate, reconstruindu-se şi inelul muntos din jurul templelor. Aceeaşi soartă a avut-o şi templul mai puţin faimos, dar la fel de important, de la Philae, situat între marele baraj şi barajul Aswan, precum şi templele de la Gerf Hussein, Dakka, Amada, Derr, Kalabsha, Qasr Ibrahim şi Wadi as-Sabua, iniţial cunoscut sub numele de „Casa lui Amun".

Luând în consideraţie faptul că Egiptul a donat mai multe temple minore unor ţări, în semn de mulţumire pentru ajutorul acordat în cadrul operaţiunii de salvare, este limpede cât de mult acea perioadă de douăzeci de ani a modificat geografia vechii Nubia. Templul de la Debod, donat Spaniei, acum se află la Madrid; templul de la Dendur se află la Metropolitan Museum din New York; templul de la El-Lessiya se află în Muzeul egiptean din Torino; poarta templului de la Kalabsha a plecat la Muzeul Egiptean din Berlin; iar templul de la Taffa se află la Rijksmuseum van Oudheden din Leiden, Olanda.

Istoria Nubiei – vasta regiune deşertică de-a lungul Nilului, care ocupă toată partea de sud a Egiptului şi o parte din Sudan – are aproape şase mii de ani. Locuirea regiunii a început în jurul anului 3800 î.Hr. de către populaţii semi-nomade care treptat s-au aşezat pe malurile fertile

348 sus Închinat zeului scrisului şi al cunoaşterii, Thot, micul templu nubian de la Dakka (Selqet pentru egipteni) a fost construit în secolul al III-lea î.Hr. deasupra unei clădiri din Dinastia XVIII (între secolele al XVI-lea şi al XII-lea î.Hr.) şi a fost renovat de regii din Meroe, de Ptolemei şi de romani.

348 jos O faţadă remarcabilă precede atriumul hipostil al templului de la Kalabsha, construit pentru Octavian la graniţa de sud a Imperiului Roman în formare. Acesta este cel mai mare templu nubian construit ca o structură complet independentă, care nu mai era parţial săpată în stâncă.

348-349 Templul de la Wadi es-Sabua a fost construit în secolul al XIV-lea î.Hr. în partea care odată a fost – şi încă mai este – sudul extrem al Egiptului. Mutat în anii 1960 pentru a-l proteja de apele în urcare ale lacului Nasser, se poate ajunge la templu pe o alee cu sfincşi cu capete umane şi de şoimi, care i-au adus numele de „Wadi al Leilor" [uedul leilor].

ale fluviului, dând naştere unei civilizaţii destul de sofisticate. Între anii 2000-1559 î.Hr., regiunea era guvernată de regatul Kerma din apropiere, dar egiptenii au început să-şi exercite influenţa peste o parte din Nubia de la începutul mileniului al II-lea î.Hr. şi, practic, au dominat-o în jurul anului 1100 î.Hr. Regiunea i-a interesat pe faraoni dintr-o serie de motive, dar, cel mai important lucru, era bogată în metale preţioase şi piatră de

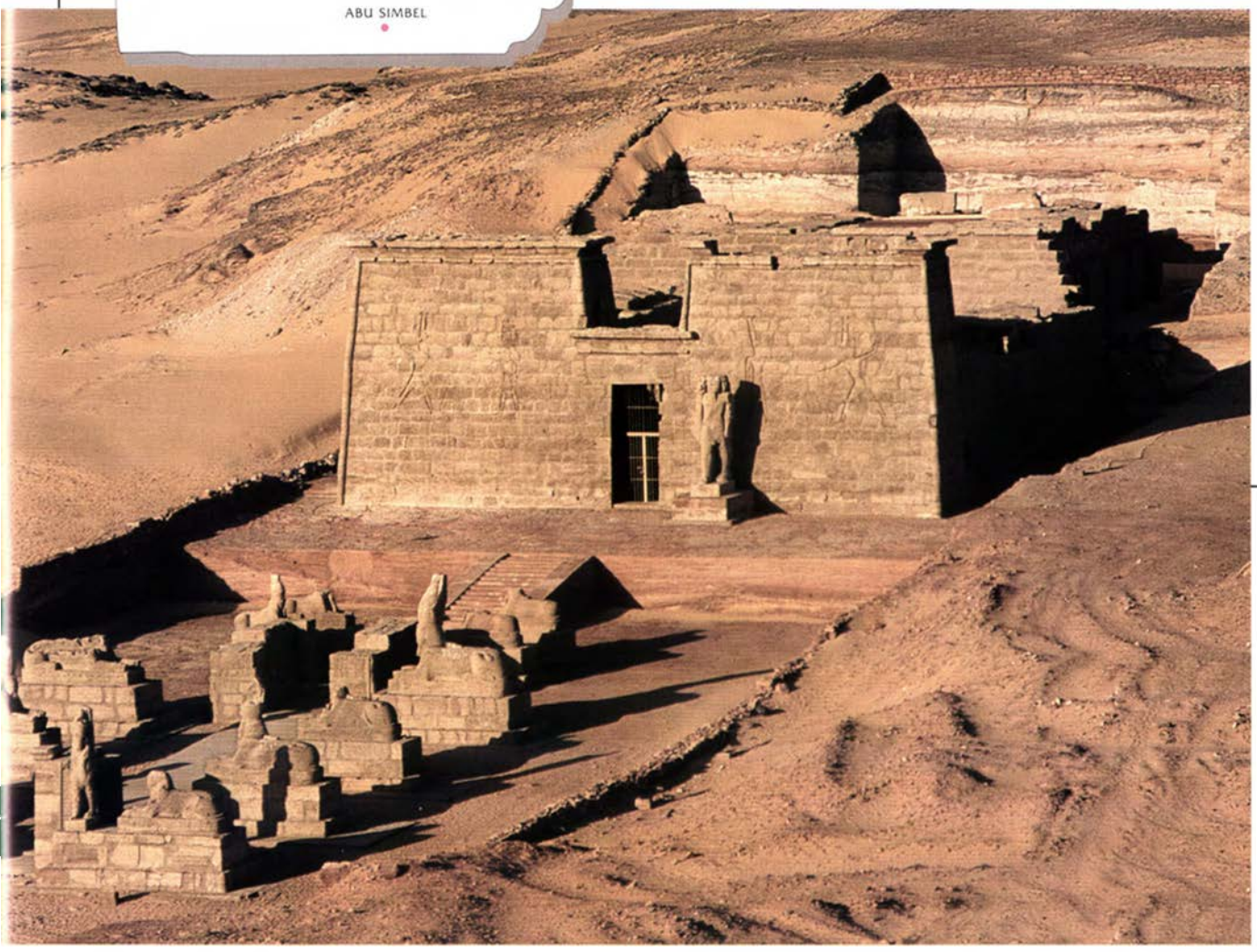

construcție. În al doilea rând, reprezenta un coridor prin care egiptenii puteau face comerț cu tămâie, smirnă, fildeș, abanos, uleiuri, rășini, piei de leopard și panteră și alte mărfuri exotice din Africa Centrală. Într-un final, a devenit rapid o regiune în care Egiptul putea găsi ușor mână de lucru. În timpul Dinastiei a IV-a, de exemplu, s-a desfășurat o campanie de înăbușire a unei revolte care a dus la deportarea în Egipt a 7 000 de sclavi pentru a construi acolo palate regale.

349 sus Templul de la Amada a fost închinat lui Amon-Ra și a fost construit de Tutmes al III-lea în secolul al XV-lea i.Hr. Mai târziu a fost restaurat de diferiți faraoni, inclusiv Ramses al II-lea.

349 jos Insula Philae este unul dintre cele mai faimoase situri din Egipt, chiar dacă edificiile sale nu sunt, în mod excepțional, monumentale, nici vechi (templul mai mare din imagine, dedicat lui Isis, a fost ptolemeic, iar chioșcul din dreapta sa a fost construit de Traian).

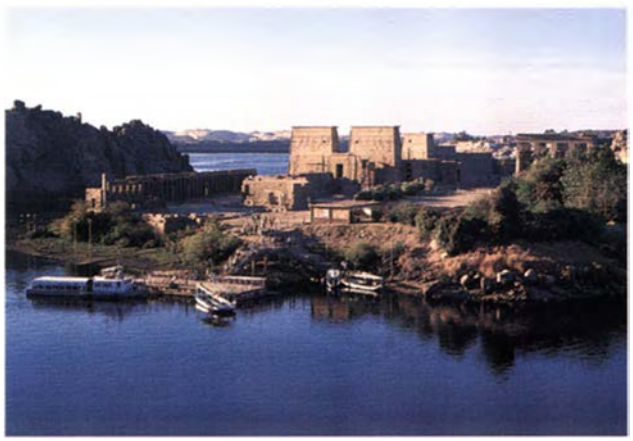

În ciuda lungii sale istorii și a legăturilor puternice ale regiunii cu Egiptul faraonilor, aproape toate dintre cele mai importante temple din Nubia au fost construite în perioada Noului Regat, în mod deosebit în perioada dinastiilor XVIII și XIX (1548-1186 î.Hr.). Diferiți faraoni au contribuit la construcția lor, dar perfecțiunea artistică a fost atinsă sub Ramses al II-lea, care a domnit între 1279-1212 î.Hr. alături de cele cinci ori șase soții ale sale, una dintre acestea fiind faimoasa Nefertari. Toate templele de la Derr, Gerf Hussein și Wadi as-Sabua, toate au fost construite la ordinul lui Ramses sau al demnitarilor săi.

Cel mai impresionant este, desigur, templul extraordinar de la Abu Simbel, construit în cel de-al treizeci și patrulea an al domniei sale (1245 î.Hr.) împreună cu un alt templu mai mic închinat lui Nefertari și zeiței Hathor. Fațada imensă a templului principal tăiată în stâncă se ridică la 30 de metri înălțime și are o lățime de 36 de metri; este decorat cu patru statui colosale înalte de 20 de metri, reprezentându-l pe Ramses stând pe tron și purtând coroana dublă a Egiptului de Sus și de Jos. Statuile mai mici care stau la picioarele lui Ramses îi reprezintă pe membrii cei mai apropiați ai familiei faraonului. Unul dintre aceștia are trăsăturile lui Nefertari, iar celelalte figuri îi reprezintă pe mama lui Ramses, cele trei fiice și cei doi fii. Basoreliefurile de pe tron reprezintă regatele și popoarele cucerite în timpul campaniilor militare ale faraonului. Deasupra mijlocului intrării în templu, se află imaginea zeului Ra cu cap de șoim sau Ra-Harakhti, zeul

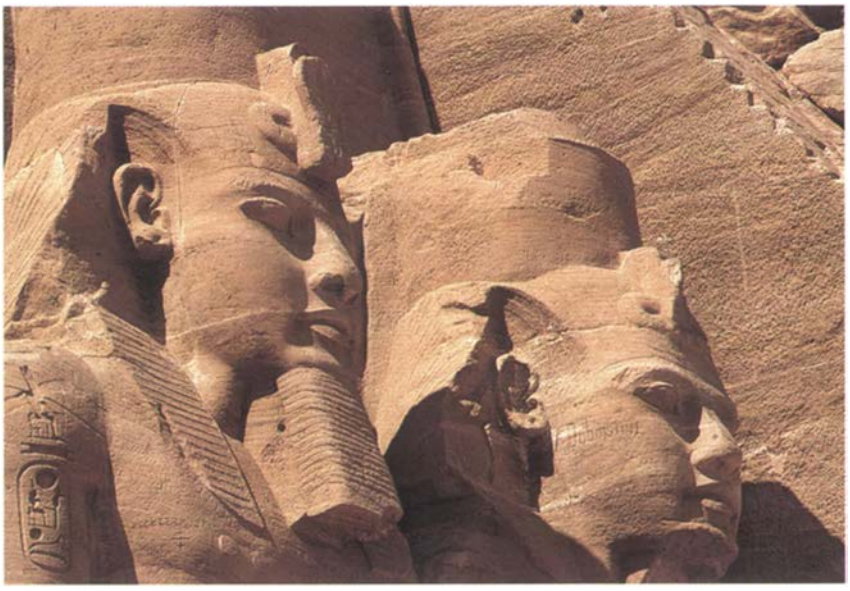

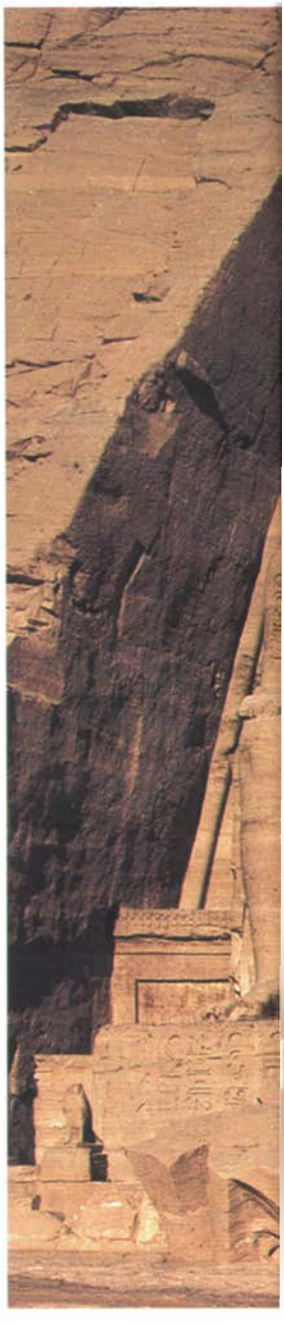

350 sus Apele lacului Nasser scaldă malurile noului amplasament al templelor de la Abu Simbel, a căror relocare din anii '60 a reprezentat o reușită inginerească fără precedent. Au fost reconstruite până la ultimul detaliu chiar și dealurile în care au fost tăiate templele.

350 jos Cele două statui colosale din dreapta se profilează pe peretele de stâncă naturală din care au fost săpate. Găurile lăsate de schelele folosite de sculptorii din Antichitate se pot vedea de-a lungul marginii stâncii.

350-351 Fațada marelui templu de la Abu Simbel arată ca un obelisc: este decorată cu patru statui colosale ale lui Ramses al II-lea și statuile minuscule ale unora dintre fiicele sale, a mamei lui și a soției sale, Nefertari. A doua statuie colosală din stânga s-a prăbușit în urma unui cutremur, în timpul domniei lui Ramses.

351 stânga sus Fațada micului templu (templul închinat lui Nefertari, la nord de marele templu) are două caracteristici neobișnuite: regina apare reprezentată în două dintre cele șase statui și, mai ciudat, la aceleași dimensiuni ca ale faraonului.

351 dreapta sus Prizonierii nubieni legați la gât unii de alții sunt sculptați la sud de intrarea în marele templu de la Abu Simbel. Imagini similare se găsesc în sculptura egipteană încă din perioada pre-dinastică.

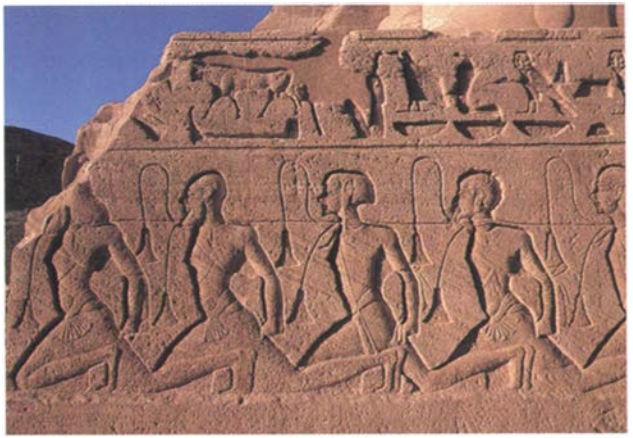

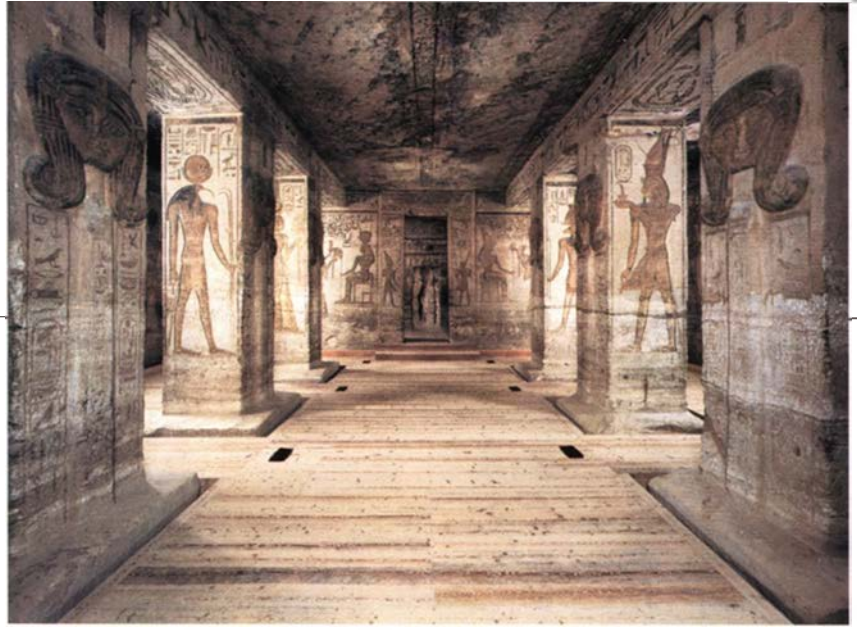

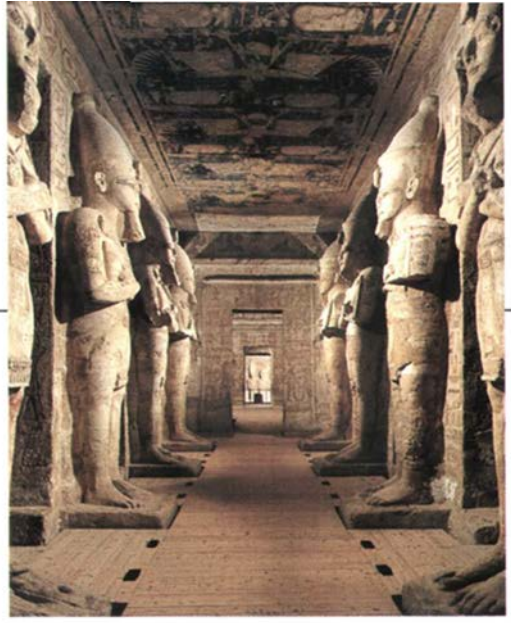

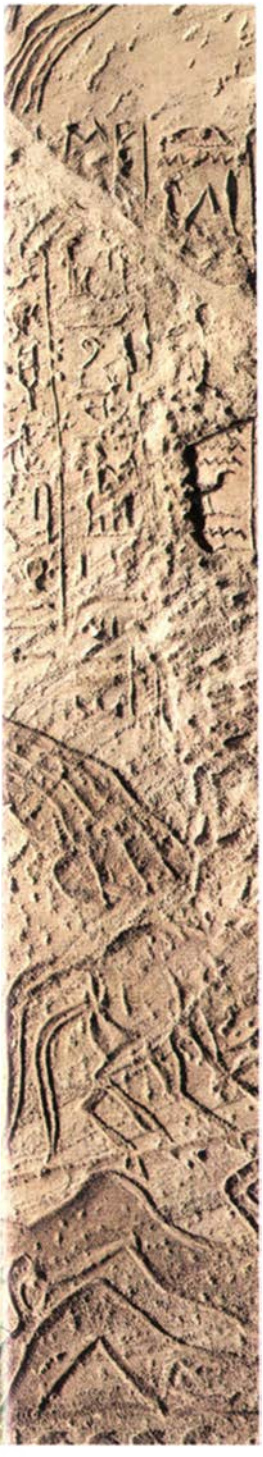

352 sus A doua sală susținută de stâlpi, în apropiere de cella (se vede în fundal, cu o statuie a faraonului la mijloc), din micul templu de la Abu Simbel prezintă scene cu regele și zeii, mai degrabă decât bătălii. Ramses primește îmbrățișarea protectoare a zeilor și le aduce tribut.

352-353 Hoardele de inamici ai Egiptului cad sub săgețile lui Ramses al II-lea în acest relief de la Abu Simbel. Decorațiunile gravate pe pereții sălii mari din marele templu conțin ritualuri și diferite scene de bătălie, dedicate, în special, victoriei de la Qadesh.

353 sus Lui Ramses al II-lea nu i-a fost teamă să înlocuiască imaginile zeilor cu ale sale. Opt statui-coloane pe două rânduri din sala mare din marele templu de la Abu Simbel îl reprezintă pe el, și nu pe Osiris, după cum era obiceiul. În spatele sălii, se pot vedea două dintre cele patru statui din cella, reprezentându-l pe Ptah, Amon-Ra, Ra-Horakhti și pe rege.

353 jos Regina Nefertari aduce un omagiu celor trei zei care stau jos, prin ofrande prezentate pe două mese și prin cele două flori de lotus, pe un perete din templul mic. Relațiile dintre suverani și zei erau văzute ca un fel de relații de familie, faraonul și reginele sale cele mai importante primind darul vieții veșnice în virtutea acestei legături.

soare. Pe cornișa superioară a fațadei, se află 22 de statui reprezentând babuini.

În interior, imediat după vestibul, se află o imensă sală hipostilă, susținută de opt stâlpi osirieni, care duce într-o a doua sală hipostilă mai mică, iar apoi un al doilea vestibul care precede *cella*. Aici, pe un mic altar, se aflau statuile celor mai importanți patru zei din epocă: Ptah din Memphis, care avea legătură cu regatul morților, Amon-Ra

Timp de secole, Abu Simbel a fost uitat până când, în martie 1830, norocosul călător și explorator elvețian Johann Ludwig Burchardt a descoperit acest loc. Doar cu un an înainte, Burchardt redescoperise Petra în Iordania, capitala legendară a nabatienilor. La Abu Simbel, totuși, Burchardt nu a putut decât să admire fațada monumentală din exterior, deoarece intrarea era blocată de nisip.

din Teba și Ra-Harakhti din Heliopolis (amândoi zei soare) și Ramses însuși, căruia i se atribuia o origine divină. Poziția templului a fost astfel calculată ca de două ori pe an – în zorii zilelor de 20 februarie și 20 octombrie – razele soarelui, divinitate adorată de babuini, să pătrundă în sala centrală a edificiului până la *cella* și să lumineze statuile faraonului și ale zeilor-Soare Amon-Ra și Ra-Harakhti. Statuia lui Ptah era doar ușor atinsă de lumina soarelui, dar niciodată complet luminată.

Doi ani mai târziu, un alt călător, anticarul englez William John Banks, însoțit de italianul Giovanni Finati, a reușit să intre în micul templu închinat lui Nefertari. A mai fost nevoie de doi ani, până la 1 august 1817, când un alt explorator italian, Giovanni Belzoni, care lucra pentru consulul englez Henry Salt, a reușit să îndepărteze nisipul care bloca intrarea, după o lună de muncă grea, și a eliberat minunățiile de la Abu Simbel din „închisoarea" lor.

Volubilis

MAROC

MOULAY IDRISS ZERHOUN
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1997
CRITERII: C (II) (III) (IV) (VI)

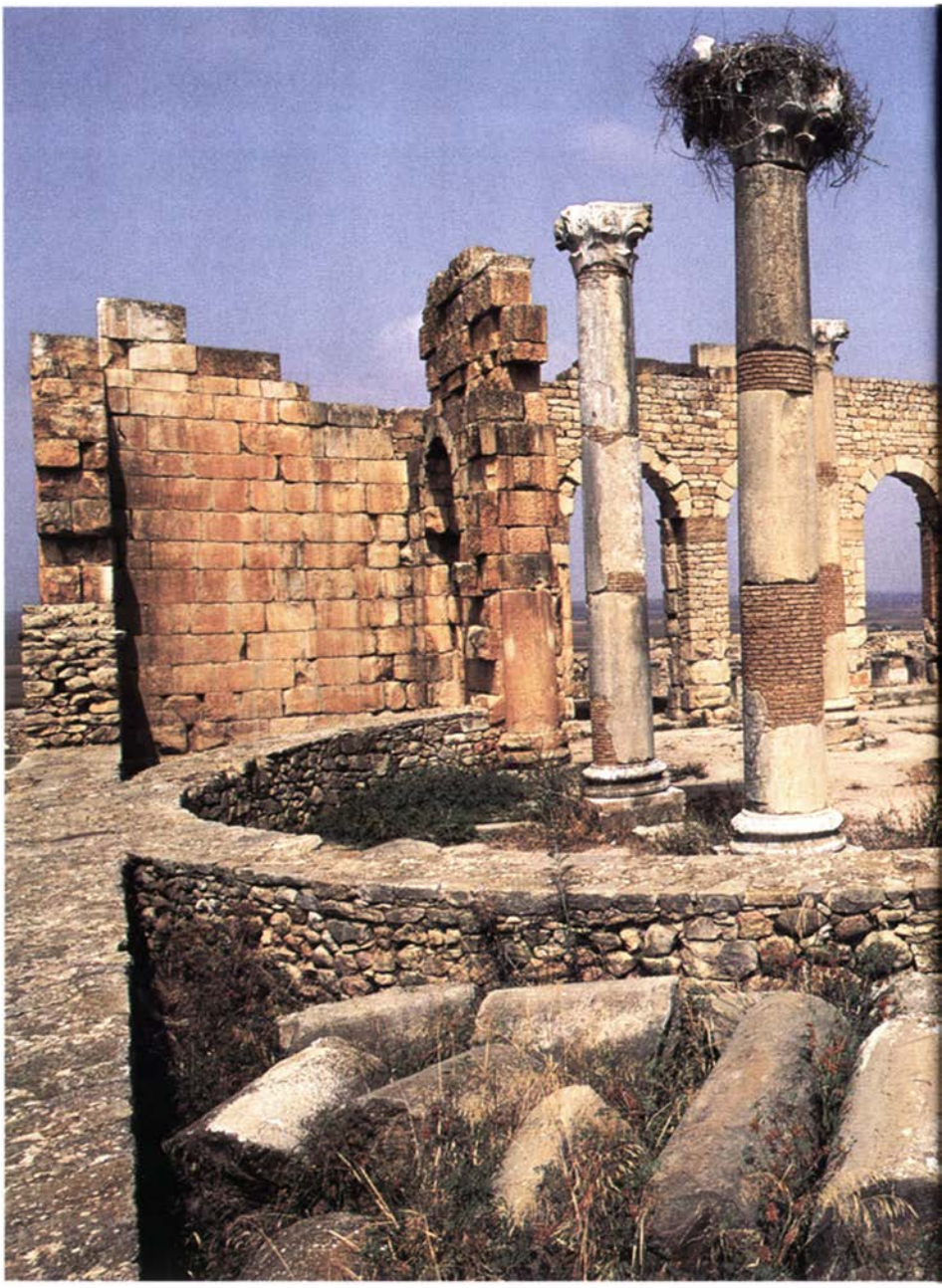

Volubilis se află la o altitudine de 4 000 de metri pe o câmpie triunghiulară mărginită de două cursuri torențiale de apă, uedul Fertassa și uedul Khomane. Berberii îi spun Oualili, după floarea viu colorată care crește pe câmpurile din jurul așezării. Acest peisaj bucolic și fertilitatea pământului probabil i-a ispitit pe romani să-l asasineze pe rege, Ptolemeu, și să cucerească cetatea în anul 40 î.Hr.

Cu toate că Volubilis este faimoasă pentru ruinele sale romane (deși, pentru a crea confuzie, arabii i-au spus Ksar Pharoun, „Palatul Faraonului", datorită măreției monumentelor sale), a fost, de fapt, fondată de către o populație din Mauritania în secolul al III-lea î.Hr., cu mult înainte ca romanii să înceapă cucerirea nordului Africii. Din perioada celor peste două secole în care a fost independentă au rămas puține lucruri, cu excepția câtorva fragmente ale templelor de cult punic și a unui misterios tumulus. Romanii au intervenit chiar asupra peisajului

înconjurător, doborând copaci pentru a face loc pentru ceea ce avea să devină regiunea cea mai de vest a imensului grânar al Romei.

Într-o scurtă perioadă de timp, împăratul Claudius a extins dominația Romei asupra unei vaste regiuni care cuprindea Marocul de astăzi și o parte din Algeria. Aceasta era împărțită în două zone, una de apus cu capitala la Tingi (azi, Tanger) și alta de răsărit sub conducerea cetății Caesara. Volubilis, care, a ajuns să aibă o populație de 20 000 de locuitori, formată din romani, cartaginezi, sirieni, berberi și evrei, a fost ridicată la rangul

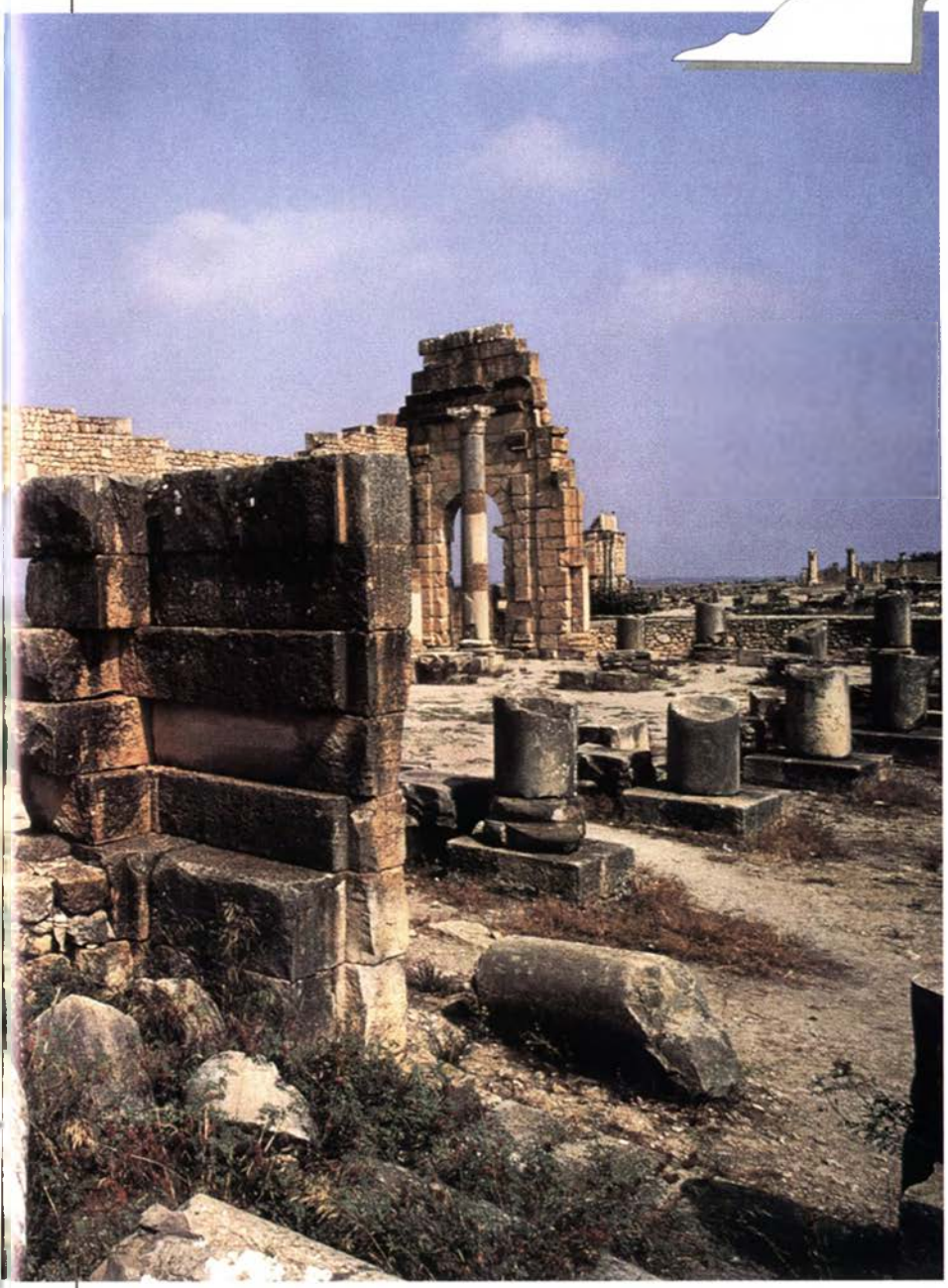

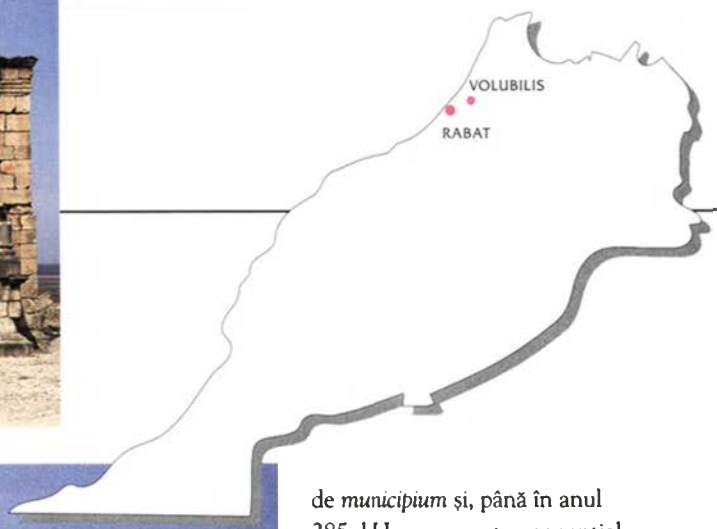

de *municipium* și, până în anul 285 d.Hr., a crescut exponențial.

Operațiunile de excavare au început în Maroc, în perioada protectoratului francez și continuă și astăzi. În prezent, săpăturile au scos la iveală mai mult de jumătate din cele 40 de hectare pe care, odată, se întindea orașul. Cele mai mari modificări aduse planului orașului datează din secolul I d.Hr., când au fost pavate străzi și s-au construit băi și temple. În 168-169 d.Hr., împăratul Marcus Aurelius a ordonat ca orașul să fie dotat cu un zid de apărare cu opt porți. Cu toate acestea, cele mai importante clădiri publice s-au construit în timpul dinastiei lui Alexandru Severus (193-235 d.Hr.): forumul (cu o suprafață de 1120 de metri pătrați), *capitolium*-ul și bazilica închinată lui Jupiter, Iunonei și Minervei. Ca semn de recunoștință față de împăratul Caracalla, pentru faptul că a acordat locuitorilor din Volubilis rangul de cetățeni romani, în anul 217, orașul a construit un arc de triumf în onoarea sa.

Zona rezidențială a orașului prezintă numeroase cuptoare de pâine, prese de ulei și case luxoase. Casele de pe *decumanus maximus* merită o atenție specială, în special Casa lui Ephebus, care are un mozaic al lui Bacchus într-un car de luptă tras de pantere, Casa Coloanelor, denumită astfel după coloanele în diferite stiluri din portic – unele sunt spiralate – și Casa lui Venus, care a fost decorată cu cele mai elegante mozaicuri din oraș.

354 jos O scară largă duce la capitolium, care debutează cu patru coloane. Importanta construcție publică a fost construită în anul 217, sub principatul lui Macrinus.

354-355 Bazilica, construită în secolul al III-lea d.Hr., cu două absidе și o navă cu două strane, are vedere către forumul din Volubilis, de asemenea ridicat în timpul dinastiei lui Alexandru Severus. Este posibil ca unele dintre spațiile din jurul clădirii să fi avut funcții administrative.

355 sus Două coloane ale cornișei se ridică de o parte și de alta a singurei bolți cilindrice drepte a remarcabilului arc de triumf al lui Caracalla, pentru a încadra două nișe pentru statui. La baza acestor nișe, se pot vedea bazine cu apă, probabil legate de niște fântâni.

356 sus Casa cu Coloane își datorează numele acestor elegante coloane spiralate, o parte din elaboratul aparat decorativ al acestui portic, caracterizat și prin neobișnuitul impluvium circular.

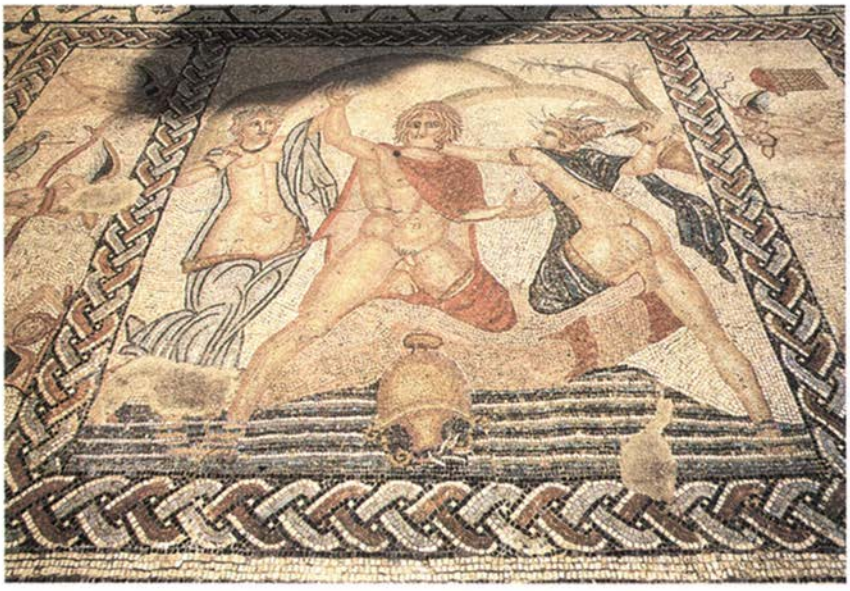

Spre deosebire de majoritatea orașelor din provincia romană Africa, Volubilis nu a fost abandonat în momentul în care s-a prăbușit imperiul, iar populația, care a îmbrățișat creștinismul în masă în jurul anului 600, a continuat să vorbească latina până la sosirea arabilor în secolul al VIII-lea. O scurtă perioadă de timp, orașul a fost capitala primei dinastii musulmane din Maroc, sub Idriss I. La moartea acestuia, fiul său, Idriss al II-lea, a mutat capitala la Fez, iar prosperitatea cetății Volubilis a început să decadă până când, într-un final, a fost părăsită la puțin timp după anul 1000.

356 centru și 356-357 Splendidul panou care reprezintă suita zeiței frumuseții este o parte din mozaicul care decorează Casa lui Venus. Clădirea, cu o suprafață de 1 200 de metri pătrați, este cea mai luxoasă reședință patriciană din Volubilis.

356 jos Tema simbolică a mozaicului „Dionisos și cele patru anotimpuri" se referă la timpul ineluctabil. De fapt, în acest medalion octogonal, zeul este reprezentat la maturitate, iar într-un alt detaliu apare nud, la tinerețe.

357 jos O vedere generală a extraordinarului mozaic „Dionisos și cele patru anotimpuri". Arheologii care au executat săpăturile de la Volubilis au căzut de acord asupra teoriei că, în secolul al III-lea d.Hr., membrii nobilimii orașului practicau, într-o mare măsură, ritualuri ce țineau de misterele cultului dionisiac.

Timgad

ALGERIA

PROVINCIA BATNA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1982
CRITERII: C (II) (III) (IV)

În zilele noastre, Timgad este numele unui mărunt sat de păstori cu doar trei sute de suflete, aşezat pe platoul deşertic din munţii Aures la o altitudine de peste 1 000 de metri. Nimic din ceea ce se vede astăzi nu mai arată că, în Antichitate, valea în care se află satul fusese atât de fertilă încât să permită locuitorilor să obţină mari producţii de grâne şi măsline, din care se obţinea un ulei foarte apreciat în Roma antică. Timp de secole, acei păstori – sau mai degrabă strămoşii acestora – au ţinut secretă locaţia cetăţii Thamugadi, un oraş roman pe jumătate îngropat de nisipurile Saharei purtate de vânt.

În mod justificat, vechiul oraş Timgad este considerat „Pompeiul algerian". A fost fondat în anul 100 d.Hr. de către împăratul Traian cu scopul de a primi veteranii din *Legio Tertia Augusta*. Multă vreme a fost cel mai mare avanpost roman în Numidia, o regiune cucerită în timpul domniei lui Cezar şi locuită de nomazi care nu prea înţelegeau să se supună obiceiurilor cuceritorilor. Construit conform planului tradiţional al unui *castrum* roman şi având iniţial o suprafaţă de 12 hectare, în doar câteva decenii, s-a extins pe o suprafaţă de 50 de hectare şi a devenit o bază de apărare populată cu soldaţi într-un oraş de 20 000 de locuitori a căror ambiţie era să ducă viaţa rafinată tipică a unui oraş înfloritor de oriunde în provinciile romane.

Modelul tradiţional cu căi de acces perpendiculare care pornea de la două străzi principale *decumanus* şi *cardus* prezintă o curioasă variantă la Timgad, deoarece acestea se intersectează la a şasea intersecţie şi nu continuă apoi. Centrul oraşului se afla în această intersecţie; aici se afla un frumos forum construit pe o platformă cu un loc de trecere cu coloane care, în diagonală, ducea de la intersecţie la teatrul de 4 000 de locuri. Casele patricienilor erau construite de-a lungul căii *cardus*, toate având în faţă un portic. Calea *decumanus* avea coloane de o parte şi de alta şi ducea la arcul de triumf al lui Traian, cel mai măreţ monument antic din Timgad. Arcul avea o faţadă cu trei treceri cu bolţi cilindrice drepte, două ferestre false şi patru coloane corintice, dar aticul ce existase odată deasupra arcului a fost distrus. Urmele lăsate de roţile carelor se mai pot vedea în piatra care pavează străzile în apropierea porţilor arcului.

Ruinele „pieţei lui Sertius" se află la o mică distanţă de arcul de triumf. Decorată cu motive care reflectă economia oraşului bazată pe comerţ şi agricultură, piaţa era acoperită, cu o zonă centrală rectangulară înconjurată de tejghelele prăvăliilor. La fel ca multe coloane care au susţinut acoperişul pieţei, multe dintre prăvălii sunt încă intacte, iar reliefurile produselor pe care le vindeau se mai pot vedea pe ele. În apropiere, două dintre coloanele corintice ale faţadei templului închinat lui Jupiter, Iunonei şi Minervei încă mai stau în picioare.

358 sus Forumul, la intersecţia dintre cardus şi decumanus, a fost construit pe o platformă. Piaţa ocupa o suprafaţă de 50 de metri pe 43 de metri şi a fost în întregime înconjurat de porticuri cu coloane.

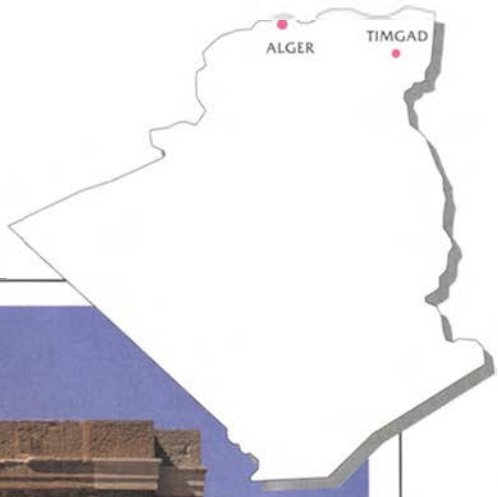

358 centru Legat de forum printr-o stradă cu coloane, tăiată în diagonală, aproape întreaga scenă a teatrului a fost pierdută. Din fericire, o bună parte din cavea, care putea primi 4 000 de spectatori, s-a păstrat.

358 jos Fondat în anul 100 d.Hr. de către Traian pentru a găzdui veteranii din Legio Tertia Augusta, Thamugadi a fost construit conform modelului unui castrum roman, dar, în curând, a ajuns să aibă 20 000 de locuitori.

358-359 Cel mai maiestuos monument roman din Timgad, arcul de triumf al lui Traian (de la începutul secolului al III-lea d.Hr.) are fațada împodobită cu ferestre oarbe și patru columne corintice amplasate pe socluri înalte.

359 jos Două figuri umane și un berbec, sculptate în relief, subliniază importanța creșterii ovinelor pentru populația din Numidia, o regiune din nordul Africii care corespunde Algeriei de azi.

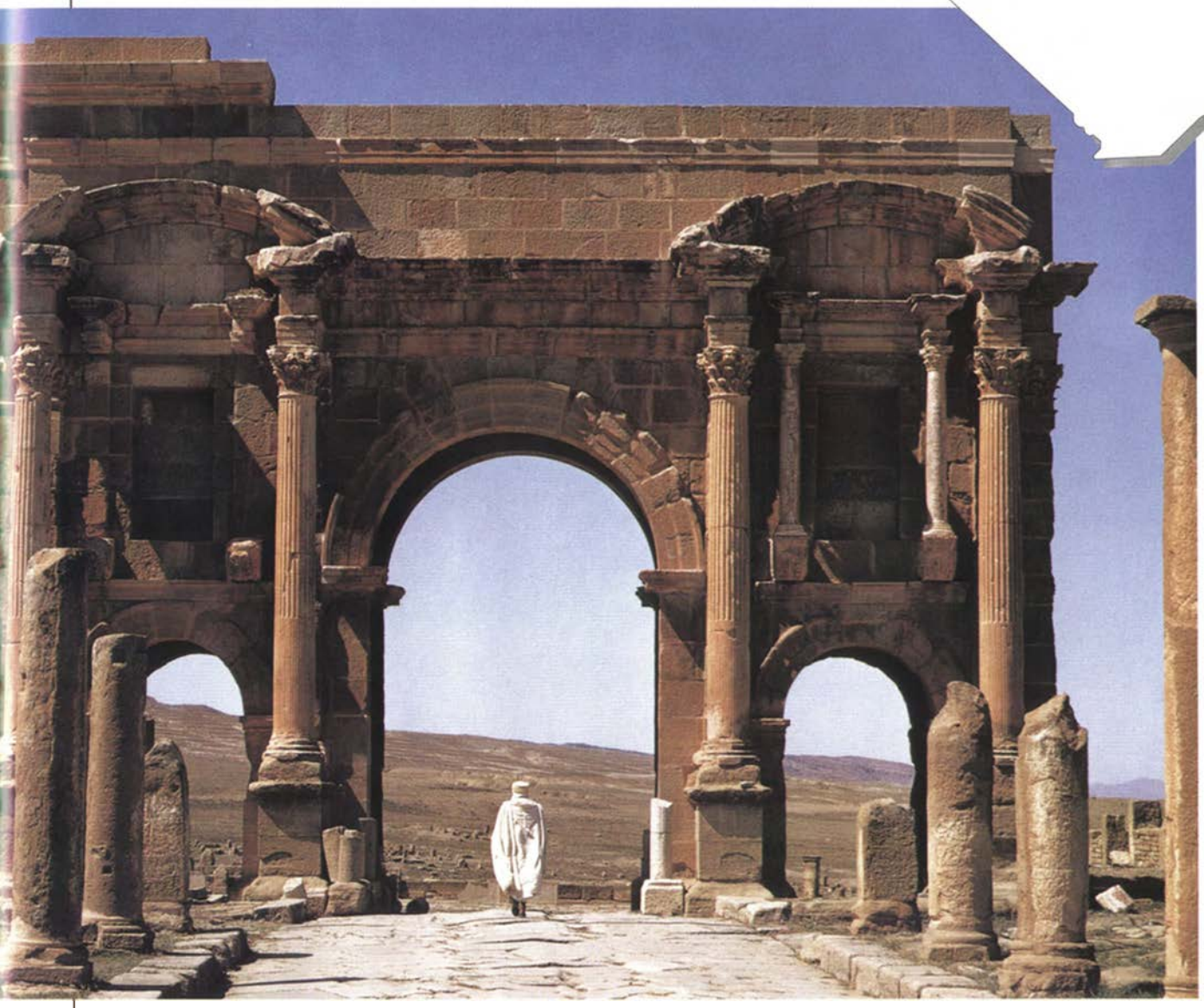

Săpăturile de la Timgad începute de francezi în 1881 sunt departe de a fi terminate. Încă nu au fost descoperite acele clădiri care erau esențiale pentru fiecare oraș roman: amfiteatrul și circul. Cu toate acestea, săpăturile au revelat 14 băi publice în care au fost găsite, pe lângă *caldarium*, *tepidarium* și *frigidarium*, și câte o cameră în care vizitatorii erau masați cu ulei de măsline. La fel ca unele dintre case, aceste clădiri erau decorate cu mozaicuri care acum pot fi văzute în muzeul sitului, alături de stele votive închinate lui Saturn și mobilier decorativ.

După căderea imperiului roman, Timgad a fost ocupat de bizantini, care, în anul 534, au construit aici un fort. Din această perioadă, se află o necropolă care conține 9 000 de sarcofage. Din momentul declinului inexorabil, Timgad a devenit un refugiu pentru donatiști, o sectă creștină care a avut un larg răsunet în rândurile populației din Numidia. În secolul al VI-lea, un incendiu pornit din cauze necunoscute a distrus orașul aproape în întregime și, două sute de ani mai târziu, când au sosit arabii în Numidia, Timgad era uitat de toată lumea, cu excepția păstorilor locali.

Cartagina

TUNISIA

DISTRICTUL TUNIS
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1979
CRITERII: C (II) (III) (VI)

360-361 Dintre băile lui Antoninus, în zilele noastre, ne-au rămas doar fundațiile, unde se aflau cămările și boilerele pentru încălzirea apei. Sălile termale se aflau la etajul superior susținut de coloane gigantice. Una dintre coloane, care se vede în partea dreaptă a fotografiei, a fost reconstruită în ultimii ani. Măsoară aproape 15 metri și este încoronată de un capitel corintic.

360 jos Construite la malul mării, între anii 146 și 162 î.Hr., băile lui Antoninus au fost probabil cele mai impresionante ansambluri arhitecturale din Cartagina. Frigidarium singur se pare că ar fi ocupat o suprafață de 47 de metri pe 22 de metri.

361 stânga sus Majoritatea ruinelor din Cartagina antică, așa cum se văd în imagine, sunt din perioada romană. Așezarea punică inițială a fost distrusă de arabi între secolele al VII-lea și al VIII-lea.

În perioada 218-219 î.Hr., tânărul general cartaginez Hannibal a traversat Alpii în fruntea unei armate de 38 000 de soldați, 8 000 de cavaleriști și aproape 40 de elefanți. Planul lui era să atace centrul vital al inamicului său, să cucerească Roma, și să preia controlul Mediteranei. Primele bătălii s-au dat pe râul Trebbia, lângă lacul Trasimeno și la Cannae și părea să fie în favoarea strategiei lui Hannibal, dar de îndată ce a ajuns la porțile Romei, a fost întârziat de oboseala armatei sale, rezultatul fiind faptul că inamicul a avut timp să se reorganizeze; astfel conflictul a fost, din nou, mutat în Africa. În anul 204, după cincisprezece ani de război neîntrerupt, Scipio Africanul a adus o mare înfrângere cartaginezilor la Zama, iar cetatea Cartaginei a fost obligată să se predea.

Istoria Cartaginei este, în principal, faimoasă pentru episodul când trupele sale s-au opus hegemoniei Romei în cadrul a trei războaie punice, dar cetatea datează cu cel puțin șase sute de ani mai devreme, în mod oficial, din anul 814 î.Hr. Legenda spune despre cetatea Cartaginei că a fost fondată de Dido, care a scăpat din cetatea Tyr după ce Pygmalion, fratele ei, i-a ucis soțul pentru a prelua tronul. De fapt, probabil, un grup de exilați, după ce fără succes au încercat să preia cetatea feniciană, au construit o nouă așezare pe coasta Tunisiei de astăzi.

Puține ruine au mai rămas până azi din cetatea punică a Cartaginei; mai întâi a fost distrusă de către romani, iar apoi, în mod definitiv, de către arabi în jurul anului 700 î.Hr. Cele mai interesante ruine se găsesc pe dealul Birsa, unde se afla acropola – în acea vreme, înconjurată de un zid de apărare. S-au găsit câteva morminte, dar cuceritorilor nu le-a supraviețuit nici unul dintre edificiile și clădirile cu caracter public. Unele ruine marchează sanctuarul lui Tophet, locul unde aveau loc înhumări rituale, pe locul unde se afla templul închinat divinităților feniciene Baal și Tanit. Ca ofrande aduse acestor divinități, erau sacrificați copii ai nobilimii cartagineze. Identificate în 1921, un număr de stele, care au fost dezgropate, au contribuit în parte la înțelegerea obiceiurilor din epocă. Un bazin din apropierea mării, puțin mai la nord de cetate, este tot ce a rămas din cele două mari porturi – comercial și militar – care au dat măreție Cartaginei.

Din epoca romană, sunt mai multe lucruri de văzut, cum sunt vestigiile marilor băi ale lui Antoninus construite între anii 146 și 162 î.Hr. Astăzi, se poate vedea numai baza, care a fost spațiul pentru încăperile servitorilor și

361 dreapta sus Aici se văd în fundal unele dintre descoperirile din epoca romană. Muzeul Cartaginei, în stil arab, deține colecții aparținând celor trei perioade importante: feniciano-punică, afro-romană și arabă.

361 centru Casa Păsărilor (un nume atribuit clădirii datorită unui mozaic care reprezintă numeroase păsări) prezintă un splendid peristil.

361 jos De un interes deosebit privind structura clădirilor, parcul cu vile romane se întinde până la mare. Săpăturile de aici au dus la identificarea unui mare număr de locuințe ale patricienilor, ale căror mozaicuri se află la Muzeul Bardo.

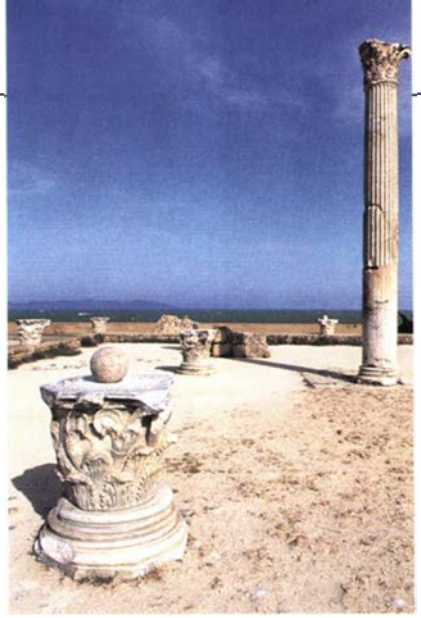

362 sus și 362 stânga jos Cu aproape doi metri diametru, coloanele monolitice de susținere ale băilor lui Antoninus probabil cântăreau peste 70 de tone. Unul dintre capiteluri – descoperit recent – are o înălțime de peste un metru și cântărește patru tone.

362 centru stânga Lăudat ca unul dintre cele mai maiestuoase din lumea romană, amfiteatrul din Cartagina era faimos până în cele mai îndepărtate colțuri ale imperiului datorită luptelor dintre animale și cele cu gladiatori, cu mult timp înainte de a deveni un loc de martiraj pentru mii de creștini. Admirat până în Evul Mediu pentru eleganța arcadelor, cu timpul, a fost jefuit de hoții de pietre. Astăzi, nu au mai rămas decât câteva urme, ascunse prin pădurea de pini.

362 centru dreapta Teatrul lui Hadrian, o impunătoare structură care și-a păstrat intactă eleganța, încă mai este gazda unui festival internațional de muzică, canto și dans, ce are loc între iulie și august.

362 dreapta jos Un mozaic ce reprezintă un călăreț având în fundal un palat luxos cu vegetație tropicală, a fost descoperit pe dealul Borj-Jedid. Pantele acestei ridicături mai arată și astăzi ruine care aparțin unor perioade diferite, unele dintre acestea fiind morminte din perioada punică.

363 Terasa Casei Păsărilor este acoperită cu o vastă podea, care își are originea într-o altă reședință, care prezintă o alternanță de panouri pătrate de mozaic, reprezentând cai și călăreți, cu unele panouri din marmură. Din cele 98 de piese originale, s-au mai păstrat 62 de piese.

al cuptoarelor pentru încălzit apa care era trimisă în băi la etajul superior, la rândul său susținut de coloane cu un diametru de doi metri, fiecare cântărind 70 de tone. Una dintre coloane a fost construită în anii mai recenți și are o înălțime de 15 metri, iar bolta spațiului *frigidarium* (care este în reconstrucție) probabil ajungea la o înălțime de 20 de metri. La o mică distanță se află bazilica Damus el-Karita, numele căreia este probabil o formă coruptă a formei latine Domus Charitatis, unde, între 399 și 413, predica Preafericitul Augustin.

Amfiteatrul a fost utilizat pentru spectacole cu gladiatori și lupte ale animalelor sălbatice. Era faimos în întreaga lume romană și era preamărit ca fiind unul dintre cele mai mari amfiteatre din imperiu, dar, astăzi, abia este vizibil printre pini, deoarece cele mai multe dintre blocurile de piatră au fost luate, de-a lungul secolelor, și folosite pentru alte construcții. La nord-est de amfiteatru, se află o serie de gigantice rezervoare de apă care asigurau principala sursă de apă a cetății din perioada romană. Foarte puține urme au rămas din teatrul construit de Hadrian sau din templele și clădirile anticei puteri mediteraneene.

Din fericire, amintirea măreției cetății se păstrează în colecțiile muzeului național găzduit de *Séminaire des Pères Blancs* ce se află alături de catedrala Saint Louis construită de francezi în 1890. Muzeul deține vaze, sculpturi, inscripții și ceramică descoperite în timpul săpăturilor; acestea sunt ultimele urme tangibile ale Cartaginei – punică, romană sau arabă – și vestigiile unui imperiu pierdut.

Dougga

TUNISIA

GUVERNĂMÂNTUL BEJA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1997
CRITERII: C (II) (III)

364 sus Construit între anii 168 și 169 d.Hr. într-o depresiune naturală pe dealul din Dougga, teatrul putea primi până la 4 000 de spectatori. Alături de acesta se mai află un mic hipodrom pentru cursele de cai, care a fost complet distrus.

364 jos Încadrat de ramurile încărcate de frunze ale măslinilor, arcul de triumf al lui Alexandru Sever, astăzi numit Bab el-Roumia, a fost construit între 222 și 235 d.Hr. pentru a comemora privilegiile acordate orașului Dougga de către Roma.

Dougga a fost denumită Roma Africii; cu toate că orașului i s-a acordat titlul de *municipium* de către Septimius Severus în anul 205 d.Hr. și chiar unul mai prestigios de colonie onorifică, în anul 261 d.Hr., acesta nu a fost niciodată un adevărat oraș roman. Situat la o altitudine de 550 de metri deasupra nivelului mării, se întinde pe o suprafață de 24 de hectare și arată mai degrabă ca un sat mediteranean. Planul tipic sub forma unei grile a unui oraș imperial a fost dat deoparte în favoarea unei complicate rețele de alei cu locuințe înălțate de o parte și de alta a drumului, construite astfel încât să urmărească liniile sinuoase ale terenului.

Planul și arhitectura orașului sunt o reflectare sorții de care a avut parte, soartă legată de cel ce a fost primul care i-a adus glorie. Pentru prima dată menționat de Diodorus Siculus în seria sa *Bibliotheca Historica* drept capitala regatului libiano-punic numit Thukka în secolul al IV-lea î.Hr., și-a făcut intrarea în istorie datorită lui Massinissa (aproximativ 238-149 î.Hr.), conducătorul populației massyli și rege al Numidiei, care și-a construit acolo una dintre rezidențe. Soldat curajos și diplomat iscusit, Massinissa s-a dezvoltat și a devenit aliatul Cartaginei și, după ce a luptat alături de cartaginezi, în Spania, împotriva romanilor, a schimbat tabăra. Faimoasa bătălie de la Zama din 202 î.Hr. câștigată de romani cu ajutorul cavaleriei sale a marcat sfârșitul ambițiilor expansioniste ale cartaginezilor. Deși a fost un admirator al Romei, Massinissa a fost mai inspirat de Cartagina, atunci când a transformat Numidia într-un regat puternic și compact. A cedat vaste teritorii șefilor tribali și a introdus tehnici punice atât în privința administrării terenurilor cât și în cultivarea grânelor și producerea uleiului. Într-o scurtă perioadă, Dougga, care probabil număra 10 000 de locuitori, se afla în centrul înfloritorului grânar al Romei.

Bogăția orașului este demonstrată de multele rezidențe, în primul rând și cu atât mai mult de către Casa lui Dionisos și Ulise, care era numită după mozaicul care-l reprezintă pe exilatul din Ithaca înconjurat de sirene. Astăzi, mozaicul poate fi văzut la Muzeul Bardo din Tunis. Casa Trifoiului pare să fi fost bordelul orașului, cel puțin judecând după statuia falică de la intrare, care a fost recent îndepărtată de autoritățile

364-365 Situată la o înălțime de 550 de metri pe un deal care domină fertila vale a cursului Wadi Kralled, zona arheologică prezintă un plan neregulat, neobișnuit pentru un oraș roman.

365 sus Bogăția clasei patriciene din Dougga este demonstrată de prezența a numeroase băi. Băile Licinius (din fotografie), care erau folosite iarna, se află într-o foarte bună stare.

365 stânga jos Cea mai mare reședință din Dougga, numită Casa Trifoiului datorită numeroaselor reprezentări de trifoi de pe mozaicuri și scările de marmură, a fost bordelul orașului. O statuie de forma unui falus, recent îndepărtată de autoritățile tunisiene, se afla la intrare.

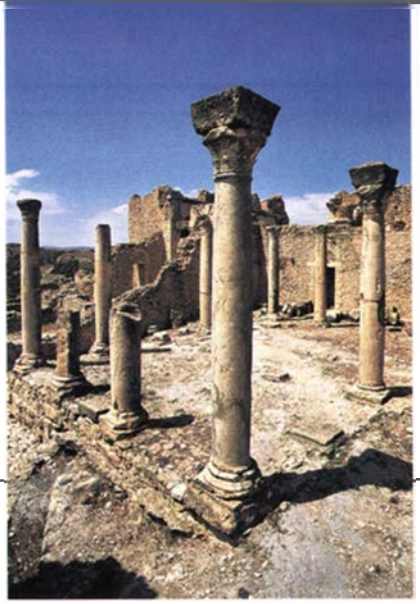

365 dreapta jos Un mozaic din Casa lui Venus care se întindea către colțul de sud-vest al ruinelor capitoliumului se vede în fundal. Numele complet al coloniei, Lincinia Septima Aurelia Alexandriana Thuggensis, includea numele original al locului din limba vorbită acolo, ume de la thucca, piatră.

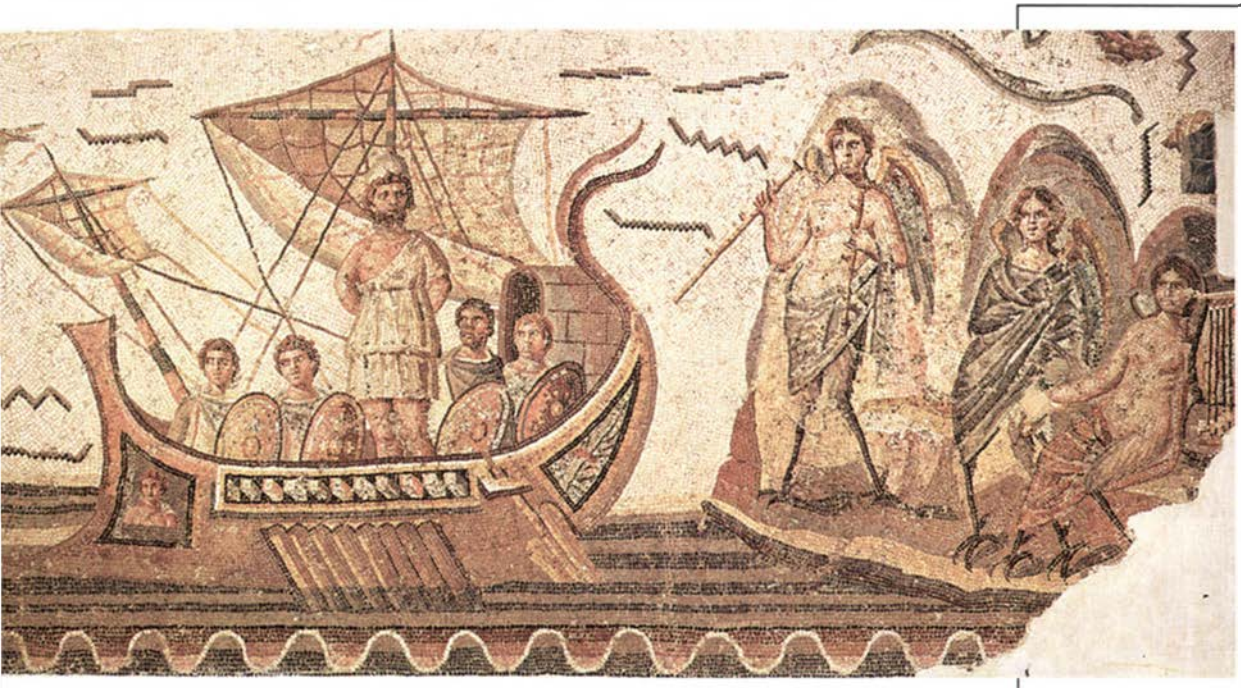

366 sus *Nava lui Ulise, cu eroul legat de catargul central pentru a rezista cântecului vrăjit al sirenelor, este tema acestui detaliu din magnificul mozaic din Casa lui Dionisos și Ulise, astăzi aflat la Muzeul Bardo din Tunis.*

366-367 *Străzile pavate și ruinele sunt dominate de capitolium, care se vede în fundal. În apogeul splendorii sale, în jurul anului 200 d.Hr., Dougga, aflat în mijlocul înfloritorului grânar al Romei, număra aproape 10 000 de locuitori.*

367 sus Templul Iunonei Caeletis, versiunea romanizată a zeiței punice Tanit, a fost cel mai opulent din Dougga: cuprindea o statuie de argint a zeității și simbolurile sculptate ale tuturor provinciilor romane.

367 stânga jos Jupiter, Iunona și Minerva erau divinitățile patronale ale elegantului și sobrului capitolium. Construit între 166-167 d.hr., construcția prezintă un portic cu șase coloane corintice cu caneluri și cuprinde o statuie a stăpânului suprem al zeilor.

367 dreapta jos Datat pe la mijlocul secolului al II-lea î.Hr., cavoul prințului Ataban este unul dintre foarte rarele monumente pre-romane din Numidia. Acoperișul piramidal se ridică la o înălțime de 21 de metri și este decorat cu motive antice egiptene și arhaice grecești.

tunisiene pentru a nu ofensa sensibilitățile vizitatorilor musulmani. Cu toate acestea, foarte interesantă în privința orașului este eleganța edificiilor publice religioase și civile.

În centrul orașului se află Piața Rozei Vânturilor, al cărei nume provine de la relieful a trei cercuri concentrice din pavajul de piatră ce au gravate numele celor douăsprezece vânturi. Drumurile duc de la această piață la forum, piață, băi, teatru, hipodrom, arcul de triumf în onoarea lui Alexandru Sever și la cele douăsprezece temple. Unul dintre acestea este *Capitolium*, care a fost construit între 166-167 d.Hr. Are *cella* închisă de un portic corintic care adăpostește o statuie a lui Jupiter înaltă de șapte metri și două statui ale Iunonei și Minervei. Cel mai elegant templu, totuși, a fost închinat Iunonei Caelestis, o versiune romanizată a zeiței punice Tanit.

Dougga încă mai păstrează unul dintre foarte rarele monumente numidiene pre-romane: mausoleu libiano-punic al unui prinț numit Ataban. Datat pe la mijlocul secolului al II-lea î.Hr., are o înălțime de 21 de metri. cu un acoperiș piramidal și este decorat cu basoreliefuri cu motive arhaice grecești și egiptene. Epitaful bilingv de pe cavou în libiană și punică a dispărut: a fost îndepărtat de către Sir Thomas Reade, consulul britanic în Tunisia, care l-a luat la Londra pentru a se putea descifra vechea scriere libiană. Astăzi, obiectul „furat" este expus la British Museum.

Amfiteatrul de la El Djem

TUNISIA

EL MAHDIA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1979
CRITERII:C (IV) (VI)

Austerul, dar maiestuosul amfiteatru roman care se ridică pe câmpia semi-aridă din interiorul Tunisiei de azi poate fi considerat fie o catedrală în deşert, fie un monument al ambiţiei şi deşertăciunii. Este încoronat de un grup înghesuit de case care împreună formează El Djem, dar trecutul acestui sat berber cu 7 000 de locuitori a fost unul glorios, atestat de ruinele multor nobile case romane, fiecare decorată cu mozaicuri elegante, construite pe vremea când localitatea se numea Tysdrus.

Fondat peste o aşezare punică pe vremea lui Iulius Cezar la încrucişarea drumurilor care porneau către principalele porturi din provincia Africa, după anul 117 d.Hr., cetatea a devenit un centru al comerţului cu ulei de măsline. Locuitorii săi se ocupau de schimburi comerciale şi erau proprietari de terenuri de origine romană şi africană, care acumulaseră mari bogăţii. Erau atât de bogaţi încât în anul 238 d.Hr., când Roma încerca să rezolve o criză financiară, împăratul Maximinus din Tracia a decis să mărească impozitele în această provincie. Aceasta a însemnat o puternică lovitură pentru Tysdrus şi oraşul s-a răsculat. Proconsulul oraşului, Gordianus, în vârstă de optzeci de ani, şi-a luat titlul de împărat opunându-se lui Maximinus, dar domnia lui a fost una scurtă: revolta a fost înăbuşită în sânge, iar Gordianus s-a sinucis pentru a nu fi dus la Roma în lanţuri.

Efemerul imperiu african s-ar fi pierdut în negurile istoriei dacă Gordianus nu ar fi început, curând după proclamarea sa ca împărat, să construiască un amfiteatru care să rivalizeze cu Colosseumul, ca măreţie şi mărime. Edificiul eliptic are un perimetru de 427 de metri şi este construit pe trei niveluri de arcade rotunde, putând primi 35 000 de spectatori – un număr mult mai mare decât a fost vreodată populaţia din întreg oraşul Tysdrus. Subsolul era împărţit în două secţiuni rezervate gladiatorilor, depozitelor pentru echipamentul de scenă şi cuştilor pentru animale; toate se puteau ridica la nivelul scenei la începutul spectacolului printr-un sistem complicat de scripeţi. Extravaganţa amfiteatrului în termenii costurilor şi muncii depuse este subliniată şi de faptul că piatra folosită pentru construcţii era scoasă dintr-o carieră ce se afla la 30 de kilometri de oraş.

Dorinţa de a ridica un monument de acest tip într-o situaţie de serioasă instabilitate politică putea fi considerată o grabă, dacă nu absurdă, totuşi explicaţia stă în dragostea nemărginită pentru luptele dintre gladiatori şi animale sălbatice care îi unea pe supuşii imperiului roman. Organizarea unor jocuri din ce în ce mai crude permitea guvernatorilor să stabilească o relaţie paternalistă cu populaţia pentru a le menţine loialitatea.

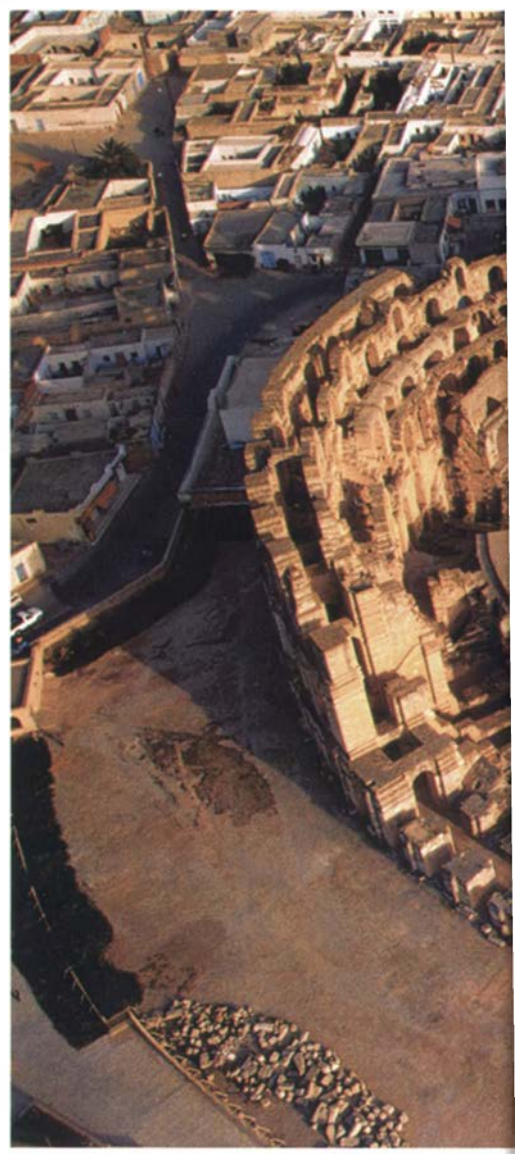

Victimă a unor evenimente care îl depăşeau, Gordianus nu a avut niciodată posibilitatea să urmărească, de pe platforma imperială, mai mult de zece mii de spectacole, iar amfiteatrul nu a fost niciodată terminat. După ce revolta a fost potolită, bunăstarea oraşului Tysdrus a început repede să dispară,

368 sus *Al doilea ca mărime, după Colosseumul din Roma, amfiteatrul are o formă eliptică și perimetrul măsoară 427 metri. Se ridică pe trei niveluri formate din arcade rotunde, iar băncile în terase putea primi 35 000 de spectatori.*

368 jos *Proconsulul Gordianus, de optzeci de ani, care s-a înscăunat împărat în anul 238 d.Hr. răsculându-se împotriva impozitelor ridicate de Roma, a comandat amfiteatrul. Cu toate acestea, norocul micului său imperiu s-a stins repede, atât de repede încât construcția amfiteatrului nu s-a terminat niciodată.*

368-369 *Amfiteatrul masiv copleșește clădirile modeste ale satului El Djem din zilele noastre, care abia dacă are 7 000 de locuitori, mult mai puțini decât putea primi monumentul roman. Cu toate acestea, nici pe vremea când orașul era anticul Tysdrus, populația nu era suficientă pentru a-l umple la capacitatea maximă.*

369 sus *Romanii nutreau o mare, dacă nu nesănătoasă dragoste pentru luptele dintre gladiatori și animale sălbatice, scopul pentru care s-a construit amfiteatrul. Atmosfera de acolo s-a schimbat complet începând cu 1985, când construcția a devenit scena unui festival de muzică simfonică de reputație internațională, care are loc în august.*

iar cel mai mare monument al lui Gordianus ar fi fost probabil demolat, iar pietrele sale, de-a lungul secolelor, folosite ca materiale de următorii veniți în zonă, dacă nu s-ar fi născut o legendă în jurul său. În secolul al VII-lea, teatrul a fost cadrul rezistenței acerbe organizată de Kahina, o eroină berberă, care a reușit să împiedice invazia arabă, baricadându-se în arenă.

Aksum

ETIOPIA

ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1980
CRITERII: C (I) (IV)

Până în 1988, când David Phillipson şi-a publicat cartea *Ancient Ethiopia* [Etiopia antică], atlasele de istorie antică abia dacă menţionau regatul Aksum, iar în expoziţiile despre marile civilizaţii africane din marile muzee ale lumii, cultura antică etiopiană era ascunsă într-un colţ reprezentată doar de câteva monede şi câteva piese de ceramică. Cu toate acestea, *Periplul de la Marea Eritreii*, scrisă în secolul I d.Hr. de un negustor grec, povesteşte despre Zoskales, domnitorul unui vast teritoriu care se întindea de la Marea Roşie până la munţi, care îşi avea capitala în *metropolisul* de la Aksum.

Tradiţia locală susţine că primele aşezări de la Aksum se aflau pe dealul Beta Giorgis, iar apoi legenda se pierde în povestiri epice ale bogăţiilor legendare ale regatului reginei din Saba, din a cărei dragoste pentru Solomon a avut drept rezultat naşterea lui Menelik. Fondatorul dinastiei negusilor abisinieni, se presupune că Menelik şi-a vizitat tatăl în Ierusalim şi, atunci când a părăsit oraşul, a furat Chivotul Legământului, din lemn suflat cu aur, care se presupune că ar conţine cele Zece Porunci date de Dumnezeu lui Moise. Astăzi, se presupune că chivotul s-ar afla la Aksum într-o capelă mică, ridicată între cele două biserici ale Maryam Sion (Fecioara Maria din Sion), departe de privirea necredincioşilor.

Vechea bazilică Maryam Sion a fost construită de regele Fasillidas în anul 1655 şi se află în centrul oraşului Aksum de azi. În ciuda, povestirilor că oraşul este mult mai vechi, Aksum a avut perioada sa de glorie între secolele al II-lea şi al VI-lea sau al VII-lea d.Hr. O seamă de ruine au supravieţuit din acea perioadă, multe dintre acestea în legătură directă cu legenda. Palatul de la Gondour, care datează din secolele al VI-lea şi al VII-lea, pare să fi fost reşedinţa unui nobil, deşi, în mod incorect, i se spune „Palatul reginei din Saba". Cu cele 54 de încăperi şi acoperind o suprafaţă de 2 787 metri pătraţi, oferă o probă uluitoare a măreţiei trecute a oraşului, care a fost înconjurat de ziduri solide şi de un sistem de canalizare uimitor.

Într-un mod similar, gropii de la May Shum i se spune „Băile reginei din Saba", deşi, de fapt, este un bazin construit de mâna omului pentru a colecta puţină apă de ploaie şi încă mai este folosit ca rezervor al oraşului. Fără a surprinde, aici s-au oprit procesiunile epifanie copte, *Timkat*. La mică distanţă de bazin se află cimitirul regilor din Aksum Kaleb şi Gebre-Meskel, două cavouri ca nişte mici labirinturi unde sunt înmormântaţi membrii familiilor regale. Pietre uriaşe sigilează sarcofagele, deşi acestea au fost demult golite de bogăţii.

Cea mai grăitoare dovadă a importanţei oraşului Aksum este Parcul Stelelor cu imense blocuri de granit, probabil cioplite în secolele al III-lea şi al IV-lea. De fapt, oraşul în sine cuprinde sute de stele în diferite stadii de conservare. Unele dintre ele sunt frumos sculptate, iar altele au fost lăsate ca nişte coloane nefinisate. La un moment dat, şapte obeliscuri gigantice dominau Parcul, situat la poalele dealului Beta Giogis, dar, astăzi, doar una mai stă în picioare. Este înaltă de 13 metri şi a fost cioplită în forma unui turn cu nouă etaje şi un cap de maimuţă în vârf. Cea mai înaltă stelă, cu 13 etaje, înaltă de 33 de metri, s-a prăbuşit la pământ. Legendele îi atribuie distrugerea ordinului reginei păgâne Judith, dar conform arheologilor, aceasta a căzut din cauză că îi lipsea fundaţia. Deoarece, de curând, s-au descoperit zece morminte la baza lor, obeliscurile sunt acum considerate a fi fost monumente funerare.

Şi o altă stelă din parc are o istorie controversată. Furată de ministrul italian al coloniilor, Alessandro Lessona, pentru a fi dată în dar lui Benito Mussolini, obeliscul încă se mai află la Roma, unde a rămas timp de 60 de ani în ciuda acordului semnat în 1947, care stipulează restituirea sa Etiopiei. Recent, ca răspuns la îngrijorarea privind presupusa ei fragilitate, guvernul italian a făcut planuri pentru a o da jos.

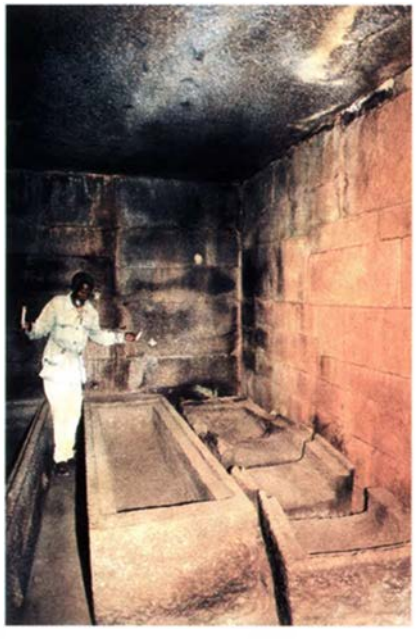

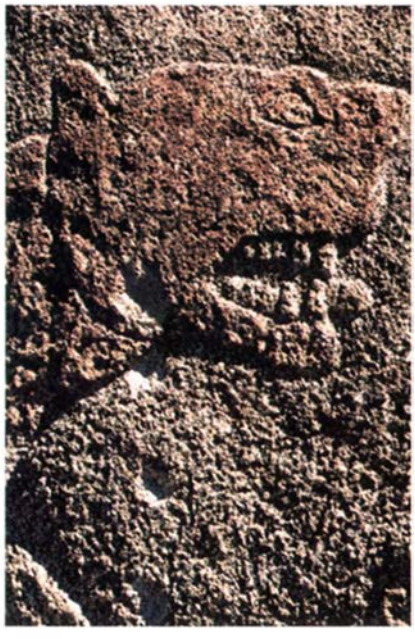

370 sus Un exemplu formidabil de inginerie antică, groapa de la May Shum (căreia, în mod tradițional, i se spune „băile reginei din Saba") este un vast bazin artificial construit pentru a reține apa de ploaie. Mai este folosită și astăzi ca rezervor.

370 stânga jos Cavoul regelui Kaleb, care a murit în anul 542 d.Hr., este flancat de cel al fiului său Gebre-Mekel, care i-a urmat la tronul regatului Aksum. Mici labirinturi de cavouri, cele două locuri funerare conțin sarcofage acoperite cu lespezi de piatră de câteva zeci de tone. Aceasta, totuși, nu i-a oprit pe hoții de comori de-a lungul secolelor.

370 dreapta jos Găsită la câțiva kilometri de oraș, această care poartă fața sculptată a unei leoaice este posibil să fi fost lucrată de un artist din Aksum, dar originea sa este încă un mister.

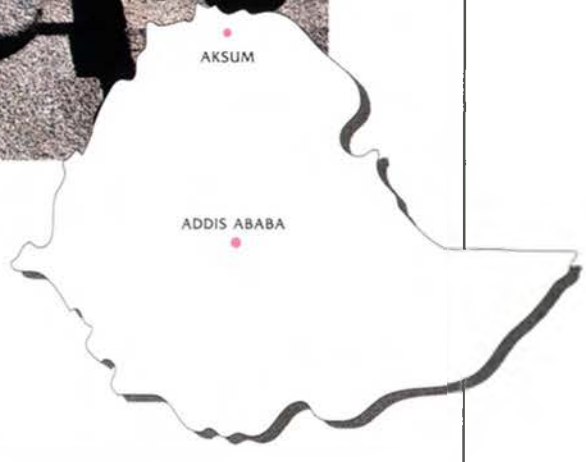

371 Moștenire a măreției regatului Aksum, Parcul Stelelor este împânzit cu monoliți giganți de granit ridicați între secolele al III-lea și al IV-lea ca monumente funerare.

Marea Zimbabwe

ZIMBABWE

ZIMBABWE DE SUD-VEST
ANUL INREGISTRĂRII: 1986
CRITERII: C (I) (III) (VI)

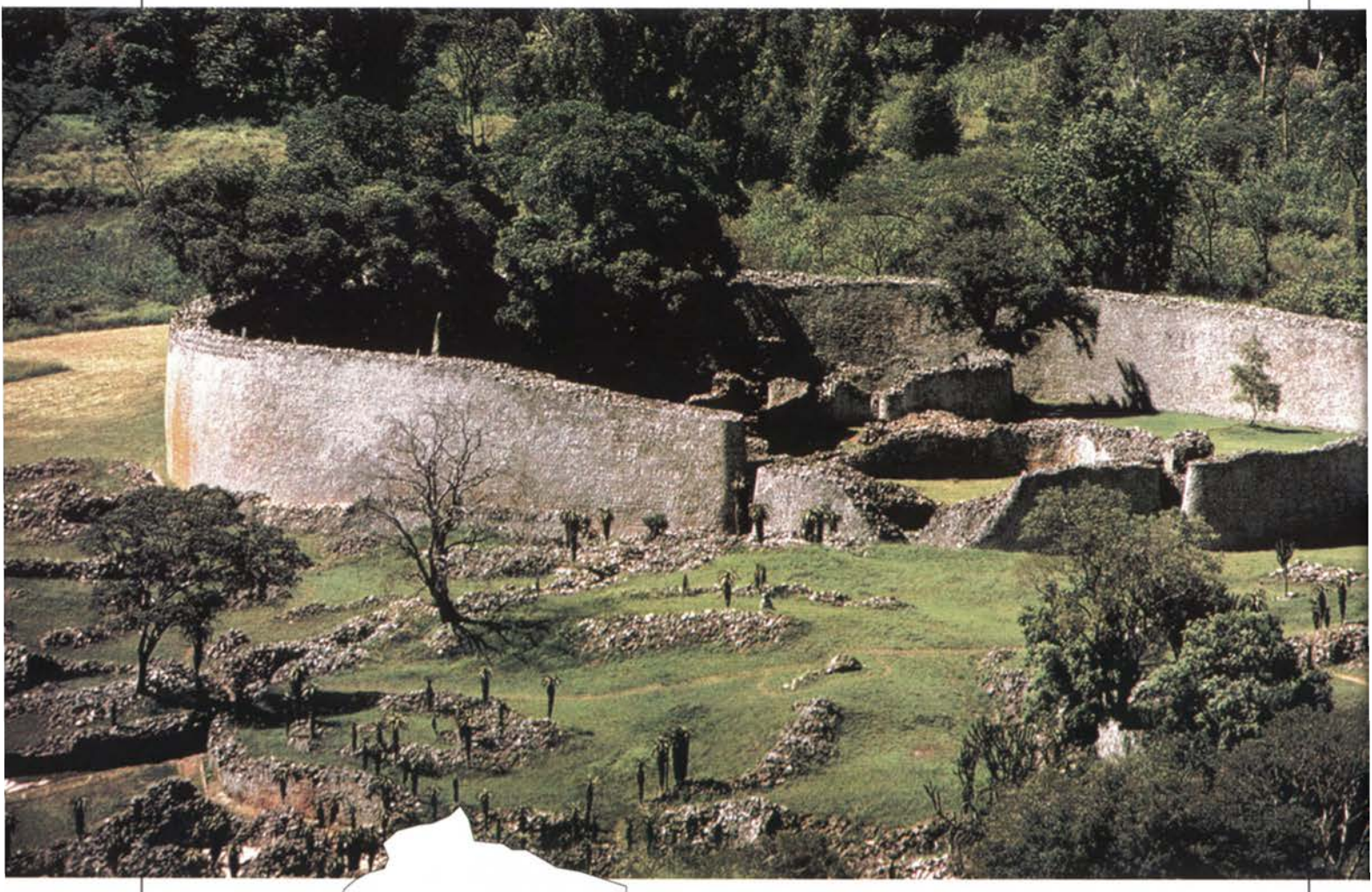

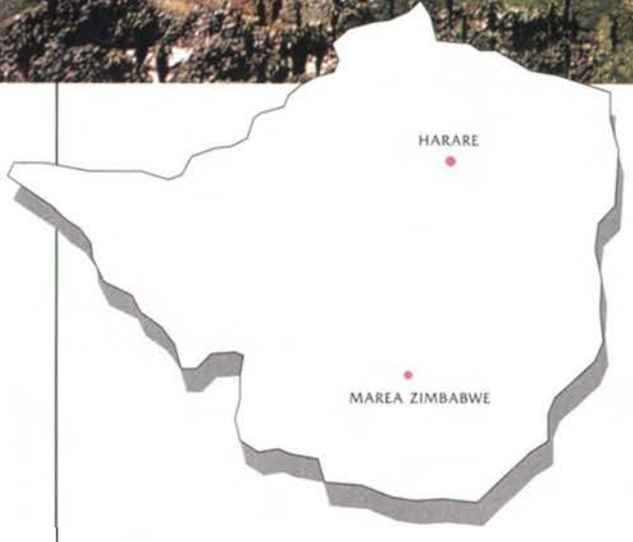

În 1871, Carl Mauch, un tânăr aventurier german, a pornit să cerceteze minele legendare de la Ofir de unde se presupune că regina din Saba a scos aurul folosit pentru construirea tronului regelui Solomon. De îndată ce a sosit în inima Africii, a aflat de măreţele ruine care aparţineau unei cetăţi care „nu ar fi putut fi niciodată construită de populaţiile locale". La 5 septembrie 1871, Mauch a fost primul european care a pus piciorul în Marea Zimbabwe.

Pornind de la legenda întreţinută de exploratorul portughez Joao de Barros

prin cartea sa *De Asia* (1552), Mauch a continuat să creadă că giganticele clădiri erau relicve ale regatului mitic al reginei din Saba. Cartea descria un fort construit din blocuri gigantice de piatră care, spune naratorul, trebuie să fi fost palatul din Aksum, capitala regatului.

În epoca de aur a colonialismului european, sub influenţa politică a lui Cecil Rhodes, fondatorul Rhodeziei, s-au făcut nenumărate încercări de a demonstra că Marea Zimbabwe era opera unor populaţii mediteraneene şi, astfel, era atribuită fenicienilor, grecilor, iar apoi, romanilor. Doar în anii 1930, în sfârşit, David Randall-MacIver şi Gertrude Caton-Thompson au dedus că Zimbabwe – marea operă arhitecturală din Africa sub-sahariană – era cel mai avansat exemplu al unei civilizaţii africane, care, mai târziu, a dispărut în circumstanţe misterioase.

Cea mai larg acceptată ipoteză susţine că „Zimbabwe" este un cuvânt derivat dintr-o expresie folosită de populaţia shona (vorbitoare a limbii bantu), care înseamnă „casele de piatră", dar unii experţi preferă înţelesul „case lăudate" pentru a indica fie edificiile religioase, fie reşedinţele conducătorilor. Oricare ar fi adevărul, Marea Zimbabwe este tot ce a rămas dintr-o extraordinară cetate construită între secolele al XII-lea şi al XIV-lea. Aceasta a fost o perioadă în care această regiune africană se bucura de o prosperitate deosebită ca rezultat al comerţului cu fildeş şi aur în schimbul bunurilor din Orient în porturi ca Safala, din Mozambic.

Nu este limpede dacă cetatea, ale cărei ruine se întind pe o suprafaţă de aproape 600 de hectare, a fost construită de strămoşii populaţiilor shona, lemba sau venda. Este formată din trei grupuri de construcţii: Marea Împrejmuire (care este, de departe, cea mai impresionantă), Ansamblul de pe Deal şi Ansamblul din Vale. Primul grup, care este posibil să fi fost o reşedinţă regală, are o structură eliptică, cu un perimetru de 244 de metri, iar zidurile cu o grosime de 5 metri se ridică până la 10 metri înălţime, pentru care s-au folosit un milion de blocuri de granit. La fel ca şi în cazul altor construcţii din Marea Zimbabwe, blocurile de piatră sunt perfect tăiate şi finisate astfel încât nu a fost nevoie de mortar pentru a le menţine împreună. Acesta este, poate, cel mai surprinzător aspect, deoarece clădirile au rămas neschimbate timp de secole fără a fi nevoie de un material care să menţină blocurile împreună.

Ansamblul de pe Deal are o formă ovală (care măsoară 100 de metri pe 45 de metri) şi cuprinde pinteni de piatră şi mase mari de granit. Cea mai mare structură este Împrejmuirea de la Apus, cu ziduri înalte de până la 8 metri pe care, iniţial, se aflau turnuri şi monoliţi, la distanţe regulate. Zidurile Ansamblului din Vale este posibil să fi închis în jur de 50 de locuinţe care probabil au aparţinut celor mai importante persoane din oraş, dat fiind faptul că majoritatea populaţiei locuia în case de chirpici care nu au supravieţuit până în zilele noastre.

Arheologii sunt de acord că, în momentul celei mai mari prosperităţi, Marea Zimbabwe trebuie să fi avut aproximativ 20 000 de locuitori şi că a fost abandonată înainte de secolul al XV-lea, fără nici un motiv aparent. Deşi populaţiile, de azi, din regiune nu pot clarifica misterul în nici un fel şi nu se găseşte nici un document scris, este sigur că Marea Zimbabwe a fost opera unei populaţii africane. Atât de mare este mândria privind această cetate, încât, o dată cu câştigarea independenţei în 1980, ţara a adoptat numele cetăţii, ştergându-l, astfel, pe Ceil Rhodes din istoria sa.

372 sus Poziţia pe o înălţime a Ansamblului de pe Deal – o construcţie din granit închisă de un zid lung de 100 de metri – reflectă prestigiu social, politic şi religios al celor care au locuit aici.

372-373 Cea mai mare construcţie din Africa sub-sahariană, Marea Împrejmuire este o structură eliptică cu un perimetru de 244 de metri. Pentru înălţarea zidurilor a fost nevoie de un milion de blocuri de granit cu o greutate totală de 15 000 de tone.

372 jos Sectorul din fotografie, ce se află în interiorul Marii Împrejmuiri, este constituit din ceea ce probabil au fost încăperile în care locuiau numeroasele soţii ale domnitorului. Suveranul îşi locuia într-un ansamblu de clădiri construit pe o colină.

373 stânga În acest detaliu al părţii superioare al cercului exterior al Marii Împrejmuiri se văd decoraţiunile: zigzagul reprezintă un şarpe, simbol tradiţional al fertilităţii la populaţia bantu.

373 dreapta sus Majoritatea experţilor cred că zidurile înalte (aici, văzute din interior) nu au avut un scop defensiv; ci simbolizau puterea celor care îi erau aproape şi care îi erau credincioşi suveranului.

373 dreapta jos Zidurile perfect finisate ale Marii Împrejmuiri nu au avut nevoie de mortar. Fiecare rând de piatră a fost aşezat puţin mai în interior faţă de rândul precedent, dând astfel construcţiei o mai mare stabilitate şi echilibru.

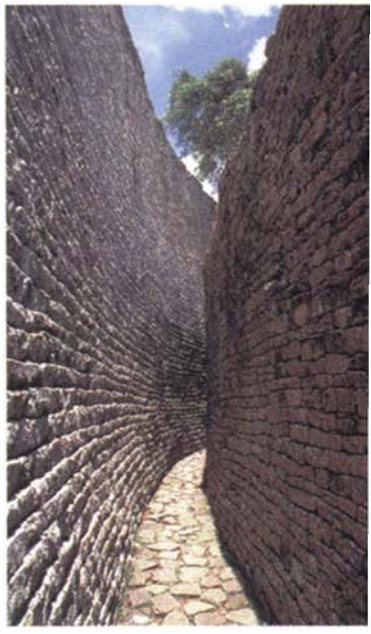

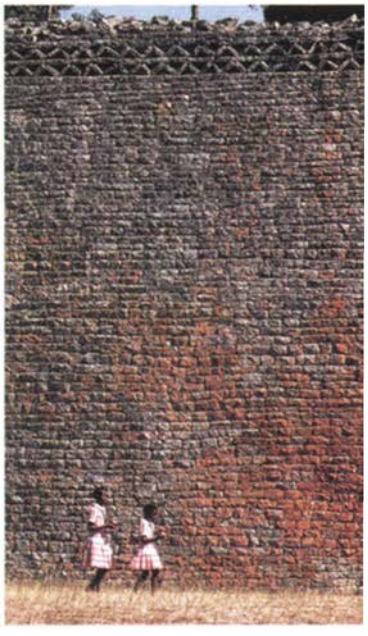

AMERICILE – Lista siturilor

1 **ARGENTINA** – CUEVA DE LAS MANOS DIN VALEA RÍO PINTURAS

2 **BRAZILIA** – SERRA DA CAPIVARA

3 **CHILE** – PARCUL NAȚIONAL RAPA NUI

4 **BOLIVIA** – CENTRUL POLITIC ȘI SPIRITUAL AL CULTURII TIWANAKU

5 **PERU** – CHAVIN DE HUANTAR

5 **PERU** – CHAN CHAN

5 **PERU** – MACHU PICCHU

5 **PERU** – CUZCO

5 **PERU** – LINIILE ȘI GEOGLIFELE DIN NAZCA ȘI PAMPASUL DIN JUMANA

6 **HONDURAS** – SITUL MAYAȘ DIN COPÁN

7 **GUATEMALA** – TIKAL

7 **GUATEMALA** – PARCUL ARHEOLOGIC DIN QUIRIGUÁ

8 **MEXIC** – TEOTIHUACAN

8 **MEXIC** – MONTE ALBAN

8 **MEXIC** – PALENQUE

8 **MEXIC** – UXMAL

8 **MEXIC** – CHICHEN ITZA

9 **STATELE UNITE** – MESA VERDE

Americile

Conform scrierii *Saga groenlandeză*, în anul 1001, Leif Erikson – fiul legendarului Eric cel Roșu – și însoțitorii săi au pus piciorul pe un tărâm minunat. Cursurile de apă erau pline de somoni, iar pădurile se întindeau în toate direcțiile cât vedeai cu ochii. Cu toate acestea, doar în 1960 s-a găsit dovada unei așezări vikinge la L'Anse aux Meadows, un sat în capătul peninsulei Marelui Nord de pe insula Newfoundland. Totuși, acei primi pionieri nu au reușit să colonizeze noul continent, așa că pentru europeni descoperirea Americii continuă să fie considerată a fi avut loc la 12 octombrie 1492, când caravelele conduse de Cristofor Columb a atins coasta San Salvadorului.

De fapt, *Homo sapiens* a ajuns în America cu cel puțin 30 000 de ani înainjte peste podul de pământ lung de peste 1 400 de kilometri care traversa strâmtoarea Bering, legând Siberia de Alaska. Acea traversare, precum și două migrații ulterioare, au dus la stabilirea unor populații foarte diversificate pe aproape toată suprafața continentului, cel puțin conform teoriilor acreditate. Totuși, descoperiri recente în situl brazilian de la Serra da Capivara, care datează de aproape 50 000 de ani, au revoluționat teoriile privind perioadele temporare în care au pătruns populațiile în Americi.

Cu excepția sitului Serra da Capivara și a mai recentului sit descoperit la Cueva de las Manos în Argentina, locurile de interes arheologic de pe continent sub egida UNESCO sunt dominate de civilizații pre-columbiene, care au înflorit din Mexic până în Peru între începutul epocii creștine și secolul al XV-lea. Azteci, mayași și incași, toți au lăsat urme ale trecerii lor, care descriu evoluția societăților complexe și bine organizate care au dezvoltat sisteme de credințe religioase, au produs forme de artă de înaltă calitate și chiar au ajuns la rezultate semnificative în studiul astronomiei. Orașele magnifice construite de aceste populații includ Tikal, Chichen-Itza și Palenque (cetăți mayașe), Teotihuacan (aztecă) și centrul ceremonial, mai modest, dar nu mai puțin frumos, de la Machu Picchu, construit de incași. În plus, America latină se laudă cu un patrimoniu enigmatic rămas de la civilizația foarte veche de la Tiwanaku, cultura Chavin de Huantar și populațiile care au creat imagini colosale cunoscute drept liniile Nazca.

Mult mai puțin a rămas de la populațiile care au locuit în America de Nord. Aproape toate triburile indienilor nord-americani erau semi-nomade, care trăiau într-un contact permanent cu natura în locuințe temporare construite din materiale perisabile. Orice cunoaștere a culturii lor este produsul a ceea ce s-a păstrat în tradițiile orale ale puținelor grupuri care au supraviețuit sosirii europenilor, cu excepția a două situri: *pueblo* de la Mesa Verde și din Chaco Culture National Historic Park, construite între secolele al IX-lea și al XII-lea.

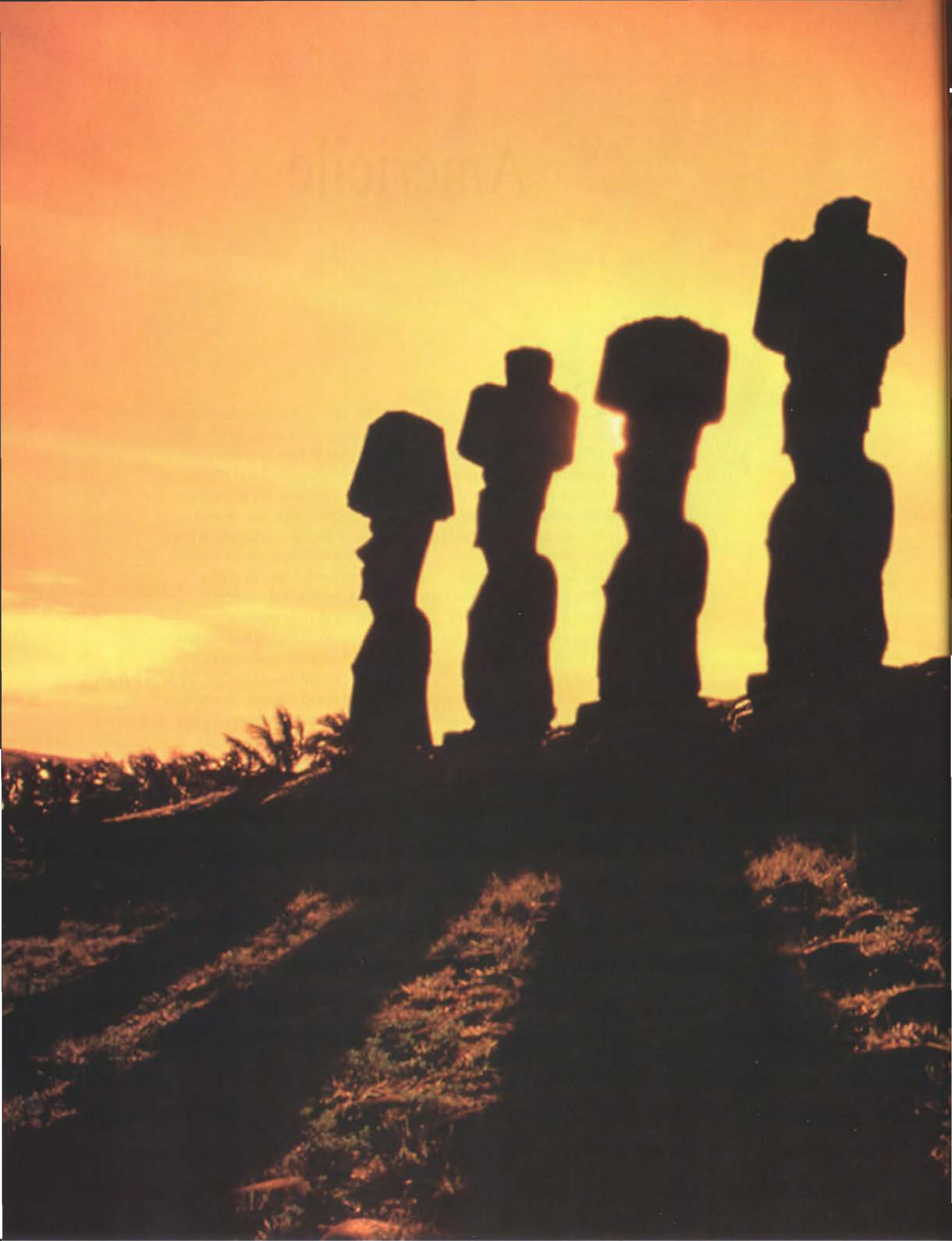

Giganții din Insula Paștelui veghează tăcut timpul care pare că și-a încetat pentru ei curgerea.

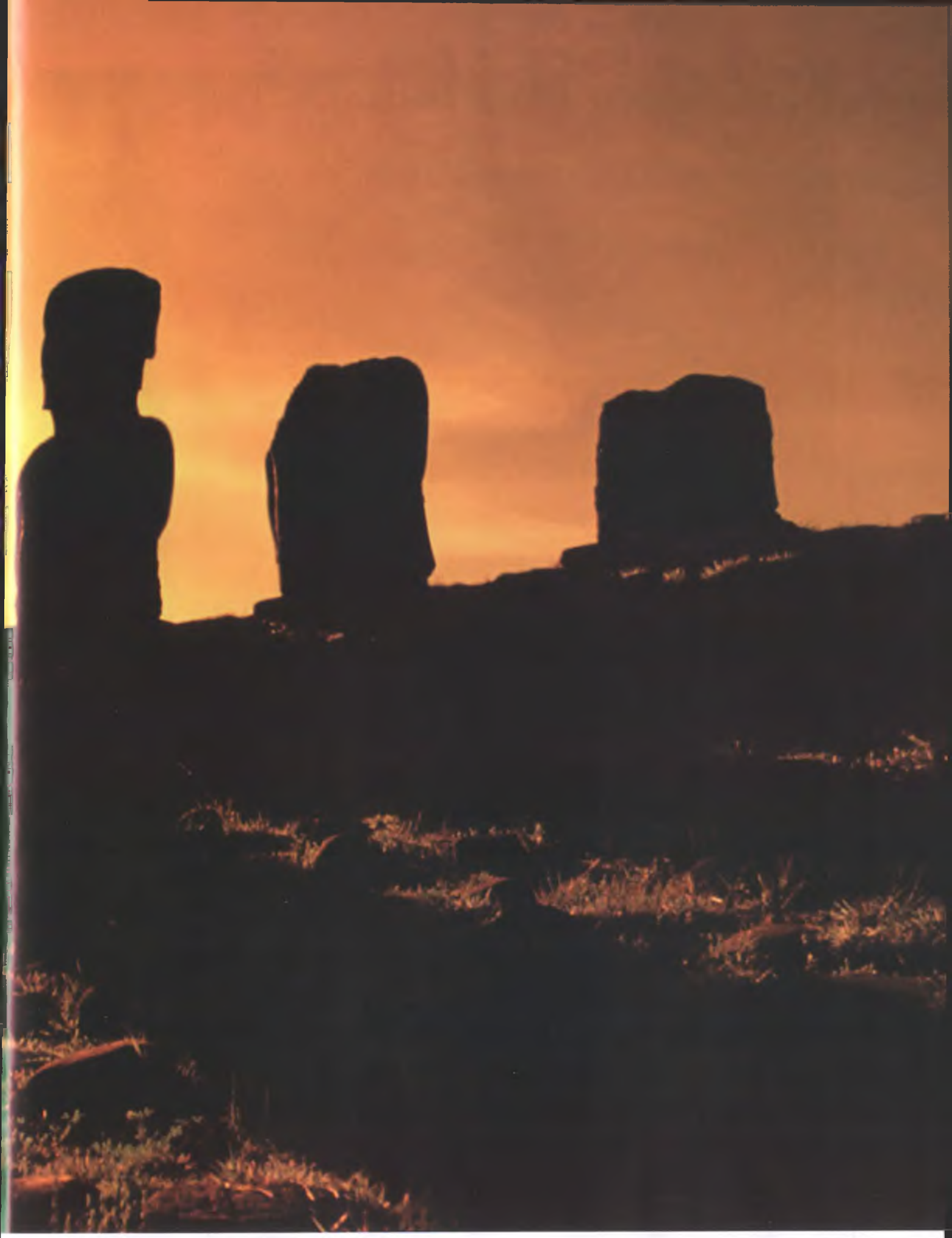

Cueva de las Manos din valea Rio Pinturas

ARGENTINA

PROVINCIA SANTA CRUZ, PATAGONIA
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1999
CRITERII: C (III)

La începutul secolului al XIX-lea, când au sosit primii coloniști europeni pentru a popula Patagonia, ținutul din capătul de sud al lumii era locuit de populațiile nomade ale aborigenilor *tehuelche*. Pentru aceștia, impactul a fost fatal. Cei care au supraviețuit masacrelor nu au suportat campaniile de „civilizare" cu forța. Cei care au scăpat de maladiile aduse de europeni și-au înecat în alcool deznădejdea de a-și vedea furat și pustiit pământul pe care îl locuiseră de mai mult de 10 000 de ani.

Strămoșii lor erau *Homo sapiens* primitivi care ajunseseră în *Tierra del Fuego* și Patagonia de nord traversând strâmtoarea Bering din Asia, când la sfârșitul Pleistocenului și începutul Holocenului, în timpul ultimei ere glaciare, a fost creată între cele două continente o punte de uscat datorită retragerii apelor. Două grupuri ale acestei populații primitive s-au așezat pe insule și, respectiv, pe continent, unde primul grup pescuia și strângea moluște, iar cel de-al doilea practica vânătoarea. Au rămas astfel până la sosirea europenilor.

Vânători-culegători timp de milenii, populația *tehuelche* a lăsat omului alb „prin testament" un vast teritoriu primordial, care la început nu părea să fie locuit. Spiritele lor ancestrale sălășluiau în grotele sacre ascunse în canioane aproape inaccesibile pentru majoritatea oamenilor; ajungeau acolo doar cei împinși de o curiozitate de nestăpânit. O astfel de fire curioasă a avut-o Francisco Pascasio Moreno, al cărui nume avea să devină faimos după ce formațiunea naturală cea mai uimitoare din Patagonia, ghețarul Perito Moreno, a fost denumită astfel în onoarea sa. În 1877, a descris picturile rupestre pe care le descoperise în ravinele stâncoase de-a lungul râurilor și în apropiere de Lago Argentina. Cele mai frumoase dintre acestea au fost găsite în *Cueva de las Manos*, o peșteră din canionul Rio Pinturas.

În acest mic spațiu (peștera măsoară aproximativ 24 pe 15 metri și este înaltă de aproximativ 10 metri, aceeași înălțime ca la intrare), se află 890 de picturi rupestre. După cum sugerează numele, majoritatea sunt amprente ale mâinilor, atât mâna în sine, cât și conturul, în culori diferite: roșu, ocru, galben, violet, alb, negru și verde – și, în general, ale mâinii stângi, iar unele dintre acestea includ și o parte din antebraț. Mâinile sunt atât de bărbați și femei, adulți sau adolescenți, cât și chiar de copii. În afara acestora, se află forme geometrice și scene de grupuri care vânează *guanaco* (*lama guanicoe*), lama a cărei carne stă la baza regimului alimentar al populațiilor tehuelche și al strămoșilor acestora.

Doar pe mijlocul anilor 1900 a fost posibil să se stabilească faptul că picturile din *Cueva de las Manos* datează din preistorie. Paleontologii argentinieni au efectuat teste bazate pe datarea cu carbon 14, identificând succesiunile

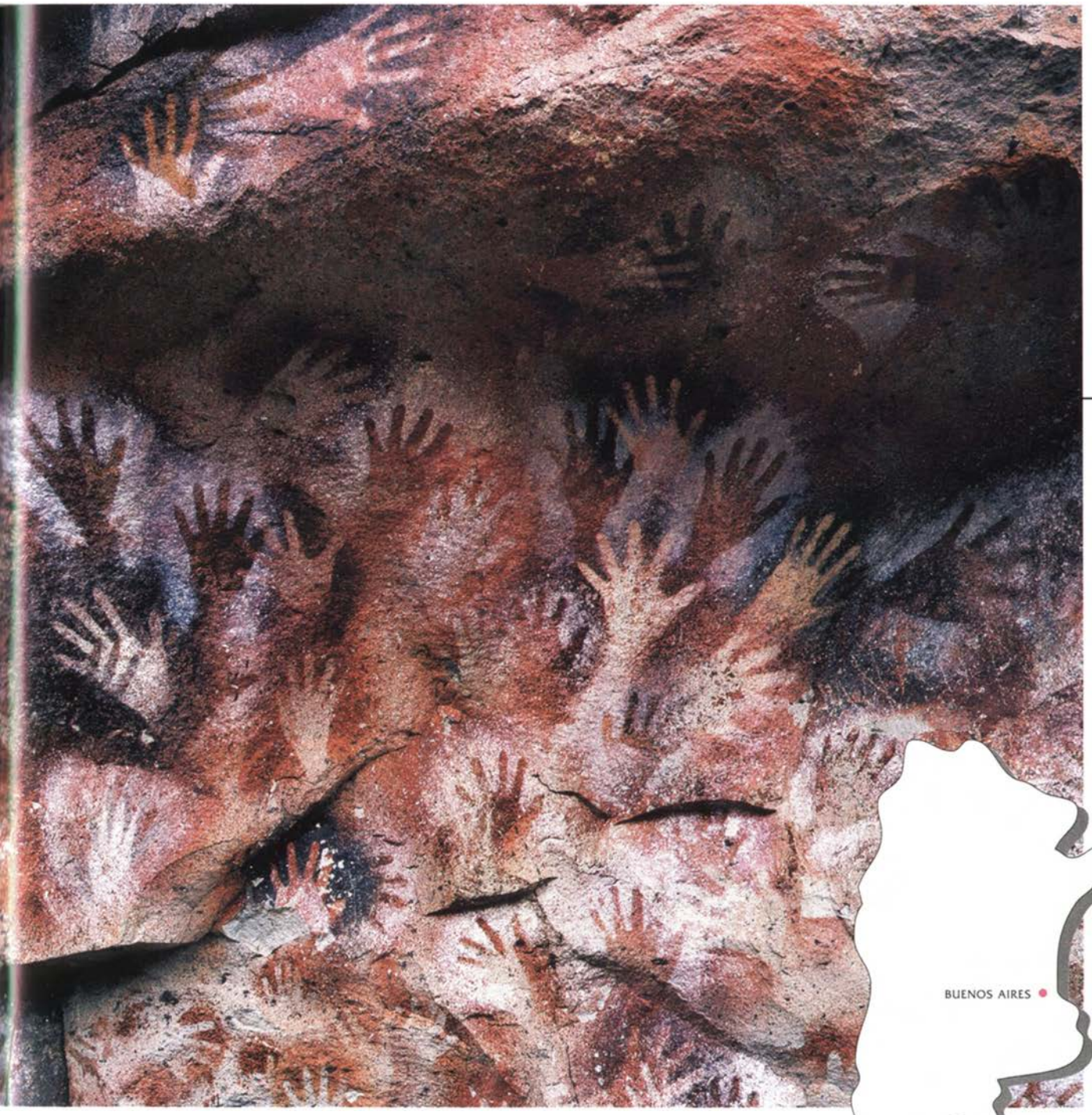

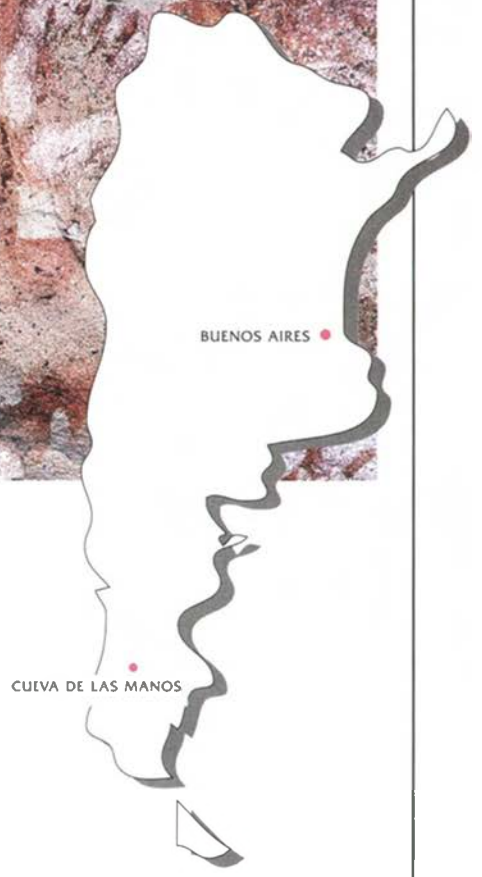

stratigrafice care le-au permis să distingă, în preistoria din Patagonia, șase perioade distincte (sau niveluri culturale) care au existat între 13 000 și 25 000 de ani în urmă. Studiul diafragmatic al diferitelor straturi de pigmenți folosiți în picturi au arătat modul în care au fost preparate culorile. Pigmenții erau compuși din calcar, uneori amestecat cu argilă care conținea oxid de fier în diferite concentrații, ceea ce oferea colorații diverse, și uneori cu pulberi cu cărbune sau mangan. Culoarea astfel obținută era apoi calcinată astfel încât să adere de peretele de piatră.

Chiar dacă acum se știe când și cum s-au făcut picturile din *Cueva de las Manos*, încă nu este sigur de ce strămoșii preistorici ai populațiilor *tehuelche* au dorit să-și lase întipărite pe pereții de piatră amprenta mâinilor. Poate făcea parte dintr-un ritual de inițiere, dar cea mai interesantă teorie este legată de simbolismul abisal al mâinii în evoluția speciei umane. Datorită mâinii, omul a putut să producă unelte și să-și consolideze puterea asupra lucrurilor și a celorlalte ființe; mâna a devenit astfel unealta prin care omul a putut „să prindă" conștiința de sine.

378 Amfibieni, guanaco și mâini umane sunt printre cele mai comune subiecte ale picturilor rupestre de la Cueva de las Manos. Cea mai veche pictură datează de acum 13 000 de ani.

378-379 Acesta este peretele de piatră cu cea mai mare densitate de amprente. Majoritatea sunt ale mâinii stângi și erau făcute de bărbați, femei adolescenți și copii.

Serra da Capivara

BRAZILIA

STATUL PIAUI
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1991
CRITERII C (III)

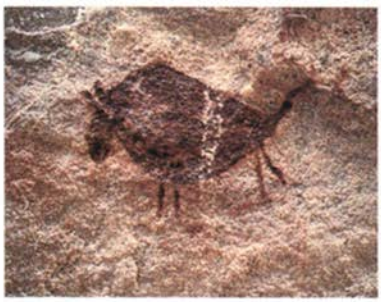

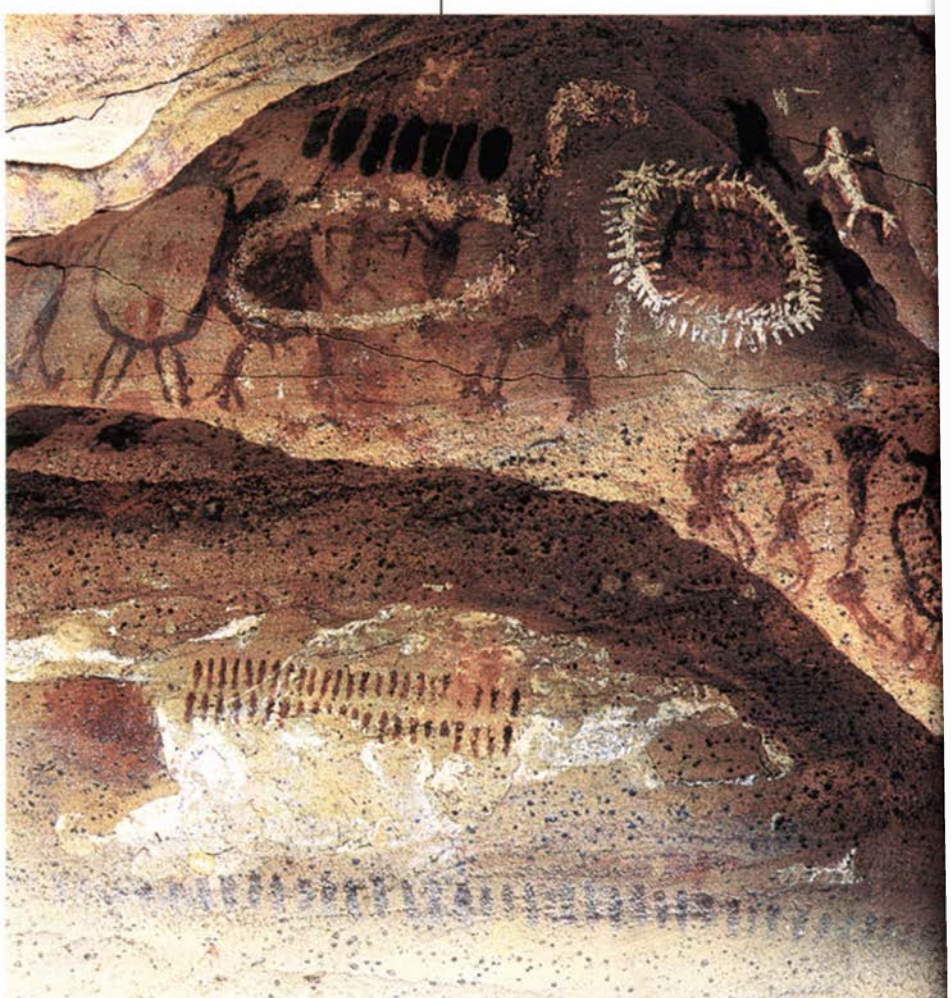

Când, pe la mijlocul anilor 1950, arheologul brazilian Niede Guidon a plecat într-o călătorie într-o zonă virgină din sudul micului stat Piaui, situat în nord-estul Braziliei, nu se aștepta ca aceasta să fie mai mult decât o excursie de plăcere. Guidon vizita zona pentru a-și satisface curiozitatea privind povestirile pe care le auzise despre vegetație și formațiunile de rocă uimitoare din *Serra da Capivara*. Vegetația este parte din *caatinga*, o pădure uscată primordială din care nu au mai rămas decât unele oaze în imensa fâșie aridă cunoscută sub numele de *sertao*.

Guidon nu avea nici o idee că această călătorie urma să-i schimbe viața: explorând canioanele din *Serra da Capivara*, a descoperit niște picturi rupestre extraordinare. Ceea ce le făcea atât de uimitoare, așa cum intuise din start, nu era doar măiestria cu care au fost desenate, nici utilizarea unei vaste game de culori minerale, ci misterul care implică perioada îndepărtată în care acestea au fost create de o populație la fel de misterioasă.

În următorii douăzeci de ani, Guidon și colegii săi au cercetat fiecare centimetru din zonă, catalogând 345 de situri de interes arheologic, dintre care 240 conțineau un total de aproape 25 000 de picturi rupestre. Spre deosebire de situri similare din Americi și Europa, cele din Serra da Capivara conțineau în principal desene cu oameni, mai degrabă decât animale și, chiar când animalele sunt prezente, ele fac parte din scene de vânătoare sau de luptă în care omul este întotdeauna protagonistul. Unele dintre cele mai frecvente scene sunt cele care descriu dansuri și, în mod deosebit, foarte multe reprezintă practici sexuale, inclusiv cele cunoscute sub numele de „masa rotundă", un fel de orgie care implică numeroase figuri în interiorul unui cerc, probabil având un fel de semnificație ritualică.

Cu toate acestea, reprezentările de animale, deși mai puțin obișnuite, au fost cele care i-au permis lui Guidon să elaboreze o teorie revoluționară asupra originii oamenilor în cele două continente americane. Pe lângă cerbi

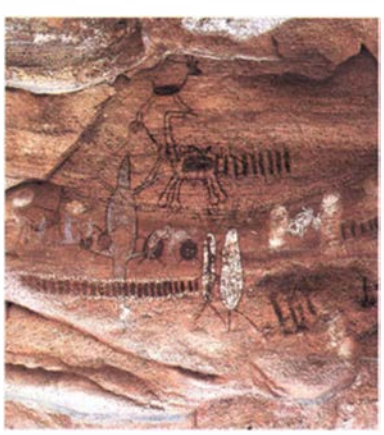

380 sus O vacă mare a fost pictată într-o manieră stilizată. Deși mai puțin frecvente decât figurile umane, animalele reprezentate sunt interesante deoarece unele dintre aceste specii au dispărut de multă vreme.

380-381 Acest detaliu din picturile preistorice este o „mostră" excelentă privind subiectele reprezentate în siturile de piatră din Serra da Capivara, care prezintă oameni vânând, animale și scene sexuale ritualice toate înscrise într-o împrejmuire de cama redonda.

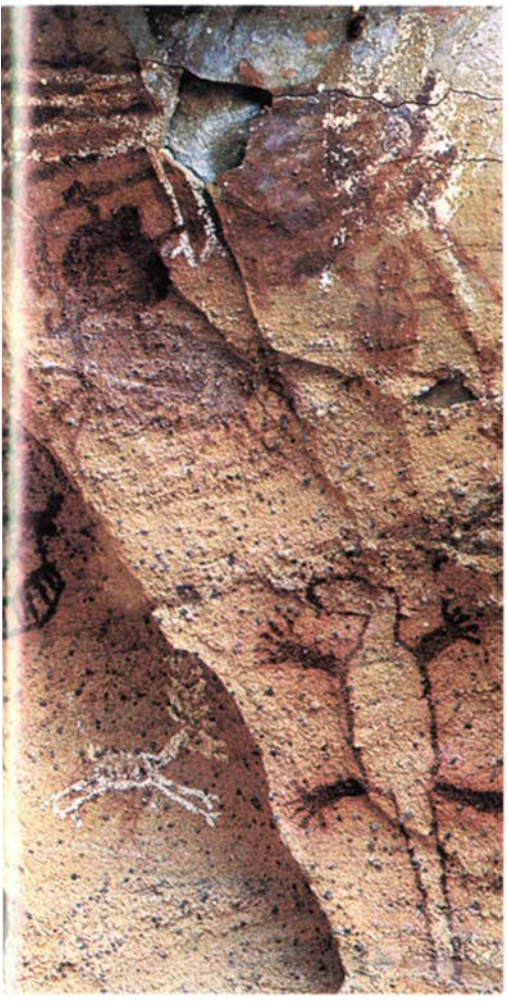

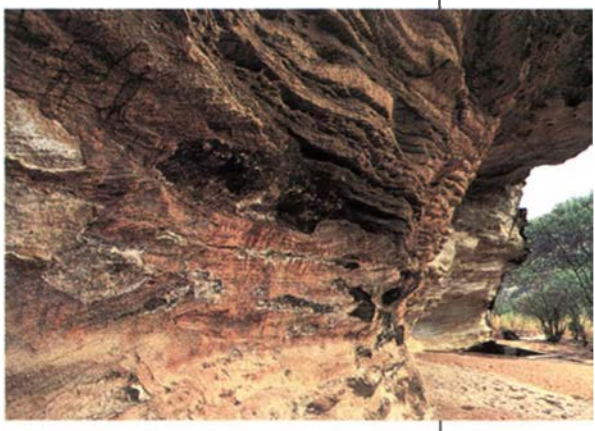

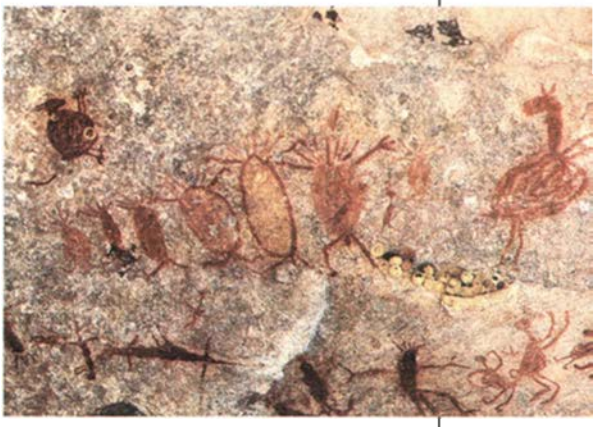

și feline mari, desenele prezintă specii care au dispărut încă din perioadele cele mai îndepărtate ale preistoriei: lame, tatu, lilieci, păsări gigant și erbivore uriașe. Erau acestea animale fantastice, născute din imaginația omului preistoric? Sau, după cum credea arheologul, oamenii care le-au pictat, practic, trăiau în Americi în același timp cu ele? Dacă a doua situație era adevărată, atunci teoria universal acceptată că omul a sosit pe continentul american traversând podul de pământ din Siberia peste strâmtoarea Bering aproximativ acum 20 000 de ani s-a prăbușit. În acel timp, animalele reprezentate în picturile rupestre din *Serra da Capivara* erau deja pe cale de dispariție din cauza schimbărilor condițiilor climatice care transformaseră *sertao* dintr-o pădure tropicală într-una de zonă uscată. Pe de altă parte, în momentul dispariției lor, ultima epocă glaciară urma să vină, iar podul arctic încă nu se formase.

Datarea cu carbon a dat un răspuns definitiv în anii 1970. Picturile au o vechime de 48 000 de ani și, în consecință, *Serra da Capivara* și-a câștigat distincția de a fi cel mai interesant și mai uimitor sit arheologic de pe continent.

În 1979, s-a instituit un parc național care acoperă o suprafață de aproape 125 000 de kilometri pătrați. Astăzi, vizitatorii au voie să intre numai însoțiți de un ghid. Interesantele formațiuni de piatră și zonele *caatinga* pot fi vizitate alături de treizeci de situri sau mai multe care prezintă picturi rupestre. Acestea includ Toca da Boqueirao da Piedra Furada, o stâncă înaltă de aproape 61 de metri cu o adâncitură în centru cu un diametru de 15 metri care a devenit situl „pitoresc" al parcului.

La intrarea în zona protejată, lângă satul Sao Raimundo Nonato, se află Museu do Homem Americano, care prezintă exponate menite să compare probele care susțin teoria migrării peste strâmtoarea Bering cu rezultatele descoperirilor lui Niede Guidon.

380 jos Descoperirea că picturile rupestre datează de 48 000 de ani în acest colț sălbatic al Braziliei a bulversat teoria prin care se spune că omul a sosit mai întâi în Americi peste strâmtoarea Bering în urmă cu 20 000 de ani.

381 sus Un perete de la Boqueirao de la Pedra Furada. Este cel mai dramatic sit din parcul Serra da Capivara datorită interesului paleo-etnologic și al frumuseții sale fizice.

381 jos O reprezentare a vânătorii unui animal mare. În parc, s-au găsit 345 de situri de interes arheologic, dintre care 240 conțin aproximativ 25 000 de picturi rupestre.

Parcul Național Rapa Nui

CHILE

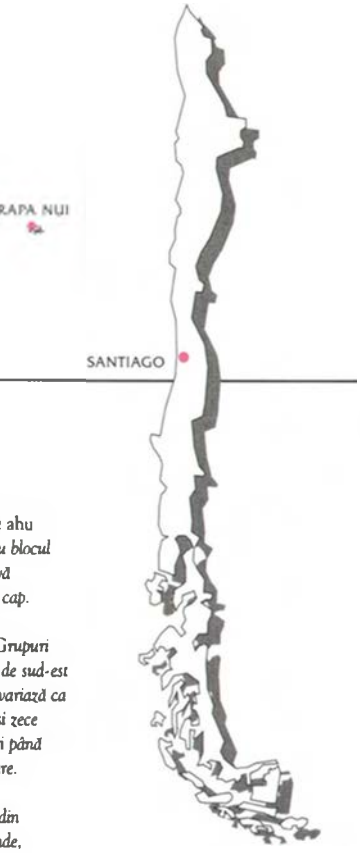

INSULA PAȘTELUI
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1995
CRITERII: C (II) (III) (V)

382 sus Moai *reprezentându-l pe ahu To Ko Te Riku, cu blocul caracteristic de lavă (numit pukao) pe cap.*

382 centru și jos Grupuri *de moai în partea de sud-est a insulei. Statuile variază ca înălțime între doi și zece metri și pot cântări până la 80 de tone fiecare.*

383 Aceste moai din Anakena, locul unde, conform tradiției, a debarcat primul cârmuitor al insulei Rapa Nui.

În 1947, convins că Polinezia a fost populată de navigatori curajoși din America de Sud care erau capabili să ajungă în insulele îndepărtate din oceanul Pacific călătorind în ambarcațiuni primitive, exploratorul și arheologul norvegian Thor Heyerdahl a organizat o expediție îndrăzneață. La bordul lui Kon Tiki, o ambarcațiune din lemn de balsa asemănătoare celor folosite de polinezieni, a pornit să acopere cei 8 000 de kilometri care separă coasta peruviană de atolul Raroia din arhipelagul Tuamotu.

Încurajat de succesul expediției, opt ani mai târziu a vrut să demonstreze că același lucru se întâmplase cu Insula Paștelui, formațiunea vulcanică solitară care se află la 3 800 de kilometri de cea mai apropiată așezare umană. Heyerdahl și echipa lui a declanșat o explorare arheologică a insulei, descoperind că odată a fost acoperită de păduri, care fuseseră complet defrișate de către locuitorii insulei. Datarea cu carbon a unora dintre faimoasele statui de pe insulă a arătat că aceasta fusese populată aproximativ din anul 380 d.Hr., cu cel puțin o mie de ani mai devreme decât se credea. Tradiția locuitorilor, totuși, susținea că strămoșii lor sosiseră din Extremul Orient. În timp, analiza detaliată a arheologiei, antropologiei fizice și geneticii populației a arătat că Heyerdahl greșise. Insulei i s-a dat numele de către marinarul Jacob Roggeveen, pentru că fusese primul să o vadă într-o zi de Paști în anul 1722. Numai mulți ani după aceea, în 1863, a fost denumită Rapa Nui de un grup de marinari tahitieni care credeau că arăta ca Rapa Iti, o mică insulă din Polinezia franceză. Pentru populația locală, insula era *Te Pito O Te Henua*, care înseamnă Nava Lumii.

Polinezienii au fost, de asemenea, cei ce au colonizat Insula Paștelui. În secolul al V-lea, o cultură complexă și enigmatică a început să se dezvolte aici, având ca rezultat *Rongorongo*, singura limbă scrisă din Oceania. Pe insulă s-au găsit mai multe inscripții pe roci și ruine ale unor case, lăcașuri de cult, sculpturi din lemn, veșminte din coajă de copac (*tapa*) și produse artizanale. Totuși, Rapa Nui este mai faimos pentru *moai*, capetele gigantice cioplite în piatră. Odată, cel puțin 288 stăteau vertical pe baze numite *ahu*, care au corespondente în cultura polineziană. Aproape 250 de *moai* înconjoară insula pe margine, în timp ce alte 600, în diferite stadii de producție, sunt împrăștiate pe coastă și lângă vulcanul *Rano Raraku*, unde se află carierele în care erau sculptate. Majoritatea executate între anii 1000-1650, au o înălțime de maximum 10 metri cu o greutate de aproape 80 de tone. Una dintre acestea, totuși, parțial dislocată din patul său de piatră, este de două ori mai mare și ar fi cântărit, dacă ar fi fost terminată, în jur de 160 de tone. Teoria cea mai acreditată este că aveau o valoare religioasă deoarece întruchipau *mana*, spiritele strămoșilor, conform tradiției polineziene. Pentru unii experți, totuși, acestea sunt simboluri ale autorității atât religioase, cât și politice. Societatea din Rapa Nui a prosperat timp de secole, dar o dată cu creșterea populației s-a instalat un declin inexorabil. La apogeu, insula a avut 10 000 de locuitori, dar acest număr era prea mare pentru cei 114 kilometri pătrați de teren. Prin secolul al XV-lea, fragilul ecosistem era aproape complet distrus; nu mai existau copaci pentru a se construi canoe, deoarece ultimul fusese tăiat pentru a se face teren agricol. A izbucnit o rivalitate între clanuri care a dus la o prăbușire a structurii sociale, bătălii pe scară largă și, în ultimă instanță, la canibalism. Sosirea europenilor nu a făcut decât să înrăutățească situația. Aceștia au adus boli și mulți locuitori din Rapa Nui au fost deportați ori vânduți ca sclavi. În 1877, populația s-a redus la 111 locuitori (astăzi, a crescut din nou la 2 000 de locuitori, mulți dintre ei sunt de origine continentală). Deși ceea a fost mai rău a trecut, evenimentele violente și ireversibile din istoria insulei au făcut ca Rapa Nui să fie considerat un simbol al unei catastrofe ecologice.

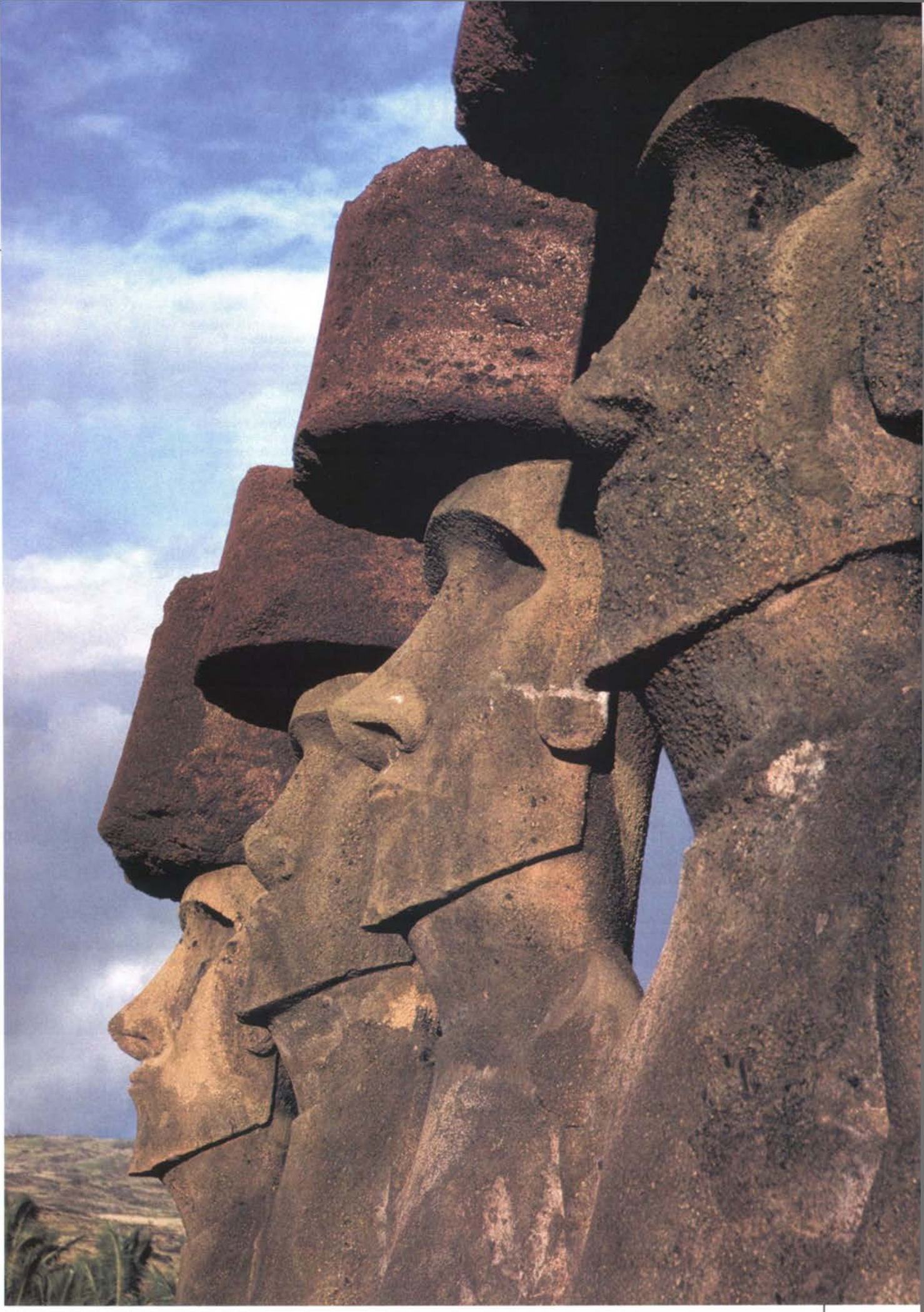

Centrul politic şi spiritual al culturii Tiwanaku

BOLIVIA

PROVINCIA INGAVI, DISTRICTUL LA PAZ
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 2000
CRITERII: C (III) (IV)

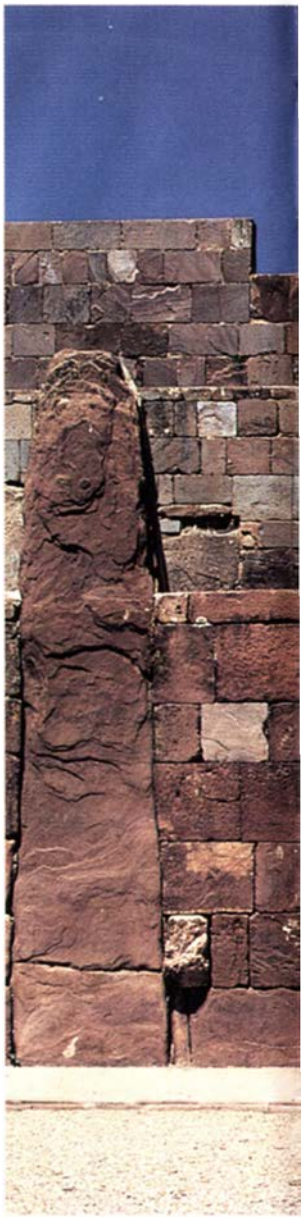

Poarta Soarelui, intrarea monumentală în oraşul Tiwanaku, a fost tăiată dintr-un singur bloc de andezit care cântăreşte 100 de tone. Partea superioară este decorată cu un basorelief cu 48 de figuri cu aripi pe trei registre, dintre care 32 au feţe umane, iar 16 capete de condori, elefanţi şi fiinţe imaginare. În centru, se află o divinitate a cărei faţă împrăştie raze solare în toate direcţiile. Obrajii îi sunt înlăcrimaţi, un simbol al ploii, iar în mâini ţine două obiecte stilizate, simbolurile tunetului şi fulgerului. Pentru indienii aymara, grupul etnic dominant de pe malurile lacului Titicaca, figura îl reprezintă pe Viracocha, divinitatea care a apărut din lac la începutul timpurilor pentru a crea soarele, cerul, stelele, ploaia şi fiinţele umane. După aceea, a colindat pământul ca un cerşetor, civilizând oamenii rudimente de civilizaţie, înainte de a dispărea în imensul ocean Pacific.

Aymara sunt convinşi că Tiwanaku este „buricul universului", locul unde strămoşii lor s-au născut acum mii şi mii de ani. Totuşi, lăsând legendele de o parte, arheologii nu au reuşit încă să fie de acord asupra perioadei în care a apărut misterioasa civilizaţie pre-incaşă. Unii spun că s-a întâmplat în urmă cu 10 000 de ani, ca un port pe malul lacului, luând în considerare linia neîntreruptă de depuneri albe şi de culoare galbenă de pe pietrele din apropierea sitului, care, susţin aceştia, indică nivelul lacului Titicaca în acea vreme. Alţii preferă o dată între anii 2000-1600 î.Hr.; iar alţii, bazându-şi ipotezele pe probe materiale, susţin că Tiwanaku a fost fondat în anul 400 î.Hr. pe malurile râului Tiwanaku, care se varsă în lac 14 kilometri mai jos. Cu toate acestea specialiştii sunt de acord cu teoria că, între anii 500-900 d.Hr., civilizaţia Tiwanaku a atins momentul de vârf şi că oraşul a ajuns să fie abandonat în jurul anului 1100, când au sosit incaşii. Se crede că, în perioada de splendoare maximă, oraşul acoperea o suprafaţă de aproape 15 kilometri pătraţi şi era capitala unei comunităţi de 30 000-40 000 de locuitori. Totuşi, din pricina lipsei fondurilor, săpăturile s-au concentrat, în principal, asupra a ceea ce probabil a fost centrul politic, administrativ şi de ceremonii al oraşului.

Templul Kalasasaya se află în apropierea Porţii Soarelui; este un edificiu sacru împrejmuit cu coloane decorate cu basoreliefuri. Mai departe se află Akapana, „muntele sacru de la Tiwanaku", o piramidă înaltă de aproximativ 15 metri cu o bază pătrată care măsoară 38 de metri pe fiecare latură. Piramida este construită din blocuri de andezit care cântăresc cel puţin 100 de tone şi, cel mai probabil, închid şi un templu subteran. Zona imediată are terase pentru ceremonii de forma literei T, unde s-au găsit obiecte din obsidian, aramă şi argint, rămăşiţe ale lamelor sacrificate şi figuri de ceramică, care poate au reprezentat membri ai elitei politice şi religioase.

392 sus Unul dintre „totemurile" monolitice care marchează perimetrul templului Kalasasaya. La fel ca aici, unele reprezintă figuri umane cu trăsături caucaziene, negroide, asiatice sau semitice.

392 centru Tăiată dintr-un monolit de andezit care cântărește 100 de tone, Poarta Soarelui formează intrarea în Tiwanaku.

392 jos Între anii 500-900 d.Hr., Tiwanaku a atins apogeul. Împrejmuirea sacră de la Kalasasaya din apropierea Porții Soarelui. Nu se știe nimic despre ceremoniile care aveau loc aici.

392-393 și 393 jos Zidurile așa-numitei „curți scufundate" prezintă misterioase fețe umane sculptate și delimitează o zonă de 9 000 de metri pătrați în centrul căreia populația de la Tiwanaku a amplasat mai multe stele din gresie, decorate cu basoreliefuri.

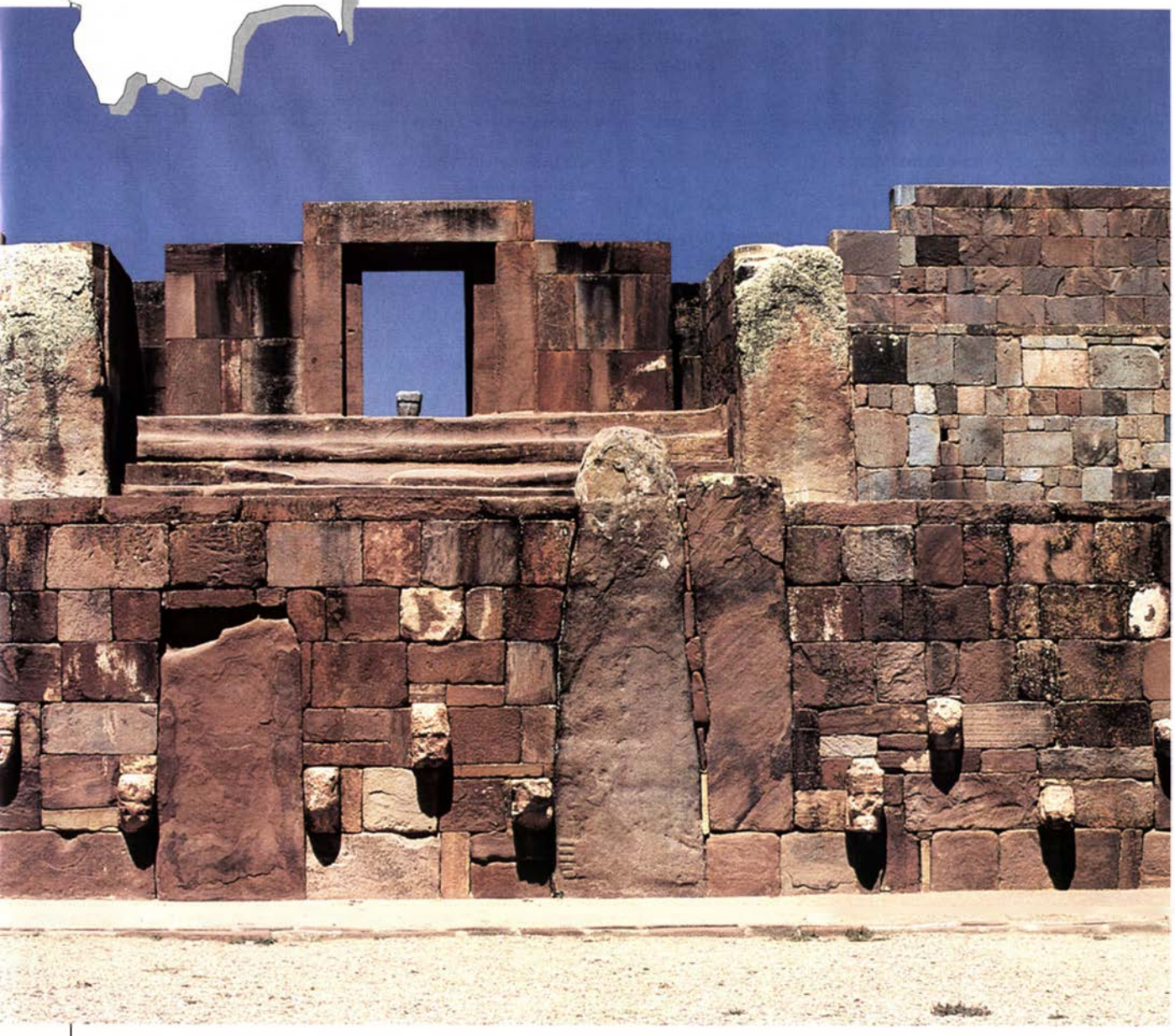

Cea mai interesantă descoperire este forma avansată de agricultură practicată de populația de la Tiwanaku. Aceștia săpau canale adânci pe terenurile agricole, cu o distanță de 15 metri între ele. Umplute cu apă, canalele erau folosite ca niște crescătorii de pește și plante acvatice care erau utilizate pentru hrană și, respectiv, ca îngrășământ. Mai mult, apa ajuta la formarea unei pături calde de umiditate care proteja plantațiile de cartofi împotriva înghețului, ceea ce se întâmpla des la o altitudine de peste 4 000 de metri deasupra nivelului mării, cum este cazul lacului Titicaca.

Recent, un proiect agricol care imită metodele utilizate la Tiwanaku a fost lansat printre locuitorii aymara de pe malul bolivian al lacului, cu rezultate surprinzătoare. Recolta de cartofi a crescut cu 400%, iar, cu peștele și gâștele crescute în canale și în jurul canalelor, regimul alimentar al populației s-a îmbunătățit substanțial. Astfel, datorită redescoperirii unor vechi cunoștințe, poate că și populația aymara va reuși să lupte cu maladiile legate de malnutriție, care astăzi afectează jumătate dintre copiii din Bolivia.

Chavín de Huántar

PERU

DEPARTMENTUL ANCASH
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1985
CRITERII: C (III)

Timoteo Espinoza își ara din greu terenul, când vârful plugului i s-a blocat într-un bolovan enorm. Săpând în jurul lui cu ajutorul altor țărani, a descoperit că avea o lungime de doi metri, iar pe el era cioplit un enorm cap de felină. Cu ani în urmă, în 1873, Timoteo a invitat un *gringo* care trecând prin Lima și măturând cu mâna suprafața joasă a mesei de bucătărie, a descoperit că era sculptată cu reliefuri. Plin de mândrie, țăranul a ridicat piatra și i-a arătat-o vizitatorului. Astăzi, „stela raimondi" (numită după acel *gringo*, Antonio Raimondi, care și-a petrecut viața explorând Peru în numele universității din Lima) poate fi admirată în muzeul național de antropologie și arheologie din capitala peruviană. Este un obiect emblematic pentru ceea ce se numește „cultura Chavín".

Desi astăzi nu este decât un mic sat din Callejon de Conchucos, valea îngustă care se află pe partea răsăriteană a munților Cordillera Blanca, între anii 1500-300 î.Hr., Chavin de Huantar – situat la o altitudine de peste trei mii de metri, la jumătatea distanței dintre pădurea amazoniană și câmpia de coastă – era locul unei civilizații înfloritoare care a influențat toate culturile ulterioare din Peru, inclusiv cea incașă. O așezare agricolă destul de populată, Chavin controla rutele comerciale care duceau de la coastă către interior și cele care treceau peste *cordillera* de la nord la sud.

Este probabil ca Templul Vechi, centrul puterii și autorității religioase, să fi fost construit între anii 1200-1000 î.Hr. Acesta este o platformă de forma literei U deschisă către est, cu o curte la mijloc. Cea mai importantă secțiune a sa era un labirint de camere și coridoare subterane care erau folosite ca depozite, pentru practicarea ritualurilor religioase, și care se poate să fi fost locuit de un mic grup de oameni care aveau grijă de templu. Chiar în centrul Templului Vechi, la intersecția dintre două tuneluri înguste, s-a găsit statuia Lanzon, o reprezentare cu un corp uman și față de felină. Conform credințelor din acea perioadă, preoții puteau să se transforme în jaguari înghițind substanțe halucinogene. S-au găsit mai multe piulițe, pistiluri, unelte și scoici de mare perforate utilizate drept instrumente muzicale; toate au fost asociate cu ceremonii religioase.

Templul Nou împărțea o continuitate funcțională cu Templul Vechi, folosind aceeași culoare și îndeplinind aceleași

ritualuri. Deși era mai mare – localnicii îi spun *el Castillo* – arhitectura nu este una impresionantă, fiind, pur și simplu, un vast bloc rectangular cu două aripi, amândouă îndreptate către răsărit. Așezat în fața Templului Nou, cu trei trepte mai jos, se află Plaza Hundida, o zonă de peste 230 de metri pătrați cu câte o platformă dreptunghiulară de fiecare parte. Acolo se adunau pelerinii care, se presupune, veneau la Chavin pentru a participa la ritualuri religioase. Piața, de asemenea, era locul unde s-a găsit obeliscul Tello, numit după arheologul care, pentru

394 sus *El Castillo, cu zidurile sale bogat decorate înalte de zece metri, este cel mai maiestuos și mai spectaculos monument din orașul antic, ascuns în partea peruviană a munților Cordillera Blanca.*

394 centru *Un basorelief enorm de pe zidul de vest de la El Castillo. Arta de la Chavín, cu nivelul său înalt de abstractizare și reprezentări animale și umane stilizate, clar definite, l-a fascinat pe Pablo Picasso.*

394 jos *O divinitate masculină, jumătate om și jumătate felină, este portretizată în basoreliefu de pe Poarta Negru cu Alb de la El Castillo. Cultele din cultura Chavín au avut o mare influență asupra altor populații din America Centrală.*

394-395 *Piața Hundia se află la picioarele templului El Castillo și era centrul de ceremonii al orașului. Acoperă o suprafață de 250 de metri pătrați și este înconjurată de o platformă rectangulară.*

395 sus *Cunoscută drept Cabeza Clavos, această mască se repetă aproape obsesiv în arhitectura Chavín. Reprezintă una dintre divinitățile protectoare ale templelor și combină trăsăturile unei păsări cu cele ale unei feline.*

395 centru *Galeria de la Doble Mensula este unul dintre coridoare, care, cu trepte și coridoare, formează labirintul pe mai multe nivele de sub Templul Nou, edificiul redenumit El Castillo datorită măreției arhitecturii sale.*

395 jos *La capătul unui culoar îngust de sub Templul Vechi se află Piedra del Lanzon, stela de granit alb închinată divinității supreme din Chavín, jumătate om, jumătate felină.*

prima dată, a studiat situl. Este o capodoperă de artă figurativă în granit, care poate, de asemenea, să fie văzut într-un muzeu din Lima.

Iconografia de la Chavín a sugerat arheologilor că trei divinități formau panteonul orașului antic: Luna, reprezentată printr-un pește, Soarele, pictat sub forma unui vultur, și o divinitate creatoare, jaguarul. Fiecare divinitate era legată de un nivel distinct în cosmogonia de la Chavín: peștele este legat de spațiul de sub suprafața pământului; vulturul, de forțele celeste, iar jaguarul, de forța pământească. Oricum a fost, arta de la Chavín – îngropat în 1945 de o alunecare de pământ și distrus din nou de un cutremur violent în 1970 – este caracterizată de un nivel extraordinar de abstractizare, în care reprezentările animalelor și oamenilor sunt stilizate cu linii bine definite. Vorbind despre oraș, Pablo Picasso remarca: „Dintre toate culturile antice pe care le admir, Chavín este cea care mă surprinde cel mai mult. Ca să spun adevărul, a fost o inspirație pentru multe dintre lucrările mele".

Chan Chan

PERU

DEPARTAMENTUL LA LIBERTAD, PROVINCIA TRUJILLO,
DISTRICTUL HUANCHACO
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1986
ÎNSCRIS PE LISTA PATRIMONIULUI MONDIAL
AFLAT ÎN PERICOL: 1986
CRITERII: (I) (III)

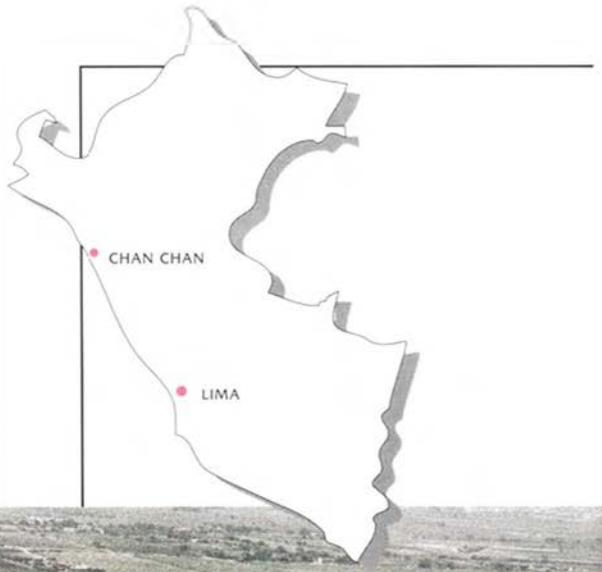

396-397 Grandoarea sitului poate fi apreciată într-o vedere aeriană. Chan Chan acoperă o suprafață de aproape 21 de kilometri pătrați din valea Moche, care separă Anzii de Oceanul Pacific.

397 sus Zidul bine executat al uneia dintre citadelele din Chan Chan. În 1450, când regatul Chimu a fost la apogeul puterii și al bogăției sale, orașul avea aproximativ 60 000 de locuitori.

Mitul că Chan Chan a fost fondat de creatorul Soarelui și al Lunii, un dragon reprezentat, în mod tradițional, ca un curcubeu, simbolul vieții și energiei cosmice, este în continuare predat în școlile din Trujillo. Deși se știe că acest extraordinar oraș din chirpici (cel mai mare din lume, conform publicației *Guinness Book of Records*) a fost capitala statului Chimu, originea populației este nesigură. A avut o situație înfloritoare între anii 1100, când a înlocuit civilizația moche, și 1470; a fost cea mai avansată civilizație în privința tehnologiei și al progresului științific din Peru. Unii experți cred chiar că chimu erau coloniști maya care părăsiseră Mexicul.

Chiar și așa, oamenii chimu au avut o organizare socială și politică foarte complexă și stratificată. Erau ingineri talentați care concepeau sisteme de irigații sofisticate și aveau o cunoaștere profundă a metalurgiei. Din punct de vedere artistic, se pare că nu erau niște mari esteți, preferând o abordare utilitară. În consecință, obiectele pe care le produceau – inclusiv ceramica neagră, țesăturile și obiectele din aur – erau, în primul rând, funcționale. Chan Chan, de asemenea, pare să fi fost o capitală funcțională, care cârmuia un regat ce pornea din golful Guayaquil din nord până la granița cu Chile, de astăzi, în sud.

Construit în diferite perioade, Chan Chan acoperea o suprafață de 18 kilometri pătrați și, la începutul secolului al XV-lea, număra 60 000 de locuitori. În interiorul lungului zid împrejmuitor, se aflau cel puțin zece citadele, fiecare construită după un plan trapezoidal protejat de ziduri înalte de zece metri și groase de patru metri, cu drumuri largi de șapte metri care separă citadelele unele de altele. Clădirile erau construite din chirpici (cărămizi nearse dintr-un amestec de paie și pământ) și apoi acoperite cu argilă.

Pereții par să fi fost viu colorați sau, în clădirile cele mai importante, acoperite cu foiță de aur. Un alt mit susține că pentru cârmuitorii chimu

397 centru Citadela Tschudi (aici, intrarea de nord), încă într-o stare bună. Construite de sclavi, zidurile incintei se ridicau până la zece metri și serveau la protejarea citadelei de curenții de aer umed ce veneau dinspre Pacific.

397 jos Populația chimu era o populație cu spirit practic care nu era interesată de estetică; cu toate acestea, construcțiile lor din chirpici, cum sunt cele din imagine, de pe marginea pieței centrale din Tschudi, erau decorate cu motive geometrice și zoomorfe.

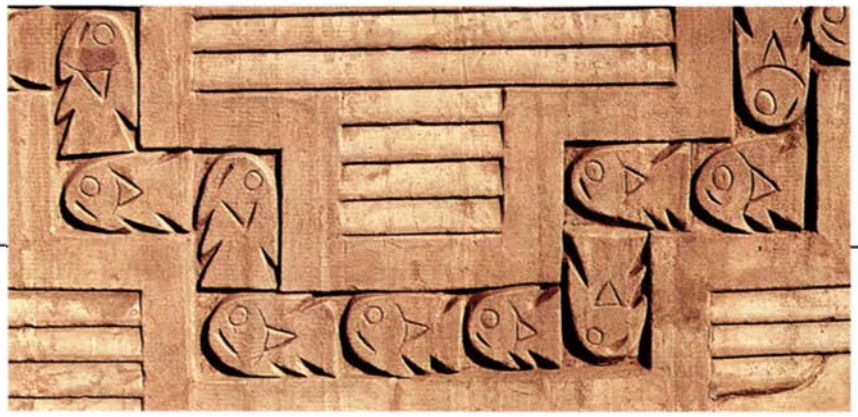

erau grădini cu plante și animale din metale prețioase.

Citadela în cea mai bună stare de conservare și cea care s-a bucurat de cea mai importantă lucrare de restaurare este citadela Tschudi, numită după călătorul vienez care a studiat-o primul pe la mijlocul secolului al XIX-lea. La fel ca și ceilalți „gemeni" ai săi, are o curte de ceremonii înconjurată de miriade de camere utilizate pentru scopuri civile și religioase și legate de coridoare. Aceasta duce la o a doua curte în care se află ceea ce odată a fost un enorm bazin de colectare a apei. După aceasta, se află cazarma, cavourile regale și reședințele demnitarilor. În afara planului orașului sub formă de labirint, ceea ce într-adevăr atrage atenția sunt frizele care decorează o mare parte dintre pereți. Deși stilizate, este posibil să se recunoască valurile mării, peștii și *coypu*, care demonstrează că populația chimu era preponderent o civilizație a mării.

Originea populației rămâne învăluită în mister, dar sfârșitul ei este bine documentat. Între anii 1465-1470, după ce s-a decis să nu mai reziste, populația chimu s-a supus înaintării incașilor conduși de Tupac Yupanqui. Această decizie a salvat Chan Chan de invazii și jafuri, iar orașul a rămas gol, dar intact până la sosirea spaniolilor. Europenii, totuși, i-au prădat de toate comorile fabuloase. Redus la un înveliș de chirpici, timp de secole, a rămas în acea stare, încet-încet sfărâmându-se sub acțiunea fenomenelor naturale.

În ciuda eforturilor guvernului peruvian și ale UNESCO, care a înscris situl pe lista patrimoniului universal aflat în pericol, deteriorarea așezării Chan Chan este considerabilă, iar eforturile de restaurare sunt mai lente decât acțiunea climei. Mai există un pericol: *huaqueros*, jefuitorii de morminte, care caută aurul pe care nu l-au găsit soldații lui Pizzaro.

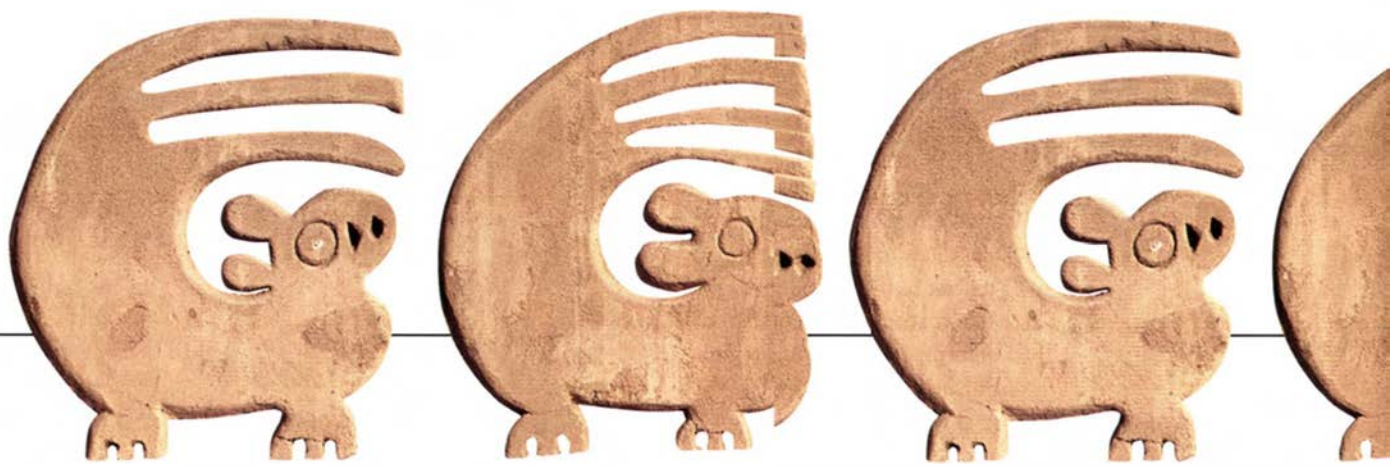

398 sus *Un detaliu al decorațiunilor de pe zidul din Piața Tschud, prezintă pești stilizați, o dovadă că populația chimu era preponderent o populație a mării.*

398-399 sus Huaca *Dragonului, de asemenea cunoscut drept Huaca Arco Iris, este cel mai spectaculos ansamblu de clădiri al sitului. Decorațiunile lor extraordinare reprezintă reptile, figuri umane, dragoni și curcubee, simboluri ale fertilității.*

398-399 jos *Rozătorul acvatic coypu era frecvent folosit în decorațiunile de la cîtadela Tschudi. Pentru a le crea, cărămizile de chirpici erau acoperite cu un strat fin de argilă care era apoi „incizat".*

Machu Picchu

PERU

PROVINCIA URUBAMBA,
DEPARTMENTUL CUZCO
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1983
CRITERII: C (I) (III); N (II) (III)

Un incendiu din vara anului 1988 a făcut ravagii în pădurea din jurul vechiului oraş Machu Picchu, distrugând peste 4 000 de hectare de vegetaţie şi punând sub semnul întrebării supravieţuirea multor specii locale de animale, arzând la marginea ruinelor. Considerat cel mare dezastru ecologic din istoria Perului, a agravat situaţia deja precară a ecosistemului din magnifica vale Urubamba, ameninţat de presiunea crescândă a turismului în dezvoltare în această zonă şi de lipsa de fonduri şi de control din partea guvernului peruvian.

400 O imagine a unuia dintre ansamblurile rezidenţiale de la Machu Picchu. Acestea erau compuse din grupuri de zece locuinţe cu două nivele, acoperite cu paie, aşezate în jurul unor curţi şi legate prin străzi înguste şi pasarele.

400-401 O imagine superbă de la Machu Picchu, dominată la nord de muntele de formă conică numit Huayna Picchu. Amplasat într-o peşteră naturală din acest munte şi căţărat pe peretele muntelui, Templul Lunii încă mai este un loc sacru pentru indios care locuiesc în valea Urubamba.

Pare o exagerare să se considere situl arheologic de la Machu Picchu un element fundamental al ecosistemului, totuşi frumuseţea ruinelor care se ridică deasupra pădurii tropicale face parte integrantă din peisaj. Într-adevăr, prezenţa munţilor, a apei râului Urubamba şi animalele, toate sunt cele care au determinat fondarea acestui fabulos oraş. Populaţia incaşă credea că Pacha Mama (Mama Pământ) era o fiinţă cu puteri supranaturale, iar Machu Picchu era locul sacru unde se născuse lumea.

Construit între anii 1460-1470 sub domnia regelui Pachacuti Inca Yupanqui, centrul pentru ceremonii de la Machu Picchu avea aproximativ 1 200 de locuitori. Dintre aceştia, majoritatea erau femei care fuseseră alese să fie vestale ale Zeului Soarelui (după cum au demonstrat cele 175 de mumii, dintre care 80% erau feminine). Celelalte 20% aparţineau unor preoţi şi copii.

Zona arheologică constă din 200 de clădiri; majoritatea erau fie locuinţe, fie depozite, construite din granit astfel încât să „îmbrăţişeze" stâncile şi să exploateze morfologia terenului. Intrările erau trapezoidale, iar acoperişurile erau din paie. Casele cu două nivele erau construite în grupuri de câte zece în jurul unei curţi pătrate şi erau legate de străzi înguste şi pasarele. Zonele pentru animalele domestice şi terasele pe care incaşii cultivau porumb şi cartofi se aflau la marginea sitului.

Cele mai importante edificii religioase erau construite în jurul unor

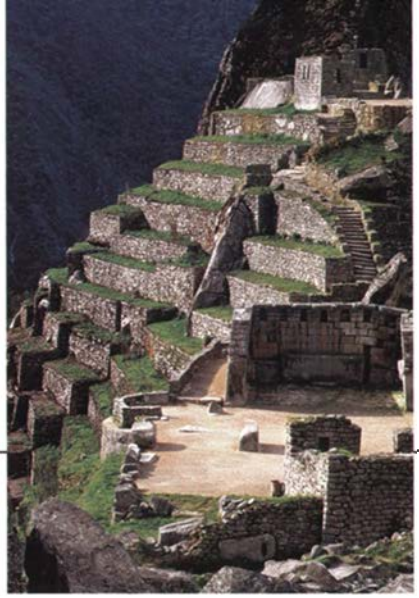

401 stânga sus Construit din pietre perfect tăiate și îmbinate, monumentalele porți trapezoidale sunt o caracteristică a sitului Machu Picchu. Aceasta este desemnată drept o „poartă dublă", ceea ce indică o intrare într-un loc sacru

401 dreapta sus Cu multă îndemânare, incașii au tăiat în munte o serie de terase pentru a putea cultiva porumb și cartofi pentru hrana comunității. Zonele agricole și rezidențiale ale vechiului oraș acoperă 20 de hectare, o suprafață dublă față de zona pentru ceremonii.

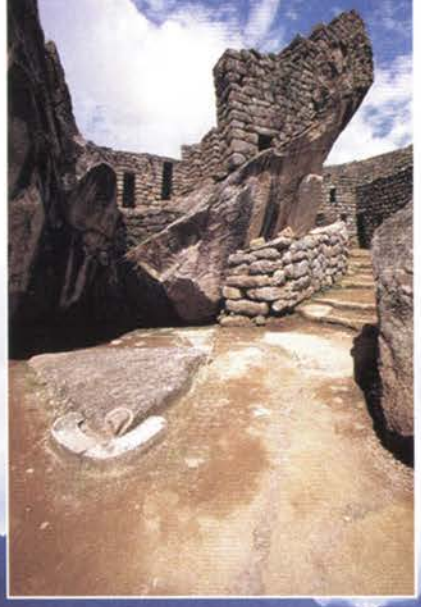

402 sus Ruinele Templului Condorului, astfel denumit după forma pe care a luat-o aceea a unei păsări pe cale să-şi ia zborul. A fost construit la umbra stâncii în nişele căreia incaşii şi-au adăpostit mumiile. Despre condor se credea că duce sufletele celor morţi în lumea de dincolo de mormânt.

402-403 Templul Soarelui are un turn rotund care, conform arheologilor, era utilizat pentru observaţii astronomice. La 21 decembrie, data solstiţiului de iarnă, soarele răsare în aceeaşi linie cu fereastra centrală a edificiului.

pieţe pentru ceremonii: acestea erau Templul Soarelui, o construcţie circulară ca un turn cu frumoase basoreliefuri, Templul celor Trei Văduve, aşa-numitul Templu principal şi Templul Regal. Deşi această ultimă clădire chiar a fost folosită pentru servicii divine, iar, în interior, nu s-au găsit morminte, şi-a primit numele de la poziţia sa mai joasă, de parcă ar fi fost calea „spirituală" de acces către inima muntelui. Intihuatana este un fascinant monolit sculptat în faţa căruia preoţii făceau sacrificii în cinstea Zeului Soarelui, la solstiţiul de iarnă (vara pentru cei la sud de ecuator). Templul Lunii se află pe Huayna Picchu, acel splendid munte în formă de con, care domină situl. Templul, aşezat într-o peşteră naturală în care au fost săpate cinci nişe, este decorat cu basoreliefuri, iar în mijloc are un masiv tron de piatră. Chiar şi astăzi, locuitorii din zonă aduc porumb, tutun şi frunze de coca ca ofrande pentru zeul muntelui.

Când spaniolii conduşi de Pizzaro au sosit la Cuzco în 1532, au distrus complet imperiul incaş, dar niciodată nu au aflat de existenţa oraşului Machu Picchu. Cu cinci ani mai înainte, o epidemie de ciumă bubonică dusese la moartea a jumătate din poziţia populaţiei incaşe, iar, în consecinţă, muntele sacru a fost abandonat. Timp de secole, numai câţiva locuitori din valea Urubumba au ştiut de existenţa sitului, până la 24 iulie 1911, când a fost redescoperit de arheologul american Hiram Bingham. Între timp, fusese complet înghiţit de pădure.

403 Machu Picchu a fost construit între anii 1460-1470 de către regele Pachacuti Inca Yupanqui şi avea 1 200 de locuitori. Terasele sale agricole se observă în dreapta edificiului central cunoscut drept „închisoarea".

Cuzco

PERU

DEPARTMENTUL CUZCO
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1983
CRITERII:C (III) (IV)

Conform mitului incas, Manco Capac și sora sa Mama Ocllo, personajele divine care au apărut din adâncurile lacului Titicaca în apropierea insulelor Soarelui și a Lunii, au fondat orașul Cuzco în anul 1200. Perechea căuta un loc unde să construiască o capitală, cea mai frumoasă pe care lumea a cunoscut-o vreodată și, se spune, amplasamentul a fost ales după ce Manco Capac și-a înfipt bastonul de aur în pământ, iar acesta, în mod miraculos, a fost înghițit de pământ. Prima piatră a noului oraș a fost pusă exact în acel punct. Din acest motiv orașul a fost denumit Cuzco sau Qosq'o, ceea ce în limba quechua, înseamnă „buricul universului".

De fapt, s-au găsit probe care dovedesc existența unei așezări anterioare celei menționate de mitul incaș. Așezarea fusese locuită din secolul al VIII-lea de o populație ce se ocupa de agricultură, killki, care dezvoltase o remarcabilă capacitate de a prelucra piatra dură de origine vulcanică, andezitul. Cu toate acestea, a fost nevoie de mai mult de două secole înainte ca orașul Cuzco să devină capitala magnifică și puternică din legendă. În 1438, Pachacuti – al optulea descendent al dinastiei care și-a început domnia o dată cu Manco Capac – a început să extindă Imperiul incaș. Acesta a

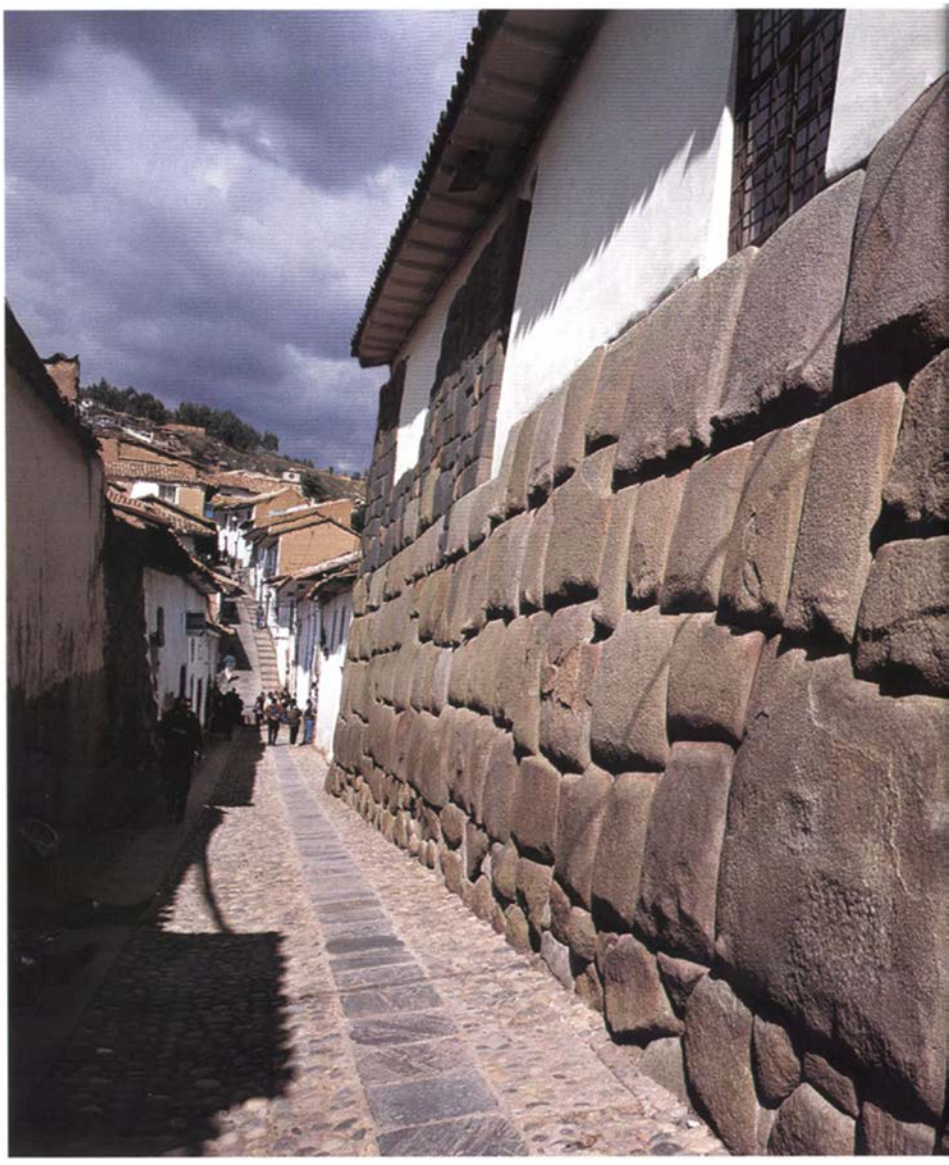

decis construirea ambițiosului și monumentalului oraș care, până atunci, nu fusese decât un sat. A canalizat râurile Saphi și Tullumayo și a construit Cuzco pe fâșia dintre acestea.

Noul oraș a fost conceput în forma unei pume, animalul sacru al incașilor. Sacsayhuaman, principalul centru religios și, după caz, citadela sa fortificată, reprezenta capul pumei. Pumacchupan, punctul unde cele două râuri se eliberau de albia lor artificială, forma coada. Coricancha

404-405 Cel mai vechi și cel mai faimos zid incaș este cel care se află de-a lungul îngustei Calle Loreto din centrul orașului. Înainte de a fi încorporat de către spanioli în construcția unei mănăstiri, era o parte din Acllahuasi, reședința „femeilor alese".

404 jos Odată, templul Coricancha a fost acoperit cu aur. Astăzi, a mai rămas foarte puțin din edificiu, deoarece, deasupra zidurilor sale, spaniolii au construit Iglesia de Santo Domingo.

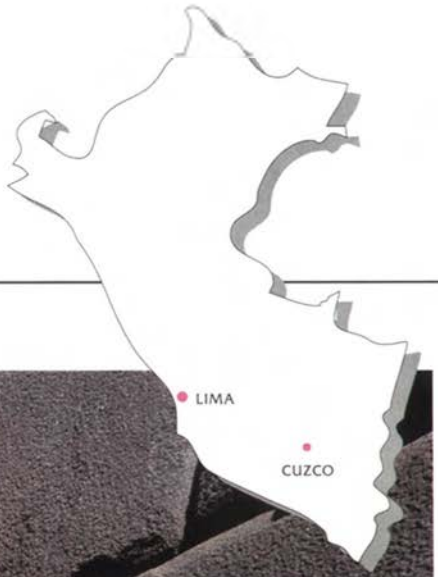

(Templul Soarelui) era spatele, iar Huancapata, piața de ceremonii (care mai mult sau mai puțin urmărea liniile perimetrului pieței spaniol de mai târziu, Plaza de Armas), simboliza inima animalului. Din piață, drumurile plecau în toate colțurile imperiului. În final, Pachacuti a amenajat pantele înconjurătoare ale văii în terase pentru a încuraja agricultura.

În următorul secol, Cuzco și bogăția sa au crescut exponențial, iar când Francisco Pizarro a ajuns aici la 8 noiembrie 1535, a fost fermecat de oraș. Zidurile curții templului Coricancha erau acoperite cu foiță de aur, iar grădina din mijloc avea reprezentări de plante de porumb din aur și argint încrustate cu pietre prețioase. Profitând de luptele dinastice care măcinau imperiul incaș, Pizzaro a reușit, prin viclenie, să preia bogățiile orașului și a lăsat acolo 88 de colonișți dintre ofițerii săi

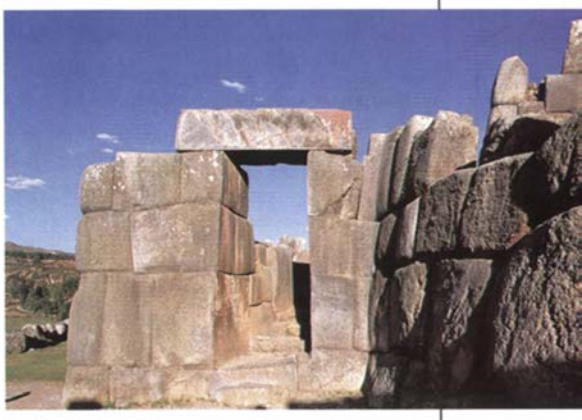

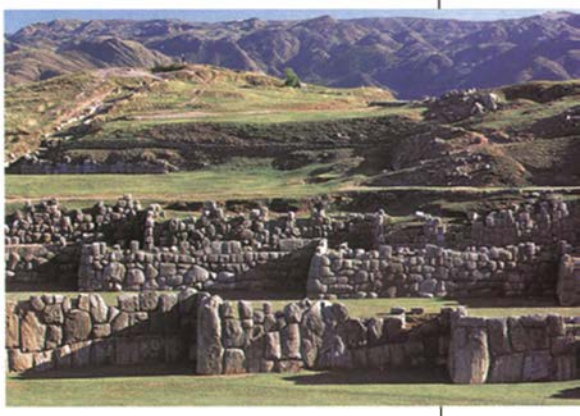

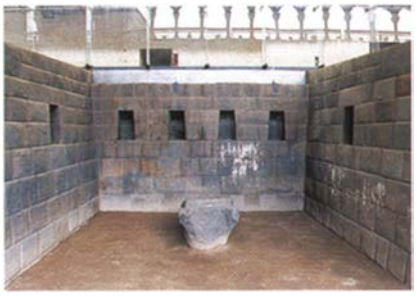

care erau, cel puțin pe hârtie, supușii noului domnitor-marionetă, Manco Inca. Această simulare a ținut trei ani, până când Manco Inca a pregătit o armată care avea să incerce să-i alunge pe spanioli. Deși a fost la un pas de succes, planul său a eșuat și a fost obligat să fugă în îndepărtatul oraș Vilcabamba ascuns în pădure. Liberi să acționeze după bunul plac, spaniolii au jefuit monumentele orașului și, folosindu-se de aurul local, au construit uimitoare biserici în stil baroc care, astăzi, fac din Cuzco cel mai frumos oraș din America Latină.

Iglesia de Santo Domingo se ridică dispreţuitoare deasupra templului Corichanca. Din Templul Soarelui nu a mai rămas decât un uriaș zid din blocuri de andezit, fiecare cântărind în jur de 160 de tone. Singura parte care a supraviețuit din Sacsayhuaman este o mică secțiune din ceea ce odată a fost un ansamblu de altare, temple și fortificații. Ruinele încă magnifice ale meterezelor sunt reprezentate de un zid în zigzag care imită dinții ascuțiți ai pumei.

Ceea ce spaniolii nu au reușit, totuși, a fost să dezrădăcineze străvechea cultură incașă. A reapărut în stilul unic (numit *mestizo*) al picturilor coloniale și pe fețele oamenilor din Cuzco, dintre care 90% își au originea în Anzi.

405 sus Intrarea principală în Sacsayhuaman, construită din blocuri perfect șlefuite. Majoritatea edificiilor din acest ansamblu – care putea adăposti 5 000 de soldați – au fost distruse de armata lui Pizzaro după ce au înăbușit rebeliunea condusă de Manco Capac.

405 centru Inițial, curtea era utilizată pentru sacrificii ritualice, iar astăzi este una dintre puținele porțiuni din Coricancha care pot fi vizitate. Edificiul monumental adăpostea corpurile mumificate ale domnitorilor incași. Avea diferite încăperi pentru cultul diferitelor divinități și un observator astronomic.

405 jos Cele trei rânduri de ziduri de la Sacsayhuaman, grupul de clădiri care era atât un centru religios, cât și, după caz, o citadelă fortificată. Forma de zigzag a zidurilor sugerează dinții pumei, animalul sacru al incașilor.

Liniile și geoglifele de la Nazca și pampasul Jumana

PERU

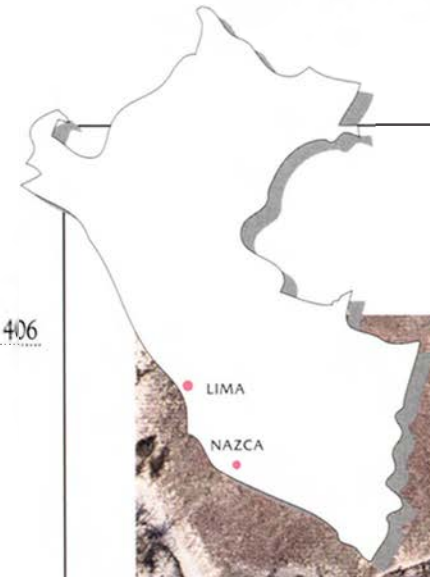

PROVINCIA URUBAMBA, DEPARTMENTUL CUZCO
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1994
CRITERII: C (I) (III) (IV)

406-407 Această figură umană ciudată este cunoscută drept „Astronautul" și deseori a fost considerată o „probă" a teoriei (întotdeauna respinsă imediat de întreaga comunitate științifică) că geoglifele de la Nazca au fost create de ființe extraterestre.

406 stânga jos Această pasăre colibri este una dintre cele 18 păsări diferite desenate în pampasul Jumana. Mai mult, populația nazca a desenat diferite animale în zona de deșert, inclusiv șopârle, pești, o orcă, o maimuță și un păianjen.

Ruinele sistemelor de irigație construite de localnicii din istoria antică se pot vedea de-a lungul deșerturilor de pe coastele Perului. În 1941, Paul Kosok, un expert în America Latină precolumbiană, le studia în valea Rio Nazca – unul dintre afluenții lui Rio Grande – când a dat peste ceea ce părea a fi o uriașă pasăre stilizată desenată pe pământ, lungă de peste 30 de metri. Părea că desenul a fost trasat în mod intenționat astfel încât să fie vizibil de sus.

După ce a discutat cu colegii săi de la Universitatea din Lima, Kosok a aflat că erau mai multe figuri de acest fel și că în urmă cu trei ani un specialist peruvian publicase un articol în care susținea ipoteza că acestea erau imagini cu un caracter ritualic create de o civilizație precolumbiană necunoscută. Până în acel moment, prezența lor fusese în mare parte ignorată, cu excepția vreunei note ocazionale a cronicarilor spanioli în jurul anului 1600 și a schițelor desenate de arheologul Julio Tello în 1926.

După o misiune de recunoaștere aeriană în care a reușit să identifice numeroase figuri, Kosok a părăsit Peru cu ideea că erau linii antice de orientare legate de observarea astronomică; și-a explicat teoria matematicianului și astronomului german Maria Reiche, care locuia la Lima. Din acel moment, Reiche și-a dedicat patruzeci de ani pentru a studia liniile de la Nazca și a ajuns la descoperirea vârstei lor și a celor care le-au conceput, precum și la o explicație plauzibilă privind existența lor.

O jumătate de secol mai târziu, mai bine de treizeci de imagini au fost identificate în pampasul Colorada sau Jumana, ținuturi înalte cu o suprafață mai mare de 480 de kilometri pătrați deasupra văii Rio Nazca. Unele prezintă caracteristici umane sau animale, iar altele sunt plante stilizate. Există și imagini faimoase de păsări, o maimuță, un păianjen și o orcă, dar mai sunt și modele geometrice, în mod deosebit trapezoidale și rectangulare lungi de aproape doi kilometri, care, aparent, nu au nicio semnificație. Tehnica utilizată pentru a le construi era simplă: Pur și simplu, se îndepărtau pietrele de o culoare maronie care acopereau suprafața pampasului, lăsând să se vadă pietrele de o culoare mai deschisă. În ciuda simplicității metodei, se cerea multă pricepere, iar execuția probabil a necesitat un efort enorm, deoarece nu există probe că s-au folosit animale de povară și deci se presupune că totul a fost lucrat manual.

De-a lungul anilor, au apărut o serie de ipoteze privind înțelesul liniilor, inclusiv unele idei hazardate implicând extratereștri, inspirate de o similaritate vagă a geoglifelor cu pistele de aterizare ale unui aeroport și de tehnologiile incredibil de avansate dezvoltate de civilizații antice, dar figurile de la Nazca au rămas un mister. Liniile din pampasul Jumana și multe altele de-a lungul coastelor peruviene la nord, deși mai puțin spectaculoase, își aveau originea în ceea ce se numește „civilizația Nazca", o civilizație precolumbiană care a înflorit între secolele al II-lea î.Hr. și al VI-lea d.Hr. Acest fapt a fost dovedit cu ajutorul ceramicii descoperite în zonele cu climă mai prietenoasă din regiune, acolo unde, probabil, locuiau cei care au făcut figurile, și al fragmentelor, găsite în zona Rio Nazca. Unele descoperiri sunt decorate cu motive ce au o remarcabilă asemănare cu unele dintre figurile desenate. Munca neobosită a Mariei Reiche a confirmat că figurile geometrice au jucat un rol important în marcarea unor evenimente calendaristice importante, cum sunt solstițiul și ciclul anotimpurilor. Datorită climei neobișnuit de aride din pampasul Jumana și absenței eroziunii solului provocate de vânt, liniile de la Nazca au supraviețuit într-o stare perfectă până în zilele noastre.

406 dreapta jos Două desene, niște mâini și un copac. Toate figurile au fost create utilizându-se o tehnică simplă care implică îndepărtarea pietrelor și a bolovanilor de pe suprafața deșertului pentru a lăsa să se vadă solul de o culoare mai deschisă de dedesubt.

407 stânga Maimuța cu o enormă coadă în spirală este probabil cea mai cunoscută figură de la Nazca. Reprezentări identice se pot vedea pe ceramica așa-numitei „civilizații Nazca", o cultură care a înflorit pe coasta peruviană între secolele al II-lea î.Hr. și al VI-lea d.Hr.

407 dreapta Geoglifa înfățișând șopârla are o lungime de aproape 45 de metri. Deși mulți arheologi resping semnificația astronomică a desenelor de la Nazca, profesorul Gerald Hawkins a descoperit că poziția picioarelor este aliniată după constelația Orion.

Situl maya de la Copán

HONDURAS

HONDURAS
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1980
CRITERII: C (IV) (VI)

408 dreapta sus Stela M (aici se vede un detaliu) a fost sculptată între anii 709-755. Pe Scara Hieroglifelor din fundal este gravată istoria dinastică a acestui loc.

La 8 martie 1576, Don Diego Garcia de Palacio, un membru al tribunalului regal din Guatemala, a trimis o scrisoare regelui Spaniei, Filip al II-lea, pentru a-l informa în privința descoperirii unor ruine minunate care, în prezent, se află în Honduras și sunt numite de localnici Copán. Numele poate proveni de la cuvântul nahuatl *copantl*, care înseamnă „pod".

Totuși, informația lui Palacio nu a creat vâlvă, iar lumea exterioară nu a cunoscut orașul până în 1839, când John Lloyd Stephens, un diplomat american, și tovarășul său de călătorie, britanicul Frederick Catherwood, au început să exploreze zona. Câțiva ani mai târziu, Stephens a publicat *Incidents of Travel in the Yucatan (Întâmplări din călătoria în Yucatan)*, în care erau descrise ruinele de la Copán, o carte excelent ilustrată de Catherwood.

Studiul sistematic al orașului de către unii dintre cei mai importanți experți în civilizațiile precolumbiene au făcut posibilă o mai bună cunoaștere a civilizației maya. Spre deosebire de Tikal, Palenque și alte așezări importante din uriașul imperiu maya, Copán se distinge mai mult prin artă decât prin arhitectură. Numărul de sculpturi și de stele din acest loc este impresionant: au fost numărate 4 509 de edificii, dintre care 3 450 se află pe o suprafață de 23 de kilometri pătrați în jurul nucleului acestui sit. Cu cinci zone importante din punct de vedere arheologic, acest grup arheologic central acoperă o zonă de 40 de hectare și este o întindere deschisă construită folosind mai mult de 700 000 de metri cubi de pământ.

În primul rând este acropola, care este împărțită în două spații mari: Piețele de la apus și de la răsărit. Zona cuprinde două temple (templele 11 și 16) și un altar. Templul 11 reprezenta

408 centru Una dintre multele sculpturi din templul 11, de asemenea cunoscut drept Templul Inscripțiilor. Acest edificiu magnific se află în acropolă, care este mărginită de pieţele de răsărit și de apus.

408 stânga jos O imagine a treptelor din Piața de Răsărit din acropolă. Aici, arheologii au găsit resturile a 15 jaguari și mai mulți papagali, care au fost probabil sacrificați în cinstea suveranilor zeificați din Copán.

408 dreapta jos Unul dintre cele mai spectaculoase grupuri sculpturale din acropolă este altarul Q. Se află în Piața de Răsărit și este sculptat cu fețele celor 16 cârmuitori ai bogatului oraș.

409 stânga sus Sculptată în anul 730, stela H este închinată unei figuri feminine al cărei nume este necunoscut. Probabil, era regina sau una dintre prințesele familiei celor Optsprezece Iepuri.

409 dreapta sus Stela F este una dintre cele mai elegante sculpturi din Copán. Calitatea extraordinară a acesteia și a altor stele – ale căror forme seamănă cu niște tranchiuri de copac, simbolul maya al puterii religioase și temporale – au dus la denumirea Pietei Mari „pădurea regilor".

409 stânga jos Doi șerpi formează sculptura altarului G1. O inscripție datează altarul în anul 800.

409 dreapta jos Alături de stela D la nord de Piața Mare, acest altar este sculptat cu masca lui Chaac, zeul maya al ploii.

poarta către lumea de dincolo, iar templul 16, care a fost construit peste ruinele unui edificiu anterior, se află între cele două piețe. Altarul era închinat cârmuitorilor de la Copán și cuprinde portretele acestora. Mai există tuneluri care au o lungime totală de peste trei kilometri pe sub acropolă și datează din perioadele timpurii ale locuirii zonei. De fapt, Copán a fost construit în perioada clasică și a înflorit între secolele al III-lea și al IX-lea d.Hr. Cu toate acestea, o așezare chiar mai timpurie a țăranilor din zonă, care s-au bucurat de poziția avantajoasă a acelor terenuri fertile de-a lungul malurilor Rio Copán, datează din primul mileniu î.Hr.

Un alt punct de interes este marea piață din partea de nord a orașului, o imensă zonă acoperită de iarbă presărată cu stele și altare. Stelele și primele edificii din oraș au fost folosite drept puncte de referință pentru observația astronomică. Cu toate acestea, cele mai spectaculoase situri din Copán sunt fără îndoială terenul de joc cu mingea – al doilea ca mărime din America Centrală – și scara acoperită cu hieroglife. Aflată la poalele acropolei, scara are 63 de trepte și este decorată cu 2 500 de glife care, de multă vreme, au atras atenția specialiștilor. Cel mai lung text al civilizației maya care a supraviețuit până astăzi, relatează istoria dinastiei regale de la Copán. Din nefericire, a rămas o întrebare fără răspuns, deoarece o parte din scară s-a prăbușit, făcând mesajul complet indescifrabil.

În jurul secolului al V-lea, societatea care locuia în Copán atinsese cel mai înalt nivel de dezvoltare. Orașul era cârmuit de un rege, cei mai importanți cetățeni locuiau în case de cărămidă, iar producția de unelte și ceramică ajunsese la un nivel ridicat de calitate tehnică. Pe la începutul secolului al VII-lea, evoluția continuase, iar orașul a atins apogeul splendorii arhitecturii și al sculpturii sale, devenind, poate, cel mai important oraș din imperiul maya. Totuși, la scurt timp după aceea, Copán a fost, brusc, abandonat. Ultima glifă a fost sculptată în anul 800, iar apoi cârmuitorul său, preoții și cetățenii au plecat, lăsând în urmă cea mai înaltă expresie artistică la care a ajuns vreodată civilizația maya.

Tikal

GUATEMALA

PROVINCIA EL PETEN
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1979
CRITERII: C (I) (III) (IV); N (II) (IV)

În timpul pregătirilor pentru filmul *Războiul stelelor*, scenografii au fost nevoiți să recurgă intensiv la imaginație pentru a crea spectaculoasele locuri pentru care a devenit celebru filmul. Totuși, nu prea multă lume știe că cea mai mare parte a peisajelor din galaxia în care se desfășura povestea din *Războiul stelelor* au fost copiate după locuri reale și că baza rebelilor conduși de prințesa Leila era o reconstituire a orașului Tikal.

Trebuie spus că această remarcabilă așezare mayașă, construită în adâncurile junglei din Guatemala, este „o lume aparte". Unul dintre complexele sale monumentale chiar a fost numit *Mundo Perdido* (Lumea pierdută), datorită structurii sale, atât de labirintice și de izolate, încât intră în concurență cu jungla dimprejur.

Odinioară, nenumăratele piramide din gresie ale vechiului oraș (care

410 stânga Această splendidă mască funerară din jad, sidef, obsidian și serpentin datează din anul 527 d.Hr. Atunci când a fost găsită, în interiorul Mormântului 160, era sfărâmată în 174 de piese. Arheologii au reușit să o recompună, cu ajutorul unor imagini similare, gravate pe stelele de la Tikal.

411 centru Templul IV se înalță din mijlocul vegetației guatemaleze. Această piramidă de 60 de metri era cea mai înaltă construcție din Americi până la ridicarea primilor zgârie-nori, la sfârșitul secolului XIX.

411 jos Una dintre piramidele din ansamblul Mundo Perdido, care a fost construită în diferite faze, de-a lungul unei perioade extinse. De fapt, noi clădiri au fost ridicate peste unele existente. Cele mai vechi datează din 400 î.Hr.

410-411 O vedere a Pieței Mari, monumentul principal din Tikal. Clădirea de pe stânga e Acropola Centrală, un edificiu labirintic care se poate să fi servit drept reședință a familiei regale. La dreapta se află Templul II sau Templul Măștilor, cu o înălțime de 38 de metri.

411 sus Situl arheologic de la Tikal se află în mijlocul Rezervației Biosferei Mayașe, o zonă de păduri tropicale primare, cu arbori de mahon, ceiba și sapodilla, care ajung la înălțimi de 50 de metri. În fundal se vede Templul I, iar la stânga, Templul V.

reprezintă munții din care a fost adus porumbul, hrană sacră pentru maiași) erau acoperite cu stuc pictat în culori uluitoare, înfățișând scene din ritualuri religioase sau fiind vopsite complet în roșu. De pildă, stelele din Piața Mare erau roșii, pe ele fiind gravate portretele celor 26 de regi care au domnit în Tikal. Culorile, deja șterse de ploile căzute de-a lungul secolelor, erau identice cu cele ale penelor de papagal, de tucan sau de colibri care, în zilele noastre, își fac cuiburi în crăpăturile zidurilor templelor.

Protejat acum într-un parc național de 1600 de hectare, Tikal era unul dintre cele mai importante orașe din Mesoamerica. A fost întemeiat în secolul al VI-lea î.Hr., pe un loc înalt, bogat în arbori cu fructe comestibile, în lemn de bună calitate precum cel de *zapote*, potrivit pentru construcții, și în cremene, pe care popoarele străvechi îl foloseau la confecționarea armelor și a uneltelor. Tikal era deja un oraș important în anul 230 d.Hr., atunci când Yax-Moch-Xoc a urcat pe tron și a pus bazele unei dinastii care avea să domnească, intermitent, până în secolul al X-lea, când orașul a fost părăsit în mod misterios. În timpul îndelungatei sale perioade de glorie, Tikalul a ajuns să aibă până la 100.000 de locuitori, să facă negoț cu cetăți îndepărtate, precum Teotihuacan din Mexic, și să-și extindă dominația până în teritoriul în care se află în zilele noastre statul Belize. Aproximativ 3.000 de palate, piramide, săli de festivități și chiar băi termale au rămas, în timp, drept mărturie a măiestriei arhitectonice și artistice, dar și a originalității constructorilor lor.

Cel mai uluitor dintre edificiile religioase ale cetății a fost ridicat în secolul VIII. Este cunoscut sub numele de Templul I sau Templul Marelui Jaguar. A fost construit în cinstea lui Ah Cacau (682–734), cel de-al douăzeci și șaselea domnitor al Tikalului. Acest templu e, de fapt, o piramidă de 44 de metri înălțime, cu un sanctuar în vârf, unde se afla pe vremuri o arhitravă pe care era sculptată o reprezentare a celor 13 împărății din paradisul mayaș. În interiorul monumentului a fost descoperit mormântul suveranului și, o dată cu el, accesorii funerare din jad,

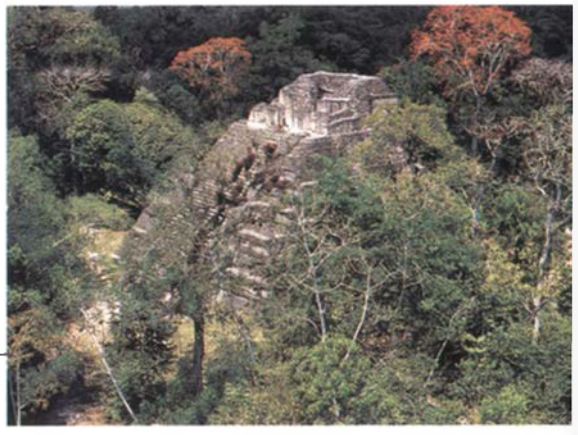

412 sus Aflat astăzi în muzeului sitului arheologic, acest idol de teracotă face parte din seria de articole funerare descoperite în mormântul pe care inscripţiile de pe sarcofag l-au identificat ca aparţinând lui Huh Chaan Mah K'ina (regele Nas strâmb), unul dintre suveranii cetăţii.

412 centru Specialiştii cred că Templul II (stânga) a fost probabil construit de regele Ah Cacau în onoarea soţiei sale, chiar dacă înăuntru nu s-a găsit nici o cameră funerară care să confirme ipoteza.

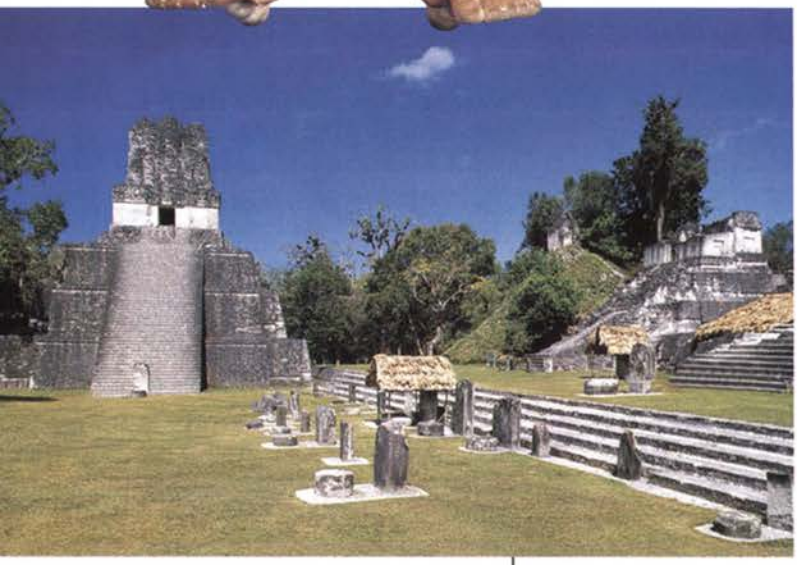

412 stânga jos Ansamblul Grupul Q a fost construit de Yax Aïn II, cel de-al treilea domnitor al Tikalului. În spaţiul deschis din faţa lui se află diferite stele împodobite cu basoreliefuri. Odinioară, acestea erau vopsite în roşu, la fel ca majoritatea monumentelor din cetate.

412 dreapta jos Acest vas din teracotă pentru ars tămâie, frumos pictat, a fost descoperit printre articolele funerare ale lui Huh Chaan Mah K'ina şi datează din secolul al VI-lea.

412-413 Templul I, în care a fost înmormântat Ah Cacau, se află în faţa Pieţei Mari. Acropola Centrală, vizibilă în fundal, este compusă dintr-o serie de terase rituale şi din încăperi împodobite cu picturi ce înfăţişează zeităţi şi evenimente importante din istoria Tikalului.

413 stânga sus Acropola Nordică a fost mai bine de cinci secole situl funerar al suveranilor din Tikal, până în anul 550 d.Hr. Totuşi, sub structurile de suprafaţă se află urme dintr-o aşezare anterioară, datată din anul 800 î.Hr.

413 dreapta sus Diferitele piramide din ansamblul de clădiri denumit Complexul Mundo Perdido au fost construite ca să se alinieze cu poziţia soarelui. Cea mai mare dintre ele poartă numele de Marea Piramidă şi are o înălţime de 30 de metri.

aur, perle, os sculptat cu diferite modele şi hieroglife şi ghimpi de păstârnac folosiţi la sângerările rituale.

De asemenea, de mare interes sunt şi pieţele din faţa piramidei şi a templului, precum şi ansamblul de clădiri cunoscut sub numele de Acropole. Nu se ştie încă sigur dacă acesta era un complex de reşedinţe regale ori un centru de ceremonii sau administrativ. E compus din aproximativ o sută de încăperi, dispuse într-o manieră aparent arbitrară, datorită obiceiului mayaşilor de a construi peste structuri preexistente. Cele mai vechi porţiuni din Acropole au fost ridicate în jurul anului 400 î.Hr., pe câtă vreme imensele terase din faţa complexului, împodobite din belşug cu măşti de jaguari, şerpi cu pene şi cu alte animale sacre ale mayaşilor, datează din perioada lui Ah Cacau, conducătorul care a avut contribuţia cea mai importantă la crearea înfăţişării monumentale a oraşului.

Numele acestui suveran, în traducere, este foarte hazliu: „Regele Ciocolată". Totuşi, este la fel de adevărat că mayaşii au inventat desertul favorit al lumii. Mai mult chiar, tot ei au fost primii care au început să mestece secreţiile arborelui de *chicle*, strămoşul gumei de mestecat din zilele noastre.

Parcul arheologic de la Quiriguá

GUATEMALA

DEPARTMENTUL IZABAL
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1981
CRITERII: C (I) (II) (IV)

Situat în fertila vale a râului Motagua, într-o zonă care a fost locuită încă din secolul al II-lea î.Hr., Quiriguá a fost un oraș maya de importanță medie care a trăit din schimburi comerciale și care depindea politic de puternicul său vecin Copan. Totuși, în anul 737 d.Hr., ambițiosul cârmuitor Cer Cauac (723-784) a hotărât să pună capăt neplăcutei situații de subjugare în care se afla orașul și să controleze transportul de jad și obsidian, materiale extrase din carierele din munții care îl înconjurau și să le vândă cu un mare profit orașelor maya de pe coastă. Și-a înarmat soldații și a pornit către Copan, l-a luat prizonier pe regele acestuia, Optsprezece Iepuri, și l-a decapitat. După ce a devenit independent, Quiriguá s-a bucurat de o mare prosperitate, iar Cer Cauac a fondat o dinastie care a continuat cu fiul său Cer Xul și nepotul Imx Câine, a căror domnie a fost uzurpată de Cer de Jad în anul 810. Quiriguá a supraviețuit până la mijlocul secolului al XIX-lea, când a fost abandonat, probabil în urma unui cutremur violent.

414 sus Treptele acropolei, centrul de putere de la Quiriguá. Orașul a atins apogeul splendorii sale în timpul domniei lui Cer Cauac (723-784), dar, după acesta, norocul a început să-l părăsească până când, pe la mijlocul secolului al XIX-lea, orașul a încetat să mai existe, poate din cauza unui cutremur sau a sărăcirii solului survenită din pricina suprapopulării.

414 jos Încărcată de sculpturi și edificii fascinante, acropola de la Quiriguá a fost construită în mai multe etape. În ultima etapă, regele Cer Cauac și-a înfrumusețat palatul și a dispus construirea unui teren pentru jocul cu mingea, o caracteristică găsită în toate centrele religioase maya.

Cunoștințele noastre din epoca de aur a orașului Quiriguá sunt posibile datorită stelelor de gresie neagră pe care Cer Cauac și succesorii săi le-au ridicat începând cu anul 754 la intervale de cinci ani (numite *hotun*). Stelele sunt gravate pe laterale și pe spate cu hieroglife care înregistrează evenimente politice și militare ce au avut loc în perioada în cauză. Elemente caracteristice care se regăsesc atât în civilizațiile Quirinaga, cât și Copan, stelele funcționează ca un fel de afișaj al proclamațiilor regale. Fața pietrelor era împodobită cu simboluri religioase și înconjurate cu imagini de zei și animale sacre, o iconografie care servea la legitimarea puterii divine a regelui.

În afară de conținutul istoric, stelele de la Quiriguá sunt admirabile pentru mărimea lor și precizia cu care au fost sculptate. Cea mai mare este Stela E, un monolit cântărind peste 60 de tone și înalt de peste zece metri, din care un metru este îngropat în pământ; stela e decorată cu minunate basoreliefuri până la o înălțime de opt metri. Pe de altă parte, unele dintre cele mai rafinate sculpturi de pe Stela D au fost reproduse pe moneda guatemaleză de zece *centavos*.

Pentru a încetini acțiunea erozivă a ploilor abundente, nouă stele au fost protejate cu niște acoperișuri și stau „drepte" ca niște santinele care păzesc ceea ce, odată, a fost piața mare a orașului. Această piață măsoară 100 pe 80 de metri și are în centru o piatră numită Zoomorf G. Aceasta era probabil monumentul funerar al lui Cer Cauac, deoarece basoreliefurile și altoreliefurile îl prezintă pe rege cu trăsături de jaguar și cu capul lui Optsprezece Iepuri între dinți. Capătul de nord al pieței, unde se află acropola, este presărat cu alte pietre care poartă imagini zoomorfe (unele dintre cele mai deconcertante din lumea maya). Acropola este acum o ruină, dar încă mai este un ansamblu elegant de clădiri care odată înconjurau palatele lui Cer Cauac și Cer de Jad și chiar cuprindeau o serie de băi (*temascales*). Lângă acropolă se află un teren pentru jocul cu mingea, închis cu un zid decorat cu imagini ale zeului maya al Soarelui, Kinich Ahau.

Vechiul oraș Quiriguá a rămas aproape uitat în mijlocul pădurii până în 1841 când, după zile de marș obositor, americanul John Lloyd Stephens și englezul Frederick Catherwood l-au descoperit. Un îndrăgostit de cultura maya, Stephens a încercat să cumpere de la un țăran zona în care se aflau ruinele ca să poată scoate stelele și să le trimită la New York. Dar proprietarul a cerut o sumă exorbitantă și nu s-a ajuns la nici un târg. În 1910, United Fruit Company din Statele Unite a reușit să cumpere terenul și a trecut la defrișarea zonei pentru a planta bananieri. De asemenea, a finanțat săpăturile din acest șantier conduse de arheologi de la Pennsylvania State University. Terenul a revenit în proprietatea statului Guatemala în anii 1970; astăzi, Quiriguá este un parc național.

415 stânga Imaginea regelui Cer Cauac purtând o diademă complicată din pene se află pe Stela J. Inscripția de pe spate spune că a fost ridicată la 10 aprilie 756 și relatează decapitarea regelui Optsprezece Iepuri, suveranul din Copan, la 1 mai 738.

415 dreapta La fel ca alte stele – toate capodopere ale artei sculpturii maya – Stela F se află sub un acoperiș care o protejează de ploaie. Stelele au fost ridicate de către Cer Cauac la intervale de cinci ani.

Teotihuacan

MEXIC

DISTRICTUL MÉXIC
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1987
CRITERII: C (I) (II) (III) (IV) (VI)

416 jos Construită la sfârșitul perioadei Teotihuacan I (sec. III î.Hr. – sec. I d.Hr.), Piramida Lunii dă spre piața cu același nume. Această structură elegantă e formată din patru fațete înclinate și dintr-un șir monumental de trepte.

416-417 O vedere panoramică a centrului ceremonial din Teotihuacan, cu Piramida Lunii în prim plan. A se observa linia dreaptă a Străzii Morților (Calle de los Muertos), principala stradă a orașului, care are o lungime de aproape 800 de metri.

417 stânga sus Palatul Quetzalpapălotl (Palatul Fluturelui Quetzal) se află în stânga Pieței Lunii și este singura clădire acoperită din Mexicul antic.

În 1999, pe când era foarte prins cu excavările în orașul Teotihuacan, arheologul japonez Saburo Sugiyama a dat peste un mormânt extraordinar. Într-o *cella* subterană, aflată în apropierea Piramidei Lunii, Sugiyama a descoperit un schelet de bărbat adult, înconjurat de aproximativ 150 de ofrande funerare, între care figurine și unelte din jad și din obsidian, oglinzi din pirită, scoici și rămășițele a opt vulturi și doi jaguari, care probabil că au fost îngropați de vii. Dată fiind opulența accesoriilor funerare, arheologul a ajuns la concluzia că acela era mormântul unui cârmuitor, prima criptă de acest fel dintre cele 1.200 pe care le găsise până atunci în cetate.

Deși au fost descoperite rămășițele unui rege, specialiștii încă nu pot să ofere informații sigure, ci numai ipoteze despre nașterea, dezvoltarea și pieirea cetății Teotihuacan. Se crede că acest oraș, cel mai mare și cel mai important din Mesoamerica, a fost întemeiat în secolul al III-lea î.Hr. de o uniune de mici comunități agricole. A cunoscut o creștere rapidă între secolele V și VII d.Hr., fălindu-se cu aproape 200.000 de locuitori în timpul apogeului măreției sale. Apoi, în anul 750 d.Hr., a încetat să existe, fiind pesemne distrus de invadatorii din orașul Cacaxtla sau devastat de o epidemie ori pur și simplu abandonat din cauza eroziunii rapide a terenului din jur. Căzut în uitare vreme de șase veacuri, a fost redescoperit de azteci, iar aceștia, fascinați de măreția ruinelor sale, l-au numit „locul unde oamenii au devenit zei", expresie care în limba *náhua* se traduce ca Teotihuacan.

Aproape 2.000 de clădiri au rămas pe suprafața de 150 de kilometri pătrați. Zona de edificii monumentale se întinde pe Calle de los Muertos (Strada Morților), o stradă înălțată și largă (de fapt, o înșiruire de piațete unite prin rânduri de trepte) mărginită de clădiri joase și ample, menite să intensifice impactul vizual al piramidelor Soarelui și Lunii, principalele edificii religioase.

Strada este intersectată în unghiuri drepte de străduțe care duc spre

417 dreapta sus Locuit probabil de suveran sau de un membru al elitei cetății, Palatul Quetzalpapálotl își datorează numele ornamentelor incrustate, ce reprezintă șerpi sacri și fluturi stilizați, înfățișați pe coloanele din curtea interioară, spre care dau încăperile.

417 jos Detaliu din frescele din Templul Jaguarului. Felina e reprezentată cu o pasură de pene în timp ce suflă într-o scoică din care ies vârtejuri. Acestea simbolizează, probabil, muzica sau rugăciunile închinate zeului Tlaloc.

418 sus şi jos Templul lui Quetzalcoatl este împodobit cu capete de şerpi cu colţi lungi care poartă coliere de pene. Aceste ornamente aveau să devină obişnuite în aşezările aztece şi mayaşe din întregul Mexic.

418 centru Aflat sub o piramidă construită ulterior, Templul lui Quetzalcoatl este alcătuit din patru caturi împodobite cu capete de şerpi cu pene şi cu măşti aproape abstracte ale zeului Tlaloc, uşor de recunoscut datorită ochilor săi bulbucaţi.

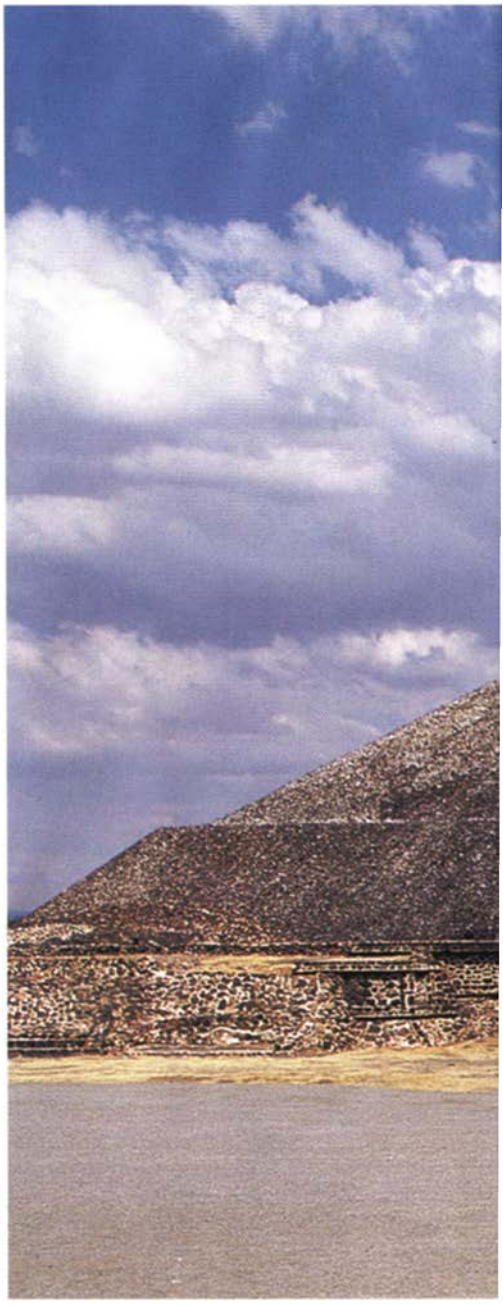

districtele rezidenţiale şi de San Juan, râul care trece prin centrul oraşului şi care a fost canalizat în aşa fel încât să nu tulbure perfecta simetrie a planului urbanistic al cetăţii.

Într-un capăt al Străzii Morţilor se află Ciudadela (Citadela), centrul administrativ al Teotihuacanului. Aceasta e o piaţă scufundată, spre care dă Templul lui Quetzalcoatl (denumit astfel datorită sculpturilor în relief care înfăţişează capul Şarpelui cu pene cel sfânt) şi spre clădirile care erau, probabil, case ale preoţilor. În celălalt capăt al străzii se ridică Piramida Lunii şi, pe stânga, Palatul lui Quetzalpapalotl, împodobit din belşug cu fresce şi reliefuri ce reprezintă păsări şi fluturi şi care a fost, pesemne, reşedinţa domnitorului.

Cel mai remarcabil monument din Teotihuacan este Piramida Soarelui, care se află pe la jumătatea Străzii Morţilor. Aceasta este o construcţie pătrată, cu laturile lungi de 215 metri şi cu o înălţime de 63 de metri. Conform estimărilor, la construcţia sa au fost folosite două milioane şi jumătate de tone de piatră, transportate în oraş fără să se recurgă la vehicule cu roţi sau la animale de povară. În centrul Piramidei Soarelui se află o grotă în formă de trifoi care reprezintă *sancta sanctorum* a Teotihuacanului. Din câte se crede, acesta a fost şi motivul pentru care s-a construit cetatea pe acest teren, din moment ce, în religia din Mesoamerica, se considera că grotele sunt locurile în care s-au născut strămoşii zeilor şi ai oamenilor, fiind totodată şi porţi către lumea de dincolo de mormânt.

Totuşi, chiar şi acest argument este o pură ipoteză. Până şi piramida, în forma în care poate fi admirată astăzi, este o reconstrucţie ce nu respectă întru totul originalul. Ca şi căutătorii de comori ascunse, arheologul Leopoldo Batres n-a avut nici un fel de scrupul să demonteze structura, în anul 1908. Din păcate, metodele sale dubioase i-au pus în mare încurcătură pe succesorii săi.

418-419 *Datată din jurul anului 100 d.Hr., Piramida Soarelui este cea mai spectaculoasă structură din Teotihuacan. Cele două milioane și jumătate de tone de piatră și pământ folosite la construcția sa au fost transportate la fața locului fără vehicule cu roți sau animale de povară.*

419 stânga jos Piramida Soarelui are cinci terase abrupte. Înăuntru se găsește o grotă în formă de trifoi, creată probabil de un izvor subteran. Această structură a fost asociată cu cultul zeului Tlaloc.

419 dreapta jos Citadela este o piață enormă, înconjurată de platforme cu trepte și cu un splendid sanctuar în mijloc. Clădirea a fost construită pentru a servi drept centru administrativ al orașului.

Monte Alban

MEXIC

STATUL OAXACA
ANUL ÎNREGISTRĂRII:1987
CRITERII: C (I) (II) (III) (IV)

Locuitorii din Oaxaca – unul dintre statele mexicane cu cel mai mare procentaj de populație indigenă – susțin că sunt descendenții „poporului din nori". Denumirea este una romantică, dar își găsește justificarea în faptul că zapotecii, veche populație care a dominat regiunea timp de peste un mileniu, și-au construit orașul pe un munte la o înălțime de peste 1 500 de metri cunoscut în perioada *conquistei* spaniole ca Monte Alban.

Până aici, nimic nu ar părea ieșit din comun dacă nu ar fi platforma măsurând 741 de metri pe 247 de metri pe care se află orașul și care a fost nivelată manual. În anul 500 î.Hr., un proiect de o asemenea dimensiune a fost dus la bun sfârșit cu o enormă forță de lucru. De asemenea, deoarece nu erau izvoare în apropiere, oamenii erau nevoiți să-și procure apa ei înșiși, cărând-o în burdufuri din piele de capră de la o mare distanță din vale. Apa era apoi păstrată în vase uriașe din lut ars. Nebunia de a construi un oraș într-un astfel de loc nepotivit se poate justifica numai prin voința zapotecilor de a-și demonstra capacitatea de a stăpâni natura.

Cu toate acestea, numele orașului a rămas necunoscut. Câteva hieroglife menționează un loc numit Dauyacach, „muntele pietrelor sacre", iar mixtecii, care l-au ocupat în jurul anului 750 d.Hr., i-au spus Yucucui, „muntele verde". Dezvoltarea istorică, arhitecturală și socială a orașului a fost împărțită în cinci perioade. În prima perioadă (500-200 î.Hr.), Monte Alban a fost capitala unui stat care încorpora așezările din vale. În a doua perioadă (200 î.Hr.-300 d.Hr.), a căpătat înfățișarea monumentală pe care o are și astăzi și a fost implicat în campanii militare împotriva populațiilor cu care se învecina.

În a treia perioadă (300-750), populația orașului a ajuns să se ridice la 30 000 de locuitori și se află într-o strânsă legătură cu Teotihuacan, cel mai important oraș din America Centrală. În perioadele a cincea și a șasea (750-1520), zapotecii au abandonat orașul, probabil în urma căderii orașului Teotihuacan și acesta, progresiv, a fost ocupat de mixteci, care l-au folosit ca loc pentru înmormântări.

420 stânga O imagine de pe Platforma de nord, despre care arheologii cred că este cel mai important ansamblu ceremonial din oraș. Despre clădirile de pe secțiunea nivelată a vârfului de munte se crede că erau frecventate numai de către preoții și nobilimea din societatea teocratică zapotecă.

420 dreapta Un detaliu al Clădirii IV. Pentru centrul ceremonial, zapotecii s-au inspirat de la Teotihuacan, orașul de care erau strâns legați și în care își fondaseră propriul cartier.

420-421 Funcția Clădirii J este înconjurată de mister; aceasta a fost construită în secolul al III-lea d.Hr. Așezată la 45 de grade față de axa nordului, este construită sub forma unei săgeți. Orientarea sa descentrată prin comparație cu planul strict al orașului pe axa nord-sud sugerează că era legată de observațiile astronomice.

421 sus Ruinele unui şir dublu de şase coloane masive în interiorul ansamblului numit Platforma de nord sunt interesante în special datorită faptului că aceste coloane erau foarte rare în arhitectura culturilor timpurii din America Centrală.

421 stânga jos O vedere aeriană a oraşului Monte Alban, aflat la peste 1 400 de metri deasupra nivelului mării. Mai degrabă decât prin clădirile sale individuale, situl trezeşte admiraţia pentru faptul că înainte ca zapotecii să înceapă construcţia, aceştia au nivelat vârful muntelui pentru a crea o platformă care măsoară 750 de metri pe 250 de metri.

421 dreapta jos La fel ca şi celelalte piramide din Monte Alban, Clădirea M a fost construită folosindu-se tehnica talud-tablero, care implica ziduri oblice în alternanţă cu unele verticale încadrate de lespezi, iar iniţial erau acoperite cu stuc colorat.

Pentru vizitatorii de astăzi, Monte Alban este mai uimitor datorită naturii frapante a clădirilor ca întreg decât ca niște construcții individuale. În ciuda recentelor proiecte de restaurare, este nevoie de un efort pentru a-ți imagina cum putea arăta în zilele sale bune, acoperit cu stuc în culori vii. Marea piață era mărginită de un teren pentru jocul cu mingea (se pare că în cultura zapotecilor acest joc nu era urmat de un sacrificiu ritualic) și diferite clădiri, majoritatea cu un scop ceremonial. Platforma de nord, la care se ajunge pe o scară, era locul unde se afla ansamblul religios principal. În centrul pieței se aflau un templu (legat de altele printr-un labirint secret de coridoare care permiteau preoților să apară într-un

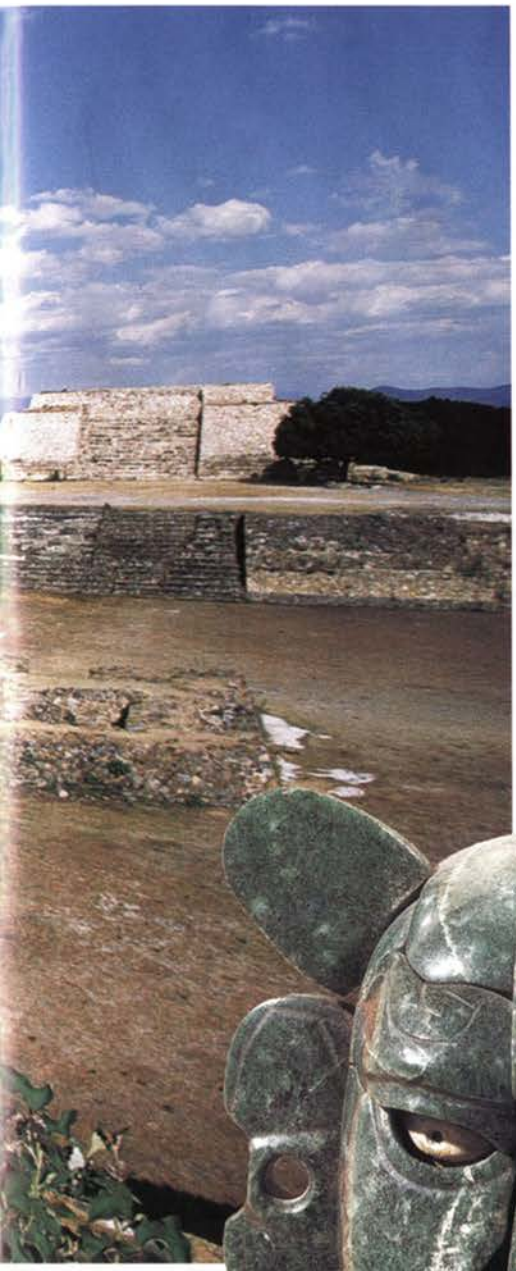

423 stânga sus și dreapta Stelele de la Monte Laban erau sculptate cu figuri umane, glife și pictograme, nume și numere, jaguari (felina care este simbolul casei regale zapotece) și Cocijo (divinitatea ploii).

423 jos Această faimoasă mască (aproximativ anul 100 d.Hr.) făcută din 25 de piese de jad cu inserții de sidef reprezintă un liliac, simbolul divinității nopții și al morții.

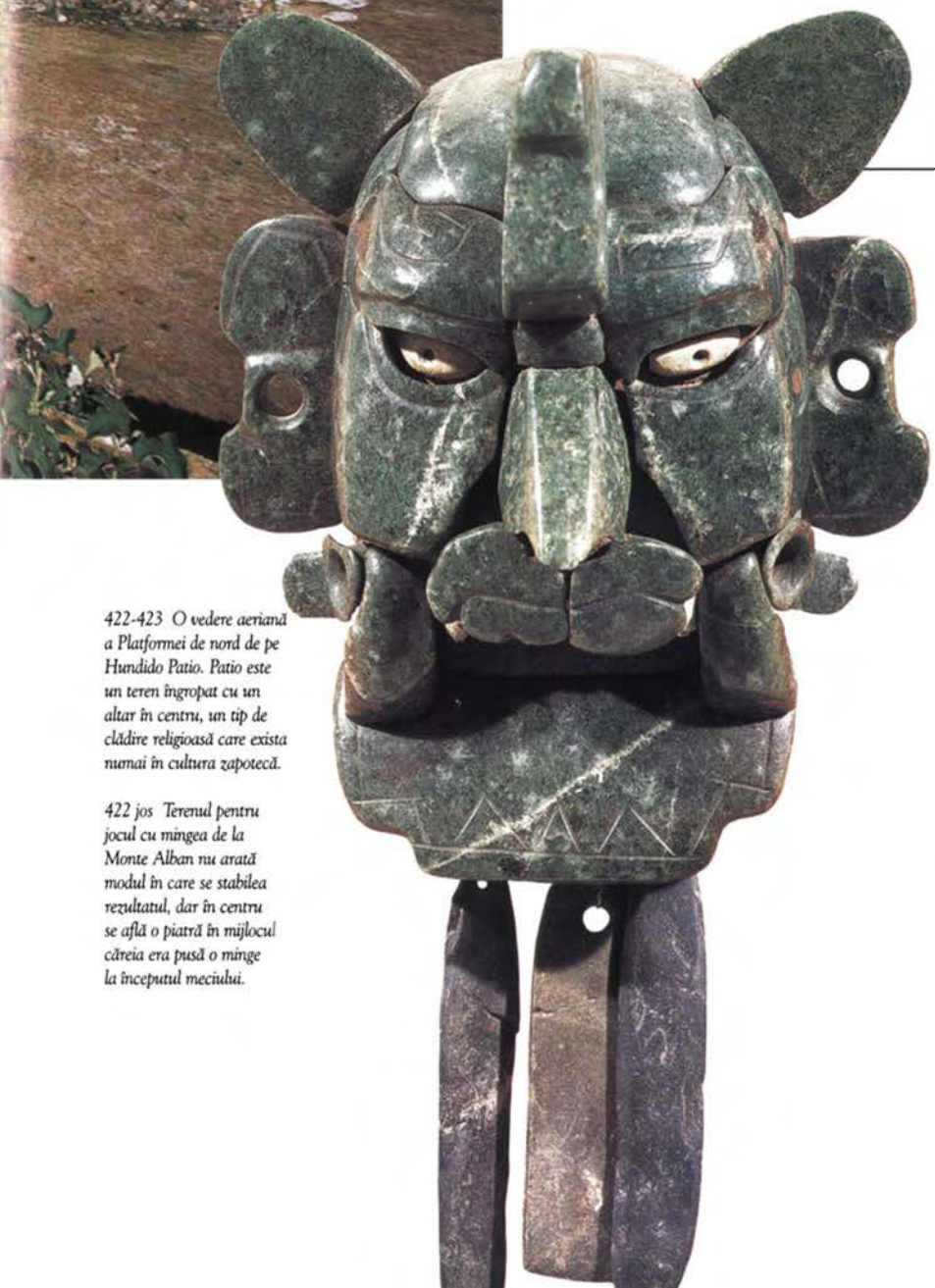

422-423 O vedere aeriană a Platformei de nord de pe Hundido Patio. Patio este un teren îngropat cu un altar în centru, un tip de clădire religioasă care exista numai în cultura zapotecă.

422 jos Terenul pentru jocul cu mingea de la Monte Alban nu arată modul în care se stabilea rezultatul, dar în centru se află o piatră în mijlocul căreia era pusă o minge la începutul meciului.

mod neașteptat și miraculos) și o clădire care a fost numită Observatorul, deși nu există nici o dovadă că zapotecii aveau cunoștințe de astronomie. Cu toate acestea, cea mai interesantă construcție este cea pe care spaniolii au numit-o Los Danzantes. Se numește astfel datorită stelelor aliniate de-a lungul galeriei. Acestea sunt decorate cu basoreliefuri înfățișând figuri umane în poziții contorsionate sau cu membrele tăiate. Conform unor experți, aceste imagini sunt simboluri ale orașelor dominate de zapoteci; alții cred că sunt un fel de tratate medicale „în imagini", pe baza faptului că, printre reprezentări, se află scena unei nașteri.

Mai jos de esplanadă, se află unele morminte ale mixtecilor. În ele s-au găsit mai multe obiecte de o mare valoare, cum sunt o minunată mască funerară de jad și un pandantiv de aur cu imaginea lui Mictlanteuhtli, divinitatea Morții. Astăzi acestea pot fi admirate în muzeul din Oaxaca, în minunatul oraș baroc care a fost înscris ca sit al patrimoniului universal la fel ca Monte Alban.

Palenque

MEXIC

STATUL CHIAPAS
ANUL ÎNREGISTRĂRII:1987
CRITERII: C (I) (II) (III) (IV)

425 sus Înalt de 25 de metri, cu opt nivele în trepte și o scară maiestuoasă, Templul Inscripțiilor se numește astfel după hieroglifele care spun istoria orașului Palenque.

424 stânga Niște trepte duc la camera funerară din Templul Inscripțiilor unde s-a găsit lespedea care acoperea sarcofagul lui Pakal.

424 dreapta Această extraordinară mască din mozaic de jad acoperea fața lui Pakal (615-683), domnitorul din Palenque.

424-425 Pădurea tropicală deasă înconjoară frumosul sit arheologic de la Palenque. Eleganța arhitecturii, frumusețea peisajului, ceața tăiată de raze de lumină și prezența apei conferă o calitate mistică vechiului oraș maya.

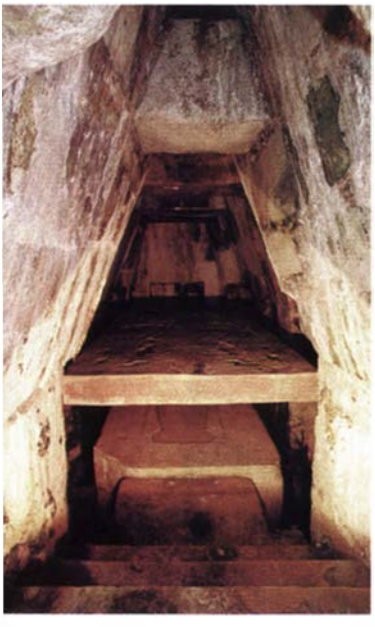

În căldura sufocantă, cu ploaia torențială și norii de insecte, efortul de-a săpa, uneori numai cu mâinile protejate de mănuși, câteva ore pe zi, luni în șir, este extenuant. Apoi mai sunt șerpii, cel mai periculos dintre ei, a cărui mușcătură te poate omorî într-o oră, a fost denumit *nawiaka* de către descendenții populației maya. Totuși, toate acestea au fost uitate, cel puțin conform relatărilor arheologului mexican Alberto Ruz, când la capătul unei scări înguste s-a găsit o intrare triunghiulară care dădea într-o cameră ce rămăsese secretă timp de secole. Era învăluită într-o ceață subțire și arăta ca o peșteră cu pereți de gheață, cu stalagmite și stalactite strălucind ca niște cristale. De îndată ce ochii i s-au acomodat cu întunericul, Ruz a găsit, pe podea, capacul de piatră frumos sculptat al unui sarcofag.

Parcă ar fi fost o scenă din filmul *Indiana Jones și căutătorii Arcei pierdute*, dar, practic, așa s-a întâmplat; în 1952, după patru ani de săpături, Ruz a descoperit primul cavou piramidal din Americi, locuința veșnică a lui Pakal, legendarul domnitor din Palenque. Astăzi, obiectele nemaipomenit de frumoase care îi mobilau mormântul – inclusiv o mască de jad neprețuită – pot fi admirate în muzeul orașului Mexico, dar minunata piatră tombală se află din continuare în camera subterană din inima Templului Inscripțiilor, cea mai spectaculoasă piramidă din Palenque.

Numele Palenque a fost dat sitului arheologic la mult timp după ce vechii maya dispăruseră, poate pornind de la numele unui sat de la marginea ruinelor, Bahlam Kin. Populația maya, totuși, îi spunea Lakam Ha sau „Apa Mare", care descrie perfect așezarea. Situată în valea Rio Usumacinta, zona cu cele mai mari căderi de ploaie din tot Mexicul, Palenque se află într-o pădure deasă cu multe cascade. Apa din abundență și fertilitatea solului i-au permis orașului să se dezvolte și să devină bogat. Deși istoria orașului acoperă întreaga perioadă clasică dintre anii 300-900 d.Hr., ruinele care se văd astăzi datează numai din perioada de apogeu a orașului, care a avut loc în secolul al VII-lea în timpul domniilor lui Pakal și a fiului său Chan-Bahlum.

Pakal, ajuns pe tron la vârsta de 12 ani și mort la aproape 80 de ani, a fost un fel de Carol cel Mare al Americii Centrale. Un om cu un mare talent politic și administrativ, regele a încurajat dezvoltarea arhitecturală și artistică a orașului.

CIUDAD DE MEXICO
PALENQUE

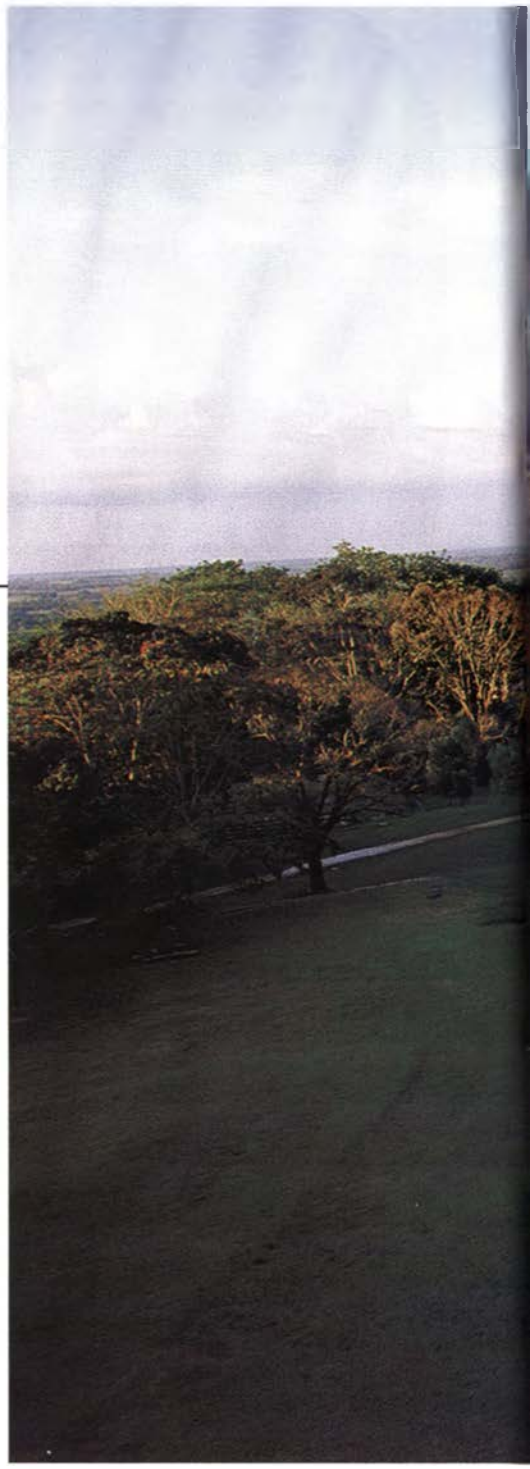

În afară de Templul Inscripţiilor – o piramidă înaltă de 25 de metri împărţită în opt nivele cu un altar în vârf, frumos decorat cu figuri din mitologia maya – palatul regal se află într-o stare excelentă de conservare. Acesta este un ansamblu de clădiri rezidenţiale şi administrative aproape în întregime acoperite cu basoreliefuri elaborate. De asemenea, de un mare interes sunt Templul Soarelui şi Templul Crucii, ambele aproape îngropate sub liane. De forma unor piramide, au în vârf un altar din gresie împodobit cu reliefuri înfăţişând ritualurile religioase şi, pe interior, se află fragmente de fresce superbe.

În Templul XIII, care se află la o mică distanţă de Templul Inscripţiilor, s-a descoperit, în urmă cu câţiva ani, un cavou similar celui al lui Pakal. Conţinea o serie de obiecte şi tăvi de jad şi de obsidian care probabil conţinuseră mâncare şi băutură pentru călătoria către Xibalba, lumea maya de dincolo de mormânt.

Se mai aflau scheletele unui bărbat şi a două femei, una dintre ele încă la vârsta adolescenţei. Arheologii cred că acest cavou este al moştenitorului lui Pakal, Chan-Bahlum. Confirmarea presupusei relaţii de familie dintre cei doi domnitori depinde de rezultatele unor complicate teste de laborator care, în prezent, încearcă să reconstruiască ADN-ul celor decedaţi.

426 sus O vedere generală a Grupului Crucii, care include Templul Crucii şi Templul Soarelui; cel din urmă este aşezat puţin mai în spate faţă de Templul Crucii. Aceste trei piramide au decoraţiuni legate de mitologia maya: simbolul crucii, de exemplu, reprezintă întâlnirea lumii celor vii cu lumea celor morţi.

426 jos Grupul de nord cuprinde cinci clădiri utilizate pentru scopuri ceremoniale, construite pe o terasă în trepte. Una dintre acestea are un curios acoperiş de forma unei pagode şi toate conţin fragmente de stucaturi.

426-427 Apusul scaldă în lumină partea superioară al clădirii Palacio. Acest ansamblu de clădiri administrative şi rezidenţiale este locul cel mai interesant din Palenque. Scopul turnului central încă se mai află în dezbatere: probabil, era fie un turn de control, fie un observator astronomic.

427 stânga jos Interiorul Templului Soarelui prezintă panouri cu basoreliefuri care celebrează puterea lui Chan-Bahlum. Fiul şi moştenitorul lui Pakal, a preluat tronul în anul 684 şi a domnit timp de 18 ani. Se consideră că el a construit templele din Grupul Crucii.

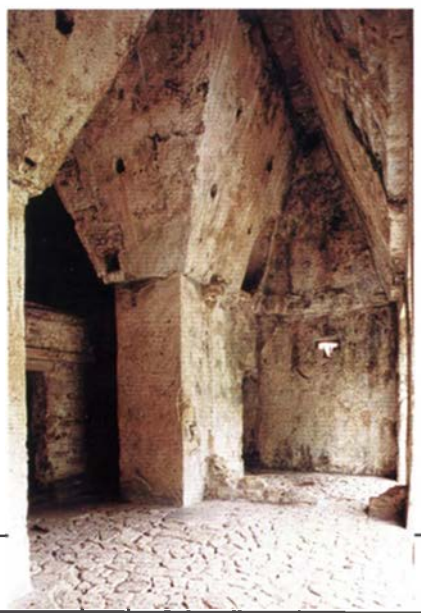

427 dreapta jos Reliefuri superbe cu figuri de mari dimensiuni înfăţişând curteni elegant îmbrăcaţi, purtând paruri cu pene, decorează panourile de la baza clădirii Palacio.

Uxmal

MEXIC

STATUL YUCATAN
ANUL INREGISTRĂRII: 1996
CRITERII:(I) (II) (III)

428 O serie de măști ale lui Chac, zeul ploii, privesc către intrarea în Patrulaterul Monahiilor. Imagini ale acestui zeu se văd peste tot în acest sit: numai Palatul Guvernatorului are 230, dar se pare că, inițial, erau 4 370.

429 sus Cea mai interesantă piramidă din Mexic este Piramida Magicianului, care este eliptică și se ridică la o înălțime de 30 de metri, iar în vârf are un templu. Conform unei legende, a fost construită de un pitic într-o singură noapte.

Publicată în 1843, *Incidents of Travel in Yucatan [Peripeții din călătoria prin Yucatan]* a fost caracterizată drept „cea mai bună carte de călătorii scrisă vreodată". Autorul, John Lloyd Stephens, explorator, diplomat și scriitor american, petrecuse doi ani în peninsula arsă de soare din Caraibe notând cu înfrigurare tot ce vedea. Ruinele civilizației maya îl vrăjiseră, pur și simplu, iar vechiul oraș Uxmal îl impresionase mai mult decât oricare altul. I-a comparat măreția cu a Tebei egiptene și a stat o vreme acolo, în Palacio del Gobernador (Palatul Guvernatorului), o clădire care fusese astfel denumită de către spanioli.

De fapt, regele Chan-Chak-K'ak nal Ahaw – primul rege care a locuit în palat – a fost mult mai mult decât un simplu guvernator. Conform cronicilor maya, acesta descindea direct din zei. Portretul său era sculptat pe intrarea principală a palatului și îl reprezintă așezat pe tron, apărat de doi șerpi și purtând pe cap pene ale păsării sacre Quetzal.

Clădirea are 20 de camere și măsoară peste 300 de metri lungime, 35 de metri lățime și 25 de metri înălțime. Se află pe o platformă construită din 500 000 de tone de piatră din care două treimi au fost sculptate cu decorațiuni simbolizând divinitatea puterii regale. Dintre acestea, 230 reprezintă fața lui Chac, zeul ploii; fiecare este formată din 19 blocuri de piatră minuțios cioplite. Construit între anii 900-915, palatul este cel mai remarcabil monument din Uxmal. Arheologii sunt unanim de acord că întreg orașul este cel mai rafinat exemplu de arhitectură maya, deși Chichén Itza este mai mare.

Uxmal a fost un centru înfloritor între secolele al VIII-lea și al XIV-lea și avea 25 000 de locuitori. În vechea limbă maya, numele său însemna „născut de trei ori", deși clădirile orașului – construite în stilul Puuc – au fost terminate în secolul al X-lea și nu există dovezi ale unor alte perioade de construcție. Singurul monument reconstruit de cinci ori este Piramida Magicianului, conform unei tradiții

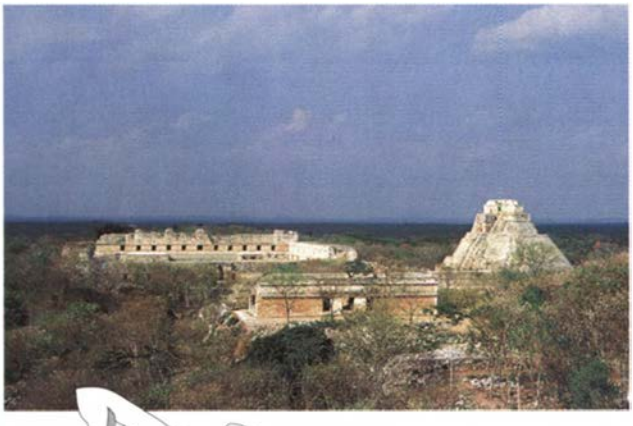

429 stânga jos De pe Palatul Guvernatorului, se poate vedea câmpia Uxmal cu Casa Broaștelor Testoase, Patrulaterul Monahiilor și Piramida Magicianului.

429 dreapta jos Inițial parte dintr-un ansamblu similar Patrulaterului Monahiilor; acum a rămas numai vasta fațadă cu margini zimțate ale clădirii numită El Palomar.

430 sus Un altar reprezentând un jaguar se află în faţa Palatului Guvernatorului. În ciuda numelui dat de spanioli, acest ansamblu extraordinar, construit în urmă cu aproximativ 1 000 de ani, era reşedinţa domnitorilor din Uxmal.

430 stânga jos Clădirea din partea de est a Patrulaterului Monahiilor (clădirea semănând cu o mănăstire) prezintă intrări ce au deasupra motive geometrice stilizate reprezentând colibe maya.

(deşi comună tuturor piramidelor din lumea maya), templul trebuia construit deasupra unuia anterior la capătul fiecărui „ciclu cosmic" de 52 de ani. Spre deosebire de alte piramide maya, Piramida Magicianului are un plan eliptic. În vârf, templul are o faţadă bogat decorată cu o intrare care reprezintă gura deschisă a zeului Chac.

În faţa piramidei se află o altă capodoperă: Cuadrangulo de las Monjas (Patrulaterul Monahiilor), un nume sugerat spaniolilor de forma construcţiei. Cele 78 de încăperi ale sale, distribuite între cele patru clădiri separate care o formează, se deschid către o curte, la fel ca într-o mănăstire. Curtea este de asemenea bogat decorată cu motive de flori stilizate, figuri geometrice şi imagini ale zeului Chac. Era, probabil, centrul puterii administrative din Uxmal sau, conform unor experţi, locul în care cei aleşi pentru sacrificare îşi petreceau ultimele luni de viaţă. Această ipoteză este susţinută de faptul că alături de „mănăstire" se află un teren pentru jocul cu mingea, un eveniment ceremonial tradiţional care culmina cu sacrificarea echipei care pierdea.

Alte clădiri din Uxmal care merită atenţia sunt Piramida Bătrânei, poate cel mai vechi monument al oraşului, Grupo del Cementerio (Grupul Cimitirului), cu o serie de altare sculptate cu teribile cranii umane, şi Casa de las Tortugas (Casa Broaştelor Ţestoase), închinată animalului legat de mitul creaţiei la populaţia maya. Clădirea are o faţadă de piatră sculptată pentru a părea că este formată dintr-un şir strâns de coloane înguste. Într-un fel, Casa Broaştelor Ţestoase reprezintă firul care uneşte vechea populaţie maya cu urmaşii lor actuali. Există o asemănare surprinzătoare între arhitectura sa şi umilele colibe de bambus care se văd astăzi în satele din Yucatan.

430 dreapta jos Casa Broaştelor Ţestoase este închinată animalului legat de mitul creaţiei. Populaţiile maya au identificat constelaţia Orion cu carapacea acestui animal, din care se credea că zeii porumbului – aliment principal în regimul alimentar din America Centrală – îl făcuseră să apară pe Chac.

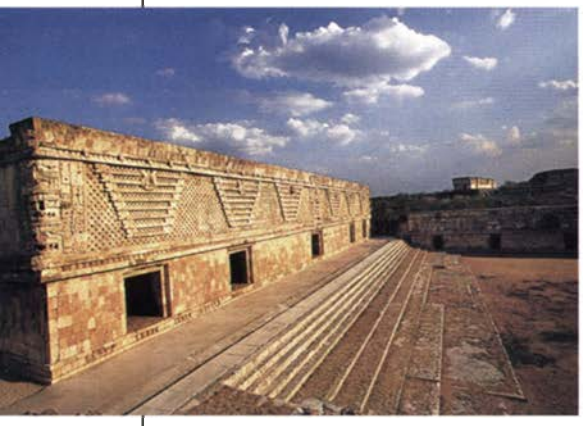

430-431 Patrulaterul Monahiilor, construit în mai multe etape în perioada clasică târzie (600-700 d.Hr.), era (spun experţii) locul unde victimele sacrificiilor îşi petreceau în lux ultimele luni de viaţă.

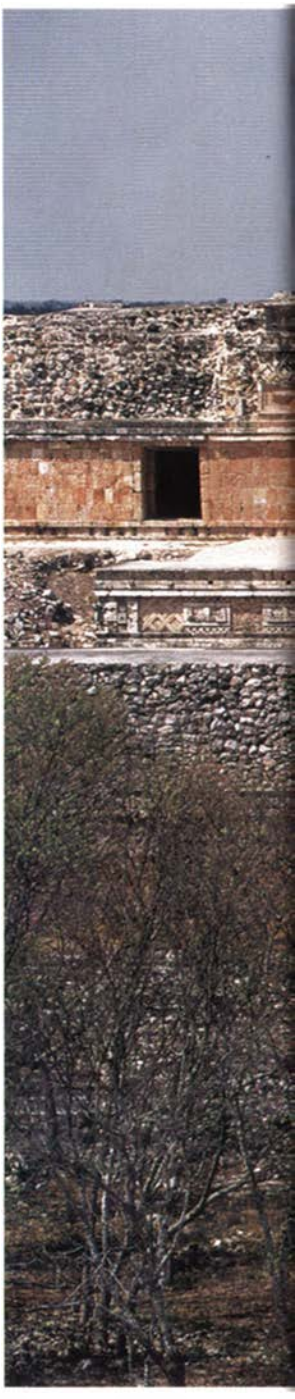

431 sus O inscripție de pe terenul pentru jocul cu mingea a permis datarea acestei clădiri, în anul 649 d.Hr. Experții cred că mingea era din cauciuc, dar Popol Vuh spune că în ocazii speciale se folosea una din piatră, rotunjită cu un strat de praf de oase.

Chichén Itzá

MEXIC

STATUL YUCATAN
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1988
CRITERII: C (i) (ii) (iii)

Toltecii şi aztecii îi spuneau Quetzalcoatl, dar pentru populaţia maya era Kukulcán. „Şarpele cu penele păsării Quetzal" (traducerea numelui) era protectorul preoţilor şi suveranilor şi stăpânul cunoaşterii şi al vânturilor. În panteonul maya, populat cu divinităţi însetate de sânge, Quetzalcoatl-Kukulcán cerea credincioşilor pentru sacrificii şerpi, păsări şi fluturi şi se credea că într-o zi urma să revină pentru a transforma pământul într-un paradis. Datorită acestui ultim aspect, regele aztec Montezuma al II-lea l-a primit pe Hernán Cortez cu braţele deschise, crezând că este un zeu.

În secolul al IX-lea, cu mult înainte de sosirea spaniolilor, divinul rege toltec Quetzalcoatl a cucerit cel mai bogat oraş maya din Yucatan. Cel puţin aşa spune una dintre legendele Chichén Itza. Fondat în secolul al V-lea, a înflorit în perioada clasică, apoi, în jurul anului 850, a fost cucerit de tolteci – sau, conform unor experţi – de către populaţia itza, înrudită cu toltecii. Această ipoteză este susţinută de numele oraşului, care înseamnă „marginea fântânii itza". Chiar şi aşa, ceea ce este excepţional la Chichén Itzá este fuziunea sa perfectă între culturile maya şi toltecă, care se observă în arhitectură, sculptură şi pictură şi, de asemenea, în ceea ce ştim despre obiceiurile locului. Acest amestec a supravieţuit până în 1400, când oraşul a fost abandonat în mod misterios.

Astăzi, se pare că acest sit este împărţit în două. Partea mai veche, Chichén Viejo, constă din clădiri datând, în principal, din perioada clasică. Cealaltă secţiune, Chichén

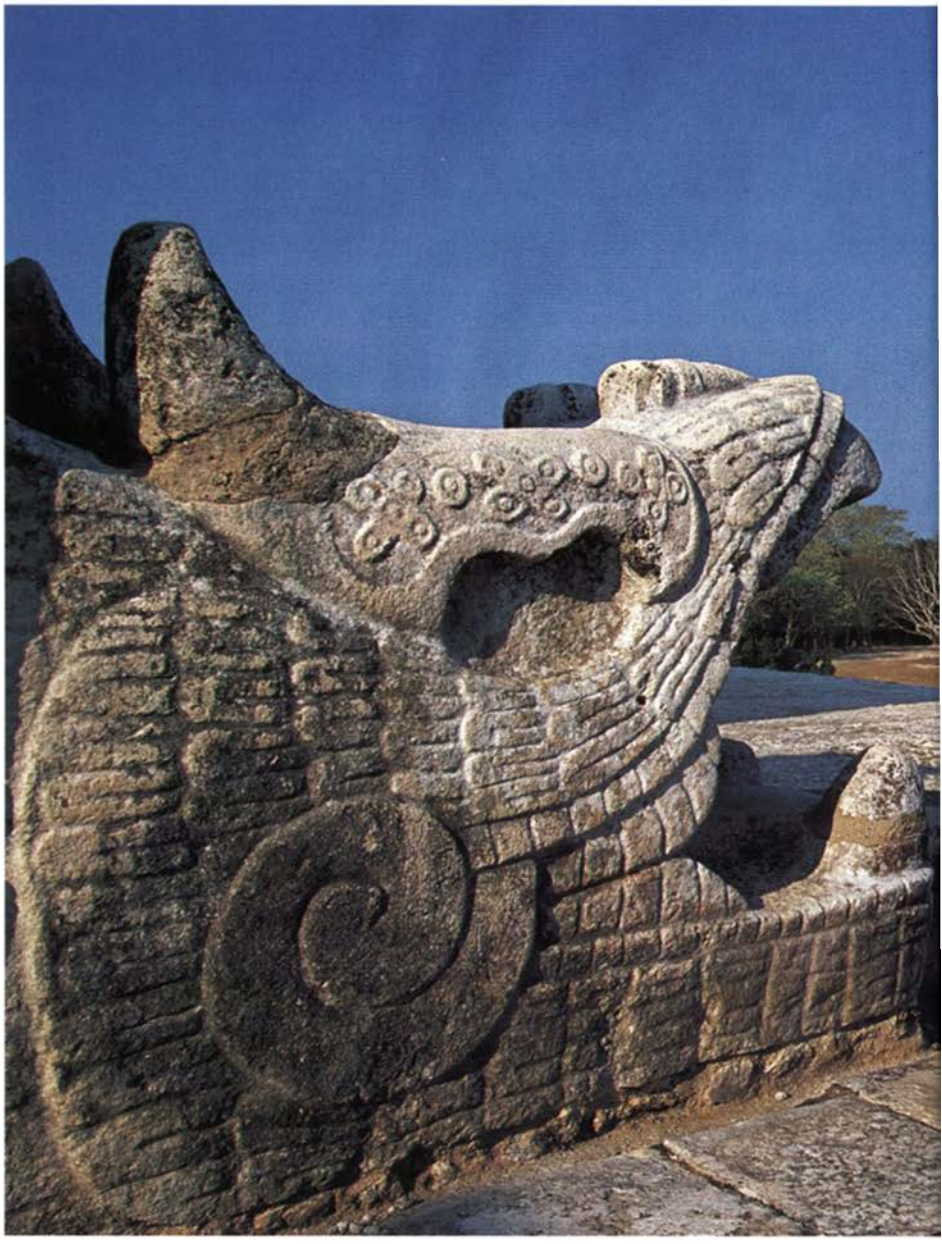

432 sus Craniile de pe platforma templului Tzompantli serveau pentru a intimida pe oricine îndrăznea să atace oraşul. Locul era dedicat gloriei militare şi aici aveau loc decapitările inamicilor.

432-433 El Castillo (Piramida lui Kukulkán) văzută de pe platforma Templului Războinicilor. Se observă sculptura şarpelui cu pene la baza treptelor templului.

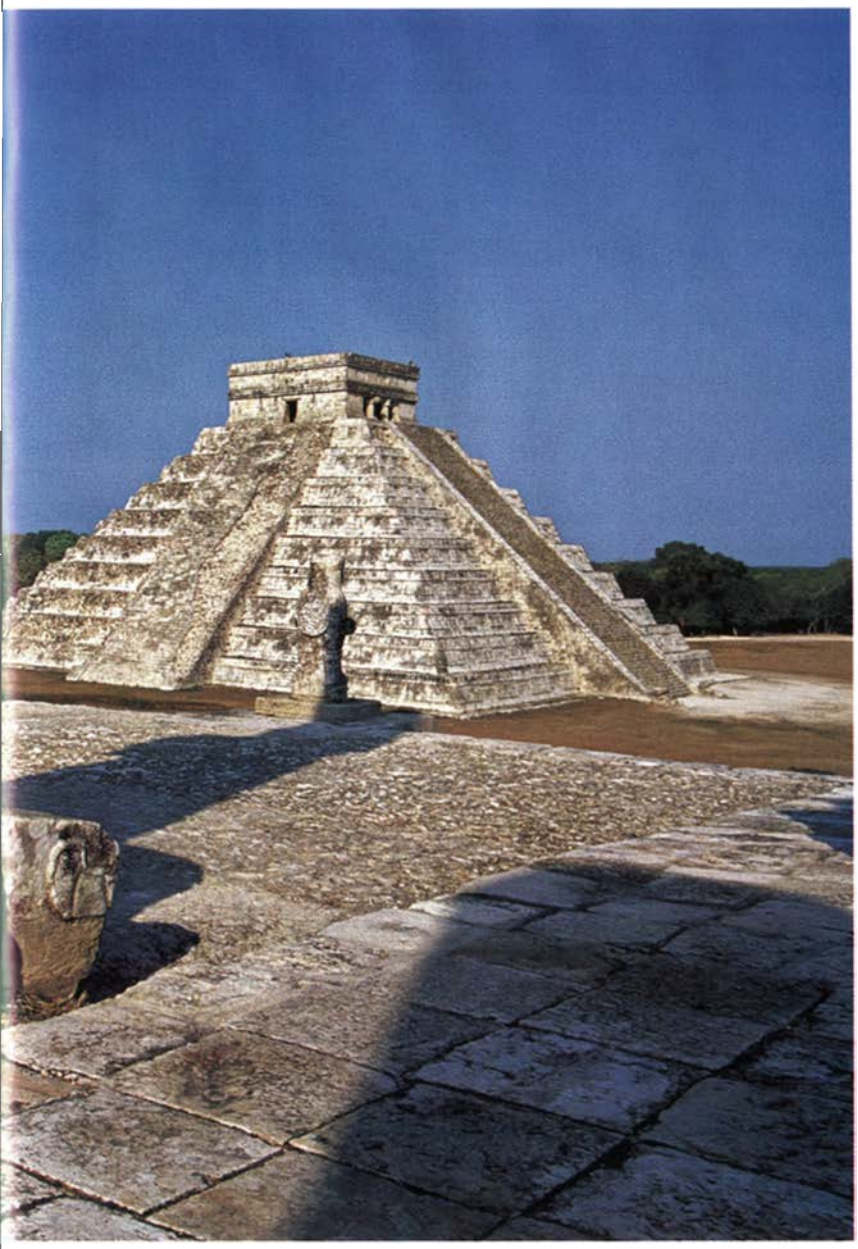

Nuevo, constă din construcţii monumentale. Piramida înaltă de 55 de metri care se află aici era închinată zeului Quetzalcoatl-Kukulcán. Numită de spanioli El Castillo (Castelul), fiecare faţă are o scară abruptă cu 91 de trepte. Dacă sunt adunate cu platforma de la intrare, totalizează 365 de trepte şi, deci, reprezintă un fel de calendar. El Caracol, o clădire sub formă de scoică, care funcţiona ca un fel de observator, este şi o dovadă a cunoştinţelor astronomice ale locuitorilor. O altă indicaţie este dată de capetele de şarpe sculptate în piatră în capătul de jos al scărilor principale de la El Castillo, care la

433 sus Templul din vârful edificiului El Castillo are o înălţime de 55 de metri. Această piramidă monumentală prezintă multe simboluri din cosmogonia maya. Cele nouă terase reprezintă cele nouă niveluri ale Infernului.

433 centru Interiorul Templului Jaguarilor. În prim-plan, se află efigia enigmatică a lui Chaak Mool; în fundal, un tron roşu de ceremonie de forma unui jaguar, probabil rezervat suveranului.

433 jos Coloanele aşa-numitei pieţe de mărfuri (chiar dacă nu sunt dovezi ale unei activităţi comerciale) sunt o parte din Piaţa Toltecă. Iniţial, coloanele erau acoperite cu un acoperiş de paie.

434 sus *Templul Războinicilor și Grupul celor o Mie de Coloane au fost construite între anii 900-1200 și împreună formează centrul orașului toltec* Chichén Itzá. *Odată acoperite cu stuc viu colorat, coloanele reprezintă războinici înarmați.*

434-435 *Intrarea în altarul superior din Templul Războinicilor, păzit de Chaak Mool. Ofrandele erau puse pe pântecele idolului, deoarece se credea că astfel se transmiteau zeilor cerințele credincioșilor.*

435 *stânga sus O imagine a Templului Jaguarilor și a curții pentru jocul cu mingea. Deși este aproape sigur că această ceremonie sângeroasă a competiției își avea originea în Teotihuacan, la* Chichén Itzá *s-a construit cea mai decorată și mai impresionantă curte.*

435 *dreapta sus Sfânta Sfintelor de pe vârful Templului Războinicilor. Intrarea era flancată de sculpturi superbe reprezentând capul șarpelui cu pene.*

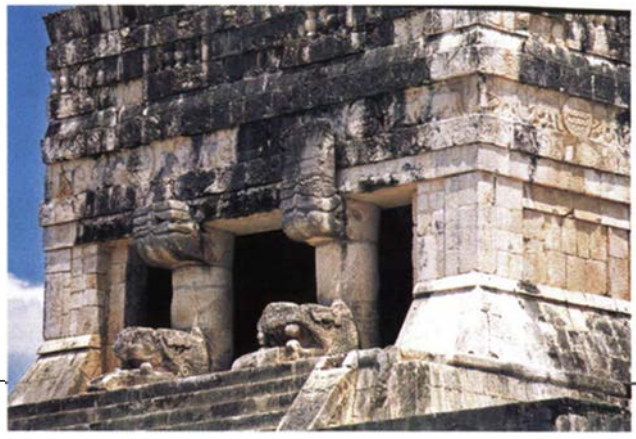

apus îşi proiectează umbrele până pe vârful templului pentru a crea un model sinuos simbolizând zeul.

Piramida lui Quetzalcoatl-Kukulcan adăposteşte un templu care are înăuntru un tron de piatră, încrustat cu jad, de forma unui jaguar. Felina era simbolul clasei războinicilor tolteci, iar reprezentările acesteia se pot, de asemenea, vedea în Templul Războinicilor, Templul Celor O Mie de Coloane (amândouă se află în marea piaţă toltecă), şi Templul Jaguarilor. Toate aceste edificii sunt decorate cu basoreliefuri detaliate de luptători, preoţi, măşti ale zeului ploii Chac, vulturi, şerpi cu pene şi sculpturi de jaguari mâncând inimi de om.

Chichén Itzá prezintă cea mai mare şi cea mai elaborată curte pentru jocul cu mingea din America Centrală; lungă de 30 de metri, este închisă cu ziduri decorate cu basoreliefuri care reprezintă unul dintre cele mai frumoase exemple de artă maya. Un basorelief arată decapitarea unui jucător în prezenţa celorlalţi jucători. Inelul de piatră în formă de şarpe, prin care jucătorii treceau mingea pentru a marca puncte, încă se mai află în fiecare capăt al curţii. Nu se ştiu multe despre joc şi încă mai sunt discuţii dacă, la sfârşitul meciului, era decapitată echipa învinsă ori căpitanul echipei câştigătoare. În orice caz, este clar că jocul era cel mai important moment din ritualurile religioase. În *Popol Vuh*, mitul creaţiei la maya, eroii divini provoacă demonii să joace jocul cu mingea. Cu această ocazie, era în joc viitorul întregii populaţii.

435 centru Volutele care, probabil, reprezentau focul sau invocarea zeilor, apar din gura unui craniu. Acesta este unul dintre multele figuri în basorelief de pe zidurile curţii pentru jocul cu mingea.

435 jos Un detaliu din masivul basorelief care înconjoară curtea. Prezintă diferite momente ale jocului şi sacrificiul ulterior. Oroarea jucătorilor şi sacralitatea jocului sunt redate cu o mare forţă de expresie.

436 sus Partea superioară a Observatorului, de asemenea cunoscut drept El Caracol, datorită formei de scoică. Interesul profund al civilizației maya pentru astronomie a avut ca rezultat elaborarea unui calendar care stabilea ciclurile agricole și marca evenimentele sociale și economice ale orașului.

436-437 Mănăstirea se află în partea sudică și cea mai veche a orașului Chichén Itzá. *Arhitectura și decorațiunile (inclusiv măștile zeului ploii Chac și alte figuri simbolice) fac din acest oraș o capodoperă a stilului Puuc.*

437 sus Ridicat între anii 1100-1300 într-un pur stil toltec, această platformă era utilizată în onoarea zeului Kukulkán. A fost denumit după Venus, o planetă importantă în cunoștințele astronomice și mistica populației maya.

437 jos Capete masive ale șarpelui cu pene înconjoară Platforma Vulturilor și Jaguarilor. Aceasta a fost, probabil, construită în onoarea războinicilor care formau elita militară din Chichén Itzá.

Mesa Verde

STATELE UNITE

COLORADO
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1978
CRITERII: C (III)

Profesorul J. S. Newberry a fost primul care a vorbit despre Mesa Verde. Se întâmpla în 1859, iar geologul scria un raport asupra unei expediții întreprinse în Statele Unite. Descria un vast platou care ajungea la o atitudine de peste 2 500 de metri în partea de sud a statului Colorado. I-a spus Mesa Verde, în spaniolă „masa verde".

Au trecut 15 ani până când un fotograf de la U.S. Geological Survey, W. H. Jackson, a descoperit primul adăpost de piatră ascuns de pereții acestui miracol natural. Acea zonă din Colorado părea să fie de interes pentru industria mineritului și câțiva ingineri specialiști în prospecțiuni l-au însoțit pe Jackson în canionul Mancos, unde le-a arătat ceea ce, fără îndoială, era o construcție pe versant, care de atunci s-a numit Casa cu Două Nivele de pe Versant. Din acest moment, zona a început să trezească multă curiozitate. Un an mai târziu, un alt explorator trimis de guvern a descoperit Casa celor Șaisprezece Văduve, iar, la scurt timp, după aceea Casa cu Balcon.

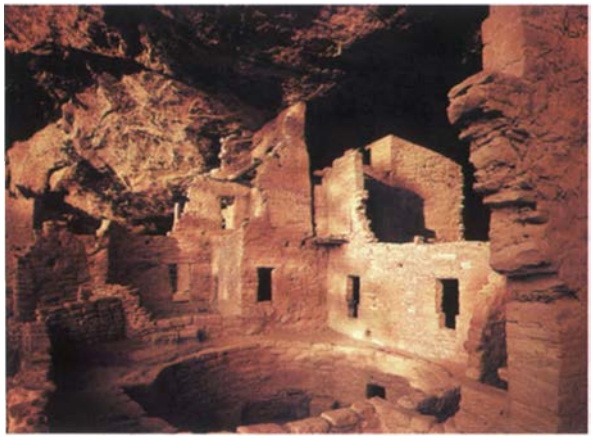

La 18 decembrie 1888, în timp ce căuta niște vite care se rătăciseră de cireadă, Richard Wetherill și cumnatul său Charles Mason au ajuns la ceea ce astăzi se numește Punctul Soarelui, unde au găsit numeroase adăposturi; unul dintre acestea era Palatul de pe versant. O capodoperă a arhitecturii precolumbiene, Palatul de pe Versant este construit din cărămizi rudimentare de gresie și argilă într-o uriașă nișă a versantului și constituie una dintre cele peste 200 de locuințe. Se mai află acolo 23 de construcții cu caracter religios (numite *kiva*), dormitoare și magazii pentru recoltă. Conform specialiștilor din cadrul proiectului arheologic Mesa Verde, care au săpat aici din 1959 până în 1972, Palatul de pe Versant a fost construit pe la sfârșitul secolului al XII-lea și putea adăposti 200-250 de persoane.

Indigenii *anasazi* (termen navajo pentru „cei vechi") s-au așezat aici în secolul al VI-lea, locuind în ravine sau în adăposturile construite pe platoul alăturat versantului. Aceștia cultivau porumb și fasole pe suprafața plată a platoului Mesa Verde (declarat parc național în 1906) și vânau curcani sălbatici. Comunitatea lor număra câteva mii de locuitori și era bine protejată de intruși, deoarece era dificil să te apropii de teritoriul lor. Doar în secolul al XI-lea au început să construiască clădiri de piatră

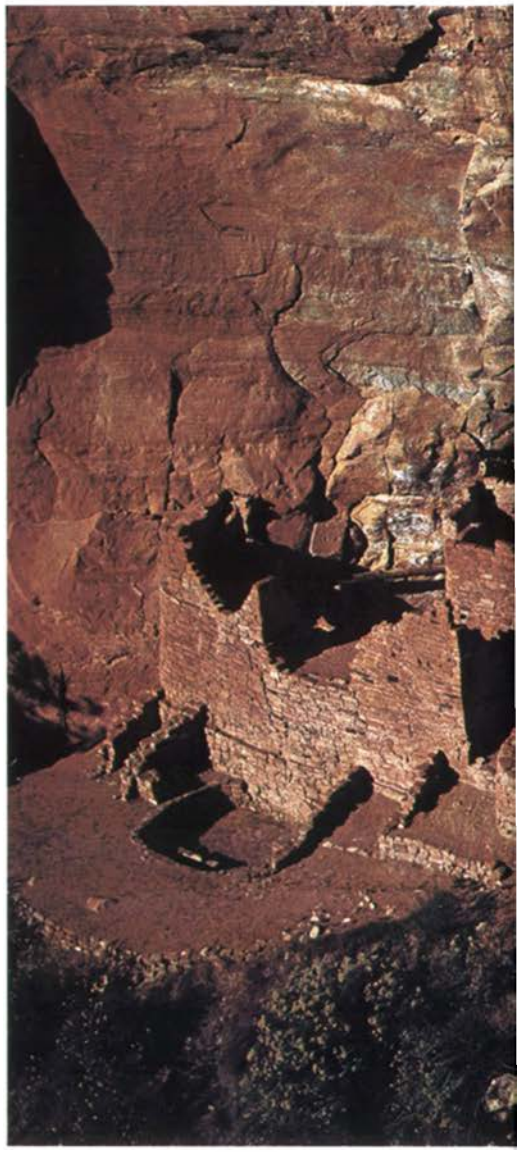

cu mai multe niveluri, cunoscute sub numele de *pueblos*, un termen folosit și pentru denumirea populației pentru a o distinge de populațiile indigene care locuiau în corturi. Peste mai mult de o sută de ani, din motive necunoscute, populația a abandonat Mesa Verde pentru a construi *pueblos* mai la sud, în regiunea Rio Grande.

În jur de 3 900 de situri arheologice de mare interes au

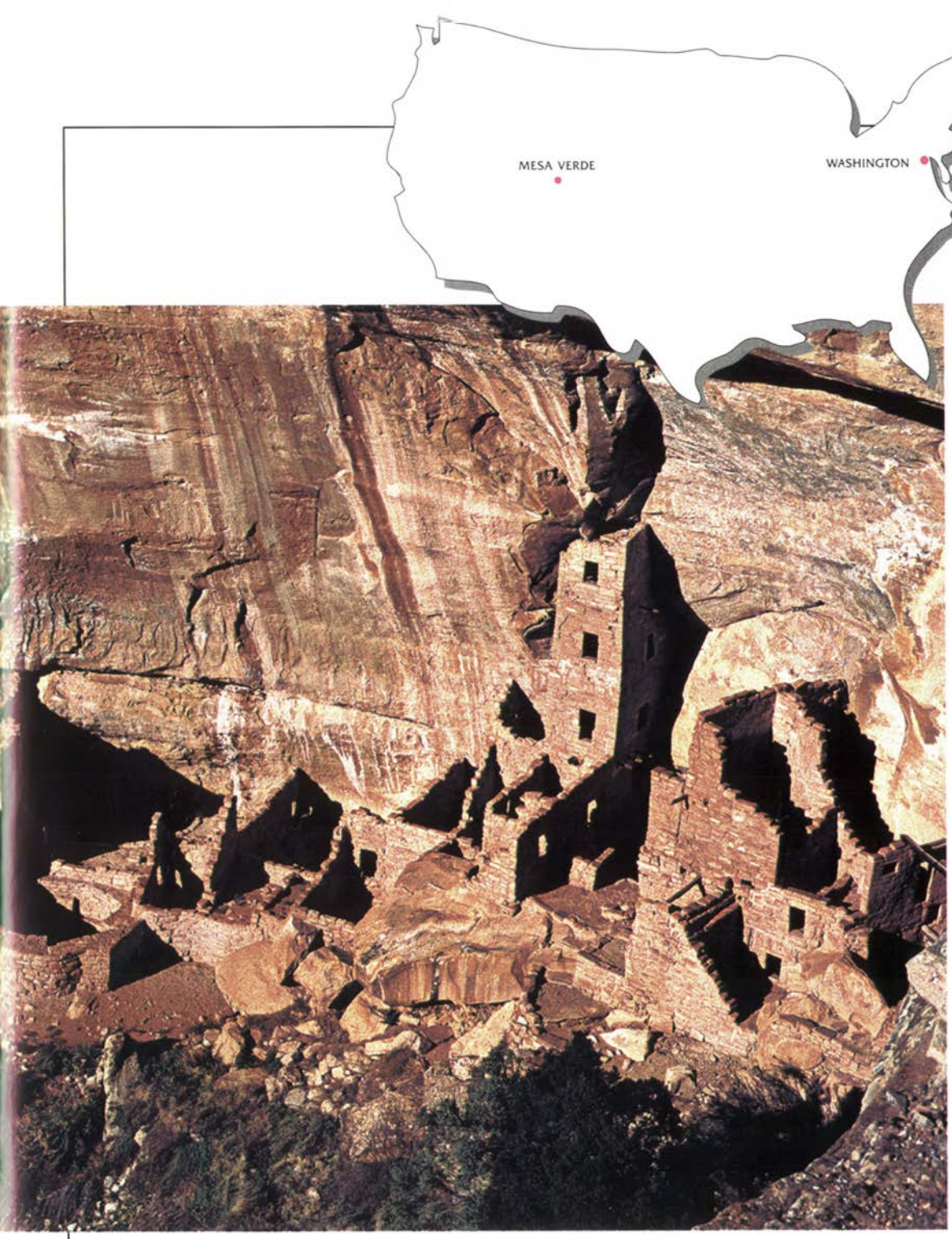

438 sus Caracterizată de elegante desene geometrice, acest vas de teracotă a fost făcut de populația indigenă acoma pueblo din New Mexico, unul dintre multele triburi care i-au considerat pe anasazi drept strămoșii lor.

438 centru O imagine de sus a Palatului de pe Versant, cea mai mare și cea mai impresionantă dintre construcțiile de pe Mesa Verde. Populația care locuia în zonă era anasazi, din care au descins cel puțin 23 de triburi indigene care locuiesc în Colorado, Arizona și New Mexico.

438 jos În fotografie, Casa Molidului denumită după uriașul arbore care se afla în fața acesteia. A fost construită între anii 1200-1276 și are 140 de camere și nouă kiwa sau încăperi pentru ceremonii.

438-439 Situată în capătul de est al canionului Navajo, Casa Turnului Pătrat putea adăposti 80 de persoane. Elementul care atrage atenția asupra acestei așezări este un turn cu trei niveluri din chirpici, care a supraviețuit până în zilele noastre într-o stare excelentă.

fost identificate pe platoul Mesa Verde; mai mult de 600 dintre ele sunt locuințe aflate sub stânci. În afara celor deja menționate, cele mai uimitoare sunt Casa Lungă (a doua ca mărime) și Casa Molidului (a treia ca mărime), care a fost astfel denumită de către descoperitorii săi în 1888 după uriașul arbore tăiat de unul dintre primii exploratori ai sitului. Casa în trepte este, de asemenea, remarcabilă, deoarece este unul dintre cele câteva puncte de interes în care s-a găsit dovada a două ocupări succesive a aceluiași sit. Un prim adăpost simplu a fost construit în secolul al VII-lea, iar grota în care a fost construit a fost ocupată de un *pueblo* la începutul secolului al XIII-lea. Recent, autoritățile au decis să nu mai utilizeze termenul *anasazi* pentru a descrie populațiile care au locuit Mesa Verde, ci să se refere la acestea printr-un termen mai generic „vechile populații *pueblo*", motivul fiind că pe lângă navajo, alte 23 de triburi susțin că sunt descendente ale constructorilor structurilor de pe Mesa Verde. Acestea includ triburile ute, hopi din Arizona și toate populațiile ale căror strămoși au locuit în *pueblos* din New Mexico. Totuși, nici unul dintre acestea nu a atins nivelul magnific al celor construite pe Mesa Verde.

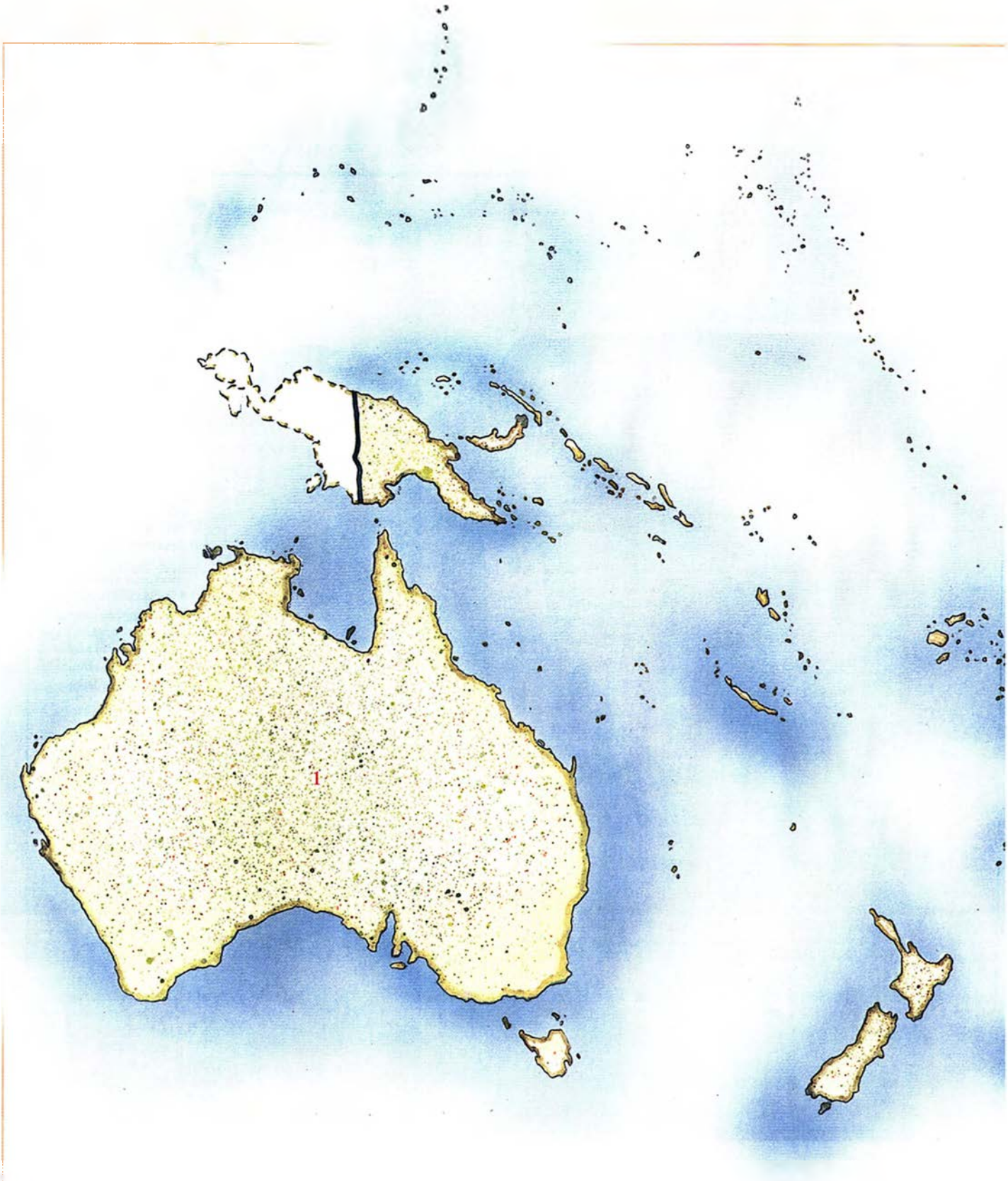

AUSTRALIA – Lista siturilor

1 AUSTRALIA – PARCUL NAȚIONAL KAKADU

Australia

În cultura aborigenilor din Australia, există un ritual numit Ceremonia Visului de Ploaie, care se desfăşoară în sunetul instrumentului *didgeridoo*. Acest instrument de suflat este făcut dintr-un trunchi lung de eucalipt care, în interior, a fost găurit de termite; acesta este decojit, curăţat şi decorat cu imagini din mitologia aborigenilor. La sfârşit, muştiucul este ceruit cu ceară de albine.

Cuvântul *didgeridoo* este pronunţarea occidentală greşită a uneia dintre cele peste cincizeci de denumiri pe care i le-au dat instrumentului populaţiile aborigene. Instrumentul se utilizează de cel puţin 15 000 de ani, după cum arată imaginile gravate pe pietrele din Parcul Naţional Kakadu din nordul Australiei şi, conform UNESCO, care a inclus muzica aborigenă în colecţia sa de muzică tradiţională din toată lumea, sunetul enigmatic şi unic al acestui instrument a rămas neschimbat timp de 40 000 de ani sau, în alte cuvinte, din perioada imediat următoare sosirii populaţiei pe continentul australian.

În Pleistocen, nivelul mării era cu zeci de metri mai jos decât este astăzi. Probabil Australia era legată de Noua Guinee printr-un istm îngust de pământ, în acelaşi fel în care insulele din Asia de Sud-Est erau legate de continent, formând o vastă peninsulă. Fâşia îngustă de mare care separa Asia de Australia – nu mai mare de 65 de kilometri – era uşor de traversat de primii locuitori ai noului teritoriu.

Conform unor arheologi, sosirea oamenilor în Australia a început, probabil, în urmă cu 70 000 sau chiar 100 000 de ani; utilizarea unor criterii diferite de datare duce la mari variaţii atunci când este vorba de perioade atât de îndepărtate. Cu toate acestea, nu există îndoieli că *Homo sapiens* începuse colonizarea continentului cu mai mult de 40 000 de ani în urmă, iar aşezările anterioare ar fi fost atât de dispersate şi de efemere, încât nu au mai rămas urme de importanţă arheologică.

În orice caz, culturile aborigene nu au dezvoltat niciodată o civilizaţie care să construiască monumente sau construcţii de orice fel capabile să supravieţuiască trecerii mileniilor, aşa cum s-a întâmplat pe alte continente. Obiceiurile acestor populaţii au rămas neschimbate, în esenţă, până la sosirea europenilor în secolul al XVIII-lea. Nomazi organizaţi în mici comunităţi de vânători-culegători, aborigenii continuau să locuiască în adăposturi temporare sau colibe modeste din materiale perisabile. Nu au cunoscut niciodată agricultura şi nici nu au avut un limbaj scris.

Din punct de vedere arheologic, tot ce a rămas de la populaţiile australiene, în afara unui extraordinar repertoriu cultural transmis oral din generaţie în generaţie, este pagina de istorie reprezentată de picturile rupestre din Parcul Naţional Kakadu, dar nu este sigur că acestea vor fi de mare ajutor pentru a îndepărta vălul de mister care înconjoară istoria omului pe acest continent.

Parcul național Kakadu

AUSTRALIA

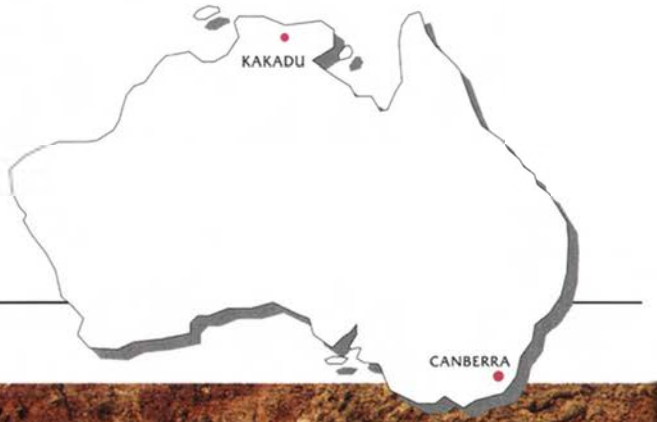

TERITORIUL DE NORD
ANUL ÎNREGISTRĂRII: 1981
EXTINDERI: 1987, 1992
CRITERII: C (i) (vi); N (ii) (iii) (iv)

Primii strămoși ai Creației care au pictat imaginile de pe stânci au fost *mimi*, spiritele trimise de Warramurrungundji, „Mama Pământ". Figuri fundamentale din cosmogonia aborigenă bazată pe Vremea Visului (Vremea Creației), *mimi* i-au învățat arta picturii pe unii, iar alții au învățat de la ei. La finalul călătoriei lor, unii strămoși ai Creației și-au pictat portretele pe pereții de piatră, creând *djang* (locuri ale Visului) și *djang andjamun* (locuri sacre și periculoase ale Visului). Accesul la ultimele era strict rezervat înțelepților comunității.

În termeni generali, aceasta este originea picturilor rupestre pentru aborigenii gagudju din Kakadu, nume care este la rândul său, probabil,

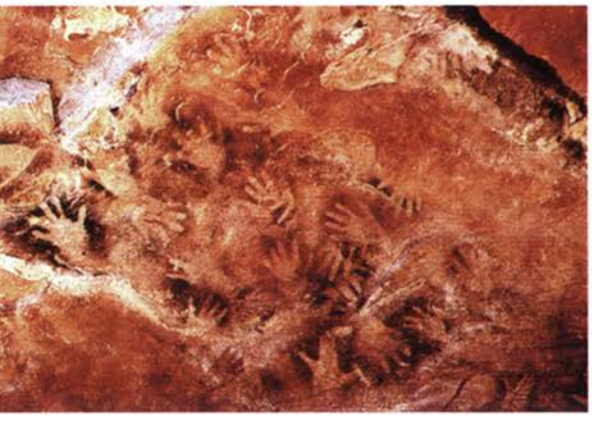

442 sus Majoritatea figurilor dinamic de la Nourlangie Rock au fost pictate într-o perioadă cuprinsă între 20 000 și 8 000 de ani în urmă.

442 jos Galeria Nanguluwur cuprinde mai multe stiluri ale artei rupestre aborigene care corespunde mai multor epoci.

442-443 Această pictură rupestră din Galeria Anbangbang de la Nourlangie Rock îl reprezintă pe Namondjok, strămoșul Creației care a încălcat legile privind incestul culcându-se cu sora lui.

443 sus Multe imagini de animale datează din perioada estuarină între 8 000 și 4 000 de ani în urmă. Picturile cu animale care, acum, sunt pe cale de dispariție ajută la stabilirea unei limite de timp între care probabil au fost produse.

443 jos Este reprezentat un vânător înarmat cu o suliță și atlatl (un instrument paleolitic de vânătoare) în timp ce ucide un animal.

o pronunțare greșită a numelui populației. Picturile sunt răspândite pe tot teritoriul Kakadu, în special în povârnișul din ținutul Arnhem și pe platoul învecinat și câmpia aluvionară. Pentru arheologi, care au descoperit în jur de 5 000 de situri în această regiune îndepărtată din nordul Australiei și care estimează alte 10 000 care urmează să fie descoperite, cele 700 de incizii în piatră identificate în Kakadu sunt o unealtă valoroasă pentru a determina cu precizie momentul în care Australia a fost populată.

Până de curând, tehnicile de datare cu carbon estimau că zona era locuită acum aproape 25 000 de ani, dar în 1990, folosind metode termoluminiscente, arheologul galez Rhys Jones a descoperit că uneltele găsite într-un sit din Nauwalabila, în special, fragmente de ocru utilizate în pictură, puteau fi datate undeva între 53 000 și 59 000 de ani în urmă.

Un aspect absolut sigur al artei rupestre din Kakadu este că subiectele pictate ajută la determinarea vârstei lor, deoarece multe reprezintă animale care au dispărut de pe continent și, deci, trebuie să fi fost pictate la puțin timp după dispariția lor sau înainte de extincția acestor specii.

La fel ca în orice formă de artă, este posibil să se observe evoluția formelor și a subiectelor din pictura aborigenă. În nord, se găsesc multe subiecte naturaliste, în timp ce în sud temele preponderente sunt religioase și legate de Creație. Stilul pre-estuarin – folosit într-o perioadă cuprinsă între anii 50 000 și 8 000 î.Hr., când nivelul mării era foarte scăzut și clima era mai uscată – prezintă „imprimeuri", amprente pozitive ale părților corpului, pe pereții de piatră, precum și figuri animale și umane, cum sunt „figurile dinamice". În timpul perioadei estuarine, între 8 000 și 1 500 de ani în urmă, când apele oceanului au început să se ridice și să pătrundă pe văi, încep să apară reprezentări de pești de mare și a fost introdusă utilizarea cerii de albine pentru modele simple și figuri umane.

Începând de acum 1 500 de ani, se stabilesc așa numitele lucrări în „stilul raze X", în care formele umane și animale sunt prezentate cu structurile lor interne la vedere. Înainte de introducerea cerii de albine, pigmenții utilizați pentru culorile cele mai obișnuite aveau, toate, o origine minerală, cum este hematitul, o piatră bogată în fier din care se obținea pigmentul roșu. Alți pigmenți utilizați erau limonitul și goethitul, din care se obținea culoarea galbenă sau portocalie; ocrul, pentru diferite nuanțe de roșu, portocaliu și galben; caolin pentru alb; și fie oxid de magneziu, fie cărbune pentru negru.

Pentru aborigenii australieni, pictura rupestră a rămas cea mai importantă formă de artă, chiar și după contactul cu europenii. Una dintre cele mai importante colecții de pictură din Kakadu se află în adăposturile de piatră Ubirr. O pictură reprezintă un om alb purtând pantaloni, cămașă și cizme, cu mâinile în buzunare, în timp ce un alt om alb, cu o pipă în gură și cu mâinile în șold „ne dă ordine, nouă, aborigenilor, tuturor".

Index

A
Abdu'r-Razzaq, 287
Abu Rawash, 374
Abu Simbel, 295, 342c, 348, 350, 350c, 353, 353c
  Templul Mare, 350, 350c, 353c
  Templul Mic, 342c, 350, 350c, 353c
Abusir, 374
Acacus, 310, 310c, 311, 311c, 312, 313c
Agamemnon, 109c, 110, 111, 111c, 125
Agnel, Georges, 26
Agrigento, 13, 80
  Bazilica Sfinţii Petru şi Pavel, 80, 80c
  Templul Dioscurilor, 80c, 81
  Templul Concordiei, 80, 80c
  Templul lui Hercule, 81, 81c
  Templul lui Junona Licinia, 81, 81c
  Valea templelor, 80, 81, 81c
Ah Cacau, 411, 412, 412c
Ahmed Ali Kohzad, 183
Aigai, 87
Aigues, râul, 29
Ajanta grotele de la, 137, 224, 244, 244c, 245, 245c, 246, 248c
Akapana, 392
Al-Tharthar, uedul, 170c
Albarregas, râul, 38c
Alcamenes, 97c, 98
Alep, 142, 142c
  Catedrala, 143
  Marea moschee, 143
  Madrasa Halawiye, 199
  Bazilica Sfântului Simeon Stilitul, 142, 142c
Alexandru cel Mare, 56, 56c, 86c, 87, 108, 108c, 137, 138, 142, 147, 156, 164, 175c, 211, 231, 274, 278, 314
Alexandru IV, 87
Alexandru Severus, 151, 364c, 367
Alexandria, Egipt, 43, 45c, 125, 167, 306c
Altamira, grotele de la, 13, 35
Amada, templul de la, 348, 349c
Amenemhat II, 374
Amenemhat III, 374
Amenhikhopeshef, 342
Amenhotep II, 340, 345c, 346c
Amenhotep III, 338, 339c, 340, 340c
Amenhotep IV/Akhenaton, 340c
Anakena, 380
Angkor, 137, 238, 240, 242, 243c, 244, 247c
  Angkor Thom, 240, 242, 242c, 244c
  Angkor Wat, 238, 239c, 240, 240c, 241c, 243c
  Bakong, 240
  Banteay Srei, 240, 244, 244c, 245c
  Baphuon, 242
  Bayon, 242, 242c, 243c
  Lolei, 240
  Preah Ko, 240
  Preah Neak Pean, 244
  Preah Palilay, 242
  Ta Prohm, 242
  Tep Pranam, 242
Aniene, 43
Antigonus Gonates, 87
Antiochus I, 138, 139
Antipolis, 29
Antoninus Pius, 45, 98c, 154, 154c, 360c, 361, 361c, 362c
Antonius, 50, 119c
Anuradha, 184
Anuradhapura, 184, 184c, 185, 185c, 187, 189
  Jetavanarama Dagoba, 185, 185c
  Loha Pasada, 184
  Ruwanweli Dagoba, 185
  Thuparama Dagoba, 185
Apollodor din Damasc, 49c
Appius Claudius Pulcrus, 61
Apta Julia, 29
Apuleius, 298
Ardashir I, 172
Aretas III, 165c, 166
Aristippus, 314, 314c
Arles, 13, 32, 32c, 33c
  Amfiteatrul, 32, 32c
Arslan, Mahmud, 138
Artaban, 148c
Artaxerxes III, 177
Ashoka, 184, 232, 232c, 233, 273, 274
Aspalatos, 82
Aspeberget, 15c
Aswan, 147c, 348
Ataban, 367, 367c
Atapuerca, 13
Atena, 13, 92, 97c, 98c, 115, 113, 177, 319c
  Acropole, 13, 94, 95, 97c, 98c, 99
  Acropole, Muzeul, 95c, 96c
  Agora, Muzeul, 99c
  Odeonul lui Agrippa, 99c
  Stoa lui Attalus, 99c
  Erechtheum, 96c, 97c, 99
  Muzeul Naţional de Arheologie, 105c, 115c, 117c
  Parthenon, 94c, 95, 95c, 96, 99, 283, 314, 319c
  Propylee, 96, 97c, 98
  Agora romană, 98c
  Templul Atenei Nike, 96c, 99
  Turnul vânturilor, 98c
Atreus, 118c
Attalus III, 140
Aubrey Holes, 21
Augustin, Sfântul 362
Augustus, 24, 29, 29c, 31c, 32, 33c, 38, 48, 49, 50, 54, 60c, 119, 211, 348c
Aurangabad, 283
Aurelian, 145
Aurès, munţii, 358
Avalokitesvara, 242
Avebury, 22, 22c
  Scaunul diavolului, 22, 22c
  Piatra Swindon, 22, 22c
Aveno, 29
Avon, râul, 21
Awash, râul, 295
Axum, 295, 370, 371c
  Gebre-Meskel, necropola lui, 370
  Kaleb, necropola lui, 370
  Parcul Stelelor, 371c
Ayutthaya, 234, 234c, 237, 237c
  Viharn Phra Mongkol Bopit, 237c
  Wat Phra Mahathat, 234c, 237
  Wat Phra Ram, 237c
  Wat Phra Si Sanpet, 237, 237c
  Wat Ratchaburana, 234, 234c, 237, 237c
Azraq, 163

B
Baalbek, 137, 152, 152c, 155, 155c
  Templul lui Bacchus, 154, 154c
  Templul lui Jupiter, 152, 152c, 154, 155, 155c
  Templul lui Venus, 155
Bauguo, mănăstirea din, 214
Baghdad, 163, 170, 173
  Muzeul naţional, 170, 173
Bahira, 151
Banks, William John, 353
Barth, Heinrich, 312
Batres, Leopoldo, 418
Battus, 314, 316, 316c
Beijing, 137, 202, 209
Bella, tumulul de la, 87c
Belzoni, Giovanni Battista, 334c, 353
Bering Strait, 375, 381, 381c, 378
Berlin, 348
  Muzeul egiptean, 348
Beroia, 142, 143
Berwick-upon-Tweed, 18c
Beta Giorgis, dealul de la, 370
Bingham, Hiram, 403
Birsa, 361
Bolha, 148c
Bonifaciu IV, 50
Bohuslän, 14
Borj-Jedid, dealul de la, 362c
Borobudur, 137, 246, 250, 251c, 252c, 253, 253c
  Templul de la Borobudur, 253, 253c, 254, 255c
Borom Rachatirat II, 234c
Bosra, 150c, 151, 151c
  Moscheea de la Mabrak, 151
  Moscheea de la Umar, 151
Bouillevaux, Charles-Emile, 238
Bowness, 18
Boyne, râul şi valea, 13, 16
Brazza Island, 82
Bruno, Andrea, 183
Bulguksa, templul de la, 225, 225c
Burckhardt, Johann Ludwig, 168, 353
Butum, *wadi*, 163
Bizanţ, 163

C
Cacaxtla, 416
Cadmos din Tir, 156
Cairo, 338
Callicrates, 95, 97c, 99
Canne, 361
Canopus, 43, 45c
Cape Misenum, 54
Caputo, Giacomo, 296
Caracalla, 52, 52c, 53c, 152c, 155, 303, 305c, 355, 355c
Carrawburgh Fort, 18c
Carol cel Mare, 424
Cartagina, 156, 295, 303, 306c, 360, 361, 361c, 362, 364
  Amfiteatrul, 362c
  Baine lui Antoninus, 360c, 361, 361c, 362c
  Bazilica lui Damus el Marita, 362
  Teatrul lui Hadrian, 362, 362c
  Muzeul naţional, 361c, 362
  Sanctuarul lui Tophet, 361
  Catedrala Saint Louis, 362
Carter, Howard, 345
Cassandra, 105
Castel Sant'Angelo, 50, 50c
Catherwood, Frederick, 408
Caton-Thompson, Gertrude, 373
Cecrops, 95
Cer de Jad, 414
Ceylon, 186, 187, 189
Champollion, Jean François, 340c
Chan Chan, 396, 396c, 397, 398
  Huaca Arco Iris, 399c
Chan-Bahlum, 424, 426, 427c
Chan-Chak-K'ak nal Ahaw, 429
Chandatreya, 266
Chang'an, 226
Chao Phraya, râul, 234
Charanadari, dealul, 283, 289
Chavín de Huántar, 375, 394, 395
  El Castillo, 396c
Chennai, 290
Chesters Fort, 18, 18c
Chichén-Itzá, 375, 429, 430, 432c, 433, 435c
  Caracol, El, 431, 435c
  Mănăstirea monahiilor, 435c
  Piramide, 375
  Quetzalcoatl-Kukulcan, piramida lui, (El Castillo), 430c, 431, 431c, 433
  Templul Jaguarilor, 431c, 432c, 433
  Templul celor o mie de coloane, 432c, 433
  Templul Războinicilor, 430c, 432c, 433
Cicero, 61, 81c, 89
Cimon, 95, 99c
Claudius, 24, 354
Cleopatra, 50, 87, 113, 115c, 119c
Clytemnestra, 118c
Côa, Valea, 13
Coedes, Georges, 243c
Coencas, Simon, 26
Commagene, 138, 139, 139c
Commodus, 296
Confucius, 212
Constantin, 24, 24c, 25, 32, 45, 49c, 143, 306
Constantinopol, 45, 99, 152, 152c
  Bazilica Hagia Sofia, 152, 152c
Copán, 9, 360, 361c, 362, 362c, 365, 365c
  Acropole, 362
  Templul Inscripţiilor, 362c
Cordillera Blanca, 366, 367c
Cornelius Palma, 164
Cortez, Hernan, 350
Constantius Clorus, 24
Crotone, 119
Cueva de los Manos, 375, 378, 379, 379c
Cunningham, Alexander, 267
Curtius, Ernst, 100
Cuzco, 375, 376, 376c, 377
  Corichancha, 376c, 377, 377c
  Pumacchupan, 376
  Sacsayhuaman, 376, 377, 377c
Cipru, 13, 124, 124c, 125, 126
Cirene, 295, 314, 314c, 315, 316, 316c, 317c, 319c
  Agora, 316
  Casa lui Jason Magnus, 317c, 319c
  Caesareum, 316c
  Forum, 316, 317c, 319c
  Templul lui Apollo, 314, 314c, 315c, 316c, 317c, 319c
  Templul Demetrei şi al Korei, 316
  Templul lui Zeus, 314, 319c

D
Da Nang, 246, 247c
  Muzeul, 247
Dadu, râul, 214
Dahshur, 295, 330, 331c
Dakka, templul de la, 348, 348c
Damasc, 142, 151, 163
  Marea Moschee, 163
Darius, 56, 56c, 174, 176c, 177, 177c, 178c, 181c
Datong, 216, 220
Dazong, 214
Debod, templul de la, 348
Platoul Deccan, 276, 283
Deir el-Bahari, 340, 340c
  Templul lui Hatshepsut, 340c
  Templul lui Mentohotep, 340
  Templul lui Tutmes III, 340
Delphi, 13, 88c, 90, 92, 92c, 314
  Altarul din Chios, 90
  Muzeul, 88c, 90c, 92c
  Sanctuarul Atenei Pronaia, 90c
  Sanctuarul lui Gea, 90c
  Sfinxul naxioţilor, 90c
  Stadionul, 88c
  Stoa atenienilor, 90, 90c
  Templul lui Apollo, 89, 319c
  Templul Atenei, 90c
  Comoara sifnioţilor, 93c
Delhi, 183
Delos, 13, 113, 115, 115c, 118
  Galeria lui Euphalinos, 119
  Casa Comedienilor, 116c
  Casa lui Hermes, 115c, 116c
  Casa măştilor, 116c
  Casa tritonilor, 116c
  Terasa leului, 115
  Stoivaderion, 115, 116c
  Templul lui Apollo, 115, 319c
  Templul lui Artemis, 115

Templul Herei, 115, 116c
Districtul teatral, 116c
Dendur, templul de la, 348
Derr, templul de la, 348, 350
Devadaha, 232
Devanapiya Tissa, 384, 184c
Dhatusena I, 186
Dido, 361
Diocleţian, 13, 24, 45, 82, 83, 149, 306
Diodorus Siculus, 164, 330, 338, 364
Diomedes, 118
Dionysius Eleuthereus, 98c
Djedefra, 331
Djoser, 331, 331c, 331c
Domiţian, 47c, 49, 140
Dörpfeld, Wilhelm, 118
Dosen Risshi, 229
Dougga, 364, 364c, 365c, 366c, 367, 367c
Arcul de triumf al lui Alexander Severus (Bab el Roumia), 364, 367
Capitoliul, 367, 367c
Casa lui Dionisos şi Ulise, 364, 366c
Casa Trifoiului, 364, 365c
Casa lui Venus, 365c
Templul Iunonei Caelestis, 367, 367c
Dunhuang, 202, 202c, 203
Dutugemuni, 184

E

Efes, 140
Egee, marea 113
Ehlabel, 149c
Ein Gedi, oaza, 158c, 159
El Jem, 368, 369c
Amfiteatrul, 368, 369c
El-Lessiya, templul de la, 348
Elea, 75
Eleazar Ben Yair, 159
Elena, St., 143
Elgin, Lord Thomas Bruce, 99
Ellora, 278, 282
Ellora, grotele de la, 283, 283c
Sanctuarul lui Nandin, 285c
Emathia, 87
Emei, muntele, 214, 215c
Epidaur, 116, 117c
Sanctuarul lui Esculap, 116, 117c
Epir, 87
Eratosthene, 314, 314c
Eric cel Roşu, 375
Eschil, 89
Espinoza, Timoteo, 394
Euboea, 105, 105c
Eufrat, 142, 170c
Eukleia, templul de la, 87
Eumenes II, 140
Euphalinos, 119
Eurymedon, 105
Eusebiu din Cezareea, 155

F

Fa Hien, 184
Fasillidas, 370
Feng Xian Si, templul, 216c, 217c
Ferdinand de Aragon, 37
Fez, 356
Finati, Giovanni, 353
Fineidi, 116
Florenţa, 125
Galeria Uffizi, 125
Firuzkoh, 183
Forumul Julii, 29
Fossum, 15
Frederick Barbarossa (Barbă Roşie), 156

G

Gallia, 30, 32c
Gandhara, 137
Gange, râul, 184c, 290, 290c
Gaozong, 219c
Gardon, râul, 30, 31c
Gingis Han, 183
Geoffrey din Monmouth, 21
Gerf Hussein, templul de la, 348, 350
Gheneleos, 119c
Ghiyath al-Din Muhammad, 182c, 183
Ghur, 183
Gill, Robert, 279
George I, 105
Giovanni da Ravenna, 83
Giusti, Giacomo, 296
Giza, 330, 334, 334c
Piramida lui Chefren, 334, 334c, 336
Piramida lui Cheops, 334, 334c, 336
Piramida lui Mycherinos, 334, 334c, 336
Sfinxul, 336
Glory, André, 26
Gobi Desert, 202
Gondour Palace, 370
Gozo, 120, 121c, 123c
Templul de la Gigantija, 120, 123c
Marele Zid, 211
Marea Zimbabwe, 295, 372, 373
Marea Împrejmuire, 373, 373c
Ansamblul dealului, 373, 373c
Ansamblul Văii, 373
Guadiana, râul, 38
Guayaquil, Golful, 397
Guidon, Niède, 380, 381
Gyanendra, 233
Gyôshin Sozu, 229

H

Hadramauth, 164
Hadrian, 13, 18, 40, 43, 45, 50, 50c, 145, 303c, 304, 316, 317c, 319c, 362, 362c, 364
Haitong, 214
Halap, 142
Halicarnassus, 156
Hammurabi, 147
Hampi, 137, 286, 287, 287c, 288, 288c
Acyutaraya, templul de la, 286c
Bazarul Hampi, 286c
Lotus Mahala, 286c, 287, 287c
Templul de la Virupaksha 288
Templul de la Vithala 286c, 288, 288c
Hannibal, 361
Hannibal Tapapius Rufus, 303, 306
Hari-rud, râul, 183, 183c
Hatra, 137, 170, 170c, 171c, 172, 173, 173c
Templul de la Shamash, 170, 170c, 171c, 172, 173c
Hatshepsut, 339c, 344
Hauran, 151
Hawkins, Gerald, 407c
Heijô-kyô, 226, 227
Heliopolis, 152, 155c, 353
Helwan, 330
Henan, 220
Hefaistos, 99, 99c
Herculanum, 54, 60c, 61, 61c
Collegio degli Augustali, 60c, 61c
Casa Cerbului, 61c
Casa lui Neptun şi Amphitrite, 60c
Vila Papirusurilor, 61
Irod, 158c, 159, 160, 160c
Herod Atticus, 88c, 92, 98c
Herodot, 119, 119c, 156, 175c, 178c , 312, 314, 330,
Hesiod, 125
Heuzey, Leon, 87
Heyerdahl, Thor, 382
Hierapolis-Pamukkale, 140, 141, 141c
Martyrion, 141
Hipocrat, 116
Hiram I, 156
Homer, 85,105, 116, 119, 125, 156
Hon Quap, 246
Horemheb, 339c
Hôryu-ji, templul, 228c, 229, 229c
Fortul Housestead, 18c
Hsuan Tang, 233
Hu Chaan Mah K'ina, 412c
Hyderabad, 278
Hyegong, 225
Hymera, 80

I

Ichthinus, 95
Idriss I, 356
Idriss II, 356
Ikaruga, 229
Illahun, 331c
Imx Cáine, 414
Indus, râul, 231
Insula Paştelui, 382
Intharacha I, 234c

J

Jam, minaretul, 183
Jam-rud, râul, 183
Jayavarman II, 240
Jayavarman VII, 242, 242c, 243c
Jelling, 13
Ierusalim, 156, 159, 370
Johanson, Donald, 295
Jollois, Prosper, 345
Jones, Rhys, 443
Iordan, râul, 368, 369c
Josephus Flavius, 159, 160
Jumana, 406, 407c
Iudeea, 158, 159, 160c
Iulian Apostatul, 142
Iulius Caesar, 24, 32, 48, 49, 152, 154, 358, 368
Iustinian, 76, 152, 298, 305c
Iuvenal, 46

K

Kabul, 183
Kadesh, 142
Kailash, muntele, 267, 283, 285, 285c
Kajarra, 267
Kakadu, 442
Kakadu, Parcul Naţional, 442
Nauwalabila, 443
Nourlangie Rock, 443c
Ubirr, 443
Kalabsha, templul de la, 348, 348c
Kalahari, 295
Kanchipuram, 290
Kandy, 191
Kapilavastu, 232, 233
Karnak, 338, 339, 339c, 340
Amon-Ra, templul lui, 338, 339, 339c
Karnataka, 287, 288
Karystios, 116c
Kasyapa I, 186, 187, 187c
Kasuga-ji, templul, 226c, 227
Kazanlak, 13, 84
Kerma, 348
Khaemwese, 342
Chephren, 331c, 334, 334c, 336, 336c
Khajuraho, 137, 253, 266, 267, 267c, 268c, 269, 271, 271c, 274, 274c
Templul Chaturbhuj, 115
Templul Kandariya Mahadev, 267
Templul Lakshmana, 267, 267c, 268c, 269c
Templul Mahadev, 267, 267c
Templul Parshvanat, 271c
Cheops, 331c, 334, 334c, 336, 336c
Kim Dae-seong, 225
Kinich Ahau, 414
Knowth, 16, 17, 17c
Kolona, 119, 119c
Kom el Fakhry, 330
Kosok, Paul, 407
Kou Qianzhi, 220
Krisa, 163
Krishna Deva Raya, 286c, 288
Krishna I Rashtrakutra, 283
Kromdraai, 295
Cronos, 100
Kukukshetra, bătălia de la, 240, 240c
Kynras, 125

L

L'Anse aux Meadows, 375
La Abeceda, 37
Lambire, Claude, 305c
Lamdan, Isaac, 160
Lascaux, grotele de la, 13, 26, 27, 27c
Le Zun, 202
Lebda, wadi, 303
Leida, 348
Rijksmuseul van Oudheden, 348
Leif Erikson, 375
Leptis Magna, 295, 302c, 303, 304, 304c, 306, 306c, 307c, 308c
Arcul de triumf al lui Septimiu Sever, 302c, 303, 303c
Arcul de triumf al lui Tiberiu, 303c
Arcul de triumf al lui Traian, 303c
Bazilica, 303, 304c, 305c
Forumul dinastiei lui Alexandru Sever, 304c, 305c
Teatrul, 303, 306c
Lesbos, 119
Leshan, Buddha din, 214, 215c
Lessona, Alexander, 370
Libon din Elea, 100, 102c
Lima, 394, 395, 407
Muzeul, 395
Universitatea, 394
Lingyun, 214
Lishan, munţii, 209
Litsleby, 15c
Livia Drusilla, 119
Lloyd Stephens, John, 429, 414, 416
Londra, 83, 97, 97c, 205, 274, 279, 367
British Museum, 95c, 97, 97c, 205, 274c, 367
Victoria şi Albert, Muzeul, 279
Longmen, 216, 217c, 218
Longmen, grotele de la, 137, 216, 216c, 219, 219c, 224
Gu Yang, 216
Lian Hua Dong, 218
Ping Yang, 219
Wan Fo, 218, 219c
Loro Jonggrang, 248
Lu Buwei, 211
Lucius Sergius Paulus, 126
Lumbini, 232, 233, 233c
Luoyang, 216, 219, 220
Lutong, 209
Luxor, 338
Luxor, templul de la, 338, 339c, 340
Lykos, râul, 140

M

Mabrak, 151
Machu Picchu, 375, 400, 400c, 401c
Huayna Picchu, 400c, 403
Templul Principal, 403
Templul Condorului, 403c
Templul Iunii, 403
Templul soarelui, 403, 403c
Templul celor trei ferestre, 403
Cavoul Regal, 403
Macrinus, 355c
Mae Nam, râul, 234
Magna Graecia, 75
Mahabalipuram, 137, 290, 292c, 293
Mahishasuramardini, grota de la, 290c, 293
Mahakapi Jataka, 273
Mahendra I, 293
Maharashtra, 287
Mahinda, 184
Malta, 13, 120, 121c, 123, 123c
Templul de la Bugibba, 120
Templul de la Hagar Qin, 120, 123c
Templul de la Hal Saflieni, 120, 121c
Templul de la Mnajdra, 120, 123c
Templul de la Tal Qadi, 120
Templul de la Tarxien, 120, 121c, 123c
Mama Ocllo, 304
Manco Capac, 404, 405, 405c
Manco Inca, 405
Marathon, 84
Marc Aureliu, 18, 49c, 50, 306c, 355
Marcus Lucretius Fronto, 58c
Marcus Vipsanius Agrippa, 30, 31c, 38, 41c, 50
Mari, 142

Maricq, André, 183
Marlborough, 21, 21c
Marlborough Downs, 22
Marsal, Jacques, 26
Maryam Sion, bisericile din, 370
Masada, 158c, 159, 160
  Vila lui Irod, 160c
Mason, Charles, 375
Massinissa, 364
Matanga, dealul de la, 286c
Mauch, Carl, 295, 373
Maxentius, 49c
Maximian, 24, 76, 77c, 82
Maximinus din Tracia, 368
May Shum, groapa de la, 370, 371c
Maya Devi, 232, 233, 233c
Meath, Districtul, 17c
Medinet Habu, 341c
  Ramses III, templul lui, 341c
Megara, 119
Mellifront, mănăstirea, 16
Memnon, statuile colosale de la, 338, 340, 340c
Menelik, 370
Memphis, 330, 353
Menes, 330
Mennefer, 330
Merapi, vulcanul, 248, 249c
Mereruka, 332
Mérida, 13, 38, 38c, 40, 40c, 41c
  Apeductul 'Los Milagros', 38c
  Museo Nacional de Arte Romano, 41c
  Puente Lusitania, 38
  Templul Dianei, 40, 40c
Merimée, Prosper, 29
Meru, muntele, 239c
Mesa Verde, 375, 439, 439c
  Casa balcon, 375
  Palatul de pe versant, 375, 439c
  Casa lungă, 439
  Casa celor şaisprezece văduve, 375
  Casa molidului, 439, 439c
  Casa turnului pătrat, 439c
  Casa în trepte, 439
Metana, golful, 116
Mexico City, 424
Miles, David, 21
Minjiang, 214
Mit Rahina, 330
Mithridates Callinicus, 115, 138, 139c
Mnesicles, 96, 97c
Moche, Valea, 396c
Mogao, grotele de la, 137, 202, 202c, 203, 205, 207c
Mogallana, 186
Mohamed, 151
Mont-St.-Michel, 30, 31c
Monte Albán, 420, 420c, 421c, 422, 423c
  Los Danzantes, 423
  Patio Hundido, 423c
Montezuma II, 432
Mori, Fabrizio, 312
Moise, 164, 370
Moselle, 24, 24c
Mosul, 170, 170c, 173, 173c
  Muzeul, 173, 173c
Mouhot, Henry, 238
Musa, *wadi*, 164
My Son, 246, 247, 247c
  My Son, Sanctuarul de la, 246
Myanmar, 237, 246
Micene, 105, 105c, 118, 118c
  Poarta Leului, 105, 105c, 118c
  Comoara lui Atreus, 118c
  Mormântul Clitemnestrei, 118

N

Nabushuri, 148c
Napoli, 54c, 55c, 56
  Muzeul arheologic, 54c, 56
  Muzeul naţional, 55c
Nara, 226, 227c
  Templul de la Gangô-ji 226
  Templul de la Kôfuku-ji, 226
  Templul de la Tôdai-ji 227c, 264
  Templul de la Yakushi-ji, 227c
Narasimha Varman I, 290, 293c
Narasimha Varman II, 293
Nasser, lacul, 348c, 350c
Nazca, 375, 406, 406c, 407, 407c
Naxos, 114c
Nea Paphos, 124c, 125, 126, 126c, 127c
  Forumul, 126
  Casa lui Aion, 126, 126c
  Casa lui Dionis, 126, 126c
  Casa lui Orfeu, 126
  Odeon, 126, 127c
Nefertari, 342, 342c, 343c, 350, 350c, 353c
Nemasus, 31c
Nemrut Dagi, 138, 139c
Nero, 52, 52c, 62, 62c, 154, 304, 306
Nerva, 48, 49
New York, 348
  Metropolitan, Muzeul, 348
Newberry, J. S., 375
Newgrange, 16, 16c, 17, 17c
Nicomedia, 82
Nikokles, 125
Nil, fluviul, 43, 167, 295, 330, 334, 338, 348
Nîmes, 30, 31c
Nissankamalla I, 188c, 189, 191
Norden, Frederick Ludwig, 345
Northumbria, 18c
Nubia, 118, 348, 350
Numidia, 358, 359, 364, 367, 367c

O

Oaxaca, 420, 423
  Muzeul, 423
Oboda I, 168c
Oedipus, 89
Ofir, 373
Olympia, 13, 73, 100, 102, 314
  Muzeul, 101c
  Philippeion, 102c
  Prytaneion, 102
  Templul Herei, 101c, 102
  Templul lui Zeus, 73, 100, 102c, 314
  Tezaure, 100
Oplontis, 61
  Vila lui Lucius Crassus, 61
  Vila Poppeei Sabina, 61, 61c
Optsprezece Iepuri, regele, 409c, 414, 415c
Orange, 13, 29, 29c
  Arcul de triumf, 29
  Teatrul, 29
Orissa, 274c
Osiris, 342c, 345, 353
Fertassa, uedul, 354
Khomane, uedul, 354

P

Pachacuti Inca Yupanqui, 400, 403c, 404, 405
Paestum (Poseidonia) 72, 73c, 74c, 75
  Templul Italic (dedicate lui Jupiter, Junonei şi Minervei), 73c, 75
  Muzeul Naţional de Arheologie, 74c
  Templul lui Ceres, 73c, 75
  Templul lui Neptun, 73, 73c
  Mormântul scufundătorului, 74c, 75
Pagan, 246
Paharpur, 137
Pakal, 424, 424c, 427c
Palacio, don Diego Garcia de, 408
Palea Paphos, 125, 126c
  Templul Afroditei, 125, 116c
Palenque, 375, 424, 424c, 426, 426c, 408
  Bahlam Kin, 424
  Piramide, 375
  Templul Crucii, 426, 426c
  Templul Inscripţiilor, 424c, 426
  Templul soarelui, 426, 427c
Palestina, 125, 142
Palladio, Andrea, 83
Palmira, 144, 144c, 145, 145c, 147, 148c, 149, 151c, 151
  Arcul de triumf lui Septimius Severus, 145c
  Poarta lui Diocleţian, 149
  Teatrul, 146c
  Templul lui Baal-Shamin, 145c, 147c, 149
  Templul lui Bel, 145c, 147c, 149
  Templul lui Nebo, 149c
  Valea Mormintelor, 149
Panacea, 116
Panarea, 85
Pandukabhaya, 184
Paola (Malta), 120
Pavel, apostolul, 126
Parakrama Samara, 189
Parakramabahu I, 189, 191, 191c
Paris, 9, 29, 238, 243c, 245c
  Musée Guimet, 243c, 245c
Parmenides, 75
Parmentier, Henry, 245c
Pasak, 234
Pascasio Moreno, Francisco, 378
Pausanias, 105, 116
Pelops, 100
Pelopones, 100
Pembroke, 21
Pepi I, 330, 331
Percalli, Giuseppe, 85
Pergamum, 140
Pericles, 96
Perks, Anthony, 21
Persepolis, 174, 175c, 177, 178c, 180c
  Apadana, 174, 175c, 177, 177c, 179c, 180c
  Palatul lui Artaxerxe III, 177
  Palatul celor o sută de coloane, 177
  Palatul lui Xerxes, 177
  Tachana, 177
  Tripylon, 176c, 177, 180c
Peshawar, 231, 231c
  Muzeul, 231
Petra, 137, 151, 164, 167, 168, 169c, 353
  Ad-Dayr, 167, 168c
  Khaznek el-Farun, 164, 165c, 166, 167
  Qasr el Bint Farun, 166, 167c
Petrie, William Matthew Flinders, 330
Fidias, 95, 96, 99, 100, 314
Philae, 348, 349c
Filip, apostolul, 141, 141c
Filip Arabul, 151
Filip II, 86c, 87, 408
Filip III Arrhidaeus, 87
Pdealulipson, David, 370
Philodemus din Gadara, 61
Phnom Kulen, 240
Piauf, 380
Picard, Claude, 345
Pieria, 87
Pindar, 116
Pisistratus, 94c, 95
Platon, 87, 95
Plaut, 29
Pliniu cel Bătrân, 54, 56c, 147
Pliniu cel Tânăr, 54, 87
Pococke, Richard, 345
Polonnaruwa, 184, 188, 189, 191, 191c
  Alahana Parivena, 191c
  Gal Vihara, 189c, 190c, 191
  Lankatilaka, 191, 191c
  Nissanka Latha Mandata, 188c, 191
  Templul din *dalada* Maluwa 190c
  Vatadage, 188c, 191, 191c
Polyclitus cel Tânăr, 116, 118c
Polycrate, 116c, 119
Polymedes din Argos, 88c
Pompei, 10c, 13, 54, 54c, 55c, 56, 57c, 59, 61, 61c, 62c
  Casa Faunului, 56, 56c
  Casa Brăţării de Aur, 10c
  Casa familiei Vettus, 56c
  Templul lui Isis, 56
  Vila Misterelor, 59
Pompei, 164
Pont du Gard, 29, 31c
Pont, 115
Popidius Ampiatus, 56
Poppea Sabina, 61, 62c
Porto Empedocle, 81
Prajapati, 232
Prambanan, 137, 248, 250, 251c
  Candi Shiva Mahadeva, 249c, 251c
Praxiteles, 101c
Ptolemy, 125, 354
Publius Carisius, 38
Publius Cornelius Sulla, 54
Pushkarni, 233c
Pygmalion, 361
Pyrrhus, 87
Pitagora, 95, 119

Q

Qala, 123c
Qalaat ibn Maan, 144c
Qalaat Semaan, 142c
Qasr Ibrim, templul din, 348, 212
Qin Shi Huangdi, mausoleul lui, 208, 209
Qingyi, 214
Qubt Minar, 183
Quiriguá, 414, 414c, 418c
  Acropole, 414, 414c
  Parcul Arheologic, 414
Qusayr' Amra, 162, 163, 163c

R

Rabbel II, 164
Raimondi, Antonio, 394
Rakai Pikatan, 248, 251c
Ramses II, 295, 330, 339c, 339c, 340, 340c, 342, 342c, 344c, 348, 349c, 350, 350c, 353, 353c
Ramses III, 341c, 342
Ramses VI, 344c
Randall-MacIver, David, 373
Rano Raraku, 382
Rapa Iti, 382
Rapa Nui, 382, 382c
  Moai, 382
  Parque Nacional 382
Raroia, 382
Ras el Hammam, 303c
Ravidat, Marcel, 26
Reade, Sir Thomas, 367
Reiche, Maria, 407
Remoulins, 30
Rhône, râul, 29, 32
Riftul African, 295
Rio Clamores, 36c
Rio Copán, 409
Rio Eresma, 36c
Rio Frio, 37
Rio Grande, 375, 438
Rio Motagua, 414
Rio Nazca, 407
Rio Nazca Valea, 407
Rio Pinturas, 378
Rio Usumacinta, 424
Roberts, David, 168, 345
Roderik, 163
Roggeveen, Jacob, 382
Roma, 13, 24, 24c, 25, 29, 37, 43, 45, 45c, 46, 48, 49, 49c, 50, 50c, 52, 52c, 75, 76, 77c, 78, 84, 115, 116c, 139c, 142, 145, 147, 159, 164, 231, 296, 296c, 298, 303, 354, 358, 361, 364, 366c, 368, 369c
  Forumul lui August, 48c, 49
  Mausoleul lui August, 48c, 49
  Bazilica lui Maxentius, 47c, 49c
  Bazilica Ulpia, 49c
  Forumul lui Cezar, 548c, 49
  Capitolin, Muzeul, 45, 45c
  Băile lui Caracalla, 52c, 53c
  Circus Maximus, 52, 52c, 70
  Columna lui Marc Aureliu, 49c
  Colosseum, 46, 47c,296, 368, 369c
  Arcul de triumf al lui Constantin, 49c
  Domus Aurea, 52, 52c, 53c
  Forumul Păcii, 48c

Mormântul lui Hadrian, 50, 50c
Milvio, podul, 49c
Forumul lui Nerva, 48c, 49
Pantheon, 50, 50c
Porticus Margaritaria, 49c
Forumul Roman, 47c, 48
Templul lui Antoninus şi Faustinei, 47c
Templul lui Castor şi Pollux, 47c
Templul lui Marte Ultor, 49
Templul lui Venus Genetrix, 48
Templum Pacis, 49
Columna lui Traian, 49, 49c
Forumul lui Traian, 48c, 49, 49c
Forumul lui Vespasian, 49
Via Sacra, 49c
Romulus, 49
Roxana, 87
Ruz, Alberto, 424

S
Sabratha, 296, 296c, 297c, 298, 298, 298c, 300c, 301c
Amfiteatrul, 298c
Muzeul Arheologic, 298c, 301c
Bazilica lui Iustinian, 298
Capitoliul, 296, 298c
Forumul, 300c
Mausoleul B, 296, 301c
Sanctuarul lui Serapis, 296
Templul lui Isis, 297, 298c
Templul Liber Pater, 296
Teatrul, 297c, 298c
Safala, 373
Sahr-i-Bahlol, 230, 231
St.-Eutrope, 29
St. Petersburg, 32
Ermitaj, 32
Salamina, 90
Salina, 85
Salisbury, 21
Salona, 82, 83
Salt, Henry, 353
Samara, 170
Samaragunta, 253
Samos, 116c, 119, 119c
Heraion, 119, 119c
San Salvador, 375
Sanatruk I, 170, 173c
Sanatruk II, 169c
Sanchi, 137, 272, 273, 275c
Sanghamitta, 184
Santorini, 314, 314c
Sanz de Sautuola, Marcelino, 35
Saõ Raimundo Nonato, 381
Saphi, râul, 404
Saqqarah, 295, 330, 331, 331c, 332c
Ptahhotep, *mastaba* lui, 332c
Sarnus, râul, 54
Schliemann, Heinrich, 105, 105c, 118c
Scipio Africanul, 361
Segovia, 13, 36c, 37, 37c
Alcazar, 37, 37c
Catedrala, 3, 37c
Sekhemkhet, 331
Seogkuram, grota de la, 224, 225, 225c
Septah, 344
Serra da Capivara, 375, 380, 381, 381c
Toca do Boqueirão da Pietra Furada, 381
Servius Tullius, 46
Sesostris I, 337
Sesostris III, 330, 331c
Sethi I, 340, 344c
Sethi II, 344
Septimius Odenatus, 145
Septimius Severus, 141, 155, 170, 302c, 303, 303c, 304, 304c, 305c, 364
Seume, Johann Gottfried, 72
Sextius Florentinus, 169c
Sextus Julius Frontinus, 140
Shabha, 151
Shapur, 173
Sheba, 164, 295, 370, 373
Shimapura, 246
Shômu, 226, 227c
Shôtoku, 228, 229, 229c
Siam, 234, 237
Siddhartha Gotama, 232, 232c, 233, 273
Siem Reap, râul, 239c
Sierra de Guadarrama, 37
Sigiriya, 186, 187, 187c
Silbury, Dealul, 22
Sima Qian, 209c
Simeon Stilitul, 24
Sixtus V, 49, 50
Skiros, 99c
Cer Cauac, 414, 414c, 415c
Cer Xul, 414
Sneferu, 330, 331c
Song Yun, 231, 231c
Spalato, 13, 83, 83c
Mausoleul lui Diocleţian, 83, 83c
Palatul lui Diocleţian, 82
Templul lui Jupiter, 83
Spiennes, 13
Sri Lanka, 184, 184c, 185, 186, 188
Stein, Sir Aurel, 204, 205c
Sterkfontein, 295
Stern, Philippe, 243c
Stonehenge, 13, 20c, 21, 21c, 22, 120
Piatra de Altar, 21
Piatra Călcâiului, 21
Piatra de Sacrificiu, 21
Strabo, 330, 338, 140, 168
Stromboli, 85
Subhadda, 191c
Suburra, 48
Suddhodana, 232
Sughd, wadi, 311
Sugiyama, Saburo, 416
Suikô, 228, 229
Sukhotai, 234, 237
Suryavarman II, 239c, 240, 241c, 242
Sveshtari, 13
Swartkrans, 295
Swat, 231
Siria, 118, 142, 144, 150, 151

T
T'oham, Mount, 224, 225
Tacitus, 54
Tadmor, 145, 147
Tadrart Acacus, 311
Wan Amil, 311c, 312
Wan Amillal, 312
Wan Tabu, 312
Taffa, templul de la, 348
Taiwu, 220
Takht-i-Bahi, mănăstirea din, 230, 231, 231c
Timur Lenk, 142
Tan Yao, 220
Tang Xuanzong, 214
Tanit, 361, 367, 367c
Tanum, 13, 14, 15c
Tara, 16
Tarquinius Priscus, 46, 52c
Taurus, munţii, 138
Telephus, 140
Tello, Julio, 407
Teotihuacan, 375, 411, 416, 416c, 418, 419c, 420, 420c, 434c
Palatul lui Quetzalpapalotl, 416c, 417c, 418
Piramida Lunii, 416, 416c, 418
Piramida Soarelui, 419c
Templos de los Jaguares, 417c
Templul lui Quetzacoatl, 416, 418c
Teba, 295, 338, 342, 344c, 345, 345c, 346c, 347
Pashedu, mormântul lui, 346c
Ramesseum, 340c
Sennedjem, mormântul lui, 346c
Valea Regilor, 338, 340c, 342, 342c, 344, 345, 345c
Valea Reginelor, 342
Theodorus, 314, 314c
Teodosius, 80, 92, 102
Tezeus, 100
Tesalia, 43, 72
Teti, 331, 332c
Thamugadi, 358, 359c
Thera, 314, 314c
Tutmes I, 344
Tutmes III, 349c
Tutmes IV, 330, 344
Ti, mormântul lui, 332c
Tiber, 43
Tiberius, 29, 54, 60c, 303c
Tiburtine, Munţii, 43c
Tigru, 170c
Tikal, 375, 408, 410, 410c, 411, 411c, 412c
Acropole, 412
Ansamblul Q, 412c
Hu Chaan Mah K'ina, mormântul lui, 412c
Mundo Perdido, 411c
Piramide, 375
Templul I, 412c
Timgad, 295, 358, 359, 359c
Arcul de triumf al lui Traian, 359c
Templul lui Jupiter, Iunonei şi Minervei, 359
Tiryns, 118
Titi, regina, 342
Titicaca, lacul, 404, 392, 393
Titus, 46, 298c
Tivoli, 43, 145
Vila lui Hadrian, 43, 43c, 45, 45c
Teatrul Maritime, 43, 43c
Serapeum, 43
Tiwanaku, 375, 392, 393, 393c
Kalasasaya, 381c
Tonle Sap, lacul, 240
Traian, 18, 30, 37, 40, 43, 48, 49, 49c, 52, 125, 358, 359c, 303c, 151, 154, 164, 170
Tra Kieu, 246
Trasimedes, 116
Trasimeno, lacul, 361
Trebbia, 361
Treviri, a se vedea Trier
Trier, 24, 24c, 25
Aula Palatina, 24c, 25
Bazilica, 25
Băile St. Barbara, 25
Biserica Sf. Maria din Trier, 24,
Porta Nigra, 24, 24c
Rotes Haus, 24
Catedrala Sf. Petru, 24
Tripoli, 306c, 308c
Muzeul, 306c, 308c
Tripolitania, 296, 303, 306
Troodos, 125
Troia, 105
Tschudi, 397c, 398, 399c
Tsodilo, 295
Tuamotu, 382
Tullumayo, râul, 404
Tungabhadra, râul, 287
Tunis, 364, 366c
Muzeul Bardo, 362c, 364, 366c
Tupac Yupanqui, 398
Torino, 348
Muzeul egiptean, 348
Tutankhamon, 345, 345c
Tyne, râul, 18
Tir, 137, 156, 157c, 303, 306c, 361

U
U Thon, 234
Unis, 331
Urubamba râul şi valea, 400, 400c, 403
Uxmal, 429, 429c, 430, 430c
Casa de las Tortugas, 429c, 430, 430c
Cuadrangulo de las Monjas (El Palomar), 429c, 430, 430c
Grupo del Cementerio, 430
Palacio del Gobernador, 429, 429c, 430c
Piramida Magicianului, 429, 429c, 430
Piramida Bătrânei, 430
Uzès, 30

V
Vaballato, 145
Valcamonica, 13
Vallo di Diano, 72
Velia, 75
Veneţia, 114c, 115
Arsenale, 114c, 115
Verghina, 86c, 87c
Vespasian, 46, 49, 138
Vesuvius, 54, 54c
Vézère, 26, 27
Vibia Sabina, 43c
Vidisha, 273
Vijaya, 184
Vijayabahu I, 189
Vijayanagar, 287, 288
Vilcabamba, 405
Villa del Casale, 76
Virgil, 72
Vispieres, muntele, 35
Vitlycke, 14, 15c
Vitruviu, 56c
Volubilis, 354, 355, 355c, 356, 356c, 357c
Bazilica lui Jupiter, Iunonei şi Minervei, 355
Capitoliul, 355
Arcul de triumph al lui Caracalla, 355, 355c
Forumul, 355, 355c
Casa Coloanelor, 355
Casa Efebului, 355
Casa lui Venus, 356, 356c

W
Wadi al-Sabua, templul de la, 348, 348c, 350
Wadi Kralled, valea, 364c
Waghora, râul, 277
Tara Galilor, 21
Walid I, 163
Wallsend, 18
Wang Yuan, 204, 205c
Wannian, mănăstirea din, 214
Wei, râul, 209
Wei Gao, 214
Wencheng, 220
Wennai, templul de la, 215c
West Kennet Long Barrow, 22
Wilhelm III din Nassau, 29
Wu Xetian, 216, 217c, 219c
Wuzhou, dealurile din, 220

X
Xenofon, 179c
Xerxes I, 175c, 177
Xi'an, 209, 211, 226
Muzeul, 209c
Xiao Wen Di, 219

Y
Yamkhad, 142
Yanzhai, 209
Yax-Moch-Xoc, 411
Yazid II, 163
Yemen, 164
Yi, râul, 216, 216c
Yi Que, 216
Yomei, 24
Yuan Lo, 219
Yuan Zhongyi, 209
Yucatán, 430, 432
Yungang, grotele de la, 137, 220, 220c, 223c

Z
Zama, 364
Zanmit, Themistocles, 120, 121c
Zawyet el-Aryan, 330
Zenobia, 145, 149
Zeno, 75
Zhang Chou, 214
Zhou Ta-Quan, 238
Zhoukoudian, grota de la, 137
Zoskales, 370

PATRIMONIUL CULTURAL UNIVERSAL UNESCO

Colecțiile Cotidianul.

CIVILIZAȚII

'ANTICE

CREDITE FOTO

EDITURA UNIVERS

Credite foto

VOLUMUL I – EUROPA – SUEDIA - ITALIA

Pag. 2-3 Araldo De Luca / Arhiva White Star
Pag. 4-5 Elisabetta Ferrero / Arhiva White Star
Pag. 8 Jason Hawkes / Corbis / Contrasto
Pag. 10-11 Araldo De Luca / Arhiva White Star

EUROPA
Pag. 12 Elisabetta Ferrero / Arhiva White Star

Suedia
Pag. 14 AISA
Pag. 14-15 AISA
Pag. 15 **sus** AISA
Pag. 15 **dreapta** AISA
Pag. 15 **jos stânga** AISA
Pag. 15 **jos dreapta** Cristiano Luparia / Arhiva White Star

Irlanda
Pag. 16 **sus** AISA
Pag. 16 **jos** AISA
Pag. 16-17 Antonio Attini / Arhiva White Star
Pag. 17 **sus** Sandro Vannini / Corbis / Contrasto
Pag. 17 **jos** Cristiano Luparia / Arhiva White Star

Regatul Unit al Marii Britanii
Pag. 18 **sus** Sandro Vannini / Corbis / Contrasto
Pag. 18 **centru** Massimo Borchi / Arhiva White Star
Pag. 18 **jos** Sandro Vannini / Corbis / Contrasto
Pag. 19 Jason Hawkes / Corbis / Contrasto
Pag. 19 **dreapta** Cristiano Luparia / Arhiva White Star
Pag. 20 Jason Hawkes / Corbis / Contrasto
Pag. 20 **jos** Cristiano Luparia / Arhiva White Star
Pag. 21 **sus** AISA
Pag. 21 **jos** AISA
Pag. 22 Angelo Hornak / Corbis / Contrasto
Pag. 22-23 Adam Woolfitt / Corbis / Contrasto
Pag. 23 **stânga** AISA
Pag. 23 **dreapta** AISA

Germania
Pag. 24 **sus** Giulio Veggi / Arhiva White Star
Pag. 24 **jos** Vanni Archive / Corbis / Contrasto
Pag. 24-25 AISA
Pag. 25 **sus** Cristiano Luparia / Arhiva White Star
Pag. 25 **jos stânga** Giulio Veggi / Arhiva White Star
Pag. 25 **jos dreapta** Adam Woolfitt / Corbis / Contrasto

Franța
Pag. 26 **sus** Jerome Chatin / Gamma Presse / Contrasto
Pag. 26 **jos** Jerome Chatin / Gamma Presse / Contrasto
Pag. 26-27 Jerome Chatin / Gamma Presse / Contrasto
Pag. 27 **sus** Alamy Images
Pag. 27 **jos** Bettmann / Corbis / Contrasto
Pag. 28 **stânga** Cristiano Luparia / Arhiva White Star
Pag. 28 **dreapta** Nik Wheeler / Corbis / Contrasto
Pag. 28-29 Antonio Attini / Arhiva White Star
Pag. 29 **sus** Antonio Attini / Arhiva White Star
Pag. 29 **jos** Antonio Attini / Arhiva White Star
Pag. 30 Antonio Attini / Arhiva White Star
Pag. 30-31 Wojtek Buss
Pag. 31 **sus** Cristiano Luparia / Arhiva White Star
Pag. 31 **jos** Jason Hawkes
Pag. 32 **sus** Antonio Attini / Arhiva White Star
Pag. 32 **jos** Antonio Attini / Arhiva White Star
Pag. 32-33 Luciano Ramires / Arhiva White Star
Pag. 33 **stânga** Bo Zaunders / Corbis / Contrasto
Pag. 33 **dreapta** Cristiano Luparia / Arhiva White Star

Spania
Pag. 34 **sus** Cristiano Luparia / Arhiva White Star
Pag. 34 **stânga** AISA
Pag. 34 **dreapta** AISA
Pag. 34-35 AISA
Pag. 35 AISA
Pag. 36 **stânga** Cristiano Luparia / Arhiva White Star
Pag. 36 **dreapta** Patrick Ward / Corbis / Contrasto
Pag. 36-37 Antonio Attini / Arhiva White Star
Pag. 37 Antonio Attini / Arhiva White Star
Pag. 38 Antonio Attini / Arhiva White Star
Pag. 38-39 Oscar Garcia Bayerri / Agefotostock / Contrasto
Pag. 39 **sus** Cristiano Luparia / Arhiva White Star
Pag. 39 **stânga** Antonio Attini / Arhiva White Star
Pag. 39 **dreapta** Antonio Attini / Arhiva White Star
Pag. 40 **sus** Antonio Attini / Arhiva White Star
Pag. 40 **centru** Antonio Attini / Arhiva White Star
Pag. 40 **jos** Antonio Attini / Arhiva White Star
Pag. 40-41 Angelo Tondini / Focus Team
Pag. 41 AISA

Italia
Pag. 42 **sus** Cristiano Luparia / Arhiva White Star
Pag. 42 **stânga** Giulio Veggi / Arhiva White Star
Pag. 42 **dreapta** Giulio Veggi / Arhiva White Star
Pag. 42-43 Marcello Bertinetti / Arhiva White Star
Pag. 43 **sus** Marcello Bertinetti / Arhiva White Star
Pag. 43 **jos** Giulio Veggi / Arhiva White Star
Pag. 44 Wojtek Buss
Pag. 45 **sus stânga** Giulio Veggi / Arhiva White Star
Pag. 45 **sus dreapta** Giulio Veggi / Arhiva White Star
Pag. 45 **jos** Henri et Anne Stierlin
Pag. 46 **sus** Arhiva Alinari
Pag. 46 **jos stânga** Giulio Veggi / Arhiva White Star
Pag. 46 **jos dreapta** Marcello Bertinetti / Arhiva White Star
Pag. 47 Marcello Bertinetti / Arhiva White Star
Pag. 47 **jos** Cristiano Luparia / Arhiva White Star
Pag. 48 **sus stânga** Giulio Veggi / Arhiva White Star
Pag. 48 **sus dreapta** Massimo Borchi / Arhiva White Star
Pag. 49-49 Marcello Bertinetti / Arhiva White Star
Pag. 49 **sus** Giulio Veggi / Arhiva White Star
Pag. 49 **centru** Marcello Bertinetti / Arhiva White Star
Pag. 49 **jos** Massimo Borchi / Arhiva White Star
Pag. 50 **sus** Massimo Borchi / Arhiva White Star
Pag. 50 **jos** Giulio Veggi / Arhiva White Star
Pag. 50-51 Marcello Bertinetti / Arhiva White Star
Pag. 51 **stânga** Giulio Veggi / Arhiva White Star
Pag. 51 **dreapta** Marcello Bertinetti / Arhiva White Star
Pag. 52 **sus stânga** Giulio Veggi / Arhiva White Star
Pag. 52 **sus dreapta** Nimatallah / AGK Images
Pag. 52 **centru** Marcello Bertinetti / Arhiva White Star
Pag. 52 **jos** Alberto Pizzoli / Corbis / Contrasto
Pag. 52-53 Marcello Bertinetti / Arhiva White Star
Pag. 53 **jos** Alberto Pizzoli / Corbis / Contrasto
Pag. 54 Araldo De Luca / Arhiva White Star
Pag. 54-55 Antonio Attini / Arhiva White Star
Pag. 55 **sus stânga** Giulio Veggi / Arhiva White Star
Pag. 55 **sus dreapta** Giulio Veggi / Arhiva White Star
Pag. 55 **centru** Antonio Attini / Arhiva White Star
Pag. 55 **jos stânga** Giulio Veggi / Arhiva White Star
Pag. 55 **jos dreapta** Cristiano Luparia / Arhiva White Star
Pag. 56 **sus** Anne Conway / Arhiva White Star
Pag. 56 **jos** Giulio Veggi / Arhiva White Star
Pag. 56-57 Erich Lessing / Contrasto
Pag. 57 Giulio Veggi / Arhiva White Star
Pag. 58 Antonio Attini / Arhiva White Star
Pag. 58-59 Araldo De Luca / Arhiva White Star
Pag. 59 Antonio Attini / Arhiva White Star
Pag. 60 **stânga** Livio Bourbon / Arhiva White Star
Pag. 60 **dreapta** Giulio Veggi / Arhiva White Star
Pag. 60-61 Jonathan Blair / Corbis / Contrasto
Pag. 61 **sus** Livio Bourbon / Arhiva White Star
Pag. 61 **jos** Giulio Veggi / Arhiva White Star
Pag. 62 **sus** Antonio Attini / Arhiva White Star
Pag. 62 **centru stânga** Araldo De Luca / Arhiva White Star
Pag. 62 **centru dreapta** Araldo De Luca / Arhiva White Star
Pag. 62 **jos** Araldo De Luca / Arhiva White Star
Pag. 63 Araldo De Luca / Arhiva White Star

Acest volum reprezintă prima parte din cele sapte ale lucrării „UNESCO Ancient Civilizations"

Credite foto

VOLUMUL II – EUROPA – ITALIA-CIPRU

Italia
Pag. 72 Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 72-73 Basilio Rodella/BAMS photo
Pag. 73 **sus** Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 73 **centru** Basilio Robella/BAMS photo
Pag. 73 **jos** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 74 Giovanni Dagli Orti
Pag. 74-75 Giovanni Dagli Orti
Pag. 75 Giovanni Dagli Orti
Pag. 76 **stânga** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 76 **dreapta** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 76-77 Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 77 **sus stânga** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 77 **sus dreapta** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 77 **jos dreapta** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 77 **jos stânga** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 78 Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 78-79 Erich Lessing/Contrasto
Pag. 79 **stânga** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 79 **dreapta** Erich Lessing/Contrasto
Pag. 80 Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 80-81 Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 81 **sus** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 81 **centru** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 81 **jos stânga** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 81 **jos dreapta** Cristiano Luparia/Arhiva White Star

Croația
Pag. 82 **sus** Jonathan Blair/Corbis/Contrasto
Pag. 82 **jos** Jonathan Blair/Corbis/Contrasto
Pag. 82-83 Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 83 **sus** AISA
Pag. 83 **jos dreapta** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 83 **jos stânga** Marcello Libra/Arhiva White Star

Bulgaria
Pag. 84 AISA
Pag. 85 **sus** AISA
Pag. 85 **centru** AISA
Pag. 85 **jos** Cristiano Luparia/Arhiva White Star

Grecia
Pag. 86 **sus** Giovanni Dagli Orti/ Corbis/Contrasto
Pag. 86 **centru** Giovanni Dagli Orti
Pag. 86 **jos stânga** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 86 **jos dreapta** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 86-87 Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 87 Studio Kontos/Photostock
Pag. 88 **stânga** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 88 **dreapta** Araldo De Luca
Pag. 88-89 Yann Arthus-Bertrand/Corbis/Contrasto
Pag. 89 **stânga** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 89 **sus dreapta** Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 89 **jos dreapta** Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 90 Araldo De Luca
Pag. 90-91 Yann Arthus-Bertrand/Corbis/Contrasto
Pag. 91 **stânga** Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 91 **dreapta** Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 92 Erich Lessing/Contrasto
Pag. 92-93 Giovanni Dagli Orti
Pag. 93 **stânga** Erich Lessing/Contrasto
Pag. 93 **dreapta** Erich Lessing/Contrasto
Pag. 94 Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 94-95 Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 95 **stânga** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 95 **dreapta** The British Museum
Pag. 96 **sus** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 96 **centru** Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 96 **jos** Gerard Clyde/Barnaby's Picture Library
Pag. 96-97 Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 97 Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 98 **sus** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 98 **jos** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 98-99 Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 99 **sus** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 99 **centru** Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 99 **jos stânga** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 99 **jos dreapta** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 100 **sus** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 100 **stânga** Ruggero Vanni/Corbis/Contrasto
Pag. 100-101 Yann Arthus-Bertrand/Corbis/Contrasto
Pag. 101 **stânga** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 101 **dreapta** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 102 Erich Lessing/Contrasto
Pag. 102-103 Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 103 **stânga** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 103 **dreapta** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 104 **sus** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 104 Kevin Fleming/Corbis,Contrasto
Pag. 105 **sus** AKG Images
Pag. 105 **jos** Arhiva Scala
Pag. 106 **sus** Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 106 **centru stânga** Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 106 **centru dreapta** Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 106 **jos stânga** Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 106 **jos dreapta** Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 107 Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 108 **stânga** Giovanni Dagli Orti
Pag. 108 **dreapta** Giovanni Dagli Orti
Pag. 108-109 Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 109 **stânga** Agenzia Luisa Ricciarini
Pag. 109 **dreapta** Giovanni Dagli Orti
Pag. 110 Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 110-111 Yann Arthus-Bertrand/Corbis/Contrasto
Pag. 111 **sus** Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 111 **centru** Arhiva Scala
Pag. 111 **stânga** Marcello Bertinetti/ Arhiva White Star
Pag. 111 **jos dreapta** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 112 Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 112-113 Yann Arthus-Bertrand/Corbis/Contrasto
Pag. 113 **sus stânga** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 113 **sus dreapta** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 113 **jos** Giovanni Dagli Orti
Pag. 114 **stânga** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 114 **dreapta** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 114-115 Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 115 **sus** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 115 **jos** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 116 **sus stânga** Antonio Attini/ Arhiva White Star
Pag. 116 **sus dreapta** Alfio Garozzo/ Arhiva White Star
Pag. 116 **jos stânga** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 116 **jos dreapta** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 116-117 Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 117 **stânga** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 117 **dreapta** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 118 **sus** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 118 **stânga** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 118 **dreapta** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 118-119 Yann Arthus-Bertrand/Corbis/Contrasto
Pag. 119 **sus** Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 119 **jos** Antonio Attini/Arhiva White Star

Malta
Pag. 120 **sus dreapta** Erich Lessing/Contrasto
Pag. 120 **centru** Paul Almasy/Corbis/Contrasto
Pag. 120 **jos** Paul Almasy/Corbis/Contrasto
Pag. 120-121 Adam Woolfitt/Corbis/Contrasto
Pag. 121 **sus stânga** Wojtek Buss
Pag. 121 **sus dreapta** Henri et Anne Stierlin
Pag. 121 **jos** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 122 **sus** Hans Georg Roth/Corbis/Contrasto
Pag. 122 **jos stânga** Roger Wood/Corbis/Contrasto
Pag. 122 **jos dreapta** Erich Lessing/Contrasto
Pag. 122-123 Henri et Anne Stierlin
Pag. 123 **sus** Marka
Pag. 123 **centru** Adam Woolfitt/Corbis/Contrasto
Pag. 123 **jos** Henri et Anne Stierlin

Cipru
Pag. 124 **sus** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 124 **jos** Laura Ronchi
Pag. 124-125 Laura Ronchi
Pag. 125 **sus stânga** Michael Nicholson/Corbis/Contrasto
Pag. 125 **sus dreapta** Stephanie Colasanti/Corbis/Contrasto
Pag. 125 **jos** Laura Ronchi
Pag. 126 AISA
Pag. 126-127 AISA
Pag. 127 **sus** Dave Bartruff/Corbis/Contrasto
Pag. 127 **jos stânga** Richard List/Corbis/Contrasto
Pag. 127 **jos dreapta** Massimo Mastrorillo/Sie

Acest volum reprezintă a doua parte din cele șapte ale lucrării „UNESCO Ancient Civilizations"

Credite foto

Volumul III – Asia – Turcia-Sri Lanka

ASIA
Pag. 136 Elisabetta Ferrero/Arhiva White Star

Turcia
Pag.s 138-139 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 139 sus Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 139 centru Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 139 jos stânga Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 139 jos dreapta Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 140 sus Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 140 jos Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag.s 140-141 AISA
Pag. 141 sus Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 141 centru Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 141 jos Massimo Borchi/Arhiva White Star

Siria
Pag. 142 sus Henri și Anne Stierlin
Pag. 142 jos John Elk III/Lonely Planet Images
Pag. 143 ICP/Double's
Pag. 143 jos Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 144 stânga Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 144 dreapta Henri și Anne Stierlin
Pag.s 144-145 AISA
Pag. 145 sus Henri și Anne Stierlin
Pag. 145 centru Henri și Anne Stierlin
Pag. 145 jos AISA
Pag. 146 sus Henri și Anne Stierlin
Pag. 146 jos stânga Henri și Anne Stierlin
Pag. 146 jos dreapta Henri și Anne Stierlin
Pag.s 146-147 Henri și Anne Stierlin
Pag. 147 sus Henri și Anne Stierlin
Pag. 147 jos Henri și Anne Stierlin
Pag. 148 jos stânga Henri și Anne Stierlin
Pag. 148 jos dreapta Henri și Anne Stierlin
Pag.s 148-149 Henri și Anne Stierlin
Pag. 149 sus stânga Henri și Anne Stierlin
Pag. 149 sus dreapta Henri și Anne Stierlin
Pag. 149 jos Henri și Anne Stierlin
Pag. 150 sus John Elk III/Lonely Planet Images
Pag. 150 jos stânga Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 150 jos dreapta Angelo Tondini/Focus Team
Pag.s 150-151 K.M. Westermann/Corbis/Contrasto
Pag. 151 sus Alamy Images
Pag. 151 jos Laura Ronchi

Liban
Pag. 152 stânga sus Atlantide
Pag. 152 stânga jos Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 152 dreapta Roger Wood/Corbis/Contrasto
Pag. 153 Julian Wirker; Cordaiy Photo Library Ltd./Corbis/ Contrasto
Pag. 154 sus Carmen Redondo/Corbis/Contrasto
Pag. 154 jos Atlantide
Pag.s 154-155 Carmen Redondo/Corbis/Contrasto
Pag. 155 Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 156 Roger Wood/Corbis/Contrasto
Pag.s 156-157 Carmen Redondo/Corbis/Contrasto
Pag. 157 stânga Paul Almasy/Corbis/Contrasto
Pag. 157 sus dreapta Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 157 jos dreapta Carmen Redondo/Corbis/Contrasto

Israel
Pag. 158 sus Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 158 jos Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag.s 158-159 Itamar Grinberg/Arhiva White Star
Pag. 159 sus stânga Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 159 sus dreapta Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 159 jos stânga Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 159 jos stânga Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 160 sus Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 160 centru stânga Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 160 centru dreapta Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 160 jos Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 161 Antonio Attini/Arhiva White Star

Iordania
Pag. 162 sus Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 162 jos stânga Henri și Anne Stierlin
Pag. 162 jos dreapta John Elk III/Lonely Planet Images
Pag.s 162-163 Yann Arthus-Bertrand/Corbis/Contrasto
Pag. 163 Robert Holmes/Corbis/Contrasto
Pag. 220 sus Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 164 jos stânga Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 164 jos dreapta Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 165 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 165 jos Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 166 stânga Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 166 dreapta Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag.s 166-167 Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 167 sus Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 167 jos Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 168 sus Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 168 jos Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag.s 168-169 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 169 stânga Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 169 dreapta Giulio Veggi/Arhiva White Star

Irak
Pag. 170 sus Nik Wheeler/Corbis/Contrasto
Pag. 170 jos Henri și Anne Stierlin
Pag.s 170-171 Nik Wheeler/Corbis/Contrasto
Pag. 171 sus Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 171 stânga Jane Sweeney/Lonely Planet Images
Pag. 171 dreapta Jane Sweeney/Lonely Planet Images
Pag. 172 Henri și Anne Stierlin
Pag.s 172-173 Henri și Anne Stierlin
Pag. 173 sus Henri și Anne Stierlin
Pag. 173 stânga Henri și Anne Stierlin
Pag. 173 dreapta Nik Wheeler/Corbis/Contrasto

Iran
Pag. 174 sus Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 174 centru Wojtek Buss
Pag. 174 jos Laura Ronchi
Pag. 174-175 AISA
Pag. 175 sus AISA
Pag. 175 dreapta Wojtek Buss
Pag. 176 stânga Wojtek Buss
Pag. 176 dreapta AISA
Pag. 176-177 AISA
Pag. 177 sus Henri și Anne Stierlin
Pag. 177 centru AISA
Pag. 177 jos Henri și Anne Stierlin
Pag. 178 Wojtek Buss
Pag. 178-179 Henri și Anne Stierlin
Pag. 179 sus Henri și Anne Stierlin
Pag. 179 centru sus Henri și Anne Stierlin
Pag. 179 centru jos Henri și Anne Stierlin
Pag. 179 jos Wojtek Buss
Pag. 180 sus Wojtek Buss
Pag. 180 jos Wojtek Buss
Pag. 181 sus Wojtek Buss
Pag. 181 jos stânga Wojtek Buss
Pag. 181 jos dreapta Wojtek Buss

Afganistan
Pag. 182 stânga Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 182 dreapta Kate Brooks/Corbis/Contrasto
Pag. 182-183 Kate Brooks/Corbis/Contrasto
Pag. 183 sus Kate Brooks/Corbis/Contrasto
Pag. 183 jos Alamy Images

Sri Lanka
Pag. 184 sus AISA
Pag. 184 centru Jeremy Horner/Corbis/Contrasto
Pag. 184 jos Bill Wassman/Lonely Planet Images
Pag. 184-185 AISA
Pag. 185 sus Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 185 jos Christine Osborne/Corbis/Contrasto
Pag. 186 Getty Images/Laura Ronchi
Pag. 186-187 AISA
Pag. 187 sus stânga Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 187 sus dreapta AISA
Pag. 187 centru AISA
Pag. 187 jos AISA
Pag. 188 stânga Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 188 dreapta Antony V Giblin/Lonely Planet Images
Pag. 188-189 Gustavo Tomsich/Corbis/Contrasto
Pag. 189 sus AISA
Pag. 189 centru Jeremy Horner/Corbis/Contrasto
Pag. 189 jos Jeremy Horner/Corbis/Contrasto
Pag. 190 stânga AISA
Pag. 190 dreapta Lindsay Hebberd/Corbis/Contrasto
Pag. 190-191 AISA
Pag. 191 sus Andres Blomqvist/Lonely Planet Images
Pag. 191 jos Michael Freeman/Corbis/Contrasto

Acest volum reprezintă a treia parte din cele sapte ale lucrării „UNESCO Ancient Civilizations"

Credite foto

Volumul IV – Asia – China-Indonezia

Pag. 200-201: Guliver / Getty Images / Travel Pix

China
Pag. 202 stânga Royalty-Free/Corbis/Contrasto
Pag. 202 dreapta Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 202-203 Cultural Relics Publishing House
Pag. 203 dreapta Pierre Colombel/Corbis/Contrasto
Pag. 204 sus Pierre Colombel/Corbis/Contrasto
Pag. 204 jos Pierre Colombel/Corbis/Contrasto
Pag. 204-205 AISA
Pag. 205 dreapta Pierre Colombel/Corbis/Contrasto
Pag. 205 jos AISA
Pag. 206 Pierre Colombel/Corbis/Contrasto
Pag. 206-207 Pierre Colombel/Corbis/Contrasto
Pag. 207 sus Pierre Colombel/Corbis/Contrasto
Pag. 207 centru Pierre Colombel/Corbis/Contrasto
Pag. 207 jos Pierre Colombel/Corbis/Contrasto
Pag. 208 sus Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 208 jos Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 208-209 Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 209 sus Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 209 centru Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 209 jos Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 210 Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 211 Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 212 stânga Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 212 dreapta Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 213 stânga Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 213 dreapta Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 214 sus Panorama Stock
Pag. 214 jos Bettmann/Corbis/Contrasto
Pag. 215 John Borthwick/Lonely Planet Images
Pag. 215 jos Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 216 sus Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 216 jos Alamy Images
Pag. 216-217 Brian A.Vikander/Corbis/Contrasto
Pag. 217 stânga Brian A.Vikander/Corbis/Contrasto
Pag. 217 dreapta Brian A.Vikander/Corbis/Contrasto
Pag. 218 Keren Su/Corbis/Contrasto
Pag. 218-219 Wolfgang Kaehler/Corbis/Contrasto
Pag. 219 sus stânga Lowell Georgia/Corbis/Contrasto
Pag. 219 sus dreapta Wolfgang Kaehler/Corbis/Contrasto
Pag. 219 jos Lowell Georgia/Corbis/Contrasto
Pag. 220 sus Panorama Stock
Pag. 220 jos stânga Wojtek Buss
Pag. 220 jos dreapta Pierre Colombel/Corbis/Contrasto
Pag. 221 stânga Dean Conger/Corbis/Contrasto
Pag. 221 dreapta sus Wolfgang Kaehler/Corbis/Contrasto
Pag. 221 dreapta centru Wojtek Buss
Pag. 221 jos Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 222 stânga Wolfgang Kaehler/Corbis/Contrasto
Pag. 222 dreapta Wolfgang Kaehler/Corbis/Contrasto
Pag. 222-223 Dean Conger/Corbis/Contrasto
Pag. 223 sus Panorama Stock
Pag. 223 jos AISA

Coreea de Sud
Pag. 224 stânga AISA
Pag. 224 centru AISA
Pag. 224 dreapta Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 224-225 AISA
Pag. 225 AISA

Japonia
Pag. 226 stânga AISA
Pag. 226 dreapta AISA
Pag. 226-227 Michael Yamashita/Corbis/Contrasto
Pag. 226 sus Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 227 stânga Frank Carter/Lonely Planet Images
Pag. 227 dreapta Double's
Pag. 228 AISA
Pag. 228-229 Artchivio Iconografico, S.A./Corbis/Contrasto
Pag. 229 sus stânga Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 229 sus dreapta AISA
Pag. 229 centru AISA
Pag. 229 jos Sakamoto Photo Research Laboratory/Corbis/Contrasto

Pakistan
Pag. 230 stânga Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 230 centru AISA
Pag. 230 dreapta AISA
Pag. 230-231 AISA
Pag. 231 sus Diego Lezama Orezzoli/Corbis/Contrasto
Pag. 231 jos AISA

Nepal
Pag. 232 sus Alison Wdreapta
Pag. 232 jos Bennett Dean; Eye Ubiquitous/Corbis/Contrasto
Pag. 232-233 Alison Wdreapta/Corbis/Contrasto
Pag. 233 stânga Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 233 dreapta Alison Wdreapta

Thailanda
Pag. 234 sus Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 234 centru stânga Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 234 centru dreapta Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 234 jos stânga Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 234 jos dreapta Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 235 Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 236 Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 237 sus stânga Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 237 sus dreapta Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 237 jos stânga Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 237 jos dreapta Livio Bourbon/Arhiva White Star

Cambodgia
Pag. 238 sus Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 238 centru Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 238 jos Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 238-239 Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 239 Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 240 sus Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 240 stânga Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 240 dreapta Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 240-241 Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 241 Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 242 sus Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 242 centru Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 242 jos Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 242-243 Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 243 sus Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 243 dreapta Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 244 Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 244-245 Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 245 sus Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 245 centru Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 245 jos Livio Bourbon/Arhiva White Star

Vietnam
Pag. 246 sus Michael Freeman/Corbis/Contrasto
Pag. 246 stânga Michael Freeman/Corbis/Contrasto
Pag. 246-247 Michael Freeman/Corbis/Contrasto
Pag. 247 stânga Michael Freeman/Corbis/Contrasto
Pag. 247 dreapta Cristiano Luparia/Arhiva White Star

Indonezia
Pag. 248 sus Roger Ressmever/Corbis/Contrasto
Pag. 248 centru Lindsay Hebberd/Corbis/Contrasto
Pag. 248 jos Bernard Napthine/Lonely Planet Images
Pag. 248-249 Bernard Napthine/Lonely Planet Images
Pag. 249 stânga Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 249 dreapta Stephanie Colasanti/Corbis/Contrasto
Pag. 250 sus Lindsay Hebberd/Corbis/Contrasto
Pag. 250 centru Bernard Napthine/Lonely Planet Images
Pag. 250 jos stânga AISA
Pag. 250 jos dreapta Lindsay Hebberd/Corbis/Contrasto
Pag. 250-251 AISA
Pag. 252 stânga Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 252 dreapta Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 252-253 Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 253 sus Angelo Tondini/Focus Team
Pag. 253 jos Angelo Tondini/Focus Team
Pag. 254 stânga Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 254 jos Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 254-255 Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 255 dreapta Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 255 jos Marcello Bertinetti/Arhiva White Star

Acest volum reprezintă a patra parte din cele sapte ale lucrării „UNESCO Ancient Civilizations"

Credite foto

VOLUMUL V – ASIA – INDIA – AFRICA – LIBIA

Pag. 264-265 Gulliver-Getty Images

India
Pag. 266 sus Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 266 stânga Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 266-267 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 267 sus stânga Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 267 sus dreapta Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 267 jos stânga Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 267 jos dreapta Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 268 stânga Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 268 dreapta Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 268-269 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 269 sus Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 269 centru Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 269 jos Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 270 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 271 sus Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 271 centru stânga Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 271 centru dreapta Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 271 jos stânga Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 271 jos dreapta Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 272 sus stânga Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 272 sus dreapta Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 272 jos stânga Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 272 jos dreapta Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 272-273 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 273 sus Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 273 jos Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 274 sus Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 274 centru stânga Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 274 centru dreapta Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 274 jos stânga Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 274 jos dreapta Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 275 sus Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 276 sus Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 276 jos Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 276-277 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 277 sus stânga Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 277 sus dreapta Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 277 centru Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 277 jos Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 278 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 278-279 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 279 sus Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 279 jos Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 280 sus Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 280 centru Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 280 jos Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 280-281 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 281 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 282 sus Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 282 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 283 sus stânga Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 283 sus dreapta Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 283 jos stânga Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 283 jos dreapta Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 284 stânga Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 284 dreapta Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 284-285 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 285 sus Chrissushe Boisvieux
Pag. 285 centru sus Adam Woolfitt/Corbis/Contrasto
Pag. 285 centru jos Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 285 jos Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 286 stânga Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 286 dreapta Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 286-287 Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 287 sus Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 287 centru AISA
Pag. 287 jos Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 288 sus Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 288 centru stânga Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 288 centru dreapta Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 288 jos stânga Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 288 jos dreapta Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 289 Livio Bourbon/Arhiva White Star
Pag. 289 sus Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 290 jos Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 290-291 Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 291 sus stânga Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 291 sus dreapta Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 291 jos stânga Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 291 jos stânga Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 292 sus Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 292 stânga Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 292-293 Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 293 sus Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 293 centru Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 293 jos Antonio Attini/Arhiva White Star

AFRICA
Pag. 294 Elisabetta Ferrero/Arhiva White Star

Libia
Pag. 296 sus Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 296 centru Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 296 jos Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 296-297 Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 297 Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 298 sus Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 298 jos stânga Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 298 jos dreapta Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 298-299 Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 299 stânga Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 299 dreapta Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 300 sus stânga Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 300 sus dreapta Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 300 centru Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 300 jos Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 300-301 Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 301 Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 302 sus Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 302 jos Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 302-303 Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 303 sus Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 303 centru Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 303 jos Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 304 sus Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 304 centru Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 304 jos Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 304-305 Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 305 jos stânga Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 305 jos dreapta Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 306 sus Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 306 jos stânga Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 306 jos dreapta Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 306-307 Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 307 jos stânga Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 307 jos dreapta Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 308 Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 309 Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 310 sus Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 310 jos Gianni and Tiziana Baldizzone/Arhiva White Star
Pag. 310-311 Gianni and Tiziana Baldizzone/Arhiva White Star
Pag. 311 sus stânga Gianni and Tiziana Baldizzone/Arhiva White Star
Pag. 311 sus dreapta Gianni and Tiziana Baldizzone/Arhiva White Star
Pag. 311 centru Gianni and Tiziana Baldizzone/Arhiva White Star
Pag. 311 jos Gianni and Tiziana Baldizzone/Arhiva White Star
Pag. 312 sus stânga Gianni and Tiziana Baldizzone/Arhiva White Star
Pag. 312 sus dreapta Gianni and Tiziana Baldizzone/Arhiva White Star
Pag. 312-313 Ann Conway
Pag. 313 sus Gianni and Tiziana Baldizzone/Arhiva White Star
Pag. 313 jos Gianni and Tiziana Baldizzone/Arhiva White Star
Pag. 314 sus Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 314 jos Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 314-315 Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 315 sus stânga Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 315 sus dreapta Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 315 jos stânga Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 315 jos dreapta Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 316 sus Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 316 centru Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 316 jos Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 316-317 Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 317 sus Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 317 dreapta Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 318 jos stânga Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 318 jos dreapta Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 318-319 Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 319 sus Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 319 stânga Araldo De Luca/Arhiva White Star

Credite foto

VOLUMUL VI – AFRICA – EGIPT-ZIMBABWE
AMERICILE – ARGENTINA-BRAZILIA

Pag. 322-323 Araldo de Luca/Arhiva White Star

Egipt
Pag. 330 Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 330-331 Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 331 sus Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 331 centru sus Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 331 centru jos Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 331 jos Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 332 sus stânga Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 332 sus dreapta Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 332 jos Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 333 Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 334 sus Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 334 jos Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 334-335 Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 335 jos stânga Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 335 jos dreapta Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 336 sus Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 336 jos Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 337 Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 338 sus Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 338 jos Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 338-339 Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 339 stânga Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 339 dreapta Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 339 centru Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 340 sus Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 340 jos Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 340-341 Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 341 sus Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 341 centru Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 341 jos Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 342 stânga Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 342 dreapta Oxford Cartographers/Arhiva White Star
Pag. 342-343 Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 343 sus Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 343 centru Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 343 jos Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 344 sus Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 344 jos Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 344-345 Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 345 sus Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 345 jos Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 346 sus Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 346 centru stânga Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 346 centru dreapta Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 346 jos stânga Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 346 jos dreapta Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 347 Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 348 sus Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 348 jos Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 348-349 Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 349 sus stânga Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 349 sus dreapta Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 349 jos Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 350 sus Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 350 jos Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 350-351 Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 351 stânga Giulio Veggi/Arhiva White Star
Pag. 351 dreapta Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 352 Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 352-353 Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 353 sus Araldo De Luca/Arhiva White Star
Pag. 353 jos Araldo De Luca/Arhiva White Star

Maroc
Pag. 354 Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 354-355 Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 355 stânga Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 355 dreapta Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 356 sus Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 356 centru Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 356 jos Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 356-357 Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 357 Antonio Attini/Arhiva White Star

Algeria
Pag. 358 sus Roger Wood/Corbis/Contrasto
Pag. 358 centru Roger Wood/Corbis/Contrasto
Pag. 358 jos MIT Collection/Corbis/Contrasto
Pag. 358-359 Charles et Josette Lenars
Pag. 359 sus Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 359 jos AISA

Tunisia
Pag. 360 sus Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 360 jos Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 360-361 Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 361 sus stânga Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 361 sus dreapta Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 361 centru Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 361 jos Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 362 sus Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 361 centru stânga Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 361 centru dreapta Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 362 jos stânga Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 362 jos dreapta Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 363 Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 364 sus Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 364 jos Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 364-365 Yann Arthus-Bertrand/Corbis/Contrasto
Pag. 365 sus stânga Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 365 sus dreapta Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 365 jos stânga Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 365 jos dreapta Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 366 Giovanni Dagli Orti
Pag. 366-367 Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 367 sus Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 367 jos stânga Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 367 jos dreapta Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 368 sus Marcello Bertinetti/Arhiva White Star
Pag. 368 jos Alfio Garozzo/Arhiva White Star
Pag. 368-369 Yann Arthus-Bertrand/Corbis/Contrasto
Pag. 369 jos stânga Cristiano Luparia/ Arhiva White Star
Pag. 369 jos dreapta Alfio Garozzo/Arhiva White Star

Etiopia
Pag. 370 sus Frances Linzee Gordon/Lonely Planet Images
Pag. 370 jos stânga AISA
Pag. 370 jos dreapta Frances Linzee Gordon/Lonely Planet Images
Pag. 371 sus Henri et Anne Stierlin
Pag. 371 jos stânga David Else/ Lonely Planet Images
Pag. 371 jos dreapta Cristiano Luparia/Arhiva White Star

Zimbabwe
Pag. 372 sus Paul Almasy/Corbis/Contrasto
Pag. 372 jos stânga Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 372 jos dreapta Denni Johnson/Lonely Planet Images
Pag. 372-373 MIT Collection/Corbis/Contrasto
Pag. 373 sus stânga Colin Hoskins; Cordaiy Photo Library Ltd./Corbis/Contrasto
Pag. 373 sus dreapta Colin Hoskins; Cordaiy Photo Library Ltd./Corbis/Contrasto
Pag. 373 jos Robert Holmes/Corbis/Contrasto

AMERICILE
Pag. 374 Elisabetta Ferrero/Arhiva White Star

Argentina
Pag. 378 sus Gustavo Di Pace/Fotoscopio
Pag. 378 jos Hubert Stadler/Corbis/Contrasto
Pag. 378-379 Hubert Stadler/Corbis/Contrasto
Pag. 379 Cristiano Luparia/Arhiva White Star

Brazilia
Pag. 380 sus Ricardo Azoury/Pulsar Imagens
Pag. 380 jos Ricardo Azoury/Pulsar Imagens
Pag. 380-381 Ricardo Azoury/Corbis/Contrasto
Pag. 381 sus Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 381 centru Ricardo Azoury/Pulsar Imagens
Pag. 381 jos Ricardo Azoury/Pulsar Imagens

Chile
Pag. 382 sus stânga Wojtek Buss
Pag. 382 sus dreapta Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 382 centru Kevin Schafer/Corbis/Contrasto
Pag. 382 jos Gustavo Di Pace/Fotoscopio
Pag. 383 Wolfgang Kaehler/ Corbis/Contrasto

Acest volum reprezintă a sasea parte din cele sapte ale lucrării „UNESCO Civilizatii antice"

Credite foto

VOLUMUL VII – AMERICILE – BOLIVIA–SUA
AUSTRALIA

Pag. 388-389 Massimo Borchi/Arhiva White Star

Bolivia
Pag. 392 **sus** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 392 **centru** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 392 **jos** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 392-393 Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 393 Antonio Attini/Arhiva White Star

Peru
Pag. 394 **sus stânga** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 394 **sus dreapta** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 394 **centru** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 394 **jos** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 394-395 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 395 **sus** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 395 **centru** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 395 **jos** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 396 Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 396-397 Charles et Josette Lenars/Corbis/Contrasto
Pag. 397 **sus** Dave G. Houser/Corbis/Contrasto
Pag. 397 **centru** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 397 **jos** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 398 **sus** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 398 **jos** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 398-399 Dave G. Houser/Corbis/Contrasto
Pag. 400 **sus** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 400 **stânga** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 400-401 Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 401 **stânga** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 401 **dreapta** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 402 Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 402-403 Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 403 Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 403 Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 404-404 Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 405 **sus stânga** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 405 **sus dreapta** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 405 **centru** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 405 **jos** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 406 **sus** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 406 **jos stânga** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 406 **jos dreapta** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 406-407 Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 407 **stânga** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 407 **dreapta** Antonio Attini/Arhiva White Star

Honduras
Pag. 408 **sus** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 408 **dreapta** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 408 **centru** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 408 **jos stânga** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 408 **jos dreapta** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 409 **sus stânga** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 409 **sus dreapta** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 409 **jos stânga** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 409 **jos dreapta** Massimo Borchi/Arhiva White Star

Guatemala
Pag. 410 **sus** Giovanni Dagli Orti
Pag. 411 **jos** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 410-411 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 411 **sus** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 411 **centru** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 411 **jos** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 412 **sus** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 412 **centru** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 412 **jos stânga** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 412 **jos dreapta** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 412-413 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 413 **sus stânga** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 413 **sus dreapta** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 414 **sus** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 414 **jos** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 414 **stânga** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 414 **dreapta** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 414 **jos** Cristiano Luparia/Arhiva White Star

Mexic
Pag. 416 **stânga** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 416 **dreapta** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 416-417 Yann Arthus-Bertrand/Corbis/Contrasto
Pag. 417 **sus stânga** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 417 **sus dreapta** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 417 **jos** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 418 **sus** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 418 **centru sus** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 418 **centru jos** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 418 **jos** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 418-419 Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 419 **stânga** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 419 **dreapta** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 420 **sus** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 420 **stânga** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 420 **dreapta** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 420-421 Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 421 **sus** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 421 **jos stânga** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 421 **jos dreapta** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 422 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 422-423 Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 423 **stânga** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 423 **sus dreapta** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 423 **jos** Arhiva Scala
Pag. 424 **stânga** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 424 **dreapta** Giovanni Dagli Orti
Pag. 424-425 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 425 **stânga** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 425 **dreapta** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 426 **sus** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 426 **jos** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 426-427 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 427 **stânga** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 427 **dreapta** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 428 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 429 **sus** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 429 **centru stânga** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 429 **centru dreapta** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 429 **jos** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 430 **sus** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 430 **stânga** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 430 **dreapta** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 430-431 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 431 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 432 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 432-433 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 433 **sus stânga** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 433 **sus dreapta** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 433 **centru** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 433 **jos** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 434 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 434-435 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 435 **sus stânga** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 435 **sus dreapta** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 435 **centru** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 435 **jos** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 436 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 436-437 Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 437 **sus** Massimo Borchi/Arhiva White Star
Pag. 437 **jos** Massimo Borchi/Arhiva White Star

Statele Unite
Pag. 438 **sus** Richard A. Cooke/Corbis/Contrasto
Pag. 438 **centru** Antonio Attini/Arhiva White Star
Pag. 438 **jos** David Muench/Corbis/Contrasto
Pag. 438-439 Kraig Lieb/Lonely Planet Images
Pag. 439 Cristiano Luparia/Arhiva White Star

AUSTRALIA
Pag. 440 Elisabetta Ferrero/Arhiva White Star

Australia
Pag. 442 **sus** Cristiano Luparia/Arhiva White Star
Pag. 442 **centru** Peter Ptschelinzew/Lonely Planet Images
Pag. 442 **jos** Tom Boyden/Lonely Planet Images
Pag. 442-443 AISA
Pag. 443 **sus** John Van Hasselt/Corbis Sygma/Contrasto
Pag. 443 **jos** Tom Boyden/Lonely Planet Images

Acest volum reprezintă ultima din cele șapte părți ale lucrării „UNESCO Civilizații antice"

Colecțiile Cotidianul

CIVILIZAȚII

VOL. I

EUROPA:

EDITURA UNIVERS

ROMTELECOM

Colecțiile Cotidianul

CIVILIZAȚII

VOL. II

EUROPA:

EDITURA UNIVERS

ROMTELECOM

Colecțiile Cotidianul

CIVILIZAȚII

VOL. III

ASIA:

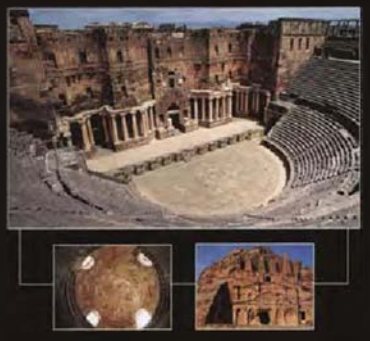

EDITURA UNIVERS

ROMTELECOM

Colecțiile Cotidianul

CIVILIZAȚII

VOL. IV

ASIA:

EDITURA UNIVERS

ROMTELECOM

Colecțiile Cotidianul

CIVILIZAȚII

VOL. V

ASIA:

AFRICA:

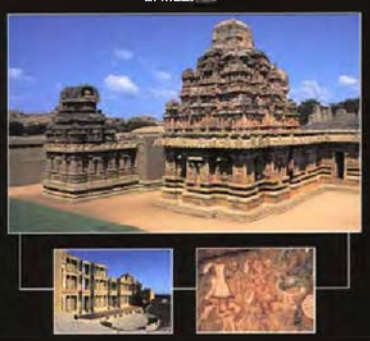

EDITURA UNIVERS

ROMTELECOM

Colecțiile Cotidianul

CIVILIZAȚII

VOL. VI

AFRICA:

AMERICILE:

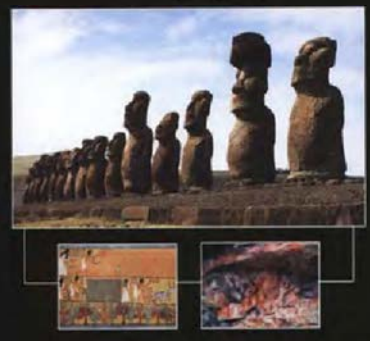

EDITURA UNIVERS

ROMTELECOM

Colecțiile Cotidianul

CIVILIZAȚII

VOL. VII

AMERICILE:

AUSTRALIA

EDITURA UNIVERS

ROMTELECOM